

ACADEMIA
ROMANA
FILIALA CLUJ
BIBLIOTECA

V/
8296

GEORGE
BARIȚ și
contemporanii
săi

Academia Română - Cluj

0037873124

V / 8296

B 400

Mull
3/1/10

GEORGE BARIŢ ŞI CONTEMPORANII SĂI

GEORGE BARIŢ
V
ŞI
CONTEMPORANII SĂI
VOL. V

Correspondența prietărilor de la
VĂZULE POP, IONIF BODÔS,
DIMITRIE MOLDOVAN, ILIE MĂCHĂRIU
ŞI IOAN MIŢCU MOLDOVAN

EDITAT DE STEFAN PASCU, IOAN CIURDEA,
GHEORGHE FRĂNŢIU, IONEL I. GHEORGHE CĂLĂRĂŞI

Coordonator: STEFAN PASCU

DOCUMENTE LITERARE

Coperta: *Victor Mașek*

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

GEORGE BARIȚ ȘI CONTEMPORANII SĂI

VOL. V

Correspondența primită de la
VASILE POP, IOSIF HODOȘ,
DIMITRIE MOLDOVAN, ILIE MĂCELARIU
și IOAN MICU MOLDOVAN

EDIȚIE DE ȘTEFAN PASCU, IOAN CHINDRIȘ,
GELU NEAMȚU, DUMITRU SUCIU și GEORGE CIPĂIANU

Coordonator: ȘTEFAN PASCU

DOCUMENTE LITERARE

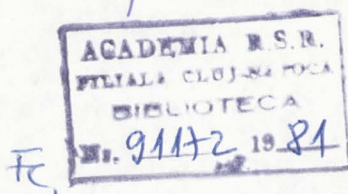

EDITURA MINERVA

BUCUREȘTI — 1981

859.0 - 6(08) : 92 Barthelemy, J.
92 Barthelemy, J. (0:859.0-6)
008(498), 18^a

V / 8296

SECRETARIATUL EDIȚIEI:

Ioan Chindriș, secretar; *Ana Ciurdariu* și *Konrad Gündisch*, consultanți pentru limba germană; *Carol Engel*, consultant pentru limbile maghiară și latină; *Gabriela Smarandache*, consultant documentar și iconografic; *Ella Karsai*, fotograf

CUVÎNT CĂTRE CITITORI

Un nou volum din cuprinsul epistolar Bariț, al V-lea, oferim iubitorilor și prețuitorilor culturii naționale. O nouă coloană de susținere, frumoasă și trăinică, la edificiul culturii poporului român și a istoriei sale zbuciumate în a doua jumătate a secolului trecut. O coloană la ridicarea căreia au sîrguit cinci personalități de primă mărime din viața culturală și politică a românilor ardeleni: Vasile Pop, Iosif Hodoș, Dimitrie Moldovan, Ilie Măcelariu și Ioan Micu Moldovan. Două figuri proeminente prin activitatea lor politico-culturală, Ilie Măcelariu și Dimitrie Moldovan, alte trei tot atât de proeminente prin activitatea lor cultural-politică, Vasile Pop, Iosif Hodoș și Micu Moldovan. Disjungere, recunosc într-o măsură artificială, deoarece la toți cinei, ca de altfel la totalitatea personalităților celei de a doua jumătăți a sec. al XIX-lea, culturalul se îngemănează inseparabil cu politicul și politicul cu culturalul. Exemplele sînt foarte numeroase, de aceea exemplificarea e foarte selectivă: Bălcescu, Kogălniceanu, Papiu Ilarian și Ioan Sbiera; Alecu Russo, Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu și Iosif Vulcan; George Bariț, Eudoxiu Hurmuzaki, Alexandru Odobescu și Bogdan Petriceicu Hasdeu; Iacob Negruzzi, Cezar Bolliac, Timotei Cipariu și Dimitrie Petrino. Și foarte mulți alții.

Cele 39 de scrisori ale lui Vasile Pop din răsîmp de cinci ani (1837—1842) ni-l dezvăluie pe autorul începuturilor istoriei culturale a românilor de pretutindeni ca un reprezentant de seamă al ideologiei lăunilor din perioada de trecere spre romantism. Prin preocupările sale de polihistor: poezie, medicină, publicistică, etnografie, lingvistică, sociologia culturii etc. Lucrarea sa *Disertație, despre tipografiile românești* a constituit un debu și totodată o revelație prin noutatea subiectului și mai cu seamă a conținutului acestuia, precum și a concepției cu privire la unitatea culturală a românilor de pretutindeni. „O mție — demonstrează Vasile Pop pe temeiul constatărilor sale culturale — nu se poate despărți prin munți înalți, riuri mari sau alte hotare politicești, ci numai acolo încetează a fi onție, unde încetează limba care o unește“. Unitatea culturală dar și politică stăruie în conștiința lui Vasile Pop și atunci cînd joacă rol de propulsor al publicisticii românești prin îndemnrurile adresate lui Bariț și colaboratorilor *Foii pentru minte, inimă și literatură*. Și, de asemenea, cînd este preocupat ca foile românești să pătrundă și să fie citite de toate păturile și categoriile sociale și nu doar de o pătură subțire de culturali. Asemenea preocupări constituie îndemnul principal de a se interesa și de problemele limbii, expunîndu-și opinii cu privire la ortografia latino-românească, în *Foia pentru minte*.

Continuitatea și unitatea spirituală a poporului român se desprind drept concluzii principale ale lucrării despre înmormîntarea la români: *Dissertatio de funeribus daco-roma-*

norm. Și aceasta e un început în istoria culturii românești; un început ce nu și-a găsit continuatori pe măsura însemnătății subiectului, astfel că lucrarea lui Vasile Pop nu poate fi ignorată nici acum, după aproape un secol și jumătate de la apariție, de cei ce se ocupă de asemenea probleme.

Luministul Vasile Pop își descopere posibilitățile culturale, variate și totodată interesante, în *Prefața la Psaltirea* lui Ioan Prale și în preocupările sale de medicină curativă, fie că sint înveșmîntate în forme poetice, *Elegia de laudibus medicinae*, fie în limbaj balneologic: *Despre apele minerale de la Arpădac, Bodoc și Covasna*.

*

Numeroase asemănări se pot constata cu ușurință între alți doi corespondenți ai lui Bariț cuprinși în acest volum: Iosif Hodoș și Ioan Micu Moldovan. Asemănări în ce privește preocupările cultural-politice și politico-culturale, chiar dacă problemele concrete sînt proprii fiecăruia.

Cel dintîi, Iosif Hodoș, la vîrta de 19 ani numai se găsește în fruntea luptei pentru libertate și dreptate socială și națională a poporului român în revoluția de la 1848, ca vice-prefect al Cîmpiei și apoi al Clujului. Asemnarea cu vărul său, Alexandru Papiu Ilarian, e evidentă. Papiu la vîrta de 20 de ani era unul din cei mai de seamă tribuni ai revoluției românilor. Participant la revoluție, Hodoș este preocupat în același timp de înțelegerea acesteia, de aceea adună documente pe care le oferă apoi lui George Bariț și Al. Papiu Ilarian, monografiilor contemporani ai istoricelor evenimente.

Revoluția din 1848 a mai impus contemporanilor și o altă concluzie: cîștigarea dreptului și dreptăților poporului român cu arma juridică. În acest scop, Avram Iancu, Simion Balint și Axente Sever făuresc proiectul înființării unei Academii de drept în care tinerii români să-și poată însuși învățăturile necesare. Și tot în acest scop, Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș se îndreaptă spre Viena mai întîi, apoi spre Pavia și Padova de unde se întorc acasă cu diplome de doctori în drept.

Înarmați cu știința dreptului, asemenea altora din generația lor, cei trei luptători își validează învățătura și calitățile de luptători politici în mod practic: Bărnuțiu și Papiu în România, Iosif Hodoș în Transilvania. Îndată ce condițiile i-au permis, Hodoș intră în vîltoarea luptelor politice, odată cu inaugurarea regimului „liberal”: vice-comite al comitatului Zarand, deputat în Dieta de la Sibiu din 1863/1864, apoi în cea din Pesta, publicist talentat și bine înarmat cu știința politică necesară. În calitate de vice-comite al unui comitat locuit de români în imensă majoritate, activitatea politică înseamnă lupta pentru drepturi egale pentru români în viața publică, dar și spitale și școli pentru tinerii comitatului, pe care le înființează fără întîrziere el, sau cu ajutorul său: gimnaziu la Brad, 40 de școli rurale în satele zărăndene. În Dieta din Pesta este purtătorul de cuvînt al tuturor românilor din Transilvania, apărătorul *dira și tomoinic al autonomiei Transilvaniei*, al drepturilor ce se cuveneau românilor, și altor popoare nedreptățite din Imperiul austro-ungar. Activitatea sa parlamentară, concepțiile sale istorico-politice cuprinse în intervențiile rostite în dietă, în articolele de presă sau în studii cu caracter teoretic și practic în același timp, au fost considerate și de aceea însușite de fruntașii vieții politice ai acelei vremi, români și ai naționalităților nedreptățite din Ungaria.

Prestigiul cîștigat ca luptător, gînditor politic și istoric militant, explică numirea sa, în 1866, ca membru fondator al Societății Academice din București, odată cu alți învățați și luptători politici din provinciile românești de sub dominație străină: George Bariț, Timotei Cipariu, Alexandru Roman, Gavril Munteanu, Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș — din Transilvania; Alexandru Hurmuzaki și Ioan Sbiera — din Bucovina;

Alexandru Hasdeu, Al. Stamate și Ioan Stroescu — din Basarabia. De acum înainte, activitatea politică și publicistică a lui Iosif Hodoș se întregeste și întrepătrunde și mai mult: cu cea cultural-științifică, și în calitate de membru al Academiei și în aceea de membru marcant al Astrei. Lui Hodoș i se încredințează editarea operelor lui Dimitrie Cantemir care însemna traducerea celor scrise în latinește, comentarea acestora și a celor scrise în limba română. Majoritatea scrisorilor adresate lui Bariț în răstimpul dintre 1867—1880 cuprind informații de mare preț în legătură cu această activitate laborioasă: dificultăți științifice și greutăți materiale. Învingându-le și pe unele și pe altele, Hodoș îmbogățește patrimoniul cultural-științific românesc cu trei volume din opera cantemiriană: *Descrierea Moldovei, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman* (traduceri, note, comentarii).

Activitatea academică în domeniul istoriografiei se întregeste cu aceea din domeniul lingvisticii, în calitate de colaborator al *Dicționarului limbii române*.

Știința militantă și cultura militantă se îngemănau organic în activitatea lui Hodoș și în activitatea sa în cadrul Astrei (referate, disertații), al Societății de teatru și în alte societăți și asociații culturale. Tcate aceste activități (politice, culturale, științifice) se completau și slujeau interesele poporului român, ridicarea acestuia la situația ce i se cuvenea potrivit dreptului natural și dreptului ginților, trecutului său și contribuției sale la susținerea societății.

*

Ioan Micu Moldovan este moștenitorul și continuatorul activității lui Iosif Hodoș în generația imediat următoare. Dirz în urmărirea și realizarea scopului urmărit, niciodată personal, totdeauna național, modest în comportament și manifestații publice, fără emfază demagogică, demn în tot ceea ce gîndea și înfăptuia, podobe de mare preț ce înfrumusețează ființa omului superior, inteligența țărănească, profundă, Ioan Micu Moldovan a fost totdeauna la datorie, în fruntea altora: ca elev și student, ca profesor și director, ca membru marcant și președinte al Astrei, ca membru al Academiei Române, ca fruntaș politic ascultat și urmat, ca luptător cu condeii și cu fapta. Timp de peste trei decenii Ioan Micu Moldovan a fost profesor și dascăl, de istorie și geografie, de limbă și literatură română, de limba latină și filozofie. A educat și instruit numeroase generații cu prestigiu și autritate, acest om mic de statură, mare în învățatură de la catedră, și prin manualele realizate de el pentru aceeași tineri dornici de cunoaștere: *Vocabular latin, Dicționar românlatin, Istoria Ardealului, Geografia Ardealului*. În calitate de redactor al revistei *Foaia Scolastică*, rolul său educativ și instructiv se extindea chiar și asupra educatorilor, învățători și profesori, care erau informați și îndrumați în activitatea lor cu competență și răspundere. Asemenea marelui său înaintaș Timotei Cipariu în fruntea *Tipografiei metropolitane*, Ioan Micu Moldovan îi orientează activitatea spre același scop înalt: cultivarea în spirit național a poporului român.

Concordanța între diferitele și multiplele activități se vedește și în alte preocupări culturale-științifice ale lui Micu Moldovan: la Academie, unde a ocupat fotoliul lui George Bariț „pentru distinsele merite literare și științifice”, la Astra, a cărei activitate a extins-o și în Banat și părțile vestice. Studiile sale de istoria bisericii, cele cu privire la Samuil Micu, publicarea Actelor sinodale, etc. se disting prin valoarea informativă și conținutul de idei. O asemenea personalitate nu putea rămîne pasivă față de frământările politice de care erau cuprinși românii din Transilvania într-o perioadă de maximă importanță pentru viitorul lor și a întregii națiuni române. Și n-a rămas. A fost mereu în frunte, totdeauna în primele rinduri curajos, ascultat, urmat.

Iar activitatea sa economică, la Banca „Albina“ din Sibiu și la cea din Blaj, nu izvoră din dorința de a face avere personală, ci din aceea de a sprijini cultura, tineretul talentat, adică aceleași interese superioare.

*

Dimitrie Moldovan și Ilie Măcelariu merg pe același drum în tinerețe: participanți activi, cu rol însemnat în revoluția de la 1848, pe drumuri paralele după aceea, dar foarte asemănătoare ca finalitate: continuarea și aplicarea programului revoluției. Unul, Dimitrie Moldovan, mai ales ca funcționar superior, făcând parte dintre puținii români ce reușesc să urce treptele ierarhiei administrative, pînă la aceea de secretar și consilier la Cancelaria Aulică Transilvană din Viena, celălalt, Ilie Măcelariu, nu în primul rînd ca funcționar, ci ca fruntaș politic al românilor din Transilvania. Și unul și altul, în toate împrejurările și în orice ipostază, nu au uitat o clipă și nu s-au depărtat nici cu un pas de interesele majore ale poporului român, fiind prezenți totdeauna la datorie. Chiar atunci cînd slujea interesele Curții din Viena, Dimitrie Moldovan nu le uita pe ale românilor, căutînd calea, uneori întortocheată, a rezolvării echitabile a problemelor. Totdeauna precumpănind, în acțiunile și faptele sale, interesele neamului său.

Importanța corespondenței lui Dimitrie Moldovan relevă eforturile sale continue de a găsi calea unui compromis necompromișător între conștiința și îndatoririle sale de român și îndatoririle de funcționar superior habsburgic. Și de asemenea, prin științele interesante, importante și utile, pe care, în calitatea pe care o avea, le putea oferi lui Bariț și prin Bariț opiniei publice românești, deoarece multe din informațiile sale, într-un fel sau altul erau aduse la cunoștința cititorilor prin intermediul foilor românești.

Aproape două decenii, răstimp cuprins în corespondența sa cu Bariț (din 1861 pînă în 1879), Ilie Măcelariu a fost mereu în frunte, inițiator și organizator al numeroaselor acțiuni și activități: ca deputat în dietele Transilvaniei, în cea din Pesta un timp, ca inițiator și organizator al Conferinței de la Miercurea, cînd se organizează Partidul Național Român din Transilvania și se hotărăște pasivismul față de dieta Ungariei, al altor conferințe, timp de 10 ani. Ocupînd asemenea poziții și desfășurînd asemenea activități, este ușor de înțeles însemnătatea corespondenței lui Măcelariu cu Bariț și din punct de vedere al bogăției de informații și al orientării politice a românilor în perioada cenusie a dualismului austro-ungar.

*

Cinci corespondenți, cinci personalități puternice, peste o jumătate de secol de activitate intensă, culturală și politică a românilor ardeleni și nu numai a acestora, ci a tuturor românilor. A tuturor, deoarece activitățile culturale: Astra, Academia Română, învățămîntul, știința (filologică și istorică mai ales), publicistica îmbrățișau problemele generale, peste granițele politice artificiale ce despărțeau pe frați de frați. Și de asemenea, în aceeași măsură și în activitatea politică: revoluția din 1848, războiul de independență, lupta pentru drepturi politice naționale pe seama românilor din Transilvania, pentru salvarea și apoi recîstigarea autonomiei Transilvaniei, nu erau numai problemele poporului român din Monarhia habsburgică, ci ale întregii națiuni române, o etapă importantă spre realizarea scopului final: unirea tuturor românilor în același organism statal. Concepțiile culturale și politice cultivate de cei cinci corespondenți și cu Bariț șase, erau, fără îndoială,

înaintate, cele mai înaintate pentru acea vreme și în condițiile concrete ale Transilvaniei acelei vremi. O cuprinzătoare și nuanțată frescă se conturează din cuprinsul celor 191 de scrisori pe o întindere de 54 de ani (1837—1891). O frescă dinamică, cu culori și nuanțe suprapuse uneori, într-o înfățișare tridimensională întotdeauna, pe un fond proeminent, dens și rezistent — interesele majore ale poporului român — paleta culorilor se întregește, una derivind din alta, unele generindu-le pe altele; diferite forme de exprimare ale aceleiași probleme.

ȘTEFAN PASCU

TABEL SINOPTIC AL SCRISORILOR DIN VOLUMUL V

VASILE POP

Nr. scrisorii	Data			Locul expedierii	Biblioteca (arhiva, revista sau cartea) în care se găsește s-au a fost publicată scrisoarea	Fila sau pagina
	Anul	Luna	Ziua			
1	2	3	4	5	6	7
I	1837	mai	29	Zlatna	B.A.R. ms. rom 10000	108 r + v
II	"	decembrie	"	"	" " " "	110 r - 111 r
III	1838	ianuarie	6	"	" " " "	112 r - 113 v
IV	"	"	24	"	" " " "	114 r - 115 r
V	"	februarie	1	"	" " " "	116 r - 117 r
VI	"	"	6	"	" " " "	118 r - 119 r
VII	"	martie	17	"	" " " "	120 r - 121 r
VIII	"	"	21	"	" " " "	122 r
IX	"	"	30	"	" " " "	124 r + v
X	"	aprilie	3	"	" " " "	125 r + v
XI	"	mai	12	"	" " " "	127 r - 128 r
XII	[..]	iunie	2	Deva	" " " "	129 r - 130 r
XIII	[..]	[..]	?	[Zlatna]	" " " "	170 r + v
XIV	"	iulie	7	Zlatna	" " " "	131 r + v
XV	"	"	20	"	" " " "	133 r - 134 r
XVI	"	"	28	"	" " " "	135 r - 136 r
XVII	"	august	28	"	" " " "	137 r - 138 v
XVIII	"	octombrie	19	"	" " " "	139 r - 140 v
XIX	"	noiembrie	30	"	" " " "	141 r + v
XX	1839	ianuarie	29	"	" " " "	143 r + v
XXI	"	"	31	"	" " " "	144 r
XXII	"	februarie	1	"	" " " "	145 r
XXIII	"	"	19	"	" " " "	147 r + v
XXIV	"	aprilie	22	"	" " " "	149 r
XXV	1839	august	1	Zlatna	B.A.R., ms. rom. 1000	151 r - 152 v
XXVI	"	decembrie	13	"	" " " "	153 r + 154 v
XXVII	1840	ianuarie	9	"	" " " "	155 r - 156 r
XXVIII	"	"	21	"	" " " "	157 r
XXIX	"	martie	31	"	" " " "	159 r

XXX	1840	aprilie	24	Zlatna	B.A.R., ms. rom. 1000	161 r + v
XXXI	"	mai	30	"	" " " "	162 r - 163 r
XXXII	"	iunie	1	Zlatna	" " " "	164 r + v
XXXIII	"	iulie	31	Cimpeni	" " " "	166 r + v
XXXIV	"	octombrie	6	"	" " " "	168 r - 169 v
XXXV	1841	ianuarie	6/25	"	" " " "	171 r - 173 v
XXXVI	[..]	[iunie]	?	[..]	<i>Foaie pentru minte, inimă și literatură, 1841, nr. 47</i>	p.371 - 372
XXXVII	"	iunie	15	"	B.A.R., ms. rom. 1000	174 r - 175 r
XXXVIII	1842	ianuarie	17/5	"	" " " "	176 r - 177 r
XXXIX	"	"	24	"	" " " "	178 r + v

IOSIF HODOȘ

1	2	3	4	5	6	7
I	1847	octombrie	14/2	Cluj	B.A.R., ms. rom. 1004	177 r - 178 r
II	1848	februarie	28/16	"	" " " 995	198 4r - 199 v
III	1861	septembrie	21	Roșia Montană	" " " "	200 r + v
IV	[1865]	[iulie]	[7]	?	" " " "	201 r - 202 r
V	1869	"	28	Baia de Criș	" " " "	203 r + v
VI	1870	octombrie	16	"	" " " "	205 r - 206 r
VII	1872	mai	30	"	" " " "	207 r - 208 v
VIII	1875	decembrie	12	"	" " " "	209 r + v
IX	"	"	19	"	" " " "	211 r - 214 v
X	"	"	26	"	" " " "	215 r - 216 v
XI	1876	[ianuarie]	[6/18]	Baia de Criș	B.A.R., ms. rom. 995	217 r - 218 r
XII	"	martie	4/16	"	" " " "	219 r + v
XIII	"	martie(v.)/ aprilie (n.)	21/2	"	" " " "	223 r - 224 r
XIV	1877	ianuarie	31	Sibiu	" " " "	223 r - 224 r
XV	"	mai	20	"	" " " "	225 r - 226 r
XVI	"	iunie	18	"	" " " "	227 r - 228 r
XVII	"	august	22	"	" " " "	229 r - 230 v
XVIII	"	octombrie	3/15	"	" " " "	231 r + v
XIX	"	noiembrie	27	"	" " " "	233 r - 234 r
XX	1879	septembrie	14	"	" " " "	235 t
XXI	1880	octombrie	3	"	" " " "	236 r - 237 r

1	2	3	4	5	6		7
I	1855	august	21	Sibiu	B.A.R.	ms. rom. 999	1 r + v
II	1861	ianuarie	10	Orăștie	"	"	9 r - 10 r
III	[*]	[*]	[28/	[*]	"	"	13 r - 18 v
IV	[*]	[februarie,	[*/	[*]	"	"	30 r - 31 v
V	"	februarie	7	Orăștie	"	"	19 r - 20 v
VI	"	"	14	Alba Iulia	"	"	23 r - 24 v
VII	"	"	15	Orăștie	"	"	25 r - 26 r
VIII	"	"	17	[*]	"	"	21 r - 22 v
IX	"	"	27	"	"	"	27 r - 28 r
X	"	martie	1	Boița	"	"	32 r - 33 v
XI	"	"	7	Dobra	"	"	34 r - 35 v
XII	"	"	23	Viena	"	"	36 r - 37 v
XIII	"	"	25	"	"	"	38 r - 39 v
XIV	1861	mai	6	[Viena,>	B.A.R., ms. rom. 999		40 r - 41 v
XV	"	"	13	[*]	"	"	42 r - 43 v
XVI	"	"	20	Viena	"	"	44 r - 47 v
XVII	"	"	23	"	"	"	48 r - 49 v
XVIII	"	"	26	"	"	"	111 r - 112 v
XIX	"	ianie	?	"	"	"	50 r - 51 v
XX	"	septembrie	19	"	"	"	52 r - 53 v
XXI	"	octombrie	10	"	"	"	64 r - 65 v
XXII	"	noiembrie	2	"	"	"	66 r - 67 r
XXIII	1862	februarie	18	"	"	"	68 r - 71 v
XXIV	"	iulie	19	"	"	"	77 r + v
XXV	"	"	"	"	"	"	79 r - 80 v
XXVI	"	"	20	"	"	"	81 r - 82 r
XXVII	"	"	20	"	"	"	84 r - 85 v
XXVIII	"	septembrie	12	"	"	"	86 r - 90 v
XXIX	1863	aprilie	1	"	"	"	103 r - 104 r
XXX	"	mai	13	"	"	"	105 r - 106 v
XXXI	[1864]	"	4	Sibiu	"	"	
XXXII	1864	iulie	6	"	"	"	
XXXIII	1865	noiembrie	11	Viena	"	"	107 r - 108 v
XXXIV	1866	martie	25	"	"	"	109 r + v
XXXV	1867	"	18	"	"	"	115 r - 116 v
XXXVI	"	februarie	17	"	"	"	117 r + v
XXXVII	1872	mai	15	Sibiu	"	"	119 r + v

XXXVIII	1877	iulie	4	Bokolt	"	"	"	"	125 r - 126 r
XXXIX	1878	februarie	23	?	"	"	"	"	127 r - 128 r
XL	1885	ianuarie,	[7,	?	"	"	"	"	129 r - 130 r

ILIE MĂCELARIU

1	2	3	4	5	6	7
I	1861	ianuarie	26	Sibiu	B.A.R., ms. rom. 997	1 r - 2 v
II	"	februarie	27/13	"	" " " "	3 r + v
III	"	"	14	[..]	" " " "	5 r - 6 v
IV	"	"	16	"	" " " "	7 r
V	"	martie	7	"	" " " "	9 r + v
VI	"	aprilie	5	"	" " " "	11 r - 12 v
VII	"	"	12	Miercuria	" " " "	13 r - 14 v
VIII	"	"	14	[..]	" " " "	15 r
IX	"	"	16	Sibiu	" " " "	17 r + v
X	"	mai	17	"	" " " "	19 r - 20 v
XI	"	"	21	"	" " " "	21 r + v
XII	"	octombrie	29	"	" " " "	23 r - 24 r
XIII	1862	noiembrie	30	Miercuria	" " " "	26 r - 29 v
XIV	1867	martie	27	Cluj	" " " "	40 r - 44 v
XV	"	aprilie	10	"	" " " "	46 r - 47 r
XVI	"	"	15	"	" " " "	48 r
XVII	"	"	27	[..]	" " " "	49 r - 50 v
XVIII	1869	ianuarie	1	Miercuria	" " " "	55 r - 58 v
XIX	[..]	[..]	10	[..]	" " " "	59 r
XX	[..]	[februarie,	[20,,	[..]	" " " "	60 r
XXI	"	februarie	23	Sibiu	" " " "	61 r + v
XXII	"	"	"	[..]	" " " "	63 r
XXIII	"	martie	28	"	" " " "	65 r - 66 r
XXIV	"	"	"	"	" " " "	64 r
XXV	"	aprilie	24	"	" " " "	67 r + v
XXVI	"	august	15	Viena	" " " "	72 r - 75 v
XXVII	"	"	16	[..]	" " " "	76 r

1	2	3	4	5	6	7
XXVIII	1869	noiembrie	15	Sibiu	B.A.R., ms. rom. 997	78 r
XXIX	"	"	18	Arad	" " " "	79 r + v
XXX	"	decembrie	27	Sibiu	" " " "	81 r
XXXI	1870	februarie	5	"	" " " "	82 r - 73 v
XXXII	1872	iunie	17	"	" " " "	69 r - 71 v
XXXIII	[..]	[..]	[23]	[..]	" " " "	84 r
XXXIV	1873	ianuarie	21	"	" " " "	88 r - 89 v
XXXV	"	februarie	19	"	" " " "	90 r
XXXVI	1874	aprilie	4	"	" " " "	92 r - 93 r
XXXVII	1875	ianuarie	15	"	" " " "	94 r - 95 r
XXXVIII	"	februarie	8	"	" " " "	96 r - 97 v
XXXIX	[..]	[..]	[..]	[Arad]	" " " "	98 r
XL	"	martie	16	Sibiu	" " " "	91 r
XLI	1877	mai	31	"	" " " "	101 r - 104 r
XLII	"	noiembrie	9	"	" " " "	105 r + v
XLIII	"	"	21	"	" " " "	107 r - 108 v
XLIV	"	"	22/10	[..]	" " " "	109 r
XLV	"	"	28	"	" " " "	110 r + v
XLVI	1879	iunie	12	"	" " " "	116 r
XLVII	"	"	"	"	" " " "	118 r + v
XLVIII	"	iulie	15	Vilcele	" " " "	119 r + v

IOAN MICU MOLDOVAN

1	2	3	4	5	6	7
I	1869	aprilie	14	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	131 r - 132 v
II	"	iunie	25	"	" " " "	133 r - 134 v
III	"	iulie	8	"	" " " "	135 r - 136 r
IV	"	august	4	"	" " " "	137 r - 138 r
V	1869	octombrie	12	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	139 r - 140 r
VI	"	"	24	"	" " " "	141 r + v
VII	1870	martie	15	"	" " " "	143 r - 144 r
VIII	"	decembrie	3	"	" " " "	145 r - 147 v
IX	1871	aprilie	3	"	" " " "	148 r - 149 r
X	"	mai	11	"	" " " "	150 r - 151 v

XI	1871	"	16	"	"	"	"	"	152 r - 153 r
XII	"	"	28	"	"	"	"	"	154 r - 156 r
XIII	"	iunie	3	"	"	"	"	"	157 r - 158 v
XIV	1873	decembrie	30	"	"	"	"	"	159 r - 161 v
XV	1874	ianuarie	11	"	"	"	"	"	163 r - 166 v
XVI	"	noiembrie	30	"	"	"	"	"	167 r - 168 r
XVII	1875	iunie	21	"	"	"	"	"	169 r
XVIII	[..]	[..]	[25]	[..]	"	"	"	"	171 r - 172 r
XIX	"	august	12	"	"	"	"	"	173 r - 174 r
XX	"	noiembrie	8	"	"	"	"	"	175 r - 175 v
XXI	1876	iunie	18	"	"	"	"	"	177 r
XXII	"	noiembrie	24	"	"	"	"	"	179 r - 183 v
XXIII	"	decembrie	16	"	"	"	"	"	185 r - 186 r
XXIV	"	"	23	"	"	"	"	"	187 r - v
XXV	1877	aprilie	3	"	"	"	"	"	189 r - 190 v
XXVI	"	"	25	"	"	"	"	"	191 r - 192 v
XXVII	"	august	27	"	"	"	"	"	193 r - 195 r
XXVIII	1878	februarie	26	"	"	"	"	"	196 r - 199 r
XXIX	"	iulie	29	"	"	"	"	"	200 r - 201 v
XXX	1879	ianuarie	11	"	"	"	"	"	202 r
XXXI	"	februarie	11	"	"	"	"	"	204 r - 206 r
XXXII	"	"	14	"	"	"	"	"	208 r - 209 r
XXXIII	"	"	25	"	"	"	"	"	210 r - 213 v
XXXIV	"	martie	18	Blaj	B.A.R., ms. rom.	999	"	"	214 r - 215 v
XXXV	"	"	25	"	"	"	"	"	216 r - 217 v
XXXVI	"	mai	30	"	"	"	"	"	218 r + v
XXXVII	1880	octombrie	4	"	"	"	"	"	219 r
XXXVIII	1881	septembrie	17	"	"	"	"	"	220 r + v
XXXIX	1882	februarie	6	"	"	"	"	"	222 r - 223 r
XL	"	decembrie	1	[..]	"	"	"	"	224 r
XLI	1886	ianuarie	7	"	"	"	"	"	225 r
XLII	1891	"	7	"	"	"	"	"	227 r
XLIII	"	noiembrie	4	"	"	"	"	"	229 r - 330 r

VASILE POP

(1789—1842)

Motto :

„Condeiful nu-i sabie
Cerneala nu-i singe“.

(Scris. XVIII)

Formula tradițională a Școlii Ardelene, definind un fenomen închis între hotarele raționalismului, pare să facă loc adevăratului înțeles ce trebuie acordat acestui bogat desfășurător de energie spirituală națională. Criza definiției, observată tot mai acut în ultima vreme, își are sursa în caracteristicile demersului luminist în Transilvania și își etalează în special două fațete. Una se referă la tipologia auflărerilor noștri, naturi stăpinite de neliniști străine comilitanților de pură factură clasică din alte culturi ale secolului al XVIII-lea, dar atât de familiare generației care, după 1800, va deschide noua eră a romantismului. După cum, în Principate, degingolada morală a fanariotismului nu putea favoriza rotunjirea senină, „filosofică“, a personalității, provocând dislocări sufletești care vor naște acea sete de idealizare expresivă, încorporată în conștiințe înaintea literaturii ¹, asemenea și în Transilvania, seninătatea clasică nu putea fi accesibilă reprezentanților unui popor chinuit și înjosit de străini, ei înșiși adevărați paria intelectuali: bătuți și alungați ca Șincai, autoexilați ca Budai-Deleanu, hărțuiți și interziși ca Petru Maior sau, ca în cazul lui Samuil Micu, șubreziți și reduși la starea de siugi ale autorității. Propensiunea acestora spre gravitate și meditație i-a condus spre cele mai timpurii pil-piiri preromantice, atunci când nu le premerg pur și simplu. Descoperirea poeziei și mitologiei populare românești, „neclasică“ prin memoria lor tipic medieală, a fost suporflună în cultura noastră, care s-a dezvoltat *tocmai* pe acest filon. În *Hronica* lui Șincai, resuscitarea istoriei medievale se operează la dimensiuni de epopee, firul cronic trecut prin sentimentul scriitorului constituindu-se într-un monumental roman documentar. Clasicul declarat Budai-Deleanu este, de fapt, un genial baroc tîrziu, suficient de tîrziu ca să fie receptaculul unei multitudini de impulsuri preromantice. La el găsim dezvoltarea independentă a unei teme miltoniene: strigătul de durere al Demonului condamnat („Oh mie! / (Striga.) Cu totul nesuferită / Viață și nemuritorie!.../ Mai bine era-ntr-acea clipită / Când fui surpat cu mindra mea ceată / Să fiu perit cu totul deodată!“), sau peisajul nocturn amintind de *Elegia* lui Gray, din Cîntul VI al *Țiganiadei* ². Iar *Istoria* lui Petru Maior, în pofida tematicii sale „clasice“, e dominată de un impuls național atât de vehement, încît poate fi considerată nu doar evanghelia generației romantice de la noi, ci prima istorie romantică din cultura românească.

¹ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, 1972, p. 35—73.

² Mircea Anghel escu, *Preromantismul românesc*, București, 1971, p. 137—138.

Al doilea aspect al crizei se referă la prelungirea luminismului transilvănean, depășind limitele unei școli sau grupări literare, mult în secolul al XIX-lea, tot atât cît comandamentul de bază: luminarea poporului și ridicarea lui la cultură și demnitate rămlnea actual. Actul de creație, însă, intră treptat în competența metodei romantice, părerea că „penetrația romantică în Transilvania e cu mult mai redusă decît în Principate”³ ascunzînd, de fapt, o documentație parțială, strict extracarpatică, a debitorului ei. Noul plan de creație e abordat, însă, de o generație care, departe de a repudia ereditatea celei anterioare — cum s-a întîmplat în genere în Europa! — își proclamă înrudirea cu înaintașii, asumîndu-și sarcina redempțiunii naționale formulate în secolul al XVIII-lea. Astfel, Școala Ardeleană se recomandă ca un precedent istorico-literar dinamic, a cărui existență ca *școală literară* nu se epuizează în limitele unei generații, ci se desfășoară în sens genealogic. Gruparea explozivă a anului 1838: George Bariț, Timotei Cipariu, Iosif Many, Ioan Rusu, Pavel Vasici, Nicolae Pauleti constituie o primă articulare masivă a Școlii Ardelene pe legile romanticii europene, păstrînd însă o multitudine de determinări sau simple tabieturi luminate, într-o îmbinare originală, care transformă tentativa de delimitare într-o hazardată tăietură pe contururi incerte. Analiza scrierilor oferă imaginea unei Școli Ardelene călare pe două curențe literare, luminismul și romantismul, cu o aproximativă linie de clivaj în momentul apariției *Foii pentru minte, inimă și literatură*.

Vasile Pop⁴ este întruchiparea cea mai congruentă a *calității de martor*. Cu el accedem la modul cel mai viu în tipologia aufklărerilor de provincie din Imperiul Austriac, cum au fost în definitiv și corifeii luminiști ai Școlii Ardelene, care-l recunoscuseră congener al lor încă de timpuriu. Scrisoarea adresată de Petru Maior lui Vasile Pop în 11 februarie 1817, în legătură cu teza de doctorat a acestuia din urmă, despre obiceiurile de înmormîn-

³ Paul Cornea, *Op. cit.*, p. 598. Este greu să-i recomandăm autorului *totalitatea* textelor care l-ar determina să-și schimbe cu convingere părerea. Destul faptul că, la 1816, mult înaintea pragului miraculos 1821—1822, data la care Paul Cornea stoarce consecințe romantice din ... petițiile boierilor către sultan sau țar, sau, ceva mai inspirat, din frazele mohorîte și tranșante ale lui Tudor Vladimirescu (oare ale lui Horea vor fi fost mai „clasice”?), ardeleanul Dimitrie Meciuc scria *Poema Munților Beiușului*, de 1391 versuri în care, dincolo de fauna de divinități eline, se crează o mitologie locală, într-o mare baladă în metru popular, fără precedent cronologic în literatura cultă (vezi *Diorile Bihorului*, Oradea, 1854, p. 163—220).

⁴ Vezi V. Popescu-Scriban, *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob în timpul pitreerii sale-n Moldova (Foaiie pentru minte ... 1839, nr. 20, p. 153—156); George Bariț, [Necrologul lui Vasile Pop] (Gazeta de Transilvania, V, 1842, nr. 10, p. 37); I d e m, Ceva despre biografiile sau viețile bărbaților renumiți din țerile Imperiului austriac (Foaiie pentru minte..., 1857, nr. 1, p. 1—2; nr. 2, p. 5—6; nr. 3, p. 9—10); I d e m, Dr. Vasile Pop (Transilvania, I, 1866, p. 129—135; 161—167); Nicolae Iorga, Medicii și medicina în trecutul românesc (vol. Istoria românilor în chipuri și icoane, Craiova, 1921, p. 308 și 314); Ion Mușlea, Viața și opera doctorului Vasile Pop (1789—1842), în Anuarul Institutului de istorie națională, V, 1928—1930, p. 86—143; I d e m, Contribuții nouă la viața și opera doctorului Vasile Pop (1789—1842), în Ibid, VI, 1931—1935, p. 529—533; Nicolae Sulică, Doctorul Vasile Pop, primul bibliograf român (în Șoimii, V, 1928, nr. 1—2 p. 63); Ion Mureșeanu, Ardealul, București, f.a., p. 268; Al. Neamțu, Aspecte ale asistenței medicale în mineritul din Transilvania oglindite în activitatea doctorilor I. Piuariu-Molnar și Vasile Pop (în Lucrări științifice, vol. I, Tirgu-Mureș, 1969, p. 291—297; republicat în vol. Din trecutul medicinei muncii în România, București, 1971, p. 39—45); I d e m, Din activitatea doctorului Vasile Pop pe Domeniul minier al Zlatnei (1829—1842), în Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj XV, 1972, p. 105—144; I d e m, Preocupări de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop (Acta Musei Napocensis, IX, 1972, p. 647—662); George Bariț și contemporanii săi, III, București, 1976, p. 68—69.*

tare la români, este ilustrativă în câteva aspecte ale felului cum s-a încadrat tânărul savant în școala luministilor transilvăneni⁵. Autorul *Procanonului* identifică în tematica tinerului coleg un domeniu de cunoaștere a spiritualității românilor, încă neabordat de nimeni. Aluziile la vechimea clasică a ritului funerar la români așează subiectul în rindul preocupărilor majore ale Școlii, iar constatarea lipsei lui din literatura de referință creată în *ambianța grupării* — nici Șincai nu s-a ocupat de „funebrele” românilor — recunoaște urgența și legitimitatea demersului. Recepționarea unui nou părtăș cu scopul de a ameliora compoziția falangei este modalitatea tipică de îmbogățire a școlilor literare. Investitura se face prin solemnitatea încrederii și admirației: „Se vede că această materie ți-a fost rezervată ție singur” (*tibi soli reservata est haec materia*). A rezultat o lucrare pregnant luministă, de o neegalată valoare⁶, apărută pe cînd generația raționaliștilor ardeleni își trăia ultimile plpłiri. Un neofit tînăr și foarte erudit făcea un nou pas în domeniul subțire al unei științe pozitive: medicina, ca argument o dată în plus al adevărului că Ioan Molnar Piuariu nu fusese nici o întâmplare, nici o excepție în peisajul Școlii Ardelene, ca și al faptului că — prin nimic mai prejos ca pasiune decît în Apus, decit, doar, mai tirziu și mai sārăcacios —, spiritul enciclopedic este propriu și luminilor din Transilvania.

Dar, dincolo de intenția lui Vasile Pop, *Disertatio de funeribus daco-romanorum* comite și o imensă abatere de la canonul raționalist, rezultînd o carte tulburătoare, mustînd de presimțiri atipice metodologiei urmate. Ca un bun și fidel slujitor al luminilor, autorul pornește de la intenția de a privi cu lupa *prejudiciile* norodului, care trebuiau să cedeze sub fascicoul orbitor al cunoașterii. Dar lupa savantului nostru nu face decît să dezvăluie cu acuitate uimirea și deruta sufletului omenesc în fața misterului fără sfîrșit al morții. Copleșită de acest hotar al necuprinsului, ambiția de a demasca superstițiile funebre, — căci „aceste înmormîntări, cînd nu se fac bine, provoacă alte înmormîntări” — cedează în fața contemplației, valoarea adevărată a operei constituînd-o însuși repertoriul gesturilor și atitudinilor sufletești în preajma misterului veșnic. Amestecul de mitologie păgînă și creștină e terifiant și expresiv, căci converge totul într-o chemare de sirenă, cu ecou adînc în sufletele celor trăiți în preajma evenimentelor zilnice ale naturii: „Veniți cei ce mă iubiți / Cu mine călătoriți / Io mă duc pe cale lungă / N-am nimica să-mi ajungă!” Adăugînd faptul că, în măsură copleșitoare, întreaga exorcistică funerară se petrece noaptea, lucrarea de doctorat a lui Vasile Pop abundă de valențe romantice, primînd ideea de a urma îndemnul herderian la limita unde glasul și gestul poporului scrutează neantul. Astfel, Vasile Pop se dovedește apt pentru mesajul încredințat de soartă, acela de a fi punte arcuită între generația luministă a Școlii Ardelene, și cea romantică, pregătitoare a Revoluției de la 1848. De la Petru Maior la George Bariț, o vîrstă și un destin cultural semnifică, prin avaturii personale, fenomene de ordin generalizator.

Originar din Chimitelnicul de Cîmpie, unde s-a născut în 1789, în familia unui preot greco-catolic, Vasile Pop a învățat la piariștii din Tirgu-Mureș și Cluj, în acest din urmă oraș terminînd în 1811, parcursul celor două „facultăți”: filosofică și juridică, de fapt două trepte ale unui liceu superior. Dotat, se pare, cu har poetic precoce, la Cluj i se deschide apetitul pentru specia clasică a elegiei — firește, în limba latină! — cu sensul vechi de secol XVI, din care exemplul proxim al literaturii maghiare îi oferea un repertoriu bogat, de la capodoperele lui Iannus Pannonius și Nicolaus Olahus, pînă la neoclasiicii unguri epigoni de la

⁵ Scrisoarea lui Petru Maior e publicată de Timotei Cipariu în *Arhivă pentru filologie și istorie*, II, 1868, nr. XX, p. 393—394.

⁶ Vezi Ion Mușlea, *Viața și opera doctorului Vasile Pop...*, la *Loc. cit.*, p. 122—143.

sfirșitul secolului al XVIII-lea. De la prima elegie, către profesorul său Michael Moger, tipărită în 1808, până la aceea dedicată lui Ioan Lemeni în 1833, Vasile Pop este autorul a 7 elegii tip „captatio benevolentiae”, situându-se pe primul loc în cultura noastră, ca autor de acest fel de literatură. Perioada studiilor și a doctoratului în medicină la Viena, 1811–1817, nu-i diminuează elanul „elegiac”, *Elegia de laudibus medicinae*, tipărită în 1813, situându-se chiar între titlurile de referință ale luminismului transilvănean, alături de *Elegia* lui Șincai, ca piesă autobiografică și profesiune de credință tipic raționalistă. Elegiile de tinerețe sînt eficiente exerciții de stil și limbă latină, care se vor valida în procesul de redactare a tezei de doctorat cu *Disertatio de funeribus...* E cel dintîi titlu de doctor în medicină din întreaga noastră cultură, obținut la Viena în 1817.

Întemeietorii culturii moderne din Transilvania nu și-au consumat destinul în tărîmul conceptelor și al edificiilor teoretice. Orice comparație cu luminiștii de dincolo de Elba, fărîtori de sisteme ideologice pe care le-au aplicat categorii sociale întregi, în ansambluri instituționalizate istoric, este hazardată. La noi, ruajul culturii naționale este atît de fragil, încît diviziunea între creație și aplicare e inexistentă. *Toți* oamenii luminilor au trebuit să-și pună în practică ideile, până la nivelul ultim, fără vreo ștafetă de preluare. De la gîndirea în termeni românești a categoriilor filosofice sau a teoriilor istorice și lingvistice și pînă la transmiterea lor în jos, spre mîntea iobagului sălbăticit de mizerie din Cîmpia Transilvaniei, în noțiuni aproape grotești de simple: iată soarta urmașilor lui Voltaire și Kant din interiorul arcului carpactic. În cazul lui Vasile Pop, lipsa disjunției între teoria și practica luminismului este o dată în plus resimțită, prin natura profesiunii de medic. La Brașov, unde vine în toamna anului 1817 ca cel dintîi medic român, frecventat de clientela masivă a citadelei românești care erau Șcheii, Pop rupe tăcerea și cu condeiu, alcătuiind frumosul prospect științific *Despre apele minerale de la Arpăcat, Bodoc și Covasna*, cea dintîi lucrare științifică de medicină scrisă în limba română. Demersul luminist e tranșant subliniat: „Scopul meu iaste binele public”, de data aceasta chiar în situație polemică față cu gustul lecturilor romantice, intruchipate la noi de „alixândrii” și „agathangele”, adică de literatura populară românească. Ar dori ca românul să se ocupe „cu cetirea istoriei nației sale, cu o pedagoghie sau viața nescărör bărbați vestiți”. Utilitarismul luminist era, la noi, o problemă de viață și de moarte! În sens enciclopedist, el adîncește la Brașov și alte domenii, istoria mai ales, dar și filologia, bibliologia și — lucru mai discret manifestat! — politica.

Dar, în ciuda disimulării ei culturale, tocmai semnificația *politică* a episodului brașovean — 1817–1828 — este acela care aruncă lumina interesului major asupra persoanei lui Vasile Pop. Adevărată placă turnantă a legăturilor de veacuri dintre românii celor *trei provincii*, Brașovul consacră repede numele medicului din Șchei între cei mai învățați români ai vremii. Firele faimei duc la personalitatea impunătoare a lui Veniamin Costache, mitropolitul-mecenat, care-l vizează pentru slujba de director al Seminarului „Veniamin” din Iași, înființat pentru a contracara grecismul didactic deznaționalizator. Episodul chemării lui în Moldova, la 1820, împreună cu alți transilvăneni de la care se aștepta aducerea învățămîntului pe făgaș național: Ioan Coste, Iosif Manfi și Vasile Fabian Bob este îndeobște cunoscut⁷ și apreciat ca un moment al diasporei ideilor Școlii Ardelene în totalitatea spațiului național românesc. Transilvănenii au dus cu ei, într-un teritoriu spiritual grav poluat de ighobilismul fanariot, cel puțin patru elemente necesare ca ploaia după

⁷ Iuliu Moșil, *Românii ardeleni din Vechiul Regat*, București, 1920; Ioan Mușlea, *Op. cit.*; Ștefan Manciulea, *Contribuții blăjene la rededeptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, în *Cultura creștină*, XVII, 1937, nr. 10–12, p. 666–691.

o chinuitoare secetă: conștiința adîncă a originii noastre romane, cunoașterea temeinică a limbii și literaturii latine, idealul luminării poporului prin carte și fronda iacobină parvenită din apus în Transilvania, odată cu ideile luminate. Probabil că și *Istoria* lui Petru Maior a pătruns în Moldova odată cu ei. Scopul chemării lor s-a realizat pe deplin, prin impulsivitatea învățămîntului românesc în Moldova, cît și prin influențarea adîncă a cîtorva personalități moldovene în sensul ideilor Școlii Ardelene, între care exemplul cel mai convingător este Iordache Mălinescu, viitorul editor al *Istoriei* lui Petru Maior⁸. Dar roadele acestui moment de descălecat, întru totul comparabil cu al lui Gheorghe Lazăr în Țara Românească, se vor prefigura abia în timp, în efervescența dacoromânească ieșită la lumina explicitării politice la 1848.

Liantul panromânesc s-a întărit, însă, în subsidiar, la 1821–1822, cînd Brașovul devine capitala boierimii cu știință de carte din Țara Românească. Reîntors la Brașov, Vasile Pop este medicul acestora și, implicit, părtașul problemelor ce-i frămîntau. Crimpeie familiare îi revin în minte după 20 de ani, în 1842⁹, cînd își amintește bine de un scriitor dintre cei refugiați la Brașov, care „la vremea revoluției adevaseori mergea la bolta [negustorului Nicolae Cepescu – n.ns.], și era om de casa Cîmpineanului“. Va urma, la o dată încă neprecizată, o călătorie în Țara Românească, unde, după spusele lui George Bariț¹⁰ „își puse toată silința pentru ca să adune documente pentru istoria națiunii și deșteaptă totodată la mulți români zelul de a culege și păstra orice scrisorică veche“. Scopul călătoriei a fost acela de a aduna material pentru viitoarea sa lucrare bibliografică, *Disertație despre tipografiile românești...*, dar se pune serios întrebarea dacă periplusul nu a avut și un sens mai adînc, de antedecent al celebrei călătorii întreprinse de Bariț și Timotei Cipariu în 1836, cu scopul de a realiza joncțiunea cu cei de la București. Oricum, pe lângă recolta bibliografică bogată, Vasile Pop aduce din Țara Românească un număr de documente, mult pomenite în preajma anului 1848, sub numele de „Diplomatariul“ lui Vasile Pop.

Acribia de istoric a transilvăneanului, bine izvorîtă din școala erudiților raționaliști, se va etala curînd, tot cu ocazia unei incidențe panromânești. Rugat de moldoveanul Ioan Prale să-i prefățeze traducerea *Psaltirei în versuri*, pe care acesta și-o tipărește la Brașov în 1827, Vasile Pop îi îndeplinește dorința sub forma unei lungi și interesante epistole, datate Brașov 1 octombrie 1827¹¹. Prefața excelează printr-o notație de subsol demnă de invidiat, care secondează un conținut vizînd cultura românească văzută ca fenomen unitar. La această scară, Vasile Pop dă glas atitudinii sale luminate, fiind cea mai fericită ocazie de a defini idealic un crez pe care-l exprimase parțial, explicit sau implicit, cu alte ocazii: „Duhul românilor încă e așa lucrătoriu și iscoditoriu ca duhul altor nații, și cînd ar fi ceva mai slobod de multe prejudecăți, și cînd ar fi acest fel de duhuri cît de puțin ajutate prin cei puternici ai nației [s.ns], ar putea fi, într-adevăr zic, de multe lucruri nouă și folositoare, iscoditor“. Optimismul raționalist are ca obiect fie convingeri culturale, ca aceea că „în limba noastră să poate scrie ori despre ce lucru înalt“, fie politice: „Alt soare au răsărit acum preste orizontul acestor provincii, care încălzește fără a pirjoli“, referindu-se la reconsiderarea domniilor pămîntene în Țara Românească

⁸ *Istoria pentru începutul românilor în Dachia. Intocmită de Petru Maior... acum retipărită prin Iordachi de Mălinescu, secretariul Arhivei Statului a Prințipatului Moldaviei și disputațiile asupra Istoriei tălmăcite de pe latinie pe românește prin Damaschin Bojincă, iuriconsultul Prințipatului Moldaviei. Historia de origine valachorum*, Buda, 1834.

⁹ Vezi scris. XXXVIII.

¹⁰ George Bariț, *Dr. Vasile Pop*, la *Loc. cit.*, p. 106.

¹¹ Tipărită, într-adevăr, ca prefață la *Psaltire*. O ediție ulterioară dă Timotei Cipariu în *Archivul pentru filologie și istorie*, IV, 1870, nr. XXXI, p. 614–619.

și Moldova. Scrierea trădează cunoașterea ireproșabilă a istoriografiei românești de pînă la acea dată, depășindu-i în ceea ce privește sursele de peste Carpați pe Șincai și pe Petru Maior.

După 1825, însă, an marcat de apariția *Lexiconului de la Buda*, debitul de suprafață culturală al Școlii Ardelene intră într-un relativ declin, cauzat la scara Imperiului de obiceiurile restauraționiste crescînde ale Curții de la Viena, sclcită printre altele de fronda tot mai accentuată a claselor conducătoare maghiare, iar la scară proximă, de bătrînețea vetustă și reacționară a episcopului Ioan Bob. Rămîne la cote constante fondul luminist de bază, aproape necercetat, ce se manifestă prin vehicularea marilor idei la nivele din ce în ce mai obscure. Ca exemplu, vasta corespondență a autorității clericale din Blaj cu protopopiatele și parohiile, unde abundă aserțiuni și inserțiuni legate de dreptul natural și istoric al românilor, de necesitatea dezvoltării clerului național și a școlilor, de îmbunătățirea sortii poporului, toate în termeni *aplicativi*, concreți. Acest *fond* de ultimă limită a demersului luminist îl „înghite” și pe Vasile Pop după 1828, data cînd părăsește Brașovul spre a se stabili la Făgăraș, ca „*phiscus*” al cetății, apoi, în 1829, la Zlatna. Ca doctor în medicină al Universității din Viena, el avea posibilitatea și latitudinea să funcționeze în oricare provincie sau cetate din Imperiu, unde medicii competenți nu abundau, ci dimpotrivă. Vom observa, totuși, că Vasile Pop își consumă destinul profesional într-un arc demografic masiv românesc — Brașov-Făgăraș-Zlatna —, unde clientela era, firește, incomparabil mai săracă decît în enclavale locuite de „națiunile” regnicolare. Faptul nu este întîmplător, ci, după ultimele cercetări¹², se încadrează unui sistem intențional cu originea în convingerile sale luministe. Nicăieri în Transilvania, ca pe Domeniul montano-cameral al Zlatnei, profesiunea ridicării poporului nu depindea atît de acut de ajutorarea lui medico-sanitară, minerii și forestierii români ai Tezaurului fiind chinuți de beteșuguri fizice greu imaginabile astăzi. Ca prim factor sanitar al importantului centru economic, Vasile Pop și-a orientat eforturile spre *sistemizarea și instituționalizarea* activității medicale, pe care o vrea scoasă din ignoranța și empirismul medieval. Unui medic subaltern surprins în postură incorectă, îi aplică toate atributele pe care un luminist de marcă trebuia să le combată: *lucris cupidus, confusus, inscius, negligens, corruptus, voluntarius, petulans*. Un travaliu lung, surd și epuizant, cu rezultate nespectaculoase — deși revellîndu-se, încet-încet, în timp! —, consumă în subsidiar aproape anonim anii maturității lui Vasile Pop, așa cum s-au consumat ai lui Samuil Micu întru pisanie tenace și însingurată în mănăstirea Blajului, ai lui Gheorghe Șincai în anonimatul înecăcios al arhivelor sau ai lui Petru Maior în travaliul pe șpalturile românești ale Tipografiei din Buda.

În această ipostază a existenței lui Vasile Pop survine cunoștința cu tînărul strălucitor George Bariț, a cărui personalitate promitea să polarizeze valorile noii generații, într-un nou flux de desfășurare. Din frecventarea spirituală reciprocă a celor doi a rezultat, pentru istoria ideilor culturale, corespondența lui Vasile [Pop către] Bariț, concretizată în 39 de scrisori, care au dubla calitate de *ultima verba* ale unui mare precursor al culturii noastre moderne și de mărturii vii — printre cele mai concludente! — ale felului cum Școala Ardeleană depășește faza strict raționalistă, tentată și apoi captivată de metodologia romantică. Entuziasmul și căldura paternă cu care Vasile Pop vine în întîmpinarea fiecărui gest al lui Bariț, def iecare dată nou și îndrăzneț, înlătură ideea unei rupturi, între romanticii care se ridică și luminisții care au fost. Dimpotrivă, credem că *gestica* face parte din mecanismul intim al transmiterii unei ștafete, prin care Școala rămîne nemișcată în linia-

¹² Vezi lucrările lui Alexandru Neamțu menționate în nota!

mentele vechi dar încă actuale, subiindu-și treptat aria de creație în genul luminist și consolidând vîna romantică. În ultimii ani ai vieții, îl surprindem pe Vasile Pop mișcîndu-se cu dezinvoltură în sfera psihologică a valului romantic, lucru posibil tocmai prin faptul că noua generație nu s-a dezis de nici una din valorile promovate de raționalității secolului al XVIII-lea. În Transilvania, romantismul s-a instăpînit la modul *completiv*, iar nu *exclusiv*, ca în cazul marilor culturi occidentale. În acest context, Vasile Pop putea să-și valorifice contribuțiile erudite descinse din patrimoniul lui Șincai și Petru Maior, în însuși organul făuritor al făgașului romantic transilvănean, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*.

Epistolele către Bariț sînt, dealtfel, grupate în jurul apariției foilor de la Brașov cărora Vasile Pop le acordă o importanță istorică: „Aceasta e o epohă pentru nația noastră fără a se putea prețui”¹³, căci „și la mine, ca și la alții mulți, sînt o mie de idei încrucișate care în veaci nu ar fi văzut lumina, de nu s-ar fi nămit foaia domniei tale; aceasta una ieaste care va cuprinde în sine toată lumea ideilor care să află la literații rumânilor”¹⁴. Nu este unicul pasaj cu valoare de judecată istorică definitivă din epistolarul analizat. Dimpotrivă, acesta e plin ca un fagure de sfaturi și soluții ce poartă încărcătura unei experiențe ponderoase, culese din trăirea altei ere spirituale. Dar această comprehensiune lucidă față de un moment specific declanșeului romantic în Transilvania: apariția presei politice și literare naționale, căreia îi acordă valoarea unei defulări spirituale, aruncă o lumină aparte asupra interesantului personaj de joncțiune care a fost Vasile Pop. „Să fi statornic în lucru ce ai primit peste domnia-ta”¹⁴, îl îndeamnă sibilic pe tînărul redactor Bariț, anticipînd cea mai glorioasă carieră de gazetar din cultura românească. Firește, medicul montano-cameral nu putea să se despartă de idealul luminist, atît de scump generației sale, așa că, într-un mod foarte original, el asimilează evenimentul nașterii ziaristicii românești din Transilvania, cu o mare realizare pe tărîmul luminist. „Batăr cît de tîrziu — observă el la 3 aprilie 1838¹⁵ — totuși încep oamenii noștri a se deștepta și a vedea că și noi sîntem în stare a face ceva”. De aceea, el nu vede rostul foilor în afara unei largi răspîndiri în rîndul românilor, fiind un propagator fanatic al *Gazetel...* și *Foii pentru minte...*, a căror difuzare optimă o vede prin sistemul modern al abonamentelor. Descoperim nu fără justificată surpriză, într-o scrisoare timpurie, din 1 februarie 1838¹⁶, certe preocupări de sociologie culturală, prin tentativa de sondare a nivelului orizontal, geografic și vertical, demografic, de răspîndire a *Foii literare*: cîți abonați în fiecare provincie românească în parte, cîți din fiecare categorie socială etc. De la Vasile Pop, problema va fi reluată abia în ultimii ani, într-o lucrare de gen¹⁷, căreia epistola din 1838 îi slujește drept motto anticipativ. Scopul luminării provinciale este, însă, subsumat viziunii românești unitare, frecventate de cărturarul transilvănean încă din acel moment de răscruce al anului 1821. „Cît puteți, te rog fă-ne cunoscuți cu literatura Tării Rumânești și a Moldovei”, cere el după apariția celui dintîi număr al *Foii literare*,¹⁸ și nu e exclus faptul că acest sfat să fi apăsător în cumpăna atitudinii constante, uneori contestate dar totdeauna neclintite a lui Bariț, de a acorda prioritate în foaia pentru literatură, producțiilor de peste Carpați. Faptul fericit este că Vasile Pop opinează pentru răspîndirea acestora, în conștiința lucidă

¹³ Scris. IX.

¹⁴ Scris. VI.

¹⁵ Scris. X.

¹⁶ Scris. V.

¹⁷ George E. M. Marica, *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, în vol. *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, I, Cluj-Napoca, 1977, p. 11–111.

¹⁸ Scris. III.

a noului mesaj estetic pe care îl poartă. Dar, în Transilvania, romantismul a marcat nu atât o revoluție estetică, ci mai ales una națională, latentă ca aspect original și în programul luministilor din secolul al XVIII-lea. Este implicat el însuși în promovarea literaturii romantice, în două momente semnificative: „restituirea“ biografiei lui Vasile Fabian Bob¹⁹, unul dintre primii noștri romantici de marcă indubitabilă și acea neașteptată traducere a nuvelei romanțioase *Ioan Corvin de Huniad și păzitorul său tnger*, a scriitorului maghiar Nagy Ignác, cu o acțiune plasată într-un tulburător incert geografic românesc, la șleaul Dunării, după bătălia de la Varna²⁰. Bătrînul raționalist nu se teme de noile instrumente de acțiune sufletească, scopul său fiind „a ațîța oareșce foc întră tinerimei Țării Rumânești, spre cunoașterea istoriei patriii lor, care ar trăbui ca mai bine să o cunoască decît pînă acum“. Iar mai tirziu, cînd această tinerime va da dovada patriotismului în mișcarea de la 1840, transilvăneanul rămîne perplex în fața represiunii la care sînt supuși căuzașii de peste munți: „M-am intristat pînă la suflet pentru nefericita stare a patrioților din Valahia“²¹. Vasile Pop mai traversează apoi incidențe romantice cînd sprijină traducerea lui Bariț din Schiller (*Intrigă și iubire*) și cînd recomandă pentru tipar traducerea lui Efreim Petruța din *Geneveva*, „romanță din viața sfinților apuseni“²².

Dar ceea ce crede el că dătează cu adevărat culturii românești în noile condiții sînt contribuțiile de filologie. Întregul epistolar e străbătut de obsesia limbii, centrată pe problematica latinismului, Vasile Pop descinzînd de data aceasta cu întreaga încărcătură a generației anterioare. Nu poate vedea noul moment lingvistic în afara travaliului antecesorilor, care s-au luptat cu inexistența noțiunilor moderne în limba română, incît la 1838 are curajul să estimeze că „limba noastră în scurtă vreme va ajunge în cultura sa la cea culme, la care nici că am gîndit, nici că am nădărduit vreodată“²³. Acest țel, însă, nu era de invins fără unele redimensionări teoretice, a căror formulare face din Vasile Pop unul dintre cei mai lucizi filologi români din secolul al XIX-lea. „Orice limbă — zice — pentru aceeaia ni-o au dat natura, ca prin ea să împărtășim cu alții ceale ce simțim. Dacă nu ne vom înțelege, cum vom împărtăși?“²⁴ Viziunea naturală asupra limbii — a limbii române în specie! — o crede realizabilă, în condițiile istorice date, pe două căi: a) *evitarea exagerărilor latiniste la care au ajuns precursorii* („Te rog să nu scrii după ortografia răposatului Maior, pentru că are atîtea greutăți, care nici cel mai statornic nu poate să le învingă, și iaste silit de multe orice cele mai frumoase idei și cuvinte a le incungiura, *neputînd să le zugrăvească cu această ortografie după cum i-ar spune sufletul*“ [s. ns.]) și b) *folosirea materialului lingvistic indigen* („Te rog, domnule, cit poți, scrie curat românește, ca să nu se nască în limba noastră latinismi, ungurismi, sau germanismi“). Celui mai atrăgător cîntec de sirenă al epocii, latinismul, îi răspunde cu afirmația surprinzătoare și competentă: „Limba noastră, batăr că e fiia limbii latinești, totuși în tonuri e cu mult mai bogată decît maica ei“. Pentru că „acum [1838 — n.ns.] fearbe tocmai oala filologhii“, el mai sfătulește să nu se arunce un oprobriu pripit și nematur „împotriva alfabetului țiriliteșc, ca *alfabe* [s.ns.]“, că încă ne mult de lipsă“²⁵. Toate aceste considerații de bun simț, care-și vor dovedi valabilitatea multe decenii la rînd, le include în primul studiu filologic publicat de Bariț în coloanele *Foii literare*, purtînd titlul *Domnule redactor!*, dar citat și cu paratitlul *Despre*

¹⁹ Scris. XXX, incl. notele.

²⁰ Scris. XXXI, incl. notele.

²¹ Scris. XXXVII.

²² Scris. VI.

²³ Scris. IV

²⁴ Ibid.

²⁵ Scris. VII.

ortografia latino-românească. Interesează mai puțin faptul că acest studiu a produs un adevărat val de alte contribuții, purtînd semnătura tuturor cărturarilor de prestigiu din cele trei țări românești — Timotei Cipariu, Heliade Rădulescu, Ioan Rusu, Ioan Maiorescu, Gheorghe Săulescu sau însuși Bariț — , ori că s-au exprimat cu această ocazie păreri net contrarii aceleia exprimate de Vasile Pop, și mult mai mult adevărul de netăgăduit că transilvăneanul îl anticipează cu aproape două decenii pe Alecu Russo în interpretarea naturală a limbii, care duce nemijlocit la criteriul fonetic.

Correspondența lui Vasile Pop cu Bariț este, mai apoi, un bogat patrimoniu de informare despre acest cărturar, a cărui biografie modernă nu s-a schițat încă. Plin de învățăminte este episodul — amplu dezbătut în scrisori! — al poeziei *Celibatul (Necăsătorii)*, incident care face din neașteptatul ei autor o victimă potențială a atmosferei de iz restauraționist, în măsura în care a acționat restaurația chiar în ambianța spirituală a românimii transilvănene. Publicată în primăvara anului 1838 în *Foaie literară*, poezia lui Vasile Pop provoacă un adevărat scandal²⁶ în rîndul celor vizați de imoralitate fariseică, în versuri ca: „Vii streine ai călcat / Cu picior nelegiuit / Ne gîndind că e păcat / Sau că-i firește oprit // Vei da sama de sămînță / Ce-ai sămînat în petriș / Om spurcat, fără credință / Ca să nu ai săceriș.“ Omul spurcat și fără credință era preotul celibe ori monahul, specie din nou mișunătoare, după falimentul ultimelor pîlpîri iosefiniste. Pamfletul lui Vasile Pop se întemeiază pe cele mai răsunătoare precepte etice ale raționalismului francez: legea firii, morala socială, datoria civică de a perpetua specia umană („Toată lumea e unită / În acest' filosofie“), iar accentul polemic se apropie de ura iacobină împotriva clerului („... ești vrednic de perire!“). Excelentă bucată poetică luministă, în care se vădese amprentele religiei naturii („Oricît suflet e o strună / Care frumos armonizește / Cînd cu altul să-npreună / Cu care se potrivește“), *Celibatul* lui Vasile Pop a stîrnit ura compatrioților „coelibii“ de la Blaj, în frunte cu însuși Timotei Cipariu, vechi prieten și cunoscut al lui Vasile Pop. În fond, nimic din ceea ce se scrisese la noi pînă la acea dată nu încălcase atît de curajos bazele *Concordatului* și ale restaurației, ce stăpîneau spiritul european în favoarea catolicismului, ca această poezie ce amintea pamfletele antipopești din zilele revoluției franceze. „Jucărea de minții“, cum o numește autorul, ea risca să unească împotriva autorului Blajul greco-catolic, condus de necăsătorii, și romano-catolicismul pantransilvan, platformă din care putea să urmeze o catastrofă personală pentru Vasile Pop. În fața acestui pericol, desigur în cunoștința procedeele restaurației, poetul recunoaște cu obidă și resemnare: „Mi frică de acești fanatici!“ fiindcă „acest fealiu de buruieni le-au sămîntat natura în toate părțile, și li suferă orice climă“. Pentru întregirea personalității luministe a lui Vasile Pop, lipsea o expresie clară a unei atitudini anticlericale, de așteptat de la un medic și enciclopedist remarcabil. Dacă *opera anterioară*, creată în întregime sub restaurație, nu aduce o astfel de expresie, iar-o izvorînd la sfîrșitul vieții, dintr-un incident ce inspiră, prin precipitarea lui neașteptată, sinceritate desăvîrșită. Doar că, acum, forța combativă îi este redusă — a fost mai degrabă un blajin, după cum singur se trădează într-o scrisoare: „Condeiu nu-i sabie, cerneala nu-i sînge“ — , astfel că îl roagă pe Bariț s-o dreagă cumva din condei, într-o rectificare din care să reiasă că *Celibatul* s-a referit exclusiv la mirenii ce holteiesc toată viața, și nicidecum la „celibatul acela care armonizește cu sfatul evanghelicesc“. Faptul că din acest incident n-au urmat lucruri grave pentru Vasile Pop, grație abilității lui Bariț, nu schimbă deloc semnificația episodului, care implica soarta unui bătrîn oștean al raționalismului celuiilalt secol, urmărit de mina lungă a restaurației.

²⁶ Vezi scris. XI—XIV.

Correspondența aduce informații prețioase despre data exactă și împrejurările tipării celei mai importante dintre scrierile lui Vasile Pop²⁷, *Disertație despre tipografiile românești*, este baza de pornire pentru paternitatea altor scrieri ale sale, de neidentificat fără lectura scrisorilor, apoi aduce o seamă de noutăți referitoare la familia cărturarului, la ambianța din Munții Apuseni unde își desfășura activitatea (este notorie scena în care moții, aflînd că protopopul Iosif Ighian are bani, „au năvălit preste dînsul o mulțime — [firește, împinși de sărăcie — n. ns.] — cărora n-au putut să nu le dea și de la care nu-i mai va vedea“), în fine, asemeni multor scrieri către Bariț din acei ani, aduce noi date din care se reconstituie diagrama răspîndirii foilor românești de la Brașov, la toate nivelele națiunii.

Un mănunchi de epistole se constituie într-o impresionantă pagină testamentară a omului care s-a aflat la punctul de joncțiune, unde demersul strict iluminist al Școlii Ardelene lasă loc dimensiunii ei romantice. Vasile Pop este unul dintre „aceia carii se îndeletnicesc în științe și literatura națională, de care atîta trebuință are nația“, categorie eroică din pragul culturii moderne românești, în favoarea căreia pledează în ultima scrisoare, cu o lună și jumătate înainte de moartea survenită la 6 martie 1842, la Zlatna. Moartea a fost încă o surpriză: „bătrînul“ din alt ev spiritual avea... 53 de ani! Dar soarta i-a hărăzit rolul de arc peste timp și calitatea de martor, în preajma revoluției din 1848, a ceea ce a fost începutul Recunoașterii transilvănene.

²⁷ Iată, în ordine cronologică, lista scrierilor lui Vasile Pop (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 68): 1. *Elegia quae spectabili ac clarissimo Viro Carolo Michaeli Moger in Lyceo Regio Claudiopolitano Chymiae, Metallurgiae, Historiae Naturalis et Technologiae Publico Ordinario parentat Basilius Papp senior, pius defuncti Discipulus et in Regio S. Jos. Seminario Alumnus Anno Aerae Christianae 1808. Claudiopoli. Typis Coll. Reformatorum 1808*; 2. *Elegia Excellentissimo ac Illustrissimo Domino Comiti Georgio Banffy L.B. de Losontz S.C.R. et A. M. Camerario, Status Actualis Intimo Consiliario, Insignis Ordinis Sancti Regis Stephani Magnae Crucis Equiti, Magni Principatus Transilvaniae, Partiumque eidem reapplicatorum Gubernatori Regio et Regni Ejusd. Magni Principatus Gubernii Praesidi, devotissimo Animo oblata Die Onomastico a Basilio Papp Seniore Logico et in Regio Seminario S. Josephi Alumno Anno Aerae Christianae MDCCCVIII Claudiopoli Typis Coll. Reformatorum 1808*; 3. *Elegia quam Illustrissimo Comiti Emerico Wass de Csege e Lyceo Regio Claudiopolitano terminatis Mazima cum Laude Studiis Excedenti cecidit Basilius Papp Philosophiae etc. in alterum Annum Auditor. Claudiopoli Anno Aerae Christianae MDCCCIX. Impres Typis Coll. Reformatorum 1809*; 4. *Elegia ad Inclytos Status et Ordines Trium Nationum Magni Principatus Transilvaniae Partiumque eidem reanexarum Claudiopoli ad Publica Negotia Tractanda Congregatos per Basilius Papp Juris Naturae, Publici, Gentium, Civilis, Romani, Theoretici, Patriae et caetera Auditorem. Claudiopoli Anno Aerae Christianae MDCCCX. Impr. Typis Coll. Reformatorum 1810*; 5. *Elegia de laudibus Medicinae quam Illustrissimo Magnifico Domino Praesidi et Directori, item Clarissimis D. D. Professoribus, totique Inclytae Facultati Medicae Vindobonesi. Novo Anno Muneris instar Animo devotissimo obtulit L. Basilius Papp, Transilvanus Mezô-Keménytelkiensis, in Antiquissima, ac Celebrerrima Universitate Vindobonensi Physiologiae et Chemiae Ordinarius Auditor. Illustrissimo Comiti Joanni Nemes de Hildvég Caesareo Ephebo et in Caesarea Regia Nobilium Academia Theresiana Jurium in alterum Annum Auditori, Dilectissimo Musarum Amico in perennis observantiae tesseram dedicata. Viennae. Anno Aerae Christianae MDCCCXIII*; 6. *Elegia quam Caesari Augusto Francisco Primo Austriae Imperatori, Hungariae, Bohemiae, etc. Regi Apostolico Domino Sue Clementissimo. Dum 16 Junii pompa triumphali Viennam ingrederetur, sub Nomine Europae, quae Ejus victricibus Armis a Jugo, sub qua tam diu genuit. nunc domum liberata est Laureae instar devoto Animo gratulabundus offerebat Ladislav Basil. Papp Transilvanus, Mezô-Keménytelkiensis in Celebrerrima et Antiquissima Universitate Vindobonensi Medicinae III Anno Candidatus. Anno Aerae Christianae MDCCCXIV. Viennae*; 7. *Disertatio inauguralis historico-medica de funeribus Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum et quisbusdam*

circa ea abusibus, perpetuo respectu habito ad veterum Romanorum funera, quam... pro doctoris medici laurea rite adipiscenda in Antiquissima ac Celeberrima Universitate Vindobonensi publice disquisitioni submittebat Ladislaus Papp Transylvanus, A.A.L.L. et Philosoph. Doctor. et linguae valachicae interpres aulicus. Viennae MDCCCXVII; 8. Despre apele minerale de la Arpătaș, Bodoc și Covasna și despre întrebuințarea aceluiași în deschilinite patimi. Scrisă pentru binele comun prin Vasile Popp, a frumoaselor învățături a filosofiei și a medicinei doftor. Sibiu, în Tipografia lui Ioan Bart 1821 [reprodusă în întregime la Sextil R. Rusu, *Cea dintâi lucrare medicală în limba românească: Despre apele minerale, de Vasile Pop*, Cluj, 1935]; 9. Cătră cinstit dumnealui Ioan Prale, autorul Psaltirii în versuri, prefață la *Psaltirea în versuri*, în traducerea lui Ioan Prale, Brașov, 1827 [rețipărită de Timotei Cipariu în *Arhivul pentru filologie și istorie*, IV, 1870, nr. XXI, p. 614–619]; 10. *Memoria Inaugurationis Pontificiae Illustrissimi ac Reverendissimi Joannis Lemény de Eadem, Divina Miseratione per Magnum Transsilvaniae Principatum et Partes eidem readnezas Episcopi graeci ritus uniti Fogarasiensis, Solenni Ritu Posteritati Officiosius Versuculis transcripta. Die 14^a Mensis Julii Anno MDCCCXXXIII. Claudiopoli. Typis Lycei Regii*; 11. *Diplomatică*, în *Foaie literară*, 1838, nr. 13, p. 100–103; 12. *Domnule redactor!*, în *Foaie literară*, 1838, nr. 18, p. 141–144 (cu cele două continuări: *Urmarea disertației din nr. 18 despre ortografie*, în *Ibid.*, nr. 20, p. 157–160 și *Capăt disertației din nr. 20 despre ortografie*, în *Ibid.*, nr. 21, p. 164–166); 13. *Celibatul (Necăsătorii)*, poezie, în *Foaie literară*, 1838, nr. 17, p. 129–130; 14. *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări, de la începutul lor pînă la vremele noastre*, Sibiu, 1938; 15. *Trasuri oareșicare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, în *Foaie pentru minte*... , 1840, nr. 31, p. 241–245; nr. 32, p. 253–256; nr. 33, p. 257–259; nr. 34, p. 265–268; 16. *Ioan Corvin de Huniad și păzitorul său inger. (O povestire din Țara Românească)*, traducere de Vasile Pop din scriitorul ungar Nagy Ignác, în *Foaie pentru minte*... , 1840, nr. 27, p. 213–216; nr. 28, p. 220–224; nr. 29, p. 227–230; 17. *Trei manuscrise pentru G. Șincai* (fragmente dintr-o scrisoare a lui Vasile Pop către Bariț), în *Foaie pentru minte*... , 1841, nr. 47, p. 370–374; 18. *Despre necăsătoria mirenească*, postum, în *Foaie pentru minte*... , 1844, nr. 32, p. 249–252; 19. Traducerea în versuri a *Eclogelor* lui Vergiliu, cărțile I–X, în *Foaie pentru minte*... , 1853, nr. 31, p. 234–236; nr. 48, p. 355–356; nr. 49, p. 364–366; 1854, nr. 4, p. 15–16; nr. 5, p. 19; nr. 14, p. 66–68; nr. 18, p. 91–92; n. 44, p. 236–239; 1855, nr. 6, p. 29–32; 20. Notele și aparatul critic la lucrarea unui autor anonim, *Breviis Notitiis Ecclesiae Bolgárszékiensis ad S. Nicolaum*, datînd de după 1825, pe care Ion Mușlea o atribuie în *întregime* lui Pop, dînd și o ediție după manuscris a ei (vezi *Viața și opera doctorului Vasile Pop*, la *Loc. cit.*, p. 146–157). Scrieri identificate de Alexandru Neamțu cu ocazia noilor contribuții despre activitatea lui Vasile Pop pe Domeniul montano-cameral de la Zlatna (vezi nota 1): 21. *Cererea lui Vasile Pop din 12 aprilie 1828 către Tezaurariatul din Sibiu, pentru a i se acorda slujba de „phiscus“ (medic sef) al Domeniului Zlatna*, manuscris la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond M. Th., doc. nr. 11.240/1828, reprodusă la Alexandru Neamțu, *Din activitatea doctorului Vasile Popp pe Domeniul minier al Zlatnei (1829–1842)*, în anexa I a studiului, la *Loc. cit.*, p. 131–132; 22. *Instructio pro chirurgis cameralibus. (Dienstes Instruction für k. Cameral und Werksärtze*, scriere din 1831, manuscris în Fond cit., doc. nr. 1016/1831; comentată de Alexandru Neamțu în *Op. cit.*, p. 123–130; 23. *Raport către Administrația Domeniului Zlatna din 6 mai 1835*, manuscris în Fond. cit., doc. nr. 1160/1835; reprodus de Al. Neamțu în *Op. cit.*, p. 132–138, anexa II; 24. *Conscripție a suslelor din Dominiul Topánfalvi*, scriere din 1835, manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 1472/1843; reprodus de Al. Neamțu în *Op. cit.*, p. 119–120; 25. *Topographica situatio totius Domini Superioris Zalatnensis cum locorum et fluviorum denominationibus*, scriere din 1835, manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 1472/1843; menționată de Al. Neamțu în *Op. cit.*, p. 118–119; 26. *Raport din 3 octombrie 1837 către Administrația Domeniului Zlatna în care combate practicile medicale nesănătoase*, manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 4507/1837; reprodus de Al. Neamțu în *Op. cit.*, anexa III, p. 139–143; 27. *Raport din 15 octombrie 1838 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară*, manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 4944/1838; reprodus la Alexandru Neamțu, *Preocupări de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop*, la *Loc. cit.*, anexa I, p. 653–661; 28. *Raport din 11 martie 1839 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară*, manuscris în Fond. cit., doc. nr. 1500/1839; reprodus de Al. Neamțu în *Op. cit.*, anexa II, p. 661–662.

Zlagna, 29 mai [1]837

Domnule !

Bucuros aş primi o scrisoare de la domnia-ta, ca să mă incredinţez cum şi în ce chip ai sosit la Braşov ¹, pentru că mişăii acei de cărauşi mult m-au îngrijat. Spre acest sfârşit am scris şi la domnul Țipar, dar răspuns încă n-am primit.

Noi sîntem cu toţi sănătoşi şi nici o neătate nu avem.

108 Domnule! De cumva încă nu ai tipărit aceale rezonementuri ale mele pentru ortografia latino-rumânească ², te rog ca toate acealea ce / am scris pentru lipsa tonului liber *y*, după cum o pronunţă ungurii în cuvîntul *nyers*, *nyereg* şi italienii în *agnello* şi rumânii în *néyl*, *nyere* ş.c. să le laşi cu totul afară, pentru că această *questio* vreau cu alt prilej mai pe larg a o lucra.

Fii sănătos şi, de nu i-ai trimis gazeta *D[omino] Georgio Crainic Regio Spanali Contrarotulario, Offenbánya* ³, trimite-i-o.

Al domniei tale gata spre slugire,

108^v*Dr. Papp./*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V. Diece-seos Fogarasiensis Diacono D[omi]no Sing[ulariter]* colendissimo. *Coronac*

¹ Se pare că Bariţ făcuse o călătorie, de Paşti, la Zlatna, unde l-a vizitat împreună cu Timotei Cipariu pe doctorul Vasile Pop. Aşa vor proceda şi în anul următor — vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*. IV, Bucureşti, 1978, p. 113; 116—119, corespondenţa lui Timotei Cipariu cu Bariţ — cînd eruditul profesor blăjean se deda la polemici savante cu autorul *Disertaţiei despre tipografiile româneşti* . . . , iar Bariţ prefera prietenia frumoasei fiice a gazdei, Luiza. În decembrie 1836, Cipariu îl va întreba îngrijorat pe Bariţ: „Doar ți-ai adus inima din Zlatna acasă?” (*Ibid.*, p. 142).

² Pasajul trădează o anumită iniriurire a lui Bariţ asupra *Foii de duminică*, în ciuda părerii că el s-ar fi ținut departe de redacţia condusă de Ioan Barac (vezi scris. următoare, n. 1—3). Dar revista braşoveană era cu totul improprie, prin profilul ei, unor probleme actuale cum era aceea a ortografiei cu litere latine. Evadată complet în exotismul cerut de apetenţa romantică a vremii, *Foae de duminică* va

publica un singur articol legat de teritoriul românesc, acela despre Cetatea Hune-
doarei, din decembrie 1837 (vezi scris. III, n.6). „Rezonementurile“ lui Vasile Pop
se vor publica aproape un an mai târziu, în *Foaie literară*, în trei articole: *Domnule*
redactor! (I, 1838, nr. 18, p. 141–144); *Urmarea disertației din nr. 18 despre ortografie*
(nr. 20, p. 157–160); *Capăt disertației din nr. 20 despre ortografie* (nr. 21, p. 164–166)
³ „Domnului George Crainic, inspector șpanal, Zlatna“.

II

Zlagna, 29 dechem. c.n. [1]837

Mult prețuite domnule!

Scrisoarea domniei-tale din 21/9 dec., în numele dumnitale și a tipografului Gött, cu toată cinstea o am primit, și mult m-am bucurat de ce lucru frumos și folositoriu națiunii v-ați apucat ¹. Dumnezeu, care v-au indemnât spre aceasta, să vă dea și putere ca să puteți ajunge acest scop sfînt.

Despre ieșirea dumnealui Orghidan din soțietatea dumnelor-voastre, cu atita mai mult pentru că acest bărbat vrednic avea în multe părți corespondenți și indemnători, prin carii să lățea ceale tipărite, și eu nu știu, oare dumneavoastră făr-de acești feliu de corespondenți și indemnători, putea-veți ajunge scopul?²

110 Pentru *Foaia Duminecii* am avut în părțile aceasta 17 prenumerați, însă cu cit indemn și prin cite corespondenții am trebuit să adun acei bani! Oamenii noștri nu știu ce vrea să zică aceaia: „Pune banii pe poștă“ sau aceaia: „Dați-i la corespondenții noștri“ / pentru că nice poște nu să află în tot locul, nice cine sint corespodeanții dumnelor-voastre, nu știu. Dumneavoastră trebuți să faceți un chip de prenumerație în această treabă, numind în toate părțile cine sint aceia la care să li se dea banii, și făgăduindu-le la acești colectori un exemplar slobod pentru osteneala lor, pentru că mai cu folos va fi a pearde unul și a câștiga noao, decit înpotrivă.

Aceastea nu le zic pentru mine, pentru că eu bucuros slujesc și fără de renunmărație, ci zic pentru alții și folosul obștii și al dumnelor-voastre.

Mai incolo, trăbuie aduse pricinile mai pe larg: pentru ce gazeta ³ nu să iveaște numaidecit, sau trebuia batăr mie a-m[i] scrie, ca [să] pot a le spune, pentru că oamenii să indoiesc la aceasta, batăr că la gazetă bucuros ar prenumăra din părțile aceastea, o mulțime. Eu, despre partea mea, și acuma voi lua greutatea asupra mea, și voi trimite vreo cițiva, cu adresul lor.

110° În citu-i despre aceaia ce-mi scrii, ca să vă ajut / cu ceva scrieri, și mai vărta în treaba ortografiii, și aceasta voi face, însă în toate nu voi urma fraților de peste Carpat, pentru că multe scriu fără cuvînt. Însă eu voi ajuta și cu alte daturi istoricești care să țin de români, și care încă nu s-au văzut pînă acuma prin istorii.

Acum alta nu am a-ți scrie, decit să scrii pe la protopopii cei uniți, cu care ești mai cunoscut, ca să fie și indemnători spre acest scopos, pentru că cei neuniți — care lucru le slujește adevărat spre marea laudă — sint destul indemnători ⁴.

Una încă te mai rog: scrie-mi cu poșta viitoare pricinile pentru ce gazeta românească nu să iveaște minteni în ianuarie?⁵

Fii sănătos!

Al domniei-tale gata spre șerbire,

Dr. Papp./

111

¹ „Scrisoarea“ din 21/9 decembrie este o tipăritură volantă de două pagini, intitulată *Înștiințare literară*, purtând semnăturile lui Johann Gött și George Bariț. Prospectul anunță apropiata încetare a *Foii duminicii* și înlocuirea ei cu *Foaia literară*, de la 1 ianuarie 1838. *Înștiințarea...* e documentul unui cert început de epocă în literatura română din Transilvania. Nemulțumit de caracterul neutru, general informativ, al *Foii duminicii*, al cărei redactor principal, bătrînul Ioan Barac se crampona de ideea cu care pornise la drum în 2 ianuarie 1837: aceea de a publica lucruri „în limba cea românească tălmăcite“, Bariț convinge „șoțietetul“ negustoresc din Brașov, încă pe la mijlocul anului, de necesitatea reformării gazetei. În cumpăna hotărîrii lui Bariț a apăsat greu călătoria din 1836 în Țara Românească, unde are revelația unității spirituale a românilor (vezi Vasile Netea, *Timotei Cipariu și George Barițu, călători prin Țara Românească în 1836*, în *Studii*, XI, 1958, nr.1, p. 117–132; George E. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 123–147) care – după cum se exprimă într-o scrisoare către Ion Heliade Rădulescu din septembrie 1837 – „este mai scumpă decît toată averea Șoțietății de India“. Bariț dorește o revistă scrisă în limba română, care, în plus, să împărtășească cititorilor ei „sporiul ce îl fac români în cele două provincii vecine [Țara Românească și Moldova – n.ns.]“. Vezi și Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 273–289; *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 103–104.

² Vasile Pop se orientează după faptul că Rudolf Orghidan, care avusese într-adevăr, un rol important în editarea *Foii duminicii*, nu figurează între semnătarii *Înștiințării...* din 9/21 decembrie 1837. Într-adevăr, din motive pe care încă nu le cunoaștem în mod suficient, Bariț renunță la sprijinul material al lui Rudolf Orghidan, întovorășindu-se numai cu editorul Johann Gött. Înăturarea lui Barac se înțelegea de la sine, căci – spunea Bariț încă în septembrie – revista „luindu-se din miinile bătrînului Barac, va lua alt ton, altă formă, altă limbă“.

³ Cităm din *Înștiințare...*: „Mai întîi, adecă de la a. 1838, ian. 1 [*Foaia literară* va apărea] de sine, iar păste puțin după aceasta se va împreuna cu gazeta politică românească, care, pentru niște stări împrejur opăcitoare, îndată la începutul anului nu va putea ieși“. Epistolarul lui Bariț consemnează și alte nenumărate stări de emoție în legătură cu apariția unei foi politice românești în Transilvania, cazul cel mai elocvent fiind al lui Timotei Cipariu (*George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 105). Primul număr al *Gazetei de Transilvania* va ieși la 12 martie 1838.

⁴ Vasile Pop avea în preajmă exemplul protopopului neunit Iosif Ighian din Zlatna, unul dintre marii sprijinitori ai culturii românești în general și ai foilor lui Bariț în special. Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, scrisorilei lui Grigore Mihali către Bariț; infra, scrisorile următoare ale lui Pop.

⁵ Vezi nota 3.

III

Zlagna, 6^a ian. [1]838

Domnule!

Cinstit răspunsul domniei-tale cu bucurie l-am primit, și nu pot destul a-ți mulțami pentru deslușirea înpedecării gazetei noastre. Însă dacă pricina înpedecării numai aceeaia e, despre care-mi scrii, așa am nădeajde că cît mai curînd vom căpăta gazeta dorită, care o mulțime

de prenumerați o așteaptă, și fără care nu mulți prenumerați vom avea ¹. Ba, ce-i mai mult, mi frică ca și pe cei care-i avem să nu-i perdem.

De unde, poți vedea, multe silințe trebuie să puneți, ca cit mai curind să dați gata gazeta politică la lumină.

112 În citu-i pentru d. Orghidan, să nu socotești că, doar, dumnealui nu au dat la colectori și corespondenți nici o rămunație. Dumnealui, în această treabă, au fost încă doară prea generos, care lucru de la dumneavoastră nimenea nu poate pofti, / pentru că dumnealui la cartea *1001 nopți* ² au plătit la colectori 15%, și la *Foia Duminecii* încă și mai mult, adică 20%, un lucru care numai un naționalist așa putearnic ³ au putut să facă. Nici eu nu pentru aceia v-am scris ca să faceți ceva remunerație la colectori, ca cind d. Orghidan nu ar fi făcut, ci numai spre folosul dumnealvoastră, pentru că eu cunosc greutățile ce să înpotrivesc, și firea oamenilor noștri, la cari totdeauna le trebuie un bun datoriu. Despre care lucru însuși te vei încredința cu vremeal

112^b Aici alăturați îți mai trimit numele la 6 prenumărăanți, însă care încă n-au dat bani, însă am nădejde că-i vor da. Care numai pentru aceia vă scriu, ca de vă voi trimite acești bani mai târziu, să nu luați în nume de rău. Pentru cei mai de nainte trimiși, sînt bani la mine și poci să vi-i / trimit oricind, batăr că bucuros i-aș trimite toți odată, cu atîta mai mult, cu cit mai aștept vreo cițiva prenumărăanți. Am nădejde că cind va veni gazeta politică, până la 40 prenumărăanți vom putea căpăta numai din acești munți. Poate d. vicariu Șuluțu încă-ți va trimite vreo cițiva prenumărăanți din părțile sale.

Numele prenumărăanților care acuma vi-i trimit sînt acestea: 1° Ioannes Todor; 2° Petrus Aranyosi; 3° Petrus Joanetye; 4° Nicolaus Korkes (acești patru au adresele acolo); 5° Domino Angelo Bálya, Topanfalva; 6° An den Herrn Sabbas Remetei, Schmelzmeister zu Zalathna ⁴.

113 În adresele ceale vechi sînt nește greșeli gramaticești care trebuie îndreptate, precum la Mathias Scheuder, nu *Cesse*; emendă: *Caessae*; la Josephus Rátzovits, Diurniste, emendă *Diurnistae*; la mine: *Popp* emendă *Papp*; / *Mihali* emendă *Mihály* ⁵.

Cît puteți, te rog să-ne cunoșcuți cu literatura Țării Rumânești și a Moldovei. Dar cind voi avea ceva a trimite pentru *Foia literală*, putea-voi trimite pe Paști? Eu am multe și — precum eu judec — vreadnice de a vedea lumina.

Te rog, domnule, cît poți scrie curat românește, mai ales în traducții nu te lega tare de stilul strein, ca să nu să nască în limba noastră latinismi, ungurismi sau germanismi, și deosebit în numele țărilor, dregătoriilor, cinstilor, precum au făcut auctorul *Descrierii Hunidoarei*, care numele *Tempel Herren* l-au prefăcut: *domni bisericești* ⁶. Acesta au fost un cin de cavaleri, *Ordo Equestris* ⁷, și mie mi să vede a fi fost *Ordo teutoniorum sive S. Mariae in Hierosolem* ⁸, așadară cavaleri S[fintei] Marie în Ierusalem. Însă să am iertăciune!

Fii sănătos!

Al domniiii-tale umilit șerb,

113^b

Dr. Papp./

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioceseos Fogarasiensis Diacono, et in Schola commerciali Valachorum coronensem Professori. D[omi]no singu[lariter] colendo. Coronae⁹

¹ Vezi scris, anterioară, n. 3.

² O traducere a lui Ioan Barac, celebră în epocă: *O mic și una de nopți. Istorii arabicești sau Halima, întâia dată tradusă din nemțește*, tipărită la Brașov, în 8 volume, între 1836–1840, cu cheltuiala lui Rudolf Orghidan, admirator și sprijinitor al lui Barac. Vezi și *Gheorghe Bogdan-Duică, Ioan Barac*, București, 1933, p. 66–72, unde anii apariției sînt indicați greșit: 1835–1838 (!!).

³ Rudolf Orghidan era, într-adevăr, printre cei mai bogați negustori naționaliști, adică iubitori de cultură națională, din Brașov.

⁴ „Domnului Sabațiu Remetei, mastru turnător, în Zlatna“.

⁵ Vasile Popp ortografiază ungurește numele abonaților români din Apuseni, pentru a ușura munca oficiului poștal, ai cărui funcționari erau maghiari și operau cu liste unde — după o modă a vremii dealfel combătută de români! — numele acestora figurau cu ortografie maghiară.

⁶ Este vorba de articolul *Cetățuia de la Vaida-Huniad sau Hunidoara* — al cărui autor se pare că este însuși Bariț — din *Foaie de duminică spre răvărșarea cei deobște folositoare cunoștințe*, I, 1837, nr. 25 din 18 decembrie, p. 193–197. Vorbind despre începuturile cetății de la Hunedoara, autorul crede că „domniile cei bisericicești acolo trebuie că ș-au avut stăpîmirile“.

⁷ „Ordin de cavaleri“.

⁸ „Ordinul Teutonilor sau al Sfintei Maria în Ierusalim“.

⁹ „Întru acest chip reverendului domn George Bariț, al Venerabilei Dieceze a Făgărașului diacon și în școala comercială a românilor brașoveni profesor. Domnului singur binevoitor. În Brașov“. Vasile Pop este singurul dintre corespondenții lui Bariț care, în adresarea către acesta, uzează de calitatea de preot — nehirotonit! — a redactorului brașovean, numindu-l constant *diacon* (vezi și scrisorile următoare).

IV

Zlagna, 24 ian. [1]838

Domnule redactor !

Numerul *Foaiei literale*, cel dintîi¹, l-am primit și mult m-am bucurat văzînd într-însa atîtea epistolii, scrise și filosoficește și cu un stil așa rătund și frumos. Iar deosăbit m-au bucurat aceale ce ai scris pentru *Traduceri* din limbi streine în limba noastră².

De vei fi așa norocos ca să scrii ceva pentru damele române, și de vei scrie cu litere latinești — pentru că așa e pofta lor — te rog să nu scrii după ortografia răposatului Maior, pentru că în această ortografie (batăr că eu cinstesc și cenușa acestui bărbat) nu e nici o filosofie, și are atîtea greutăți, care nici cel mai statornic nu poate ca să le învingă, și iaste silit de multe ori cele mai frumoase idei și cuvinte a le încungiura, neputînd să le zugrăvească cu această ortografie după cum i-ar spune sufletul. De nu mă crezi, / fă probă însuți și te vei învinge despre acest adevăr. Mie cu mult mai bine-m[i] place ortografia răposatului părintelui Clain și a lui Șincai, batăr că și aceastea nu-s deajuns, da totuși nu așa extraorbitante. Limba noastră, batăr că e fia limbii latinești, totuși în tonuri e cu mult mai bogată decît maica ei. Romanii nu au avut ψ [ge], κ [j], ψ [ce], ψ [ț], nice α [ă], α [i], α [ea], care

le avem noi și care cu litere latinești, oricum le vom putea exprima așa ca să nu-și peardă dulceața lor, și fără a schimonosi limba. Însă despre aceasta, de altă dată mai pe larg.

Acum numai te rog pășeaște, precum ai început, cu bărbăție, și să fii incredințat că limba noastră în scurtă vreme va ajunge în cultura sa, la acea culme la care nici că am gândit, nici că am nădăjduit vreodată.

114^{*} De slavismi să-ți fie frică, însă și în acest lucru cu oareșcare cumpăt, ca nu, lăpădînd cuvintele / ceale cunoscute, și virînd alte noao și nepri-cepute, să întuneci limba, și să strimtoești ideile³. Orice limbă pentru aceea ni-o au dat natura, ca prin ea să împărtășim cu alții ceale ce simțim. Dar, dacă nu ne vor înțelegea, cum vom împărtăși? În toate trăbuie să ținem un drum de mijloc. *Sed pauca prudenti*⁴.

Iată, îți mai trimiț patru prenumăranti:

1° Nicolai Moldovan; acesta are adresul acolo. *București*;

2um Spectabili Domino Ioanni K. B[...] de Szkoré R. Montium Magistri. Abrudbányae⁶;

3^{oo} Spectabili Domino Joanni Sterka Schultzt R. Spanali Con-trarotulario. Abrudbánya⁷;

4° Admodum Reverendo Domino Petro Pipoș Archidiacono et Parocho G.R.N.U. Hondolensi. Zalathnae⁸.

Al domnie[i] tale umilit șerb.

Dr. Papp.

N.B. Lui d. Alexandru Țura să-i trimiți ungurești.

Vertatur. /

115

5° Încă unul: Spectabili Domino Alexandro Czura Juniori, Notario Pogacsi [sic; recte: Podsági] Abrudbányae. Ungaricae⁹.

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Diacono V. Dioceseos Fogarasiensis et in Schola Commerciali Valachorum Coronensem Professori. D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

¹ Primul număr al *Foii literale* a ieșit la 1 ianuarie 1838.

² Articolul cu caracter programatic al lui George Bariț, din primul număr al noii reviste: *Traducere* (I, 1838, nr. 1, p. 4–7). Reținem declarația lui Bariț că, în materie de traducere din literaturile străine, redacția va lua ca îndreptar regulile stabilite de Societatea literară din București.

³ Această opinie plină de mult bun simț în privința ortografiei românești cu litere latine, sesizabilă și în articolul său dedicat acestei dispute, tot în 1838 (vezi scris. I, n. 2).

⁴ „Dar pentru cel prudent [sint de ajuns] puține“.

⁵ Manuscrisul rupt. Nu se poate reconstitui.

⁶ „Spectabilului domn Ioan C. B [...] de Scorei, regesc magistru montan. La Abrud“.

⁷ „Spectabilului domn Ioan Sterca Șuluț, regesc inspector șpanal. La Abrud“.

⁸ „Întru acest chip reverendului domn Petru Pipoș, arhidiacon și paroh greco-neunit al Hondolului. La Zlatna“.

⁹ „Spectabilului domn Alexandru Țura Junior, norat al Poșagăi. La Abrud. pe cele ungurești“.

Domnule!

Iată,-ți mai trimit un prenumărant, și poate că acesta va fi cel mai de pre urmă pe această jumătate de an: Admodum Reverendo Domino Nicolao Motora V[ice]archidiacono et Parocho G.R.n.U Topanfalvensi. Per Zalathnam — Topanfalvae ¹; ungurești.

Nu știi bine, pe poșta trecută fostu-ț-am fost scris sau ba pentru protopopul Toma Marțian din Dej, sau ba? De cumva nu ți-am scris, trimite și acestuia *Foia* domnie[i]-tale, supt adresa: Admodum Reverendo Domino Thomae Marcian, Archidiacono et Parocho G.R.U. Desoknensi, Per Déés—Désakna; *germanicae* ².

116 ori au / trimis bani aicea. Așa am socotit că sint doi: tatăl și fiul; pentru aceia unuia să i să scrie *Alexandro Juniori*.

Articolul domnital despre cultivare ³ să știi că mult me-au plăcut. Pășeaște precum ai început! Astfelu de oameni groși la peale, astfelu de țasală le trebuie. Ai vorbit și ai scris tocma după inima mea.

La adresa Petrus Pipoș să adaugi: per Zalathnam—Hondol.

La adresele celora care sint de la Topanfalva să adauge așijderea: per Zalathnam—Topanfalvae.

Iartă-mă, domnule că, fiind foarte tare cuprins, nice a scrie nu pot precum s-ar cuveni.

Fii sănătos!

Al d[om]nii tale umilit șerb,

116^v*Dr. Papp./*

P.S. Înștiințează-mă ciți prenumăranți aveți:

I Ciți din Țara Românească?

II „ „ Moldavia?

III „ „ Bucovina?

IV „ „ Transilvania?

V „ „ Bănat și Ungaria?

A Ciți sint mireani?

B Ciți preoți?

a) Ciți din preoți uniți?

b) Ciți neuniți?

117 pentru că aș vrea a afla in care parte a românilor, și in care clasă de oameni să află mai mare aplecare spre literatură și cultură ⁴./

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Vener. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachor[um] coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

¹ „Întru acest chip reverendului domn Nicolae Motora, vicearchidiacon și paroh greco-neunit al Cimpenilor. Prin Zlatna-Cimpeni“.

² „Întru acest chip reverendului domn Toma Marcian, arhidiacon și paroh greco-catolic al Oenei Dejului. Prin Dej — Oena Dej. Pe cele nemțești“.

³ Articolul lui Bariț: *Cultură. (Luminare)*, din *Foiaie literară*, I, 1838, nr. 3, p. 19–23; nr. 4, p. 25–27. Un crez în același timp luminist și raționalist despre rosturile culturii: aceasta este singurul fundament temeinic al vieții omenești, implinind desăvârșirea sufletească.

⁴ Acest chestionar al lui Vasile Pop, atât de timpuriu, este o extraordinară surpriză culturală. El vădește intenția unei analize cantitative și în același timp sociologice a răspîndirii *Foii literare*, ca modalitate supremă de a urmări efectul ei cultural. Intenția atât de avansată a cărturarului din Zlatna o va realiza abia în zilele noastre reputatul istoric literar George Em. Marica, în studiul *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, în volumul *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, I, Cluj-Napoca, 1977, p. 11–111. Conform acestei analize, în anul 1838 Bariț avea — pentru *Foiaie literară*, *Gazeta de Transilvania* și *Foiaie pentru minte, inimă și literatură* împreună — 100 de abonați pe semestrul I și 389 pe semestrul II. Excelentele tabele ale lui George Em. Marica dau — pentru întregul an 1838 — următorul răspuns peste veac la chestionarul lui Vasile Pop: I = 55; II = 80; III = 17; IV = 114; V = 94.

VI

Zlagna, 6^a fev. c.n. [1]838

Domnule !

La mult prețuita domnitate, acumă nu pot și nice că vrea[u] să răspund, nădăjduind că voi avea norocire, în persoană, mai multe și mai pe larg a împărtăși ¹. Numai atita-ți scriu ca să fii statornic în lucru ce ai primit peste domnia-ta, și despre ajutoriul meu, citu-mi va fi prin putință, să fii incredințat.

Părintele paroh al Ponorelului, Petruța ², au prefăcut o cărticică de pe ungerie, supt titula *Ghenoveva*, romanță din viețile sfinților apuseani, pre citu-mi ieste cunoscut, care carte ar vrea să o dea în tipariu. Așa, m-au rugat ca să întreb la Brașov oar[e] nu ar vrea tipograful tău să o tipărească, cu cheltuiala sa? Te rog, domnule, ispiteaște în treaba asta și mă înștiințază, ca să poci odihni pre autorul / cărtii. Eu i-am zis ca să trimită m[anu]scrisul prin d. protopop Man, la Brașov, ca să-l vază și tipograful, ca să-și poată face socoteala ³. Trimite-l-va [sau] ⁴ ba, vreamea va alege.

Iată, îți mai trimit vreo cițiva prenumerați:

1° Admodum Reverendo Domino Joanni Bogdan Parocho G.R.n.U. Madensi. Per Zalathnam—Hondol ⁵;

2° Adm[odum] R[everendo] Petro Rätz Paroch[o] G.R.n.U. Nebojásfalvensi ⁶ [sic; recte: Nyavalyásfalva]. Per Zalathnam—Hondol;

3° Spectabili Domino Josepho Bisztrai Processus Superioris Zalathnensis V[ice]judicii Nobilium. Per Zalathnam—Topánfalvae ⁷;

4° Ad[modum] Reverendo Dom[in]o Ephremo Petrutza Parocho G.R.U. Ponorelensi, Per Zalath[nam]—Topánfalvae ⁸;

5° Adm[odum] R[everendo] D[omino] Joanni Christotsán Cooperatori G.R.U. Bisztrensi. Per Zalathnam—Topánfalvae ⁹;

6° Spectabili Domino Georgio Balya Pagi Bistrza jurato Notario. Per Zalathnam—Topánfalvae ¹⁰.

La toți aceștia, până la/venirea slobozenii de la Curte, să le trimiți în loc de nemțești, ceale ungurești. Iar din prenumărării cei mai denainte trimiși, să roagă Petrus Aranyoși și Petrus Jonete¹¹ (nu Ienache, pe cum stă în titula cea tipărită, care trebuie îndreptată!) ca și lor să le trimiți ungurești.

De va fi venirea domnii tale la Zlagna pe la Blaj, să aduci și pe domnu Țipar¹².

Fii sănătos!

Al domnitate umilit șerb,

Dr. Papp./

[Adresa]: Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz Venerabilis* Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no singu[lariter] colendissimo. Coronae

¹ Vezi scris. I, n.1. O lună mai târziu, în 23 martie, Bariț și Cipariu se vor pregăti să-l viziteze de Paști, la Zlatna, pe Vasile Pop (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 116–119), călătorie pe care o vor face împreună.

² Este vorba de luptătorul de la 1848, prieten al lui Avram Iancu, preotul *Efrem Petruția*, 1799–1875, despre care vezi *Nicolae Comșa, Dascălii Blajului*, în *Anuarul Liceului de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare”*, Blaj, pe anul școlar 1939/40, p. 59; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 326.

³ În stadiul actual al cercetărilor, nu se știe dacă a apărut sau nu traducerea *Genovevei*, făcută de Efrem Petruția. Se pare că nu s-a mai tipărit.

⁴ Omis de Vasile Pop.

⁵ „Întru acest chip reverendului domn Ioan Bogdan, paroh greco-neunit al Madei. Prin Zlatna – Hondol“.

⁶ „Întru acest chip reverendului domn Petru Raț, paroh greco-neunit al Nevoeșului. Prin Zlatna – Hondol“. Prin acești doi abonați din urmă, Vasile Pop își extinde aria de recrutare a abonaților și în Comitatul Hunedoarei.

⁷ „Spectabilului domn Ioșif Bistrai, vicejude nobiliar al Cercului Zlatna de Sus. Prin Zlatna – Cîmpeni.“

⁸ „Întru acest chip reverendului domn Efrem Petruța, paroh greco-catolic al Ponorelului. Prin Zlatna – Cîmpeni“.

⁹ „Întru acest chip reverendului domn Ioan Cristocean, cooperador greco-catolic al Bistrei. Prin Zlatna – Cîmpeni. Cel în cauză era fostul profesor de la Blaj, *Ioan Cristocean*, 1810–1844, originar din Comitatul Solnoc-Dăbca. Studiase la Cluj și Blaj, unde rămîne profesor de matematică între 1833–1836. În 1836 e numit cooperador sau capelan la Bistra, unde ajunge apoi paroh al mării localități moștești. Vezi despre el *Nicolae Comșa, Op. cit.*, p. 70.

¹⁰ „Spectabilului domn George Balea, norat jurat al satului Bistra. Prin Zlatna – Cîmpeni“.

¹¹ Petru Ioanette, fruntaș român din Munții Apuseni, despre care vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 110.

¹² Așa s-a întimplat.

VII

Zlagna, 17 mart. c.n.[1]838^t

Domniule redactor !

Multe nu pot să-ți scriu, ci numai atita că răspunsul domnii tale pentru primirea banilor l-am primit, și mă bucur văzînd sporiul ce faceți în literatura noastră. Una te rog: ca să siliți spre ciștigarea slo-

bozenii a tipări gazete politicești², că într-alt chip mi frică că vom pearde mulți prenumărănți, cind, dinpotrivă, am putea încă atîta a ciștiga, cîți avem.

120 Mai incolo, am a te ruga (însă aceasta numai ca un sfat) ca oricine ce-ți va trimite în treaba literaturii sau ortografiii, fie bun sau rău, placă-ți sau ba, reflexii să nu faci, ca nu — prin aceasta — să să sfiască a-și trimite părerile sale. Sau, de / faci, fă-le fără de punerea numelui. Însă eu aș pofti ca nicum să nu faci. Fii acum camdeodată colector, și cind vei avea mai multe părerii, poți să-ți dai părearea. Însă și atuncea supt tăcearea numelui. Scoposul meu iaste ca să nu să sfiiască nimenea a-ți trimite părearea sa³.

Sirbimea, ca nație, nu trăbuie să o atingi. Aceasta nici noao nu ne place, cind ne ocăreaște cineva nația. Batăr de am avea și noi hărnicia sirbilor! Așa, nice împotriva alfabetului țirilicesc, ca alfabet, pentru că încă ne e mult de lipsă, ci numai în cit sint ceva de îndreptat în el, să zici părearea domnitale.

120° În scurtă vreme îți trimit părearea mea despre ortografia latino-românească⁴, și mult m-aș bucura cind cineva din / patronii ortografiii latino-românești ar face ceva reflexii⁵, însă nu domnia ta, nu pentru că doară nu te-aș ținea vreadnic de a te împotrivi, ci din alt scopos.

Domnului Mihali⁶ nu i-au trimis numărul al 6^{lea} din *Foaie*. Vedeti de i-o trimiteți. La paroh[ul] Ioan Popovici în Zlagna, în loc de nemțești, trimite gazete ungurești. Cit puteți, țineți un rind acurat!

Scrisoarea lui Negruți cătră Eliad⁷ mult me-au plăcut, batăr de nu și sint în toate cu el într-o păreare.

Nu uita, te rog încă o dată, pentru gazeta politicească!

Fii sănătos!

Iară eu sint și rămii al domniii-tale tot acela care am început a fi, prea plecat,

121

Dr. Papp./

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz Vener. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Scholae Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae*

¹ În original, anul este scris greșit: 1837.

² Peste cîteva zile, în 24 martie stil nou — 12 martie stil vechi! — va ieși de sub tipar și primul număr al *Gazetei de Transilvania* (vezi și scris. II, n. 3).

³ Sfatul lui Vasile Pop e întemeiat: Bariț a uzat intens de năravul comentării, în subsolul paginilor, a materialelor care-l interesau mai mult. Pentru istoricul foilor sale, aceste adnotări sint un adevărat barometru al interesului redactorului față de articolele publicate.

⁴ Vezi scris. I, n.2. Se pare că Bariț i-a înapoiat lui Vasile Pop articolul „despre ortografia latino-românească” trimis de aceasta încă în 1837 (scris. I), spre a-l reface. Va apare în numerele 18, 20—21 ale *Foii literare* (scris. I, n. 2).

⁵ „Reflexiile” nu vor întirzia, dar vor constitui o surpriză neplăcută pentru Pop. În *Foaie pentru minte*... (I, 1838, nr. 2, p. 12—16; nr. 3, p. 20—23; nr. 4, p. 27—31), Timotei Cipariu însuși publică niște *Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op]*. Cipariu — paradoxal! — cere conaționaliilor săi să nu se pripească cu înnoirile în materie de limbă și ortografie, căci alfabetul chirilic se mai poate păstra multă

vreme. Pe Vasile Pop îl indispun observațiile lui Cipariu, cu toate că *dorea* să i se facă asemenea observații. Vezi scrisorile următoare.

⁶ Grigore Mihali, despre care vezi capitoul aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 58—128.

⁷ Un moment din remarcabila *Corespondență între doi români, unul din Țara Românească și altul din Moldova*, pe teme de limbă și ortografie, reproducă de Bariț, după *Muzeul național*, în *Foaie literară*, I, 1838, nr. 9, p. 69—72; nr. 10, p. 78—80; nr. 11, p. 86—88; nr. 12, p. 92—96; nr. 19, p. 152.

VIII

Zlagna, 21 mart. c.n. [1]838

Domnule redactor!

Iată, -ți mai trimit un prenumărant, supt adresa: Admodum Reverendo Domino Angelo Coste Parocho G.R.n.U. Nagymásiensi, Zalathnae ¹. Dacă poți, trimite-i toate numerile, de la 1ª ianuarie, batăr cele rumânești, și lângă aceastea cele ungurești. Însă care dacă nu le ai, pot să și lipsească, numai cealea rumânești să fie.

Paștile să apropie. Voi vedea cum veți ținea făgăduința.

Fii sănătos!

Al domnii tale *idem qui pridem* ²,

Dr. Papp./

122

¹ „Întru acest chip reverendului domn Anghel Coste, paroh greco-neunit al Almașului Mare. Prin Zlatna“.

² „Același ca întotdeauna“.

IX

Zlagna, 30 martii [1]838

Domnule!

Nu pot să-ți scriu bucuria care mi-au făcut poșta de pe urmă, văzînd gazeta politicească. Aceasta e o epohă pentru nația noastră, fără a se putea prețui, și pentru domnia ta un cîmp în care poți să-ți arieți toate puterile, spre fericirea nației și în specie și însuși a domnii tale ¹.

Eu aș pofti, cînd ți-ai jortfi viața numai spre literatura noastră, și din această pricină, să nu-ți iai jugul cel preoțesc, fie batăr cit de sfînt, asupra-ți ².

Iată, -ți trimit și gîndurile și ideile ce am eu asupra ortografiei latino-rumânești, care te poftesc să [le] primești în *Foia domnitală* ³, batăr de n-ar fi și tocmai potrivite cu ideile tuturor, ba poate nici cu ale / domnii tale. Și fiindcă acum fearbe tocmai oala filologhiii, te rog ca
124 cit mai cu grabă să le pui și aceasta pe masa filologilor.

Poate fi, domnule, că eu mai mul[t] te îngreunăz cu lucrurile meale, decit te ușurez. Însă nu lua în nume de rău, pentru că acuma și la mine, ca și la alții mulți, sint o mie de idei încruciate, care în veaci nu ar fi văzut lumina, de nu s-ar fi nămit foaia domnii tale. Aceasta

22

una easte care va cuprinde in sine toată lumea ideilor care se află la literații rumânilor.

Fii sănătos!

Iară eu rămii al domniii-tale ca un frate,

124^v

dr. Papp./

¹ Vezi și scris. II, incl. n. 3.

² Bariț era absolvent al Seminarului teologic din Blaj, seria 1835. N-a apucat să se hirotonească — era vizat pentru celibat! — căci părăsește Blajul în 1836, după ce fusese un an profesor de fizică. Episcopul Lemeni s-a codit un an întreg pînă să-i aprobă stabilirea la Brașov. La 12 aprilie 1837, întâlnindu-se la Sibiu, Lemeni îl face, ca soluție de compromis, subdiacon și îi acordă *ordines minores*, care nu interzice căsătoria. Cu aceasta, fostul student eminentisim al seminarului scapă de orice îndatorire și față de Blaj, și față de cinul preoțesc. Vezi Iosif Perva in, *Gheorghe Bariț*, în *Studii de literatură română*, p. 365–416.

³ Vezi scris. I, n. 2.

X

Zlagna, 3^a apr. c.n. [1]838

Domnule!

Batăr cit de tirziu, totuși încep oamenii noștri a se depșta [recte: deștepta — n.n.s.] și a vedea că și noi sântem în stare a face ceva.

125

Preste vreo citeva zile vei căpăta prin dumnealui Dimitrie Zaruful ¹, părerile mele asupra ortografiei latino-rumânești. Numai te rog să o primești așa precum iaste scrisă, și să nu socotești că, doar, că prin aceste am vrut să-ți micșorez planul care-l ai, a da la lumină, cu litere latinești, o lectură pentru dame ². Nu, tocma nu, ci numai ca să cugetăm despre o ortografie mai firească și / mai după rezon făcută.

Mai mult despre nimica nu voi însămna, p[ă]n[ă] nu voi vedea aceste doao articole ce Ț-am trimis, tipărite.

Iată, -ți mai trimit un prenumărant, pe care nu gindeam că lesne-l voi putea câștiga, pentru multa depărtare: Domino Georgio Crainic R. Spanatus Offenbányensis contrarotulario. Per Zalathnam—Offenbánya ³. Dacă poți, trimite-i-le toate, batăr ceale rumânești, de la 1^e ian[uarie]. Eu am nădeajde pe jumătate anului viitoare și mai mulți prenumărănți să-ți câștig.

Fii sănătos!

Al domnii tale ca un frate,

125^v

Dr. Papp./

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz Venerabilis* Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachorum coronensim Professore D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Negustor din Brașov.

² „Planul“ lui Bariț de a da un foileton al *Foii pentru minte*... scris cu ortografie latină, pe seama femeilor, se reduce la promisiunea indirectă din *Scrisoarea unei doamne boerese (Foaie literară, I, 1838, nr. 1, p. 2)*. Șirul scrisorilor fictive

(vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 108) este, de fapt, un *program* al revistei, imaginat în această formă plăcută, a epistolelor din partea diferitelor categorii de cititori posibili. Iată ce dorește „doamna boereasă”: „Ce hotărăști de lectură pîntru dame, să dai într-o foaie deosebită, deși mai rar și puțin, dar. *cu litere latinești* [s.n.s.]. Numai să nu împetriați limba latinindu-o fără treabă” Atunci cînd își va redacta „disertația” sa despre ortografia latino-românească (vezi scris, I, n. 2), Vasile Pop va porni tocmai de la acest pretext al lectorilor pentru dame, „care te roagă ca acea lectură să o tipărești cu litere latinești”.

³ „Domnului George Crainic, regesc inspector al Șpanatului Băii de Arieș. Prin Zlatna — Baia de Arieș”.

XI

Zalath[na], 12 mai [1]838

Domnule redactor!

Cinstită scrisoarea domnii-tale, cea mai de pe urmă, o am primit cu deosăbită bucurie, văzînd din aceeaie și cetînd atitea vești bune ce ai primit pentru *Gazeta* dumitale.

127 Dar cu atîta mai mult m-au intristat gazeta supt N. 17, în care văzui niște lucruri și îndrăzniri, care lesne pot să facă neplăceri și gazetii dumitale, și însuși personii domnii-tale¹. La aceale versurile, sau mai bine să zic o jucăreae a minții pentru scurtarea / vremii, le-ai dat o titulă așa neplăcută și vătămătoare și ai compromis și pe autorul. Eu am fost luat îndrăzneală, încă mai nainte, a-ți scrie și a te sfătui, ca pe nime să nu superi sau să scrii asupra-i. Însă să veade că acest sfat al mieu nu au avut loc. Mie-mi pare, de aceasta, foarte rău.

127^v În scrisoarea trecută te-am rugat ca, din acel rezonement ce am scris pentru ortografia latino-românească, să lași afară toate acealea ce am scris de tonul nostru *ny*, precum *nyere*, *nyel* ș.c. Acum iarăși te rog ca să le lași afară².

Acel articol despre Ța[ra] Românească, care s-a ivit în gazeta nemțească din Brașov, bine ar fi să-l pui și în gazeta dumitale³. Fie batăr pre jumătate drept, totuși și așa ne va face bucurie și îndemnare și noao.

Dumnealui chir Gheorghie Nica⁴ spune-i ca să mai scrie ce să fac cu cartea comercială⁵, că aicea nu să treace? 5 exeemplare s-au vîndut, per 36 cr. m.c., pe cum me-au fost scris întîiu, și precum eu am fost publicatu-o.

Iară eu, cu toată cinstea, rămi al domnii-tale gata spre slujire,

128

Doct. Papp./

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz*, V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Acele „lucruri și îndrăzniri” sînt opera lui Vasile Pop însuși. Poezia sa *Celibatul (Necăsătoriții)* din *Foaie literară*, I, 1838, nr. 17, p. 129—130 a stîrnit un mare scandal în rîndul preoților celibi greco-catolici (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 126). Din această scrisoare și din cele următoare deducem *frica* ce l-a cuprins pe poetul ad-hoc, după tipărirea *Celibatului*. Poezia a fost scrisă, desigur, din

convingerea de medic și luminist a autorului, dar nu în ultimul rând din resentimentele unui bătrîn împovărat cu trei fete și un copil mic, împotriva îmbruișărilor *coelibes* care, pe deasupra, ajungeau și la cele mai înalte poziții și salarii, în ambianța epocii. Erau, de pildă, puternicii Blajului, în funte cu episcopul Lemeni, iar aceștia nu întîrzie să reacționeze violent. Însuși Timotei Cipariu, lăsînd la o parte orice considerente culturale sau de amicitie, e încrîncenat împotriva imprudentului autor (*Ibid.*, p. 123). Dîndu-și seama că a lezat o puternică organizație ocultă, o instituție care-l putea zdrobi, Vasile Pop intră în panică, pînă la a nega sensul poeziei sale. Scrisorile lui către Bariț, legate de scandalul *Celibatului*, pot da impresia că nu Pop este autorul care semna, deosebit de sugestiv, „Dr. P.” Dar faptul că, chiar și în scrisorile către redactorul atît de discret de la Brașov, pune autorul la persoana a treia singular, ca și cum nu ar fi el, nu face decît să dovedească proporția panicii ce l-a cuprins. Că el și nu altcineva e autorul poeziei de așa mare răsunset, o dovedește un pasaj din monografia pe care i-o dedică Bariț în 1868 (*Dr. Vasilie Pop*, în *Transilvania*, I, 1868, nr. 7, p. 129—135; nr. 8, p. 161—167): „În nr. 17 [al *Foii literare* — n.n.s.] a desplăcut foarte o poezioară la o clasă de oameni care s-a crezut atacată în vocațiunea sa”. Frica lui Vasile Pop din 1838 o înțelegem mai bine evocînd și un alt pasaj — din 1868! — al lui Bariț. Referindu-se la scrisorile lui Pop despre poezie și minia *coelibilor* (cea de față precum și XII—XIII și XV) acesta scrie: „Însă timpul acestora încă nu a venit!” Vezi și scrisorile următoare, precum și notele. Paternitatea lui Vasile Pop o atestă clar și scrisoarea lui Cipariu către Bariț din 26 aprilie/8 mai 1838 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 121—124), unde spune rîspicat: „Io, d-lui Pop nu i-oi mulțami în veci că n-au băgat seama să-și cruce batăr prietenii”.

² Vezi scris. I. Cele referitoare la sunetul *ny* nu vor apărea în dizertația lui Vasile Pop.

³ Articolul *Walachei*, din *Siebenbürger Wochenblatt*, 1838, nr. 18, p. 111—112. Se referă la realizările culturale din Țara Românească, accentuîndu-le pe cele din ultimii ani. Sint amintite publicațiile: *Curierul românesc*, *România*, *Muzeul național* și altele, precum și lucrările literare ieșite din ambianța Colegiului „Sfîntul Sava”. Din motive care nu se pot reconstitui, Bariț nu reproduce acest interesant și elogiios articol, în vreme ce publică, după surse de mina a doua, informații insignifiante din Țara Românească.

⁴ Negustor din Brașov, care era inspector al „Școlii comerțiale a capelii românești din cetatea Brașovului”.

⁵ *Pravilă comerțială, care cuprinde regulile comerțului, a catastifelor, a polițelor s.a.*, Brașov, 1837. Autorul ei este Emanoil Ioan Nichifor (vezi Iosif Pervain, *Bariț, profesor la școala negustorilor români din Brașov (1836—1845)*, în *Studii de literatură română*, p. 399—405), dar cheltuielile de imprimare le-a suportat negustorul Gheorghe Nica. Vezi I. C. Panțu, *Cea mai veche școală comercială la români și cea mai veche carte pentru știința comerțială*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXI, 1898, nr. 251, 256 și 262; V. Marian, *Pravila comerțială de la 1837*, în *Țara Bârsei*, IX, 1937, nr. 2, p. 128—133.

XII

Deva, 2 iun. [1838]

Domnule!

Acele verșureale ce au ieșit în *Foia literală* N. 17 au făcut foarte mare impresie întră preuții necăsătoriți și, ca să-ți scriu adevărul, sint toți foarte ațîțați și asupra supusului auctor, cit și asupra domnitale, despre care-ți va fi scris și domnul Țipar¹.

Eu am avut norocire a mă întîlni și cu domnul episcopul și a grăi cu măriasa despre aceste, și măriasa, ca un om înțelept, și care te iubește, me-au făgăduit că însu-ți va scrie și te va sfătui ca în cea mai întîi *Foae* ce vei țipări, să scrii următoarea însămnare: / „Acele ver-

şureale care au ieşit în *Foaie literală* N. 17 despre necăsătoriţi (*Celibatul*) se înţeleg despre necăsătoria mireanească, despre care necăsătorie în scurt va ieşi o disertaţie foarte bine întocmită². Aceasta te sfătuiesc şi eu, şi prin aceasta *Salvabuntur et capra et caulis*³, că într-alt chip mi frică de aceşti fanatici. Cu atâtea mai mult că la 2 iulie să va ţinea sinod la B[la]j⁴. Dar poate să să afle şi într-alte părţi vreun fanatic.

129° Dar dacă vei urma aceia ce zice măria-sa, nu-i nici o frică. / Mie me-ar părea rău ca pentru un lucru așa de nebun o să ni să oprească *Gazeta*, care apoi nici o sută de ani nu să mai capătă. Fii înţelept, rogu-te, şi fă ce te sfătuiesc cei mai buni preatini.

Pe scurt şi în călătoria mea îți scriu.

Fii sănătos!

Al domniiii-tale *idem qui pridem*,

130

P./

¹ Din pasaj reiese oarecum speranța lui Vasile Pop că Cipariu nu este împotriva lui. Se înșală! Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 123–126.

² Bariț nu va tipări această disculpare stângace, însălată în pripă de Vasile Pop, sub imperiul fricii de minia celibilor (vezi scris. anterioară, n. 1), ci va recurge la una mult mai abilă (vezi. scris. XV, n. 1).

³ „Se salvează și capra și varza“.

⁴ La Blaj n-a fost — după spusele lui Cipariu — „sinod proprio sensu, ci numai adunare de protopopi, spre depunerea jurământului homagial“, față de Împăratul (*Ibid.*, p. 130). Evenimentul a avut loc la 1 iulie 1838.

XIII

[Zlatna, iunie 1838]

Domnul meu!

Versurile aceale din *Foia literală*, supt N. 17¹, au făcut o revoluție întreagă întră aceia carii de titula lor mai mult să tem decit de însuși aceale versureale.

La academia unde ai învățat ai un nepreatin foarte mare, care în tot chipul și p[r]etutindenea, în loc să potolească focul, aruncă oloi pe el. Despre acest om mi-au spus și măria-sa d. episcop că mult te goneaște, batăr că să înșală, *siromanul*² Eu ți-am fost scris încă din călătoria mea, ce să faci ca să le astupi gura. Însă nu știu, făcut-ai sau ba? *Foia* următoare mă va încredința. De nu ai făcut, fă, te rog, ca să rămîie rușinați³.

170

Și, întru adevăr, tipărind aceste ce-ți trimit, / asupra cărora nu pot face excepție, fiind scrisă și de un om mare și tipărite în capitală [...] ⁴. Însă te rog ca aceale ce ți-am scris mai nainte, adecă că aceale versuri se țin de necăsătoria celibată, mirănească, și apoi minteni să tipărești aceastea ce ți să trimit ⁵. Prin acest modru li se va astupa gurile, și vor rămîie rușinați, muștrîndu-i cunoștința că *veritati agnitae*⁶ să împotrivesc. Așa, nu trăbuie luat lucru de glumă (batăr că,

în sine, nu e mare), pentru că știi ce poate face un fanatic care, ca să-și izbіндеască, nimica nu lasă neispitit.

Fii sănătos și, de poți și ai vreme, mai scrie-ne cind și cind.

Al domniii-tale *idem qui pridem*,

170°

Dr. P./

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Gheorgio Baritz V.* Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valach [orum] Cor[onensim] Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Vezi scris. XI, n. 1.

² Dușmanul redutabil al lui Bariț, la Blaj, era canonicul Vasile Rațiu. Vezi Iosif Pervain, *Gheorghe Bariț*, în *Studii de literatură română*, p. 380—384; *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 79—124.

³ Vezi infra, scris. XV, n. 1.

⁴ Manuscrisul rupt.

⁵ Vezi mai întâi scris. XV, n. 1. Acest *ceva*, care în scrisorile următoare va apărea cu numele de *disertație*, este articolul lui Vasile Pop *Despre necăsătorie mirenească*. Ca să aibă o bază puternică și pentru disculpare, dar și pentru încriminarea celibatului, doctorul Pop apelează la un autor celebru în epocă, după cum singur recunoaște la sfârșitul articolului: „Scrisu-s-au aceste idei pe scurt din cartea lui Johann Peter Frank D.M., care se numește *Sistem einer vollständigen medizinischen Polizei* [Viena, 1789]”. Și totuși, redactorul nu tipărește „disertația” lui Pop, ci pe a sa proprie, *Contract de căsătorie* (vezi infra, scris. XV, n. 2). A lui Vasile Pop se va publica postum — în *Foaie pentru minte* . . . , 1844, nr. 32, p. 249—252 — cu nota însoțitoare a lui Bariț: „Această disertație interesantă ne-au rămas de la răposatul și de dulce suveniru vrednicul doctor de medicină și filosofie Vasilie Pop, fost cameral fizic în Zlatna”.

⁶ „Necunoscători ai adevărului”.

XIV

Zlagna, 7^a iuliu c.n. [1]838

Domnule !

Pripesc a te înștiința că prenumeranții care i-am avut pro 1° semestri, aci la noi (afară de doi), toți țin *Gazeta* și pe 2do semestri. Noi, am mai căpătat 4, care am vrea cu poșta de azi a ți-i trimite. Dar, fiindcă cei dinafară încă nu au trimis banii, batăr că eu demult am scris la părintele Moldovan¹; parohul Abrudului, și la părintele Fodor², părintele Bistrii, ca să adune banii, și pînă acum nu am căpătat nici un răspuns, de cumva nu mi-i vor trimite azi sau mine, apoi ți-voi trimite cu poșta viitoare, acești cari s-au iscălit. Însă tot am nădejde că-i vor trimite, numai știi cum sint oamenii noștri de indiferenți spre acest fealiu de lucruri.

131 Pentru cărticica *Liebe u[rd] Kabale*³ încă ți-am căpătat vreo cițiva, care ți-i voi trimite./

Scrie d[omnului] Țipar ca să-ți trimită ceva din literatura românească, pentru ca să nu lipsască din foie-ți niciodată aceaie despre care sună titula.⁴ Eu bucuros ți-aș trimite, dar nu am gata nimica.

Din înștiinț[ar]ea Maiorescului mi se vede că el s-au căit ce au

scris. ⁵ Numai de nu ar fi tîrziu / Me-ar părea foarte rău de s-ar fi nefericit. Eu acest feliu de scrisori, și *in genere și in specie* păgubicioasă, de aș fi redactor, nu le-aș primi. Cîtă luare în samă, cîtă înțelegciune e de trebuință în acest fealiu de lucruri! Și mai ales la noi, și în aceastea vremi. Răul care odată s-au înrădăcinat nu poți să-l strici cu pripa, fără a nu dărăpina și aceaie care-i bun.

Noi sîntem cu toții sănătoși. Doamna mea ⁶ și Luizi ⁷ ți să închină cu sănătate, iar Laczi ⁷ ca pe un preatin credincios te sărută.

Fii sănătos!

Al domniiii-tale umilit șerb și preatin,

Dr. Papp.

131°

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono Domino sing[ulariter] colendissimo. Coronae*

¹ De fapt, *capelanul greco-catolic din Abrud, Nicolae Moldovan* (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 55, 100, 106).

² Nicolae Fodor (Ibid., p. 73, 75, 102).

³ Împreună cu numărul 19 al *Foii literare*, Bariț și Gött trimiseseră o foaie volantă în care anunțau apariția în perspectivă, în traducerea celui dintîi, a cunoscutei scrieri schilleriene, *Kabale und Liebe*. Trebuia să fie cea dintîi lectură pentru dame, preconizată cu litere latine, încă în *Scrisoarea unei doamne boerese* (vezi scris, X, n. 2) din primul număr al *Foii literare*. Prospectul avea rostul de a aduna abonați, căci *Intrigă și iubire* urma să apară ca volum aparte. Nu va mai fi tipărită — probabil nici tradusă! — Bariț pretextînd (*Gazeta de Transilvania*, I, 1838, nr. 14, p. 53—54) puținătatea prenumeraților.

⁴ Adică: foaie literară. Bariț l-a solicitat intens pe extrem de promițătorul Cipariu, dar tînrul cleric blăjean n-a îndreptățit suficient așteptările celor care-i cunoșteau capacitatea și erudiția filologică. Din *Epistolarul său* (*George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 71—355) reconstituim imaginea unui Cipariu tînar care nu prea seamănă cu eruditul prodigios de mai tîrziu. Fire tipic romantică, pentru profesorul blăjean scrisul izvora la această dată dintr-un impuls pur existențialist, selectîndu-și cu mare parcimonie subiectele despre care scria. Pînă la apariția *Organului luminării* în 1847, Cipariu va scrie extrem de puține lucrări erudite — în 1838 excelînd, totuși, cu drasticele *Reflexii* la sistemul ortografic al lui Vasile Pop și cu epistolele lingvistice „între doi ardeleni“ — comișînd, însă dese și salutare „ieșiri“ spre beletristică (vezi *Epistolarul*).

⁵ Este vorba de răsunătorul scandal al lui Ioan Maiorescu, din 1838, cu profesorii „franțuziți“ din Țara Românească. Personalitate puternic impregnată de cultura și stilul german, Maiorescu, proaspăt „inspector Școlii centrale din Craiova și profesor de istoria universală și de stilul național“, demască într-un articol (*Domnule redactor!*, în *Foaie literară*, I, 1838, nr. 16, p. 121—123) imprudent, „Sorbona Bucureștilor“, alterată de — credea el! — „o beletristică lunecoasă“, „un materialism gros“, „o judecată stricată, un gust primejdios“ ș.a.m.d., luate toate „din materialismul franțuzesc“ (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 210; IV, p. 124). Diatriba culminează cu constatarea pripită că „n-avem profesori învățați, sau ce puțin care și-ar îndeplini datoriile lor din conștiință și o fierbințeață patriotică“. Articolul a adus după sine riposta violentă a Eforiei Școlilor din Țara Românească, soldată cu măsuri disciplinare împotriva incomodului transilvănean, pînă la a-l obliga să trimită o umilitoare declarație de *retractare* a celor afirmate. *Retractarea* — „înștiințarea“, cum o numește Vasile Pop! — s-a publicat în *Foie literară*, I, 1838, nr. 24, p. 192. Republicată în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 212. Vezi și V. A. Urechia, *Istoria școlilor de la 1800—1864*, II, București, 1892, p. 69.

⁶ A doua soție a lui Vasile Pop, săsoaică, născută Wagner.

⁷ Ludovica sau Luiza, fiică din prima căsătorie. Iubită a lui Bariț. A murit de tuberculoză, ca și mama ei, în 1839. Din prima căsătorie, Vasile Pop mai avea o fată, Catarina, moartă în condiții dramatice prin 1843 sau 1844. Din a doua căsătorie o avea pe Francisca și pe acest *Laczi*, adică Ladislau sau Vasile Pop, care va muri în 1848, în bătălia Aradului, ca honved în armata lui Kossuth. Căci, după moartea lui Vasile Pop, familia se va dezmembra și deznaționaliza: Catarina sau Catinca e dusă la Brașov și dată în seama unui unchi scelerat, al cărui comportament îi grăbește sfârșitul, văduva cu Francisca și *Laczi* se depărtează complet de români, ca de altfel și de amintirea bunului părinte. Totuși, în amintirea acestuia, românii îi acordă lui *Ladislau Papp* – Laczi din această scrisoare! – prima bursă pentru studii la Viena din Fundația Ramonțai, în 1845 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 336).

XV

Zlagna, 20 iul. c.n.[1]838

Domnule !

Răspunsul d[omniei] [ta]le în *Foaia literală* N. 22, care l-ai trimis cătră acel preatin care era la indoială despre care necăsătoriți sună aceale versuri, care se află în aceeași foaie, N. 17¹, l-am cetit cu o nespusă bucurie, și nu pot din destul a lăuda aceale idei ce ai dezvoltat în acel răspuns, care idei poate în toată viața-ți rămânea îngropate, de nu ți să da prilej de cătră acei fanatici, care privea la aceale versuri ca la o satiră care, după chibzuirea lor, li să părea că sună despre dinșii. Nu poți să-ți inchipuiești cită mișcare au făcut aceale verșureale (în sine cu totul nevinovate) în acei oameni, și mai virtos acel cuvint: *celibat*./ În să prin acel intru adevăr sănătos răspuns, acolo i-ai adus ca să se cunoască pe sineși și neștiința lor.

Cu disertatja despre care scrii, să nu pripești, pentru că să nu te vezi a fi făcut aceasta pentru frica lor²; iar al doilea, pentru că aceale idei sint cu pripa grămădite, și nice prea bine stilizate. Fără aceeaia să vor scrie mai pe larg și cu oareșcare întroducere epistolară; iar al treilea, trebuie așteptat (și acum e lesne de aștepta[t]), oare nu să va mai ivi vreun ponoslu și din alte părți? Știi, domnule, că acest fealiu de buruieni le-au săminat natura în toate părțile și li suferă orice climă.

Istoria lui Florian³, *Almanahul*⁴ și *Geografia*⁵ lui Geanli bucuros le-aș vedea. De poți, pune silință ca să le capăt.

¹³³ Disertatja / mea despre tipografiile românești să tipărește⁶. Coala dintiui am căpătuat-o spre corecție. Un exemplar din aceaie va fi al domniui-tale, altul al lui Florian, al treilea a lui Eliad iar al patruelea a lui Geanli.⁷

Epistolia Maiorescului au făcut, precum să veade, mai mult rău decit bine. Scrie-i ca să nu răspundă la aceale împotriviri, pentru că nici sint vreadnice de răspuns.⁸

Scrie-mi ceva, cum mai stai cu prenumăranții. Sint din Bucovina? Mai înmulțitu-s-au cei din Moldova și Valahia?⁹

Iară eu, cu toată cinstea rămii al domniui-tale deosăbit prețuitor,
Vasilie Papp m. pr./

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Nationali mercantili Valach[orum] Coronensim Professore D[omi]no sing[ulariter] colendo. Corone

¹ Vezi și scris. XII, n. 2. Bariț nu rămnne indiferent la situația pe care și-o crease Vasile Pop, publicând poezia *Celibatul*. (*Necăsătorii*) în *Foaie literară* (vezi scris. XI, n. 1). În coloanele aceleiași reviste (*Prietene!*, în *Foaie literară*, I, 1838, nr. 22, p. 172—173), pretextând un răspuns la „dorita scrisoare din 2 mai“ a unui prieten, care l-ar fi întrebat la ce fel de celibat se referă autorul, el operează o inteligentă descongestionare a stării de tensiune ce se iscase. Celibatul — zice — este de două feluri: unul bun și altul rău. „Celibatul acela care armonizează cu sftatul evanghelicesc, cu cuvintele marelui apostol [Pavel, *Corinteni*, 7, 1 — n.ns.], nimă-nui nu i-au trecut prin gând să vrea a-l infringe, a-l defăima“. Ca să-i impace deplin pe popii celibi burzuluiți, găsește temeiuri filosofice și social-morale puternice pentru acest fel de celibat, dind — printre altele — și exemple laice, ca Newton sau Leibniz. Apoi critică aspru celibatul mirenesc, promițnd peste puțin timp o dizertație aparte pe această temă. În „răspunsul“ lui Bariț interesează, însă, mai ales atitudinea pe care o are față de abordarea problemei celibatului. De ce să ne mirăm citind și în limba română cîte ceva despre această importantă problemă morală, amplu discutată de toți gânditorii lumii? Printre numele acestora figurează și iluminiști din a căror gândire și-a tras vrea generația lui Bariț însuși: Buffon, V.T. Krug, Tissot. Problema — zice — e „puțințel cam neobicinuită în urechile noastre, dar cu atit mai obicinuită la alte nații“.

² Vezi nota 1. Dizertația lui Bariț, deosebit de interesantă, se intitulează *Contract de căsătorie* și se va publica în *Foaie pentru minte...*, I, 1838, nr. 16, p. 130—135.

³ Cartea lui Aron Florian, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Rumânești*, vol. I—III, București, 1835—1838.

⁴ Al doilea volum, pe 1838, din publicația bucureșteană oficială *Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahii*.

⁵ Lucrarea brașoveanului — profesor la București — Iosif Genilie, *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă, a continentelor în general și a României în parte, de — , profesor de geografie și hronologie în Colegiul Național, de care adaptată, s-a tipărit spre întrebuintarea tinerimii din clasele de umanioase*, București, 1835.

⁶ Cea mai importantă lucrare a lui Vasile Pop, *Dizertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări, de la începutul lor pînă la vremile noastre, se tipărea la Sibiu*.

⁷ Numele adevărat al lui Iosif Genilie, care era „levantin“, adică grec din Brașov.

⁸ Actul de penitență al lui Ioan Maiorescu (vezi scris. anterioară, n. 5) n-a avut darul de a-i liniști pe dascălii burzuluiți din Țara Românească. Atacurile impotriva lui continuă, situație în care Vasile Pop recomandă tăcere.

⁹ Despre preocupările statistice ale lui Vasile Pop legate de răspindirea foilor de la Brașov, vezi scris, V, incl. n. 4.

XVI

Zlagna, 28 iulie [1]838

Domnule !

Mult prețuită scrisoarea d-tale din 23 iuliu cu bucurie o am primit. Zic cu bucurie, pentru atitța prenumerați ce ai căpătat, temindu-mă ca nu și de aira să scadă în acea proporție, în care au scăzut la mine,

cînd din 30 au rămas la 21. Și nu m-aș mira așa de tare, dacă nu ar fi partea cea mai mare bărbați blăjeani, nu fără învățatură¹.

Pentru ceale ce să întimplă incoace și incolo, peste munți nu mult îmi pasă, numai nu-i cînd a ne putea da înainte în literatura noastră². Pe cei de-acolo nu-i plîng, pentru că aceia nu mi-i de modruri. De Maiorescu mă bucur că nu i s-au întimplat vreo neplăcere.

135 Scrii că doao critice au ieșit sau vor să iasă împotriva / opiniei mele despre ortografia latino-românească³. Eu mă bucur că aceale a mele gînduri le-au aflat cineva vreadnice de gîndit ceva despre ieale. De n-au nimica bun, să veade că li frică să nu facă mult rău. Cînd le voi ceti, voi vedea și eu de sint vreadnice de a mai face reflexii, sau a le lăsa opinii publicului.

135° Îmi pare bine, despre o parte, că d[omnilor] Vasici și Maiorescu⁴ le-au plăcut cit de cit opinia auctorului P[op]. Cînd aș avea io pe acești doi bărbați pe partea mea, pe d-ta și fratele T[ipar], auctorul slavonismurilor, mă fîgăduiesc că opinia mea în scurtă vreme ar fi deobște întră patronii ortografii latino-românești. Cu / acest feliu de secundanși, în orice duel literal mă socotesc a învinge⁵.

Dar *Amorul și intriga* domniiii-tale cu ce arme vrei să o imbraci? Negreșit *purissimis Majorum nostrorum armis*⁶. Vom vedea, fie cum va fi, numai tipăreaște-l frumos.

Cărțile ce [am] scris că le-am căpătat cu expresu Blaj, [i]ți va scrie păr[întele] Mihali⁷, numai de ar avea multe de a-ți scrie, pentru că numai doao zile au zăbovit acolo.

Lui Aron⁸ îi voi scrie atunci cînd îi voi trimite disertația despre tipografiile noastre.

Fii sănătos!

Al domnitale deosăbit ciustitoriu,

Dr. Papp.

136 N.B. La 29 plec la Rodna⁹. Poate mă voi întilni și cu vicariusu¹⁰. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronea

¹ Adică mulți preoți greco-catolici cu studii la Seminarul teologic din Blaj.

² „Peste munți”, adică la București, se înființase încă în 1836 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 215) o „Societate literară”, cu scopul salutar de a „înlesni mijloace prin care ar putea da se introduce cu încetul uniformitatea limbii între români și prin care ar putea să înainteze cultura limbii românești”. Bariț anunță înființarea Societății abia în 1838 (*Foaie literară*, I, 1838, nr. 4, p. 28–32) cînd — după expresia lui Maiorescu (*Ibid.*, p. 214) — „ea demult nu mai era”. Spre deosebire de Bariț sau Pavel Vasici, cuceriți de la început de ideea colaborării culturale panromânești, Vasile Pop se dovedește nepăsător, după cum Timotei Cipariu avea nastruc o adevărată aversiune față de ideea unei... „tiranii” lingvistice centralizate, cum o considera el la 1838. Vezi *Iosif Pervain*, „*Foaia literară*” (1838) și *Timotei Cipariu*, în *Studii de literatură română*, p. 290–303.

³ Prima este a lui Timotei Cipariu: foarte drasticele *Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op]*, *Domnule redactor!*, din *Foaie pentru minte...*, I, 1838, nr. 2, p. 12–16; nr. 3, p. 20–23; nr. 4, p. 27–31. Intervenția iritată — dar foarte compe-

tență! — a lui Cipariu îi cauzează multă amărăciune lui Vasile Pop (vezi și scris. XVII). A doua „critică”, de data aceasta neutră, este aceea a lui Ioan Rusu, *Ceva despre ortografia latino-românească, în Foaie pentru minte*... I, 1838, nr. 10, p. 75—79 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 359).

⁴ Ioan Maiorescu, la rîndul său, va interveni în discuția filologică din foaia brașoveană, comentînd în bloc opiniile lui Bariț, Cipariu, Vasile Pop și Ioan Rusu despre ortografie, în articolul *Asupra ortografiei românești. Răsunet la cele ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaie literară” N° 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în aldoilea curs. N° 2—4 și 10 din Foaie pentru minte*... 1838, nr. 23, p. 177—184; nr. 24, p. 189—192; nr. 25, p. 193—198. Intervenția lui Maiorescu încheie discuțiile, dintre care reținem ca foarte interesantă opinia filologică moderată a lui Cipariu, radical deosebită de purismul său ultracatolic de mai tîrziu.

⁶ Visuri naive ale bătrînului învățat din Zlatna! Departe de a-i fi „secondans”, Cipariu îi foarfecă aspru întregul sistem ortografic (vezi, de altfel, nota 3, aci supra).

⁶ Despre *Intrigă și iubire* vezi scris. XIV, n.3. Traducerea expresiei latinești: „Cu armurile purisime ale lui Maior al nostru”. Reticența lui Vasile Pop față de Petru Maior (vezi scris. IV) — pe care l-a cunoscut și cu care a corespondat, preluînd oarecum de la acesta ștafeta Școlii Ardelene! — e una din ciudățeniile istoriei noastre culturale. Nici Cipariu, de pildă, n-a nutrit o idolatrie specială pentru Petru Maior, dar în cazul lui Vasile Pop — care-și exprimă aversiunea și în dizertația sa ortografică (vezi scris. I, n.2) — lucrul este de-o semnificație aparte. Respectiv, ideile lui Petru Maior vor fi recepționate și admirate cu frenezie pe o altă filieră, aceea *politică*, de către o generație mai tînră: Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian. Fronda specifică și ideile sale răscolitoare constituiau îndemnuri de preț pentru radicalii convinși de necesitatea revoluției.

⁷ Grigore Mihali, din Zlatna.

⁸ Florian Aron, care era profesor la București (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 1—87).

⁹ Vezi și scris. următoare.

¹ Vicarul Năsăudului era vestitul învățat și pedagog Ioan Marian, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 40.

XVII

Zlagna, 28 aug. [1]838

Domnule redactor!

Încă nu am avut vreme a-ți răspunde la mult prețuita-ți scrisoare din 23 iulie. Pricina au fost călătoria mea către Rodna¹.

Mulțimea preanunțurilor despre care-mi scrii, deosăbit m-au bucurat. Nu puțin m-am bucurat că Maiorescului nu i s-au întîmplat ceva².

Intorcîndu-mă de la Rodna, am aflat trei dărabe de *Gazetă* pe masă: una cu *Foaie literaturală* [sic], care cuprindea critica despre care ai avut bunătate a mă înștiința, în care autorul apriat ș-au scris numele, batăr că eu și singur, din stil, l-aș fi cunoscut³. Prea pe lesne aș putea io răspunde la aceale ce scrie și, de nu ș-ar fi pus numele, poate aș fi făcut-o. Iară așa, stau la /îndoială, nevrînd a-l dovedi de interesat și cum că din oareșcare patimă au scris. Dumnealui mă pîreaște că io te-aș fi rugat ca domnia-ta *Intriga și amorul* să o tipărești cu ortografia mea. Io nu știu să te fi rugat vreodată, nici prin cuvînt, nici prin scris⁴. Scrisoările mele, care la domnia-ta sînt, is mărturie despre aceasta. Și aceasta una iaste care mă doare — și tare mă doare — că s-au atins de caracterul meu. Dar nici pe altcineva nu am rugat vre-

dată, pentru că eu vreau ca adevărul să învingă, și nu persoana mea sau preteșugul cuiva.

137^v De au plăcut părerea d[omnului] Vasici și Maiorescului, mult mă bucur, pentru că a plăcea la / nește bărbați ca aceștea, nu poate cineva altceva a simți, decit bucurie. Însă io pot să te asecur că io prin călătoria mea cătră Rodna am aflat un bărbat cu creta în mină, care pe tablă făcea fealui de seamne, ca să poată [scrie] litere potrivite pentru ↑ și ♣, după părerea ce au cetit în *Foaie domniii-tale* num[ăru]l 18, 20 și 21 semestrul intiiu. Acest bărbat pe mine în viața lui nu m-au văzut, pentru aceaie nu să poate zice interesat. Atita pot să-ți scriu, că ieste unul din aceia care și știe, și vrea, și poate a face ceva în treaba aceasta⁵.

Fie cum va fi, te rog tipărește și ceialaltă critică, ce au ieșit în Țara Românească, ca să văd și gindurile aceluiași⁶.

138 Nește cărți am primit de la domnia-ta numai în zilele aceastea, / însă nu prin Teofil⁷, ci de la Sibii. Sint cărțile domniii-tale,⁸ vreo 40, și o *Gramatică nemțească-românească*,⁹ dar ce să fac cu dînsăle, nu-mi scrii. Te rog înștiințază-mă ce să fac cu dînsăle?

Banii gazetelor încă nu pot să ți-i trimit, pentru că 5 prenumărănți încă nu au trimis, dar în scurt voi căpăta și restul.

*Disertația mea despre tipografiile românești*¹⁰ e gata, numai prefația și dedicația lipsește, dar și aceastea în scurt să vor tipări.

Fii sănătos!

Al domnii-ta'e deosăbit prețuitoriu,

138^v

Dr. Papp. /

¹ Probabil o călătorie în interes medical în zona minieră de aici, așa cum în iunie fusese la Deva (vezi scris. XII).

² Vezi scris. XIV, n.5. În sensul că Maiorescu nu și-a pierdut postul în urma scandalului cu profesorii din Țara Românească.

³ Este Timotei Cipariu (vezi scris. anterioară, n.3).

⁴ În *Reflexiile*... sale împotriva lui Vasile Pop, Cipariu merge pină la speculația răutăcioasă: „Cînd cetii la început, că [Vasile Pop — n.ns.] laudă scopul d-tale de a da o lectură pentru dame cu litere latinești, socoteam că-i numai un compliment, asemenea multor alte ce se fac în lume. Dar, după ce și la sfîrșit tot același scop al d-tale-l numește nobil — ce-i mai mult, încă se vede a te ruga ca tocma spre a d-sale ortografie să o primești! — adevărat mărturisesc că am rămas înghețat. Dară pentru aceea au defăimat d-sa ortografia altora, ca să-și recomindeze pre a sa?“ (*Foaie pentru minte*... I, 1838, nr. 4, p. 30). De fapt, întregul amestec al lui Vasile Pop în povestea ortografiei cu care se va tipări traducerea lui *Kabale und Liebe* se reduce la întrebarea din scris. XVI: „*Amorul și intriga domniii-tale cu ce arme vrei să o îmbraci?*“

⁵ Adică după părerea lui Vasile Pop (vezi scris. I, n. 2). „Bărbatul“ năsăudean de care vorbește Pop poate fi însuși Ioan Marian, vicarul Rodnei.

⁶ Ghinionistul Vasile Pop, după adevărul că cel ce deschide drumul suferă loviturile celor din urmă, a mai trebuit să suporte încă o „critică“, poate cea mai enervantă, la adresa sistemului său ortografic (vezi scris. I, n. 2), aceea a lui Ion Heliade Rădulescu: *Literatura. Pomului redactorului Foei literare din Brașov*, în *Curier românesc*, IX, 1838, nr. 26, p. 1-4; nr. 27, p. 1-2; reproduș în ed. II-a, din 1862 a *Curierului de ambe sexe*, I (1836-1838), p. 312-327; 335-341. De fapt, *Curierul de ambe sexe* publicase înainte întreaga dizertație a lui Vasile Pop (*Ibid.*, 1836-1838, p. 302-312, ed. II).

⁷ Probabil Teofil Alpini, protopopul greco-catolic al Cutului.

⁸ Broșura lui Bariț tipărită la Brașov în 1837, *Cuvtintare școlasticească la examenul de vară în școala românească din Brașov, în Cetate* (vezi Iosif Pervain, *Bariț, profesor la școala negustorilor români din Brașov (1836—1845)*, în *Studii de literatură română*, p. 399—404.

⁹ Este vorba de *Gramatică românească și nemțească, pentru tinerimea națională. Într-acest chip întocmită de un prietin al națiiei. Tipărită cu toată cheltuiuala domniei sale Rudolf Orghidan*, Brașov, 1838. Bariț anunțase apariția cărții în *Foaie literară*, I, 1838, nr. 21, p. 168. George Em. Marica, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie cu un studiu monografic*, București, 1969, p. 158 atribuie gramatica de la 1838 lui Dimitrie Iarca.

¹⁰ Vezi scris. XV, n. 6.

XVIII

Zlagna, 19 oct. [1]838 c.n.

Domnule redactor !

Iată, au venit timpul ca să vă trimit banii de la prenumărații gazetelor. Bine ar fi fost când aș fi putut a vi-i trimite mai timpuriu, însă de la 3 prenumărați nici până azi nu am primit bani. Însă avind nădejde a-i căpăta, vi-i trimit de la mine:

23 prenumărați a 6 f. w. fac 138 f.

1 *Gramat[ică]*¹ pentru părintele] Păt[ru]² a 2 f. no.... 2 f.

140 f

126 f

Scotînd 10%, 14 f. rămîn

care vei primi de la d. Rudolf Orghidan, unde i-am asiglat.

Pentru anul viitoriu iarăși voi fi îngrijat pentru prenumăranți, numai m-i frică că părinții cei uniți îi vom pearde, din pricina că, precum auz, și la Blaj vreau a tipări gazete³. Din o straiță ușoară, doao goale!

Lingă toate aceastea, totuși am nădeajde că Bănatul, Țara Rumânească și Moldova⁴ va potoli defectul. /

139 Cinstita scrisoare a d[omniei] t[ale] din 10 sept. a.c. o am primit, in Cimpeani, unde mă aflam atunci într-o comisie. Întimplarea d[omniei] t[ale] ou prințul G[hica]⁵ puținel m-au întristat, dar, iară, m-au bucurat. Ia sama: ce-i bun pentru aceale provinții, însămnează; ceale reale lasă-le să le scrie alții. *Pauca prudenti*⁶.

D-le, criticile ce mai ai asupra ortografiei mele te rog tipărește-le, ca să văd gîndurile tuturor⁷, că poate fi că, văzînd cuprinsul, voi mai zice și eu ceva, cu vreamă, ca de va fi de lipsă, să le mai dau vreun puls. Pe d. Țipar numai pentru aceaia m-am supărat, că s-au atins acolo unde nu trebuia, că n-au răspuns precum așteptam eu de la un Țipar, adecă nu cu acea bărbăție și rezon⁸. Însă eu tot îl cinstesc, și să nu-și fi pus numele poate i-aș fi și răspuns. Oricine au fost și iaste acel bărbat care au făcut reflexiile asupra ortografiei latino-rumânești, să veade a fi un bărbat de la care multe bune putem aștepta⁹. Nici aceasta nu

zic pentru că doară ne potrivim la idei, ci pentru că văd ceva rezon la d[nsul]. /

Domnului Maiorescu spune-i despre partea mea mulțămită pentru că vrea să mă apere. Ci să-i scrii că eu nu sînt mulțămît să mă apere numai cu gura, ci să prindă condeiul. Condeiul nu-i sabie. Cerneala nu-i sînge. Eu aș fi poftit să-i văd disertația despre natura limbii noastre. Ce tace? Poate i frică de cenzură? *Audaces fortuna juvat*¹⁰. Fie lucrul cu rezon, apoi scrie criticii ce vreau! Mie niciodată nu-mi va părea rău că am scris ce am scris, că de va fi lipsă, ce am scris sînt în stare să le și apăr. Numai aș vrea toate criticile să le văd. Pentru aceia ia iarăși te rog, tipărește-le fără nici o cruțare.

Foaia literală din zi în zi mă interisază mai mult, ales articolul d. Seulescul¹¹. Acesta trebuie să fie un bărbat bine gătit. De acestea pune mai des.

Dar d. Vasici ce mai face? Pentru ce au încetat a ne mai scrie ceva, ca, cu stilul frumos, să ne mai desfăteze? Spune-i de la mine multă sănătate, batăr că nu m-i cunoscut. /

D[omnul] Moga¹² se află aici la noi, ca diurnist, și-mi spune că v-ați în[t]îlnit la Sibiu și că ești sănătos și-ți merge bine.

Pentru trimiterea gazetei nemțești¹³ încă nu ți-am fost mulțămît. Foarte mult m-ai îndătorat.

Părintele Mihály¹⁴ te roagă ca, din *Foaia literală*, N. 12, care din greșală nu i s-au trimis, să i-o trimiți. Pe anul viitoriu pune-i la această foaie iarăși numele *Foaiete literală*, pentru că e mai lesne de citat, *facilius citatur*¹⁵.

Fii sănătos!

Al cin[stitei] domniii-tale deosăbit cinstitor,

Dr. Papp. /

¹ Vezi scris. anterioară, n. 9.

² Petru Ioanette (vezi scris. VI, incl. n. 11).

³ În aprilie 1838, episcopul Ioan Lemeni, îmboldit și ajutat de Cipariu, făcuse primele demersuri pentru a obține aprobarea apariției unei foi românești și la Blaj. De atunci datează acel prospect-memoriu *Planum et Scopus Ephemeridum ecclesiastico-politico-literarium valachico idiomate et characteribus latino-slavicis, cura Societatis et Typis Typographiae Blasiensis edendorum*, semnat de Timotei Cipariu. Împrejurări aparte (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, scrisorile lui Timotei Cipariu) vor face, însă, ca publicația periodică a Blajului să apară abia în 1847: *Organul lumîndrei*, cu o viață de nici doi ani. Vezi despre aceasta *Ibid.*, III, p. 20, n. 14; IV, p. 275, n. 2.

⁴ Referință nouă, inedită, în legătură cu persoanele antrenate în planul confidențial al Dacoromaniei, al cărui aspect important a fost și intenția lui Bariț de a face din *Gazeta brașovează* un organ al tuturor românilor. Așadar, la 1838, în rîndul *dacoromanilor* transilvăneni îl numărăm — alături de Bariț, Pavel Vasici, Cipariu, Bărnuțiu și Nicolae Maniu — și pe Vasile Pop. Din analiza documentelor epocii, simptomul cel mai frecvent al dacoromânismului era gravitația spirituală spre principatele de dincolo de Carpați.

⁵ Una dintre primele *supărări* ale lui Alexandru Dimitrie Ghica, din cauza articolelor despre Țara Românească apărute în *Gazeta de Transilvania*. De data aceasta, se pare că minia voievodală vine de la articolul din 1838 nr. 4 (semestrul II), p. 14—15: *Țara Românească*. Bariț atrage atenția asupra unui articol din numărul 31 pe 1838 al ziarului *Siebenbürger Wochenblatt*, despre situația internă din

Țara Românească. Necutezînd să-l reproducă, redactorul brașovean comentează miezul articolului: „O astfel de stare financiară slabă și mai [aproape — n.ns.] deznădăjduită, o astfel de influență streină, astfel de împărecheri [certuri — n. ns.] și slăbănogiri imprumutate, a patrioților de sine însuși, prin urmare a patriii sale, nu pot decît să aducă peste puțin un period foarte critic preste acea țară“. În ansamblul mișcărilor pornite de opoziția liberală din Țara Românească, articolul în cauză nu putea decît să-l minie pe Domnitor. În următoarele luni, Bariț va căuta să-l impace, printr-o serie de articole deosebit de lingușitoare.

⁶ „Pentru cel prudent [sint deajuns] puțină“.

⁷ Vezi scris. XVI, n. 3 și 4; XVII, n. 6.

⁸ Scris. XVII, n. 4.

⁹ „Bărbatul“ era profesorul blăjean Ioan Rusu (vezi scris. XVI, n. 3) care își semnează articolul *Ceva despre ortografia latino-românească* cu inițiala R. (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 359).

¹⁰ „Soarta-i ajută pe îndrăzneți“.

¹¹ Articolul istorico-arheologic al lui Gheorghe Seulescu, *Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis (Capul bouului sau Ghertina) a cărei ruine se află în apropierea Galațului, de paharnicul — profesor public de istorie și filologie. Vizitate în vara anului 1837*, publicat în *Foaie pentru minte...*, I, 1838, nr. 11, p. 81—88; nr. 12, p. 89—94; nr. 13, p. 97—99. E, de fapt, reproducerea unei broșuri publicate de profesorul ieșean, în 1837, agreată de transilvăneni pentru puternicele tendințe latiniste ale autorului.

¹² Dimitrie Moga, viitor fruntaș politic al românilor din Munții Apuseni, era la acea dată practicant tezaurarial la Zlatna.

¹³ Adică a celei din Brașov, *Siebenbürger Wochenblatt*.

¹⁴ Grigore Mihali, pe atunci doar preot greco-catolic în Zlatna, mai apoi protopop (vezi capitol aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 58—128).

¹⁵ „Mai ușor de citat“.

XIX

Zlagna, 30⁹ [1]838

Domnule!

Bani pentru gazete, mai nainte de 2 luni ți-am asignat, prin Rudolf Orghidan, însă despre primearea lor nu am nici de la domnia-ta, nici de la dumnealui Orghidan nici o înștiințare. Ce e pricina aceștii tîrzii înștiințări, nu știu. Poate ai fost bolnav, sau tare cuprins de lucruri. Fie cum ar fi, te rog înștiințază-mă cum stă treaba.

Mie-mi pare rău că pentru întîrziarea banilor nu mie, ci d[omnului] Mihali ai scris. Io și mai curînd ți i-aș fi trimis, dar multă vreme nu am fost acasă, iară despre altă parte am așteptat ca să plătească toți, și totuși / și acum sint 2 care n-au plătit. Așa, sint unii carii socotesc că acestea să pot da și de cînsto.

Gazeta d-tale și deosăbit *Foaia literală* trebuie să fi avut un fatum, precum am văzut din ruperea unii coloane¹. Te rog bagă sama. Știi că acestea au mulți pizmași. Bagă sama, ca nu să impeadece acum la început.

Banii prenumărănților la *Intriga și amorul* fii incredințat că să vor da îndărăpt fieștecăruia². Despre anul viitoriu nu ne scrii nimica. Io voi pune silință, cu preatinii mei, ca să aibi și pe cel viitoriu prenumărănți.

Fii sănătos!

Al domn[iei]-tale ca un frate,

Dr. Papp. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valach[ormu] coronensem Professore D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Imposibil de stabilit despre ce „fatum“ poate fi vorba! În colecțiile consultate (B.A.R. București, Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca și Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R.), nu se semnaleză „ruperea unei coloane“ din *Gazeta de Transilvania* sau *Foaie pentru minte...* din 1838. Operația se pare că s-a comis numai la exemplarele trimise în Munții Apuseni, de către factori neidentificabili.

² Eșecul lui Baritz de a publica, în traducere românească, *Kabale und Liele* de Schiller (vezi scris. XIV, n. 3).

XX

Zlagna, 29 ian. [1]839¹

Domnule redactor!

Iată, îți trimit oareșce istoricesc, pentru *Foaia* dumitale. De socotești că iaste pentru acel scopos vreadnic, și de va putea suferi cenzura — despre care nu mă învoiesc — tipăreaște-l². Scopul meu e a așța oareșce foc întră tinerimea Țării Românești, spre cunoașterea istoriei patriiilor, care ar trăbui ca mai bine să o cunoască decit până acum, însă și pentru noi, carii prea puțină idee avem despre aceale doao provinții³. De voi vedea acest articol tipărit, îți voi mai trimite și alte lucruri istoricesți și poeticesți, ca să ajungem acel sfint scop. *Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci*⁴.

Al domniii-tale umilit șerb,

Dr. Papp.

143

Vertatur

P.S. Pentru parohul de la Abrud, Alexandro Tobias⁵ 1 exemplar și, lingă dinsăle, unguști. Adresa e acolo.

Această dată ți-am trimis pe poștă, urmînd corespondenților carii trimit la gazeta nemțescă, carii și ei trimit pe poștă. Însă domnia-ta mă înștiințează cum vrei.

Fii sănătos!

143^v La ortografie nu ne prea potrivim. Gi, cu vreamă, îți voi arăta și părearea mea, întru o scrisoare deosăbită. /

¹ La Vasile Pop în original, greșit: 1838.

² În *Foaie pentru minte...* nu se tipărește vreun material „istoricesc“ atribuil lui Vasile Pop,

³ Țara Românească și Moldova.

⁴ „Maestru e acela care știe să imbine folositorul cu plăcutul“.

⁵ Despre Alexandru Tobias, parohul greco-catolic din Abrud, vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 95.

Domnule !

Iată,-ți mai trimit patru prenumăranți. Dacă voi mai căpăta, ți-i voi trimite și aceia.

Multe nu pot a-ți scrie, pentru că sintem foarte triști. Laczi 10 săptămîni au fost bolnav. Acuma e mai bine, dar Luize ¹ de doao săptămîni e foarte bolnavă și prea mult ne-au întristat. Numai Dumnezeu știe cum sinte[m].

Și Luizi și noi ne inchinăm cu sănătate.

144

Dr. P. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V.* Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Luiza sau Ludovica, fata mai mare a lui Vasile Pop, va muri în același an, 1839 (vezi scris. XIV, n. 7).

XXII

Zlagna, 1^a fevr. [1]839

Domnule !

Domnul Georgie Crainic¹, a căriia adrese cu scrisoarea cea dintîiu ți l-am trimis, să jăluiască că nu capătă *Gazeta*.

D[omnul] Ioan Pipoș² să jăluiască că N. 1 nu l-au căpătat.

Te rog, domnule, adă lucrurile pre cit poți în rînd, batăr io știu cit meare de greu. Io aș vrea ca să-i am pre toți mulțămiți.

Fii sănătos!

145

Dr. Papp. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V.* Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Gheorghe Crainic deținea funcția înaltă de șpan cameral în Baia de Arieș (vezi scris. X, n. 3).

² Ioan Pipoș, fratele protopopului neunfăt Petru Pipoș din Hondol (vezi scris. IV, n. 3) era, la 1839, tînăr de 17 ani, probabil elev la Școala montaniană din Zlatna. Vezi despre el *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 48.

XXIII

Zlagna, 19 fev. [1]839

Domnule !

Toema acum am primit o scrisoare de la d. protopop Petru Pipoș din Hondol¹, în care să jeluiește că din 5 prenumăranți care i-au trimis sfîntia-sa, adecă: Ignatie Anghial de la Harro², Nicolae Sabo de la

Vărmaga³, Petru Raț de la Nevoia⁴ le primesc, iar protopopul însuși și parohul Dimitrie Anghia[1] de la Fornadia⁵ nu le primesc. Te rog trimite-le, precum ți-am fost scris, pe la Deva. Așijderea ai uitat pentru d. Nicolaus Nemeș de Alamor, iar la Deva.

147 Stiu, domnule, / ești ingreunat; totuși te rog ca să puneți lucrurile mai bine la rînd, ca să nu se facă multe greșeli.

Iată, ți mai trimit un prenumărant, a cui adresul așa urmează: Hütös-Polgárnak Fogarasi Boër Miklósnak, Abrudbányán⁶.

Fii sănătos!

Idem qui pridem,

147" Dr. P. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz*, V. Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Vezi scris, IV, n. 3.

² Hărău, din zona Hunedoarei.

³ Sat din zona Hunedoarei.

⁴ De fapt, satul Nevoeș. Despre parohul Petru Raț de la Nevoeș, vezi scris, VI, n. 6.

⁵ Fornadia, sat din zona Hunedoarei.

⁶ „Cetățeanului-jurat Fogarași Boer Miklós, în Abrud“.

XXIV

Zlagna, 22 ap[rilie] c.n. [1]839

Domnule !

Anghel Balea, judele de curte din Bistra¹, și acum se jăluiaște că nu capătă gazete. Io încă odată te-am fost rugat ca să i le trimiți. Știi cit e de greu a plăti și a nu căpăta.

Nici eu nu am căpătat *Gazeta* N. 13, *Foia* N. 14, precum nici ceale nemțești N. 15—16. Fă bine trimite-mi-le. Ceaste de pe urmă mă interesează pentru că au un rezonament despre natura limbii noastre.

Fii sănătos.

Idem qui pridem,

149 Dr. Papp. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

¹ Despre care vezi și scris. VI, n. 10.

XXV

Zlagna 1^a aug. [1]839

Domnule redactor !

Cu trimiterea prenumeranților, mai dăunăzi, numai pe scurt ți-am fost scris că, din pricina neorindu[i]ții trimiterii a gazetelor, mulți cinstiți prenumăranți am pierdut, cu îndoită pagubă: una a redacției, iară

alta a binelui deobște, fiindcă și prin aceeaia să mai lățea literatura și, prin aceeaia, cultura națiii.

Te rog, dară, pe folosul d[omniei] t[ale] și binele națiii, fii silitoriu ca să se trimită gazetele fiecăruia prenumărant. Io nu aflu în aceasta nici o greutate, de a nu să putea implini.

151 Pentru reflexiile d. Eliad îți foarte mulțămesc, numai îmi pare rău că nu sint întregi¹. Poate fi ceva mai bun și mai cu cuvînt decît în care mi le-ai trimis. Dumnealui e gramatic și, ce-i mai mult, gramatic din vremea noastră, despre carii prea frumos scrie vestitul / acela filolog Ian[us] Jahn în *Praef[atio] ne in Grammaticam Arabicam*², dum scribit: „*Medio tempore maxima facta est mutatio a Grammaticis; qui semper et ubique ad id sunt nimium proclives*“³, că: „*cum linguae analogiam perdiscere, et regulas ex ejus usu eruere deberent, ipsi se contra pro legum laboribus venditens, praescribantque, quomodo quod tenendum sit*“⁴. Așa, ne-au făcut d-s. mulțime de reguli, care sint împotriva naturii limbii noastre, și socotesc că va veni vremea cînd li vom ținea oglinda, ca să-și vază și să-și cunoască greșelile, de care în *Grammatica* d-lui sint așa de mari, ca păcatele împotriva S[fintului] Duh.

Lîngă toate acestea, bucuros aş vedea și disertația d-lui despre — -iu și -or.⁵

În *Foaia literală* N. 28 am cetit un articol *Literatura românească*. Mie mi să veade că acesta au ieșit din condeiul d. Țipar⁶; *leonem ex linguae*⁷. Păcat de acest bărbat, că e așa cuprins și nu poate a sta și a să șarfi literaturii naționale.

151^v Fii sãlitoriu, ca disertația / d. Maiorescu să iasă la lumină⁸. Io socotesc că criticaștri noștri nu vor îndrãzni așa lesne a prinde condeiul așa lesne asupra aceia, și că filologii noștri vor avea ce să învețe din aceeaia.

Dar d. doctor Vasici încă s-au lãsat de a ne mai împãrtãși cite ceva ?

În citu-i pentru domnul Ighian, nu te îngrija cum să i să aducă cărțile. Noi le vom aduce acealea via Excelsi R. Gubernii. Domnia-ta numai afli modul cum s-ar putea trimite bani și cum s-ar putea prenumăra.

152 Nu m[i]-ai scris mai din vreme că Gött își innoiaște literile. Te-aș fi rugat ca să-mi facă trei litere noaă, în locul lui ʎ, ʞ și un Z întors ʞ în locul lui ʎ, după ortografia mea, iar de nu și-au lăpădat literile, fă ca să vearse următoarele seamne: în locul lui ʎ facă un o pe jumătate, așa ʘ, iar în locul lui ʞ tot același ʘ jumătate, întors: ʘ, și în locul lui ʎ, z. / Cînd aş putea căpãta aceaste semne după gîndul meu, aş tipãri bucuros *Eclogele*⁹ meale cu această ortografie. *Est cupidus studiorum quisque suorum : tempus et assueta ponere in arte iuvat*¹⁰.

În vreo cîteva zile plec la Rodna. Prin treacerea mea prin Nãsãud voi să cerc ceva și despre biografië rãposatului Fabian¹¹. Io am multe care să țîn de biografië acestui bărbat nemuritoriu¹².

Fii sãnãtos și ne mai scrie cînd și cînd ce mai faci. Iarã eu cu toatã cinstea rãmli al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

¹ Transilvănenii, cu puține excepții, au nutrit o repulsie timpurie față de persoana și teoriile filologice ale lui Heliade Rădulescu. Vasile Pop dă pe față motivul principal: impresia că poetul muntean vrea să-și impună ortografia proprie asupra întregii literaturi române. La începutul lui august 1839, Vasile Pop urmărea o polemică a lui Heliade cu profesorul moldovean Gheorghe Săulescu, acesta din urmă de asemenea dușman neîmpăcat al „despotismului” lingvistic exercitat de cel dinții. Dar Heliade îl avea ca aliat, în Moldova, pe Costache Negruzzi, așa că bietul Săulescu, deși în liniamentele generale avea dreptate, a trebuit să facă față unui cuplu de forțe care reușesc să-l scoată ridicol — „Don Quichotte al curățirii limbii românești” — din această poveste. Cum transilvăneni — plus minusque — erau de pe atunci puriști, simpatia lor se îndreaptă spre profesorul moldovean (despre a cărui luptă oboșitoare cu Heliade și Negruzzi vezi N. C. E n e s c u, *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, [București], 1970, p. 64—73).

² *Johann Jahn*, 1750—1816, distins filolog și orientalist austriac, profesor de limbi orientale, dogmatică și arheologie biblică la Universitatea din Viena. I-a influențat pe filologii transilvăneni, dar mai ales l-a inițiat pe Timotei Cipariu în cunoașterea culturii orientale, prin lucrări epocale pentru vremea sa.

³ „Cînd scrie: «Cea mai mare schimbare a fost făcută de gramaticieni în evul mediu, ei fiind totdeauna și peste tot prea înclinați»”.

⁴ „(În loc de a studia analogia limbii și din uzanța ei a extrage regulile) să se evidențieze pe ei ca dătători de reguli cu de la sine putere și să prescrie cum să fie respectate aceste reguli”. Cele două citate formează, în *Vorrede-ul* lui Johann Jahn la *Arabische Sprachlehre*, p. XVI, rînd. 8—14 supra, un pasaj unitar. Vasile Pop îl dă în latină, tradus infidel și cu mici schimbări. Am preferat, așadar, o traducere după originalul german, întru totul fidelă ideii. Pasajul întreg arată, la Jahn, astfel: „Cea mai mare schimbare a fost făcută de gramaticieni în evul mediu, ei fiind totdeauna și peste tot prea înclinați (în loc de a studia analogia limbii și din uzanța ei a extrage regulile) să se evidențieze pe ei ca dătători de reguli cu de la sine putere și să prescrie cum să fie respectate aceste reguli”. Un astfel de gramatic samavolnic era, la acea dată, Heliade Rădulescu în ochii lui Vasile Pop.

⁵ Din seria articolelor împotriva lui Săulescu (vezi nota 1).

⁶ Articolul *Literatura românească*, din *Foaie pentru minte...*, II, 1839, nr. 28, p. 220—223; nr. 29, p. 225—228, semnat M. George Em. Marica în bibliografia *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, p. 315, poz. 1588 nu atribuie nimănui acest articol. Pe baza acestei scrisori, de la un cunoscător al activității contemporanilor săi, cum era Vasile Pop, atribuim acest articol lui Timotei Cipariu, semnalfnd cu acest prilej descoperirea unei noi scrieri a marelui filolog român. Pentru paternitatea lui Cipariu pledează și faptul că în articol sînt date și analizate cuvinte românești rare sau necunoscute pretutindeni, unele prepoziții sau diftongi de circulație restrînsă. Or, se știe că Cipariu era un mare pasionat al rarităților sau chiar al ciudățeniilor lingvistice.

⁷ „Pe leu [il cunoști] după limbă [răget]”.

⁸ Despre această lucrare încă misterioasă a lui Ioan Maiorescu, vezi *infra*, scris. următoare, n. 7.

⁹ Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 173, n.6. Din cauza acelorasi mărunte scrupule ortografice (vezi *infra*, scrisoarea XXXVII), Vasile Pop tărăgănează timiterea traduceilor din Virgiliu. După moartea lui, acestea ajung în posesia lui Timotei Cipariu, care le publică în 1853—1855, cu întregiri făcute de el și cu o notă introductivă a redacției: *Eclogele I—X*, în *Foaie pentru minte...*, 1853, nr. 31, p. 234—236; nr. 38, p. 355—356; nr. 39, p. 364—366; 1854, nr. 4, p. 15—16; nr. 5, p. 19; nr. 14, p. 66—68; nr. 18, p. 91—92; nr. 44, p. 236—239; 1855, nr. 6, p. 29—32.

¹⁰ „Fiecare este gelos pe studiile sale: timpul și uzanțele ajută la punerea [lor] în faptă”.

¹¹ Ca și în anul precedent (vezi scris. XVII), Vasile Pop pleacă în august 1836 în ținutul Rodnei. De data aceasta, însă, avea de gând să adune date despre dascălul și poetul transilvănean Vasile Fabian Bob, născut pe plaiurile nășăudene, mort în Moldova în 1836. Interesul pentru acest fost prieten și coleg al său i-l trezise resuscitarea istorico-literară a lui Fabian Bob, în coloanele *Foii pentru minte...* Au apărut mai întâi cele două poeme inedite ale „răposatului profesor și paharnic”: *Moldova la 1821 și Moldova la 1829 (Foaie pentru minte...*, 1839, nr. 13, p. 97–98; nr. 14, p. 105–107), aduse de la Iași de profesorul blăjean Ioan Rusu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 363–365), apoi *Suplement la geografie, întru memoria răposatului școlăriu Ștefan Șendrea, din Gimnasia Basiliană din Iași, la anul 1834, octomv.* 25 (*Foaie pentru minte...*, 1839, nr. 15, p. 113). Stimulat de indemnul lui Bariț de la subsolul primei poezii (*Ibid.*, nr. 13, p. 97): „Mare bucurie ne-ar face cineva când ne-ar împărtăși mai multe pericole din viața acestui bărbat vrednic!”, fostul elev al lui Fabian Bob, scriitorul moldovean Vasile Popescu Scriban „împărtășește” *Viața d. pahar[nic] Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova* (*Ibid.*, nr. 20, p. 153–156).

¹² Vasile Pop va indica și excerpta în notele la studiul său biografic (xxx, n. 4) documentele pe care le avea în legătură cu viața și activitatea lui Vasile Fabian Bob. Acestea sînt: a) *Poemation de Secunda Legione Valachica*, apărută la Oradea în 1830 (despre familia grănicerească Bob, din care se trăgea poetul); b) trei scrisori de la acesta: 23 martie 1824, 24 aprilie 1824, 17 aprilie 1825 (în limba franceză) și 7 decembrie 1828; c) poema *Allusio* (vezi scris. XXX, n. 4) și d) anunțul Eforiei școlilor din Moldova, din 8 aprilie 1836, prin care invită prietenii și cunoștii la înmormintarea lui Vasile Fabian Bob. Utilizarea acestor surse trădează din partea lui Vasile Pop un adevărat simț de istoric literar (scris. XXX, n. 4).

XXVI

Zlagna, 13 X^v[1839, c.n.]

Domnule!

Eu, după pofta domniei-tale, am scris d[omnului] protopop Ighian pentru doritul ajutoriu, și am fost așa de norocos, cît mi s-au trecut cuvîntul și, precum îmi scrie, bani 100 f. în argint se află la d. fiscal Dunca¹, despre a căroră trimitere însuși mecenatul îți va scrie, și poate că ți-au și scris. Așadară, despre aceasta poți fi odihnit.

De la Teofil² am primit scrisoare despre primirea banilor, 138 f. w.w. Socotesc că până acum au înștiințat pe d. Orghidan. Ar fi bine cînd ai afla domnia-ta un modru mai lesnicios pentru trimiterea banilor.

153 Încitu-i / pentru nerinduiala venirii gazetelor, fii incredințat că iaste lucrul prea adevărat. Însuși d. Demetrius Moga³, care-ți iaste cunoscut și care au prenumărat pe tot anul, în semestrul al doilea nici un număr nu au căpătat. D[omnul] Josephus Ratzovits⁴ încă, în acest semestru, mai mult[e] numere nu au primit. Aceștia nu sînt de la sate. Un preet cu numele Angya[l], care iar pe tot anul au prenumărat, și a căruia gazete trebuia să meargă la Deva, precum au mers în cursul dintîiu, în cursul al doilea s-au rătăcit, de vin la Zlagna, și așa, trebuie să i le trimit cînd capăt vreun prilej. Eu socotesc, d-nule, că aceastea sînt pricini care și pre cei mai mari părținitori a gazetelor încă pot a-i înstreina. Eu, despre partea mea, voi / fi silitoriu și de aici înainte pentru

153^v prenumăranți, batăr că de la 6 încă până astăzi nu am primit bani. Au siliți-vă și d-voastră a ținea un rind mai bun, ca batăr să nu le dăm prilej a să lasă de prenumerație.

Una mai am ca să te rog: ține-te de stilul nostru, nu te aluneca după fantasiile munteanilor, lasă-l la naiba *subțet, obțet și proțet*; nu-i intr-insăle nici o analogie: *j* sau [mai] bine *i* al latini[ni]lor numai înainte de *o* și *u* să mută în *ж*; înainte de *e* nu-l suferă limba. Vezi cuvintul *ajun*, de la *jejuno*: mai bine au vrut să strice silaba dintiui, unde *j* este înainte de *e*, decit să zică *jejun* ș.a. Ți-aș putea scrie disertații întregi despre neghiobiile filologilor munteani. Zi, dar, *proiect, subiect* ș.c. Așijderea *murinda* și *înflorinda* sînt neghiobii împotriva limbii ⁵. / Vezi cu cită bărbăție și logică le-au astupat gura d. Săulescu.⁶ Eu am mai mult ca 20 de coale de însămnări filologicești, și nu am atita vreamă ca să le poci isprăvi pentru tipariu.

Cum mai stă cu disertația d. Maiorescu?⁷

Istoria bisecrecii Brașovului, S. Niculae, trimeate-o incoace, ca să-i fac însămnările ⁸. Eu am tot arhivumul bisecrecii la mine, în copii. Bine ar fi să se tipărească.

Vezi, cîștigă-ne *Istoria* ⁹ și *Geografia* ¹⁰ Țării Românești. Prin d. dr. Vasici mai că s-ar putea. Ce bucuros le-am plăti! Dar încă *Schema-tismul aceii țări* ¹¹ Mai înainte căpătăm foliante, și acum?

Fii sănătos! Iară eu sînt al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp. j

¹ „Fiscalul“, adică agentul tezaurarial Dunca era viitorul om politic *Paul Dunca*, 1799–1888, consilier gubernial, deputat dietal, unul dintre membrii fondatori ai ASTREI. Dunca venise la Zlatna după ce, din 1833, fusese practicant la Directoratul regal al fiscalului din Tirgu-Mureș. În șematismul Transilvaniei pe 1840: *Novum et vetus Calendarium ad Annum bissexilem MDCCCXL Dierum 365 in usum Magni Principatus Transilvaniae et Partium adnexarum*, Cluj, 1840, p. 265 figurează în rîndul funcționarilor Domeniului montano-cameral al Zlatnei, cu *Fiscalis*, asesor fiscal. Era singurul român din conducerea importantului oficiu transilvănean, Vasile Pop fiind cel de al doilea, din sfera asistenței sociale, ca medic șef al domeniului. În 1844 va fi chemat la sediul central al Tezaurariatului, în Sibiu. Vezi despre el cele două necrologe: *Paul Dunca de Sajó 1799–1888*, în *Familia*, XXIV, 1888, p. 561; *Paul Dunca de Sajó*, în *Tribuna*, 1888, p. 1061–1062; 1078.

² Vezi scris. XVII, n. 7.

³ Vezi scris. XVIII, n. 12.

⁴ Despre „diurnistele“ *Josephus Rátzovici* vezi și supra, scris. III.

⁵ Vezi scris. anterioară, n. 1: poziția „antiheliadistă“ a lui Vasile Pop în polemica filologică iscată între Gheorghe Săulescu și cuplul Heliade-Negruzzi.

⁶ În articolul polemic *Domnule redactor!*, din *Foaie pentru minte...*, 1839, nr. 43, p. 337–349. Răspunzînd unui articol din *Curierul românesc*, Săulescu își exprimă următoarele vederi de principiu, cu care Vasile Pop este intru totul de acord: „¹ Că trebuie să ne unim a avea toți românii o limbă generală, convins fiind că va fi și cu puțință a ne uni; ² Că nu trebuie a lua o provincie jargonul celialalte, fără numai cele bune, dejudicate de criteria filologiei“.

⁷ În 13 ianuarie 1839, Ioan Maiorescu îi scria lui Bariț: „Iată și foile ce mai lipsesc din disertația mea“ (*George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 228). Deducem că Vasile Pop, ca și Timotei Cipariu, dealtfel (*Ibid.*, IV, p. 122; 125) erau la curent cu această lucrare de mari dimensiuni a lui Ioan Maiorescu. Dar, în aprilie 1840 (*Ibid.*, I, p. 233) dizertația filologică a profesorului craiovean încă nu era tipărită, acesta renunțînd singur la apariția ei: „Disertația mea lasă-o să stea în manuscris. Sînt pricine pentru care am hotărît să o mai las. Așadar, nu o tipări“. Credem că lucrarea i-a fost restituită autorului după această dată și că ea este punctul de pornire al lucrării lui Maiorescu *Studii asupra limbii române*, publicate în *Foaie pentru*

minte... , XI, 1848, nr. 14, p. 107—111; nr. 15, p. 116—119; nr. 16, p. 124—128; nr. 17, p. 134—136; nr. 18, p. 141—143 și nr. 19, p. 146—149.

⁸ Implicațiile acestui pasaj dovedesc încă o dată — dacă mai era nevoie! — marea utilitate a corespondenței scriitorilor, în opera de arheologie istorico-literară. Unica monografie despre Vasile Pop, aceea a lui Ion Mușlea (*Viața și opera doctorului Vasile Popp, în Anuarul Institutului de istorie națională*, V, 1928—1930, p. 86—157) este scrisă fără consultarea corespondenței de față. În lipsa indicației din această scrisoare, simțind din instinct de istoric literar prezența lui Vasile Pop, Ion Mușlea se lansează pe un teren lunecos și atribuie doctorului din Zlatna o lucrare manuscrisă din Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca: *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszegiensis ad St. Nicolaum*, pe care o publică în anexa studiului (p. 145—157). Sigur de demersul său — bazat, dealtfel, pe potriviri înșelătoare! — Mușlea conchide: „Identificării noastre nu i se poate opune, credem, nici un fel de observație“. Dar iată, i se opune însuși presupusul autor, Vasile Pop, care cere lucrarea — desigur, semnalată de Bariț! — „ca să-i fac însemnările“, pe baza arhivei Bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului, care se află întregă la el, în copii. Așadar, Vasile Pop este numai autorul acelor completări sub formă de note și trimiteri însemnate cu a), b) sau* care secondează textul de bază al scurtei istorioare brașovene. Cunoașterea corespondenței cu Bariț, l-ar fi scutit pe Ion Mușlea de riscul de a da unei lucrări importante o filiație fantezistă, făcând din Vasile Pop autorul ei. Din acest moment, problema se redeschide, adevăratul autor al lui *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszegiensis* redevenind anonim, iar scrierea o enigmă nedezlegată a istoriei noastre literare.

⁹ Lucrarea lui Aron Florian, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Românești* (vezi supra, scris. XV, incl. n. 3).

¹⁰ Autorul e Iosif Genilie (vezi scris. XV, n. 5).

¹¹ „Schematismul“ era publicația *Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahii* (vezi scris. XV, n. 4).

XXVII

Zlagna, 9 ian. [1]840

Domnule redactor!

Iată-ți trimit catalogul prenumăraților la *Gazeta de Transilvania* pro 1° semestri (1)840. Vezi ce puțini sint? Eu pricina nu sint, că știe Dumnezeu și cunoscuții mei cită strădanie am pus și pui, ca să putem păstra aceste gazete. Pricina de căpetenie e indolinența națiunii noastre în această treabă, iară a doua pricină iaste nerinduiala cu care vin gazetele. Iartă-mă, domnule, că așa scriu. Pilda o am de față: d. protopop de la Hondol, *Petru Pipoș*¹, un patron deosăbit a literaturii noastre, prin a cui bunătate în anul trecut mulți prenumărați din preoții aceluiși supuși am căpătat, și însuși au prenumărat pe tot anul, mi să jeluiește că în cursul al doilă nici o gazetă nu au căpătat. Așijderea se jăluiaște și d. Dimitrie Moga, practicantul tezauralicesc de la Topanfalva², că batăr că au plătit pe tot anul, și banii pentru amindouă vi i-am trimis, în cursul al doilea nimica nu au căpătat. / Aceștia sint bărbați despre carii nu putem spune că nu vrea a ceti bucuros. Prin aceștea mult am perdat, pentru că amindoi era îndemnători. Amindoi să roagă ca să faceți greșala bună, și pentru banii plățiți în anul trecut, în care în cursul al 2^{lea} nimica nu au căpătat, să le trimiți în cursul din 1^{iu} al anului curgătoriu. Și fiindcă cearerea e dreaptă, și ca să-i putem să-i avem și mai incolo, te rog promite-le, și pe mine mă înștiin-

țază, ca să știi cu ce să-i mingăi. Eu ți-aș trimite însuși scrisorile lor, ca să te încredințezi și mai bine, însă nu vreau să-ți fac cheltuială.

Cit e pentru d. prot[opop] Ighian, ca să-i mulțamești deobște, prin foi, mai așteaptă ceva, ca să afli cugetul omului. Atita-ți mai scriu că publicația ce ai făcut pentru el în anul trecut i-au costisit mai mult ca la o mie florinți în argint, pentru că odată au năvălit preste dînsul o mulțime, cărora n-au putut să nu le deaie, și de la care nu-i mai va vedea³. Acum, deodată, mulțamește-i în scris, cum vei ști mai frumos. /

Oprirea *Curieariului* d[omnului] Eliad⁴ e bună pentru *Gazeta* d-tale. În cit e pentru *Istoria Țării Românești*⁵, trimite-o la Sibiu la d. Guma neguțătorul, și el negreșit ne-o va trimite. Fu, de nu cumva îți stă în bani mulți, te-aș sfătui să o faci un prezent d. protop[op] Ighian⁶, batăr că și așa socotesc că-ți vei primi banii. Trimite-o numai.

Mergerea d-tale la Viena ți-au folosit ceva⁷, însă era folos mai mare dacă ai fi căpătat slobozenie pentru gazetele Țării Rom[ânești] și a Moldaviei, ca să-ți vie slobode pe poștă.

Gazeta de două ori pe săptămînă ar fi bine, însă de se va sui la 6 f. C.M. puțini vor prenumăra. Nația noastră e săracă, și cei care au încă nu dau bucuos.

D[omnul] Țipariu, de cînd ș-au vărsat veninul asupra d. P[op], au încetat⁸. D-nul e ca albina, care după ce împunge, apoi moare.

Pășeaște în scrierea *Gazetei*, cit poți, cu o politică ca să nu să afle vătămați prenumărăntii, și nici alte plase de oameni. Socotește că sint mulți care iau pildă asupra-ți: de scrii *scump*, pe sine să socoteaște, de scrii prea darnic, pe sine să judecă risipitoriu ș.c. Niște / satire bine sărate știu eu că ar fi de lipsă, însă nu-i vremea și, ce-i mai mult, fă-te indiferent la ceartele scriitorilor, lasă-i să se cearte pină unde le place. Care nu simte în sine puteare, acela bucuos ocăreaște. Primeaște și tipăreaște orice, care treace prin cenzură, numai să aibă cit de puțin ceva bun în sine. Cei înțelepți își arată cu dovezi greșealele unul altuia, și cu toată cîntea. Pedanții să ceartă ca nebunii, și fiindcă li capul gol, nu le ține mult cearta. Cit poți, ține de stilul nostru, nu amesteca cuvinte făurite, din Valahia, fără de analogie. *Partidă* nu știe transilvăneanul ce-i. Precum din *parte* au făcut *partidi*, ticălosul român din Valahia l-au românit și au zis *partidă*, precum din *aguridi* grecesc au făcut *aguridă*. Pentru ce nu *facție*, *factio*. Dacă zicem de la *natio*, *nație*, de ce nu de la *factio*, *facție* ș.c.?

De-mi vor mai veni ceva prenumeranți, ți-i voi trimite.

Fii sănătos!

Al domniiii-tale gata spre servire,

Dr. Papp. /

¹ Vezi referința de bază în scris. IV, incl. n. 8.

² Scris. XVIII, n. 12. Topanfalva = Cimpeni, din Munții Apuseni.

³ N-am putut identifica vreo mulțamită publică — „publicație“ — pe care Bariș să i-o fi făcut lui Iosif Ighian, în 1839, în foile de la Brașov. Dacă a existat, credem, însă, că era doar o intenție a redactorului, nerealizată! — ea a trebuit să se

refere la vreo donație făcută de protopopul din Baia de Arieș pe seama redacției. Optăm, însă, pentru varianta că această „publicație” se rezumă la un fapt mult mai banal. Cu ultimul număr al *Foii pentru minte* . . . , Bariț trimite și foaia volantă cu *Numele domnilor domni prenumerați la Gezata de Transilvania și Foaia pentru minte, inimă și literatură în semestrul al doilea 1838. Intocmite de G. Bariț*, Brașov, [1839]. În rindul abonaților, Iosif Ighian figurează cu două exemplare, fiind singurul român care făcea acest gest de dărnicie în folosul culturii. Că, în urma acestui simplu fapt, moșii, „o mulțime”, i-au cerut protopopului Ighian bani cu insistență, 1000 de florini, *pentru că are*, devreme ce s-a abonat de două ori la gazete, este încă o dovadă a sărăciei de care sufereau românii din Munții Apuseni. Cazul se va repeta cu Simion Balint, după 1848, fiind, în banalitatea lui, un indiciu psihosocial de preț: nici Ighian, nici Balint, *nu cutează să nu dea bani solicitanților*. Lucrurile se petreceau, doar, în munții lui Horea și Iancu, unde moșii știau, la nevoie, să-și facă singuri dreptate!

⁴ N-a fost o „cădere” a *Curierului românesc*, ci doar o reducere a ritmului de apariție la două numere pe săptămână, în loc de 3–4 în 1839.

⁵ Vezi scris. XV, n. 3.

⁶ Adică să-i dăruiască un exemplar din *Idee repede* . . . a lui Aron Florian. Bariț va face acest cadou „mecenatului” din Apuseni, dar în condiții care-l nemulțumesc pe Vasile Pop (vezi infra, scris. XXXI).

⁷ O călătorie a lui Bariț încă puțin cunoscută. A drumețit împreună cu Iacob Mureșanu, spre a sonda pulsul politic din metropola Habsburgilor, în scopul unei orientări corecte a foilor de la Brașov. Călătoria se leagă de numele protopopului Iosif Ighian, care i-a ajutat material pe cei doi (vezi Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812–1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 11–12; George E. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, p. 123–147).

⁸ Vezi supra, scris. XVI, n. 3.

XXVIII

Zlagna, 21 ian. [1]840, c.n.

Domnule !

Pentru trimiterea gazetelor nemțești îți foarte mulțămesc. Pe mine foarte mult mă interesează *Die Blätter für Geist* ¹ ș.c., pentru că cuprind în sine multe lucruri literare, și din nenorocire cu N. 3 și 4 din anul curgătoriu tocma acealea nu mi s-au trimis. Fă bine, dacă poți, trimite-mi-le. În locul lor, ca să nu fie plicul mare, pot să rămlie *Der Intelligensblatt*².

D[omnul] prot[opop] Ighian se află la mine de două săptămîni și ți să închină cu sănătate.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

157

Dr. P. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V. Dioceseseo Fogarasiensis Diacono* D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

¹ Similara germană, tot din Brașov, a *Foii pentru minte* . . . : *Blatter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde*.

² Supliment literar al ziarului *Siebenbürger Wochenblatt*.

D[omnule] redactor !

Pentru banii prenumărănților, 81 f. in W., care la 27 februarie a.c., după stilul vechi, prin chir Niculiță Lupan¹, încă nu am primit nici o știre despre primirea lor. Scrie-mi, te rog.

Cu *Foaia pentru minte* ș.c. de supt N^r 10, *Gazeta* nu mi s-au trimis. Te rog trimite-o. Din nr. 11 nu am primit nimica. Ține sama, că iar încep a se face greșeli!

Dar *Istoria Țării Românești*² trimisu-o-ai d[omnului] protopop?
Fii sănătos!

Dr. Papp.

P.S. *Gazeta* nemțască, dacă poți, trimite-mi-o supt cuvertă deoșăbită. Acei 24 h. C.M. ca post porto pe an bucuros voi plăti. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V. Di-
oeseos Fogarasiensis Diacono* D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

¹ Negustor din Brașov.

² *Idee repede...* a lui Aron Florian (vezi scris. XV, n. 3).

XXX

Zalathna, 24 apr. [1]840

Domnule !

Iată, ți trimit vreo citeva trasuri din viața răposatului Fabian, cu acea rugare ca să le primești in *Foaia* d-tale și să le tipărești cit s-ar putea mai cu grabă¹, dacă nu ai altele mai de mare trebuință.

Aicea vei vedea o epistolie a d[omnului] vicariu Marian, in care vei vedea că d-lui urmează, in citu-i pentru ♯ și ♢, ortografiei meale, pentru care s-au făcut, in scris, deosăbite seamne, care vrea, cu vreamă, să le vearse și pentru tipariu². Te rog, dar, d[omnu]le, tipărește această epistolie la locul ei, așa precum ți-o trimit, fiind p[re]tutindinea aceale slove ♯ și ♢ precum să află întră slovele pină acum știute. In ceaialaltă parte să osăbeaște de ortografiē mea, pentru aceaia te rog ca și in această parte să nu faci nici o mutare. Tipărește epistolia întreagă, pe cum să află, afară de acealea care insumi l[e]-am șters, fiindcă nu să țin de lucru. /

Iată, ți trimit și o *Allusia* a răposatul[ui], in original, pe cum in-suși mi-o au incredințat, care ar fi păcat a nu vedea lumina³. Iaste cam des scrisă. Te rog bagă bine sama. Vei căpăta și o ședulă in original. Păstrează-le toate, ca niște moaște a răposatului patron și, de poți, iar mi le trimite.

Ia sama la corecția citatelor frințești⁴. Eu scriu rău. Pentru aceaia roagă-te de un corector care știe bine frinceaște. Eu am scris toate ce am știut, dar nu-mi pare rău, pentru că el au fost vreadnic de ne-

murire. Eu am scris cu pripa și aș putea zice că *inter lacrimas et doloris*⁵, pentru că Latzi au fost foarte beteag. Acum e mai bine. Pentru aceeaia po[a]t[e] și slove să fi rămas. Bunătatea d[omniei] [ta]le le va împlini.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

161^r

Dr. Papp. /

¹ Vezi și scris. XXV, n. 11. „Trasurile“ s-au publicat în iulie-august 1840, semnate P.: *Trasuri oareșicare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, în *Foaie pentru minte* . . . , 1840, nr. 31, p. 241–245; nr. 32, p. 253–256; nr. 33, p. 257–259; nr. 34, p. 265–268.

² Vezi și scris. XXV, n. 11. Este vorba de scrisoarea lui Ioan Marian, despre copilăria și tinerețea lui Vasile Fabian Bob. S-a tipărit ca notă la *Trasurile* . . . lui Vasile Pop despre Fabian Bob (*Foaie pentru minte* . . . , 1840, nr. 31, p. 243–244). E, oarecum un nucleu pe care se construiește întregul articol biografic. Marian fusese coleg de școală la Năsăud cu Fabian Bob, pe care îl numește „bărbat cu inimă nu de mijloc, trecută prin foc“.

³ Această *Allusio* este singura operă a lui Vasile Fabian Bob despre a cărei existență sigură se știe, dar care nu s-a publicat niciodată. În ultima parte a *Trasurilor* . . . , Vasile Pop amintește că, încă în Basarabia fiind, în octombrie 1822, Fabian Bob a scris o *Allusio* „latinească, în versuri eroice, asupra *Odei* d. Asachi“. Apoi: „Precum în versurile românești, în toate bucățile sale, s-au ivit cu ușurința și dulceața unui Ovidie, tocma așa, în această *Aluzie*, atit cu curățenia limbei latinești, cit și cu seriozitatea și înălțimea ideilor, se ivește ca al doilea Virgilie“. Speră că Bariț va publica și această operă, în care „scopul autorului se vede a fi fost ca, prin aceasta să facă și Europei literare cunoscută acea epohă însămnătoare, în care Moldova, după 110 ani, au dobândit iarăși domn național din sinul său“. Dă și titlul întreg al *Aluziei*: *Allusio / ad / Odam / Occasionē restitutae indigenis / Moldaviae Principibus coronae / Ac Solemnitatis, qua serenissimus / Princeps patriae filius / Johannes Sturdza / Sedem Principatus conscendit, / Genti Moldavae per clarissimum / D.G. Asaki mense Octobris / 1822 dicatam. Aluzia* i-a dăruit-o lui Vasile Pop autorul însuși, în iarna anului 1824, când era emisar în Transilvania, la consulul rus din Sibiu. Treacd prin Brașov, îi face doctorului cadou poezia, „ca un suvenir a vechii prietenii“. Vezi și scris. XXXIV, n. 2.

⁴ Vezi scris. XXV, n. 12. Scrisoarea lui Vasile Fabian Bob către Vasile Pop, din 17 aprilie 1825, e în limba franceză. În *Foaie pentru minte* . . . , la subsolul *Trasurilor* . . . lui Vasile Pop, se reproduc citate din ea: nr. 33, p. 259, notele 11 (3 rînduri), 12 (5 rînduri), 14 (8 rînduri), 15 (10 rînduri) și 16 (5 rînduri).

⁵ „Între lacrimi și dureri“.

XXXI

Zlagna, 30 mai [1]840 c.n.

Domnule !

Mult prețuită scrisoarea d[om]n[iei] t[a]le din 18 mai c.n. am primitu-o. Mie-mi pare rău că oriunde să află ceva bun pentru români, trebuie să fie defectuos. Din pricina că nu aveți slove chirilicești ase-menea celor latinești, nu puteți tipări cărți care sînt cu țitate amestecate. Eu — nu-mi pasă — tipărească-să aceale *Trăsuri* și în iulie¹; însă m-i frică că vor mai treace și mai multe luni pentru că (de-mi aduc bine aminte) încă înainte de un an ne-ați spus că căpătați litere de la Praga². Numai atita-mi pare rău, că m-am ostenit atita ca să pot

aduna faptele aceluia bărbat vrednic, și acuma, din pricina sărăcii, nu pot vedea lumina de care sînt vrednice. Și eu vreau / să se tipărească așa precum sînt scrise, de s-ar tipări și mai tîrziu.

*Istoria Țării Românești*³ o am primit, însă nu știu nici cine o au adus, nici de la cine o au adus, pentru că d-ta nu ai scris nici o slovă. Apoi — ce-i mai mult, și să-mi ierți, d-le — dacă ai vrut să faci un dar la un așa bărbat și mecenat⁴, socotesc eu că nu trebuia trimisă așa dezlegate și minjite. D-ta știi că forma dinafară și bine plăcută face mai multă impresie. Eu nu am îndrăznit a i le trimite, pînă nu le voi lega mai neate, pentru că nu îndrăznesc a i le trimite așa de la un om pe care insumi i l-am recomandat. Nu lua aceste în nume de rău, de la unul care nu-ți vrea altceva decît fericirea în toate. Dar scrisu-i-ai? Muțămitu-i-ai? /

Iată, îți trimit o povestire populară din Țara Rom[ânească]⁵. Tipărește-o dacă o socotești vrednică de tipariu. Eu socotesc că acest feliu de istorioare nu ar fi stricătoare pentru neamul nostru, și acesta în specie, că batăr că istoricii ungurești nefericirea bătăliii de la Varna o împuță românilor, precum și în această istorioară⁶, totuși se află și în aceste nește caractere prea frumoasă a românilor.

Dar cînd ne publici că vrei să dai de doao ori *Gaze[ta]* pe săptămîină?⁷

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem. /

¹ Vezi scris. precedentă. n. 1. S-au tipărit între 28 iulie — 18 august 1840.

² Noile litere au sosit într-adevăr. În 23 iulie 1840, nr. 26 al *Foii pentru minte*... apare cu primul său material — poezia *Crucea* de Gheorghe Crupenschi — cules cu litere modernizate. Restul revistei apare cu vechile slove de la începutul activității lui Bariț. De la numărul 27, *Foaia*... se tipărește integral cu slove noi. În acest context, Bariț e silit să amine *Trasurile*... lui Vasile Pop pînă la introducerea noii litere, doctorul de la Zlatna fiind un dușman înverșunat al vechii slove chirilice folosite de Bariț. Noile litere, tot chirilice, au caracterul drept al literei rusești, lipsite de eleganța barocă a vechii scrieri, dar foarte economicoase și vizibile. În plus, Bariț introduce și citeva litere latine sau semne noi, unele la sugestia lui Vasile Pop (vezi scrisorile anterioare și cele infra).

³ *Idee repede*... a lui Aron Florian (vezi scris. XV, n. 3).

⁴ „Mecenatul“ e același protopop neunit din Zlatna (vezi și scris. XXVII, incl. n. 6).

⁵ „Povestirea“ este *Ioan Corvin de Huniad și păzitoriul său tînger* (*O povestire din Țara Românească*), și a apărut în *Foaie pentru minte*... , 1840, nr. 27, p. 213 — 216; nr. 28, p. 220 — 224; nr. 29, p. 227 — 230, semnată P., cu indicația: „După Ignác Nagy“. Este, de fapt, traducerea nuvelei *Hunyadi védangyala* a scriitorului ungur Nagy Ignác, iar specificarea că e „din Țara Românească“ se referă la faptul că acțiunea se petrece în Țara Românească. Nu cunoaștem originalul german — intermediar! — după care a tradus-o Vasile Pop (vezi scris. următoare). Între scrierile lui Nagy Ignác, ea figurează în volumul *Beszédek*, Pest, 1843, p. 199 — 229. Romanțioasă în stilul epocii, nuvela se inspiră din avatarurile retragerii lui Ioan de Hunedoara prin Țara Românească, după dezastrul de la Varna din 1444. Undeva la Dunăre, în casa luntrașului Lup, fata acestuia, Floare, se convertește din dușmană de moarte a cruciatului transilvănean, în prietenă devotată pînă la sacrificiu a

acestui, cucerită de măreția lui morală. Ea moare luptând împotriva oștenilor lui Dracula, veniți să-l captureze pe luptător.

⁶ Tocmai pentru a combate această tendință, Bariț încheie povestirea cu o notă de subsoal a sa: „Cum se putea vedea din decursul acestei povestiri, ea este ieșită din condeiul unui ungur care, scriind răzemat pe unele daturi istorice, se vede a vădi de vinovați nenorocirii de la Varna numai pe acele patru mii de călăreți români, pe carii Dracula i-au trimis spre ajutoriu craiului unguresc asupra turcilor. Noi, însă, cetind, să nu uităm de aceale cuvinte prietenești a lui Dracula, adresate către craiul unguresc, ca să nu pornească numai cu 60 mii, cu care număr turcii ies numai la vinat“. Ungurii înșiși — spune Bariț — au fost călcători de jurământ la Varna, căci ei juraseră să nu lupte împotriva turcilor, după cum specifică epitaful de pe mormintul bravului lor Uladislau, mort în bătălie: *Romulidae Cannas ego Varnam clade notavi; / Discite mortales non temerare fidem, / Me nisi pontifices iussissent rumpere foedus. / Non ferret scythicum Pannonis ora iugum.*

⁷ *Gazeta de Transilvania* apare de două ori pe săptămână abia de la 1 ianuarie 1843 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, IV, p. 117, n. 7. În numărul jubiliar din 1908 al *Gazetei (Gazeta Transilvaniei, anul LXXI, număr jubiliar, Brașov, luna iunie 1908, p. 10)*, data debutului cu două numere săptăminal e indicată greșit: 1847.

XXXII

Zlagna, 1^a iuniu c.n. [1]840

Domnule!

Te avizesc că ieri, prin d. Guma, ți-am trimis o tradu[ce]re a mea de pe nemție (batăr că originalul e unguresc), supt titula: *Huniad și Ingerul său păzitoriu, o povestire din Țara Românească* ¹, de pe la mijlocul veacului al XV-lea. De-ți va plăcea, tipărește-o.

164 Încă o rugare: fă bine și grăiaște cu d. protopopul Popasu ² căria, f[n] numele meu, te închină cu sănătate, ca să binevoiască a scoate din protocolul botezaților, care se află la capela grecilor, în cetate, *Literas baptisimales* ³ pentru fiica mea Catarina ⁴, care s-au botezat ⁴ iulii c.v. [1]824, și să le iscălească parohul locului, și domnia-sa să le întârească, ca protopopul locului, / și să mi le trimită, că am foarte mare trebuință de dinsăle. Trimiterea poate fi [pe] ⁵ poștă sau între gazete ⁶.

Iară eu cu toată cinstea rămii al d-tale umilită slugă și preatin,

164°

Dr. Papp. /

[Adresa:] An den Herrn Herrn Georg, v. Baritz, Redacteur der *Gazeta de Transylvania* hochwohlgeboren. Cronstadt

¹ Vezi scris. anterioară, n. 5.

² Ioan Popasu, protopopul neunit din Brașov-Cetate.

³ „Carte de botez“, extras din matricola botezaților de la biserică.

⁴ Catinca, fiica misterioasă a lui Vasile Pop, ignorată de biografia modernă. Vezi și supra, scris. XIV, n. 7; *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 336.

⁵ Omis de Vasile Pop.

⁶ „Între gazete“, șters puternic cu creion negru, de Vasile Pop.

Domnule redactor!

M-au rugat o doamnă ca să-i cîştig o cupă de Liqueur madátsiu de vanilie și 4 funți de pismet de la Braşov. Te rog, dară, cumpără pe socoteala mea aceste articole, și imi scrie prețul lor, ca cînd ți-oi trimite banii gazetelor, să-ți trimit și această cheltuială.

166

Liqueurul să-l pui în sticle de cite un fártai, ca să le poți pune cu pesmeții întru o cutie. Pesmeții cumpără-i de la cucoana Lința Arsenoae, mătuşa noastră, de mai viețuiește, căruia mă inchin cu sănătate. Cutia o trimite la d. Guma, supt adresul meu. /

Eu mă aflu acum în Cimpeani (Topanfalva), întru o descripțiune topographică, unde voi zăbovi vreo 2 luni.

Prenumărații de aicea să jăluiesc că N. 26¹ nicidecum nu l-au căpătat. Dar cu *O mie și una de nopți* cum mai stă? Cînd va ieși tomul VIII-lea? ² De au ieșit, trimiteți-l, că oamenii prenumăranți stau to[t] pe mine. Dar *Biografia* răposatului Fabian? Acum aveți slove potrivite: vezi ca să vadă și ia lumina, *si digna videvi legique.* ³

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

166^v

Dd. Moga și Rátzovits ți-să inchină cu sănătate. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valachorum coronensim Professori dignissimo D[omi]no sing[ulariter] colendo. Co-ronae*

¹ Din *Gazeta de Transilvania*, împreună cu *Foaie pentru minte*...

² Vezi scris. III, n. 2. Ultimul volum, al XVIII-lea, va apărea în 1840.

³ „Dacă o vei vedea demnă de citit“.

XXXIV

Zlagna, 6^a 8^v c.n.[1]840

Domnule!

Încă în luna lui august, din Cimpeani ¹, ți-am fost scris, rugindu-te ca să-mi trimiți 4 funți de pismet și o cupă rozoliu de vanilie de la Madáts. Însă să veade că au nu ai putut, au că doară nu ai primit scrisoarea mea, pentru că pînă acum nici un răspuns nu am căpătat. Înștiințază-mă cum stă treaba.

Banii prenumărații ți-i voi trimite cu cel mai întli prilej. *Allusio* răposatului Fabian, care eu de 20 de ani o păstrez ca niște s[finte] moaște, nu avu norocire ca, prin *Foaia* d-tale, să vază lumina, numai din pricina că nu-i românească, sau că nu-i prefăcută pe românie ². Eu, domnule, nu pricep ce va să zică acea reflexie ce ai făcut asupra

168 aceștii *Aluzii*. Dacă nu ai vrut să o primești în original, să o tipărești, /
era bine, după a mea judecată, să mă înștiințezi cu vreo citeva rinduri,
până a nu să tipări *Biografia*³, că nu să poate tipări, și a mi-o trimite
îndărăpt, spre a afla vreun mijloc de traducere. Acum acea greutate
care era să cădă pe mine, cade pe d-ta, la care se află originalul. Însă
eu mă cunosc și pe mine și cunosc și pe poeții noștri. Pentru aceia
mă îndoiesc că se va afla vreunul care, nu zic să ajungă pe răposatul
în rai, dar batăr să să apropie de dînsul. Lîngă acestea, traducția,
fie și bună, totuși nu-i original. *Foaia* d-tale e pentru literatură, și
așa, mai cu samă pentru literați, carii mai toți înțeleg limba latină,
și aceia care aceasta nu o [în]țeleg, creade-mă, prea puțin înțeleasă
168° despre acealea care dispută literații noștri. Așadară, după cugetul meu, /
era bine să o tipărești, că așa, împărțindu-o la o mulțime de literați,
pe lesne se află vreunul care, după ce ai fi adăogat mai sus-numita
reflexie, o ar fi făcut românește. Și așa, din mai multe producții, ai
fi ales care ai fi socotit că-i mai aproape de original, și o ai fi făcut
cunoscută; cînd acum nu avem nici una, nici alta! Eu încă o dată te
rog, d[o]m[nu]le, tipărește-o ca un *appendix* la *Biografia* răposatului⁴.
Locul aceștii *Allusii* e *Foaia* d-tale, și să fii încredințat că primirea
aceștia nu numai [nu] va pearde ceva din prețul său, ci va câștiga.
Iar dacă socotești că în acea foaie, ori din ce pricină, nu să poate tipări,
la această întimplare te rog scrie-mi cu cit s-ar putea tipări deosăbit,
atîtea exămplare cîți prenumărănți ai d-ta, pentru că un patron care
169 au cetit începutul aceii *Allusii*, bucuros ar purta / cheltuiala tipariu-
lui⁵, și d-ta ai avea bunătate a le trimite pe la prenumărănții ce ai.
Sau, dacă nici așa nu s-au putea tipări în Brașov, atunci să faci bine
să ne trimiți originalul, ca să ne gîndim despre alte mijloace.

Jank Joannes, Judex Dominalis Zalathnensis⁶, un prenumerant
din semestrul acesta, în trei rinduri nu au căpătat gazetele. Pe lesne
s-au putut amesteca cu Jank Abrahamus, Judex Dominalis Alsóvidren-
sis⁷. Mă rog, trimiteți-le, ca să nu-l peardem. E român zdravăn.

Iară eu cu toată cinstea rămii al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp. /

1 De fapt, în iulie (vezi scris. precedentă).

2 Vezi scris. XXX, n. 3.

3 Un gest încă neexplicat al lui George Bariț. Cînd, în *Trasurile*... biografice
despre Vasile Fabian Bob, Vasile Pop amintește de existența *Aluziei* acestuia și de
necesitatea publicării ei, redactorul *Foii pentru minte*... ripostează, aparent favorabil.
Într-o notă de subsol, „Așa este, domnul meu, ar fi pagubă ca acea *Aluzie* a lui Fabian
să rămie necunoscută publicului nostru. Însă părerea noastră ar fi ca — [spre] a se
putea face aceeași tuturor fără deosebire cunoscută — să se traducă în românește,
tot în versuri. Traducția cu originalul să se tipărească alături. Condeiful unui
artist ar putea face acesta“. Dar condeiful bătrînului Vasile Pop se vede indispus
spre o astfel de treabă, în concepția sa varianta latină fiind nu doar suficientă, ci
chiar oportună, spre a populariza istoria românilor în Europa (vezi scris. XXX,
n. 3). Bariț, în schimb se mîntine la ideea sa cu traducerea în ciuda indignării
mirate a lui Vasile Pop. Bănuim că Bariț avea și alte motive să torpileze în acest
mod elegant tipărirea *Aluziei*, probabil motive de conținut care ar fi atras atenția
cenzurii rusești din Moldova.

⁴ Adică la *Trasuri oareșcare*... (vezi scris. XXX, n. 1). Nu se va tipări, nici atunci, și niciodată. În actualul stadiu al cercetărilor nu se știe nimic de soarta acestei scrieri a lui Fabian Bob.

⁵ Nu se va tipări (vezi nota precedentă).

⁶ „Ioan Iancu, jude dominial din Zlatna“.

⁷ „Avram Iancu, jude dominial din Vidra de Jos“.

XXXV

Zlagna, 6/25 ian. [1]841

Domnule redactor !

171 Iată aicea, alăturat, numele c[instiților] prenumăranți, în a căror nume te poftesc ca exemplarele să le trimiteti la vremea sa și la locurile numite. Titula prenumeraților celor vechi o știi, iar a celor noi o vezi din catalog. Alții ș-au scris numele pe osăbite hirtii, care te rog așa să le tipărești, pe cum stă scris, fără greșeli. Un iubitoriu de litera[tura] națională, însă care nu vrea să știe stînga ce face dreapta, au trimis bani pe 2 exemplare, pe o jumătate de an, din *Gazetă*, cu acea condiție ca domnia-ta aceste exeemplare să le adresăluiești la doi bărbați cinstiți, morali, / învățați și iubitori ai literaturii naționale, însă carii, sau din depărtarea locului, sau din neaveare, nu pot ținea *Gazeta*¹. De acest fealiu de bărbați socoteaște acel cinstit bărbat că s-ar putea afla în părțile Chioarului (Kövár) și în Maramurăș, sau unde vei socoti d-ta. Însă atita socotește acel bărbat că, spre îndemnul altora, s-ar putea pune în *Gazetă*: „Un iubitoriu al nației și a literaturii naționale, însă care nu vrea ca să știe stînga ce face dreapta, au trimis banii pe doao exemplare din *Gazeta de Transilvania*, ca c[instita] redacție să le trimită la doi bărbați cinstiți, învățați și iubitori de literatura

171° națională, însă carii, sau pentru / depărtarea locului, sau pentru neaveare nu pot ținea *Gazete*, și prin această faptă nobilă au pus pe altariul națiii, ca văduva din Scriptură, o jărfă mică dar plină de evlavie. *Parvum sed pium sacrificium*“².

În citu-i pentru versurile răposatului Fabian, dacă le îngăduie c[instita] cenzură, tipărește-le. Ar fi păcat așa un document istoricesc și plin de geniu a nu vedea lumina³.

Dacă capeți bani la mină, fă-mi o poliță cătră d. Guma, la Sibiu, și eu numaidecît îi voi plăti. De vor mai sosi prenumăranți, ț-i-i voi trimite și aceia.

Îmi pare rău că ești beteag. Dumnezeu să-ți deaie sănătate mai slatornică!

Iară eu sint al d-tale gata spre servire,

Dr. Papp.

173 Vertatur! /

173° Încă o gazetă nemțască pentru d. profesor Bodnar, după formula sub A. acclusă⁴. /

¹ Adică nu se pot abona.

² Pasajul lui Vasile Pop intră în următoarea *Mulțămită publică* a lui Bariț, din *Gazeta de Transilvania*, IV, 1841, nr. 2, p. 8: „De trei ani încoace, de cînd stăm în capul redacției acestor foi românești din Transilvania, mai de multe ori avurăm prilej a primi neuitate ajutoare, nu numai prin nepregetatele ostenele puse spre lățirea literaturii și a ideilor folositoare, ci și prin ajutoriu de bani gata, în deschilinite sume, pentru care, însă, a mulțami în fața publicului totdeauna fusesem opriți prin însăși benefactorii. De curînd, un iubitoriu al nației și a literaturii naționale, însă care iarăși nu vrea să știe stînga ce face dreapta, trimise prețul pe două exemplare din «*Gazeta de Transilvania*» și «*Foaiea*» ce o însoțește, ca redacția să le trimită la doi bărbați cinstiți, învățați și iubitori de literatură națională, însă carii, sau pentru depărtarea locului, sau pentru neavere, nu pot ținea aceste foi. Așa, prin această faptă nobilă, au pus pe altariul nației, ca văduva din *S. Scriptură*, o jărfă mică dar plină de evlavie. *Parvum sed pium sacrificium*. Noi iarăși, din parte-ne, astădată nefiind opriți de-a dreptul de a nu face cunoscută asemenea generozitate, nu ne putem conțeni de a ne aduce mulțămita în cunoștința tuturor“. Darnicul „iubitoriu al nației“ trebuie să fie același mecenat, protopopol Iosif Ighian.

³ Credem că este vorba de aceeași *Allusio* (vezi scris. XXX, n. 3; scris. anterioră n. 2).

⁴ Pe fila 172 r sînt citeva versuri românești și franțuzești, scrise de mîna lui Vasile Pop:

[1] „Aici zace răsturnat
Credinciosul meu Donat
Care vedea noaptea-n vis
Că el ar fi piitîs.
Să-i fie țărna ușoară
Ca o petricea de moară!“

[2] „Tout annonce d'un Dieu l'éternelle existence.
On ne peut le comprendre, on ne peut l'ignorer;
La voix de l'univers annonce sa puissance,
Et la voix de nos cœurs, dit qu'il faut l'adorer.

W.“

XXXVI

[Zlatna, începutul lunii iunie 1841¹]

Domnule redactoriu ²

„Nihil solet ingenii summa nocere dies“
Ovidius

Cum că eu sînt un adevărat transilvănean, de nu ai ști, încă pe lesne m-ai putea cunoaște din faptolo și lucrările mele. Eu totdeauna, ba și ceilalți patrioți, mai tirziu, și numai atunci mă deștept, cînd frații noștri de peste Munții Carpaților nu numai au început, dar au și isprăvit lucrul care, cu dreptul, se ținea de noi.

Biografia răposatului G. Șincai ³ îmi este cunoscută de opt ani. O am în mîna de atîta vreme, și totuși ceale mai întii trăsuri a vieții acestui nemuritoriu literatoriu și patriot trăbui să iasă la lumină prin un moldavo-român, un bărbat tînăr, care, de nu mă înșal, înainte de cinci-sease ani se afla încă în Academia Berlinului ⁴.

Dar ce mirare? Nu au ieșit viața vestitului fabulist al românilor, Dimitrie Țichindeal, a răvnitorului culturai naționale G. Lazar, prin

d. I. Eliad⁵, în Țara Românească? A nemuritoriului și — preste veacul său — înaltei genii, V. Fabian, prin d. Popescu-Scriban⁶, moldavo-românul? Și — ce știi — oare P. Maior, S. Clain, acești doi corifei a clerului și a literatorilor națiunii transilvano-românești, nu-și vor afla, iarăși, în aceale părți biografii lor?

D-ta te minunezi și-ți pare rău că lucrurile merg așa, și ai tot dreptul spre acestea, pentru că — batăr că patria noastră au avut în toate veacurile bărbați învățați, precum dovedesc scrisorile lor — dar atîta și așa solizi cîți are acum, niciodată nu au avut. Bărbați, zic, atît în cinul preoțesc, cît și cel mirenesc, carii pe orice catedră a unei universități europene ar face cinste, însă nația noastră acești fealiu de bărbați niciodată nu au știut, nu zic a-i sprijini, dar nici a-i prețui, după cum s-ar fi cuvenit.

Din această pricină, o parte a literațiilor noștri au fost siliți a-și părăsi patria și a-și căuta norocirea într-alte țări. Ceialalți literatori ai noștri, carii se mai află pe ici-colea pîntre noi, pe lingă suptirile venituri, sînt îngreioiați cu ceale din deregătorie așa, cît rar au vreama a se îndeletnici cu ceale ce se țin de literatură [...]⁷.

Despre Șincai se poate zice că, ce au scris, *scripsit inter dolores et aerumnas*⁸. Fie oasele lui oriunde vor fi, sufletul lui este negreșit în locul fericirii, dacă este adevărat aceeaia ce au zis acel mare filosof și oratoriu al romanilor, Cicero: „Tuturor acelora care au sprijinit patria cu armele, o au ajutat cu sfatul, o au mărit prin științe și lucruri învățate, le este gătit un loc anumit în ceriu, unde cei răposăți în veaci se află“.

Mie îmi pare rău că nu pot rădica acestui patriot un monument mai strălucit. Cel mai mare și mai strălucit monument pentru răposatul va fi acela care i-l va rădica, prin tipărirea *Hroniceii românilor*, cuviosia-sa părintele Ghermano din Iași, întru a cui proprietate se află acel manuscris⁹. Un monument care, în nația românească, în veaci, a amîndurora dulcea aducere de aminte va păstra.

P[op].

¹ Databilă în funcție de scrisoarea următoare, în care se pomenește despre conținutul acesteia.

² Scrisoarea s-a publicat, la dimensiunile reduse de față, în *Foaie pentru minte...*, 1841, nr. 47, p. 371—372, de unde o reproducem. Originalul nu se cunoaște.

³ Un nou val de efervescență istorico-literară stîrnit de George Bariț, asemănător celui din jurul lui Vasile Fabian Bob (vezi scrisorile supra). În 1841, Bariț republică din *Albina românească* cel dintîi articol biografic despre marele istoriograf al Școlii Ardelen: *Gheorghe Șincai*, în *Foaie pentru minte...*, nr. 12, p. 93—95. Autorul era Mihail Kogălniceanu. Curînd, exemplul este urmat de Timotei Cipariu, cu cîteva considerații biografice despre Șincai, urmate de reproducerea parțială a *Elegiei (Domnule redactor!)*, în *Foaie pentru minte...*, 1841, nr. 42, p. 329—334). Cîteva numere mai tîrziu, în *Trei manuscrise pentru G. Șincai (Ibid.)*, nr. 47, p. 370—374), Bariț arată că i-au sosit la redacție trei articole biografice despre autorul *Hronicii românilor*, „două din Transilvania și unul din părțile Orăzii Mari“. Toate trei — zice redactorul — „izvorăsc“ din *Elegie*. Al lui T = Cipariu — e cel publicat anterior, în nr. 42! — „e în stare a ne duce prin spinoasa viață a lui Șincai pînă la 1814“, a lui P. = Vasile Pop doar pînă la 1804, iar al anonimului bihorean pînă la 1808. La acea dată nu se cunoștea anul morții lui Șincai. Acum — socotește Bariț —

ar veni rîndul „a da cetitorilor și următoarele puține cuvinte din biografia șincaiană lucrată de d-nul P[op]”. Dar, de fapt, nu dă nimic din „biografia șincaiană” ci doar scrisoarea de față, care este introducerea și încheierea articolului pierdut.

⁴ Tinărul e Mihail Kogălniceanu. A fost student al Universității din Berlin între anii 1836–1838.

⁵ Despre Dimitrie Țichindeal, Heliade Rădulescu scrisese, de fapt, două studii: *Dimitrie Țichindeal*, în *Curierul românesc*, X, 1839, nr. 9 și *Țichindeal și Hanriada*, în *Ibid.*, nr. 149–150. Primul a fost reprodus în *Foaie pentru minte...*, 1839, nr. 8, p. 59–62. Despre Gheorghe Lazăr, studiul biografic *Gheorghe Lazar*, în *Curierul românesc*, X, 1839, nr. 64, p. 255–256; nr. 66, p. 261–264; nr. 66 supl. p.1. Reprodus în *Foaie pentru minte...*, 1840, nr. 6, p. 41–46; nr. 7, p. 49–50.

⁶ Vezi scris. XXV, n. 11.

⁷ Din acest punct urma, de fapt, biografia lui Șincai. Bariț elimină partea esențială, pe care nu o socotește valoroasă, înlocuind-o cu următorul pasaj regretabil, care ne privează de o scriere a acestui reprezentant tîrziu al mării generații a Școlii Ardelene: „După ce condeiel d-lui P[op] scoate viața lui Șincai, după cum s-au zis mai sus [adică din *Elegia* – n.n.s.], apoi încheie așa:”

⁸ „A scris în dureri și chinuri”.

⁹ Întreprinderea lui Gherman Vida, care se pregătea să scoată la Iași *Hronica românilor*, după un manuscris aflat în proprietatea sa. Transilvănenii află — nu fără surpriză! — că ediția *Hronicii* se va scoate în Moldova, din articolul biografic al lui Kogălniceanu care, în plus, avertizează chiar că „cit *Hronica* aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie”. Primul volum al ediției lui Gherman Vida va ieși la Iași, în 1843, cuprinzînd, în 504 pagini, partea *Hronicii* de la anul 86 pînă la 1000 (vezi Mihail Kogălniceanu, *Opere. Tomul I Scrieri istorice*, ediție de Andrei Oțetea, București, 1946, p. 617, n. 1.)

XXXVII

Cimpeani, 15 iunie [1]841, c.n.

Domnule redactor !

C[instita] d-tale scrisoare din 2 iunie c.n., o am primit în Cimpeani, unde mă aflu. Toate scrisorile d-tale le-am primit cu bucurie. Numai aceasta m-au întristat pînă la suflet, pentru nefericita stare a patrioților din Valahia ¹. Întru acest feliu de stări împrejur, reflexiile d-tale spre însemnările mele în biografia răposatului Șincai sînt adevărate și sfinte. Ștearge-i, dar, pe toți, și vii și morți, ca să nu mă văd a-m[i] bate joc de ei în nefericirea lor, și îndreptează cea biografie după cum îți place. Materiile le ai în mină. Sau, dacă cumva o socotești de prisos, lasă-o netipărită ². Eu numai vreau a face cunoscute numele literaților noștri. Pe Trebonie ³, batăr do nu și sînt cu el într-o părare, nu [am] ⁴ putut să nu-l laud. El au lucrat în acest obiect și mult și foarte consecvent. / Eu am toată cartea lui. Însă și dumnealui poate rămînea afară din cea biografie, pentru că eu nu vreau a mă certa cu nimenea pentru el. Scopul meu au fost ca să-i fac cartea cunoscută și să-i dau pînten spre ceale viitoare. *Calcar currentibus addere* ⁵.

Eu nădăjduesc, acel tractat despre care scrii, că-l voi vedea cit de curînd în *Foaia* d-tale, cu atîta mai mult, cu cit că de un dărab de vreme încoace foarte puține lucrări văd în *Foaia* d-tale, care s-ar ținea de istoria și literatura națională. Să veade că literații noștri nu au avut magazine mari despre aceste lucruri, și aceale puține, între cerți și ocări, le-au imprăștiat în anul întliu și al doilea al *Foiei* d-tale ⁶.

Foarte mult m-am bucurat scriindu-mi că te-ai căsătorit și te-ai făcut cetățan în Brașov.⁷ Eu îți poftesc toată fericirea în acest pas.

174^p Pentru acei leviți, ce scrii, lasă-i să fugă încătrău au început. D-ta cunoști / profesia acestor soi de [...] ⁸ Ei sînt în toată lumea [...] ⁹ mai osăbiți, și supt altă formă, după starea vremilor și a locurilor pe unde să află.

Fii sănătos și pășeaște înțelepțește, precum te-ai obicinuit. Și râmii cu toată cinstea al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

175 P.S. Te rog trimeate-mi, cu un prilej bun: 1 cupă rozol[iu] de vanilie de la Madács; 4 funți pismet ¹⁰. Banii ți să vor trimite. /

[Adresa:] An den Herrn Herrn *Georg Baritz*, Redacteur de *Gazeta de Transylvania* wohlgeboren. Zu *Cronstadt*

¹ „Patrioții“ sînt complotiștii din octombrie 1840, împotriva lui Alexandru Dimitrie Ghica: Mitiță Filipescu, Eftimie Murgu, Marin Sergiescu, Sotir Țăranu, Nicolae Bălcescu, Telegescu și alții. Cercetările și interogatoriile durează pînă în aprilie 1841, cînd aceștia sînt condamnați la închisoare grea, între 10 și 3 ani. La data acestei scrisori, revoluționarii de peste Carpați erau deținuți în arestul Agiei din București. În iulie vor fi predați Vorniciei temnițelor, care îi trimite la locurile de ispășire.

² Vezi scris. anterioară, n. 7. În lumina acestui pasaj, partea scoasă de Bariț din „biografia șincaiană“ pare de un interes deosebit, de vreme ce ea se lega de persoane care suferau rigorile răzbunării lui Ghica: „să nu mă văd a-mi bate joc de ei în nefericirea lor“. Bănuim că ar fi vorba de Eftimie Murgu, unul dintre cei care — după expresia lui Vasile Pop (vezi scris, anterioară) — „au fost siliți a-și părăsi patria [Transilvania — n.n.s.] și a-și căuta norocirea într-alte țări“.

³ August Treboniu Laurian.

⁴ Omis de Vasile Pop.

⁵ „A da pînteni calului“.

⁶ 1838—1839.

⁷ Bariț s-a căsătorit cu Maria Velisar, fiica unui negustor „levantin“ din Brașov. Cununia a avut loc la 25 ianuarie 1841, nași fiindu-le Pavel Vasici și soția sa Iulia.

⁸ Manuscrisul rupt. Lipssește, probabil, cuvîntul *oameni*.

⁹ Idem. De nereconstituit.

¹⁰ Se pare că Bariț nu i-a făcut acest comision, cerut mai de mult. Vezi scris. XXXIII—XXXIV.

XXXVIII

Zlagna, 17/5 ian. [1]842

Domnule,

Eu, adevărat, am cunoscut pe auctoriul acelu ms. care ți l-am dăruit în anul (1)838, și i-am știut și numele, însă l-am uitat. Însă totuși mi se pare că l-au chemat Scarlat. Domnul Nicolae sau Barbu Cepescu îți vor ști spune, numai să le aduci aminte, că la vremea revoluției adeseori mergea la bolta dumnealor, și era om de casa Cimpineanului și că au umblat și la Petroburg, într-un proces al Cimpineanului ¹.

În citu-i pentru însemnările ce ai făcut la *Biografia răposatului* Șincai, N. 47, numai atîta am de a zice că, ori cu a cui sfat le-ai făcut,

că n-au avut locul lor, și că prin aceea mai mult [ai] stricat lucrul, decît ai deres². Însă mie mi sã pare cã d-ta, lingã focul tinereãtelor, ai și o deosãbitã aplecare spre facerea a multor însãmñari³, ne bãgînd sama cã aceastea iau o formã de criticã și un chip de superioritate peste aceia care-ți trimit spre ajutoriu, puñintealele sale gînduri. Un lucru care la mulți / nu face cea mai bunã impresie, și eu nu aș vrea ca și despre d-ta sã sã zicã aceaia ce sã zice despre Eliad: cã au luat toatã literatura romãneascã. *Pauca prudenti*⁴. Mai încolo, d-le, cînd vorbești despre românii ardeleani care nu sînt preuți, nu face deosãbirea unit — neunit. Aceastã deosãbire o fac numai duhurile ceale mici.

Pap au fost consiliar de rumãn⁵, și Juhász⁶ asemenea român. Pe Szentiványi pentru ce te silești a-l scoate din opinia sa, în citu-i pentru Briareu cu românii⁷? Lasã-l sã gîndeascã cã aceasta una au fost care l-au adus sã vorbeascã ceva în favorul lor. Altmintrelea, te-ai spãlat pe mîni! Eu socotesc cã aceastea sfãtuirii, de la un om care-ți scrie din inimã și spre cel mai sfînt scop, și întrã patru ochi, nu le vei lua în nume de rãu. Altmintrelea te incredințãz cã *Gazeta* d-tale imi prea place, batãr cã în *Foie* (nu *Foaie*), în anul trecut, nu s-au ivit prea multe lucruri originale și cu duh.

Dar disertatiã filologicã a d-lui Maiorescu cînd va ieși la luminã?⁸ Ar fi vreamea, limba are multe trebuințe de ea. Acum e vreamea, pînã nu prind rãdacinã ceale reale. /

Allusia rãposatului Fabian, pare cã ai jurat asupra lui: lingã toatã pofta și rugarea mea, încã nu au aflat loc în *Foia* d-tale. Eu te-am rugat ca, dacã nu vrei a o tipãri, sã mi-o trimiți, ca sã mã silesc a o face romãneaste, și nici aceasta nu vrei⁹. Ce puñin însãmneazã prietenia mea la d-tal

Ecloga-le meale stau gata¹⁰, și am vrut sã le tipãresc cu ortografia mea, dar d-ta n-ai litere pentru mine, batãr cã la vãrsarea acestor noaã ai știut scopul meu. Unde aș putea eu a vãrsa, dupã mãsura literelor voastre, un *Z* întors: Σ sau un *zalo* hirilicesc? Pentru cã mie, batãr cã de atunci am mai vãzut doãã ortografii latino-romãnești, tot imi mai place a mea.

Fii sãnãtos!

Al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp. /

[Adresa:] An den Herrn Herrn *Georg Baritz*, Redacteur der *Gazeta de Transylvania* hochwohlgeboren. Cronstadt

¹ În stadiul actual al cercetãrilor nu se poate stabili ce manuscris i-a dãruit Vasile Pop lui Bariț în 1838. Importanța lui se bãnuie din circumstanțele în care a fost scris: anturajul boierilor refugiați la Brașov în timpul zaverei lui Tudor Vladimirescu.

² Vezi scris. XXXVI, n. 1 și 7. La tipãrirea „biografiei șincaiane“ a lui Vasile Pop, redactorul *Foii pentru minte*... strîns de evenimentele din Țara Romãneascã, nu numai cã eliminã miezul articolului, în care credem cã era vorba și de persoane angrenate în complotul din 1840 (vezi scris. precedentã, n. 1), dar adaugã și un lung comentariu, de o facturã care îl îndispune pe Vasile Pop. Dupã

cum am văzut — scris. XXXVI — , acesta vorbea despre numeroșii transilvăneni care și-au părăsit locurile natale, căutându-și o soartă mai bună în principatele extracarpătine. Bariț procură să nu se bată monedă pe nerecunoștința națiunii față de oamenii săi mari, căci o galerie întreagă de figuri ale istoriei universale și-au pierdut viața sau libertatea din nerecunoștința compatrioților: Homer, Socrate, Miltiade, Aristide, Temistocle, Scipio Africanul, Cristofor Columb, Galileo Galilei, Schiller și alții. Trebuie să ne „mingăiem” cu ideea că și alții au pățit la fel. De fapt — și aici Bariț își plasează unul din ricoșeurile sale cu efect indirect! — acești transilvăneni „ieșiră nu că doar pământul nașterii lor nu le-ar fi dat hrana cinstită de toate zilele [...], ci pentru că magazia științelor adunate și frumoasele lor talente, sau la unii chiar geniul lor, le arată o altă sferă, mai largă, mai înaltă, de lucrare, pe care ei neaflind-o în patrie [în Transilvania — n.ns.] o căuta și afară din această patrie, însă tot în stnul nației lor [s.ns.]”³.

³ Într-adevăr, mai cu seamă în *Foaie pentru minte*... , abundă însemnările lui Bariț la subsolul articolelor, dar acest lucru, departe de a fi un defect, face lectura *Foii*... deosebit de interesantă.

⁴ „Pentru cel prudent [sint deajuns] puțină”.

⁵ În articolul *Transilvania. Știri din Dietă*, din *Gazeta de Transilvania*, IV, 1841, nr. 50, p. 197—198, Bariț însăși posturile de deputați guberniali rămase vacante din diferite motive, și pentru care se candida în decembrie 1841, la deschiderea Sesiunii Dietei Transilvaniei pe anii 1841—1842. Printre locurile vacante este și acela al lui Samoil Pop, „care acesta fusese singur consiliar născut român, la Gubern”.

⁶ *Ibid.* Articolul se încheie cu ceva „mai proaspăt de la Dietă”: „Pînă în 15 dechemvrie s-au săvîrșit alegerile la toate posturile de consilieri. Însemnăm și atîta, cum că între candidații de consilieri guberniali se află și d. Iosif Juhász (român greco-unit), consiliariul de tesaurarie, cu 109 glasuri socotite, din 224 ce era de față”.

⁷ În articolul *Unió*, din *Nemzeti társalkodó*, 1841, nr. 6, p. 41—42; nr. 7, p. 47—50; nr. 8, p. 55—58; nr. 9, p. 63—68; nr. 10, p. 71—75, publicistul maghiar Szentiványi Mihály îi învinuiește pe români că ar fi adepții panslavismului. Bariț îi răspunde cum se cuvine în articolul *Românii și panslavismul*, din *Foaie pentru minte*... , 1841, nr. 45, p. 353—358. La acest articol face aluzie Vasile Pop. Briareu, simbolul forței în mitologia greacă, ar simboliza aici marea forță a lumii slave, mitizată de unii ideologi interesați, în preajma anului revoluționar 1848.

⁸ Vezi scris. XXVI, n. 7.

⁹ Nu putem ști dacă Bariț i-a mai trimis lui Vasile Pop *Allusio* a lui Fabian Bob, căci în aprilie același an, 1842, doctorul din Zlatna moare.

¹⁰ Traducerile lui Vasile Pop din Virgiliu. Se vor tipări postum (vezi scria. XXV, n. 9).

XXXIX

Zlagna, 24 ian. [1]842

Domnule redactoriu !

Așa sint oamenii noștri: tot tirziu și iară tirziu ! Iată-ți mai trimit un prenumărant de cei tirzii :

Admodum Reverendo Domino Nicolao Matora, V[ice]archidiacono et parcho G.R.n.U. Topanfalvensi, per Zalathnam — Topanfalvae ¹.

D[omnul] profesoriu Ludovicus Bodnar ² au prenumărat pe gazeta nemțască, în anul trecut, semestrul al II-lea, 2 f. 40 h.C.M., care eu ți i-am plătit, însă gazete nu au căpătat. În ființa mea în Brașov te-am rugat ca să îndrepti această greșeală. D-ta, după întoarcerea mea acasă, mi-ai scris că greșala s-au îndreptat, însă zisul profesoriu nici o foaie nu au primit. În dechemvrie anul trecut am scris însuși lui Gött, și

l-am rugat ca pentru acei ban[i], f. 2 h. 40, să trimeată gazetele nem-
 țești mai sus-numitului profesor, pe semestrul I al anului curgătoriu,
 dar nici aceasta / nu s-au făcut. Te mai rog încă o dată, dă dispoziție
 ca să-i vie gazetele, că mie insumi m-i rușine, ca să nu socotească că
 eu am ținut, doară, banii pentru mine, și sînt silit a-i înturna banii.
 D-ta vezi bine că eu, cît poci, mă silesc ca să vă trimit prenumărănți,
 și apoi d-voastră puțin vă pasă! Trebuie să fie undeva vreo greșală.
 Insumi, în anul trecut, 3 n[umere] de *Gazete* nu am primit.

De moartea canonicului Alpini știu că ti fi auzit. Cînd vei scrie
 necrologul lui ³, ar fi bine dacă ai pune la sfîrșit următoarele cuvinte:
 „Ar fi lucru de poftit ca preasfinția-sa d. episcop și Cînsitul Capitul,
 lîngă carii stă aleagerea, să aleagă la această stație, cu veneturi așa fru-
 moase, și odihnită, un bărbat din aceia carii să îndeletnicesc în științe
 și literatura națională, de care atîta trebuință are nația“ ⁴.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp. /

[Adresa:] Spectabili Domino *Georgio Baritz* Redacteur *Gazetae de
 Transylvania* et Professori dignissimo D[omi]no sing[ulariter] colendo.
Coronae

¹ „Întru acest chip reverendului domn Nicolae Matora, viceprotopop și
 paroh greco-rcunit al Cîmpenilor, prin Zlatna — Cîmpeni“.

² Bodnár Lajos, profesor și prefect de studii la Gimnaziul montano-caneral
 din Zlatna (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 82, n. 25).

³ La moartea canonicului Izidor Alpini (despre care vezi *George Bariț și
 contemporanii săi*, III, p. 167, nota 1), Bariț nu publică un necrolog, ci un simplu
 anunț (vezi *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 4, p. 13).

⁴ Completarea lui Vasile Pop, care face aluzie evidentă la Timotei Cipariu,
 nu se publică.

IOSIF HODOȘ

(1829—1880)

Pentru cei mai mulți dintre cercetătorii de azi ai istoriei Transilvaniei, Iosif Hodoș este o figură puțin cunoscută, situată undeva într-un plan secundar. Mai de neînțeles este faptul că atunci când se vorbește despre generația de la 1848, în cadrul căreia, alături de titanii Avram Iancu, S. Bărnăușiu și G. Bariț, sînt menționați și Vinčențiu Babeș, I. Codru-Drăgușanu, G. Munteanu, dr. V. Pop, I. Rusu și alții cu nume de mai mică rezonanță, Iosif Hodoș, din păcate, nu este nici măcar amintit¹.

La limita de sus a vîrstei celor din această glorioasă pleiadă de luptători și gînditori este plasat Al. Papiu Ilarian (n. 1827), care la 21 de ani, precoce, era deja pe „baricade” dar vărul său, Iosif Hodoș (n. 1829), care la 19 ani este numit de Comitetul din Sibiu viceprefect al Cîmpiei, alături de un alt tînăr, prefectul Florian Micaș (n. 1824)², este cu totul uitat. Și totuși, apartenența la această generație, cu gîndul și cu fapta, nu i se poate contesta deoarece activitatea sa de la 1846 și pînă la 1880 ne dezvăluie un Hodoș consecvent militant pentru drepturi naționale aflat în prima linie, un orator strălucit și un temeinic gînditor politic.

Temperament tumultuos, asemănător cu al lui Al. Papiu Ilarian, biografia sa va fi și ea în bună parte zbcuciumată, ca dealtfel, a celor mai mulți confrăți de generație³.

Subliniind și mai mult apartenența lui Iosif Hodoș la generația pașoptistă, I. Breazu releva legăturile de sînge ale acestuia cu neînfricatul Axente Sever și înflăcărutul Al. Papiu Ilarian, care îi erau veri, iar mai tîrziu, fostul prefect revoluționar Simion Balint i-a devenit socru⁴. Dar trebuie avut în vedere că tot atît de apropiate și de trainice i-au fost și legăturile spirituale cu generația pașoptistă, legături care au rodit și mai tîrziu în toate acțiunile sale politice, în cuvîntări entuziaste, în articole revoluționare ca și în programe politice radicale.

¹ Vezi *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, București, 1968, p. 10.

² Enea Hodoș, *Din corespondența lui Simion Bărnăușiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 49.

³ A fost evocată pe scurt, de-a lungul vremii, de G. Bariț, *Momente din viața lui dr. Iosif Hodoș*, în *Observatoriul*, IV, nr. 71, 72 și 73 din 1881; I. Vulcan în *Familia*, nr. 10 din 1866 și nr. 94 din 1880; I. Breazu, *Iosif Hodoș*, în *Transilvania*, a. 72, nr. 8 din oct. 1941, p. 565—574; Gh. Bogdan-Duică în *Tara noastră*, nr. 31 din 1930; și de către fiul lui I. Hodoș, Enea Hodoș, *O viață de luptă, suferință și nădejde*, Sibiu, 1940. Mai de curînd, Ioan Chiorean i-a dedicat o amplă teză de doctorat intitulată: *Iosif Hodoș. Viața și activitatea sa* (1976).

⁴ I. Breazu, *Op. cit.*, p. 566.

Născut la 20 octombrie 1829⁵ în Bandul de Cîmpie, este cel de al cincilea copil al preotului ortodox Vasile Hodoș și al Teodorei Tell, fiică de țăran din aceeași localitate. Mama sa a născut în aceeași zi și un frate geamăn, pe nume Zachei, împreună cu care, de la șapte ani, Iosif a urmat studiile la școlile din Tirgu-Mureș. Tot aici au făcut și cinci clase la gimnaziul romano-catolic după care, luptîndu-se cu mari greutate materiale, tatăl lor îi trimite să studieze filosofia și dreptul la liceul din Blaj, unde Simion Bărnuțiu începuse a-și ține cursurile în limba română. Intervenind însă nefericitul „proces” între episcopul Lemeni și profesori, cei doi frați, Iosif și Zachei Hodoș se vor solidariza cu S. Bărnuțiu și cu colegii de la teologie și vor părăsi „mica Romă” pentru a se înscrie în toamna anului 1845, la cursurile de filosofie și drept ale liceului academic piarist din Cluj.

Astfel, tînărul de caracter solid, Iosif Hodoș, care de la vîrsta adolescenței n-a ocultat neplăcerile pentru convingerile sale, la Cluj, se avîntă alături de Al. Papiu Ilarian, într-o febrilă activitate la *Zorile pentru minte...*, revistă pe care o caligrafiau tinerii români din liceu și în citirea cu nesăț, alături de colegii săi, a foilor lui Bariț, care le mîngiau sufletul și mintea. La 1846 este printre cei care-i solicită lui G. Bariț gazetele, — Al. Papiu Ilarian semnase primul — deoarece „tinerimea românească de aci, de la începutul anului școlastic, așa zicînd, mai nici una literă românească încă n-a cetit”⁶, la 1847 este în fruntea colegilor săi care-i mulțumesc lui Bariț pentru foile trimise. Așadar este recunoscut de ceilalți 32 de colegi demn a fi primul semnatar⁷; și pe drept cuvînt, deoarece a fost un elev strălucit, iar diploma sa, obținută la 24 iunie 1848 (*Absolutorium* — cum se numea pe atunci), îi consemnează calificativele de eminent. Se mai cuvine subliniat și faptul că din scrisoarea lui I. Hodoș către G. Bariț, datată 28 februarie 1848⁸, rezultă că era unul dintre sprijinitorii de nădejde ai lui Bariț în răspîndirea cărții românești și a *Magazinului istoric* între tinerii intelectuali români de la Cluj. Această scrisoare îmbogățește nu numai datele despre activitatea sa de la 1848, ci adaugă încă un fir prețios la deasa pînză a circulației cărților și gazetelor românești în Transilvania, atît de bine scoasă în relief de prezenta colecție Bariț, fapt de importanță necontestabilă nu numai pentru istoria culturii, ci revelator și pentru intensă efervescență a ideilor politice de dinaintea revoluției.

Odată cu „primăvara speranțelor”, odată cu primele mișcări politice românești pentru încheierea unui program politic de revendicări, I. Hodoș, alături de avocatul Francisc Micaș, al cărui discipol era, alături de Ioan Buteanu, I. Suciș și de vărul său Al. Papiu Ilarian⁹, care sosise în mod special de la Tirgu-Mureș pentru a-i pune la curent pe tinerii intelectuali din Cluj asupra stadiului mișcării canceliștilor de la Tabla regească, va lua parte la adunarea din 27–28 martie, de la Cluj.

⁵ E. Hodoș și I. Breazu dau ca dată de naștere a lui I. Hodoș 29 octombrie 1829, pe cînd familia îi comunică lui Bariț data de 28 octombrie 1829 (cf. scris. XX, în nota 6). Cercetătorul I. Chiorean, cel mai nou biograf al lui Iosif Hodoș, dă data de 20 octombrie. Vezi *Gîndirea social-politică a lui Iosif Hodoș. Rolul și locul său în mișcarea națională a românilor transilvăneni*, în *Sub semnul lui Cluj. Omagiu Acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 362.

⁶ I. Pervain, I. Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, vol. I, Cluj, 1972, p. 25.

⁷ Vezi scrisoarea I.

⁸ Vezi scris. II.

⁹ Országos Levéltár, Budapesta, Fond. A.G.T., ms. 7677/1848 (în Politicis):

„Cluj, 28 martie 1848

Împrejurările de față de aici nu mă lasă nicidecum a mă duce acasă cu acest privilegiu — poate că de aici mă voi duce la Blaj... Româniis încurajați pretutinde. Alta

Al. Papiu Ilarian îi va ajuta pe tinerii intelectuali revoluționari clujeni și la redactarea petiției, care este unul din primele documente ale revoluției românești¹⁰, dovadă a căutărilor și dibuirilor pentru a stabili platforma necesară unui program cuprinzător și îndrăzneț.

La Cluj, I. Hodoș are legături cu Avram Iancu și cu Axente Sever, dar cele mai strinse legături le întreține cu Francisc (Florian) Micaș, fapt explicabil, deoarece acesta a fost pentru tinerii intelectuali din Cluj ceea ce Aron Pumnal a fost pentru tinerii din Bucovina¹¹. Și G. Bariț îl considera pe Micaș drept conducătorul de facto al tinerimii române din Cluj, deoarece — spune el — a adunat-o în jurul său pregătind-o pentru „evenimente neprevăzute“. Între tinerii enumerați de Bariț ca fiindu-i de mare ajutor lui Micaș, erau Ioan Suci, Oprea Moroianu din Săcele și Iosif Hodoș.

Tot Bariț istorisește o întâmplare din acele zile „fierbinți“ ale primăverii, când românii erau conștienți că a sosit vremea să-și ocupe locul ce li se cuvenea în viața social-politică a Transilvaniei. Tocmai acum, lui I. Hodoș i s-a agățat cu forța o cocardă străină; el și-a smuls-o însă de la piept și — riscând să fie omorât pe loc — a călcat-o în picioare, ceea ce este, cit se poate de semnificativ pentru curajul și tăria sa de caracter¹².

După absolvirea liceului academic din Cluj, frații Hodoș se întorc acasă la Bandul de Cimpie, de unde în 16 iulie 1848 adresează o petiție episcopului Andrei Șaguna, prin care îi solicită concursul pentru numirea într-un serviciu public; se adresează lui, ca unui părinte, care „cugetă și la viitor și asudă mereu spre înflorirea neamului“, dând sprijin tuturor celor ce „au inimă și doresc cultivarea și fericirea“ acestui popor, iar lor, fraților Hodoș, le „bate inima“ pentru a putea conlucra la fericirea întregului neam¹³. Cîteva zile mai târziu, protopopul Partenie Trimbițaș intervine pe lângă episcop pentru împlinirea cererii „ficioșilor români Iosif și Zachei“, care s-au bucurat și cu o altă ocazie de „părinteasca aducere aminte“ a episcopului¹⁴.

Evenimentele se precipită, fratele său Zachei moare subit, în împrejurări neclarificate încă (de o moarte năpraznică, afirmă Bariț).

După omorirea mișelească, la Someșeni, a prefectului Alexandru Bătrineanu împreună cu tribunul Vasile Simonis, la 3 octombrie 1848, organizarea administrativ-militară a prefecturii Cimpiei a fost împiedecată¹⁵. În această situație, Comitetul de la Sibiu îl numește prefect pe Florian Micaș și viceprefect pe discipolul acestuia, Iosif Hodoș, care, pentru a proteja satele românești de incursiunile gărzilor nobiliare maghiare, trec la organizarea unei oști de lăncieri în partea de apus a Cimpiei. În decembrie 1848, Comitetul

deci bine pentru noi nu poate să vie... Astăzi vom avea adunare toți tinerii români, din Cluș, ca să le spuim lucrările tinerimei de la Oșorhei... și să compunem o petiție spre tipărire trimițîndă la Brașiov. Fiți sănătoși și cu nădejde, *Alexandru m. p.*“

¹⁰ G. Neamțu, *Az 1848 május 3/15-5/17-i balázsfalvi nemzeti gyűlés forradalmi programjának alapdokumentumai*, în 1848. *Arcok. Esmék. Tettek*, București, 1974, p. 39—40.

¹¹ C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, t. III, Sibiu, 1904, p. 268.

¹² G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 86.

¹³ Arhiva consistorială ortodoxă Sibiu, nr. 14 (27), din documentele Colectivului 1848 al Institutului de istorie și aheologie Cluj-Napoca, vol. VII de documente, *Revoluția din 1848/49 din Transilvania* (în manuscris).

¹⁴ *Ibidem*, protopopul P. Trimbițaș către episcopul A. Șaguna, Tîrgu-Mureș, 19 iul. 1848, nr. 14 (72).

¹⁵ Șt. Pascu, *Al. Chioreanu alias Bătrineanu și rolul său în revoluția românilor ardeleni din anul 1848*, Sibiu, 1939.; G. Bariț, *Părți alese...*, vol. II, p. 268—270.

Național Român îi numește în aceleași funcții în prefectura Clujului, iar cea a cîmpiei este preluată de Nicolae Vlăduțiu ¹⁸.

La mijlocul lunii ianuarie 1849, aflîndu-se în partea nordică a prefecturii Clujului, Hodoș nu s-a mai putut refugia în Munții Apuseni, iar Clujul fiind ocupat de generalul Bem, se retrage în Năsăud, la Regimentul II de grăniceri, de unde, în februarie 1849, cu mai mulți tineri revoluționari români, se refugiază în Bucovina, ca apoi să treacă în Moldova, unde va fi, însă, arestat de trupele țariste. După cîteva zile scapă din arest și pleacă la București, de unde în iulie 1849 se reîntoarce în Transilvania ¹⁷.

Trebuie relevat că, intuind importanța evenimentelor la care au luat parte, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș adunaseră documente privind revoluția încă de la începutul ei ¹⁸. Astfel se explică și deținerea celor două importante documente ce le transmite în 21 septembrie 1861 lui G. Bariț ¹⁹, care le va și publica ²⁰. Documentele adunate în acea vreme le pune la dispoziția vărului său Al. Papiu Ilarian pentru a le publica în *Istoria românilor din Dacia Superioară* ²¹, aducîndu-și în acest mod, indirect dar nu lipsit de importanță și generozitate, contribuția la îmbogățirea tezaurului istoriografiei românești.

Anii revoluției și-au pus adînc pecetea asupra gîndirii și activității sale ulterioare. După revoluție, deși ar fi putut ocupa vreo funcțiune publică, I. Hodoș alege un alt drum, hotărîndu-se, împreună cu Al. Papiu Ilarian și Simion Bărnuțiu, să-și continue studiile juridice la Universitatea din Viena, pentru care Consistoriul din Blaj le acorda fiecăruia cîte o bursă de 300 fl. pe an din Fondul Ramonței. Părăsind apoi Viena, în 1852, își continuă studiile în Italia și, ca urmare, cei trei pierd dreptul la bursa oferită de Blaj, pe vremea șederii lor în Italia. Reîntorcîndu-se pentru scurt timp la Viena, I. Hodoș a ridicat, în 1854, suma de 375 fl. ²². Se pare că această bursă, Iosif Hodoș o împarte cu Ioan Rațiu ²³. Tatăl său îl va ajuta însă cu generozitate. Perspectivele erau totuși frumoase, căci după obținerea titlului de doctor, I. Hodoș putea spera (ca și ceilalți doi) că, atunci cînd va fi înființată „Academia” românească din Transilvania, vor ajunge profesori, totodată putînd practica și avocatura ²⁴. S. Bărnuțiu a studiat la Pavia, iar Al. Papiu Ilarian și I. Hodoș la Padova. Hotărîrea de a studia în Italia implica, însă, pentru cei trei și asumarea unui risc, deoarece în Imperiu nu erau agreate studiile în acea țară unde stăpînirea austriacă era atît de șubredă. O diplomă de Italia ori chiar de Franța avea ceva subversiv

¹⁸ Ioan Chiorean, *Documente inedite privind organizarea administrativă a românilor în revoluția de la 1848 din Transilvania*, în volumul *In memoriam Avram Iancu*, Tîrgu-Mureș, 1972, p. 62—71. Cf. și teza de doctorat a lui I. Chiorean, *Iosif Hodoș. Viața și activitatea sa*, 1975, p. 36 (încă nepublicată).

¹⁷ George Bariț, *Momente din viața lui dr. Iosif Hodoș*, în *Observatoriul*, IV, nr. 71 din 2/41 sept. 1881, p. 285.

¹⁸ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, vol. II, Sibiu, 1944, p. VII.

¹⁹ Scris. III.

²⁰ *Transilvania*, X, nr. 2 din 15 ian. 1877, p. 13—17.

²¹ I. Chiorean, *Gîndirea social-politică...*, în *Sub semnul lui Clío...*, p. 363—364.

²² *Observatoriul*, IV, nr. 72 din 5/17 sept. 1881, p. 289.

²³ I. Georgescu, *Dr. Ioan Rațiu (1828—1902) 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1928, p. 20.

²⁴ Al. Marcu, *Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia*, București, 1935, p. 23, (în *Memoriile secțiunii literare a Academiei Române*, ser. II, t. VII, Mem. 6).

în ochii autorităților, aruncînd întotdeauna o umbră de îndoială asupra loialității față de stat a celui ce o posedă²⁵. Acesta pare a fi fost și unul din motivele pentru care Bărnăuțiu va merge în Moldova, împreună cu Papiu Ilarian.

După numeroase greutăți, la 10 ianuarie 1854, în sfîrșit, „Signor Giuseppe Hodosiu“ obține diploma de doctor în drept (intitulată *Privilegium*), după care se pregătește de plecare spre patrie, unde, după cum scrisese S. Balint, viitorul său socru, națiunea română e mai însetată de oameni învățați decît cerbul cel urmărit 3 zile prin pustiu, de un izvor cu apă limpede²⁶.

Întors acasă în vara anului 1854, pas cu pas încep să i se spulbere speranțele în realizarea unei frumoase și meritate cariere, pe măsura capacităților sale.

Este nevoit să facă 4 ani practică (deși în mod obișnuit se făceau 3) la avocatul Elekes Ladislau în Abrud. Se căsătorește în 3 noiembrie 1857 cu Ana, fiica lui Simion Balint, iar în septembrie 1858 i se reuză aprobarea de a deschide o cancelarie de notar public în Abrud ori în Alba Iulia. Deși în 16 august 1860 Hodoș își depune cu un strălucit succes și examenul de avocat la Curtea de apel din Sibiu, totuși îi este refuzat dreptul de a deschide la Tîrgu-Mureș o cancelarie proprie de avocatură²⁷. Practic, avea drumurile închise și putea regreta refuzul său la invitația lui T. Balș din 7 martie 1857, care-i oferise catedra de limba și literatura română în clasele superioare și în cele de filosofie la Academia din Iași, cu un salariu anual de 10.000 lei (adică 170 galbeni)²⁸.

Suferințele și nesiguranța viitorului par, totuși, să fi luat sfîrșit după inaugurarea regimului liberal, cînd Iosif Hodoș a fost ales aproape cu unanimitate vicecomite al comitatului Zarand, în adunarea municipală din 3 aprilie 1861²⁹.

De acum, activitatea sa politică este tot mai intensă. Participă la Congresul național de la Sibiu din ianuarie 1861, publică importante articole, contribuind la clarificarea politică a românilor — de fapt adevărate programe politice — cum sînt *Dorințele românilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei*³⁰, care este de fapt același articol cu *Răsunet din Munții Apuseni ai Transilvaniei*³¹, publicat în *Foaie pentru minte...* și apreciat de G. Bariț drept „cel mai radical”³².

Un model de document politic este și protestul energic înaintat Împăratului, împotriva anexării ilegale a comitatului Zarand la Ungaria. „Memorandumul” acesta, redactat de I. Hodoș, a fost votat la 20 iulie 1861 de către Consiliul municipal al comitatului și înaintat apoi la Viena³³. Documentul este totodată o caldă pledoarie pentru independența constituțională a Transilvaniei, pentru convocarea unui congres național al românilor și pentru deschiderea dietei transilvane.

²⁵ *Observatoriul*, nr. 72 din 5/17 sept. 1881, p. 289.

²⁶ Al. Marcu, *Op. cit.*, p. 115.

²⁷ *Observatoriul*, nr. 72, din 5/17 sept. 1881, p. 290.

²⁸ E. Hodoș, *Din corespondența lui Simion Bărnăuțiu...*, p. 57.

²⁹ *Observatoriul*, nr. 73 din 9/21 sept. 1881, p. 293.

³⁰ *Revista Carpaților*, II, din 15 ian. 1861, p. 85—100. Semnat „Castore Gemenul”, pseudonimul său. Notăm că era și el abonat la revista lui Sion.

³¹ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXIV, nr. 35 din 20 sept. 1861, p. 278—279.

³² George Bariț, *Părți alese...*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 64.

³³ *Adresa Comitatului Zarand* (din 20 iulie 1861), în *Foaie pentru minte...*, XXIV, nr. 42 din 18 nov. 1861, p. 326—328 și nr. 43 din 25 nov. 1861, p. 333—335. Reprodusă și în Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, II, Sibiu, 1902, p. 584—592.

Tot el, credem, este autorul articolului (semnat „Un crișan”)³⁴ în care Ioan Pipoș, comitele român al Zarandului, este apărat de acuzațiile aduse de unele ziare maghiare, precum și al *Protestului*³⁵ din septembrie 1861.

În același timp desfășoară o activitate ziaristică tot mai bogată. În acest context se cuvine subliniată o inițiativă de ordin practic a lui Hodoș, suficient de meritorie pentru ca G. Bariș să o menționeze în *Istoria sa*, dar neglijată apoi de biografia sa. Este vorba de participarea sa activă, alături de I. Fekete Negruțiu, Al. Bohățel și I. Rațiu la crearea unui *fond de rezervă*, din care să fie sprijinită *Gazeta Transilvaniei și Foaie pentru minte...*, în cazuri neprevăzute ca: procese, amănzi, dar și pentru mărirea formatului, sporirea numărului de suplimente și pentru o mai deasă apariție săptămînală. Colectele pentru acest fond ajunseseră între 1861—1865 la circa șapte mii de florini³⁶.

Ca primvicecomite, alături de ceilalți intelectuali ai Zarandului, și-a adus o contribuție remarcabilă la ridicarea primului spital din ținut (1872), la edificarea gimnaziului din Brad (1869) și a numeroase școli, care între 1861—1871 au depășit cifra de 40³⁷.

Faptul că I. Hodoș este reales cu regularitate, la fiecare 3 ani, vicecomite și că, datorită lui și echipei sale, elementul român era puternic, iar limba română se putea folosi în administrație și în justiție, a determinat cercurile guvernamentale să ia măsuri împotriva sa. Întii au fost numiți comiți de altă naționalitate, dar aceștia nu i-au putut împiedica prea mult activitatea. De aceea se proiectează desființarea comitatului Zarand, împărțindu-l între Arad și Hunedoara³⁸. Când în ședința dietei din 30 mai 1876 se discută proiectul de lege cu privire la arondarea unor comitate, deputatul Constantin Gurban rostește următoarele: „Iată, Făgărașul nu se va mai putea opune ordinațiunilor ministeriale. Iată, comitatul Zarandului, cuibul Hodoșeștilor și al Borleștilor, se șterge de pe fața pămîntului”. Motivul principal al noii arondări este interesul îngust naționalist, frica față de România vecină. Pentru că Sigismund Borlea și I. Hodoș nu pot fi pedepsiți, e „dus la groapă un comitat întreg, împreună cu numele ce-l are”³⁹.

Un domeniu de activitate politică mai liberă a dobîndit I. Hodoș odată cu intrarea sa în dieta Ungariei (1865), unde, deși reprezenta cercul Zarandului, anexat ilegal la Ungaria, apăra interesele întregii Transilvanii și, după 1867, alături de alți deputați români cunoscuți (ca Al. Roman, V. Babeș, Sig. Borlea ș.a.) va lupta cu perseverență împotriva dualismului austro-ungar.

Un moment de răsunător succes în activitatea sa parlamentară, obține Hodoș în februarie 1866, cînd a pledat cu o rară energie și inteligență, pentru autonomia Transilvaniei. Atitudinea sa a avut un puternic răsunset nu numai între românii din Austria, ci deopotrivă și în România. În scrisoarea ce i-a fost trimisă de la București, cei 100 de semnatari își afirmau adeviziunea lor la eforturile luptătorului român spunînd: „Lupta ce o susțineți, în această cauză mare și sfîntă, e o luptă de onoare și de viață pentru întreaga națiune românească”⁴⁰. Apără, apoi, proiectul legii naționalităților prezentat de români și sirbi⁴¹; în vara anului 1869 va declara în dietă că „nu vom înceta niciodată să

³⁴ *Baia de Criș, 18 apr. 1861. Comitatul Zarandului, în Foaie pentru minte...*, XXIV, nr. 15 din 12 apr. 1861, p. 119—121.

³⁵ *Protestul românilor din Munții Apuseni asupra congregațiunii marcale ținînde în 16 sept. 1851, în Foaie pentru minte...*, XXIV, nr. 35, din 20 sept. 1861, p. 278—279.

³⁶ George Bariș, *Părți alese...*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 624.

³⁷ I. Chiorean, *Gîndirea social-politică...*, în *Sub semnul lui Clio...*, p. 368.

³⁸ *Observatorul*, IV, nr. 73 din 9/21 sept. 1881, p. 293.

³⁹ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 571.

⁴⁰ Ion Breazu, *Op. cit.*, p. 570.

⁴¹ T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. IV, p. 675—681.

pretindem drepturile noastre, acele drepturi cari au să ne asigure existența națională⁴².

Multe din cuvântările sale în parlament erau atât de incomode pentru guvern, încât se încheiau adesea cu „detragerea cuvintului“ de către președinte. Și Hodoș, ca și Al. Roman și deputatul rutean Dobransky erau considerați atât de „periculoși“ încât s-a încercat înții atragerea lor⁴³, iar apoi s-a recurs direct la mituire⁴⁴, fără nici un succes.

Iosif Hodoș face și numeroase interpelări guvernului în mai multe probleme, ca aceea cu privire la refuzul confirmării de către guvern a alegerii lui V. A. Urechia și B. P. Hasdeu ca membri de onoare ai Asociațiunii Transilvane (15 iunie 1869)⁴⁵, și la aceea cu privire la interzicerea pătrunderii în Transilvania și Ungaria a ziarului *Românul* din București (26 iunie 1873)⁴⁶. Prezintă apoi o moțiune explozivă în dietă prin care solicită 200.000 de florini pe seama înființării unui teatru național român⁴⁷.

Ales deputat al cercului Brad și pentru a cincea legislatură 1875—1878, I. Hodoș a renunțat să mai ia parte la lucrările unei diete care respingea sistematic orice propunere venită din partea deputaților naționalităților nemaghiare. Își declină „onoarea“ de a mai lua parte la lucrări într-o scrisoare discutată în parlament la 19 ianuarie 1876⁴⁸. Și, cu toate că după unele informații (*Pesty Napló*)⁴⁹ a fost ales din nou deputat în cercul Bradului, cu aclamațiile majorității, el nu va mai păși în această arenă de luptă inegală.

*

Corespondența lui I. Hodoș cu G. Bariț nu reflectă aspectele activității sale parlamentare, deși din cercetările noastre a reieșit întotdeauna strinsa colaborare a deputaților români din dieta Ungariei, cu frunzașii politici ai Transilvaniei, și în primul rând cu Bariț (vezi corespondența atât de edificatoare Al. Roman — G. Bariț)⁵⁰. Considerăm, de aceea, pierdute scrisorile din această perioadă⁵¹, care ar fi putut întregi cunoștințele cu privire la activitatea sa, care a continuat să se inspire din programele revoluționare de la 1848 și din învățăturile iluștrilor săi dascăli naționali.

Din corespondența Hodoș — Bariț, păstrată și cunoscută, se relevează momente și crimpeie din lupta și programul politic al lui I. Hodoș. Așa cum rezultă din scrisoarea sa din 30 mai 1872⁵². Scrisoarea este în legătură cu *programul politic* publicat de I. Hodoș în *Federațiunea*⁵³, program întemeiat pe ideile sale politice formulate în 1861 și cuprinse în articolul *Răsunet din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, precum și în broșura sa *Românii și Constituțiunile Transilvaniei* din 1871.

Acest program constituie armătura ideologică a *pasivismului* activ, susținut de gruparea cea mai radicală a partizanilor pasivismului. Hodoș devine interpretul celei mai mari

⁴² *Idem*, vol. V, p. 168.

⁴³ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 218.

⁴⁴ *Ibidem*, vol. III, p. 282—283.

⁴⁵ T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. V, p. 186.

⁴⁶ *Ibid.*, vol. VI, p. 234—235.

⁴⁷ *Ibid.* vol. V, p. 287—290.

⁴⁸ *Ibid.*, vol. VI, p. 560—561.

⁴⁹ *Vezi Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 16 din 9 martie/26 febr. 1876, p.4.

⁵⁰ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 201—271.

⁵¹ *Vezi* scris. XIV, în care Hodoș se declară încă din tinerețe, a fi fost „cel mai adict discipul“ al lui G. Bariț.

⁵² *Vezi* scris. VI.

⁵³ *Federațiunea*, V, nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201—202.

părți a opiniei publice a românilor din Transilvania. Din scrisoarea lui Hodoș și din răspunsul lui G. Bariț, reiese clar conlucrarea strânsă dintre românii din Ardeal și cei din comitatele vestice și din Banat, legătură permanentă timp de două decenii (1861–1881), iar apoi oficializată prin înființarea Partidului Național Român (1881).

Românii, spune Hodoș, n-au nevoie nici de opoziționiști, nici de guvernamentali în parlamentul maghiar, ci: „Nouă, românilor, ne trebuie *dieta Transilvaniei* și nimic alta“. Ceea ce, bineînțeles, era egal cu restituirii *autonomiei Transilvaniei*. *Esența pasivismului-activ* (a nu se confunda cu *activismul*), consta în participarea românilor la alegerile pentru deputați dietali, dar cei aleși urmau să refuze participarea la dietă și uzând de prestigiul lor politic și influența pe care le-o conferea un mandat parlamentar, trebuiau să ceară cu hotărâre *convocarea dietei Transilvaniei*⁵⁴.

De remarcat apoi, că prestigiul lui Hodoș îi permite să facă propuneri nominale de deputați. În fine, ceea ce merită mai ales a fi subliniat cu privire la noul curent politic ce încerca să vitalizeze pasivismul just în formă, dar lincezind uneori în practică, este mărturia lui G. Bariț, că acest program *cuprindea tot mai mult întreaga Transilvanie*⁵⁵. Iar în scrisoarea sa deschisă de răspuns, Bariț declară fără nici o rezervă: „Adopt și am adoptat acest program întru toată întinderea ei“⁵⁶.

Crezul său politic, pe care l-a respectat pînă la sfîrșitul vieții, se cuprinde tot în *Programul său*, sobru, hotărît, mergînd drept la țintă, fără ocolișuri meandrice: „Io mă interesez de Transilvania. Sum fiul ei născut: ea e patria mea. M-am luptat, mă lupt și mă voi lupta pentru ea“⁵⁷.

Pentru a avea o imagine mai completă asupra activității sale la Academie, vom releva un aspect ignorat de biografia sa, adică activitatea sa desfășurată sub cupola Academiei pentru *unitatea națională*. În această activitate, mai mult decît în altele, I. Hodoș se dovedește a fi un inflăcărat exponent al măreței idei revoluționare, idee pe care a slujit-o cu devotament întreaga viață.

La înființarea Societății literare române, I. Hodoș a fost numit prin decretul Locotenenței domnești din 22 aprilie 1866 membru fondator, reprezentînd Maramureșul. Numirea sa se datorește atît activității sale publicistice, cît și faptului că vărul său Al. Papiu Ilarian a avut un rol deosebit de important în aceste numiri.

Se vorbea în epocă chiar despre o scrisoare a lui Al. Papiu Ilarian către „conșingeanul“ (adică I. Hodoș), în care îi spunea celui din urmă: „Cum ai putut tu numai crede că nu voi purta eu grijă ca să fii tu denumit?“⁵⁸ De altfel, și în presă se fac propuneri (tardive; numirile erau deja făcute) pentru membrii Societății și I. Hodoș era printre aceștia, arătîndu-se că posedă și un bogat material pentru un dicționar românesc⁵⁹.

⁵⁴ Această nuanță a pasivismului ar merita mai multă atenție din partea cercetătorilor, dat fiind că susținătorii ei (Al. Roman, Sig. Borlea, Aloisiu Vlad ș.a.) erau totodată și federaliști, pentru a putea lupta sub acest standard politic împotriva dualismului.

⁵⁵ Faptul reiese concret din scrisoarea lui I. Antonelli către G. Bariț, Făgăraș, 17 iunie 1872: „Eram determinat în urma acestora a rămînea cu totul pasiv, adevă că a nu mă amesteca deloc în mișcările electorale prezente, însă după ce-mi scrisai că cîințelegerea asupra programei lui H[odoș] începe a se întinde în toată țara, voi începe și eu a face și eu ce voi putea...“ *Vezi: George Bariț și contemporanii săi*, vol. III, p. 281.

⁵⁶ *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, nr. 42 din 8 iun./27 mai 1872, p. 1.

⁵⁷ *Federațiunea*, nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201–202.

⁵⁸ *Vezi G. Neamțu, Presa transilvăneană și înființarea Societății Literare Române (1866–1867)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca*, XVIII, 1974, p. 285.

⁵⁹ *Concordia*, VI, nr. 34 din 10 mai/28 apr. 1866, p. 154.

La festivitățile de la București, prilejuite de inaugurarea Societății literare române (31 iulie 1867), membrii din Transilvania, Banat și Ungaria sînt primiți sîrbătorește, triumfal. I. Fălcoianu li întîmpină cu un discurs, la care răspund I. Hodoș și Al. Roman. La București, cu ocazia unor alte manifestații și banchete, cei doi vor mai rosti discursuri avîntate⁶⁰, care au supărat oficialitatea austro-ungară și pe cei o slujeau. Pap János, din Înău, trimitea, la 9 octombrie 1867, un denunț către primul-ministru, la Budapesta. În denunț se spunea: „Compatrioții noștri Hodoș și Al. Roman au avut un rol incompatibil cu posturile lor oficiale și cu calitatea lor de deputați maghiari”⁶¹.

Corespunde realității faptul meritoriu că la București oamenii de știință și politici, care sufereau acasă rigorile unui regim oprimator pentru români, se simțeau liberi, neîmpiedecați să-și rostească în public, cu viu grai cele mai ardente idealuri, dorințele de eliberare națională și de desăvîrșire a unirii patriei române. Astfel, în incinta Academiei, G. Bariț, Vincențiu Babeș, Al. Roman și Iosif Hodoș își precizau poziția în fața lui M. Kogălniceanu: „Întăriți-vă puterile; și cînd drapelul României va fi acoperit de glorie, va restatornici România în vechea ei mîrire și putere; o! atunci ne vom mîndri și noi de acel drapel, care este drapelul românesc și prin urmare și al nostru.”⁶²

Ideea unității naționale așa cum emana de la popor (învățații academicieni se considerau doar purtătorii acesteia), a exprimat-o cel mai convingător și mai plastic tocmai Iosif Hodoș, prieten și unul din cei mai apropiați colaboratori ai lui G. Bariț. În toamna anului 1868, cu ocazia serbărilor Societății de arme (pentru „dare la semn”), în prezența unui public numeros, Hodoș luă cuvîntul și rosti emoționantul și simbolicul său discurs din care cităm: „Cînd limba se cultivă, ea tînde la unitate, precum una este poporul ce o vorbește; cînd cultivăm arta de a da la țîntă, tîndem a da la una singură; cînd ne îmbrăcăm țara cu strade ferate, tîndem la unitatea comunicațiunei; și așa mai departe. Știți însă cum exprimă poporul asemenea tendințe de unitate? El o zice foarte natural, foarte pur și foarte simplu: «noi românii tot una suntem». Și cînd o zice poporul aceasta, atunci orice ași putea crede, numai una nu o voi crede niciodată: nu cred că va peri vreodată dintre români conștiința unității naționale.”⁶³

Activitatea lui Iosif Hodoș în cadrul Academiei Române cuprinde și alte preocupări. În primul rînd, el se plasează pe o linie de mijloc, alături de Bariț, în disputa deschisă între etimologiști și fonetiști în chestiunile ortografice. A fost ales vicepreședinte al secției istorice (președinte era G. Bariț), la sesiunea din septembrie 1868, ține o comunicare despre *Literatură și bellearte* în care Hodoș are ocazia să-și pună în evidență cunoștințele despre civilizația italică⁶⁴. La sesiunea din 1870, lui Hodoș i se repartizează literele *I, J, K*, pentru elaborarea *Dicționarului limbii române*. În 1872 predă comisiei lexicografice manuscrisul său însumînd 78 de coli⁶⁵. A lucrat și literele *F* și *G*, redactarea cărora a fost însă serios modificată⁶⁶.

⁶⁰ Șt. Pascu, *Centenarul Academiei*, în A.I.I.C., 9, 1966, p. 7–19.

⁶¹ Magyar országos levéltár, Budapest. A polgári közí központi Kormány hatóságok levéltára. Miniszterelnökségi levéltár. K. 26 (1867). Nr. 1744 fols. 54–59. Pap János către primministrul Ungariei, Înău, 9 oct. 1867.

⁶² M. Kogălniceanu, *Interpelațiunea privitoare la expulzarea românilor de peste Carpați*, București, 1886, p. 32.

⁶³ *Federațiunea*, I, nr. 138, din 21 sept./3 oct. 1868, p. 544–545.

⁶⁴ Al. Marcu, *Op. cit.*, p. 138.

⁶⁵ I. Chiorean, *Academia Română și Iosif Hodoș*, în *Marisia*, V, 1975, p. 167.

⁶⁶ *Observatoriul*, nr. 73 din 9/21 sept., p. 294.

Unul din cele mai valoroase aspecte ale activității sale la Academie este acela de traducător al operelor *Descriptio Moldaviae* și *Istoria Imperiului otoman*, bogat reprezentat în corespondența de față⁶⁷. Realizarea acestor traduceri (cunoștea latina, germana, italiana, maghiara și franceza) cu competența și conștiinciozitatea ce-l caracterizau, face și acum vie opera lui D. Cantemir, în ciuda puternicei influențe etimologice în limba în care sînt traduse. În ședința Societății din 7 septembrie 1876, Al. Odobescu le prezintă lui G. Bariț și I. Hodoș mulțumiri în public pentru strădaniile lor⁶⁸, iar N. Iorga, mai târziu, îl distinge pe I. Hodoș „luptătorul de la 1848” cu aprecierea de răbdător „editor al operelor lui Dimitrie Cantemir”⁶⁹. G. Bariț, cu care colaborase, aprecia astfel aceste preocupări ale lui Hodoș: „De la 1870 pînă la 1876 dînsul fu însărcinat cu traduceri din scrierile principelui Dimitrie Cantemir, la care s-a cerut multă răbdare și încordare de spirit, precum va recunoaște oricine va fi avut a traduce în limba noastră din latinește și nemțește”⁷⁰.

O altă perioadă din viața lui Hodoș este aceea de la Sibiu (august 1876 – decembrie 1880), reflectată în această corespondență de scrisorile XIII–XX. Începînd cu toamna anului 1876, Iosif Hodoș fiind pus în disponibilitate după un serviciu neîntrerupt de 15 ani ca primvicecomite, acceptă, la insistențele prietenilor săi de concepții (I. Măcelariu, N. Popea, Visarion Roman și G. Bariț)⁷¹, să se mute de la Baia de Criș la Sibiu unde își începe noua carieră ca asesor ordinar în „Senatul școlar al Consistoriului Arhidiecezan al Transilvaniei” și, mai târziu, ca secretar II al „Asociațiunii Transilvane” (Astra).

În ce privește legăturile sale cu ASTRA, ele sînt destul de vechi. În adunările generale ale acestei asociații culturale și politice, adevărată Academie a Transilvaniei, rostește strălucite cuvîntări și dizertații. Astfel la cea din Abrud, în 1865, vorbește despre *Istoria dreptului roman*, iar la adunarea din Alba-Iulia (1866) a prezentat comunicarea despre *Istoria literaturii italiene*, la care I. Breazu face mențiunea interesantă că a participat și genialul tînr, poetul Mihai Eminescu⁷². După ocuparea funcției de secretar II al ASTREI, a prezentat comunicarea despre *Învățămîntul românesc*. În cadrul mai larg al activității sale culturale, este demnă de menționat rîvna lui Hodoș și în acest domeniu de activitate, pe care în fond îl considera tot ca o problemă politico-națională. Este semnificativă în acest sens scrisoarea sa din 16 octombrie 1870⁷³, în care și descrie călătoria de la Brașov la Sibiu – Deva în care, deși bolnav, a participat ca președinte la ședința Societății pentru un fond de teatru român. A fost unul din inițiatorii acesteia și, ca deputat, a încercat (fără succes, desigur) să smulgă dietei de la Budapesta o alocație pentru acest nobil scop cultural.

Dintre scrisorile trimise lui G. Bariț în 1877, cea din 20 mai⁷⁴ aduce informații noi cu privire la activitatea sa din acest an și pune în lumină atitudinea sa față de războiul de independență al României. Reiese clar din această scrisoare faptul că G. Bariț a fost inițiatorul principal al acelor ajutoare masive pe care Transilvania le-a pus la dispoziția oastei române, precum și faptul că Iosif Hodoș este în fond adevăratul autor

⁶⁷ Vezi scris. VII–XVIII.

⁶⁸ *Analele Societății Academice*, t. IX, 1876, p. 32.

⁶⁹ Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, București, 1972, p. 245.

⁷⁰ *Observatorul*, IV, nr. 73 din 9/21 septembrie 1881, p. 294.

⁷¹ E. Hodoș, *O viață de luptă, suferință și nădejde*, Sibiu, p. 124.

⁷² I. Breazu, *Op. cit.*, p. 573.

⁷³ Vezi scris. V.

⁷⁴ Scris. XIV.

al răsănătoarei *Chemări* în favoarea soldaților răniți, chemare lansată de Comitetul Societății de femei constituit la Sibiu ⁷⁵. Iosif Hodoș nu a redactat doar această chemare, el a făcut sacrificii materiale serioase și, în ciuda greutăților materiale (avea de crescut opt copii), a contribuit în favoarea românilor răniți în război pentru idealul independenței, suma de 100 fl., la fel ca Visarion Roman, director de bancă ⁷⁶.

Scrisoarea din 14 septembrie 1879 ⁷⁷ ni-l prezintă pe Hodoș preocupat de problemele Asociațiunii, mai ales de tipărirea *Analelor*, a căror magistrală geneză o expune în fascicolul I din 1880 ⁷⁸. În fine, în scrisoarea din 3 octombrie 1880, deși căzut la pat cu o neiertătoare boală de piept, mai țese planuri pentru dezvelirea statuii vărului său Al. Papiu Ilarian într-un cadru adecvat ⁷⁹. I. Hodoș muncea și în această perioadă, ne spune Bariț, pînă la osteneală, și îi cerea chiar să-i trimită spre rezolvare actele Asociațiunii, care considera că erau de competența sa, cu toate că amicii săi căutau să-l menajeze ⁸⁰.

La 9 decembrie 1880, Iosif Hodoș încetează din viață și lasă în urma sa, în afară de o numeroasă familie îndoliată, și multe planuri și proiecte nerealizate ⁸¹.

Iosif Hodoș a aparținut generației Revoluției de la 1848 nu numai prin vîrstă ci și ca mod de a gîndi și a acționa. Revoluția l-a călît și a format din el un om întreg, care a știut în orice împrejurare în care l-a pus viața să lupte cu inflăcărare și îndirjire, atît pe tărîm politic cît și cultural în favoarea poporului român, pentru drepturile sale naționale și sociale, pentru unitatea națională.

Recunoașterea faptelor sale nu ar fi deplină dacă nu am consemna și faptul că G. Bariț, patronul acestui corpus de documente, care l-a cunoscut atît de bine, a înscris numele lui Iosif Hodoș alături de al lui Avram Iancu, Ioan Buteanu, Petru Dobra, Al. Papiu Ilarian și a altor patrioți, care după cum afirmă autorul *Părților alese...*, au dreptul la „conservarea numelui lor pentru posteritate“ ⁸².

⁷⁵ *Telegraful român*, XXV, nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 146. Și *Suplimentul*.

⁷⁶ *Ibidem*, XXV, nr. 40 din 22 mai/3 iun. 1877, p. 161.

⁷⁷ Scris. XIX.

⁷⁸ *Analele Asociațiunii Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, 1880, fasc. I, Sibiu, p. 3–6.

⁷⁹ Scris. XX.

⁸⁰ *Observatoriul*, III, nr. 97 din 3/15 dec. 1880, p. 390.

⁸¹ Academia Română a hotărît a i se picta portretul pentru a fi depus în sala ei de ședințe (*Analele Academiei Române*, Ser. II, t. III, 1880–1881, sect. I, București, 1882, p. 48).

⁸² G. Bariț, *Părți alese...*, vol. II, p. 78.

Mult onorate domnule redactor !

177 În anii trecuți trimitându-ne nouă, tinerilor studenți din Liceul Clușului, *Gazetele Transilvaniei*¹ împreună cu *Foaia pentru minte, animă și literatură*², gratis³, una înaltă generozitate ai arătat, a cărei răsplătire trece puțințelele noastre puteri. Căci a răsplăti unele binefaceri atât de ponderoase și de folositoare, încît rezultatul lor să fie: deprinderea în limbă, procopsirea în literatură, polirea în științe, cunoașterea stărilor a țerilor streine, și mai virtos a noastrei, cetirea — în timpurile de acum — dezbate/rile lucrurilor dietale⁴ în dulcea noastră limbă, ni se pare, despre parte-ne, un ce străordinariu, de cumva răsplătirea aceasta nu se concentrează uneori în una ferbinte, din adîncul animei iscată mulțumire.

Și, de e așa, iacă-ți răsunăm aceia cuvenită mulțumire, ca la un binefăcătoriu, te onorăm ca pe un prè bun părinte și te reverim ca pe un mare patriot, luîndu-ne deodată audința de a ne ruga să faci speriuța bunătate a ne împărtăși cu cetirea gazetelor domn[iei] tale și pe anul acesta școlastic⁵, pentru că cu mulțumire totdeauna datori ne vom cunoaște.

Cari, comendîndu-ne cunoscutelor nobile afepturi, rămînem ai domn[iei] tale umiliți șerbi⁶.

Iosif Hodoș m.p., Zacheu Hodoș, Vasilie Axente m.p., Dimitrie Măcelariu,

177v *Simeon Maroși m.p., Pavel Dragoș, Ioan Șipotariu, Theophil Hossu m. p./, Solomon Kaba, Ioan Darabant, Ioan Petrovici, Irimie Verza, Alisandru Tordășan, Vasilie Ghețe, Vasilie Oltean, Francisc Molnar, Ioan Pop, Petru Galgoți, Oprean Moroianu, Oprean Verza, Pavel Moldvai, Ioan Roman, Ioan Raț, Nicolae Șuluțiu, Grațian Muncaci, Francisc Janki, Ioan Meșian, Nicolae Pop, Alisandru Boer, Ioan Alpini, Alisandru Șuluțiu, Benedict Gruber, Ioan Katona, tineri școlari în Reg[esc] lic[eul] Clușului⁷.*

¹ *Gazeta de Transilvania*, cunoscuta foaie brașoveană întemeiată de G. Bariț în 1838, adevărată școală politică a tineretului școlar, inclusiv a celui de la Cluj (Vezi, Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiile periodice românești*, București, 1913, p. 287–290).

² Apare ca supliment al *Gazetei de Transilvania* începând tot cu 1838, până la 1865 (Vezi George Em. Marica, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, București, 1969).

⁴ Obiceiul de a trimite gratuit unor organizații sau grupuri de studenți gazete politice și culturale de redactorii acestora a fost respectat și prețuit în Transilvania. G. Bariț va proceda la fel și în anii următori.

⁴ Cunoscuta sesiune dietală 1846–1847 desfășurată la Cluj unde s-a discutat și problema urbană în legătură cu care nobilimea maghiară și-a dovedit din plin rapacitatea, egoismul de clasă și reacționarismul ei.

⁵ Scrisoarea din Cluj, 29/17 decembrie 1846, care solicita același lucru, avea ca prim semnatar pe Al. Papiu Ilarian, figurând însă și Iosif și Zachei Hodoș. Cf. Iosif Pervain, Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, vol. I, Cluj, 1972, p. 25–26.

⁶ Pe verso, nota lui Bariț: „Cluj, 14 oct. 1847. 33 studenți din liceul reg[esc] cer foile *Gazeta* etc.“

⁷ Scrisoarea a fost menționată de Cornelia Bodea în: *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834–1849*, București, 1967, p. 300, la nota 1.

II

Cluj, 28/16 febr[ua]rie 1848

Domnule redactor !

A mea era datorința mai curând a vă înștiința despre că „ce am făcut și cum stăm cu cărțile?; scosu-le-am de la 30-tură ¹ sau ba?⁴”. Înșă ocupările școlastice, care în luna lui februarie sunt totdeauna mai critice, mă împedecă a face destul și a răspunde numai incitva pe epistolele mie trimise. Acum, scăpând în parte de învățăturile școlare, și prin urmare, avînd timp / mai mult, vreu ca acesta să-l consădesc spre facerea destul demandărei d-voastră și ce vă pot scrie acum întli e aceasta: cărțile de la vamă sunt scoase și depuse la d[omnul] transl[a-tor] Ioan Babb ². Vama pentru *Magazin* ³, *Filosofia* ⁴, *Su[ve]nire* și *impresii* ⁵ (aceasta sosi la 30-tură mai tîrziu de cum primesc epistolele d-voastră) este 10 (zece fiorini) în mon[etă] conv[ențională]. Boletele sunt la sus-numitul d[omn] translator; pachetele pînă a le face, im[i] ieu voie a vă face în curînd cunoscut că din *Magazin* avem nr-ii 1, 3, 4, 5, 6 cînd în lista trimisă mie despre nr-⁶ 1 nu e comemorare numai de n[ume]rii 2, (care nu-l avem) 3, 4, 5, 6, așadar n[umă]ru 2 s-au în-schimbă cu n[umă]ru 1. Din *Prietenul tinerimei* ⁶ nu ajung 12 exemplare. *Su[ve]nirle* și *impresile* le vom trimite cite nu s-or putea vinde, precum și celelalte / cum primim una înștiințare, cum și ce să facem. Cu încilcîții numeri cum să suplinim cele 12 exemp[lare] din *Prieten*? care nu se ajung. Și aceasta, mă rog cit mai curînd.

Dealtmintrenea și pînă atunci, comendîndu-mă, sum cu cel mai adînc respect al d-voastre umilit șerb,

Iosiv Hodoș ⁷.

Jurist în a[nul] II./

¹ Oficiul tricesimal, „tricesimatură“, avea atribuții de vamă.

² *Ioan Bob*, translator oficial al Guvernului Transilvaniei, cu sediul la Cluj. Cărțile se aflau la el, fie pentru a raporta asupra conținutului lor către Guvernul, fie că făcea el însuși oficiul de cenzor. Din punct de vedere politic avea opinii moderate, favorabile uniunii. Semnătura sa se află pe numeroase traduceri ale unor acte și scrisori confiscate de la români în 1848. Este și traducătorul dispozițiilor guberniale adresate românilor. Traducerile sale din limba maghiară în limba română și invers, sînt apreciate de specialiști drept cele mai bune din vremea aceea. Șemalismul gubernial din a. 1843 îl inscrie ca al nouălea „diurnist gubernial“. Unicul român din cei 9, *Ioan Bob* (nepot al episcopului *Ioan Bob*) „aplicat la departamentul fundațiilor, dar numărat ca insultă între servitori (pag. 215) și nu cu plata de la stat, ci cu stipendiu făcut lui de unchiu-său în sumă numai de 160 fl. m.c., cu care și-a tigorit viața preste 20 de ani, pînă ce se făcu abia „Translator al limbei „valache“ în locul lui *Dimitrie Rațiu*“, care decedase“ (Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 38 din 28/16 mai 1876, p.1. În articolul *Funcționarii de naționalitate românească*).

³ *Magazinul istoric pentru Dacia*, București, 1845—1848. Schimbul de publicații între cele trei țări românești devine acum, în deceniul cinci al secolului al XIX-lea, extrem de activ. Se poate vorbi despre un adevărat potop de publicații de la București și Iași, care se revarsă asupra Transilvaniei. Ele vor avea un rol deosebit de important în lupta de emancipare națională a românilor (Vezi *Pompiliu Teodor*, *Din nou despre „Magazinul istoric pentru Dacia“ în Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, 1966, 3, p. 511—519).

⁴ Este vorba de *Manual de filosofie și de literatură filosofică de W. Traug. Krug. Tradus după a treia edițiune de A. Treb. Laurian, profesor de filosofie*, tom. I București, 1847.

Carte trimisă în Transilvania tot împreună cu *Magazinul istoric* și pe alte canale (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, București, 1973, scrisori primite de la A. Treboniu Laurian, XXI).

⁵ Titlul complet: *Grigore Alexandrescu, Suenire și impresii, epistole și fable*, București, 1847.

⁶ *Prietenul tinerimii*, manual pentru clasele primare, tipărit în București, la sfîrșitul anului 1846, din inițiativa Asociației literare. A avut un succes atît de mare, încît în anul 1847 s-a pus problema scoaterii unei noi ediții (Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, București, 1973, p. 121). Succesul cărții este confirmat și în această scrisoare, datorită faptului că cele 12 exemplare primite de I. Hodoș nu erau suficiente.

⁷ Scrisoarea a mai fost publicată de *Cornelia Bodea* în *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, București, 1967, p. 314—315.

⁸ Adnotarea lui *Bariț*: „1848, Ios. Hodoș, Cluj“.

III

Roșia, 21/9, 1861

Stimatisime domnule,

Vărul meu Severu ¹, știindu-mă la Viena, s-a adresat cătră socrul ² meu ca să-ți trîmită în copie cele scrisori ale lui *Kossuth* ³ către *Hatvani* ⁴ și *Dragoș* ⁵. ce mi se pare și le arătasem io cu ocaziunea adunării noastre naționali din 1^a ianuarie a.c. ⁶; socrul meu însă nu știa că unde să afle acele scrisori între hărțile mele; așa nu și s-a putut trîmite pînă în ziua de astăzi. Iartă că și le trîmit așa târziu: vreo cinci săp-

tămîni în Viena, vreo două pe cale, o alta în Zărand, m-a împedecat de nu ți le-am putut trimite mai / curund.

Scrisoaria către Dragoș poartă datul 26 aprilie 1849, nr. 6219⁷, iară cea către Hatvani 11 mai 1849, nr. 6826⁸.

Pe lingă aceste-ți mai trimît un extrat dintr-o determinațiune regească în cauza românilor din Sabiniu cu magistratul de acolo, de pe la a[nul] 1820. Acest extrat l-am căpătat în Viena; poate-l vei avea și d-ta.

Primește complimentele mele cele mai intime, al d-tale umilit stimătoriu,

Hodoș⁹. /

¹ *Axente Sever, 1821–1912*. Legătura de rudenie se pare că este destul de neclară, deoarece Axente i se adresează lui Enea Hodoș, băiatul lui Iosif Hodoș cu cuvintele „vere, nevere!...” (E. Hodoș, *Din corespondența lui Simeon Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 16). De fapt, una dintre mălurile lui I. Hodoș a fost „moașa” lui Axente Sver, și de aici se țineau „veri”. (Pentru date biografice mai detaliate, vezi *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, București, 1975, p. 222).

² *Simion Balint*, cu a cărui unică fiică, Ana, se căsătorise la 3 noiembrie 1857, în timp ce-și făcea practica de avocat la Abrud.

³ Cele două scrisori la care se referă I. Hodoș, oglindesc poziția lui Kossuth față de revoluția românilor din Transilvania, pe care o considera ca pe o răzvrătire inspirată și manevrată de camarila vieneză.

⁴ *Hatvani Imre*, maior în armata insurgenților maghiari care luptau împotriva revoluționarilor români din Munții Apuseni. După revoluție a trăit un timp prin America de Nord. Întors în Ungaria, a fost arestat de austrieci și a murit mai târziu în temniță (Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1965, p. 150–179).

Hatvani este astfel caracterizat de istoricul maghiar Ludovic Thallóczy în *Vasváry Pál és pesti egyetemi ifjuság 1848–49 ben* (Paul Vasváry și tineretul universitar din Pesta în anii 1848–1849), Budapesta, 1882, p. 88: „Viteaz dar încrezut, temerar dar fără minte, politizînd cu o inconsecvență nedemnă de un ungur, năvălește asupra românilor, făcînd de minciună pe Dragoș” (Apud. S. Dragomir, *Op. cit.*, p. 171).

⁵ *Ioan Dragoș, (1810–1849)*. Deputat român în dieta maghiară la 1848–1849. S-a născut la Oradea unde studiază și dreptul, fără să-l termine. Ocupă funcția de jurat comitatens. Pînă la 1848 făcea parte din partidul conservator (tatăl său era nobil de Toplița). Românii din cercul Beiușului îl aleg în iunie 1848 deputat în dieta de la Pesta, devenind aderent înfocat al ideilor lui Kossuth și intim al acestuia. Kossuth îi încredințează misiunea de mediere a unei înțelegeri cu românii. Cade victimă duplicității politice a celui care i-a încredințat această misiune.

⁶ Conferința Națională de la Sibiu din 1/13–4/16 ianuarie 1861, unde G. Bariț și-a exprimat, probabil, dorința să-i fie cedate scrisorile ori cîopiile lor pentru a le publica la momentul oportun, cum a și făcut-o, în *Transilvania* din 1877. Le va folosi și în volumele sale de *Părți alese din istoria Transilvaniei*...

⁷ Actul de la 26 aprilie, care este un răspuns la întrebările puse de frunțașii români și transmise prin Dragoș, ar fi trebuit să constituie o precizare de atitudine, apreciază S. Dragomir, dar în loc de a spulbera îndoielile justificate ale românilor oferindu-le un tratament generos, Kossuth L. se pierde într-o tiradă „patriotică” și jignitoare pentru aceștia.

⁸ În scrisoarea datată Debrețin 11 mai 1849, Kossuth L. spunea: „cu insurgenții nu mă demit la nici un fel de negociațiune, — cel ce vrea amnestia, recurgă, — guvernul va ști grația, unde aceasta va avea loc;”. Subliniază că i-a dat instrucțiuni lui I. Dragoș, ca „sub pretestul armistițiului, sau al pacificațiunei, nicidecum să nu împedecă operațiunile milatari”... Cele de mai sus le comunică și lui Hatvani,

pentru ca în acest sens și încă cu „toată energia“, să continue operațiunile militare „nereflectând la interese secundare“.

Aceste două scrisori le va publica G. Bariț în *Transilvania*, X, nr. 2 din 15 ian. 1877, p. 13—17 în limba maghiară și în traducere românească. În numerele următoare mai publică și alte scrisori privind revoluția din 1848—49, scrisori păstrate în colecția Hodoș-Papiu, după cum spune el. Amintește că publicarea scrisorilor ce se aflau în colecția Al. Roman a început-o în *Federațiunea* din 1875, în suplimentul la nr.-ii 3—4 din 12/24 ianuarie.

* De mîna lui Bariț: „1861, Ios. Hodoș, Roșia 21 sept.“

IV

Baia de Criș, 1869, 28/7

Iubite domnule Bariț,

Aseară am primit de la socrul meu o scrisoare în care mi-a aclus pe a d-tale din 22 curenteii.

Io din parte-mi mă voi duce la București să particip la ședințele Societății Academice¹. A. Roman² încă va merge. V. Babeș³, dubiu ca totdeauna, nu mi s-a dechiarat lămurit. Atîta despre înțelesul nostru pînă ce mă aflam încă în Pesta. Dealtmîntere invitațiunile nu le-am primit în Pesta, ci io o am primit aici acasă de vreo trei-patru zile trecute.

203

Pe la Brașov / mi se pare că mă voi duce numa io. Ceilalți probabilmente vor merge pe Dunăre în jos. Cu Mocioni⁴ nu știu cum stă toată treaba.

Să ne vedem sănătoși. Vă salut din toată inima, al d-tale,

203^v

Ios. Hodoș. |

¹ Este vorba de sesiunea din august-septembrie 1869 la care au participat și Iosif Hodoș și Al. Roman și Vincențiu Babeș. Nu a venit însă Andrei Mocioni. Desigur, a prezent și G. Bariț.

În această sesiune își rostește Al. Papiu Ilarian discursul de recepție despre Gheorghe Șincai. (Vezi *Federațiunea*, II, nr. 109 din 6 oct./24 sept. 1869, p. 433: *Ședința publică a Societății Academice*). În numele Societății va răspunde G. Bariț. (*Federațiunea*, II, nr. 116 din 22/10 oct. 1869, p. 462. *Foișoara*.)

² *Alexandru Roman*, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 201—271. Este bun prieten cu Iosif Hodoș. Amîndoi făceau parte din aripa radicală a deputaților români din Dieta de la Pesta. I. Hodoș a fost un colaborator asiduu al ziarului *Federațiunea* și a fost și redactor al acesteia, în timp ce Al. Roman era în închisoare. Conducerea sa ține de la nr. 129 din 25/13 dec. 1870 pînă la nr. 6 din 27/15 ian. 1871. (Vezi Gelu Neamțu, *Inființarea programul și colaboratorii ziarului „Federațiunea“ (1868—1876)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, XIV, 1971, p. 157—172).

³ *Vincențiu Babeș*, 1821—1907. *Frontaș politic, comăn din Banat*. Era acuzat de tendințe dictatoriale în mișcarea națională românească ceea ce nu-i atrăgea simpatia colegilor și colaboratorilor (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 196—199. Cf. și vol. II, p. 212).

⁴ *Andrei Mocioni*, (1812—1880), marcant om politic al românilor din Banat și Ungaria, pe care îi reprezintă în Senatul imperial lărgit „Verstärkter Reichsrath“, din mai 1860, unde susține un nou sistem politic de reorganizare a Imperiului austriac, pe baze naționale, ceea ce ar fi dus la unirea românilor de sub dominația austriacă, iar în perspectivă istorică ar fi înlesnit realizarea unității naționale complete, mult mai devreme. El prezintă monarhului, după *Diploma din 20 octombrie 1860*, o petiție cu 12.000 de semnături, prin care cerea realipirea Banatului la Transilvania.

Andrei Mocioni a fost numit membru fondator al Academiei Române. El însă nu s-a considerat om de știință ori de litere și nu a participat la lucrările ei.

Absența sa de la Academie a fost determinată și de pesimismul său politic. După victoriile României din 1877–78, și după rechemarea sa în sinul Academiei, în 1879, A. Mocioni ar fi dorit să participe la lucrări, dar pe la 1878 se îmbolnăvește grav și în 1880 moare. Astfel că n-a luat parte la nici o ședință a Academiei. Mai pe larg, vezi Vincențiu Babeș, *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului Andrei Mocioni (Mocsonyi)*, București, 1883.

⁵ Adnotarea lui Bariț: „1869, Baia de Criș, 28 iul. Dr. Ios. Hodoș“.

V

Baia de Criș 16/10, 1870.

Scumpul meu domn!

Nu vă pot mulțami destul pentru îngrijirea ce mi-ați purtat pînă ce am fost în Brașov, morbos, precum știți.

Mulțamesc și d-lui Fabritius¹ pentru medicamentele ce mi-a prescris. Ele mi-au ajutat. Efectul lor însă a fost paralizat, cred, prin călătoria de la Brașov pînă la Săbii. Aici ajunsesem mai rău de cum plecasem.

Am stat în pat 24 ore. M-am încălzit, am asudat. Nime nu știa că mă aflu în Săbii. A urmat al treilea act de călătorie, noaptea, mai fatal decît cele două precedente. Dimineața la 7 ore, cînd am ajuns în Deva, eram mai mult mort decît viu. / Durerile teribile de stomac imi secaseră toate puterile fizice: eram umbra care se legăna la cea mai nesimțită suflare de vînt. Sosisem în Deva cu o zi înainte de ținerea adunării. Ca omul cînd simte setea în căldură, așa simțeam trebuința de odihnă. De patru zile și atîtea nopți nu mîncasem nimic.

Ai crede că, pe lîngă osteneală, simțeam și un spuriu de foame? Odihna de iarăși 24 ore și niște ciorbă sau supă ce luasem de două ori mi-au dat atîta putere, de am condus ședințele adunării din Deva², după ce nici unul din membrii Comitetului din Pesta³, afară de Vulcan⁴, nu venise la adunare.

Încă șese ore de călătorie, dar aceste nu noaptea ci ziua, și am ajuns acasă la copii și la toți ai mei de la casa mea. Aici m-am pus sub cura medicului meu de casă și acum, acum sunt mai bine. Dar totuși nu cutez să mă duc la congresul din Săbii⁵, unde-s ales deputat din partea cercului Brad.

Regret / peste măsură mult că nu pot merge la Săbii. Cu începutul luni viitoare voi merge la Pesta.

Încă odată, d-le Bariț, primiți mulțămirea mele cele mai călduroase pentru îngrijirea ce mi-ați făcut bolnavului în Brașov.

Acum să vă fac o întrebare: din cărțile ce anul trecut ni s-au dat de la tipografia statului român⁶, ai trimes Gimnaziului din Blaj sau celui din Năsăud?

Vă fac această întrebare pentru aceea, căci dacă n-ai fi trimes, aș trimete io.

Primiți salutările mele cele mai intime.

Al d-voastră stimătoriu,

¹ Ar putea fi vorba despre *Iosif Fabricius*, doctor în medicină, născut în 24 mai 1830 la Braşov, fiu de preot protestant. Între 1859–1867 este medic primar la Craiova. Va fi chemat la spitalul Colţea, ca medic oculist şi profesor la Şcoala naţională de medicină din Bucureşti. În 1869 este rechemat la Craiova. În timpul Războiului de independenţă din 1877–78, a fost chirurg de primă mână. Preţuindu-i munca, guvernul i-a acordat 2 ordine naţionale înalte. A murit la Craiova în 18 august 1888 (Vezi C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, Sibiu, 1900, vol. II, p. 371).

Prezenţa sa în Braşov la 1870 se datora, probabil, vreunei vizite întâmplătoare, el profesînd la Craiova.

² Adunarea pentru înfiinţarea unui fond de teatru românesc a avut loc în Deva, la 4 octombrie 1870. Lucrările au fost deschise de Iosif Hodoş, care fu ales şi preşedinte al Adunării. Se constituie „Societatea pentru crearea unui fond de teatru român”, al cărei preşedinte este ales tot I. Hodoş. Vicepreşedinte: Al. Mocioni; secretari: Iosif Vulcan şi Iosif Gal; casier: Vincenţiu Babeş; membri: Alexandru Roman şi Petru Mihali. Fondul teatrului avea la înfiinţare 8000 florini v.a. (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 76 din 12 oct./30 sept. 1870, p. 3). La această adunare, Iosif Hodoş a fost aclamat pentru discursul său despre „înfiinţarea teatrelor în România de dincoace de Carpaţi”, rostit cu farmecul său oratoric cunoscut şi respirînd erudiţie autentică, după cum ţine să sublinieze *Familia*, VI, nr. 39 din 27 sept./9 oct. 1870, p. 457–463.

³ Membrii Comitetului din Pesta care îşi luase sarcina de a face pregătirile necesare pentru întemeierea Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român, erau: Vincenţiu Babeş, Iosif Hodoş, Petru Mihali, Alexandru Mocioni şi Iosif Vulcan (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 77 din 15/3 oct. 1870, p. 3).

⁴ *Iosif Vulcan, 1841–1907*.

Cu ocazia lucrărilor adunării, I. Vulcan a ţinut şi el un discurs viu aplaudat, intitulat: *De ce voim să avem teatru naţional?* (*Familia*, VI, nr. 39 din 27 sept./9 oct. 1870, p. 457–463).

⁵ *Congresul bisericesc greco-oriental*, început în 12 octombrie şi la care au luat parte mitropolitul Andrei Şaguna, episcopul Popasu, Vincenţiu Babeş, Bologa, Meşianu, N. Popea ş.m.a. Iosif Hodoş nu a fost ales în nici un organism al Congresului; se vede că nu participase pînă la sfîrşit.

Obiectivul major al Congresului a fost, de fapt, întreprinderea paşilor necesari pentru „împiedecarea primirii şi punerii în lucrare a proiectului de lege privitor la instrucţiunea populară” pus la ordinea zilei în dieta din Pesta. Cu alte cuvinte, măsuri pentru a împiedeca deznaţionalizarea românilor prin şcoli. (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 78 din 19/7 oct. 1870, p. 3.)

⁶ În septembrie 1869, Al. Roman obţine de la M. Kogălniceanu cite 30 de exemplare din toate cărţile şcolare şi din toate legile tipărite, pentru a le distribui în Transilvania şi Ungaria; era o încercare de a răsplîdi şi unifica terminologia şcolară, administrativă şi judecătorească (Arhiva istorică a *BIBL. FIH. Cluj-Napoca* a Acad. R.S.R., *Fond I. Micu Moldovan*, Al. Roman către I. M. Moldovan, Bucureşti, 29 sept. 1869). Aprobarea oficială, dată de ministrul de interne M. Kogălniceanu, pentru aceste cărţi este anunţată în *Transilvania*, II, nr. 23 din 1 dec. 1869, p. 285, unde se publică şi catalogul lor, care cuprinde 66 de titluri, în valoare de 3.247 franci. Cărţile urmau a fi împărţite bibliotecilor, şcolilor şi societăţilor literare din Transilvania, Banat şi Ungaria.

Pentru românii din Ungaria, cărţile au fost primite de către Al. Roman, în iarna anului 1869, urmărind a le distribui împreună cu Vincenţiu Babeş şi Iosif Hodoş (Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi*, II, p. 222–224). Numai că Al. Roman fiind închis în cursul anului 1870, împărţirea cărţilor rămîne în sarcina lui Iosif Hodoş.

⁷ Adnotarea lui Bariţ: „1870. Iosif Hodoş, Baia de Criş, 16 oct. Răsp. 21”.

D-le Bariș,

Cumu-ți place, sau nu-ți place, și ce zici la „programul“ ce am publicat în *Federațiunea* din 12/24 mai a.c. nr. 51? ¹

În vara trecută, cînd ni-am întors din București ², io începusem a-ți vorbi ceva în acest înțeles, preumblîndu-ne prin Brașov, dar a intervenit cineva și n-am putut termina.

De atunci noi n-am mai vorbit.

Io așa țin, și tare sunt convins, că noi — iartă-mă să mă număr și io între d-voastră — căror s-a dat epitetul de pasiviști ³, numai pe calea indicată în programul meu putem să intrăm în activitate ⁴.

Aceasta este singura cale atît naționale și patriotică, cit și raționale și constituționale, să-i zicem încă și legale.

Orice altă cale, după mine ar fi greșită.

207 Nu știu în cît am nimerit opiniunea publică a românilor din Tran[silva]nia. Atita știu, că decît să urmeze altă / cale, decît să aleagă românii deputați cari să între în Dieta din Pesta, mai bine atunci — pe de o mie de ori mai bine! — să rămînă în pasivitatea de pînă acum, și să nu participe la nici-un act de alegere ⁵.

Pentru aceea ar fi bine ca românii ardeleni fără aminare, și cu o oră mai înainte, să se consulte despre aceea ce au sau ce n-au de a face.

Nu e bine ca românii să steie dubioși ⁶. Dubietatea e aproape indiferentism. Ea moleșește voința, slăbește inima, debilitază mintea. E un fel de paroxism, care snervează toate puterile!

N-am putut participa la conferința din Săbii ⁷, nu m-am putut duce nici la alte conferințe în Tran[silva]nia.

Am publicat programul.

N-am auzit încă nici-un răsunset. Poate activiștii s-au spăimîntat, poate pasiviștii țin că autorele programului a fost prea indiscret.

Fie oricum.

207^v Programul este publicat. Și io așa sunt convins, că românii ardeleni sau trebe să urmeze acel program, sau să rămînă în pasivitatea de pînă acum. / Io a treia cale nu o văd, nu o pot ghici.

Fericiți românii, dacă o vor putea afla! D[e]-ar afla așa, ca să nu prejudece autonomia și independența Tran[silva]niei, nici drepturile ei publico-politice, nici în special drepturile românilor.

Cu puțini citi am vorbit io, mai ales ai noștri de aici, toți au consimțit la programul meu.

Dacă consimt și românii ardeleni și-l aprobă, apoi trebe realizat. Aici ei sunt chemați în prima și în ultima lineă. Ei trebe, dar, să-și caute elementele prin cari reușita să fie sigură. Apoi, să facă lista candidaților. Io, în cît cunosc inteligența din Tran[silva]nia, am compus o listă de candidați, care v-o aclud aci ⁸.

Nu pretind că aş fi nimerit tot de acei bărbaţi români, cari să nu voiască a fi aleşi sub altă deviză, decât numai şi singur sub deviza: „Conchiamarea Dietei Tran[silva]niei“⁹.

În multe cercuri electorale n-am pus pe nime, pentru că nu ştiam pe cine să pun.

208

Poate că pe unii i-am pus în / cercuri unde nu vor putea obţine majoritate, şi aceşti unii poate sunt chiar de aceia pe cari am voi să fie aleşi cu majoritate.

D-voastră, însă, cari cunoaşteţi oamenii mai bine, o veţi putea îndrepta, modifica, corege şi suplini. Sau veţi compune cu totul alta.

Io v-o aclud numai ca să viu şi io într-ajutor la un act naţional şi patriotic pentru românii, fraţii mei din Transilvania.

Mă voi simţi foarte măgulit, prea stimat d-le, dacă mă vei onora cu preţiosul d-tale răspuns.¹⁰

Primiţi expresiunea simţămintelor mele de stimă şi respect, ce vă port.

Al d-voastră,

208^v

dr. Ios. Hodoş¹¹. /

¹ Deoarece programul lui Iosif Hodoş este un document deosebit de important în epocă, definind obiectivele grupării *pasiviste-active*, apărut în *Federaţiunea*, V, nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201–202, îl reproducem integral:

„Program!

Mişcările electorale s-au început de mult. Ele curg cu frică de o parte, cu incertitudine de alta; în unele părţi cu vehemenţă, cu bătaii chiar; în altele cu promisiuni, cari trec în corumpere; şi rar este locul unde aceste mişcări ar merge cursul natural, paucic, cu calm şi fără iritaţiuni febrile.

Se ţin adunări, conferinţe, consultări, intruniri în toate părţile.

Se fac programe; unele mai clare, mai precise, mai pronunţate; altele mai ambigue, mai obscure mai puţin clare, mai puţin pronunţate.

În mijlocul acestor fermentaţiuni — fie-mi iertat această expresiune — în mijlocul acestor fermentaţiuni universale, toată lumea se întrebă: ce vor face, de unde vor începe transilvănenii, românii din Transilvania?

Io mă interez de Transilvania. Sum fiul ei născut: ea e patria mea. M-am luptat, mă lupt, şi mă voi lupta pentru ea.

Ca totdeauna în alte cestiuni, aşa şi acum [i]mi voi spune franc părerea mea faţă cu alegerile viitoare.

Ce să facă dară transilvănenii, românii din Transilvania?

Voi spune numaidecît.

Cînd un guvern legal sau ilegal, vine din proprie iniţiativă, sau constrîns de împrejurări, externe ori interne, şi dă sau deschide poporul asupra o cale oarecare, pre care acesta poate să-şi manifeste voluntatea sa, atunci poporul trebe să se folosească de mijloacele date de guvern, fără însă a prejudeca drepturile sale înăscute, drepturilor patriei, limbii şi naţionalităţii sale; el trebe, pe calea dată de guvern, să meargă pînă acolo, pînă unde nu periclitează autonomia şi independenţa patriei, drepturile politice de limbă şi naţionalitate şi legile care garantează toate acestea.

Io sum ferm convins că transilvănenii mai ţin încă la autonomie şi independenţa Transilvaniei; românii transilvăneni ţin la limba şi naţionalitatea lor, ţin tare la legile cari sancţionează şi una şi alta.

Ei bine! Dar autonomia Transilvaniei, limba oficială, naţionalitatea politică a românilor în Transilvania sunt luate.

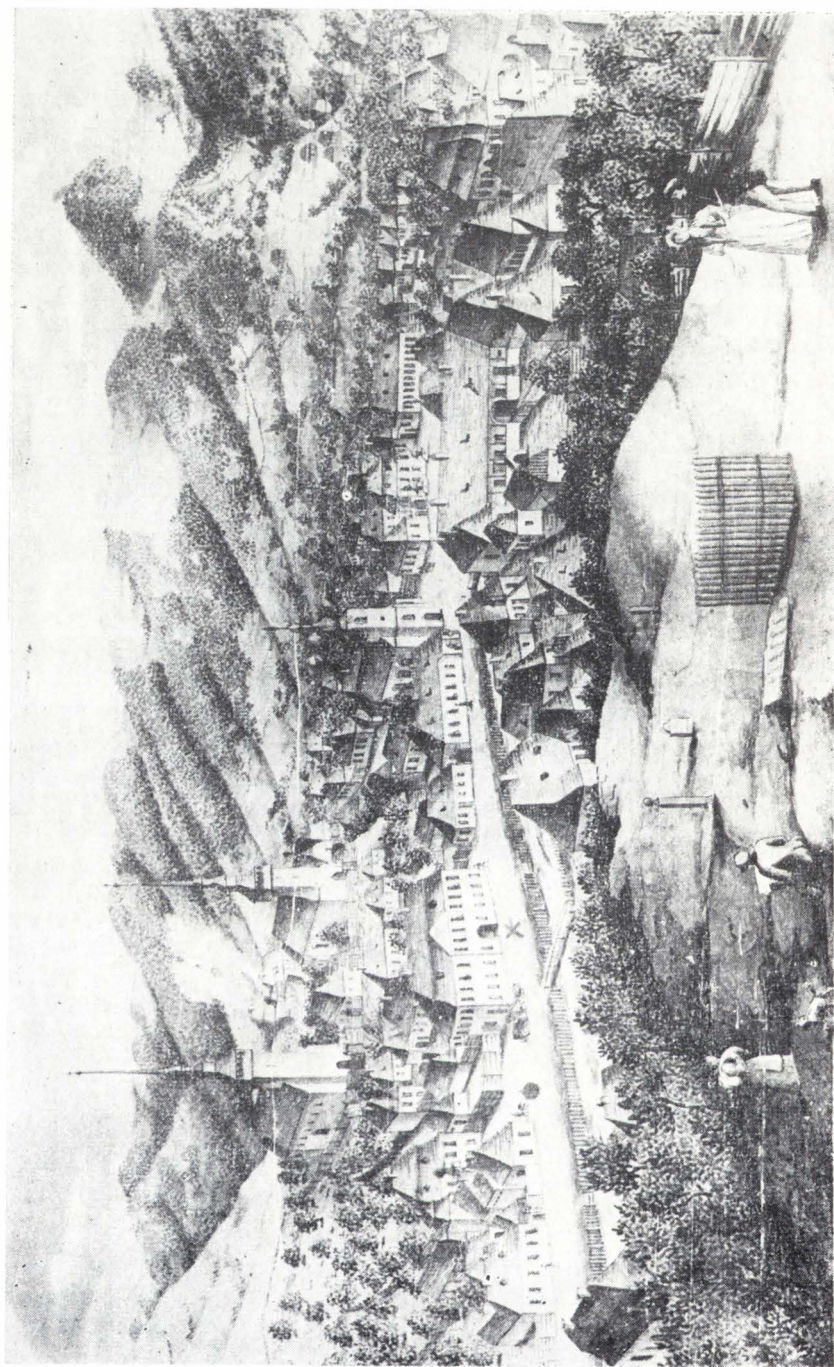
Sunt luate — dar nu pierdute. Ele se pot recîştiga, se pot revendica: ele trebe revendicate.

Care este calea?

O conștiință a epocii: George Bariț

Zlatna, orașul lui Vasile Pop. Cu * clădirea gimnaziului în care a învățat Avram Iancu

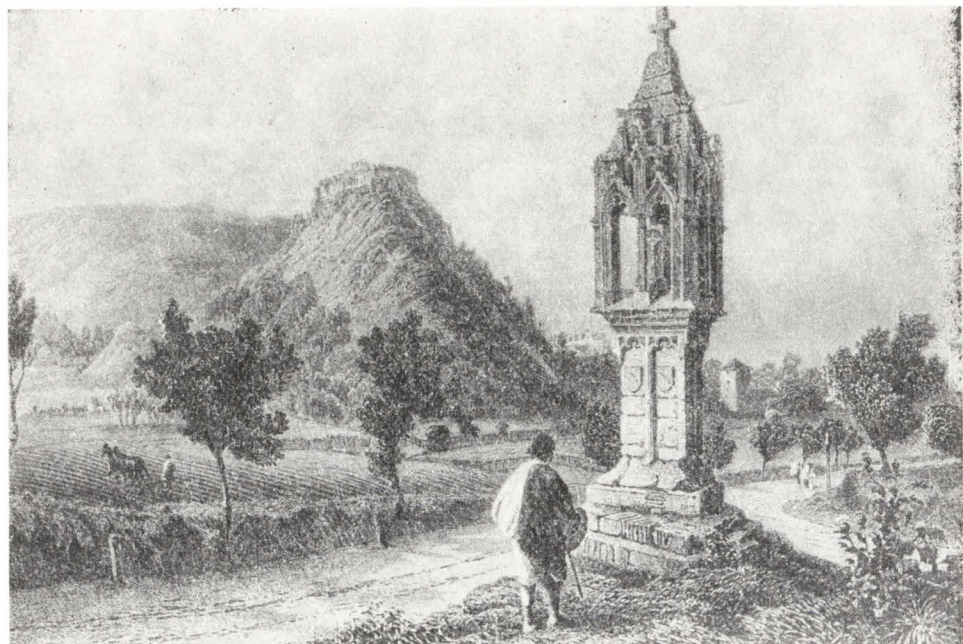
Moșii cu ciubere

*Apușenii
Transilvaniei*

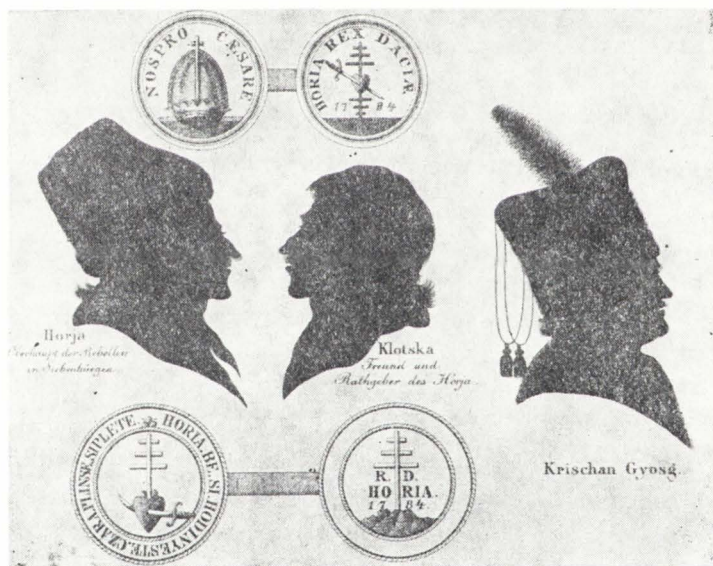
Plutași pe Arieș

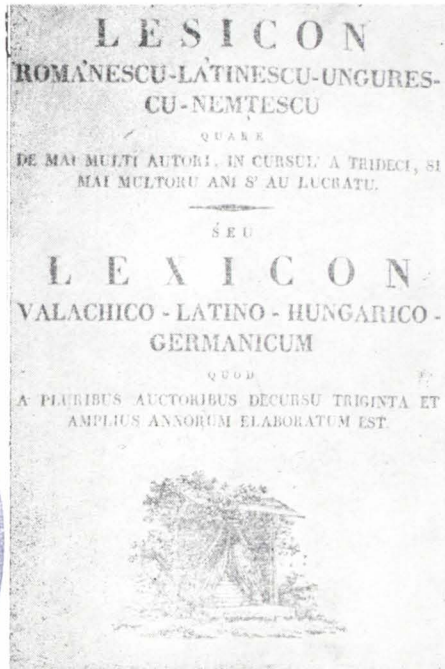

Cu jalba la porțile Vienei

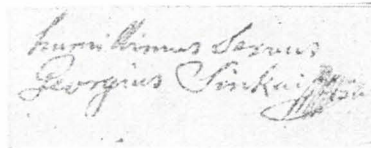
Josefinismus

Răscola românilor:
conducătorii

Lexiconul de la Buda

Gheorghe Șincai

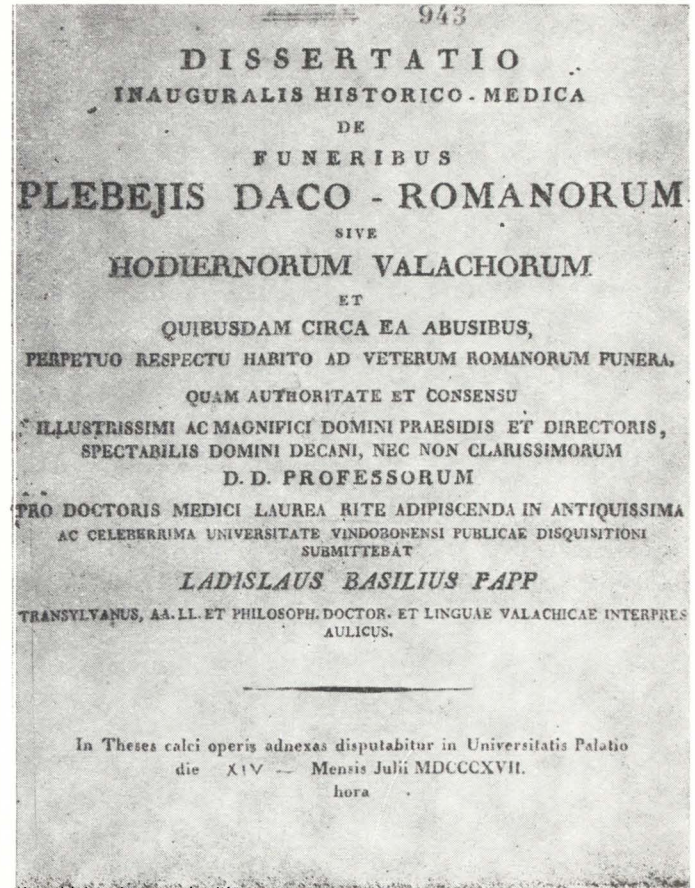
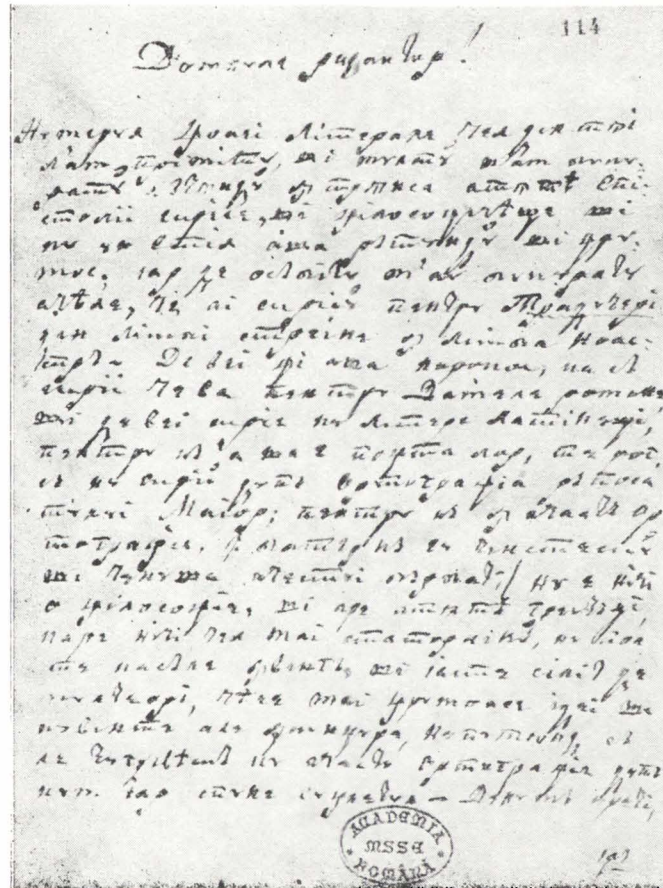
Înaintașii

Istoria ... lui Petru Maior (în medalion imaginea autorului)

Mesajul unui sol din altă epocă: scrisoarea despre „răposatul Petru Maior“

... și scrierea luminstă a aceluiși Vasile Pop, Disertație despre funeraliile populare la români

Gheorghe Lazăr

Moise Nicoară

Copii mergind spre școală

Luminismul românesc

ELEGIA

Qua

SPECTABILI AC CLARISSIMO

Viro

CAROLO MICHAELI MOGER

IN

LYCEO REGIO CLAUDIOPOLITANO

Chymiae. Metallurgiae. Historiae Naturalis.

Et Technologiae

PROFESSORI

PUBLICO ORDINARIO

Parentat

BASILIIUS PAPP Senior.

Pius Defuncti

Discipulus & in Regio S. Jos. Seminario Alumnus

Anno Aerae Christianae 1808.

Claudiopoli.

Typis Coll. Reformatorum 1808

*Elegia către Carol
Mihael Mogher*

*Opera
lui
Vasile
Pop*

Elegia către comi-

ELEGIA

Quam

Illustriſſimo Comiti

EMERICO WASS

De CZEGE

E LYCEO REGIO

CLAUDIOPOLITANO TERMINATIS

MAXIMA CUM LAUDE STUDIIS

Excedenti cecinit

BASILIIUS PAPP

Philosophiae etc. in alterum Annum

AUDITOR

Claudiopoli

Anno aerae Christianae

MDCCCIX.

Impres. Typis Coll. Reformatorum 1809.

Elegia
de laudibus Medicinæ

quam

Illustrissimo ac Magnifico Domino Praesidi et Directori, item Clarissimis D. D. Professoribus, totique Inclytæ Facultati Medicæ Vindobonensi.

Novo anno
Muneris instar

Animo devotissimo

obtuli.

F. Racilius Papp,

Transilvanus Mezô-Keménytelkiensis, in Antiquissima, ac celeberrima Universitatè Vindobonensi Physiologiæ et Chemiæ Ordinarius Auditor.

Illustrissimo Comiti Joanni Nemes de Hidvégh Caesareo Ephebo et in Caesarea Regia Nobilium Academia Theresiana Jurium in alterum Annum Auditori, Dilectissimo Musarum Amico in perennis observantiæ tesseram dedicata.

Viennæ.

Anno æræ christianæ.

MDCCCXIII.

*Opera
lui
Vasile
Pop*

ΔΙΣΕΡΤΑΧΙΣ

ΔΕΣΠΡΕ

ΤΙΠΟΓΡΑΦΙΑ

ΡΟΜΗΝΕΣΙ

ΑΝ

**Τρανσίλβανία σὺν Ἀνεβημάτωντελε Ἰσθρί δεσφ Ἀν-
μενστβα αορ Ρενηζ αλ βρεμιαε Νοστρε.**

Οκρίκ δε

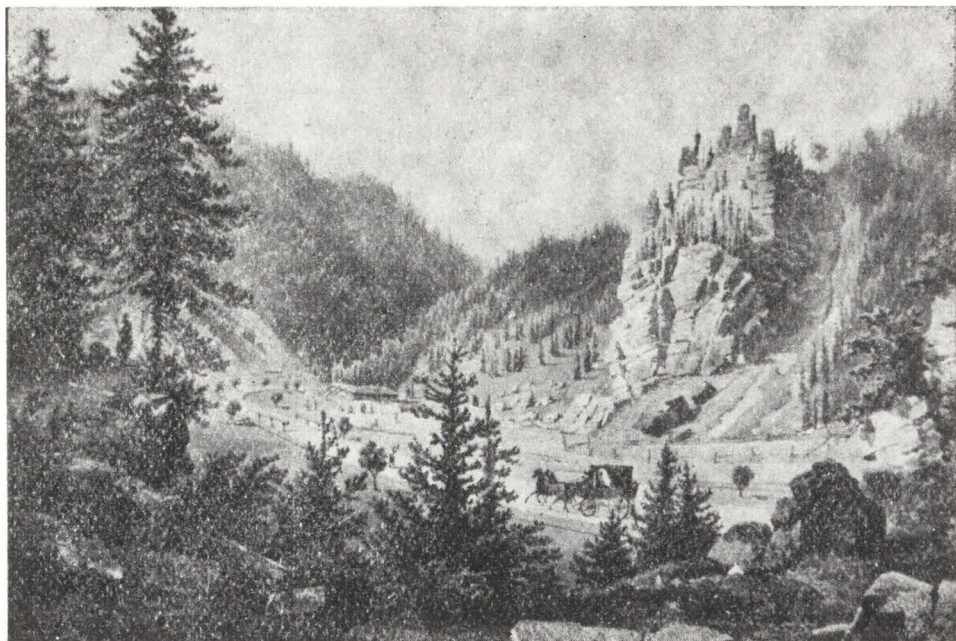
ΒΑΓΙΔΙΣ ΠΟΠΠ,

**α φρμωσατορ Ἰκίστριῖ, α Φιλοσοφῖ σὺν Μεδι-
κῖν Ἰκίστρ, σὺν Β. Κ. Μοντανο-Καμεραλ
Φιικ Ἀν Σαλτνα.**

ΣΙΒΙΧ, 1838.

Σαλ τιντρίε αλ Γεοργίε αλ Κλοζίβι.

Întia bibliografie românească: *Disertația* lui Vasile Pop despre tipografie

Porți spre Moldova: Valea Putnei

Diaspora Școlii ardelenne

Iași în răstimpul de directorat școlar al lui Vasile Pop

Timotei Cipariu

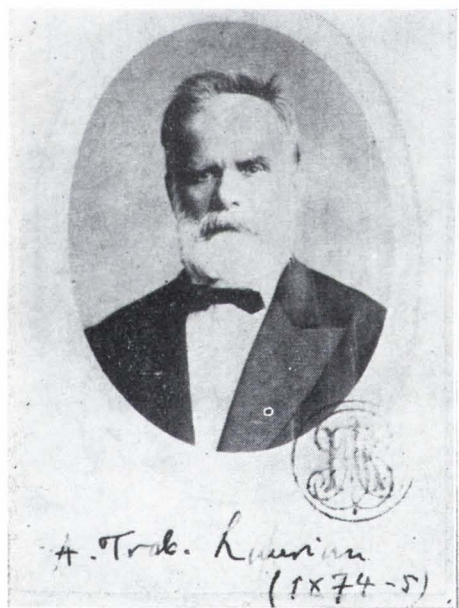

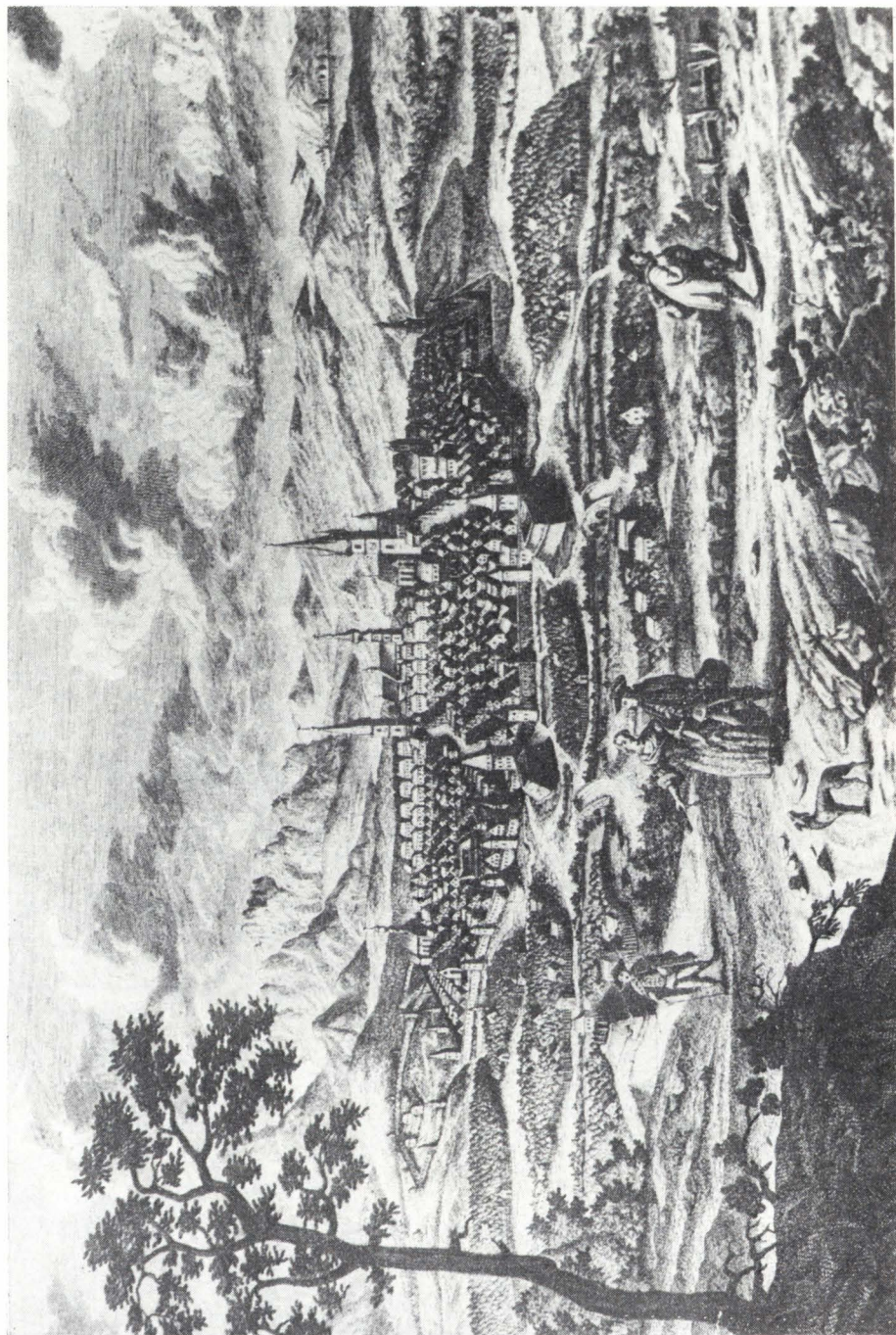
Ioan Măiorescu

Vechii colaboratori ai „Foi pentru minte...”

A.T. Laurian

Andrei Mureșanu

O singură cale legală este: *Conchermarea Dietei Transilvaniei*.

Care cunoaște istoria Transilvaniei va ști bine că, de cîte ori națiunea maghiară și celelalte națiuni politice ale Transilvaniei, au fost scoase din constituțiune, ele totdeauna au stărunit, mai întîi și înainte de toate, pentru convocarea *Dietei Transilvaniei*. Și totdeauna au izbutit.

Românii, astăzi, cînd constituțiunea Transilvaniei e suspinsă, cînd legile, cari românilor în patria lor le dau drepturi, politice și naționale, egale cu celelalte națiuni, sunt șterse, românii, națiunea română, astăzi, încă nu trebe să facă alta, decît mai întîi și înainte de toate a stărui pentru ca *Dieta Transilvaniei să se convoace cit mai curînd*.

Cum să-și manifeste românii această voință în mod legal sau cvasilegal? Cum să-și arate stăruița într-un mod despre care să nu se poată zice, că este sau agitațiune sau demonstrațiune?

Iacă cum:

Guvernul, legal ori ilegal, puțin ne importă, guvernul ne cheamă la alegeri de deputați.

Mergem.

Dar mergem nu pentru a alege deputați în Dieta din Pesta, ci pentru a alege bărbați cari, ca reprezentanți ai noștri, să stăruiască, să mijlocească *conchiemarea Dietei Transilvaniei*.

Așadar, la viitoarele acte electorale, ardelenii să meargă cu deviza: *Conchermarea dietei Transilvaniei!*

Cu această deviză, sub acest stîndard, să meargă a se înscrie în listele de conscriere toți aceia care au dreptul la alegere.

Și tot cu această deviză, să meargă și la actul de alegere. Și să aleagă candidați numai pe acei bărbați români, cari asemenea vor profesa și ei și vor ținea la această deviză. Nicidecum pre alții.

Alegătorii români să aleagă și în acele cercuri electorale, unde ei ar fi în minoritate; dar să aleagă tot sub deviza de mai sus și tot de acei bărbați, cari profesază și țin la această deviză. Aceștia încă vor fi reprezentanții românilor ardeleni.

Candidații români aleși sub această deviză se vor întruni ca reprezentanți ai românilor ardeleni, se vor consulta matur și vor delibera asupra modului și chipului cum să se realizeze conchermarea dietei Transilvaniei* [* = La timpul său îmi voi spune părerea și în privința asta]. În Dieta din Pesta, însă, nu vor intra.

Unii zic că românii ardeleni să aleagă opoziționali în Dieta din Pesta. Io zic: românii ardeleni n-au trebuință nici de opoziționali, nici de guvernamentali în Dieta din Pesta; unii ca și alții: opoziționali, pentru români, nu sunt mai buni decît guvernamentali. Nouă, românilor, ne trebuie *Dieta Transilvaniei* și nimic alta. Cine voiește aceasta este amicul nostru; oricare altul este inamic nouă. Asta este, asta trebuie să fie credința politică a românilor, astăzi și totdeauna!

Încă una. Românii, cit mai curînd și fără aminare, să se întrunească în conferință, adunare, congres sau orice nume voiți a-i da, și acolo înșiși să facă lista candidaților, care țin la programa expresă în acestea trei cuvinte: *conchiemarea Dietei Transilvaniei*.

Românii inteligenți: preoți, profesori, comercianți, agricultori, legiști, avocați, politici, jurnaliști și popor — uniți-vă sub această deviză și nelăsînd a vă amăgi străinii și, neamăgindu-vă între voi, realizați această programă și:

Patria, limba și onoarea națională este salvată!

Dr. Ios. Hodoș.“

„Programul“ lui I. Hodoș este identic în concluzii cu articolul lui Alexandru Roman: *Reflexiuni la articolul „Ce e de făcut?“* (*Federațiunea*, V, nr. 42 din 26/14 apr. 1872, p. 165), care susține *pasivitatea activă*, adică participarea la alegeri acolo unde românii erau în majoritate, alegerea unor bărbați de prestigiu care să refuze apoi, în mod public, intrarea în dieta de la Budapesta.

² Iosif Hodoș și G. Bariț participaseră în 1871 la sesiunea din august-septembrie a Societății Academice Române.

³ O definiție clară a pasivismului, vezi la G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*..., vol. III, Sibiu, 1891, p. 483.

De fapt, activismul și pasivismul nu erau decât două tactici folosite de români pentru reclștigarea autonomiei Transilvaniei (Vezi Șt. Pascu, *Cuvînt înainte la Studii privind istoria modernă a Transilvaniei* de K. Hitchins, Cluj, 1970, p. 7–8).

⁴ Nu este vorba de a intra în *activitate*, cum a intrat Partidul Național Român în 1905, ci, de a *activa* mai intens ca pasiviști. Pe această linie se cerea încă de mai de mult „Acțiune în pasivitate” (*Federațiunea*, IV, nr. 98 din 7 oct./25 sept. 1871, p. 389). Reclamațiile și protestele românilor — se spune aici — să nu constituie ceva ocazional, ci strigătul poporului să fie un torent neîntrerupt care să măture toate obstacolele din calea sa spre idealurile naționale.

⁵ Eventuala participare a transilvănenilor la dieta din Pesta era considerată de către pasiviști ca o trădare a intereselor Transilvaniei și recunoașterea uniunii silite a acesteia cu Ungaria.

⁶ Nehotărîți.

⁷ Este vorba de Conferința din 5–6 mai de la Sibiu, convocată la inițiativa clubului național din Făgăraș (I. Antonelli și Aron Densușianu). Activiștii fiind în majoritate, P. Nemeș propune ca: „Adunarea să se declare pentru activitate și participarea la lucrările pregătitoare pentru alegerile dietale, iar cele ce au să urmeze să se decidă în o conferință la Alba-Iulia” (*Federațiunea*, V, nr. 49 din 5/17 mai 1872, p. 194–195; T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 13–19). Iosif Hodoș va participa însă la Conferința de la Alba Iulia din 27 iunie 1872.

⁸ Lista cu numele candidaților propuși de I. Hodoș se află la B.A.R., ms. rom., 976, f. 121.

⁹ Convocarea Dietei Transilvaniei ar fi însemnat de fapt restituirea autonomiei Transilvaniei.

¹⁰ *Programul* lui Iosif Hodoș se publică integral (după *Federațiunea*, bineînțeles) și în *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, nr. 41, din 5 iun./24 mai 1872, p.2 La care, în numărul următor al *Gazetei*, nr. 42 din 8 iunie/27 mai 1872, p. 1, George Bariț va răspunde printr-o *Epistolă deschisă*.

Epistolei deschise a lui G. Bariț, îi va răspunde Al. Roman (sub pseudonimul Catone Censorul) în articolul *Participarea românilor transilvăni la alegerile de deputați* (*Federațiunea*, V, nr. 61 din 7/19 iun. 1872, p. 241). Iosif Hodoș îi va fi dat și el răspuns prin viu grai, după puțin timp, la Conferința de la Alba Iulia, unde au participat amîndoi.

¹¹ Adnotarea lui Bariț: „Răsp. 6 iunie în *Gazeta* și privat”.

VII

Baia de Criș, 12/12, 1875

Domnule Bariț,

Am cetit demult în jurnale despre soarta ce a ajuns manuscriptul meu *Istoria Imperiului Otoman* în sinul Societăței ¹.

Am așteptat ca delegațiunea, executorele de drept al concluziunilor Societăței, să-mi inapoieze manuscriptul.

După multă, lungă așteptare, am văzut că în van este așteptarea mea.

209 M-am adresat în urmă d-lui Laurian ², rugindu-l să-mi trimită m[anu]s[cri]ptul spre a mă putea apuca de lucru. /

D-l Laurianu [i]mi răspunde în 23 nov. (vechi) a.c., că încă în luna lui septembrie ai luat m[anu]s[cri]ptul la d-ta, ca să mi-l trîmîți cu mai multă facilitate din Brașov.

Suntem în decembre și io încă n-am primit m[anu]s[cri]ptul.

Din septembrie pînă-n decembre, cit nu puteam lucra?

D-l Laurianu zice, în scrisoarea sa către mine, că ți-a scris și d-tale³. Io, dar, încă mă rog să ai bunătate a-mi trâmite acel m[anu]s-[cri]pt nefericit cit s-ar putea mai curînd, pe spezele mele și sub adresa mea la Baia de Criș (Körösbánya) per Deva.

Primește, d-le Bariț, expresiunea simțămîntelor mele de respect ce vă port.

Al d-tale fidel,

Dr. Ios. Hodoș. /

209°

¹ În ședința din 23 august/4 septembrie 1874 Al. Odobescu declară că este încredințat cu supravegherea tipării traducerilor operelor lui D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae* și *Istoria otomană* cu traducerea căreia a fost imputernicit Iosif Hodoș. Traducerea celei dintii a fost începută de Al. Papiu Ilarian și, după îmbolnăvirea acestuia, a fost încredințată tot lui Iosif Hodoș (*Federațiunea*, VII, nr. 70 din 10 oct. 1874, p. 566; vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, București, 1973, p. 201, n.5). Pentru ca, în ședința din 18 august 1875, printr-o adresă, Odobescu să informeze „Societatea” că diverse preocupări nu-i permit a-și îndeplini sarcinile încredințate de Societate în anul 1874. Așa încît, înapoiază o parte din manuscrisul *Descrierea Moldovei* tradus de Iosif Hodoș și o parte din *Istoria Imperiului Otoman*. Discutîndu-se asupra adresei, „Societatea” trece obligațiile asupra lui G. Bariț, în ce privește supravegherea tipării *Descrierii Moldovei*. Cea de-a doua operă rămîne suspendată. În ședința următoare, din 19 august 1874, G. Bariț atrage atenția „Societății” că tipograful care tipărește *Descrierea Moldovei* a început de mai mult timp tipărirea traducerii *Istoriei Imperiului otoman*, traducere făcută de I. Hodoș. După ce s-a trimis, însă, prima corectură lui Al. Odobescu, n-a mai primit-o, astfel că lucrul rămîne întrerupt. „Societatea” trebuia acum să propună din nou lucrarea secțiunii istorice, pentru a lua sau propune noi dispoziții (*Federațiunea*, VII, nr. 59 din 6/18 sept. 1875, p. 185). Dezamăgirea și enervarea lui I. Hodoș sînt deci explicabile.

² Iosif Hodoș i se adresează lui A. Tr. Laurian să-i înapoieze manuscrisul, în calitate a acestuia de președinte al „Societății Academice”.

³ Într-adevăr, A. Tr. Laurian îi scrie lui G. Bariț tot în 23 noiembrie 1875, rugîndu-l să-i trimită lui I. Hodoș manuscrisul traducerii *Istoriei Imperiului Otoman* (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, București, 1973, p. 200).

⁴ Adnotarea lui Bariț: „1875. Ios. Hodoș, Baia de Criș. 12 XII. R. 16 dec. a.c.”.

VIII

Baia de Criș, 19 dec. 1875

D-le Bariț,

În minutul acesta am primit scrisoarea d-tale din 16 decembrie curent.

Permite-mi să-ți răspund îndată. Să te escuz? Cum și pentru ce? Adecă să te escuz, pentru că între calamitățile ce ai avut, te-ai ostenit și pentru mine? Nu te escuz, d-le Bariț, ci, mai virtos, io-ți cer scuzăle mele, mulțămîndu-ți din inimă de celea ce văd că ai făcut pentru mine. Și stînd așa lucrul precum d-ta îmi scrii, apoi păcat că nu continui lucrarea mai departe.

Știam toate cite-mi scrii despre soarta m[anu]s[cr]i[pt]ului meu în sinul Societății. Una nu știam: fatalitatea franțuzească a d-lui Odo-

211 bescu ¹. Și nu știam încă că d-ta ești însărcinat ca să îngrijești de corecturile tipografice, de acolo, din Brașov ². Ba nu știam și nu știu încă una: / *cite coale* a decis Societatea a se tipări pin-la sesiunea viitoare? ³ Ori că a decis ca întreg opul să se tipărească în cursul anului 1876? În acest caz din urmă, bine era și bine ar fi ca să nu-mi mai transmiți nici-o coală din m[anu]s[cri]ptul ce este la d-ta, ci să urmezi cu tipărirea înainte, iar pe mine să mă avizezi a vedea și corecta m[anu]s[cri]ptul ce este la mine, transmițindu-mi — cum zici și d-ta — numai vreo 2—3 coale tipărite, ca să văd cum ai urmat pin-acum, și după aceea să-mi îndrept și io lucrarea.

211^v Că în traducțiunea mea m-am ținut mai mult de trad[ucerea] franceză ⁴, cauza este că la început, când m-am apucat de lucru, n-aveam altă traducțiune, și trad[ucerea] germană și engleză numai mai târziu, când acum eram pe la finea lucrării, mi le-am putut — nu fără puține speze — procura, de o parte; de alta, nici secțiunea istorică, nici Societatea *in pleno*, nu mi-a dat nici-o instrucțiune când m-a însărcinat cu această lucrare, ci mi-a dat — cum se zice — *carta bianca* ⁵. Ți le / spun aceste, nu atît pentru escuzarea, cit pentru justificarea mea. Apoi știu io bine și intențiunea celor *doi* ⁶, cari au cerut ca traducerea să se pună la concurs, și-i cunosc foarte bine. Dar io pentru aceea nu voi uita niciodată că sunt român născut în *Transilvania*. Voi ști corespunde așteptării Societății, dacă unii membri ai săi se vor ști pune supra provincialismului, și vor ști aprețuia ostenelele ce face pentru literatura română, românul, ori din care provincie a Dacoromâniei ar fi.

La București în est an nu m-am dus ⁷. Nu m-am putut duce, nu pentru că n-aș fi dorit, sau nu mi-aș fi ținut de datorință a merge, ci pentru că chiar pe acel timp a trebuit să-mi duc băieții (șase) ⁸ la școale și, trebuind a plăti costul și quartirul pe cite 1—2 luni înainte, nu-mi rămăsese atite parale ca să pot întreprinde călătoria pin-la București.

214 Și încă tot mergeam, dacă mi se trămitea viaticul ⁹, după care înainte scrisesem, dar viaticul nu mi-a venit, și *io* am rămas acasă. / Sunt lucruri. d-le Bariț, despre cari zici că „nu este bine a le scrie“ ¹⁰.

Ei bine, fie așa și cu cele ce am scris chiar acum în pasagiul de mai nainte, cu deosebire că, scrise fiind, fie scrise pentru d-ta.

Și scrise fiind, să-ți mai scriu una. D-ta îmi scrii și despre *Descripțiunea Moldaviei* ¹¹.

214^v Iaca ce am pățit. S-au tipărit și le-ai dat gata 6 coale. Remunerariul pentru una coală este de 140 franci (lei noi), care pentru 6 coale face 840 franci ¹². D-l Adamescu ¹³, casariul Societății, cu scrisoarea sa din 7 octobrie 1874, îmi trămite un grop de 740 franci, și zice că din 840 franci ce mi se cuvin îmi scade 100 franci pentru d-l Iarcu ¹⁴, că acesta mi-a dat spre *vînzare* 10 exemplarie din *Antithese între echilibrul de d. răpos[atul] Eliade* ¹⁵. Am reclamat la președintele ¹⁶. Am zis: n-am *cumpărat*, am luat spre vînzare acele / nefericite *Antithese*. Sunt încă toate la mine. Sunt prea scumpe, nu le cumpără nime. Pot să le rădice

de la mine cînd vor voi. Dar de unde autorizațiunea casariului, ca să-mi scadă din ceea ce mi se cuvine?

Ai primit d-ta răspuns?

Așa am primit și io, adecă n-am primit.

D-ta la fața locului în București fiind, *poate* vei ști mai mult din aceste secrete.

Să ne întorcem la m[anu]scr[i]ptul — traducțiune a *Ist[oriei] Imp[eriului] Ot[oman]*. Ai scurtat, întregit, cores mulțimea numelor, cari în franceză sunt date altminterea. Prea bine! Ați găsit terminațiuni și forme cari *colegii* nu le suferie. Fie! Apoi cum este mai corect românește: a scrie *Suleiman* ca germanul / sau *Soliman* ca francezul și anglezul etc.? Tac despre *Constantiniano*. Era de la mine un hiperromânism. Nu-l susțin.

Ași avea să-ți scriu altele și mai multe. Le las astă dată. Te-am onenit și prea mult cu lungă mea această epistolă.

D-ta îmi vei răspunde la cele ce vei găsi consult a-mi răspunde.

Io termin cu cele mai intime [ale] mele salutări.

Al d-tale,

*Dr. Hodoș*¹⁸.

P.S. Socrului meu am să-i scriu.

212^v

H. /

¹ Al. Odobescu restituie parte din manuscrisul *Descrierii Moldovei* în traducerea lui Hodoș și a părții de început a *Istoriei Imperiului Otoman* în traducerea aceluiași (în ședința Societății din 15 aug. 1875). Se pare că Odobescu a fost nemulțumit de faptul că traducerea s-a făcut după ediția franceză a lui Jaucquières, căruia, se spune în ședința din 27 aug. 1875 a Societății Academice, i s-au adus pe drept cuvînt numeroase critici. Din protocolul ședinței din 27 aug. 1875 reiese că restituirea manuscrisului s-a făcut „din cauza dificultăților ce au întîmpinat în corecțiune domnul Ales. Odobescu...”. La aceasta se va mai fi adăugat, desigur, și limbajul greoi, etimologizant. Manuscrisul traducerii i se înapoiază lui Hodoș cu recomandarea de a face corecturile necesare, pentru a nu repeta greșelile ediției franceze și cu recomandarea de a se apropia cît mai mult de traducerea engleză, apreciată ca cea mai fidelă și ca unica după originalul autorului.

Totuși, G. Bariț notează în concluziile ședinței că traducerea prezentată de Hodoș fiind obiectul unei examinări scrupuloase, s-a considerat meritorie (*Analele Societății Academice Române*, ses. 1875, t. VIII, București, 1875, p. 21).

² Tot în ședința din 27 august 1875 se recomandă ca lucrarea de supraveghere a tipăririi traducerii *Istoriei Imperiului Otoman* să se exercite de către secțiunea istorică prin unul sau mai mulți membri din secțiune, după cum se va crede de cuviință (*Idem*, p. 22). Pentru ca în ședința din 15 septembrie 1875 în chestiunea supravegherii tipăririi istoriei otomane să se hotărască ca G. Bariț să ia asupra sa această sarcină, completînd todată lacunele și revizuiund-o în sensul dispozițiilor anterioare (*Idem*, 1875, p. 46).

³ Pentru anul următor s-a prevăzut tipărirea a cînsprezece coale din *Istoria Imperiului Otoman* (*Idem*, 1875, p. 49).

⁴ Vezi și Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, Secția colecții speciale, ms. serlar 335/4.

⁵ Nu a primit chiar o „carta biancă”; i s-a atras atenția de către A. Tr. Laurian că atît în *Descriptio Moldaviae* cît și în *Istoria Imperiului Otoman* se găsesc erori istorice, relevate atît de istorici străini (ca Hammer) cît și de istorici români. El cere ca la acele erori să se facă note și observații. Iar G. Bariț emite părerea ca despre erorile existente să se facă o mențiune generală în prefața cărții. Cu acest procedeu, I. Hodoș este de acord și îl aplică în *Prefața autorului*, îndreptînd și explicînd principalele erori (*Federațiunea*, VII, nr. 70 din 10 oct. 1874, p. 566).

⁶ De fapt, numai George Sion a cerut ca asemenea lucrări să se facă prin concurs, iar Anastasiu Fătu a cerut doar exercitarea controlului asupra tipării de către secțiunea istorică (*Idem*, 1875, p. 21–22).

⁷ Iosif Hodoș nu a luat parte la sesiunea Societății Academice din 16 august 15 septembrie 1875.

În 10 septembrie 1875 I. Hodoș, printr-o scrisoare, întreabă Societatea dacă mai este necesar a veni la sesiunea în curs. I se răspunde că Societatea își termină sesiunea în 15 septembrie, ceea ce însemna de fapt că prezența sa este de acum tardivă (*Analele Societății Academice Române*, ses. 1875, t. VIII, București, p. 40).

⁸ Băieții lui Iosif Hodoș erau: Enea Silviu, Simeon Sabin, Iosif Alexandru, Iuniu Brut, Ulpiu Traian și Amos Nerva.

⁹ Viaticum (lat.) = cheltuieli de drum.

¹⁰ Nu era recomandabil a-ți afișa jena materială (dacă nu chiar sărăcia) între iluștrii membri ai Societății Academice.

¹¹ *Descrierea Moldovei* a fost tradusă de Iosif Hodoș și constituia tomul II din operele lui Dimitrie Cantemir. În limba latină fusese editată de Al. Papiu Ilarian și în urma îmbolnăvirii sale, continuată de G. Bariț, fiind notată ca tomul I.

¹² Devizul *Descrierii Moldovei* era următorul:

1. 10 coale culesul literelor și tiparul în număr de 1500 de exemplare	
[a] cite 75 l.n. coala.....	lei 750 —
— plus 1/2 de coală, dimpreună cu coperta	lei 57,50
2. Hirtia, cite 18 lei topul, un număr de 33 topuri	lei 594 —
3. Legatul cărții	lei 150 —
4. Remunerarea traductorului	lei 840 —
5. Corectura	lei 262,50
6. Retipărirea hartei Moldovei	lei 167,50
	<hr/>
	2821,50

Banii au fost prevăzuți în bugetul pe 1874–1875 (Vezi *Analele Societății Academice Române*, ses. 1874, t. VII, București, 1874, p. 90).

Remunerația despre care este vorba în scrisoare e cea prevăzută la punctul 4 din deviz.

¹³ *Alexandru Adamescu*, fost director al Tipografiei Statului, în 1875 casier al Societății Academice, în locul lui Dimitrie Iarcu.

¹⁴ *Dimitrie Iarcu*, (1817–1879). Profesor la școala din Colțea, mai târziu inspector general al școlilor (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, București, 1973, p. 200 în nota 3).

¹⁵ Titlul corect al lucrării lui I. Heliade Rădulescu este *Equilibrul între antithesi sau spiritul și materia*, București, 1859–1869, VIII + 400 p. Iosif Hodoș face aici o inversiune voită.

¹⁶ Președinte, în 1874 și 1875, a fost ales A. Treboniu Laurian.

¹⁷ Soluția la care ajunge Hodoș este folosirea ambelor forme. Urmind astfel recomandarea făcută de Wohlgemuth socrului său cu privire la aplicarea lui *der, die, dus* (*Voași doc. IX*).

¹⁸ Adnotarea lui Bariț: „1875. Ios. Hodoș. Baia de Criș. 19 dec. R. 21”.

IX

Baia de Criș, 26 dec. 1875

Iubite d-le Bariț,

Am primit m[anu]s[cri]ptul 26 coale și 4 coale tipărite.

Se vede că, pînă în ziua cînd mi-ai transmis acestea, d-ta încă nu primiseși epistola mea din 19 decembrie curent ¹.

Eu-ți scrisesem ca să reții și să dispuni cu tot m[anu]s[cri]ptul cit era la d-ta, cu atît mai virtos că în epistola d-tale din 16 ale curentei

zici: „Am subministrat pină acum la tipografi tot m[anu]s[cri]ptul, pină la *uciderea* lui Suleiman I², cu note cu tot“. Nu știam unde este lapsul calamului, în cuvântul *uciderea*, căci știm că Suleiman I n-a fost ucis, ci a murit la Sighet / (Schegetwar), precum mai mor și alți muritori frinți de osteneți. Sau în numele Suleiman schimbându-l cu Murad I³ care într-adevăr a fost ucis cumsecade? Dacă m[anu]s[cri]ptul era subministrat pin la Soliman I tipografilor?

Apoi d-ta nu mai puteai avea alt m[anu]s[cri]pt de al meu la d-ta, căci numai pin-aci dedesem eu m[anu]s[cri]pt d-lui Odobescu⁴, cărui — între noi sau mai bine între paranteze fie zis — i-am fost scris de vreo 2—3 ori, dar n-a găsit convenient cu demnitatea boierească de a onora cu răspuns pe un sărac coleg al său.

Acum, că mi-ai trimis m[anu]s[cri]ptul, văd că unde a fost lapsul. Întrepidul Soliman I era să fie ucis cu peana pentru justul și modestul Murad I.

Eu voi urma precumu-mi scrii. Te rog însă să-mi spui: domnii tipografi primesc m[anu]s[cri]ptu corectat, ori că trebe să-l prescriu de nou? /

Apoi cu notele: să le dau separat, ori că trebe să le scriu în calcea textului⁵, precum văd că se tipăresc? Eu aș fi fost de părere — dar acum e prea tirziu — ca notele să se fi tipărit la finea fiecărui cap, așa precum este în traducțiunea franceză. N-am ce vă face, dacă eu simpatizez mai mult cu francezul decît cu neamțul.

Apoi cu unii termeni, nume, cuvinte? Cum e mai bine — mi se pare am pus întrebarea și în ultima mea — cum e mai bine? Muhamed, sau Mohamed, sau Mahomed⁶? Sau, cum a zis Wohlgemuth⁷ cătră socru-meu cînd acesta s-a escuzat că nu știe la care cuvînt să pună pe *der*, la care pe *die* și la care pe *das*, iar Wohlgemuth i-a zis: „*Setzen Sie auf einmal alle drei*“⁸.

D-ta zici — ba nu zici — scrii *obsidiune*, în loc de *assediu*, se-nțelege. / Primesc, pentru că alta este *obsidere* și alta *adsedere*. Dar oare n-ar fi bine să zicem *obsediul*?⁹

Apoi — și aceasta este mai serios și mai grav — ce vor zice boierii dacă vor auzi că eu trămit m[anu]s[cri]ptul de-a dreptul tipografilor, și nu-l trec mai întii prin purgatoriu d-tale? Așa ne trebe nouă, dacă suntem și de aceia cari credem în purgatoriu!

Apoi ... dar destul acum cu apoi.

Voi, în urmă, numai a observa că în coalele 4 ce mi-ai transmis sunt unii erori de tipar.

Astăzi nu-ți mai scriu altele, cu toate că aș mai avea să te întreb încă una și alta. Dar aceste le voi face de altă dată. Nu e tirziu.

Lasă-mă acum ca eu și toată familia mea să-ți dorim d-tale și la întregă familia d-tale cele mai fericite sărbători, și anul nou să-l ajungeți în deplină sănătate și să trăiți la mulți ani,

Al d-tale iubitoriu,

Dr. Hodoș. /

¹ Vezi scrisoarea VIII.

² *Suleiman* (Kanuni — Legiuitorul sau Muhteşem = Magnificul; rom. Soliman), fiul lui Selim I, 1520—1566 (n. 1494).

Sub acest sultan, statul otoman a luat înfăţişarea unui imperiu tricontinental (Asia, Europa şi Africa). (M u s t a f a A l i M e h m e d, *Istoria turcilor*, Bucureşti, 1976, p. 183—204).

Capitolul cu Soliman se încheie la p. 319 a vol. I din *Istoria Imperiului Otoman*.

³ *Murad I* „Hudavendighiar“, fiul lui Orhan, 1360—1389 (n. 1326).

⁴ Cu revizuirea şi corectarea traducerii tipărite, iniţial a fost imputernicit Al. Odobescu (vezi *Analele Societăţii Academice*, ses. 1874, t. VII, Bucureşti, 1874, p. 64).

⁵ Călciiul textului, adică la „subsolul“ lucrării, cum va şi proceda de altfel.

⁶ Muhamed, Mohamed, Mahomed, nume de sultani turci. Mahomed Profetul.

⁷ *Ludwig Wohlgemuth*, (1788—1851), feldmareşal, baron, guvernator civil şi militar al Transilvaniei în 1849—1851, a manifestat uneori o altitudine de înţelegere şi simpatie faţă de români. Vezi: *Helmuth Klima, Guvernatorii Transilvaniei 1774—1867*, Sibiu, 1943, p. 72—79.

⁸ Puneţi toate trei.

⁹ Va folosi forma: *obsediu*. I. Hodoş ca şi G. Bariţ a fost aderent al formelor etimologice. Latinismul lor era însă mai temperat decît acela al lui T. Cipariu.

X

Baia de Criş, Epifania [6/18 ian.] 1876

Stimatisime d-le Bariţ,

Am primit vreo două epistole ale d-tale la cari nu ți-am răspuns încă.

Eu, precum mi-ai scris, am trimis la jupanii tipografi manuscriptu 7—8 coale, adecă întreg capu I¹ din cartea III, cu note cu tot. În scurt, am să le trimit capu II² din cartea III, cu toate notele. Apoi voi urma mai departe. Dar pînă unde?

Academia a pus în buget tipărirea a 15 coale. D-ta zici că se poate şi mai mult tipări. Eu — dacă şi d-ta te învoieşti — aş voi să se tipărească în cursul acestui an (academic) întreaga partea primă despre *Creşterea Imperiului Otoman*, şi să rămînă pe anul viitoriu partea secundă, 217
despre *Scăderea Imperiului Otoman*³. /

Poate, cu modul acesta, ar fi şi una economie pentru legarea sau broşurarea opului, formînd tot opul două tomuri, adecă al treilea şi al patrulea, în cursul tipării *Operele Principelui Demetriu Cantemir*⁴.

*Regrotabilul*⁵ nostru Papiu⁶, însărcinat cu ediţiunea acestor opere, a însemnat *Descriptio Moldaviae* cu tomu I. Traducţiunea cred că face tomu II, şi prin urmare *Istoria Imperiului Otoman* trebe să facă tomu III, şi, împărţit în două, tomu III şi IV.

Nu ştiu dacă traducţiunea română a *Descriptio Moldaviae*-i o aţi broşurat. Eu încă în 1874 lăsasem la Academie (d-lui Laurianu)⁷ charta Moldaviei care vine în capătul, adecă la finea broşurei, în mai bine de 1500 exemplare. Aţi lăsat să se adnecte această chartă la exemplariile tipărite din traducţiunea *Descriptio Moldaviae*?⁸

217° Nu vă supăraţi pe mine că vă pun atitea întrebări. Vi le pun de frică că boierii mă vor lua la întrebare şi nu voi şti ce să le răspund. / Acum alta.

Voiesc să am *Gazeta Transilvaniei*⁹. Nu știu unde să trimit bani de prenumerațiune. Iaca, vă trimit d-voastră 5 fr., prețul de abonament pe 1/2 anu 1876. Vă rog, mijlociți ca să-mi vină jurnalul sub adresa per Deva la *Kőrösbánya*¹⁰.

Primiți salutările mele cele mai cordiali.

Al d-tale,

Dr. Hodoș¹¹/.

218

¹ Paginile 131—161 ale *Istoriei Imperiului Otoman*, București, 1876.

² De la p. 163 la p. 251.

³ *Partea I* a apărut în 1876 iar *Partea a II-a* în 1878.

⁴ La 1878, cînd I. Hodoș scoate de sub tipar partea a II-a a *Istoriei Imperiului Otoman*, situația apariției operelor lui Dimitrie Cantemir, pe care Societatea Academică voia să le publice într-o colecție completă, era următoarea:

Tomul I, *Descriptio Moldaviae*, în latină, editată de Al. Papiu Ilarian.

Tomul II, *Descrierea Moldovei*, tradusă de Iosif Hodoș.

Tomul III, *Istoria Imperiului Otoman*, Partea I-a *Creșterea lui* tradusă de I. Hodoș.

Tomul IV, *Istoria Imperiului Otoman*, Partea II-a, *Scăderea lui*, tradusă de I. Hodoș.

Tomul V, Partea I. *Evenimentele Cantacuzinilor și Brincovenilor*.

„ II. *Divanul lumii*. Amîndouă într-un volum publicat de G. Sion.

⁵ Regretatul.

⁶ În ședința din 21 august 1871 a Societății Academice se propune: 1. „Publicarea operelor cantemiriene va începe cu *Descriptio Moldaviae*, și se va continua din an în an cu alte opere ale autorului.

Descriptio Moldaviae se va publica numai în textul latin, punîndu-se la început portretul lui Dem. Cantemir, harta Moldaviei de Cantemir, după edițiunea Büschingiana, și una notiță asupra manuscrisului de la Moscova.

Cu editarea se va însărcina d. A. Papiu Ilarian.

D. Papiu Ilarian speră că, procurîndu-i-se cele necesare, pînă la sesiunea venitoare [i]și va termina și studiul cu care se ocupă, asupra vieții și operelor lui Demetriu Cantemir“.

² *Descriptio Moldaviae* se va scoate “în format 8°, hirtia no. 8, litere garmont 500 exemplare.” (Vezi: *An. Soc. Acad. Rom.*, ses. 1871, t. IV, București, 1872, p. 145).

⁷ August Treboniu Laurian, președintele Societății Academice.

⁸ *Descrierea Moldovei* apare cu harta Moldovei, după dorința lui Hodoș.

⁹ În 1876, redactor era Iacob Mureșanu și G. Bariț era colaboratorul principal. Din cînd în cînd la *Gazeta*, colabora și Iosif Hodoș.

¹⁰ Baia de Criș.

¹¹ Adnotarea lui Bariț: „1876. Baia de Criș, 6/15 ian. Venită în Zărnești 24 ian. R. : 26 ian.“

XI

Baia de Criș 4/16 martie 1876

Stimate d-le Bariț,

Aseară am primit scrisoarea d-tale din 13 ale curenteii.

Eu în săptămîinile trecute am fost foarte ocupat cu recrutarea ca să dăm cătane Împăratului¹. Și așa, n-am putut să trimit manuscrift tipografilor.

219 Dar știam că mai au încă, căci, precum văd, abia au ajuns la Baiazet², de o parte, dar de alta, chiar am așteptat ca să mă solicitați, fiindcă voiam să știu dacă tipograful voiesc a urma mai departe de la a 15-a coală ori ba. Precum se vede, căci nu știu încă de sigur, ei vreau a continua. Prea bine. Eu încă am manuscript în abundență. Chiar astăzi le-am trimis pe Selim I³ întreg (capu III din cartea III), și în tot momentul le pot trimite și pe Soliman I⁴ (capu IV din cartea III), apoi urmează cei mai mărunți pin-la Mahomed IV⁵, cu care ajung la partea II, ce cred că va putea rămânea pe sesiunea viitoare. / D-ta zici că ai ajuns cu reviziunea pin-la coala 13. Oare după ce vei ajunge și vei trece preste coala 15, nu ar fi bine ca să faci dispozițiunile la Delegațiune, să ne primim remunerariul votat de Academie? Io cred că nu numai că ar fi bine, dar și necesariu pentru noi, și în regulă pentru budgetul Academiei. D-ta, dar, vei ști ce să faci și te și rog să aibi bunătate a face.

Te mai rog apoi ca, pre lângă cele patru prime coale ce mi-ai trimis, să-mi trimiți și celelalte cite au mai ieșit de sub tipariu. Eu le-ași ceta și, dacă n-ași face alta, cel puțin mi-ași însemna *erata*.

La finea opului ar fi bine să se publice viața autorului, precum au făcut traductorii englez, francez și german. Io o și am tradusă, cu unele adăogiri. Dar aceasta știu eu că nu o putem hotări noi amîndoi. E bine însă ventilată. Apoi vom vedea ce va zice și Academia în secțiunea noastră⁶.

Primiți, d-le Bariț, distincta mea stimă ce vă port.

Al d-tale,

219°

Dr. Ios. Hodoș⁷. /

¹ I. Hodoș participa la recrutări în calitatea sa de vicecomite al comitatului Zarand.

² *Baiazid II Veli*, 1481—1512 (n. 1447, 1452 sau 1453), fiul lui Mehmed II Fatih. Este vorba de traducerea lucrării lui Cantemir. Capitolul consacrat lui Baiazid II în *Istoria Imperiului Otoman* este de la p. 163 la 203 (cap. II din cartea III).

³ *Selim I „Yavuz“* = Dur, 1512—1520 (n. 1470), fiul lui Baiazid II.

⁴ Vezi scrisoarea IX, n. 2. În *Istoria Imperiului Otoman*, t. I, vezi paginile 253—319.

⁵ *Mehmed IV (Mahomed IV)*, 1648—1687 (n. 1642), fiul lui Ibrahim.

⁶ Viața lui Dimitrie Cantemir va și apare în parlea a II-a a *Istoriei Imperiului Otoman*, de la p. 795 la 807.

⁷ Adnotarea lui Bariț: „1876, Ios. Hodoș. *Baia de Criș*, 4/16 mart. R. 28 mart.“

XII

Baia de Criș, 21 martiu/2 aprilie 1876

Prea iubite d-le Bariț,

N-am putut să răspund îndată la epistola d-tale din 28 martiu st.n. a.c. pentru că, avînd chiar mine aici congregațiune generale de comitat², am fost foarte ocupat cu prepararea lucrărilor ce au de a

se pertracta în acea adunare. Acum că astăzi sunt mai liber, mă grăbesc a-ți scrie pe scurt următoarele.

Tipografilor am trimis manuscript pe Soliman I Zăvodul, 14 coale și preste vreo citeva zile am să le mai trimt un transport de vreo 10 coale, apoi va urma transportul din urmă, de iar vreo 10 coale, cu cari am ajuns apoi la partea II.

221 Urmez consiliul d-tale și iacă-ți trimt aci comptul sau mai bine adresa mea către președintele Societății², care este totodată și președintele Delegațiunei, pentru ca să facă a mi se libera remunerariul votat de Societate. Nu știu /dacă nu cumva e prea lung ceea ce am scris președintelui, dar ai zis să scriu „negustorește“, și eu te-am ascultat. Nu știu dacă am scris chiar „negustorește“ ori ba. Fie oricum, d-ta fă mai departe cele ce știi ca să ne primim scarsa³ plată a sudoarei frunții noastre.

Eu însă voi avea de a face un compt și cu d-ta. Cele 15 coale tipărite nu sunt toate ale mele. Extrasul din prefațiunea traductorului german nu l-am făcut eu⁴. Pentru acesta ne vom împăca noi între noi amindoi, și pentru aceea nici nu am făcut vreo observare în comptul, respective adresa mea către președintele Societății, ca să nu-l aduc în incurcă și să afle nod în papură de a face dificultăți.

221° Cu această ocaziune, d-le Bariț, permite-mi ca, apropiindu-se S[fin]tul Georgiu, să vă doresc din toată inima, cu toată familia mea, să adjugeți această zi onomastică la mulți ani sănătos, dimpreună cu toată familia d-tale, să adjugeți aceea ce cu toții a /ajunge dorim pentru familie, pentru națiune, pentru beserică și pentru scumpa noastră patrie.

Al d-tale pururea stimătoriu,

222

Dr. Hodoș⁵. /

¹ În preajma anexării sale, reprezentanța Comitatului Zarand ținu, la 3 aprilie, cea dintii ședință ordinară pe 1876. Vicecomitele Iosif Hodoș citește aici un raport despre școlile din Ungaria și Transilvania. Arată că pentru școlile comunale, adică „maghiarizatoare“, cum le caracterizează el, s-au afectat din partea guvernului 636.705 fl. v.a., pe cînd celor confesionale (printre care și celor românești), numai o sumă derizorie: 19.796 fl. Școlile confesionale românești din Comitatul Zarand (cu 54.000 de locuitori români) nu au primit nici un florin ajutor de la stat (Correspondența semnată *Titus*, pare a fi chiar a lui I. Hodoș; vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 29 din 27/15 aprilie 1876, p. 3: *Baia de Criș în săptămîna florilor 1876*).

Această scrisoare a lui I. Hodoș este ultima în calitate sa de vicecomite. Se mută apoi la Sibiu ca referent școlar al Consistoriului.

Chestiunea împărțirii administrative a Transilvaniei nu era de fapt o problemă de „mai lesnicioasă administrare“, ci, așa cum se arăta și în articolul *Disce ab hoste*, urmărirea maghiarizarea, și postul lui Hodoș a fost sacrificat tocmai acestui scop. Cercurile guvernante urmăreau să impună o astfel de arondare — iluzorie de-alfel — încît în Transilvania „elementul românesc să rămînă dacă s-ar putea prin toate districtele în minoritate“. Presa maghiară (*Ellenör*) susține deschis acest principiu (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, nr. 37 din 25/13 mai 1876, p.1). Dorințe deșarte, deoarece majoritatea românilor era prea masivă pentru a o putea reduce la minoritate, orice măsuri s-ar fi întreprins.

² A. T. Laurian.

³ puțina (it).

⁴ În afară de supravegherea tipăririi traducerii și corecturile efectuate, contribuția lui G. Bariț cuprinde și traducerea *Extrasului din prefața traducătorului german*, din partea I-a a *Istoriei Imperiului Otoman*, de la pagina 35 la 39.

⁵ Adnotarea lui Bariț: „1876. Ios. Hodoș, Baia de Criș, 2 apr. În 17/5 aprilie am transmis scrisoarea lui pe adresa A. T. Laurian, cu comitivă și cu chitanța aceea de 975 l.n.“

XIII

Săbii, 31/1 1877

Prea iubite și mult stimate d-le Bariț,

Mai înainte de toate trebe să-mi cer escuzările mele că atit de tirziu vin a răspunde la stimabila d-tale scrisoare din 20 ianuariu curent.

Manuscript, afară de cele XXXI coale (*Istoria domniei lui Mahomed IV*)¹, ce v-am dat în vara trecută la București fiind, mai am gata revăzut încă la vreo 22 de coale (adecă: *Istoria domniei lui Soliman II*² și *Istoria domniei lui Achmed II*)³. Aceste 22 de coale le pot expedi în tot momentul. Aștept avizul d-tale.

2237 Mai este îndărăpt *Istoria domniei lui Mustafa II*⁴ și *Istoria domniei lui Achmed III*⁵, cu / care se termină lucrarea istorică. Acestea vor da manuscript de în circa 32—34 coale de ale mele. Eu cu lucrarea merg înainte. Și dacă tipografii s-ar purta bine și bărbătește, eu cred că, precum anunțaseși d-ta, pină cu finitul lui aprilie, sau și mai curind, ar putea fi „trecut păharul acesta de la noi“.

Dacă, dar, tipografii a terminat cu cele XXXI de coale, n-aveți decit să mă avizați ca să le trămit alte 22 coale ce le am gata. Celelalte apoi vor urma după cum ei se vor purta cu tipariul.

Te rog totodată ca, după ce vor ieși de sub presă 15 coale tipărite, să binevoiești a dispune cele necesare, pentru ca să-mi capăt remuneriul, că — vai! — cu greu putem trăi cind abia avem alt venit decit cel mizerabil din munca condeului.

2238 Poate că suntem mai scutiți aici decit oriunde pe airea în țară, dar pentru aceea ne pot duce și pe noi *aceștia* la o scuteală mai um/broasă ... *ceia* de la putere. *Potentes potenter agunt*⁶. Dar, cum bine zici, noi tot nu vom peri.

Colegul Vikentie? Se vede că d-ta ești mai bine informat decit noi acești de aici. Noi de la d-ta mai întâi auzim că d-l Vikentie se muta la Săbii.⁷ Se poate și această fatalitate. Dar una nu se poate: ca cu Vikentie împreună să fundăm un ziuariu nou⁸; ba nici vechi. Am cugetat, am vorbit, am ventilat ideea de a forma un ziuariu, dar nu în societate cu fratele Vikentie⁹. *Appage*¹⁰. Ceea ce mă imbucură foarte mult este că d-ta nu ești în contra fundării unui ziuariu aici¹¹, și aceasta mă face să sper că d-ta încă ne vei onora din cind în cind cu cite un articol din agerul d-tale condei. Dealtminterea încă nu suntem definitiv deciși cind să începem și de cite ori să apărem pe săptămână. Să concurgă ungurenii cel puțin 1000 abonați siguri? *Troppo di Speranza*¹². Care dintre diurnalele noastre, din cite au fost și cite mai

sunt, au avut vreodată una mie de abonați ¹³ și aceștia numai din Ungaria? Ne vom îndestuli și cu mai puțini.

Și acum primiți complimentele și salutările mele,

Dr. Hodoș. ^{14/}

¹ Vezi scrisoarea XI, nota 5.

² *Suleiman II (Soliman II)*, fiul lui Ibrahim, 1687–1691 (n. 1642). Vezi cap. II din cartea IV-a a volumului II din *Istoria Imperiului Otoman*, p. 579–634.

³ *Ahmed II*, fiul lui Ibrahim, 1691–1695 (n. 1643).

⁴ *Mustafa II* fiul lui Mehmed IV, 1695–1703, (n. 1664).

La Cantemir cuprinde cap. IV din cartea IV, de la p. 673 la 762.

⁵ *Ahmed III*, fiul lui Mehmed IV, 1703–1730 (n. 1673). În tomul II al *Istoriei* lui D. Cantemir, domnia lui Ahmed III este cuprinsă în cap. V din cartea IV, p. 763–793.

⁶ Cei puternici lucrează cu puterea.

⁷ *Vincentiu Babeș*, 1821–1907, cunoscut om politic al Banatului. Deputat în Parlamentul de la Budapesta timp de mai multe sesiuni. Membru fondator al Academiei Române. Un timp, președinte al Comitetului Central al Partidului Național Român. Informația lui Bariț nu s-a adevărit, Babeș nu s-a mutat niciodată la Sibiu.

⁸ Iosif Hodoș nu avea nici o simpatie pentru Vincentiu Babeș, împotriva căruia a scris și citeva articole în *Federațiunea*. V. Babeș era mult mai sensibil la realitățile politice din Austro-Ungaria, pe cind Hodoș făcea parte din gruparea federalistă a lui Alexandru Roman, Sigismund Borlea și Medan, care pretindeau: „*autonomia politică națională* pentru românii de sub Coroana Sf. Ștefan, cu *reprezentarea lor proprie*, printr-un congres cu atribuțiuni de stat, a bunăoară ca dieta. croată”^{6a} (*Dreptatea*, Timișoara, nr. 170 din 5/17 aug. 1897, p. 1; cf. *Tribuna*, IV, nr. 130 din 11/23 iun. 1887, p. 517).

Ca adversari politici, era imposibil a fonda împreună cu Vincentiu Babeș un ziar politic. G. Bariț știa bine acest lucru, dar sonda terenul pentru ziarul său *Observatoriul*, care va apare la Sibiu în mai puțin de un an de la această scrisoare.

⁹ Editarea unui ziar politic nou era o necesitate stringentă, deoarece peisajul presei periodice românești la 1877 era foarte sărac. Doar *Gazeta Transilvaniei* și *Telegraful român*. *Familia* avea mai mult un profil cultural. Trei importante ziare politice își încetaseră apariția: *Oriental latin* (30 sept/12 oct. 1875), *Federațiunea* (29/12 martie 1876) și *Albina* (12 ian. 1877).

I. Hodoș nutrea mai demult dorința de a edita și redacta un jurnal. El avu- sese chiar o înțelegere cu Visarion Roman în acest scop, încă la 1871, fapt ce reiese din scrisoarea lui V. Roman către Iosif Hodoș, din Sibiu, 26 mai 1871 (în *V a s i l e N e t e a*, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman*, Sibiu, 1942, p. 104–106).

¹⁰ Apage (gr.) = departe de mine [gindul].

¹¹ Ideea de a fonda un ziar politic circula intens în societatea românească a vremii. Până la sfârșitul anului 1877, generalul T. Doda avea asigurați (din vânzarea unor acțiuni) 1000 de florini, cu scop de a finanța un ziar nou (Vezi *Correspondența lui Vincentiu Babeș*, Cluj-Napoca, 1976, p. 100–101).

Și Al. Roman amintea că „Sibianii se frământă de mult a înființa un organ de publicitate”.

Dorința lui Hodoș nu i s-a realizat. Al. Roman îl informa pe Bariț la începutul lui ianuarie 1878: „La Săbii se continuă încercările, mai înainte cu Lăpedatu, mai apoi cu Hodoș și Păcurar. Treaba nu merse” (*George Bariț și contemporanii săi* vol. II, București, 1975, p. 234–235). Bariț nu era împotriva apariției unui nou ziar politic, mai ales că după ce s-a asigurat că Babeș nu va veni la Sibiu, s-a mutat el însuși acolo și a început chiar el editarea *Observatoriului* la 1/13 ian. 1878. Despre colaborarea lui I. Hodoș la noul ziar al lui Bariț, vezi *En e a H o d o ș*, *Din corespondența lui Simeon Bărnăuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 113.

¹² Prea multă speranță (it).

¹³ La 1877 *Gazeta Transilvaniei* avea 800 de abonați; la 1870 *Federațiunea* avusese 885 de abonați. *Albina* singură totalizase 1000 de abonați la 1870, iar *Telegraful român* atinsese această cifră prin 1861, după care scăzu vertiginos la 300—400 de abonați (George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, vol. I, 1977, Cluj-Napoca, în tabelul general al abonaților periodicelor menționate în studiul *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, p. 11—111).

¹⁴ Adnotarea lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș, Sibiu, 31 ian. R. 2 febr.“

XIV

Săbii, 20 mai 1877

Iubite d-le Bariț,

Am primit epistola d-tale din 17 luni curente chiar ieri cînd mă întorceam de la biserică, unde s-a celebrat parastas pentru regretabilul profesor de la seminariul de aici, Ioane Candrea¹, încetat din viață chiar în ziua datului epistolei d-tale, la Gerbersdorf în Silezia prusiană, unde mersese înainte cu vreo 18 zile, pentru căutarea sănătăței. Durere: nu sănătate ci repaus etern și-a găsit acolo.

Iubite d-le, încă din timpul fragedei mele tinerețe s-a întipărit în inima mea tipul luptelor d-tale pentru patria și națiunea română. Nu puteam — așa fi lipsit datorinței mele — de a nu veni să vă felicit acum, azi, mine, pe unicul care a mai rămas în viață dintre vechii și întrepizii luptători pentru limba și esistența națională a anticului popor român în antica Dacia romană.

225 Crede-mă și mă conservă totdeauna / de cel mai adict² discipul al d-tale. Aceasta este orgolioasa mea ambițiune, ce vreu a o păstra pentru toate zilele vieței mele.

Sunt și eu acum înaintat în etate, sau, cum se zice, am intrat în etatea unde omul se numește bătrîn. Dar nu sunt încă atît de bătrîn, încît să nu știu respecta pe cei mai bătrîni.

Rele și nevoi ați suferit mai multe decît noi (cum zice d-l Cipariu într-o eclogă a sa)³ și nu este cine să sufere mai mult decît tine. Și eu adaug: cel ce va suferi pînă în finit, aceluia va fi învingerea. Și d-ta trebuie să fii acela.

Atît la introducerea epistolei d-tale.

225° În cit pentru m[anu]s[cri]pt, eu încă în 25 martiu a.c. am trîmis tipografilor vreo 22 coale (adecă capu II din cartea IV, despre *Istoria domniei lui Soliman II*)⁴. Dacă, precum zici, cu tipărirea au ajuns numai pînă la coala 37, Mahomed IV⁵, § 147, atunci ei, tipografii, trebe să aibă m[anu]s[cri]pt indetul. Cu toate aceste, eu le voi trîmite zilele aceste capu III, despre *Istoria lui Achmed II*,⁶ / fiiul lui Ibrahim. Mai restă apoi Mustafa II⁷ și Achmed III⁸, cu care se termină *Istoria* lui Cantemir.

În cit pentru scame etc. să ne ajutăm pe frații noștri de un singe, îți acud aci *Suplementul la Telegraful român*, nr. 36, din care vei vedea ce au întreprins damele noastre române de aici⁹. Dintre bărbați am fost numai doi, Roman¹⁰, directorele Inst[itutului] „Albina“ și eu,

care am făcut pe redactoarele procesului verbal și apelului. Ideea a venit tot de la d-ta, prin o epistolă ce ai adresat încă în ianuarie trecut către d-l Stezaru ¹¹ în privința unor blanquette de timbruri, cari tot d-l Roman le-a prefăcut în bani.

Dumnezeu să ne ajute, și noi a ne ajuta să nu încetăm.

Complimentele mele la toată stimabila d-tale familie.

Iar d-ta primește salutările mele cele mai intime.

Al d-tale,

Dr. Ios. Hodoș ¹² /

226

¹ Ioan Candrea, 1844—1877, profesor la Institutul teologic-pedagogic andreian din Sibiu. A activat pe teren școlar, bisericesc, politic-național și social. Născu la Neagra (Munții Abrudului), din părinți țărani, după absolvirea gimnaziului a intrat în 1866/67 la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu. Termină studiile în 1869 și este trimis la perfecționare în Germania. În 1871/72 ocupă un post de profesor la preparandia pedagogică de stat din Deva. Se căsătorește cu Ana Slaba din Sibiu la 1873. În 1874 se mută definitiv la Sibiu ca profesor la institutul arhiepiscopial, unde își făcuse și studiile.

Dînd dovadă de hărnicie și zel, a fost ales membru în Consistoriul arhiepiscopial, pentru secțiunea școlilor și în comitetul Asociațiunii transilvane.

La începutul anului 1876, împreună cu Vasile Petri, I. Candrea editează *Scoala română*. A încetat din viață la 33 de ani în urma unei tuberculoze pulmonare, la Gerbersdorf în Silezia prusiană, unde se afla pentru a doua oară la tratament (*Telegraful român*, XXV, nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 144—145).

² Supus, credincios.

³ Este vorba de *Ecloga. Întru mărirea măriei sale prealuminatului și preaștitului domn d. Joan Lemenyi. Prin M. Principat al Ardealului și Părților împreunate episcopul Făgărașului greco-catholic. La ziua instalației sale în diecesă. II July MDCCCXXXIII. Supt numele clerului tiner din Blaj o închină umilitul fiu și capelan Timotheu Cipariu. Al. s. theologice dogmatice profesor etc.*, Blaj, 1833, p. 3.

Sînt versurile lui Damon, un păstor bătrîn și orb:

„Eu sînt bătrîn, și rele și nevoi

Am suferit mai mult decît voi;

Și astăzi sufăr, și nu este cine

Mai mult să simță altul decît mine.

Cunosc io lumea de-acum cum se poartă,

Știu cum era și care-acuma-i moartă”. (Vezi și T. Cipariu,

Poezii, ed. îngrijită de N. Albu, Cluj-Napoca, 1976, p. 47—66).

⁴ Vezi scrisoarea XIV, n. 2.

⁵ Vezi scrisoarea XII, n. 5. Reiese că tipografuli au ajuns pînă la p. 540.

⁶ Vezi scrisoarea XIV, n. 3.

⁷ Vezi scrisoarea XIV, n. 4.

⁸ Vezi scrisoarea XIV, n. 5.

⁹ „Societatea de doamne române s-a constituit în Sibiu pentru adunarea de oferte în favoarea românilor răniți în rezbél.” Vezi *Telegraful român*, XXV, nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 146. Procesul verbal al adunării de constituire și apelul a se vedea în supliment. Cf. *Gazeta Transilvaniei*, XL, nr. 38 din 31/19 mai 1877, p. 2—3, unde este reprodus *Procesul-verbal și Apelul*.

Înflăcărutul și cunoscutul *Apel către române* semnat „Comitetul”, este așadar creația lui Iosif Hodoș.

Notăm că alături de Iudita Măcelariu, președinta comitetului, se afla și soția sa, Ana Hodoș. Cea mai bună dovadă că familia Hodoș a fost foarte activă în acțiunile de sprijin moral și material al războiului de independență al României este că, în ciuda greutăților materiale, a contribuit cu suma de 100 fl., la fel ca și Visarion Roman, director de bancă (*Telegraful român*, XXV, nr. 40 din 22 mai/3 iun. 1877, p. 161). În acest număr din *Telegraf* este republicată și cunoscuta

scrisoare a lui G. Bariț, *Epistolă respectuoasă către femeile noastre*, în care sînt lăudate româncele din Sibiu, cărora le revenea onoarea inițialivei ajutorării soldaților răniți.

¹⁰ Visarion Roman, 1833—1885, învățător, profesor și publicist, redactor la *Telegraful român* (14 dec. 1857—12 iun. 1858), *Amicul școlii* (1860—1865) și *Albina Carpaților* (1878). Unul din întemeietorii Băncii „Albina”. Vezi: M. Ș. Cernesti, *Viața și opera lui Visarion Rămân*, în *Societatea de miine*, 1925, II, p. 377—378; G. Bariț și contemporanii săi, vol. II, București, 1975, p. 152. Vezi și B. Surdu, *Correspondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867—1879)*, în *An. Inst. de ist. Cluj*, IX, 1966, p. 311—350.

¹¹ Constantin Stezaru, căpitan pensionat, casierul Asociațiunii Transilvane.

¹² Nota lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș. Sibiu, 20 mai. R.”

XV

Săbii, 18/6 1877

Iubite d-le Bariț,

Mai înainte de toate te rog să nu te superi pe mine că vin a răspunde atît de tirziu la carta de poștă a d-tale, ce poartă datul Poștei 10/6 a.c. Am fost pe sate la examenile ce se țin acum la finitul anului școlastic, cu elevii din școalele populari¹.

227 Dacă corectura ce o ai deînaintea d-tale este din Soliman II², numai la Egen Pașa³ în Rumelia X, atunci te asigur de două lucruri: a) că m[anu]s[cri]ptul meu nu s-a perdut; b) că tipograful trebe să mai aibă încă m[anu]s[cri]pt. / Pentru că eu am trimis tipografului deodată cu o singură expedițiune pe Soliman II întreg, care stă din LXII de puncte și 29 de note⁴.

După Soliman II urmează Achmed II⁵, care încă nu l-am trimis, dar care îl pot trimite la tot momentul, că este gata.

Mi-ar plăcea dacă d. Göbl⁶ ar spune că la care anume număr de coală din m[anu]s[cri]pt a adjuș cu tipariul, căci coalele de m[anu]s[cri]pt ce i-am trimis sunt numerotate, și pînă acum i-am trimis (din *Partea a doua*) XLIV de coale.

227° Eu încă doresc să facem măcar 15 coale, dacă nu se poate totul. Dar imi permit întrebarea: oare între impregiurările prezenți putem fi siguri că m[anu]s[cri]ptul ce am să trimit / va adjușe intact la minile tipografului? ⁷

Tot ce aș dori să știu mai înainte este: a) cite coale de tipariu au ieșit pînă acuma; b) cite coale m[anu]s[cri]pt are tipograful din Soliman II, pe care, cum am zis, i l-am trimis întreg?

Aștept răspunsul d-tale la aceste diferite întrebări, spre a mă putea orienta, și pînă atunci te rog a primi salutările și complimentele mele cele mai intime.

Al d-tale pururea stimător,

Dr. Ios. Hodoș.

P.S. Am primit știrea despre regretabila moarte a colegului nostru Maxim⁸

¹ După desființarea comitatului Zarand în 1876, Iosif Hodoș este chemat la Sibiu de către consistoriu pentru a ocupa funcția de asesor ordinar, referent în senatul școlar. Participarea sa la examenele școlilor populare intra în obligațiile noii sale funcții.

² Vezi scrisoarea XIII, nota 2.

³ Egen Osman Pașa. Pașă cu 2 tiuiri. Acest subcapitol este la p. 587 – 588. a *Istoriei* lui D. Cantemir.

⁴ Capitolul este de la p. 579 la p. 634.

⁵ Vezi scrisoarea XIII, n. 3. Capitolul la p. 635 – 672.

⁶ F. Göbl. Proprietarul Tipografiei Curții de la București, str. Pasajul Roman, nr. 12, unde se tipărea *Istoria Imperiului Otoman*.

⁷ Aluzie la abuzurile oficialității austro-ungare, care în timpul războiului de independență al României au întărit paza la frontierele Transilvaniei, au înăsprit serviciul de vamă și au violat corespondența din și înspre România (vezi G. Neamțu, *Procesele politice din Transilvania în timpul războiului de independență (1877–1878)*, în *Anuarul Inst. de ist. și arh. Cluj-Napoca*, XX, 1977, p. 51 – 70).

⁸ Ioan C. Massim, 1825–1877, Profesor, membru al Societății Academice Române de la înființarea ei (1867). Profesor la liceul „Matei Basarab”, apoi la „Sf. Sava” și la Școala normală de învățători. Dintre operele sale menționăm: *Nou abecedar românesc* (1868), *Elemente de gramatică română* (1870). Lucrarea cea mai importantă a fost colaborarea sa la *Dicționarul și Glosarul limbii române*, alături de A. T. Laurian. Expresie a curentului latinist, *Dicționarul* încerca să creeze o nouă limbă, motiv pentru care nu a intrat în circuitul științific (C. Diaconovici *Enciclopedia română*, t. III, Sibiu, 1904, p. 220; *George Bariț și contemporanii săi*: vol. I, București, 1973, p. 201).

⁹ Adnotarea lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș. Sib. 18 iun. R. prin grai la Sibii și prin scris în 27 et 28 iunie”.

XVI

Săbii, 22/8 1877 n.

Iubite d-le Bariț,

Chiar în momentul acesta, azi la 4 ore post-meridiane, am primit epistola d-tale din 20/8 aug. curent.

Mă grăbesc a-ți răspunde, dar fiind timpul poștei înaintat, aceasta a mea scrisoare numai mine va putea pleca spre Brașov și d-ta abia poimîne o vei putea avea la mînă.

229 Apoi nu ne-am păcălit nicidecum. Iacă cum *nu* ne-am păcălit. Încă în sesiunea anului / 1847 s-a votat tipărirea a 15 coale din *Ist[oria] Imp[eriului] Otom[an]* de Cantemir (vezi *Anal[ele]*, tom. VII, pag. 102)¹. Acestea erau să se tipărească de la sesiunea anului 1874 pînă la cea din a[nul] 1875. Dar nu s-au tipărit, pentru unele dificultăți rădicate asupra traducțiunii.

În sesiunea anului 1875 s-a votat tipărirea tot a celor 15 coale, ce au rămas netipărite (vezi tomu VIII, p. 39)². Tipărirea apoi s-a început în intervalul de la sesiunea din 1875 pînă la cea din 1876³.

229 În acest interval însă și *durante sessione* 1876 s-au tipărit nu numai cele 15 coale votate, ci un plus de 14 coale (vezi tomu IX, la / pag. 25)⁴. Aceste 14 coale nu erau preveziute în budgetul Societății de la 1^a aug. 1875 pînă la 1^a aug. 1876. Prin urmare, acum ca tipărite degia, s-au trecut în budgetul anului 1877, mai votindu-se tipărirea a 15 coale, cari se înțelege că cu cele 14 tipărite fac coale 29. S-a zis la votare că noi putem tipări și mai multe coale de 15, ba putem tipări.

opul întreg, dar remunerațiunea pentru coalele ce întrec preste 15, se va vota numai în bugetul anului 1877/8⁵.

230 Aceasta este starea lucrului, și prin urmare nu ne-am păcălit, ci dacă am tipărit / în acest an 15 coale, noi ne-am împlinit însărcinarea, și Delegațiunea nu poate face nici-o dificultate de a ne libera remunerațiunea. A conto am tipărit aceea ce întrece preste 15 coale, și remunerațiunea pentru aceea ce întrece 15 coale are să se voteze în bugetul anului 1877/8, adecă acum în sesiunea în care ne vom întruni preste câteva zile⁶.

Chiar astăzi am trimis lui Göbl ultimul cap. din cartea IV, cu care se termină *Ist[oria] Imp[eriului] Otoman* de Cantemir.

În cit pentru litografarea palatului lui Cantemir, Societatea n-a dispus nimica pentru executarea ei, prin urmare noi nu putem purta aci nici o vină⁷.

La revedere, mai multe.

Al d-tale stimătoriu,

230^p

Dr. Hodoș /

¹ Într-adevăr, în bugetul Societății Academice de la 1 aug. 1874 pînă la 31 iulie 1875, se prevedea la paragraful „C. *Spesele secțiunii istorice*, 2. Începerea tipăririi traducțiunii *Istoriei Imperiului otoman* de Princip. Demetriu Cantemir.

a) Tipărirea a 15 coale în 1500 exemplare a 75 lei coala.....1.125

b) Remunerariu pentru corectură a 25 l. coala..... 375—

c) Remunerariul traductorului pentru 15 coale a 140 coala.....2.100—

3.600”

(*Analele...* VII, ses. a. 1874, București, 1874, p. 102).

² Și în bugetul Societății Academice de la 1 aug. 1875 la 1 aug. 1876 este trecut la cap. II. *Spese*, aceiași prevedere de a se tipări *Istoria Imperiului Otoman*, cu exact aceleași calcule, ca la n. 1. (*Analele Soc. Acad. Române*, ses. 1875, t. VIII, București, 1875, p. 39).

³ În bilanțul Societății Academice de la 16 aug. 1876, este trecută: „Începerea tipăririi trad[ucerii] *Istoriei Imp[eriului] Otoman*”

Hirtia 60 topuri și 50 coale..... 0124

Remunerariu pentru reviziune și corectură..... 370

Remunerariu traducțiunii pentru 15 coale..... 2105

3517 lei”

(*Vezi Analele...*, IX, ses. a. 1876, București, 1876, p. 15).

⁴ În ședința secțiunii istorice a Societății Academice Române din București din 28 aug. 1876, G. Bariț raporta că din *Istoria Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, în traducerea lui I. Hodoș, nu numai că s-au tipărit deja cele 15 coale prevăzute în bugetul anului expirat, dar în câteva zile se vor termina încă alte 14 coale, care vor completa partea întâi; tipograful, învoindu-se să tipărească acest rest, pe credit. „Secțiunea ia aceasta cu plăcere la cunoștință și decide a propune adunării plenare votarea atit a sumei ce se cuvine pentru cele 14 coale cu care se completează tipăririle părții prime, cit și încă pentru 15 coale din partea a doua, și recunoscînd necesitatea de a termina cit mai curînd edarea acestui op, a încuviințat ca d. Bariț în privința restului din partea a doua să procedă întocmai precum a proces în privința restului din partea prima”.

(*Analele...*, IX, ses. a. 1876, București, 1876, p. 25.)

⁵ Într-adevăr, bugetul Societății Academice prevede la capitolul cheltuieli, pe anul 1877--78, la punctul C. *Spese din fondul Economilor Societății și Radian*.

Destinat lucrărilor istorice: Tipărirea a. 30 coale din *Istoria Imperiului Otoman*, vol. II, remuneratiunea, corectura, legatul și hirtia (1/2 din budg. trec.) 8290 lei.

(*Analele...*, X, ses. a 1877, secț. I, București, 1877, p. 151.)

⁶ Sesiunea din 1877 a Societății Academice a început la 28/16 august.

⁷ Până la urmă a apărut.

XVII

Săbii 3/15 octobre 1877

Iubite d-le Bariț,

Să știi că m-am păcălit și am pățit-o io. Abia așteptam să adjung acasă, ca să mă apuc de acel lucru uricios: a face indicele alfabetic¹. Când, sosind acasă, ce era să-mi vadă, adecă să nu-mi vadă ochii?

Io, grație lărgităței Academiei noastre, aveam numai *un* singur exemplariu din *Istoria Imperiului Otoman* (Partea I) traducțiunea română, pe care fiul meu (să-i zic blăstematul) plecînd, în lipsa mea de acasă, la Viena la studiul de medicină², /l-a luat, nu știu din ce îndemn, cu sine. Îți poți întipui năcăjiciunea mea. Tipograful Göbl știu că ne pune pe foc, fiindcă i-am promis că îndată ce sosesc acasă am să-i trîmit indice-manuscript. Dar de unde să-l fac, dacă cartea nu este înaintea mea?

Te rog, dar, ca pe spezele mele să-mi trîmiți sub bandă (*Kreuzband*) ² exemplariul d-tale (dacă-l ai) *Partea I* din *Ist[oria] Imp[eriului] Otom[an]* traducțiunea română, căci altminterea sunt în imposibilitate de a face indicele. După ce voi termina cu lucrarea indicelui, îți voi returna cu mulțămîtit exemplariul ce-mi vei trîmite.

Primește salutările mele cele mai intime.

Al d-tale sempre stimătoriu,

Dr. Ios. Hodoș ⁴ /

231°

¹ La ședința din 24 august 1877 a Societății Academice, G. Bariț ridică problema dacă nu ar fi necesară adăugarea unui *indice* la *Istoria Imperiului Otoman* deoarece și edițiile engleză, germană și franceză posedă cîte unul, și încă foarte întins, variat și amănunțit.

D. Sturdza este de acord cu un indice, dar nu cu unul care să dubleze textul cărții. Al. Odobescu este și el în favoarea indicelui, imputernicindu-l fără întîrziere pe I. Hodoș cu alcătuirea unuia substanțial și complet, care, tipărit cu litere mai mici și pe 2 coloane, n-ar ocupa mai mult de 2-3 coale de tipar.

N. Ionescu, de teamă că întocmirea indicelui să nu dureze mai multe luni și astfel să întîrzie apariția cărții „așteptată cu nerăbdare de publicul român”, propune însă ca indicele să se publice mai tirziu, cu altă ocazie.

D. Sturdza insistă pentru un indice, deoarece fără acesta cartea ar pierde mult din valoare. El propune un indice dens de nume proprii, istorice și geografice, a celor mai importante date și fapte. Odobescu îl susține pe Sturdza, iar Hodoș acceptă a executa această lucrare adițională, urmînd a se servi de indicii străini, dar urmărînd a nu neglija din textul și notele lui Cantemir nimic din cele ce se referă la români.

(Vezi *Analele Societății Academice Române*, X, ses. a. 1877, secț. I, București, 1877, p. 37-38.)

² Enea Silviu Hodoș, pe atunci student medicinist în anul I la Universitatea din Viena.

³ Pe poștă, închis și sigilat sub bandă. Ca o recomandată.

⁴ Adnotarea lui Bariț: „1877. Ios. Hodoș. Sib. 3/15 oct. R. 21, trimis 1 ex. *Ist[oria] Imp[erului] Oto[man]*, 5 ex. colecțiune de ilustrațiuni, 40 exempl. *Hymnuri* pl. Crucea roșie, pt. adrese Iul. Spreer”.

XVIII

Săbii, 27 nov. 1877

Iubite d-le Bariț,

Te vei fi mirind, ba poate chiar te-ai și supărat, dacă nu miniat și necăjit pe mine, că de atita timp nu ți-am răspuns la două scrisori ale d-tale. Nu mă mai escuz, pentru ca să nu mă incus. D-ta însă știu că mă vei ierta. Io mă dau vinovat, d-ta judecă-mă. Știu că judecata nu va fi aspră, fiindcă ți-aș putea aduce multe, multe jurstări *alleviante*¹.

Am primit toate lucrurile ce mi-ai trimis prin librăria lui Julius Spreer² și i-am plătit transport 45 cr. Din ilustrațiunile donate de colegul nostru Odobescu³, am dat una colecțiune completă bibliotecii Asociațiunii tran[silva]ne, alta am să dau bibliotecii Seminarului andreian de aici. Cărticica *Hymnuri*⁴ trece cam încet, mai ales că d-ta zici să se vindă cu 25 cr., pre cind cele de mai nainte 30 exempl[are] se vinduseră cu 20 cr. / Părintele Boiu⁵ m-a rugat să-i dau vreo citeva exemplarie gratis, pentru ca să împarță la băieții din școala de aici, cari în timpul liber de prelegeri se ocupă cu facerea de *scame*⁶. I-am zis că te voi întreba, precum iacă te întreb că ce să fac?

Congresul nostru, precum vezi, nu s-a întrunit la termin, și nu știm cind se va întruni.

În cit pentru secțiunile Asociațiunii, eu cred că ocaziunea și timpul cel mai oportun ar fi atunci cind se va ținea aici consistoriul metropolitan, cu finitul lunei novembre, stilu vechi.

De la Comitetul Asoc[iațiunii] tran[silva]ne avem să-ți trămitem zilele aceste unele procese verbali. Aici lucrul merge cam încet și anevoios, fiindcă *unul singur* este și concipient și mundant, și protocolist, și expeditor, și ... nu mai știu încă ce.

Indicele alfabetic la *Istoria* lui Cantemir să știi că mi-a dat de lucru. Laboare mai dificile, mai uricioasă și mai seacă și timpitoare încă *n-am lucrat în viața mea și, după cum / am calculat, abia am făcut* până acuma 2/3 părți. Sper că peste puțin mă voi scăpa și de restul ce mai este⁶.

Tipograful știu că va fi impacient, și va aștepta cu nerăbdare m[anu]script. Am să-i scriu chiar astăzi, să nu dispere. Dar d-l Odobescu a lăsat oare să se facă planul Constantinopolei cu palatul lui Dem. Cantemir?⁷ Fără acesta nu se va putea broșura Partea II, sau că ea se va broșura și fără acel plan?

Io, din întâmplare, absentasem de acasă chiar în zilele cind a murit și s-a înmormintat regretatul nostru Papiu⁸. Înainte de aceea fusesem la București vreo citeva săptămîni⁹. Și sub aceste absențări ale mele mi s-au înmulțit lucrurile, de nu văd unde-mi stă capul ca

să le fac pe toate. Pentru aceea mă întorc la începutul acestei scrisori, și zic: iartă-mă că-ți scriu atît de tîrziu, și te rog primește complimentele și salutările mele cele mai sincere și cordiali.

Al d-tale totdeauna iubitoriu și stimătoriu,

Dr. Ios. Hodoș.

P.S. De la Silași ¹⁰ și Alexi ¹¹ avem să cerem disertațiunile.

H. /

234

¹ Împrejurări ușurătoare (circumstanțe atenuante).

² Una din cele mai mari lucrări din Sibiu (înainte fusese proprietatea lui S. Filtsch). Se lansează și în afaceri editoriale, tipărind planșe cu animale pentru uz școlar (*Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 80 din 26/14 oct. 1870, p. 2).

³ Din 1870 și pînă la 1877 singurele ilustrații donate de Al. Odobescu au fost doar cele anunțate în ședința din 7 septembrie 1877, adică: 15 cromolitografii reprezentînd monumente și vederi muntoase și urbane din Bucovina; 32 fotografii reprezentînd monumente și obiecte eclesiastice vechi din bisericile Bucovinei și 4 acuarele (Vezi *Analele Societății Academice*, X, ses. a. 1877, secț. I, București, 1877, p. 75).

Avînd însă în vedere că în 1877 Odobescu a donat Societății Academice și un număr apreciabil de cărți, ar putea fi vorba despre albumul *Thesaurul de la Petroasa*, București, Tip. Socec, f.a. în 40 (14 pl.).

⁴ Este vorba de *Imnuri și rogațiuni pentru poporul credincios*; broșată costa 20 de creițari (vezi *Catalogul alfabetic a lui W. Krafft în Sibiu*, în *Transilvania*, XI, nr. 22 din 15 nov. 1878, p. 264).

⁵ *Zaharia Boiu*, 1834—1903, Profesor și preot apoi protopop în Sibiu. Membru corespondent al Academiei Române, între 1863—65 redactor al *Telegrafului român*. A fost un bun prieten cu I. Hodoș; el îi va rosti panegiricul la funeralii.

⁶ Elevii Seminarului andreian din Sibiu făceau „scame“ în cadrul unor acțiuni de ajutorare a soldaților români răniți în războiul de independență al României.

⁷ „*Indicele alfabetic despre persoanele, localitățile și evenimentele cele mai însemnate în această istorie*“ este intercalat la volumul II al *Istoriei Imperiului Otoman*, de la pagina XXI la CXXXIII. În ciuda silei cu care s-a apucat de această muncă „seacă“, indicele său este temeinic lucrat și un model de mîgală.

⁸ În ședința din 24 august 1877 se amintise clar și despre stampa reprezentînd palatul lui Cantemir din Constantinopol, care încă în sesiunea din 1876 s-a decis a se intercala în volumul al II-lea al *Istoriei Imperiului Otoman*. Și în această ședință Secțiunea recomandă a nu se uita punerea în aplicare a mai vechii decizii. Vezi *Analele...*, X, ses. a. 1877, secț. I, București 1877, p. 38. Această planșă zincografiată a și fost anexată la sfîrșitul volumului II.

⁹ I. Hodoș a fost extrem de afectat că nu a putut lua parte la înmormintarea vărului său, Al. Papiu Ilarian. Se pare că preotul Z. Boiu i-a telegrafiat în ultimul moment și astfel n-a mai putut sosi la timp de la Budapesta la Sibiu. Vezi scrisoarea sa din 27 nov. 1877 publicată de Enea Hodoș, în *Din corespondența lui Simeon Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 112.

Regretele și le exprimă public, în *Telegraful român* și în *Gazeta Transilvaniei*. Iată cele publicate în *Telegraful român*, XXV, nr. 83 din 20 octombrie/1 nov. 1877, p. 333:

„*Corespondinție*. Domnule redactor! Vă rog să-mi dați voie ca, prin stimabilul d-voastră organ de publicitate, să-mi exprim profunda mea condolență pentru regretabila trecere din viață a vărului meu *Alessandru Papiu Ilarian*. Durerea mea ce simt este cu atît mai mare cu cît, din întîmplare, n-am fost aici acasă nici în ziua de 23 octobrie cînd a murit, nici în 27 octobrie cînd s-a înmormîntat, prin urmare în aceste momente supreme ale defunctului nu i-am putut da onorurile ce-i datoriam ca văr primar, ca amic nedespărțit din cele mai crude ale noastre tineretșe și soț de școală.

Vin, dar, atît eu cît și soția mea și opt fii ai mei, dimpreună cu trei surori ale decedatului, anume Carolina, Anica și Cornelia, și consorțiul acestora a ne depune-

omagiu și a vărsa lacrimile noastre ferbinți pe tristul mormint al celui mai scump și mai iubit dintre consingeni noștri.

Fie-i țărîna ușoară și memoria eternă!

Noi niciodată nu-l vom uita.

Primiți, d-le redactor, asigurarea prea distinsei mele stime și considerațiuni.

Sabiu, 31 octombrie 1877

Dr. Iosif Hodoș

Într-o formulare aproape identică vezi și în *Gazeta Transilvaniei*, XL, nr. 84 din 8 nov./27 oct. 1877, p. 3.

¹⁰ La sesiunea din 16 august-20 septembrie 1877 a Societății Academice Române. Vezi *Analele*..., X, 1877, secț. II, București, 1878, p. XXIII.

¹¹ Disertația lui Gr. Silași, va fi citită în ședința din 4 august 1878, la Adunarea generală a Asociațiunii transilvane, ținută la Șimleu. Titlul acesteia era: „*Universitatea de la Cotnari și învățămîntul român în secolii XV, XVI și XVII*”. Vezi *Analele Asociațiunii Transilvane*, fasc. I, Sibiu, 1880, p. 20.

¹² Neobținînd disertația de la A. P. Alexi, Iosif Hodoș o citește pe a sa în Adunarea generală din 5 august 1878, intitulată *Inceputul școalelor române*.

XIX

14 sept. 1879, Sibiu

D-le Bariș,

În ședința Comitetului, ce s-a ținut în 11 a luni curente septembrie¹, s-a primit ofertul Tipografiei archidieceesane pentru tipărirea *Analilor Asociațiunii*² în condițiunile ce le știți.

Vă rog să faceți un proiect de contract, fiindcă d-ta, ca expert în asemenea treburi³, cu bună seamă vei ști mai bine a o potrivi.

Și apoi acel proiect de contract să mi-l trimiteți mie p[en]tru a încheia contractul definitiv.

Material pentru a începe imediat tipărirea este, și poate este mai mult decît ne-ar trebui.

Hodoș /

¹ Comitetul Asociațiunii a ținut în septembrie două ședințe la Sibiu, în care s-a dispus executarea întocmai a hotărîrilor Adunării generale de la Sighișoara cu privire la publicarea *Analelor*, luîndu-se totodată măsuri definitive pentru apariția lor (*Observatorul*, II, nr. 70 din 1/13 sept. 1879, p. 280).

Iosif Hodoș îi comunică toate acestea lui G. Bariș în calitate de secretar II al „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”.

² *Geneza Analilor* este expusă de I. Hodoș în *Analele Asociațiunii Transilvane*, 1880, fasc. I, p. 3-6.

Aceasta era foaia periodică a Asociațiunii, prevăzută de statute. *Analele* urmau să publice:

a) Procesele verbale, actele și toate lucrările adunărilor generale, precum și cele ale comitetului și ale secțiunilor Asociațiunii;

b) Discursurile sau disertațiunile istorice, științifice și literare ale membrilor, ce aceștia vor fi ținut în adunările generale sau în secțiuni, precum și lucrările altora, cari lucrări au obținut aprobarea Asociațiunii sau a secțiunilor;

c) *Alte scrieri, documente sau articli*, pe cari comitetul sau secțiunile în sfera lor de competență și de activitate, le vor afla bune și demne pentru tipărire (§ 32 din Statute);

d) Operatele premiate se vor publica în *Anale* numai după ce se va regula, prin un anume conclud (acord) dreptul de proprietate între asociațiune care premiază și între autorul premiat.

3. *Analele* vor apărea în fascicule nelimitate, în format octav, de atâtea ori de câte ori va fi material de publicat.

⁴ Prețul lor se va stabili și însemna pe fiecare fascicul după mărimea (volumul) lui. Dar acest preț va fi mai moderat pentru membrii, decât pentru nemembrii asociațiunii (§ 35 din Statute).

⁵ *Analele* publicate în cursul unui an vor forma un tom complet al publicațiilor asociațiunii din acel an.

⁶ Pentru publicarea acestor *Anale*, va îngriji comitetul asociațiunii prin secretarul prim, ca redactorul acelor publicațiuni (§ 16 din Statute).

Secretarul prim va fi însă ajutat în privința aceasta și de secretarii secțiunilor în ceea ce privește publicațiunile ce cad în activitatea și competența acestora.

⁷ În publicarea *Analelor*, se va observa modul de scriere etimologic, precum el a fost observat și pînă acum în publicațiunile Asociațiunii⁴. Vezi și *Observatoriul*, II, nr. 3 din 10/22 ian. 1879, p. 10—11. Biroul comitetului Asociațiunii a intrat în tratative cu toate tipografiile din Sibiu, dar Tipografia arhidiecezană a fost aceea care a oferit condițiile cele mai favorabile, astfel că a și fost încheiat contractul, iar *Analele* au și apărut în 1880.

⁸ Aluzie la faptul că G. Bariț a fost directorul fabricii de hirtie din Zărnești.

XX

Sibiu, 3 octombrie 1880 st.n.

D-le Bariț,

În *Familia* de astăzi Nr. 72, pe pag. 457, la noutatea *Monumentul lui Papiu Ilarian*, cetesc următoarele: „Inaugurarea se va face pe timpul cînd și Societatea pentru fond de teatru va ținea la Sibiu adunarea sa generală desigur în prezența unui public numeros¹”.

236 M-a surprins această noutate și m-a indignat totodată apucătura gheșeftară a redactorei numitului jurnal de / a-și aduna public la societatea sa teatrală².

Îs convins că această știre este trasă din vînt numai cu scopul acesta. Cu toate aceste, cred necesar de a se dezminți în numărul cel mai de aproape al *Observatoriului*, pentru ca publicul să nu fie indus în eroare prin astfel de știri de gheșeft³.

236° În cît pentru inaugurarea monumentului lui Papiu⁴, io am alt plan⁵, și nicidecum nu m-aș învoi ca acea inaugurare să se celebreze cînd Societatea de teatru își va ținea producțiunile sale / aici în Sibiu.

Dealtmîntea despre aceasta vom avea încă destul timp de a vorbi. Acum vă mai rog să primiți complimentele și salutările mele,

237

Dr. Ios. Hodoș⁶ /

¹ Știrea sună astfel: „*Monumentul lui Papiu Ilarian*. Precum se știe, Academia Română a decis să ridice un monument repausatului ei membru Alesandru Papiu Ilarian. Acest monument, precum ni se scrie din Sibiu, la 26 septembrie a sosit acolo, din Kreuznach în Prusia renană. Cu așezarea lui sînt însărcinați d-nii Bariț și Hodoș, cari lucrează ca să fie gata cît mai curînd. Inaugurarea se va face pe timpul cînd și Societatea pentru fondul [1] de teatru va ținea la Sibiu adunarea sa generală, desigur în prezența unui public numeros” (*Familia*, XVI, nr. 72 din 21 sept. st.v./3 oct. st.n., 1880, p. 457). Despre sosirea monumentului la Sibiu, vezi *Observatoriul*, III, nr. 75 din 17/29 sept. 1880, p. 299.

² Este nedrept cu Iosif Vulcan, cu atît mai mult cu cît el însuși a fost un animator de frunte al Societății pentru un fond de teatru român.

³ G. Bariț nu va da o dezmințire explicită în *Observatoriul*, însă atunci când va scrie despre acest eveniment local (vezi numerele 78 din 27/9 oct. 1880, p. 311 și 79 din 1/13 oct. 1880, p. 315) nu va aminti nimic despre statuia lui A. Papiu Ilarian.

⁴ *Raportul despre monumentul ridicat în memoria lui Alexandru Papiu Ilarian, în Sibiu*, a fost prezentat de G. Bariț în ședința din 26 febr. 1882 a Academiei Române.

El a arătat că deși Asociațiunea decisese prin vot unanim ca Adunarea ei generală să ia parte la acea solemnitate, în corpore, chiar în ziua dezvelirii monumentului, i se interzice lui G. Bariț de către autorități ca „Adunarea” să ia parte la solemnitate. Bariț va răspunde: „Dacă Adunarea nu poate, oamenilor le va fi permis a merge la biserică și a se ruga pentru sufletele repausaților frați și surori”. După care Adunarea se împrăștie, ca să se regăsească, într-un număr important, la biserica în cimitirul căreia se afla mormântul lui Papiu Ilarian. Au fost prezenți și George Sion, Vinčențiu Babeș și Alexandru Roman (vezi *Analele Academiei Române*, Ser. II, t. IV, 1881–82, sect. I, București, 1882, p. 90–94).

Adunarea Asociațiunii transilvane a fost prezidată de T. Cipariu, care, la această solemnitate, unde ar fi trebuit să ia parte și Hodoș, vorbește cu multă simțire despre dispariția lui Al. Papiu Ilarian care a fost „un talent rar și un tezaur de cunoștințe vaste” (*Gazeta Transilvaniei*, XLIV, nr. 95 din 22 aug./3 sept. 1881, p. 2). Vezi și *Familia*, XVII, nr. 59 din 9 aug. st. v./21 aug. st.n. 1881, p. 386.

⁵ Planul său nu și-l va mai realiza, deoarece după o suferință îndelungată, firul vieții i se curmă la 9 decembrie 1880. De fapt, când scrisese această scrisoare, I. Hodoș era ținut la pat. Căzuse bolnav de tuberculoză încă de pe la jumătatea lui septembrie. A zăcut deci mai bine de 2 luni și jumătate (*Observatoriul*, nr. 96 din 29/11 dec. 1880, p. 384).

⁶ Familia îi trimite următoarele date lui G. Bariț pentru a-i scrie și publica necrologul, ceea ce va și face în *Observatoriul*, III, nr. 96 din 29/11 dec. 1880, p. 384. Datele, păstrate de Bariț alături de scrisorile lui Hodoș, fac parte din același manuscris 995, fila 238–239, purtând următoarea adnotare: „Primisem de la familia rămasă orfană următoarele date: 1881. La necrologul lui Iosif Hodoș:

Date.

Dr. Iosif Hodoș,

membru al Academiei Române, membru ordinar și secretar II al Asociațiunei tran[silva]ne pentru literatura și cultura poporului român; asesor și referinte școlar al Consistoriului arhiepiscopical greco-orient[al] român al Transilvaniei.

Răposat la 12 ore a nopții 9 dec./27 nov. în al 52-lea an al vieții și 23-lea al fetei căsătorii, provăzut cu sfintele taine, după un morb îndelungat și-a dat blindul suflet în minile creatorului (N. B. Născut în 28 octobrie 1829; părintele Vasile H[odoș] fost preot în Bandul de Cimpie).

Înmormântarea duminică în 12 dec./30 nov. la 3 oare după amiazi în cinterimul bisericii gr. or. române din suburbiul iosefin./

.Soția: *Ana Hodoș*, născută Balint.

Fii și fiice: 1. *Enea Silviu*, medicinist la universitatea din Viena, an. IV.

2. *Ana Leitița*, măritată Oncu.

3. *Simeon Sabin*, Offiziersstellvertreter (Candidat de locotenințe) în reg. 50.

4. *Iosif Alesandru*, stud. cl. 8 gimn.

5. *Iuniu Brut*, stud. cl. 5 gimn.

6. *Uliu Traian*, stud. la școlăle comerciale din București.

7. *Amos Nerva*, stud. cl. I gimn.

8. *Roma Victoria*.

.Soacra: *Carolina Balint*, văduvă protopopeasă.

Ginere: *Dr. Nic. Oncu*, avocat în Arad.

.Frați: 1. *Zenoviu Hodoș*, paroch în Icelandul Mare.

2. *Ioan Hodoș*, paroch în Bandul de Cimpie.

Văr: *Scarlat Balint*, comerciant în București./

Nepoți: 1. *Vasiliu Hodoș*, capelan în Icelandul Mare.

2. *Ilarie Hodoș*, profesor la Școala comercială din București.

Alți numeroși consingeni și consingene“.

DIMITRIE MOLDOVAN

(1811—1889)

În mișcarea națională românească de emancipare, așa cum înalții prelați, în anumite împrejurări determinate de condiții istorice concrete, au jucat un rol de frunte, tot așa ambianța politică din fosta monarhie a anilor de început ai „perioadei liberale“, aflată sub zodia altor imperative, aduce în primul plan elemente din ierarhia funcționărească a imperiului. Prin neastîmpărul politic al anilor de mari transformări, împrejurările amintite determină o deplasare de competență în mișcarea națională spre membrii înaltei funcționării, de la influența cărora se așteptau foloase sporite în condițiile schimbate din monarhia habsburgică.

Dimitrie Moldovan este unul dintre acești oameni politici români a căror ascensiune funcționărească, împletită cu strădaniile sale politice și răsfrîntă cu nuanță specifică în acestea, înscrie unul din cei dintii pași în procesul de laicizare a conducerii mișcării naționale românești, proces împlinit abia mai târziu, sub dualism.

S-a născut la Deva, în 16 octombrie 1811¹. Tatăl său, negustor, trebuie să fi fost un om cu stare. Familia avea case în Deva² și stăpinea mine de aur în Munții Apuseni³, moștenite în bună parte de Dimitrie Moldovan. Averea, moștenirea spirituală de familie, a cărei condiție socială o atășa strins stabilității vieții administrative împreună cu un pronunțat sentiment al îndatoririlor publice, îl vor fi determinat, mai târziu, pe Dimitrie Moldovan să îmbrățișeze o carieră în consonanță cu preocupările familiei. Familia i-a asigurat studiile: școala normală la Zlatna, gimnaziul la Sibiu, 4 ani la politehnica din Viena și alții la montanistica din Schemnitz pe care a absolvit-o⁴; moștenirea psihologică și interese de familie, pregătirea profesională practică, altoite pe o fire dreaptă, rectilinie în manifestări, calculată și plină de onestitate, au creat omul și fondul pe care se vor desfășura acțiunile sale viitoare.

Pînă la Revoluția din 1848, Dimitrie Moldovan nu s-a apropiat totuși de viața publică; s-a menținut în cercul afacerilor private, ocupat cu administrarea minelor de aur. Răstimpul acesta din anii tinereții i-a lărgit și i-a adîncit în multe privințe orizontul politic și social, cunoștințele despre trecutul și prezentul constituțional — în sensul epocii — și economic al Transilvaniei, despre nevoile zilnice ale locuitorilor Munților Apuseni, ale

¹ C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, tom. III, p. 314

² Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 39—42.

³ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, acte de proprietate asupra unor mine.

⁴ C. Diaconovici, *loc. cit.*

românilor din valea inferioară a Mureșului transilvan. A putut constata în acești ani necesitatea presantă de reforme, de ameliorare modernă a îmbătrînitului organism politic, administrativ și social-economic care era Marele Principat al Transilvaniei. Legiuirile nedrepte, nemiloasele canoane de castă, *Approbatele*, *Compilatele* și altele, cu caracterul lor discriminator, sprijinit pe o justificare strimăbă, funest pentru românii din Imperiu, au făcut asupra lui și a altora aceeași impresie de frustrare flagrantă, ce stă la originea înverșunării unei întregi generații la 1848 în scopul emancipării. Astfel, Dimitrie Moldovan îmbrățișează cu entuziasm crezul românesc al revoluției din 1848, cînd alături de viitorii tribuni și prefecți din munți se grăbește pe Cimpul Libertății, jurînd credință națiunii, o credință respectată cu sfințenie toată viața. Se va vedea mai tîrziu, din paginile scrisorilor trimise de el lui George Bariț, continuitatea de idei și imperative, prelungită de la revoluție pînă în „perioada liberală“, vie într-o conștiință ce resimțea toată greutatea comandamentelor superioare politico-naționale.

Activitatea din timpul revoluției l-a recomandat pe Dimitrie Moldovan autorităților imperiale. În 1848 este numit jude suprem în comitatul Hunedoarei, după ce fusese desemnat de adunarea de la Blaj printre aceia ce urma să ducă actele ei Împăratului. În 1849 s-a refugiat în România ca prefectul Solomon, pentru ca în 1850 să ajungă într-un post adjuncat la comanda districtului Albei Iulii, iar în 1854 comisar clasa I la Orăștie⁵. Colaborarea lui cu autoritățile imperiale, în 1848—49, în vremurile tulburi ale războiului civil⁶ și mai tîrziu, trebuie cîntărită cu prudență, judecînd-o, pentru a-i putea găsi aprecierea justă, în condițiile vremii de atunci; în nici un caz nu trebuie confundată cu o plasare a intereselor românești în trena politică a Curții, idee de care era cu totul străin, ci se cuvine a-i căuta explicația în nădejea nutrită și de Iancu și de alții că alianța cu cercurile imperiale poate folosi cauzei poporului român, în virtutea adversității dintre Curte și oamenii politici maghiari. Ne-o dovedește, între altele, și împrejurarea că în 1849, la 1 iunie, Dimitrie Moldovan nu se știește să ceară comandamentului militar austriac din Transilvania pedepsirea comandantului regimentului Bianchi, căpitanul Rafels, pentru insule aduse lui ca jude și întregii națiuni române⁷. Atașat cu putere intereselor poporului român, Dimitrie Moldovan își continuă după revoluție cariera funcționărească, în spiritul aceleiași devotament față de cauza publică, străin de ranchiunile naționale, persistente în cazul altora. Este întru totul valabilă și pentru această epocă, deși formulată cu referire la vremuri ce aveau să vină, caracterizarea lui George Bariț, care-l numise „... funcționar iubit de adevăr“⁸. Preocupat și de administrarea averii familiei⁹, el lucrează la Sibiu în comisiile pentru „desărcinarea pămîntului urbarial“, iar în 22 mai 1855 este numit de împărat în proiectata „comisie de consultare“, destinată „să stea alături de șeful țării pentru ca pe acesta prin cunoștințele sale speciale asupra țării și prin lămuririle sale să acorde aprobarea pe care în scopul întregirilor și modificărilor de tot felul asupra proiectului deja admis de maiestate în toate direcțiunile și precizat asupra viitoarei reprezentățiuni naționale“¹⁰. Împrejurarea este amintită de Dimitrie Moldovan în corespondența trimisă lui George Bariț: „Aci îți mai trimet două

⁵ *Ibidem*. Vezi și Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 262.

⁶ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 26.

⁷ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 27.

⁸ George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*, vol. III, p. 436.

⁹ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 259.

¹⁰ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 36.

copie despre lucrările Guberniului de acum în anul 1855 când era vorba să se facă Landesstatute pe baza Patentului despre Grundzüge 31/12 1854—1855. Eu încă fui chemat cu Dorgo din partea românilor. Aci vezi opiniunea mea sub I despre dreptu historic, apoi sub II cum aş fi cugetat eu atuncea împăciuirea naţiunilor aci. Aceste le spusei în faţă la unguri, grof Tholdalagi şi Beldi, apoi consiliarul Szabo, et saşi, Bruken-thal, Herbert. Referentul pentru historie fu consiliarul Grün[n]”¹¹.

Împrejurarea marchează un moment important în cariera funcţionărească a lui Dimitrie Moldovan, scoţînd în evidenţă preţuirea de care se bucura în ochii autorităţilor imperiale, dar şi promptitudinea sa în folosirea oricărei ocazii favorabile pentru îmbunătăţirea situaţiei poporului român din Imperiu. Faptele sale desfăşurate de-a lungul mai multor ani l-au recomandat — şi aceasta este mai important — încrederii poporului român din monarhie, pentru a cărui soartă a arătat devotament stăruitor. Faptul este mai evident la începutul „perioadei liberale” când, conjugate, poziţia socială şi prestaţa naţională ale lui Dimitrie Moldovan înregistrează un progres considerabil. Pe de o parte, în 1861, i se atribuie un post de secretar la recent reînfiinţata Cancelarie Aulică a Transilvaniei de la Viena, pe de alta, în planul mişcării naţionale, Dimitrie Moldovan, aflat în raporturi strînse cu corifeii mişării româneşti — George Bariţ, Alexandru Sterca Şuluţiu, Andrei Şaguna, Ioan Raţiu, Axente Sever şi alţii — se numără printre personalităţile cele mai influente, este prezent la cele mai importante întruniri politice româneşti, sau la acelea în care românii au avut un cuvînt de spus: Conferinţa naţională din 1/13—4/16 ianuarie 1861 ţinută la Sibiu ¹², Conferinţa regnicolară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia. În 1861 la Sibiu a fost ales membru în comisia permanentă înfiinţată cu această ocazie în scopul de a conduce efortul de emancipare naţională a poporului român. În 1862, făcea parte, ca ortodox, dintr-o mare delegaţie românească formată din Andrei Şaguna, Andrei Mocioni, Anton Mocioni, Emanuil Godju, Vincenţiu Babeş, Nicolae Popea, Ioan Popasu, Eudoxiu Hurmuzaki, care a cerut Curţii din Viena separarea ierarhiei religioase a românilor de patriarhia din Carlovitz, şi a fost primită, în lipsa Împăratului, de arhiducele Rainer, apoi de ministru Schmerling şi de cancelariul aulic ai Transilvaniei şi Ungariei, Nádasdy şi Forgách ¹³.

La Cancelaria Aulică a Transilvaniei din Viena se punea problema, pe la sfîrşitul lui 1861, ca Dimitrie Moldovan să fie avansat la rangul de consilier aulic ¹⁴. S-au ivit însă piedici, probabil în urma atitudinii sale în problemele cu care era confruntat poporul român, astfel că nici în ianuarie 1862 lucrurile nu se limpeziseră încă. Mitropolitul Alexandru Sterca Şuluţiu, indignat de piedicile ce i se puneau în cale ¹⁵, îl informa pe Dimitrie Moldovan ¹⁶ că îi scrisese cancelarului Francisc Nádasdy, intervenind pentru numirea lui, lucru pentru a cărui înfăptuire acelaşi mitropolit îl felicita în 9 mai 1862 ¹⁷. Este ultima treaptă pe care Dimitrie Moldovan o urca în ierarhia funcţionărească din Imperiu. El va fi pensionat în acest post, odată cu desfiinţarea Cancelariei Aulice în anul 1867. A fost o funcţie în care, aşa cum vom constata din analiza scrisorilor sale

¹¹ Scrisoarea VIII.

¹² G. Bariţ, *Op. cit.*, p. 73, 81.

¹³ I d e m, *Op. cit.*, p. 130.

¹⁴ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 307.

¹⁵ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.

¹⁶ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 370; scrisoarea din 1 februarie 1862.

¹⁷ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 315.

către George Bariț, a putut face și a făcut importante servicii poporului său, nu în dauna altora, ci pentru îndreptarea nedreptăților ce i se făcuseră și i se mai făceau.

Activitatea politică propriu-zisă a lui Dimitrie Moldovan luă sfârșit mai degrabă decît cariera sa funcționarească. Adăugînd la cele spuse demersurile sale din vremea Dietei de la Sibiu din 1863—1864 al cărei deputat a fost, și acelea din cadrul Senatului imperial, la care a fost trimis de aceeași dietă, ca membru în Camera deputaților¹⁸, avem conturul complet al principalelor jaloane ce marchează această activitate. Politică efectivă Dimitrie Moldovan a făcut deci pînă prin 1864, căci la Dieta transilvăneană din 1865 nu s-a mai prezentat¹⁹. A continuat însă să facă servicii poporului român, apărînd cu înverșunare împotriva atacurilor furibunde la care a fost ea supusă, petiția românească protestatară ce, purtînd 1493 de semnături, fusese înaintată de Ioan Rațiu în 30 decembrie 1866 Cabinetului imperial, de unde a fost remisă Cancelariei Aulice, după bunul obicei al fari-seismului habsburgic.

Deși ajuns în retragere după toate canoanele pretinse de același filistinism beam-tăresc austriac, Dimitrie Moldovan nu-și găsește din punct de vedere istoric locul decît între funcționarii români înlăturați mai mult sau mai puțin brutal de dualism, ca Ilie Măcelariu, Vincențiu Babeș și alții. A resimțit-o și el, căci pe plan oficial nu mai dă curs nici măcar unor solicitări, măgulitoare după uzanțele vremii, cum este invitația comite-lui Pogány György din 19 august 1876²⁰ de a participa la adunarea comitatensă pe care o declină, ca și pe o alta, venind de la același comite în 11 iulie 1882, de a participa la festivitățile de primire a prințului moștenitor Rudolf, ce urma să facă cu soția sa o vizită în Transilvania²¹. Urmărește încă, dar de la distanță, mersul acțiunilor naționale, dar înaintarea în vîrstă îl mărginește tot mai mult la cercul familiei, în care îl surprinde moar-tea, la Sibiu, în 10 iunie 1889. În urma lui, împlinindu-i voia, fiica lui, Johanna, constituie un lăsamînt de 35.000 florini, pentru burse destinate studenților români universitari din Cluj²².

Schimbul epistolar al acestei personalități de prim rang în mișcarea națională româ-nească, întreținut cu George Bariț acoperă, dacă socotim corespondența păstrată, 30 de ani din viața amîndurora și îmbracă o particulară semnificație istorică. Am spus „cea păstrată” și nu fără justificare căci este greu de crezut, spre exemplu, că între data primei scrisori pă-strate în colecția lui George Bariț — 21 august 1855 — și a celei de a doua — 10 ianuarie 1861 — cei doi oameni, aflați, așa cum o indică deja prima scrisoare citată, în relații strînse, să nu-și fi mai scris. Grupul compact de scrisori păstrate, și aceasta este semnificativ, se concentrează asupra anilor 1861—1863, ceea ce se explică fie prin faptul că Bariț le-ar fi păstrat cu mai multă grijă — avînd nevoie de ele pentru politica națională, pentru presă și pentru *Istoria* sa — fie prin împrejurarea că tocmai în acești ani, în virtutea poziției sale oficiale, Dimitrie Moldovan, avînd mai multe de împărțit tovarășilor săi din mișcarea națională, a scris mai regulat și cu mai multă consistență. Trebuie de asemenea presupusă și posibilitatea efectului combinat al celor două situații asupra componenței și distribuiri în timp a lotului de scrisori trimise de Dimitrie Moldovan lui George Bariț, adunate de acesta în colecție și transmise posterității.

¹⁸ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 7.

¹⁹ G. Bariț, *Op. cit.*, p. 344.

²⁰ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 212.

²¹ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan nr. 213.

²² C. Diaconovici, *loc. cit.*

Semnificația istorică a corespondenței trimisă de Dimitrie Moldovan lui George Bariț constă în primul rând în bogăția ei informativă, care îmbrățișează aspecte multiple ale efortului politic românesc din anii 1861–1864, și ne ajută în același timp să deslușim ideile emitentului lor în raport cu problematica mișcării naționale, poziția și rosturile lui Dimitrie Moldovan în cadrul acesteia, precum și natura și evoluția raporturilor sale cu George Bariț, importante pentru orientarea principială și tactică a acțiunilor liderilor naționali.

Substanța informativă comunicată de paginile acestor scrisori este preponderent politică. George Bariț va afirma cu ani mai târziu: „Un singur om era pe acel timp [1859–60, până la 20 octombrie: – n.n.] în Brașov și vreo doi în Sibiu cari se aflau în pozițiune de a primi de la Viena unele știri, care apoi se și adevereau”²³. Îndreptățirea afirmației poate și trebuie să fie extinsă și asupra următorilor 2–3 ani, așa cum se cuvine să fie transmise posterității numele meritorii ale aceluia care, aflându-se în interiorul instituțiilor centrale și în apropierea elementelor de decizie din imperiu, s-au folosit de toate posibilitățile pentru a furniza luptătorilor din mișcarea națională românească informații și opinii corecte și de mare utilitate pentru buna orientare a pașilor într-o atmosferă politică tulbură și nesigură. Iată ce spune Bariț în alt loc: „Reichenstein [vicecancelarul aulic – n.n.] era contimpuran cu consiliarii români Vas. L. Pop și Iacob Bologa, care se înțelegeau bine cu dînsul, ca și consilierul Dimitrie Moldovan”²⁴. Asociind la aceasta raporturile sale asemănătoare cu cancelarul însuși, Francisc Nădasdy, cu care se întreținea în legătură cu soluționarea unor probleme presante privitoare la soarta națiunii române²⁵, avem un exemplu grăitor despre măsura reală a competenței cu care au fost date aceste informații și despre utilitatea lor efectivă.

Informațiile și aprecierile politice cuprinse de scrisorile lui Dimitrie Moldovan către George Bariț se remarcă de asemenea prin oportunitatea lor. Ele veneau într-o vreme cînd erau așteptate cu nerăbdare, cînd au oferit conducătorilor naționali repere sigure de orientare. În plus, servindu-se de ele în scopuri publicistice, George Bariț a scris articole întemeiate și așezate pe un teren informațional sigur, adevărate călăuze politice, a căror nevoie publicul românesc o resimțea în anii de mari prefaceri 1861–1863, cînd se ducea lupta pentru o dietă a Transilvaniei care să repună în drepturi poporul român și confesiunile sale, ceea ce s-a realizat de prima dietă cu majoritatea românească din istoria principatului, aceea din 1863–1864 de la Sibiu. Scrisorile lui Dimitrie Moldovan abordează în general probleme importante la ordinea zilei. Rînd pe rînd sînt luate în dezbateră participarea la Conferința națională românească din 1/13–4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu²⁶, acceptarea de către români a funcțiilor publice în noua situație²⁷ socotită o vreme de Moldovan drept o restaurare a „constituționalismului” feudal prepașoptist, pregătirea de către români a Conferinței regnicolare din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia²⁸, poziția sa în decursul acesteia²⁹.

Seria scrisorilor cuprinzînd informații provenite din capitala Imperiului începe după data de 7 martie 1861, cînd Dimitrie Moldovan îi scria lui George Bariț: „Eu mine plec la Viena [pentru a-și ocupa postul de secretar la Cancelaria Aulică – n.n.] și după puțină

²³ G. Bariț, *Op. cit.*, p. 28.

²⁴ *Idem*, *Op. cit.*, p. 118.

²⁵ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond Dimitrie Moldovan, nr. 265, 267.

²⁶ Scrisoarea II.

²⁷ Scrisoarea III.

²⁸ Scrisoarea III.

²⁹ Scrisorile VI, VII, X.

restaurațiune își voi împărtăși ce sunt interesante și pă canal străin nu le puteți afla³⁰, aceasta după ce în 28 ianuarie 1861 îi trimisese interlocutorului său epistolar un cifru, rugându-l să se servească de el³¹. Într-adevăr, urmează detalii despre discuțiile privitoare la soarta Transilvaniei, în Cancelaria Aulică și Guberniu³², despre numiri importante în posturi de stat³³, despre viitoarea organizare și viitorul comite al sașilor, despre disputele în cercurile înalte de stat în jurul reglementărilor electorale în vederea alegerilor pentru Dieta Transilvaniei, despre rosturile funcționarilor de la Guberniu și Tabla regească în această dietă, despre aplicarea românilor în funcții la Tabla regească³⁴. George Bariț este ținut la curent cu privire la atitudinea cercurilor politice maghiare și croate față de Senatul imperial (Reichsrath) și implicațiile bănuite ale acesteia asupra politicii românești³⁵ despre demersurile deputaților români la Viena și conlucrarea lor cu Dimitrie Moldovan³⁶, despre șansele cauzei românești în fața puternicilor zilei³⁷. O mențiune aparte merită informațiile referitoare la evoluția atitudinii cercurilor de la Curte față de convocarea Dietei Transilvaniei și la conflictul cu Guberniul, condus de contele Mikò Imre, și cu cancelarul Kemény Ferenc (antecesorul lui Nádasy), care se opinteau în colaborare, în 1861, spre reactualizarea legiuirilor din 1848, inclusiv a legii de uniune a Transilvaniei cu Ungaria și, implicit, spre infirmarea justificării unei noi diete transilvane³⁸. Sint de asemenea trecute în revistă acțiunile de contracarare a insistențelor gubernial Transilvaniei de a zădărnici convocarea unei noi diete a Transilvaniei, acțiuni la care a luat parte și Dimitrie Moldovan³⁹.

Repertoriul informațional al corespondenței în discuție cuprinde și alte amănunte prețioase, cum ar fi știrile despre consfăturile ținute la Viena de reprezentanții tuturor românilor din imperiu (Andrei Mocioni, Anton Mocioni, Vincențiu Babeș, Iacob Bologa, Ioan Rațiu, Baziliu Ladislau Pop)⁴⁰ și acelea privind construirea de căi ferate în Transilvania, vitale pentru viața ei economică și grele de implicații politice⁴¹. Sub aspect informativ, scrisorile lui Dimitrie Moldovan către George Bariț se mai fac ecoul interesului manifestat de semnatarul lor față de noua societate culturală românească ASTRA și acțiunile inițiate de ea⁴², față de efectul articolelor politice ale destinatarului lor în lumea oficială și publicistică din Viena⁴³, față de alte probleme ale vieții publice a Transilvaniei, ca justa compunere a comitetelor comitatense⁴⁴.

Cele 40 de scrisori cuprinse în acest volum constituie în același timp sursa cea mai proprie și autorizată pentru reconstituirea principiilor politice, a concepției cu care Dimitrie Moldovan a participat la conducerea mișcării naționale, oferind în același timp o bază pentru stabilirea poziției sale în raport cu alți reprezentanți ai națiunii române din

³⁰ Scrisoarea XI.

³¹ Scrisoarea III.

³² Scrisoarea XII.

³³ Scrisorile XIII, XVIII.

³⁴ Scrisoarea XIII.

³⁵ Scrisoarea XIV.

³⁶ Scrisoarea XIX.

³⁷ Scrisoarea XXIII.

³⁸ Scrisorile XX, XXI, XXII.

³⁹ Scrisoarea XXII.

⁴⁰ Scrisoarea XXI.

⁴¹ Scrisorile XXV, XXVII.

⁴² Scrisoarea XXVI.

⁴³ Scrisorile XXIX, XXXI.

⁴⁴ Scrisorile XXVIII, XXIX, XXX

Imperiu, în special cu George Bariț. În această ordine de idei, din textul scrisorilor se desprinde constatarea că Dimitrie Moldovan, funcționar imperial și-a pus poate mai apăsător decât alții întrebarea dacă în noua situație românii mai puteau primi funcții publice. E drept că situația lui materială îi permitea o atitudine mai decisivă pe acest teren, dar ar fi greșit să se creadă că îi era indiferentă evoluția carierei sale. Era însă ferm hotărât a nu aduce prejudicii cauzei naționale prin urmărirea intereselor sale particulare. Iată de ce a adus problema în discuția Conferinței naționale din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu asociind-o jurământului, textului acestuia, ce trebuia rostit de noii instalați în funcții⁴⁵. Scrupulozitatea formală? Numai în aparență, căci formula jurământului avea o pronunțată implicație națională pentru românii care juraseră în 1848 credință națiunii lor — Moldovan se număra printre aceștia — iar restaurarea unor instituții prepașoptiste — autonomie provincială, dietele provinciale, comitate (ce înainte erau socotite „nobiliare“) — a stîrnit bănuiala, în lunile nesigure ale lui 1861, că odată cu ele va reînvia blestemul *Approbatelor* și *Compilatelor*, al altor legi feudale, care consfințiseră moartea politică a poporului român și pretindeau de la funcționari formule de jurămint pe aceeași măsură. Pe linia unui asemenea raționament, el îi declara în 5 februarie 1861 lui George Bariț că nu va consimți să depună jurămint pe nici o formulă care ar fi contrară jurământului de pe Cîmpia Libertății⁴⁶. Numai în această lumină poate fi surprinsă semnificația reală a spuselor lui Dimitrie Moldovan din 23 martie 1861: „Ieri am depus jurămintul. E loial, îl poate depune fiecare din ai noștri fără de nici una sîială. Seamănă tare cu cel absolutistic; e formula cea veche meternichiană“. Nu este vorba de o prosternare în fața mult huliului absolutism centralizator — și rămîne de văzut dacă condamnarea a căzut întotdeauna asupra lui cu deplină justificare — , ci de refuzul unui funcționar format în decursul lui, cînd ostentația austro-centristă ocolise totuși sensibilitatea națională a românilor, de a accepta și mai vechi stări de lucruri discriminatoare. El îi scria lui Bariț, în 26 mai 1861, că îi spusese lui Alexandru Bohățel, cu ocazia numirii acestuia în funcția de căpitan suprem al Districtului Năsăud, ca „...o vorbă pe constituțiunea Ardealului pînă atunci să nu pună jurămint pînă cînd blăstămatele și inhumanele legi nu sã delătuesc, adică legile deshonestatoare de națiunea română“⁴⁷. De aceea Dimitrie Moldovan se simte îndreptățit să socotească absolutismul drept o punte intermediară între „... sistema înainte de 1849...“ și „...sistema acum făcîndă [s.n.] constituțională“, pe care nu o repudiază⁴⁸.

În strînsă legătură cu cele de mai sus și pe linia aceleași fidelități pașoptiste, desprindem din scrisori condamnarea vechilor „națiuni“ feudale, încercarea de prelungire a unor prerogative ale acestora în anii 1861—1862 și refuzul statornic al legiuirilor Dietei transilvane de la 1848⁴⁹, aleasă pe o bază ce contrasta flagrant cu scopurile moderne ce și le arogase în contextul revoluției.

Și pe plan organizatoric, concepția lui Dimitrie Moldovan se vedește, prin scrisorile sale trimise lui Bariț, temeinic așezată pe antecedentul pașoptist și trădează același efort de a impune în politica vremii caracterul oficial al unor organisme naționale românești. „[1]848 — declara el la 6 mai 1861 — fu, dară, adunare națională. Din sinul adunării acesteia ieși un extract (comitet) înzestrat cu toată puterea; acesta fu recunoscut de puterea

⁴⁵ Scrisorile III, IV, XII.

⁴⁶ Scrisoarea IV.

⁴⁷ Scrisoarea XVIII.

⁴⁸ Scrisoarea V.

⁴⁹ Scrisorile VII, VIII, X.

executivă, adecă de armată. Armata lucrea în coințelegere cu Comitetul nostru. Comitet, Universitate, comitate, scaune etc. fură suspendate, nainte de toate reinvie Comitetul nostru, de facto adunindu-se la Sibiu⁵⁰. Comitetul aci fu transmutat în Comisiune. Comisiunea primi asupra sa sarcina lucrării mai departe spre fericirea poporului și spre îndreptățirea lui. Comisiunea ce a făcut? Iată ce să facă: ducindu-se protocolul sibian la Împăratul, în acesta este menționare că există una Comisiune. Împăratul la acestea nu reflectă nimica, nici Curtea, nici guberniul, *atque qui tacet consentit* și așteaptă acum fapte, mai cu seamă Împăratul⁵¹. Acordind multă importanță Comisiunii alose în ianuarie 1861 la Sibiu⁵², Dimitrie Moldovan lasă în textul citat să se întrevadă credința sa, mult mai conturat rostită în alte scrisori, că cheia rezolvării intereselor românești stă în mina împăratului căruia românii i-au fost și trebuie să-i fie credincioși⁵³. „Lingă Tron și cruțind interesele lui vom fi și noi apărați. Acesta, în scurt, îi credeul meu politic de astăzi“, îi scria el în 6 octombrie 1861 mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu⁵⁴, ceea ce se regăsește în scrisorile sale către Bariț. „Eu sum, cum văzuși — îi scria aceasta — pentru ciștigarea meritului față cu Tronul, luind noi inițiativa fără de condițiuni, apoi eu te făcui atent și la aceea că alt congres poate să căpătăm însă poate și să nu căpătăm; în cazul — cerind congres acuma — am umbla ca cinile trecătoriu cu carnea în gură peste punte, care văzind umbra a perdut și ce a strins în dinți; adecă bene, male, avusărăm Congres, din congres reieși Comisiunea. Comisiunea există, despre care făcurăm arătare și la Tron; tăcînd, e recunoscută⁵⁵. În virtutea unor asemenea judecăți cere insistent și în repetate rânduri ca o delegație permanentă românească, în care-l voia și pe George Bariț, să se instaleze la Viena, pentru a putea stărui la fața locului în direcția realizării dezideratelor naționale⁵⁶. Din aceleași considerente, ca o a doua idee tactică, asociată celeia a unei delegații românești la Viena, el găsește oportună solicitarea unui cancelar român pentru Transilvania⁵⁷, pe care o și crede realizabilă, în ciuda scepticismului lui Andrei Șaguna și George Bariț⁵⁸.

Dealtfel, George Bariț nu împărțea nici opinia despre renunțarea la un nou congres național. Neîncrederea lui Bariț în bunăcredința Curții și în statornicia bunăvoinței sale față de români răzbate și ea din corespondență⁵⁹, furnizînd prin elementul contrastant ce-l constituie, dar nu numai prin el, al doilea termen necesar dialogului politic ce trebuie să fi fost schimbul său epistolar cu Dimitrie Moldovan. Nici proiectului său în legătură cu congresul național nu a avut mai mulți sorți de înfăptuire, dar precauția sa, deloc exagerată în acei ani, l-a ferit de naufragiul dureros înregistrat de preceptele politice ale altora. S-ar face o nedreptate lui Dimitrie Moldovan dacă n-am menționa rezervele, prudența sa. „Te fac atent — îi scria el în 6 mai 1861 lui Bariț — că, păcum văd, az-mîne și ungerii și croații o să vină la Reichsrath, și de se va întîmpla aceasta, firește Împăratul se va învoi și la condițiuni cu ei, apoi noi om fi atunci a 5-a roată sau balast în nae...“⁶⁰. A dat însă prea mult credit — ne-o spun scrisorile trimise lui George Bariț — efectului ce tre-

⁵⁰ Sub forma Conferinței naționale din 1/13—4/14 ianuarie 1861.

⁵¹ Scrisoarea XIV.

⁵² Vezi și scrisorile III, IV, XV.

⁵³ Scrisorile VIII, XV, XVI, XVII.

⁵⁴ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.

⁵⁵ Scrisoarea XV.

⁵⁶ Scrisorile XV, XVII, XX, XXI, XXII.

⁵⁷ Scrisoarea XXI.

⁵⁸ Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.

⁵⁹ Scrisoarea XIV.

⁶⁰ Scrisoarea XIV.

buiau să-l aibe eventualele strădanii ale conaționalilor săi de a câștiga încrederea și bunăvoința „proprietarului“ care a lăsat înaintea „naia“ pe seama unui „cîrmagiu“ cu mîini nepri-cepute sau haine ⁶¹.

Este adevărat că și evenimentele păreau a confirma, pînă în 1863, justețea acestui fel de a vedea lucrurile. S-a văzut însă, în toamna lui 1864, prin suprimarea dietei de la Sibiu și a legiurilor sale, unde putea duce încrederea pusă în bunăvoința Împăratului, mai schimbătoare decît o nestatornică carte de joc, și ar fi interesant, dar nu e și posibil deocamdată, de reconstituit gîndurile cu care Moldovan a întîmpinat în 1864 virajul brusc operat de „naia“ aceleiași „proprietar“, sub impulsul unui vînt schimbat și avîndu-și chiar stăpînul drept „cîrmagiu“, spre o reglementare internă cu puternic iz dualist. Dimitrie Moldovan nu a recomandat însă servilismul dinastic — departe de el gîndul — și corespondența stă mărturie, ci instrumente politice și căi de urmat spre ajungerea scopului național. Sub raportul alianței politice scontate, demersul său este pe deplin îndreptățit, căci puterea de decizie se afla într-adevăr în mîinile împăratului. Faptul că din motive greu de bănuît în 1861—1862 planurile sale, întemeiate și realiste în multe puncte ale lor, au fost dejucate, ca și ale altora în fond, de mersul evenimentelor, nu înseamnă mai puțin că a crezut cu tărie și sinceritate în utilitatea lor pentru emanciparea poporului român, pe care dorea cu ardoare să-l vadă eliberat din apăsare.

Din corespondența Dimitrie Moldovan — George Bariț, cunoaștem un spirit politic și un om al vremii sale. Dimitrie Moldovan apare, prin poziția sa, prin legăturile personale, prin mentalitate și prin spirit conciliant în probleme confesionale ⁶², ca o personalitate de anvergură, la nivelul nevoilor presante și al aspirațiilor spre libertate ale întregului popor român din Imperiul habsburgic. Scrisorile sale dau măsura reală a raporturilor și prieteniei sale cu George Bariț și întregesc cu noi amănunte prețioase figura venerabilă a corifeului național de la Brașov, în special în deceniul al șaptelea al secolului trecut, între români și în Imperiu. În cea mai mare parte noi, informațiile din aceste scrisori aduc revelația unei personalități de un nedezmînițit atașament față de poporul său în momente de cumpănă, și înlătură umbra de bănuială a conformismului funcționăresc, ce a planat fără nici o justificare și prea multă vreme asupra acestei remarcabile figuri din trecutul nostru național.

⁶¹ Scrisoarea XIV.

⁶² Scrisoarea XXVIII.

I

Sibiu. 21/8 [1]855

Prea onorate amice!

În 14 iunie trecu anul de cînd primii de la domnia-ta epistola mingăitoare că tomul al doilea din *Dicționarul* ¹ domnii-tale de curînd o să-l capăt. În urma acestii epistole scriai și domnului Rudolf Orghidan ² — pă cum mi-aduc aminte în două rînduri —, firește că și bani trimisei pentru opul acesta, dar fără a căpăta cărțile sau numai barem un răspuns.

1 Prenumeranții-mi fac mie val³, și au venit acum la presupuneri că poate bani[i] s-au stricat spre alte scopuri etc./

Rogu-te, oamenilor — adecă domnilor Orghidan ⁴ — a le deschide firea și a-i învăța ca asemenelor întreprinderi să fie mai cu multă atenție, de voiesc a nu fi judecați de materialști.

Eu de in parte-mi — după ce sum silit a-mi mintui creditu față cu prenumeranți[i] — de nu voi căpăta cărțile, adecă 11 exemplare din tomul al II-[le]a pînă în ultima luni a ceștia, sau barem răspuns explicătoriu ce e pricina nidemăndării, o să pășesc ca pîrîtoriu în contra domnialor.

Rogu-te, mijlocește pace!
Al domnii-tale sincer amic,

Dimitrie Moldovan.

1° K.K. 1° Kreis Comissar/

2 Cărțile să pot trimete directe mie, supt adresa mea: H[errn] D[imitrie] M[oldovan] K.K. 1° Kreis Comissar, in Hamersdorf, Reispersgasse, N. 385; sau supt adresa Herrn... Nedelkovits — Georgie Vla[d] (?) sau Georgie Zaharia⁶./

[Adresa:] S[ein]er des Herrn Georg Baritz Wohlgebohren [...] in Zernești per Cornstadt

¹ Este vorba de *Deutsch-romänisches Wörterbuch...* *Dicționarul germano-român*, alcătuit de George Bariț și Gavril Munteanu; volumul al doilea a apărut

în 1854, la Braşov. După cum se vede, Dimitrie Moldovan a intermediat, în 1855, vinderea dicţionarului la Sibiu.

² Negustor român bogat din Braşov, membru al unei familii care a sprijinit multe acţiuni cultural-naţionale româneşti. A finanţat apariţia *Foii pentru minte, inimă şi literatură* şi a *Gazetei de Transilvania*. În cazul de faţă se ocupa de plasarea exemplarelor din dicţionarul lui George Bariţ şi Gavril Munteanu, întreprindere în care Dimitrie Moldovan socoteşte că nu a fost suficient de expeditiv.

³ Bătaie de cap.

⁴ Desfacerea dicţionarului se făcea de firma comună a fraţilor Orghidan.

⁵ Comisar districtual cezaro-crăiesc.

⁶ Cumpărători ai dicţionarului lui George Bariţ şi Gavril Munteanu.

II

Orăştie, 10/1 [1]861

Domnule şi frate Bariţiu !

Am primit una epistolă de la f[ratele] Vasits¹, în care între altele-mi scrie că d[omnia] ta, pentru unele gure rele, care nu ştiu cu ce te invinuiesc, nu vei veni la conferinţa în 1/1 în Sibiu ² fiindă. Eu, şi cu mine sute de mii carii-ţi preţuiesc osteneţele d[omniei] tale pentru năcăjită naţiune noastră, ne-am supăra din inimă dacă pă un bărbat ca / domnia-ta îi în stare una sau mii de guri necumpătate a-l reţinea de la un act pentru toată naţiunea momentos³.

Vino dară, domnule şi frate, nu te îndoi nici un minut, şi gurile rele amurţind, mulţimea să va imbucura văzindu-te, acum ca totdeauna, lucrind şi luptindu-te pentru viitorul nostru. /

Frate, după cugetul meu, lucru mai frumos şi mai ponderos—acum cind vedem episcopii noştri la un cuget împreunaţi — nu am avut şi nu vom avea, însă un bărbat ca d[omnia] ta trebuie să fie de faţă, nu poate lipsi. Rogu-te, dară, dacă ţi-este fericirea naţiunii noastre la inimă — ceea ce nu m-am îndoit niciodată — vino şi iară zic vinol

Cu toată frăţia poflindu-te a te vedea, rămin al dumitale amic,

Dim. Moldovan. /

¹ Pavel Vasici, pe atunci consilier regal pentru instrucţia publică în şcolile ortodoxe româneşti din Transilvania.

² Este vorba de Conferinţa Naţională Română ținută la Sibiu între 1/13 şi 4/16 ianuarie 1861 sub conducerea mitropolitului Alexandru Sterca Şuluţiu şi a episcopului Andrei Şaguna. Este puţin probabil ca George Bariţ să fi intenţionat într-adevăr a nu lua partea conferinţei. Trebuie mai degrabă presupuse mărunte neînţelegeri prealabile, surmontate cu uşurinţă, căci nici Bariţ în relatările sale despre acele zile nu se opreşte asupra incidentului.

³ Conferinţa a avut, într-adevăr, o mare importanţă pentru mişcarea românească de emancipare, căci în cadrul ei românii din Transilvania şi-au putut analiza propria situaţie şi preciza intenţiile în contextul politic al vremii. Spre exemplu, protocolul şedinţei din 1/13 ianuarie, publicat de George Bariţ (în *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Sibiu, 1891, vol. III, p. 71—84) prevede la punctul 4 că românii, „... se declară şi cu această ocaziune de naţiune politică şi independentă faţă cu celelalte naţiuni“, precedind astfel înarticulară legală, operată de dieta din 1863—1864, de la Sibiu.

Frate Georgic!

În seara aceea, cînd ne despărțirăm cu neplăcere de la consfătuirea Comisiunii¹, doream să te mai văd, ca să-mi spui convorbirea cu Horváth², însă pre lingă toată strădania mea, ducîndu-mă noaptea cu sania împreună cu Hodoș et Raț³ să te caut, nu te mai putui vedea și așa rămăsei fără de a ști interesanta vorbire a d-tale cu acela bărbat maghiar.

13 De-mi poți face cunoscută aceea prin scrisoare, / tare m-aș iubura.

Cetit-ai *Kolosvári Közlöny* din 24 ianuarie N° 14?⁴

13 Cauza mea, însă cauza noastră cea sintă în privința purtării de oficiu, o făcură de ris. Am cam știut-o io că asta va ieși. Smulgîndu-i penele acele care singure aveau puterea de zbor, se răpi puterea lor și rămasă un trup, de trunchi fără de viață acum / dat lumii de ris⁵.

14 Eu, frate, de la adunare⁶ n-am cerut *svat — tanátsot nem kértem* — ce să fac, ci am făcut declarațiune motivată, și am provocat adunarea la deliberare, cum voiește a privi, a lua și a judeca starea oficialilor. Da ce să-ți mai scriu despre aceasta! Noi vorbirăm / și ne convinsărăm despre ponderositatea, totodată baza, care singură poate fi în purtarea oficiului. Așa, privii cu direcțiune pentru toți. Hodoș, Pușcariu, Raț⁷ atita ciopliră la ăst object, pînă cînd stăm compromiși cu toți[i].

14 Lucrul acesta almentrelea nu să poate vindeca decît cu publicarea declarațiunii mele *per extensionem*, apoi cu vorbirea lui Șaguna și Șuluț, apoi [în]cuvi[i]nțarea întregii adunări la ea și provocarea cătră mine să primesc în interesul public. /

15 [Î]mi zicîi că vei lua una copie despre declarația mea. Te vei fi deuitat de ea, însă pă cum știu în momentele din urmă fu declarația mea la Hodoș. Cere-o de la el și o publică în *Gazeta Transilvaniei* / cu refutare la nerușinatele expresiuni a *Közlönyului*.

15 Ce să atinge de provocarea lui Șaguna, familiară, cătră mine făcută, îi una minciună groasă, cum și alte multe minciuni sunt acolo. Șaguna o astfel de provocare cătră mine nu a făcut și, / pe cum bine-mi cunoaște firea, nici că ar fi îndrăznit a face.

Tare aș voi dacă m[i]-ai face înștiințare ce ai de cuget în cauza aceasta.

Însă publicare dacă voiești a face, poți și de loc mă invoiesc la ea. Eu nu mă sfiesc față de ungurii et toată Europa.

16 Numai te rog ca / și fața din urmă, adecă a 4ta lature a coalei din declarațiunea mea, s-o pui fără de sviață, apoi de loc și tot în foaia aceea și expresiunile a episcopului Șuluț et Șaguna, apoi declarațiunea mea finală, care *ex abrupto* o zisei.

16 Frate, de ai ceva mai secret a-mi scrie, întrebuintiază aclusa % cifrare, și te voi pricepe de loc, însă caută pecețile mele, că de curînd / pistola aceasta mi s-a deschis prin un vinzători.

Axenti ⁸ astăzi trece pă acia la Viena cu petițiunile cătră Împăratul. Mi-a telegrafat, apoi mi-a și scris, și îl aștept în tot minutul.

17 Bine ar fi dacă ai veni / la Belgerad pă 11 februarie, dar dacă
17° nu poți, să trimieți pă cineva om vrednic⁹, eu cuget că de loc după
conferință ar fi bine să ne svătuim noi, adecă cei 20 inși a Comi/siunei
de loc după conferință, fiind amîndoi episcopii ¹⁰ în Belgerad, că din
18 Belgerad, dacă nu ne-o place mișcările și hotărările Conferinței, să trimetem în numele națiunei protest sau rugări la maiestate, cu / una deputațiune.

La aceasta noi suntem prin adunarea de la Sibii ¹¹ în totul îndreptățiți. Scrie și celorlalți membri a Comisiunei să meargă la Belgerad pe 11 februarie.

Te salut cu toată frăția, a domitale sincer,

18°

Dimitrie Moldovan. /

¹ În decursul Conferinței naționale române de la Sibiu, din 1/13–4/16 ianuarie 1861, respectiv în ultima zi a ei, s-a ales o Comisiune permanentă, cu scopul de a se îngriji de mersul treburilor naționale; din ea făceau parte: Alexandru Sterca Șuluțiu, Andrei Șaguna (președinti), Ioan Alduleanu, Iacob Bologa, Ilie Măcelariu, Pavel Vasici, Anton Vesteameanu, Ioan Pinciu, George Bariț, Ioan Pușcariu, Axente Sever, Matei Nicola, Ioan Rațiu, Dimitrie Moldovan, George Domșa, Spiridon Fetti, Iosif Hodoș, Ioan Alexi, Alexandru Bohățel, Alexandru Lazăr (membri).

² Consilierul gubernial Horváth István, viitor participant la conferința regnicolară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia.

³ Iosif Hodoș și Ioan Rațiu, membrii ai Comisiunii permanente.

⁴ În numărul respectiv, *Kolozsvári Közlöny* publică procesul verbal al Conferinței naționale române din 1/13–4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu, informații și comentarii pe marginea ei. În general autorul articolului contestă temeiurile protestelor românilor rostite în decursul conferinței, împotriva situației nedrepte care le-a fost creată în Transilvania. El contestă mai ales respingerea întru totul justificată de către români a legalității Dietei Transilvaniei din 1848 și a legilor votate de aceasta.

⁵ În versiunea publicată de George Bariț (*Parți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Sibiu, 1891, vol. III, p. 75) protocolul Conferinței naționale din 1/13–4/16 ianuarie 1861 înregistrează episodul după cum urmează: „D. Dimitrie Moldovan, supunîndu-se deliberării adunării ca să primească postul de oficiu la care e chemat în calitate de secretar la Curtea aulică transilvană sau ba, Adunarea a declarat că primirea posturilor depinde de la convicțiunea individuală a respectivului; ci dacă jurămîntul care e de a se pune de un român chemat la oficiu ar fi în contra intereselor națiunii române, atunci adunarea ar dori ca românii să nu primească posturi de dregătorie“. În legătură cu deschiderea ședinței a treia, din 3/15 ianuarie 1861, Bariț spune (*op. cit.*, p. 76): „Episcopul br. de Șaguna deschide ședința cu o cuvîntare în care arată necesitatea de a primi posturi de oficiu public...“. Despre același moment *Kolozsvári Közlöny* (nr. citat) relatează: „Cu această ocazie a luat cuvîntul Dimitrie Moldovan cerînd statul adunării: ce să facă cu numirea lui de secretar aulic, deoarece nu se poate hotări să o accepte ori ba, nefiind sigur ce fel de jurămînt va fi obligat să depună, pentru că el nu depune jurămînt contra intereselor națiunii sale! La aceasta i-au propus ca deocamdată să primească numirea, dar dacă mergînd sus va vedea că în jurămîntul său sînt cuprinse numai interesele și unirea numai a celor trei națiuni [maghiari, sași și secui, – n.n.] și egalitatea de drepturi pentru religia sa nu este cuprinsă în el, să-și dea demisia [...] Înșă marți [a doua zi – n.n.] Șaguna a revenit asupra lui spunînd că găsește foarte „patriotică“ declarația lui Moldovan, dar în general îi sfătuiește pe toți ca să primească toate acele funcții în care au fost numiți; în ceea ce privește jurămîntul, el crede că în acesta va fi amintită doar *Diploma din 20 octombrie* și legile țării; în final, adresîndu-se lui Moldovan, cu voce familiară, i-a sugerat să se

sfătuiască și cu soția lui, și dacă și ea este de acord, să se ducă la Viena și să-și ocupe postul. La care cuvinte s-a produs mare ilaritate". Finalul l-a nemulțumit pe bună dreptate pe Dimitrie Moldovan, căci el pare merit să pună, printr-o glumă de prost gust, sub semnul ridicolului o problemă de o reală importanță pentru românii care aspirau la funcții în stat. Dacă lucrurile s-ar fi desfășurat așa cum relatează ziarul clujean, ar fi greu de explicat hotărârea cu care Moldovan îi cerea lui George Bariț publicarea în extenso a cuvintării sale, a lui Șaguna și Șuluțiu; vezi textul complet al declarației lui Dimitrie Moldovan în T. V. Păcățian, *Cartea de aur...*, vol. II, ed. a doua, Sibiu, 1904, p. 202 – 204, în care el afirmă că în nici un caz nu va jura pe textul cuprins în constituțiile vechi ale Transilvaniei; vezi în această privință și textul scrisorii IV.

⁶ Conferința națională din 1/13–4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu.

⁷ Iosif Hodoș, Ioan Pușcariu, Ioan Rațiu.

⁸ Axente Sever făcea parte din comisiunea însărcinată de Conferința națională din 1/13–4/16 ianuarie 1861 să înmîneze Împăratului două petiții, care cereau ca viitoarea dietă a Transilvaniei să reglementeze prin lege situația românilor (ca națiune) și a confesiunilor lor și ca românii să fie reprezentați în toate oficiile și organele publice ale statului în proporția numărului lor. Axente Sever a mers și el cu ceilalți membri ai comisiei la Viena, dar au ajuns acolo numai prin iunie și au fost primiți la 1 iulie 1861 de Împărat. Întirzierea se datorează și faptului că textul celor două documente nu a putut fi definitivat în decursul conferinței și că această sarcină a revenit Comisiei permanente, așa cum reiese dintr-o scrisoare trimisă în 31 ianuarie 1861 de Dimitrie Moldovan lui Axente Sever (Bibl. Academiei R.S.R., fond George Bariț, filele 11–12). Reiese așadar că deși cele două acte sînt o emanație a Conferinței naționale din 1/13–4/16 ianuarie, redactarea lor este ulterioară și a fost realizată de Comisia permanentă.

⁹ Este vorba de viitoarea Conferință regnicolară, convocată pentru 11 februarie 1861 la Alba Iulia.

¹⁰ Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu și episcopul Andrei Șaguna.

¹¹ Ținută la 1/13–4/16 ianuarie 1861

IV

[5 februarie 1861]

.....
că dacă să va cere de la mine un jurămint care nu va fi conform cu convicțiunea mea, adecă va fi în contra jurămintului meu depus la Blaș, atunci io voi face călătoria aceasta în deșert, pă lingă toate că eu nu mă invoiesc a merge și la întimplarea aceea că (cerindu-să de la mine un jurămint poate după sau în conglăsuire cu sistema veche) acela să nu-l depun. Aci însă trebuie să-mi exprim neodihna și ingrigirea față cu alți ai mei frați naționaliști și patrioți, cari chemați fiind de la un corn de țară în altul, sau tocma și la Viena, apoi necunoscînd forma jurămintului, vor veni în cel mai mare pericol, făcînd călătorii cu cheltuieli mari, apoi / cerindu-să de la ei jurămint nepotrivit, și rămînînd credincioși convicțiunei lor, vor trebui să rezigneze și așa să să facă jertfa călătoriei întreprinsă, ceea ce pe cei mai mulți ai noștri i-ar aduce la datorii infricoșate, în urmare la desperațiune. Aș dori dară ca spre întîmpinarea acestor fatalități, forma jurămintului să ni să facă nainte de toate cunoscută.

Io din parte-mi mă voi duce la Viena, și de să va cere de la mine jurămint potrivit, il voi depune, iară de-mi va ingreuna cunoștința și nu să va acomoda convicțiunei mele, nu-l voi depune¹.

30° Adunarea fu mulțămită cu declarațiunea aceasta și b[aronul] Șaguna-mi admanuă decretul depus pă masa conferenței în *ante die*². Unicul Ladai³ să exprimă că poate că finitatea pasului meu acestuia nu o pricepe, însă cugetă că tot obiectul / acesta ar trebui privit ca un ce privat. Care expresiune însă adunarea nu o părtini.

Aceste sunt la care îmi aduc aminte. Poate că or fost și mai multe, însă săriră una peste alta, apoi să întinsă vorba la alte obiecte.

Discursul cu H⁴ mie comunicat m-a interesat. Îți mulțămesc că mi-l comunicași, așa am ocaziune cu el în Alba Iulia despre acela a vorbi.

31 Axenti⁵ p-acia încă nu o trecut și poate nici că va merge. Cu plecarea lui Axenti în sus⁶ nu știu ce pedeci sunt. De la Blaj îi trămiseră și bani de cheltuială, apoi totodată îl provocară să descopere baronului Șaguna ca să să trimeată și de la Sibiu cineva. El făcu aceasta, însă de acolo, pă cumu-mi scrie el cu indignațiune, îi veni categorica provocare telegrafică: „*Ich bin mit dem Beschluss / von Blasendorf nicht einverstanden, und bitte Sie mir diese Schriften (adică reprezentațiunile cătră Împăratul) alsogleich herzuschicken, F. Șaguna, Bischof*“⁷.

Acum, ce o fi făcut b[aronul] Șaguna cu acele știe D[umne]zeu. Eu trebuie să mărturisesc că Comisiunea⁸ sminti cind să despărți neisprăvind lucrul de adunare nouă⁹ incredințat, adecă reprezentațiunea. Eu așteptai în Sibiu pină vinerea de atunci sara, însă nu putui aduce la cale să capăt protocolul, ca să facem noi acia la Orăștie reprezentațiunea — cum o fi făcută — trimeas-or nu știu, însă în tot chipul ar fi bine să fie ace[e]a dusă naintea conferenței¹⁰. Eu scriai și la Sibiu lui Vasici¹¹ ca să să trimeată, de nu altmintrelea, și pă poștă.

Axenti încă nu mi-o comunicat scrisoarea d-tale, despre care faci mențiune, ca s-o cetesc și io și Domșa¹². Domșa te salută cu toată cordialitatea și te poștește să vii la Belgrad, însă fă ce îi mai de lipsă.

Al domnitate sincer frate,

31°

D. Moldovan. /

* Inceputul scrisorii nu s-a păstrat.

¹ În legătură cu problema jurământului ce urmau să-l depună funcționarii denumiți în noua situație politică vezi scrisoarea III, nota 5.

² Cele relatate pină aici se referă la inceputul celei de a treia ședințe a Conferinței naționale române, desfășurată la Sibiu, între 1/13 și 4/16 ianuarie 1861. „Decretul“ în discuție este hotărîrea adoptată de Conferință în ședința precedentă, a doua (2/14 ianuarie), care îndruma pe viitorii funcționari români a primi posturi și a depune jurământ, dacă acesta nu contravenea, prin conținut, intereselor națiunii lor. Aceste amănunte nu figurează în textul publicat al protocolului.

³ *Augustin Ladai*, funcționar imperial, din 25 aprilie 1861 pină în 1867 a fost comite suprem în comitatul Alba Superioră.

⁴ Consilierul gubernial Horváth István, viitor participant la Conferința regională din 11 februarie 1861, de la Alba Iulia.

⁵ Axente Sever.

⁶ Plecarea lui Axente Sever la Viena era în legătură cu prezentarea celor două „reprezentățiuni“ adresate împăratului de Conferința națională română din 1/13—4/16 ianuarie 1861; vezi în această privință și scrisoarea III, nota 8.

⁷ „Eu nu sint de acord cu hotărîrea de la Blaj și vă rog să-mi trimiteți acele înscrisuri deindată aici. B[aron] Șaguna, episcop“.

⁸ Comisiunea permanentă, stabilită de Conferința națională română din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

⁹ Aceea din 1/13—4/16 ianuarie 1861; avem aici dovada clară a afirmației de mai sus (scrisoarea III, n. 8), conform căreia documentele adresate de Conferința Împăratului nu au fost delimitate în decursul acesteia, ci au rămas în seama Comisiei.

¹⁰ Conferința regnicolară, programată pe data de 11 februarie 1861, la Alba Iulia.

¹¹ Pavel Vasici.

¹² George Domșa, consilier cezaro-crăiesc; textul scrisorii nu se cunoaște.

V

Orăștie, 7/2 [1]861

Stimate domnule et frate!

După ce expediai epistola mea din 5 lunei c[urente], îmi adusăi aminte de provocarea domnitală în a 3-a ședință cătră mine făcută, că adevă să-mi păstrez singele rece. Îmi trăsăi sama că aceasta fu cînd adusăi aminte (atunci cînd isprăvii discursul despre jurămintul ce poate să va cere) ¹ că nici cu modalitatea chemărei mele la postul de secretariu nu poci fi mulțămît, ba mă aflu gravat, după ce baronul de Kemény ² decretul mi-l trimisă directe supt pecetă privată, ca cînd eu în acești ani n-aș fi fost în oficiu ³. Așteptam ca asemenea decret să-mi fie / trimis prin Locoțiință, adevă Gubernul care să află în funcție, prin care primind decretul să fiu totodată cu onoare et cuviință desărcinat din oficiul purtat, mărturisind că, pre lingă toate că și io sum stimătoriu sistemii constituționale și port bucurie mare cit de curînd a intra în acea sistemă, însă nici sistemă din anii trecuți nu trebuie disprețuită, care trebuie privită ca una punte trecătoare de la sistemă înainte de (1)848 în / și la sistemă acum făcîndă constituțională. Și dacă privim la adunarea noastră de față, strînsă între murii cești sinți⁴, putem zice că înainte de [1]848, de ne era iertată una astfeli de adunare, prea greu puteam vedea o inteligență așa măreată ca acum. Și așa, cu tot dreptul și toată cuviință putem mulțămii sistemii acești mijlocitoare fericirea și propășirea noastră din anii cei mai recentii. Așa fu, iubite frate et amice, cauza cînd d-ta ca mai tinăr, văzîndu-mi focul, provocași / pă bătrînul Moldovan la singe rece. Frate, *singolo mou* să va răci în mormînt.

Al domnitală sincer amic.

Moldovan

Domșa⁵ e nemulțămît cu motivarea pusă în *Protocol* despre modul alegerei bazat pe *Diplomă*⁶. El zice că, după ce cu toți ne-am mulțămît cu motivarea lui, de ce s-a delăturat motivarea aceea și s-a pus alta? Apoi vedeți ca numele lui să rămînă așa cum să scrie el — Domzsa — așa poștește el. Poate că-l voi duce la Belgrad.⁷ /

¹ Eroare a lui Dimitrie Moldovan; el plasează la sfîrșitul ședinței a treia a Conferinței naționale românești din 1/13—4/16 ianuarie 1861 intervenția sa în problema

jurământului viitorilor funcționari de stat (vezi scrisoarea III, notele 4–7), când de fapt ea s-a produs la încheierea celei de a doua (din 2/14 ianuarie 1861), așa cum relatează textele protocolului, publicate de George Bariț și T. V. Păcățian. În 2/14 ianuarie George Bariț l-a îndemnat la moderație pe Dimitrie Moldovan, căci declarația acestuia se termina cu o notă foarte decisă. „Eu — spunea Moldovan — răspund foarte ușor că atunci [în anii neoabsolutismului — n.n.] eram cu toții priviți ca națiune austriacă, însă acum de maturi declarați și îndreptățiți la lucrarea fericii patriei noastre, a Transilvaniei. Atunci eram înși austriaci, acum sintem înși români, buni fii ai patriei noastre. În anul 1848 am jurat națiunii mele, patriei și dinastiei, jurământ fundat pe baza egalei îndreptățiri. Domnilor, eu nici jurământul din 1848, nici cel după aceea pus nu l-am călcat, nu-l voi călca. Eu nu pot pune alt jurământ, mie necunoscut. Cel care mi se va cere poate fi cel cuprins pină acum în constituțiunea Ardealului, iar eu pe acela nu-l pot depune.

Și așa sper că marele principe al nostru [id est împăratul, n.n.] acest pas al meu nu-l va lua în nume de rău“.

² Kemény Ferenc, președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei.

³ În calitate de comisar districtual.

⁴ Aluzie la Conferința națională română din 1/13–4/16 ianuarie 1861, ținută la Sibiu în clădirea Teologiei ortodoxe.

⁵ George Domșa (Domzsa), consilier cezaro-crăiesc.

⁶ Diploma imperială din 20 octombrie 1860.

⁷ Adnotarea lui Bariț pe f. 19r: „7 febr. [1]861. Singe rece. Sistemă.“

VI

A[lba] Iulia, 14/2 [1]861

Mult stimat frate și amice,

Soartea voi ca io a doua ziuă a Conferinței ¹, în care aceasta s-a și încheiat, să nu pot [a] mă înfățioșă, ca cu grai să le zic aceea ce-mi dorea inima. M-am răcit sau m-am ciomorluit ² și asta fu cauza fatală de-mi turbură stomahul, apoi cugetam că a doua zi nu să va încheia Conferința și oi veni la rind, că eu încă luni eram gata spre vorbire, dară nu puturăm reieși, tocma nici episcopul Șaguna nu putu veni la cuvintare, că ungerii unul după altul bombardau pentru opiniunea lor³, apucându-se și de români, da mai tare de sași, pentru opiniunea lui Schmidt⁴.

23 Inșă, după cugetul meu, nu face nimica după ce în scris mai adăugai cite unele, anume atacarea /legei de alegere, care am fost uitat-o, și tare mult militează pentru opiniunea noastră, vei vedea din aci alăturatul act, adecă declarațiunea mea⁵.

Aceasta o trimesei încă ieri de dimineața prin avocatul fratele Rațiu ⁶ la cancelariul Kemény⁷, cărui dindu-o și zicindu-i de ce nu putui merge marți, îl rugă ca să o adauge la protocol.

Kemény ti zisă în auzu mai multor ungeri prezenți, că însuși el cu mina va o transpune la protocol.

23° Actul acesta de aceea ți-l trimet domniiii-tale că d[omnia] ta pă mine mai bine mă vei pricepe ce voiesc eu cu el, / apoi il vei întrebuița după împregiurări, la *Gazeta* ⁸ sau oriunde; însă, după cum vei precepe de loc, cugetul meu — vorbind ungereste — a fost ca să mă priceapă ungerii, să nu falsifice vorbirea cu traducerile lor cele blăstămate, apoi dacă or ataca principiul nostru, să le răspundeți cu vorbele mele.

Eu cuget că nu ar strica ca acum de loc să pui în *Foia⁹ Gazetei* și ungurește vorbirea aceasta, adecă după modul legilor imperiale, adecă în una coloană românește, în cea altă ungurește. Așa, vor căpăta, să zic în origine, actul nostru unгурii din Ardeal, apoi și românii din toate unghiurile, pină la Paris. /

Aș cugeta să reflectați la obiectul nobililor de *Gal*¹⁰, nouă cesionați. Adecă Gal, membrul conferinței, zisă că din 16 mii insurgenți nobili, fusă ră 7 mii nobili români. Reflectați: așa estel însă aceștia] fură români curați. Însă cit mai cedează din numărul unгурilor nobili insurgenți? Adecă din renegați români noi reclamăm *qui ad numerum* mai puțin, și din aceștia jumătate. Răspunde-mi, rogu-te, cit vei primi epistola aceasta, ca să mă odihnesc că ai primit-o la mină.

Scrie-mi pină cind mai ești acasă.

Al dumitale sincer amic,

Dimitrie¹¹,

¹ Conferința regnicolară din 11 februarie 1861, de la la Alba Iulia.

² Intoxicat.

³ Au vorbit: episcopul catolic Haynald, contele Teleki Domokos, Horváth István, Boér Farkas, contele Mikó Imre, Zeyk Károly și alții; au cerut reactualizarea legilor votate de dieta din 1848, inclusiv aceea care prevedea uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

⁴ Conrad Schmidt, reprezentant al sașilor; a cerut, în esență o nouă dietă a Transilvaniei, căci „Legea de la 1848 dă numai libertate individuală, pe cind românii și sașii pretind libertate politică-națională“ (T. V. Păcăția n, *Cartea de aur...*, voi. II, Sibiu, 1904, p. 247); propunea însă o reprezentare pe clase, în-terese, orașe, nu în proporție numerică.

⁵ Aceasta respinge valabilitatea legilor din 1848 și a celor precedente revo-luției.

⁶ Ioan Rațiu.

⁷ Președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei de la Viena, Kemény Ferenc, a condus dezbaterile Conferinței regnicolare din 11 februarie 1861.

⁸ *Gazeta Transilvaniei*.

⁹ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*.

¹⁰ Gál I., unul din reprezentanții maghiari la Conferința regnicolară din 11 februarie 1861.

¹¹ Adnotarea lui Bariț la f. 24v: „Dimitrie Moldovan, mai tirziu consiliariu la Viena“.

VII

Orăștie, 15/2 [1]861

Stimate frate și domnule amice!

Cu poșta de la Zibot¹ de ieri îți trimisăi declarațiunea mea² ce o eram să vorbesc la conferința³, însă mă opăci foalele. Caută, rogu-te, la poștă, trebuie să fi primit / pină acuma.

Ți-o trimesăi recomandată. Număru recipisei de la poșta din Zibot e 18. Păstă puțin timp ți-oi trimete și opiniunile mele din [1]855⁴, cind era să facem *Landes Statute*⁵. Atunci și unгурilor și sașilor, apoi tocma și / ocirmuirei le dădai nedreptățile în nas. Acum nu putui, însă *quod difertur non aufertur*⁶. Mai venia ea vremea.

Te salut pin-atunci. Scrie-mi, dacă te duci cui să adresez cărțile.
Al dumitale amic,

Dimitrie. /

26

¹ Zibot, azi Șibot, comună în județul Alba.

² Vezi scrisoarea VIII, text și nota 3.

³ Conferința regnicolară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia.

⁴ Vezi documentul la B.A.R.S.R. fond George Bariț, filele 2—7.

⁵ Statutele țării.

⁶ Ce se amină nu se abandonează.

VIII

[Orăștie] 17/2 [1]861

*Frate Georgie,
Stimate amice!*

Cuget că pină acum vei fi primit declarațiunea mea dată în scris și trimisă lui Kemény¹ prin Rațiu², care declarațiune Kemény încă în Belgerad — apoi în ființa de față a multor magnați — o primi și promisă lui Rațiu că el însuși o va petrece-o la protocol³.

Cetind gazetele maghiare, aci provocau cu toții la *votorum pluralitate*. Aceasta însă e bine atacată în declarațiunea mea.

Apoi atacați și legile, însă din punct de vedere a țăranilor unguri, sași, secui și români.⁴

21 Unguri[i] în Conferință mai zisără că cu adevărat Blașiu, adecă adunarea noastră din Blaș, au protestat în contra uniunei, însă totuși s-au dus români de-a noștri la Dieta / din Pesta și apoi nici nu o mai zis nimenea nimic în contra uniunei.

Eu și-am fost dat la Sibiu una copia despre articolul meu în *Wiener Zeitung* d[at]o 10 iuni [1]848, în care începui articolul cu: „*Die gewallthätig ausgesprochene Union Siebenbürgens mit Ungarn ...*“ apoi fu subscris de mine *Demeter Moldovan Siebenbürgische Romane*.

Tot acest articol au ieșit și în *Siebenbürger Bote* în [1]848 luna lui iunie și în *Budapesti Közlöny hivatalos lap* N° 7 d[a]to 15 iunie [1]848. Acest articol destul de lămurit arată protestul nostru⁵.

21° Vezi în *Kolosvári Közlöny* N° 22⁶, sau în *Korunk* unde zic ungarii că de ce au umblat Moldovan — adecă io — la Orăștie după post de deputat pentru Dieta din Pesta în anul [1]848, / asta îi minciună, că eu după post de deputat nicicind în vremea aceea nu am umblat, nici nu puteam umbla, că eram la *Inspruch*, mai tirziu la Pesta, unde ne-o îndreptat Împăratul Ferdinand să dăm cerințele noastre palatinului. Acolo adevărat că am fost și io, îndreptați fiind de Împăratul, căruia totdeauna i-am fost noi românii ascultători, însă după ce văzurăm că palatinul cauza noastră nu o poate duce la cale și dieta ungurească în privința românilor nu făcu nimic, și pretensiunile noastre nu le iau la dezbatere, ne dusărăm la prezidentele Batthyány⁷ și cerurăm post,

22

eu, Dunka, Ighian și, cuget, Bran și Cipariu⁸, unde provocându-ne /

Batthyány în luna septembrie [1]848 să așezăm poporul în Transilvania, care s-o răsculat, îi zisărăm că noi, ducându-ne în Ardeal, nici pro nici contra nu vom pute face ceva, după ce nici noi nu ducem nimic decis poporului în cauza lui.

Aci îți mai trimet două copie despre lucrările Guvernului de acum în anul 1855, cînd era vorba să se facă *Landesstatute* p[er] baza *Patentului* despre Grundzüge ^o 31/12 [1]854—[18]55. Io încă fui chemat cu Dorgo ¹⁰ din partea românilor. Aci vezi opiniunea mea sub I despre dreptu istoric, apoi sub II, cum aș fi cugetat io atuncea împăciuirea națiunelor ¹¹ aici. Aceste le spusei în față la unguri grof Tholdalagi și Béli, apoi consiliariului Szabó, la sași, Brukenthal—Herbert. Referentul pentru istorie fu consiliariul Grün[n]. De-ți mai trebuie deslușire, întrebă-mă și-ți voi da.

Al dumitale amic,

Moldovan. /

22°

¹ Baronul Kemény Ferenc, președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei.

² Ioan Rațiu, avocat și militant național român.

³ La Conferința regnicolară din 11 februarie 1861 convocată la Alba Iulia de autoritățile imperiale pentru ca cei 40 de reprezentanți ai românilor, maghiarilor și sașilor (8 români, 24 maghiari, 8 sași) să-și dea părerea, cu vot consultativ, asupra unui proiect care, devenind lege electorală, să servească la alegerea deputaților viitoare diete transilvănene. Dimitrie Moldovan, unul dintre cei 8 români participanți, fiind bolnav, și-a înaintat opinia în scris, predată — așa cum se vede din textul scrisorii — de Ioan Rațiu, baronului Kemény Ferenc, pentru a fi trecută în protocol. În vederea alegerii deputaților noii diete, Dimitrie Moldovan respinge atît valabilitatea legilor dinainte de 1848 cit și a celor din 1848 și se alătură opiniilor formulate în 11 februarie de mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu; acesta cerea, în esență ca „Toate beneficiile patriei și dreptul reprezentanției și al alegerii la dietele țării să se împartă între națiunea română și celelalte conlocuitoare surori națiuni, cu acea dreaptă măsură și în aceeași proporțiune cu care măsură și în care proporțiune națiunea română pe lingă celelalte conlocuitoare și surori națiuni poartă greutățile publice și la apărarea patriei comune contribuie cu bunurile, singele și cu viața ei [...]“; vezi T. V. Păcăția n, *Cartea e aur*, vol. II, p. 245—246.

⁴ În opinia scrisă a lui Dimitrie Moldovan, el spunea în această privință: „Dar aici în § 4, litera C. și acea greutate mai este pentru săteni că aceștia, afară de darea capului, au să arete un cens de opt florini și încă după tabela de dare din 1848, dacă voiesc să aibă drept de alegere. Sistema aceasta, după opiniunea mea, e nedreaptă nu numai pentru românii care posedă astăzi același drept propriu ci pentru foștii iobagi săcui și sași, și încă cu atît mai virtos, dacă privim litera a) din acest paragraf, după care pe aceea care în înțelesul articolului 12 de lege din 1791 au fost cu vot în adunări comunale, la alegerea deputaților pentru dietă îi vedem îndreptățiți chiar și atunci dacă ar fi fost mai nainte mărginiți în exercitarea acestui drept.“ (T. V. Păcăția n, *Cartea de aur*, vol. II, p. 259).

⁵ Protestul românilor împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

⁶ *Kolozsvári Közlöny*, nr. 22 din 7 februarie 1861, afirmă într-adevăr că Dimitrie Moldovan ar fi încercat să obțină un asemenea mandat de deputat. Lucrul nu poate corespunde realității din moment ce el nici nu se afla în Transilvania.

⁷ Bathányi Lajos, prim ministru, o perioadă, în timpul revoluției din 1848.

⁸ Paul Dunca, probabil Iosif Ighian, Ioan Bran și Timotei Cipariu.

⁹ „Patenta despre principii“ din 31 decembrie 1854.

¹⁰ Gabriel Dorgo, pe atunci director al școlilor românești din Transilvania.

¹¹ În prima din cele două anexe Dimitrie Moldovan arăta că adevărații privilegiați erau înainte vreme nobilii (secui și maghiari, printre care se găseau și puțini români) în comitate și printre secui, iar în Fundus regius nu se făcea deosebire de

religie și apartenență etnică între cei ce aveau proprietate, în privința anumitor atribuții publice. Nu pot deci fi contestate pretențiile justificate ale românilor, în virtutea dreptului istoric, sub pretextul că ei ar fi fost în exclusivitate un popor de supuși, căci nobili erau și printre ei și mulți țărani maghiari au fost iobagi. Noțiunile feudale de „națiune maghiară”, „națiune săsească”, „națiune secuiască” nu pot fi extinse asupra întregii populații maghiare și săsești în detrimentul românilor, a căror nobilitate s-a pierdut de-a lungul secolelor în mare parte în rindul nobilimii maghiare; a doua anexă a lui Dimitrie Moldovan, aceea în care vorbea de împăciuirea naționalităților, nu se cunoaște.

IX

Orăștie, 27/2[1]861

Iubite amice.

Tocma sum în plecare către Boița și așa cu iutele următoarele: Axenti¹ cu Nicola² fusără acia la mine, apoi petrecurăm la Domșa³ sara, ne așezarăm în opiniune că făcîndu-se uniunea⁴ apoi nu va fi destulă rezistența pasivă. Știe D[umne]zeu unde vom reuși, însă ungunii / reușiră cu îndrăzneala lor oarbă, neloială, apoi noi cu loialitate, și mai cu samă dreptate, nu putem sminti⁵.

27 Domșa nu-ți putu trimete deducția lui⁶, că în pripă nu o știe face, apoi să și necăji că atita atenție nu mai avu opiniunea lui, că s-a delătura[t]. Adecă aceea ce o dădu la Rațiu⁷ să o cetească / și o și ceti, s-a pierdut. Io zisăi lui Axentie să întrebe pă Rațiu după ea, și gășînd-o să ți-o trimeată.

27 Poate că oi găsi io însemnările mele cu cerusa despre ăst lucru și de le voi găsi între scrisorile mele ce le am la Boița de loc ți le voi trimete.

De voiești a-mi scria, trimete epistola la *Boitza, Solymoser Bezirk*⁸. Să ne vedem sănătoși.

Al dumitale amic,

28

Dimitrie./

¹ Axente Sever.

² Matei Nicola, notar public în Alba Iulia.

³ George Domșa.

⁴ Cu Ungaria, impusă de nobilimea maghiară.

⁵ Speranța deșartă, dezmințită de evoluția ulterioară a lucrurilor.

⁶ Opinia formulată de el în decursul Conferinței naționale române din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu.

⁷ Ioan Rațiu.

⁸ Boița, cercul Solymos, astăzi în județul Hunedoara.

X

Boița, 1/3 [1]861

Onorate amice!

Sosînd acia la Boița de loc am cotat după declarațiunea, respective opiniunea lui Domșa¹, și gășînd-o i-am și trimis-o, cu acea rugare ca el însu[și] să ți-o trimeată.

32 Cuget că nu va intirzia, iară la cazul acela, / că pină luni să nu o capeți, apoi scrie-mi de loc cu poșta de luni una epistolă cu adresa mea, la stațiunea Dobra ², unde io în miercurea viitoare, adecă în 6 martie, oi dormi la Postmeisteru ³, vărul meu, și oi căpăta epistola cu bună samă.

32° Opiniunea mea, respective declarațiunea mea la Belgrad ⁴, / dată încă, nu o ieșit în gazete. Ar fi bine să nu să intirzie. Ii de lipsă pentru baterea pluralității, pentru baterea legi din [1]848, apoi pentru baterea națiunei maghiară⁵, fiindcă aceasta pină în [1]848 încă nu a existat ci numai nobilimea. Apoi dacă voiește să existe caută să facă pași cu noi asemenea. / Bagă sama la pasagiu unde vorbesc io despre [i]obagi, zic „*Ez a már meg történt váltás után ugy is érvénytelen*“ ⁶.

33 Vciesc a zice că iobagii român (sic!) nu s-a eliberat, fără este răscumpărat ⁷. Nu are românii a mulțami pentru libertate la ungar. De la Viena mai multe.

A dumitale sincer amic,

33° *Dimitrie./*

¹ Vezi scrisoarea IX, nota 6.

² Comună în județul Hunedoara.

³ Diriginte de poștă.

⁴ Alba Iulia. Vezi scrisoarea VIII, nota 3.

⁵ Cuvintul națiune este folosit aici în înțelesul feudal, adică nobilimea.

⁶ Acest lucru după răscumpărarea ce a avut loc dealtfel nu mai are valabilitate.

⁷ În sensul de „nu a fost eliberat, ci s-a răscumpărat“.

XI

Dobra, 7/3 [1]861

Prea iubite amice!

Epistola-ți la Dobra adresată imi veni, mă află încă acia. Rău imi pare dacă Domșa nu-ți va fi trimis declarațiunea lui la timp că o trimeteam d-tale directe, dară intimplindu-să că el în una sau alta ar avea a face schimbare, asemenea delicată / responsabilitate nu putui lua pă mine, că multe făcui numai după aducere aminte

34 Io totodată îi scriu că rău mi-ar pare dacă s-ar fi opăcit lucru ¹. Io mine plec la Viena și după puțină restaurațiune îți voi împărtăși ce sunt interesante și pă canal străin / nu le puteți afla. Aș voi însă ca să-mi scrii directe la Viena, post restant, pină cind te afli la Brașov, apoi unde și pină cind vei fi afară de Brașov.

35 Activitatea de guvern luată ne lesni pusăciunea. Acum alegeri bune la dietă și Reichsrath, și ne vom afla cu repezeală impozantă în pusaciunea competentă. /

Io cu jurnalistica acum de vo 10 zile nu fui în regulată legătură, aflindu-mă ocupat cu cauze private la Boița, nu știui intimplările din

afara monarhiei. Una însă auzii și cu ochii cetii că Varșovia² încă s-a mișcat, ce Ursului nu-i place. Lucruri de cea mai mare ponderanță vom vedea.

Te salută cu toată frăția,

35^v

Dimitrie./

¹ Se referă la acțiunea Comisiunii permanente de definitivare a celor două „reprezentățuni” care trebuiau trimise împăratului din însărcinarea Conferinței naționale române din 1/13–4/16 ianuarie 1861.

² Aluzie la răscoala poloneză antițaristă, din partea anexată Rusiei țariste.

XII

Viena, 23/3 [1]861.

Prea onorate amice!

Epistola la Dobra adresată m-o aflat încă la Dobra. M-o imbucurat tare. Călătoria mea pină acia făcînd-o cu familia întregă fusă cam grea, însă mulțumită D[omnu]lui am reieșit. Pină una-[a]lta sum în hotel London; locuința însă mi-o fi / în *Prater Sterne — Franzens Alee N° 26, 3 Stock*, însă de voiești a-mi scrie ceva, adresează *Siebenbürgische Hofkanzlei*¹.

Ieri am depus jurămîntul. E loial, il poate depune fiecare din ai noștri fără de nici una sfială. Samănă tare cu cel absolutistic, îi formula cea veche meternichiană².

De constituțiune ungurească nici miros nu este, sunt toate încunjiurate în care noi sau sașii ar avea a să indoi.

În 21 fusă conferența / ministerială. Fu și b[aronul] Kemény. Pă cum să aude, obiectul fu Transilvania, adecă organizarea ei pentru Gubern și comitate etc.

Episcopul Haynald plecă astăzi de acia, nu știu ce să zic mulțămît sau nemulțămît. Acuși or vorbi sașii de el cum vorbiră în Presse. Omul îi tare în opiniunea că cauza noastră constituțională ar fi mai sigură în cointeles cu ungerii din Ungaria. Avusei multe convorbiri cu el, apoi și cu Véér Farkas³, mai incolo și cu fostul Kreis Vorsteher⁴ în Cluj, Kriegsau carii-mi zisără că noi nu avem a ne îngrija dacă om fi uniți / cu Ungaria, mai multe a ciștiga, că ungerii fiind compacti, lor nu le vor fi frică de preponderanța noastră, în urmare pă noi ne vor voi a ne ciștiga cu feliorite recunoașteri. Io zisei: „Bine, da ungerii fiind cu trebile lor ocupați or zăuita treaba noastră, cum zăuitară în [1]848—[1]849, cînd fuserăm noi la Pesta, și să va amîna din an în an”. La aceasta tăcură, dar ciștigai pentru ideea aceasta pă consiliariul Kabos⁵, care-și aduse amînte pentru cauza protestanților, cari ar fi periclități în Ardeal — cum fură în Ungaria — și el vede acum că noi în Ardeal trebuie să ne lămurim treaba, apoi vederemo.

Lui Pușcariu⁶ scrie-i ca de loc să vină, că altmente perde la *Quartier Geld*⁷, dacă nu vine pină în 8 aprilie. În apropierea mea ar căpăta *Quartier*.

Te salut cu frăție,

37^v

Dim. Moldovan.⁸/

¹ Cancelaria Aulică transilvană.

² Pentru problema jurământului noilor funcționari vezi scrisoarea III, nota 5.

³ Funcționar imperial de origine maghiară.

⁴ Administrator cercual.

⁵ Kabos Dániel, consilier la Cancelaria Aulică a Transilvaniei, fost consilier la Curtea de casație.

⁶ Ioan Pușcariu, în 1861 concipist la Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

⁷ Bani de cazare.

⁸ Adnotarea lui Bariț, la f. 36: „Haynald, Kabos, Vээр, Kriegsau“.

XIII

Viena, 25/3 [1]861

Preastimate amice!

În urma rezoluțiunii împărătești din 24 l.c. sunt denumiți de consilieri guberniali Alduleanu, Dunka și Lazar Alexandru ¹, apoi de secretari Moga Dumitru și Grideanu ².

De fișpan îi Ladai ³, denumit pentru Alba lacerata — sau superioară — și Bran de căpitan la Făgăraș ⁴. Punctum!

38^v Săsimea să va organiza — / prim comes Salmen⁵ — după puncta regulativă.

Poate că vom căpăta și pă terenul acesta un Königsrichter ⁶. Așa ne mângăia canțlerul.

38^v Legea electorală îi cea din [1]848, fără de provocare la ea, adecă legea din 1791, art. 11, rămîne intactă, apoi pentru cei noi îndreptabili s-a dat censul de 8 f. m[onedă] a[ustriacă] afară de contribuțiunea capului ⁷ și Zerschlagen. (?) ⁸ /

Gubernia, Tabla crăiască ⁹, fișpanii ¹⁰, regaliștii ¹¹ vor fi chemați la dietă. Apoi, zice Împăratul că Tabla regească, organizindu-să să fie la aceea și din clasa pînă acum neîndreptățită aplicați. Așa și cu r[ega]liștii. O să căpătăm dară și vo un asesor la Tabla regească și vo un sau cîțiva regaliști.

39^v Despre dietă nu să știe cînd va fi / conchemată.

Organizarea politică trebuie să fie isprăvită pînă [în] 15 aprilie, *de csak ugy ha lehet* ¹².

Finanția și judiciară rămin, pînă una-alta, intacte; frumos prospect.

39^v Mine, poimine [s]jig[ur] [voi] serie mai multe. Pînă atunci, salutare frățească,

*Dimitrie. /*¹³

¹ Ioan Aldulian, fost consilier de apel cezaro-crăiesc, Paul Dunca, fost consilier de apel cezaro-crăiesc, Alexandru Lazăr, consilier.

² Dumitru Moga și Matei Pop de Grid, ambii cu studii juridice, avuseseră posturi pe la tribunale.

³ Augustin Láday, comite suprem în Alba Superioară.

⁴ Ioan Bran de Lemeni.

⁵ Franz Salmen, comitele sașilor.

⁶ Magistratură crăiască.

⁷ Capitația.

⁸ Prăbușire nereușită; în context pare fără sens.

⁹ Tribunalul regesc.

¹⁰ Comiții.

¹¹ Deputați la dietă, numiți într-un anumit număr, direct de Împărat.

¹² „Dar numai așa dacă se poate.”

¹³ Adnotarea lui Bariț, la fila 38; „Viena, 25 mart 1861, Denumiri importante”.

XIV

[Viena], 6/5 [1]861

Frate și amici!

În acel minut în care primii epistola d-tale din 1^a mai, neiertindu-mă impresiunea cea dintii a amina cu răspunsul pînă la convorbire cu c[onsilierul] P[opp]¹, mă grăbesc a-ți reflecta următoarele: ai tot dreptul a zice că și unii și alții voiesc a ne întrebuița *ca corăbierul balastul*, însă haida să sărim pă neașteptate în corabie, să ne apropiem de cirmagiu dacă nu am pute lua tocma cirna în mină — cum poftirăm — să arătăm proprietariului că voim a-i scăpa / naia-i de perire și apoi tot va veni timpul cînd să va delătura cirmagiul infidel și să va da cirna în mina mîntuitoriului. Să ne aducem aminte la multele pericle a proprietariului ce le păți, apoi acesta după delăturarea pericelilor mult, puțin, *mulțami adjutătorii declarați*. Noi ne declararăm în [1]848, însă neamțu zice: *einmal ist Keinmal!*² Să vedem! Acum ar fi vorba deocamdată de declarațiune (și de voim așa a o numi) diplomatică, iată cum:

[1]848 adusă poporul la Blaș, fu dară adunare națională. Din sinul adunării acestia ieși un extract (Comitet) inzeștrăat cu toată puterea. Aceasta fu recunoscut de puterea / executivă, adecă de armată. Armata lucra în coînțelegere cu Comitetul nostru. Comitet, Universitate, Comitate, Scaune³ etc., fură suspendate. Nainte de toate reinvie Comitetul nostru, de facto adunîndu-se la Sibiu⁴. Comitetul aci fu transmutat în Comisiune⁵. Comisiunea primi asupra sa sarcina lucrării mai departe, spre fericirea poporului și spre îndreptățirea lui. Comisiunea ce a făcut? Iacă ce să facă: dîndu-se protocolul sibian la împăratul, în acesta este menționare că există una comisiune⁶. Împăratul la aceste nu reflectă nimica, nici curtea, nici guvernul, *atque qui tacet consentit*⁷ și așteaptă acum fapte, mai cu samă Împăratul.

După ce, dară, comisiunea îi — ca extractul adunării sibiene — compusă, ar avea și are tot dreptul a face declarațiuni în numele poporului român și fiindcă comisiunea / întreagă nu poate veni în sus, ar avea comisiunea a o face cătră Împăratul în scris. Subscisă de toți membrii, apoi trimeasă cu vreo 5 deputați aleși din sinul ei la Viena, cari deputați apoi să și rămînă acia permanenți, pînă cînd s-or isprăvi trebile noastre! Firește că la deputați trebuie speze. Aceste episcopii și alți avuți să le deie împrumut națiunei, pînă cînd să vor face colecte în țară.

De deputați aș cugeta să vină Popasul nostru⁸, sau dacă el nu ar putea alt popă cu vază în frunte, apoi Axenti⁹ și Fetti¹⁰ și din Brașov

Ioan Coste ¹¹ și încă unul, poate Vasici ¹² — Bologa ¹³ adecă care va voi.

Mine sau poimine-ți voi scrie și părerea lui c[onsilier] P[opp] vei alege apoi ce vei face și la ce vei îndemna [pe] frații noștri, dar nu întirziați că îi pericolul *in more*, apoi o să fie îngropată comisiunea înainte de moarte!!

Salutare frățească,

Dimitrie.

41^v Lui Feti scriai ieri despre lucrul acesta, să să înțeleagă cu Axenti, apoi să meargă amindoi la mitropolitul. /

Toamna am cetit în *Fremden Blat* știre din Ardeal că comitetul din Făgăraș îi anihilat, și hotăririle districtului. A[l]dulean merge ca comisariu, Bran îi citat la Cluș. Apoi vezi, române, tu lucră așa cum voiește unгурul, nu cum sună cărțile! Oh, Bran, oh, Pipoș! ¹⁴ Om vede pe Ládai.

40 Te fac atent că, păcum văd porneala, azi mine și unгурii și croații o să vină la Reich[srath], și de se va întâmpla aceasta, firește Împăratul se va învoi și la condițiuni cu ei, apoi noi om fi atunci a 5-a roată sau balast în nae. Io cuget că a face inițiativă ar fi *ad tempus*. /

¹ Baziliu Ladislaw Popp, înalt funcționar român; din 1860 era consilier la Cancelaria Aulică transilvană.

² Pasajul este deosebit de prețios din punctul de vedere al reconstituirii fidele a puterii de pătrundere politică a conducătorilor naționali români. El demonstrează o dată în plus că aceștia înțelegeau foarte bine intenția Curții vieneze de a se folosi de diferitele popoare negermane și nemaghiare din imperiu ca de niște instrumente de manevră politică; expresia e germană: „ceea ce s-a întâmplat numai o dată, este ca și cum nu s-ar fi întâmplat“ sau „ce se întâmplă numai o dată nu contează“.

³ Comitetul Național Român, Universitatea săsească, comitatele nobiliare și Scaunele secuiești.

⁴ Conferința Națională Română din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

⁵ Comisiunea permanentă aleasă la Sibiu în 1/13—4/16 ianuarie 1861.

⁶ Exprimare confuză; nu protocolul ci două petiții, „reprezentățiuni“ fuseseră trimise Împăratului.

⁷ „Și cine tace consimte.“

⁸ Ioan Popasu, protopopul ortodox al Brașovului.

⁹ Axente Sever.

¹⁰ Spiridon Felti, funcționar la Pretură în Deva.

¹¹ Negustor bogat.

¹² Pavel Vasici.

¹³ Iacob Bologa, consilier la Curtea de apel.

¹⁴ Ioan Pipoș, fost revoluționar la 1848, apoi funcționar imperial; în 1861 a fost numit comite suprem în comitatul Zarand.

XV

[Viena], 13/5 [1]861

Prea iubite frate et amice !

Tot în ziua aceea cîndu-ți răspunsei la întrebările d-tale, sau mai bine la ponderoasele reflexiuni a d-tale, apoi de atunci încoace

în toate zilele m-am consultat și cu C[onsilierul] P[opp] apoi cu Doct[or] Maior¹. Cel dintîi îi de opiniunea aceea că noi la toate ocaziunile ne-am declarat p[er] lingă *Diploma* din 20 octo[m]brie și acolo ar fi vorba și de parlamentul imp[erial]², apoi în urmare — sau subinteligenter — ne-am declarat și pentru parlament, și ar fi ca să așteptăm acuma provocarea de la Împ[ăratul], mediate sau imediate.

42 Maior îi pentru inițiativa noastră, dară condiționată, adecă să zicem / ca să să nimicească toți pașii pînă acum făcuți la organizarea comitatelor, scaunelor, după ce p[er] noi nu ne băgară în samă, și să să restaureze toate p[er] baza diplomei, și așa el încă îi pentru deputați, dar mai cu samă ar fi pentru ide[e]a Congresului Național.

42^v Io sum, cum văzuși, pentru ciștigarea meritului față cu *Tronul*, luînd noi inițiativa fără de condițiuni, apoi eu te făcui atent și la aceea că alt Congres poate să căpătăm însă poate și să nu căpătăm. În cazul din urmă — cerînd Congres acuma — am umbla / ca cinile trecătoriu cu carnea în gură peste ponte, care văzînd umbra au perdut și ce a strîns în dinți, adecă noi *bene male* avusărăm Congres³, din Congres reieși Comisiunea⁴, Comisiunea există, despre care făcurăm arătare și la Tron. Tăcînd îi recunoscută. Așadară Comisiunea (Comitetu) poate da fie ce declarațiuni, așa și despre Par[lamentul] imp[erial] în numele poporului, care acum Tronul ca valide le va privi. Și așa, / *per consequentiam*, declarațiunile noastre din Sibiu încă capătă o față serioasă, mult-puțin de Tron recunoscută, că dacă primește ceva din ele — sieși plăcute — va primi și din cele ce nouă sunt plăcute. Grăbiți că trece timpul inițiativei din partea noastră, trimeteți deputați, sau mai bine să vină unul din episcopi în frunte.

43 C[onsilierul] Po[pp] zisă că și el va scria fratelui Mureșanu⁵. Maior încă au voit să-și motiveze părerea, da pînă acuma nu avu vreme, și așa mă grăbesc — după ce și ieri ne consultarăm — ca să-și declarez că nu pot fi de altă părere, fără de aceea care țî-o deschisei în epistola de mai nainte și o motivai și acia.

Amic,

Dimitrie./

4 3^v

¹ Ioan Maior, funcționar român la Viena.

² În *Diploma* din 20 octombrie 1860 se specifică: „Dreptul de a da legi, de a le schimba și șterge, se va exercita de către noi și urmașii noștri numai cu conlucrarea dietelor, adunate în mod legal, respective cu a *senatului imperial*, la care dietele vor trimite numărul membrilor stabilit de noi“ (T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. II, p. 111).

³ Conferința Națională română de la Sibiu, din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

⁴ Comisiunea permanentă, aleasă de Conferința Națională din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

⁵ Vasile Ladislau Pop, consilier aulic; probabil Andrei Mureșanu; vezi scrisoarea XVI.

Preaiubite frate et amice!

44 Cuget că vei fi primit și epistola mea, care ți-o scrisese la săptămână după cea din 6 lu[na] cur[entă], la care astăzi îți primii răspunsul din 16 lu[na] cur[entă]. În aceea-ți desfășurai că ce opinie are C[onsiliarul] Popp și ce d[oc]tor Maior¹, apoi că eu rămân la opiniunea mea, îți scrisăi că Pop provoca la multele afaceri a noastre în înțelesul *Diplomei*, apoi că nu trebuie mai multe declarațiuni, că acele sunt pusă în multele scrisori etc. a noastre. Apoi îmi zisă că va scria fratelui Mureșan² și el opiniunea sa. D[oc]tor Maior e pentru declarațiune despre parlament, însă condiționat, adecă să să șteargă toate lucrările de pînă acuma la organizarea atîngătoare în comitate, districte și scaune, și să să lucre și în folosul românilor — *pia desideria*³. Io-ți scriai că nu mă abat de la opiniunea mea, care îi pentru cîștigarea meritelor față cu Tronul. /

Articulu d-tale din 4 mai în privința parlamentului ieși⁴ nainte de a primi epistolele mele din 6 et 13 mai. Acela încă îi pentru condițiune, ci să poate modifica — dacă vei afla cu cale — față cu împrejurările ce ți le voi scria mai la vale.

Ungurii și croații nu vor să trimeată la parlamentul imperial. Să fim și noi în starea lor, adecă să avem și noi drepturile lor (*ei și Tronul ca partes contrahentes*⁵), să avem diplome inaugurale, sau mai puțin, privilegiu ca sîrbii⁶ etc. apoi și io cu pumni cu picioare aș da în aceia cari m-ar persuadea la întreprinderile propuse. Așa însă mai un *milenium* — 1000 ani — lucrăm numai pentru îngîmfarea *nobililor*, tocma și români! Nouă ne trebuie merite față cu Tronul⁷, apoi ce o da D[umne]zeu.

44² Sachsenland⁸, organizarea comitatelor, sunt lucruri secundarie pe lingă aceea ce trebuie să iasă la cale, adecă organizarea finanții și miliții și cum să fie aceasta? Să ne învoim și să ne dăm noi în grația ungurilor ca să facă ei repartiția cîți bani sau contribuție și cit *quantum* de singe pentru miliție să să împartă pre noi români? Bine știi că / fiara sălbatică dacă are a împărți bucăți dulci, hirea [o împinge] cătră cele mai modeste [să le dea la alții]. Așa, și cînd s-a săturat, dacă o voiește cineva a o întrebunța la purtarea greutăților, o împinge iară la cele modeste⁹. Dacă s-o împărți greutățile supt un fel de controlă, adecă în auzu și altor națiuni, s-o cam sfii fiara sălbatică și va primi și ea jugul competent!

Comisia conferențială¹⁰ îi cu bună samă laolaltă. Ei bine, asta [a]-m voit io. Obiectul lucrării sunt 14 puncte de Gozdu¹¹ proiectate. Nu le cunosc. Mai incolo, cererea Congresului Național din toată monarhia — *pium desiderium*.

Ce o fi dacă nu ni l-o da, păcum acuma nici nu ni l-o da, dar despre acesta mai la vale.

Repetez încă o dată că cerind congres acuma, mult-puțin recunoaștem sau pronunțăm noi ilegalitatea lucrărilor noastre [de] pînă acuma. Și de nu ni-o da voia de congres, perdem legalitatea afacerilor

45 [de] pînă acum/ cari tăcînd, de Tron sunt primite, [cel] mai puțin nu s-or contradisa.

Mă întrebi că căpăta-vom voie de-a ține congres? Zisei că acuma nu, însă mai tirziu cu bună samă, iote cum: dieta cu bună sama să va conchema. La aceea să vor numi regaliști ¹²; tare mulți și români. Românii și sașii nu or reînpinge *litteras regales* ¹³. Ungurii însă le vor *reînpinge*, zicînd că ei nu vin la dietă în Ardeal. Primul merit al românilor.

2° Să vor cerea după aceea pentru parlament alegerile directe din congregațiuni ¹⁴ comitatense. După starea de acuma o fi o contradicere mare din partea unгурilor neavînd românii influență destulă, apoi sașii or sta a da cu capu de piatră sau cu piatra de cap.

45° Declarația românilor însă pentru parlament anticipativ va face a[1] doilea merit, și așa, stînd aceste două merite de o parte, de altă parte noi cerînd un congres național, nu este /îndoială că va crește posibilitatea ca Împăratul, restrîns de o parte de *contraria* activitate a unгурilor, de altă parte sperînd la ajutoriul celorlalte națiuni apăsate de unğuri, va exmite un manifest recunoscînd naționalitatea, totuodată popoarelor, *per consequentiam* și a noastre. Totodată, ca să reiasă, să va învoi la congrese naționale.

46 Ce zici despre voia sașilor și cererea românilor / ca să să împartă pămîntu regesc în săsăsc et romănesc? Io la aceasta nu aș de votul meu, că am nădejde să cumpărăm cu mereul moșiile lor. Apoi io nu voi a recunoaște pămînt în posesiunea și proprietatea românului de pămînt săsesc.

46° Recursul brașovenilor a venit acia, însă s-a dus la Gubernie spre cercetare ¹⁵. /

Despre Deputațiunea permanentă încă o dată mă provoc la pînă acum scrisăle. Apoi ce atinge la speze, aș voi ca nici unul — să fie tocma și milionar — să nu vină pre spezele lui ci a națiunei, și bogații să anticipeze.

47 Mureșanu Andrea ¹⁶ că au resignat s-a grăbit, că este propoziția ca să aibe plată de 800 f. Ce atîrnă însă la principii, apoi mai că / bine a făcut, că românul nu poate fi mulțămît ca în Guberniu să fie translatori, ci trebuie să pretîndă ca toți consiliarii etc. să știe și românește vorbi și scrie.

Fratele Pușcariu ¹⁷ au sosit acia în pace. Vă salută pă toți.

Apoi io-ți rămîn ca totdeauna cu toată sinceritatea,

47°

Dimitrie. /¹⁸

¹ Vezi scrisoarea precedentă, notele 1, 5.

² Se referă la Andrei Mureșanu,

³ „Sfinte deziderate.”

⁴ Dimitrie Moldovan se referă probabil la articolul din *Gazeta Transilvaniei* (care nici nu are un număr din 4 mai), *Congres național*, din numărul 38 din 10 mai 1861. Bariș arată aici că în 1/13—4/16 ianuarie 1861 Conferința națională de la Sibiu nu a reprezentat decît jumătate din poporul român din imperiu, deci nici Comisiunea permanentă aleasă de ea nu poate aspira la mai mult. „Tocma dacă conferința din Sibiu ar fi reprezentat pe întreaga națiune, după toate formele — spunea

Barîț — totuși românii în criza de față ar striga tot *congres*. De la ianuarie încoace a ieșit patenta imperială din 26 faur, de atunci încoace s-au deschis dietele provinciale — s-a deschis și dieta Ungariei și parlamentul sau senatul imperial. Transilvania s-a organizat abia; a rămas însă fără dietă, pînă cînd nu se știe [...]. Așa, întru înțelesul patentei din 26 faur românii transilvani, ca majoritate a locuitorilor țării, se află în preziua de a fi chemați la senatul imperial din Viena. Din contra, Ungaria și ungerii preste tot seamănă că mai bine vor face va-banque în toate decît să suferă pe un singur deputat ardelean a lua parte la dezbaterile senatului austriac, ci din contră, cheamă pe români, între rugări și amenințări, la Pesta, sau, mai bine, ei la prima ocazie vor proclama iarăși uniunea“. În contextul scrisorilor XIV, XV, XVI, reiese că opiniile lui Dimitrie Moldovan nu se potriveau, în această fază, cu cele ale lui George Barîț. Primul, cu intenția de a propune soluții cu mai multe șanse de realizare trece sub tăcere pe românii din Banat și Ungaria, cită vreme Barîț, cerind congres general românesc și stringerea legăturilor cu „ungurenii“, deși avansează o variantă mai greu de obținut din partea Curții din Viena, subliniază o idee extrem de importantă pentru mișcarea națională: armonizarea forțelor tuturor românilor din monarhia habsburgică.

⁵ Părți contractante.

⁶ Referire la actele imperiale în care erau cuprinse și recunoscute privilegiile, drepturile unei țări, cînd intra sub stăpînire Habsburgilor, de care căutau să se folească croații; privilegiile sirbești au fost acordate în 1690 și 1691 (și adăugite în secolul XVIII) populației sirbești stabilite pe teritoriul de atunci al Ungariei unde a fugit din cauza prigoanei otomane; ele constau în scutire de dare și unele libertăți, în special aceea de a-și alege mitropolit după legile sinodalității bisericii răsăritene.

⁷ Ar fi greșit să se creadă că Dimitrie Moldovan se mulțumea aici să apere un principiu. În concepția lui, cu cît românii reușeau să obțină mai degrabă încrederea Casei imperiale cu atîta — constituind un element important în combinațiile politice urzite de Habsburgi — cu atît ei aveau mai multe șanse de a reuși în lupta lor.

⁸ „Țară săsească.“

⁹ Frază construită confuz, cu sensul general că acela care împarte bunătăți este împins de fire să dea mai puțin iar la împărțirea sarcinilor își fixează dintre cele mai ușoare, pînă ce este mai greu pe seama altora.

¹⁰ Referire probabilă la întrunirile deputaților români la dieta din Pesta, ținute în casa lui Emanoil Gojdu, unde s-au desfășurat discuții vii în legătură cu programul și poziția parlamentarilor români.

¹¹ Emanoil Gojdu, om politic și viitor mare mecenat. Din banii fundației ce-i poartă numele au fost sprijiniți mulți tineri talenți.

¹² Vezi scrisoarea XIII, nota 11.

¹³ Rescriptul imperial de convocare a dietei.

¹⁴ Adunări.

¹⁵ Este vorba de protestul românilor din Brașov și Țara Birsei, înaintat Cancelariei Aulice a Transilvaniei în urma reorganizării administrative din regiunea lor, făcută în 22 și 23 aprilie 1861 și care nu corespunde drepturilor românilor ce decurgea din majoritatea lor absolută în zona respectivă.

¹⁶ Andrei Mureșanu a fost între 1850—1861 „conciplist“ și translator pentru limba română la Guberniul Transilvaniei.

¹⁷ Ioan Pușcariu.

¹⁸ Adnotarea lui Barîț la f. 44: „Viena, 20 mai 1861. Coniecturi multe. A. Mureșanu, Pușcariu“.

VII

W[ien], 23/5 [1]861

Prea onorate amice și frate!

Nu-ți văzui încă opiniunea pentru trimiterea deputaților la dieta mare Reichsrath¹. Aceasta să face acum cauza cea mai ponderante,

cea mai *tiefeingreifendste* ². Acum o să vină treaba la *fractionem panis* ³. Ieri să denumiră Erb și *lebenslänglich* ⁴ Reichsrathi ⁵ din monarhia întreagă, afară din *partibus infidelium* ⁶ — Ungaria, Croația et Transilvania, însă Împăratul pomenește în scrisoarea către Reiner ⁷ că au de a veni și din aceste părți. Ungurii, croații, serbii, nu vor! Ce ne pasă? Ce voim noi? Aceasta îi *lebensfrage* ⁸. Io cuget că dacă este ca să fim obiectul / de mîncare, de umplerea stomacului străin, apoi noi să umplem [pe] cel al chitului, că acesta dacă și nu a tria zi, a tria an, a tria decen[și], tot este speranția nevătămați să ne deșerte, pînă cînd șerpele și crocodilii, rumpîndu-ne și spurcîndu-ne cu veninul lor, ne-ar aduce totală desoluțiune, desființare. Apoi cine stă bun că aceștia căpătînd încă vo citeva concesiuni nu vor trimite contingentul lor, încă cu aplaus, sau, arătîndu-se voința tare din parte înaltă, se vor tîrî spre sărutarea crucii — *zum Kreuz Kriechen* ⁹ — cu cugetu că noi de loc *ab initio* să ne declarăm / pentru trimitere la Reichsrath, apoi în comitate, districte, scaune, unde îi majoritatea noastră, să să adune oamenii noștri cum să adună ungurii prin Cluj, Vasarhely ¹⁰ și în Sibiu sașii și să să declare pentru Reichsrath, apoi să și designeze pă aceia pă cari ar voi să îi reprezenteze, că lucrul tot vine acolo că nu de la dieta, care cine știe cînd să concheamă, fără, directe de la comitate etc să să trimeată deputații. Îi vorba ca să fim și ca să conlucrăm cîndva și undeva ca români, și / conlucrînd să ne recunoaște (sic!) alte popoară dacă compatrioții noștri nu vor a ști de existenția noastră națională. De facem noi aceasta, azi-mine reieșim și la congresul proiectat ¹¹, și împăratul trebuie în fine să ne respecte între popoarele lui cele mai de căpetenie și responsabile.

Rogu-te, trimite vo 10 exemplare din protocolul conferinței ¹², că acia nu avem nici unul. Apoi vezi, nu sum prenumărat pînă în iulie [1]861, că vo doi numeri nu căpătai din *Gazeta*, de nu sum prenumerat, să mi să trimită neînterupt, apoi trimetînd bani pe broșura protocoalelor oi trimete și pă gazete.

Cu toată stima te salut, a domnitate

Dimitrie.

Ar fi bine să fie acia o deputațiune permanentă, care să umble pă la locurile înalte, că de alte neamuri sunt acia și umblă neînterupt. Vezi, și vină și d-ta vo dată. ^{13/}

¹ Senatul imperial.

² Cu efectele cele mai adinci.

³ Frîngerea plinii.

⁴ Ereditari și pe viață.

⁵ Membrii Senatului imperial.

⁶ Părțile necredincioșilor; aluzie la opoziția din unele țări și provincii.

⁷ Arhiducele Reiner, președintele Senatului imperial.

⁸ Chestiunea vitală.

⁹ Spre umilire sub cruce.

¹⁰ Tirgu-Mureș.

¹¹ Un congres național spre care aspirau românii din imperiu; vezi și scrisoarea XV și notele.

¹² Protocoalele Conferinței naționale românești de la Sibiu, din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

XVIII

Viena, 26/5 [1]861

Prea onorate amice et frate!

Intrigele ce se țesură la cauza denumirei căpitanului în Năsăud prin Butianu ¹, *Korunk* ², etc. etc. nu reusară, ci reusarăm noi. Bohățiel ³ îi denumit de căpitan; veni știrea fiind încă în sesiune. Zisă Kiminea: *meg van Bohățiel* ⁴. A lor se mirară, cotară la noi. Pe fața noastră văzură seriozitate. D-tale însă trebuie să-ți exprim bucuria nespusă că la postul acesta, ca la cel mai însemnat în Transilvania, însemnat pentru organizarea constituțională [a] unui teren pînă acum parte militară, parte birocratică, în urmare de totul absolutistice domnit, fu denumit Alexandru, care de gubernie ⁵ nici că fu propus. Eu cu adevărat că altuia din frații noștri pentru denumirea aceasta nu-i gratulam, că-i îi (sic!) vedem pericolul arderei, față cu intrigile și machinațiile ce are a învinge. Mă spăriam totodată cu cauza limbei — naționalității. Nici pã terenul acesta curat român nu să va putea pune fundament destul de tare, pã care redicînd muri solizi înalți și înălțîndu-să limba noastră în culmea lor, să cunoască popoarele superbe că limba românului îi cu mult mai strălucită decît să fie desprețuită și nebagată în samă, și pătrunzătoarele raze a ei să nu le impuie admirarea ei. Gratulai fratelui Alexandru, că el o să taie nodul gordian, nodul legilor intrigante, apăsătoare, neașteptînd grația legiu[i]torilor în dietă, o să taie nodul gordian și o să reiasă cum a reieșit macedoneanul ⁶, ca triumfătoriu. Îl făcui totodată atent la luptele ce are a lupta. Prima luptă îi că îi denumit de provizoriu, adecã organizarea districtului să va face definitivă numai prin dietă. Prima luptă dară îi a să învinge intențiunea ce să pregătește a bucătăși, apoi [a] anexa bucățile districtului în toate părțile. Îi zisei că argumentele lor trebuie să fie că districtul Năsăudului îi totodată districtul fostului regiment a II^a românesc. Acesta îi de la militari și are un corp compact, un complex natural, stătătoriu /
411 din comune curat românești, cu averile, fondurile et limba lor îi una individualitate istorică. Îi zisei că jurămintul încă o fi un object de luptă și dacã ei îl va pune după arti[colii] din anul 1744 et 1791 nu e pricină; dacã însă să va cere jurămintul de el et ceilalți oficiali după ar[teicolul] V ex [1]791 și Aprobate, part[ea] III, tit[lul] I ar[teicolul] I, acesta nici cum să il pună, că o vorbă pã Constituțiunea Ardealului pînă atunci să nu pună jurămint pînă cînd blăstămatele și inhumantele legi nu să delătuesc, adecã legile cele dehonestatoare de națiunea română ⁷.

A treia luptă ar fi suplenirea posturilor; îi zisei că nu mă îndoiesc ci că totdeauna am lăudat energia și zelul fraților noștri grănițari, zelul cel exact național, acia însă îi vorba unde a cerca, a experimenta, ci îi de loc a exercita, a practiza dreptul constituțional, și că îi de lipsă

a câștiga coadjutori practici, constituționali, luptători plină una alta cu peana. Îl făcui atent la Georgie Bardoși, cunoscător de limba română, germană et maghiară, jurist absolut, apoi cunscutor și de legile austriece, după care este a purta judecata, mai încolo la Spiridon Feti luptătorul constituțional în Deva, cunoscător de limba germană și română. Îl făcui atent că Bardoși, care rădică școli române în Zarand, apoi dădu copii lui născuți din contesa maghiară supt botez român, nu-i renegat cum voiesc unii a-l descrie ci îi român curat, și că el va purta greutățile judecătorești, apoi Feti corespondența germană și română / ca notariu mare.

111" Îi adusei aminte că lupta cea mai mare și de însămnătate va fi a limbei. Îi lucru firesc ca nici unul din districtul întreg nu va fi care deloc să nu pretindă limba română de limbă oficioasă. Dar limba corespondenței cu oficiolaturile^[le] coordinate, cu gubernia, Canțelaria ^o, Împăratul care să fie? Mai nainte de [1]847, în care an s-a introdus limba maghiară de limba oficioasă la comitate, Guberniu, exista limba latină de oficioasă. În urmare și pă la locurile acele a Năsăudului, pină în timpul militarizării, nainte cu una sută de ani. De la militarizare pină în [1]847, apoi pină în ieșirea diplomei [din] 20 octo[m]b[rie] [1]860 fu la grănițarii cea germană, și așa la ei dieta din [1]847 nu putu impune limba ungară; nu avu dară pentru ei nici o valoare, apoi nici grănițarii nu avură a face ceva cu dieta. *Consequenter*, ei au tot dreptul a dispune, făr' de a putea fi reimpinși și îndreptați la legile dietale, cu limba oficioasă față cu dicasteriile pomenite. Ei au dară a purta corespondența în limba maternă, pentru ei există *ius naturae* ^o, apoi cel pozitiv a țării nu-i obligatoriu. Or corespunde după reciprocitate. Spre exemplu, scaunul Bistriței va scria germănește; îi va răspunde românește, așa cum ungruii et săcuii, și dacă limba nu să respectează, or interpela, procedînd activ, sau or rejecta actele, procedînd pasiv. Ce să atinge de corespondența în sus, îi zisei că el poate că ar scria din curtoazie ungurește, dar n-are în tot districtul concepști și decopizanți / unguri. Așadară, nu să poate. Cătră Imperatoarele ar face reprezentățiunea germănește, da el nu știe; apoi păcum Imperatoarele primește reprezentățiuni maghiare, de ce să nu primească și de la [un] district curat român românește, adecă în limba aceea care mult seamănă cu cea diplomatică europeană — franceza. Îi zisăi că în tactica lui sper, și dacă el va reieși apoi la gubernie acuși nu va fi destul cu denu-mirea de translatori românești, ci va fi neapărat de lipsă ca tot consiliariul, gubernator și canțelar să știe și românește. Așijderea, scaunele, oficiolaturile comitatense, Tabla regească și Universitatea săsească. Îi adusei aminte și de uniformă și de aceea ca ei din adunarea cea dintii să trimeată la Împăratul o deputățiune, care în numele districtului să mulțamească pentru ridicarea terenului lor la autonomie de sine stătătoare. Îl provocai și pă el ca finindu-să organizarea de loc să vină și el în sus, să mulțamească Împăratului, apoi să grijească și cugetele canțelariului.

112

Despre aceste toate scriai și vicariului Moasil ¹⁰. D-tale însă ți le comunic ca și d-ta să te adresezi către fratele Alexandru, și să-l animezi la aceste și altele ce vei ține de lipsă. Scrie-mi, rogu-te, ce lucrăți în comisiunea ¹¹ din Sibiu? Vine cineva ca deputat între deputați? Aș voi ca să denumiți pă d. Maior ¹². El are legături aci în locuri înalte. Apoi aș voi să rămână acia, că de nu viți denumi și pă el, el merge la Banat, că slujba lui de translator înceată. Firește că trebuie să asignați și lui diurnă, și cu adaugerea ca el să fie acia în cauză națională permanentă.

Salutare frățească,

Dimitrie./

412^v

¹ Aluzie probabilă la Vasile Buteanu, originar din Șomcuța Mare, în 1861 deputat în dieta din Pesta, care a putut viza la un moment dat postul de căpitan suprem al districtului Năsăud.

² Cercurile politice din jurul ziarului *Korunk* din Cluj, nu vedeau cu ochi buni denumirea în acest post a unui personaj atașat intereselor naționale românești.

³ Alexandru Bohățel, între 1861—1876 căpitan suprem al districtului Năsăud; pentru detalii biografice vezi *George Bariț și contemporanii săi*, vol. III, p. 75.

⁴ Este Bohățel.

⁵ Guberniul Transilvaniei.

⁶ Alexandru cel Mare.

⁷ Multe din legiurile menționate erau primejdioase și defăimătoare la adresa poporului român și contribuieră la menținerea lui într-o stare de inferioritate politică, socială și spirituală. De aici provine indignarea foarte justificată a lui Dimitrie Moldovan împotriva lor; pentru chestiunea jurământului vezi scrisoarea III, nota 5.

⁸ Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena.

⁹ Dreptul natural.

¹⁰ *Grigore Moasil*, 1814—1891, numit în 1859 vicar foraneu de Rodna Nouă (azi Șanț, județul Bistrița-Năsăud), cu reședința la Năsăud. A fost președinte al Fondurilor grănicerești pentru instrucțiune. A contribuit în 1863 la înființarea gimnaziului românesc greco-catolic din Năsăud, al cărui director a fost până în anul 1868.

¹¹ Comitetul permanent, ales de Conferința națională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

¹² Ioan Maior, doctor în drept, funcționar la Viena.

XIX

Viena, iunie 1861

Prea iubite amice și frate!

Epistola d-voastre, subscrisă totodată și de domnul I. Georgie Ioan ¹, am primit-o, și de loc scoțind pă aclusa poliță cei 400 f[lorini], încă în 24 iunie dădui aceia fraților Bologa ² etc, și decopiind scrisoarea d-voastră, le făcui cunoscută aceea, cu rugare ca să-mi deie chitanței despre primiții bani. Aceasta însă până astăzi nu o căpătai, cuget însă că v-o asigurat pe d-voastră de-a dreptul despre primirea banilor.

Epistola domniii-tale dto. 29 iunie tocma în minutul acesta o primesc, și sunind aceea ca răspuns la una epistolă [a] unuia dintre deputați, o să o trimet lor, cari nu în oraș, ci depărtat, și în apropierea

consiliariului domnului Popp³ locuiesc, cu mine rar se întilnesc, apoi firește, / cînd vine ei la Cancelaria mea atunci despre toate ne înțelegem. Ieri mai cu samă fu tare de lipsă să mă caute și pre mine, și spuindu-mi că fură chemați la Schmerling⁴, și ducindu-se ca deputați la el, de loc să să ducă și la Vaj⁵, cancelariu Ungariei, informindu-l despre toate stările, și mai cu samă întimplate în Ardeal, care ducere o cunoscuți ca a toate mai de lipsă a fi, că de să va lăuda Schmerling prin gazete că o umblat deputația noastră la el, totodată să să poată și a noștri declara că tot în ziua aceea cînd au fost la Schmerling au fost / și la cancelariul Vaj, cu intențiunea ca să-i informeze despre stările Ardealului și despre toate ce s-au băgat în petițiune către Împăratul, apoi și despre cugetele noastre despre uniune⁶, despre cari noi nici cînd nu ne-am declarat că nu o vrem, ci nu o voim *de nobis sine nobis*⁷.

Aceasta fu de lipsă; ci le dădui și acel sfat ca astăzi să meargă și la Secsen⁸, ministru, și la ceilalți miniștri spre informațiune, că aceia toți or fi în *Stats Rath*⁹ cînd se va hotări despre petiția adusă. Cuget că Bologa-ți¹⁰ va scrie toate, ce vorbiri o avut cu Vaj, apoi și cu ceilalți, dacă să va duce la ei.

În aceste două epistole despre urmă — indirecte — sunătoare și către deputați, — nu mai / scriu, primit-ai epistola mea — ceea ce-ți scriai în cauza năsăudenilor — , adecă despre opiniunea mea, ce și cum ar avea a lucra Bohățel¹¹ în privința organizării, limbei, jurămîntului etc, după ce-mi face neodihnă; primit-ai acea epistolă sau ba? Rogu-te mă odihnește.

Tare aș voi a ști discursul domnital cu I[mre] Miko¹² din 8 iunie sara, despre care-mi scrisăși în epistola din 8 iunie. Sum sigur, și-ți cunosc energia și spiritul, că te-ai ținut — *und ihm im Bauch geschaut!*¹³ Însă de nu să poate în scris pă larg, o vorbă dă-mi, sunt destule. Nu știu cine v-o scris (pentru primirea lui Mikó) cu neplăcere¹⁴, cunosc însă că să poate și dracul temui nu ca să-ți facă bine, ci ca să-i fie frică a-ți face rău!

Al dumitale stimătoriu frate,

Dimitrie./¹

Tocma veni ră deputații la mine și le dădui scrisoarea.

¹ Ioan George Ioan, negustor la Brașov.

² Iacob Bologa, cu un frate al cărui nume nu l-am putut stabili.

³ Baziliu Ladislau Pop.

⁴ Anton Schmerling, om politic austriac, în 1861 ministru. A mijlocit *Patenta imperială* din 21 februarie 1861, prin care erau chemați la Senatul imperial reprezentanții provinciilor de coroană de pe întreg teritoriul imperiului.

⁵ Baronul Vay Miklós.

⁶ Uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

⁷ Despre noi, fără de noi; atitudinea lui Dimitrie Moldovan este dictată de motive de tactică și țintea a nu înăspri relațiile cu cancelarul aulic al Ungariei, dar el știa foarte bine că uniunea era împotriva intereselor poporului român și că acesta se pronunțase deja de mai multe ori împotriva ei.

⁸ Conte Szécsen Antal, ministru.

⁹ Consiliul de stat.

¹⁰ Jacob Bologna, consilier la Curtea de apel a Transilvaniei (Landesgericht).

¹¹ Alexandru Bohățel, căpitan suprem al districtului Năsăud; scrisoarea în chestiune o publicăm aici sub nr. XVIII.

¹² Contele Mikó Imre, guvernatorul Transilvaniei.

¹³ Și i-ai citit gândurile intime; în relatările sale (*Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. III, p. 111—112) George Bariț spune că în decursul vizitei lui Mikó la Brașov din 8 iunie 1861, când el a avut o convorbire cu guvernatorul, acesta i-a lăsat impresia a fi încercat să afle gândurile politice intime ale românilor. Pe Bariț l-a întrebat, spre exemplu, dacă românii aveau iarăși intenția de a se înarma ca în 1848.

¹⁴ Bariț relatează că Mikó Imre a fost bine primit la Brașov în 8 iunie 1861.

¹⁵ Adnotarea lui Bariț, la f. 50: „1861 iunie, Viena, 400 f. pe 2 scaune. Miko“.

XX

Viena, 19/9 [1]861

Prea onorate frate et amice!

După ce să dusără deputații noștri ¹ de acia, de la cari căpătași înștiințări, precum știu neîntrerupte, mă simț îndatorat a vă face cunoscute cele de atunci încoace întâmplăte, și anume în cauza dietei noastre².

Ieri, pă la amiazi, fură chemați consiliarii, între cari și eu, la consiliariul cel mai bătrîn Kabos ⁵, care înființînd de loc sesiune, ne zisă că dîndu-și b[aronul] Kemény ⁴ dimisiunea, fu alaltăieri chemat de arhiducele Rainer ⁵ și provocat ca după ce da la Împăratul demisiunea lui Kemény, care însă să așteaptă, încă nu a sosit, cauza a dietei însă nu să poate mai prolongi, să pregătească el pînă la altă ordinațiune trebile (această manipulație să vorbea de vo 4 zile ca să ducă Cancelaria supt direcția consiliariului prim; aceasta voiește și Kemény ca să conducă el pe Kabos, care depinde de la el).

Ne ceti dară rezoluțiunea Împăratească, dată în 11 septembrie, adecă mai de 9 zile, cătră Kemény, ca *Handbilet* ⁶.

52

Înțelesul rezoluțiunei îi că de la datul /rezoluțiunei în 6 săptămîni să fie conchemată, respective adunată, dieta la Belgerad ⁷, apoi să să formuleze rescriptul convocatoriu, în care sunt propozițiunile Împăratești în numărul 4, în următoarea ordine:

1. Înarticularea națiunei române.
2. Alegerea posturilor cardinale.
3. Trimiterea la Reichsrath.
4. Regularea judecătoriilor civile et poenale.

Mai incolo, zice Împăratul în *Handbilet* că altmîntrelea incuvînțează propozițiunile Cancelariei, cu acea modifiцаție însă ca în privința censului de 8 f. în acela să să știe toate feliturile de contribuțiune directă ⁸, apoi în comitate (despre districte, scaune, tace) care întrec numărul locuitorilor peste 60 mii, la toate altele 30 mii să să mai adaugă cătră cei doi deputați încă unul (adecă pentru 90 mii locuitori 3, 120 mii 4 etc. Comitatul Hinedorii va trimete pă cum știu numărul 6 deputați).

Acuma cu privire la celelalte propozițiuni a Cancelariei, care a pus și uniunea cu Ungaria între propozițiuni, apoi și împăciuirea națio-

nalităților și religiunilor, zic consiliarii / maghiari ca să să pună sau să să adauge între cele 4 împărătești propozițiuni, ca a 5-a, împăciu[i]rea naționalităților și religiunilor, apoi a 6-a uniunea cu Ungaria.

Noi ziserăm că pasagiul [din] acel Handbilet (incuviințarea propozițiunilor cu *modificăția*) modificăția să poate și trebuie să [se] reducă numai la treaba despre cens și înmulțirea deputaților; să zisă apoi că Împăratul dacă nu va voi să să pună uniunea în rescript întră propozițiuni, o va lăsa afară, și așa consiliarii se odihniră. Noi om *băga sama*, ca pină acuma.

Acuma să compune rescriptul, apoi să subșterne Împăratului.

La Guberniu ⁹ să trimete rinduiala să facă propozițiunea pentru regaliști.

Noi am silit acia, ca în înțelesul petițiunei noastre să să denu-mească un cancelar român. Aceasta li și cauza acuma că să pusă Cancelaria supt direcția lui Kabos, că ungurii voiesc pă Apor, sașii pă Rosenfeld, noi [pe] Pop ¹⁰, / apoi eu lucrai supt mină, că românii numai așa vor fi mulțumiți și or sprigini ministeriul, dacă s-o da Cancelaria în mina de român, avînd odată și noi o bază și un spriginitoriu drept naintea Împăratului, care să descoperă toate abuzele etc. Eu am scris și episcopului Șaguna și Șuluț. Vedeți ce faceți, acum sau niciodată spriginiți [upt]a aceasta și de acolo. Deputații să dusără tocma în momentul cel mai ardent. Eu încă de la *Eisenbahn* ¹¹ am voit și le-am zis să să întoarcă, da nu avusără bani. Bani, o D[oam]ne, bani, acest factor numa ne strică.

Dacă ar veni episcopii acuma însuși apoi cu ei și d-ta și încă vo 3, D[oam]ne ce am putea cîștiga. Viena îi plină de unguri și de sași. Noi ne răzimăm în dreptate, în creditul ce-l avem la Tron, în merite. Destule sunt aceste? *Aus den Augen aus den Sinn* ¹², aceasta și cu noi să poate întimpla. Veniți sau vino pentru D[umne]zeu, barem d-ta, să ne înțelegem acia, barem despre *exequarea pregătirilor* spre dietă, alegerea deputaților. Apoi nu vă zăuitați că Cancelaria în decursul dietei nu poate rămîne făr' de noi. Vino, vino, vino, și o mie de ori vino!

Dimitrie.^{13/}

¹ Este vorba de delegația românească primită de Împărat la 1 iulie 1861; vezi scrisoarea III, nota 8.

² Dieta Transilvaniei, pentru care se străduiau reprezentanții politici ai românilor.

³ Kabos Dániel.

⁴ Kemény Ferenc, cancelarul aulic al Transilvaniei.

⁵ Președintele Senatului imperial.

⁶ Bilet de mină.

⁷ Dieta Transilvaniei, cunoscută sub numele de „dieta românească“ din 1863 și-a desfășurat lucrările la Sibiu, nu la Alba Iulia, nici la Cluj.

⁸ Problema cuantumului censului avea o deosebită importanță căci în Transilvania excluderea din calcul a altor taxe în afara capitației, ridicînd mult exigențele legii electorale, excludea de la vot un mare număr de țărani români, furnizînd ipso facto un avantaj net claselor avute, în special aristocrației maghiare.

⁹ Guberniul Transilvaniei.

¹⁰ Apor Károly, baron, președinte al Tablei Regești din Tîrgu-Mureș; Rosenfeld, consilier intim imperial; Baziliu Ladislau Pop.

¹¹ Tren, drum de fier.

¹² Ochii care nu se văd se uită.

¹³ Adnotarea lui Bariș, la f. 52: „Viena, 19 sept. 1861. Dimis/iunea/ lui Kemény“.

XXI

Viena, 10/10 [1]861

Prea onorate domnule și frate!

Căpătînd eu și de la episcopii noștri, apoi și de la domnia-ta, pă epistola mea din 19 septembrie răspunsul într-acolo că nici unul nu veniți, sau că deputația pentru scopul acela, adecă pentru denumirea cancelariului român, nu ar fi așa tare de lipsă, pă lingă toate că eu motivai lipsa acestora, mă apucaî a cugeta de nou la toate împrejurările și reieșii, după cum vezi din alăturata copie a epistolei ¹ cătră excelența-sa mitropolitul, la concludul acela că deputațiunea îi neincungiurat de
64 lipsă. Apoi dacă nu a veni deputațiunea, să să adune Comisiunea / permanentă și cugetînd de-a mărunțul la toate obiectele acia desluite, să trimeată postulatele prin un secretariu a Comisiunei la Împăratul.

Însă eu, după ce telegrafie Bologa ² la Pop ³, că excelența-sa vine cu deputațiunea, așteptai venirea cu sete, și nu trimesei epistola, apoi nici copiile, excelenței-sale e[piscopul] Șaguna și domnietale.

A și sosit excelența-sa, în 7, cu pace. Apoi eu îi dădui epistola. Acum că un feliu de memorand avusărăm, în 9 sara, fiind de față Mocioni Anton și Andrei, Babeș ⁴ (bănățeni), apoi Bologa, Rațiu ⁵, Pop, Maior ⁶
64^v și eu, nu consultarăm și să rezultă: / ca să să deie Împăratului un memorandum unde să aducă nainte toate cauzele necazurilor noastre. Apoi, fiind aceste totodată și un feliu de opăceală, tocma în contra convenirei dietei, să să delătore adecă organizarea, fiind rea, să să îndrepte, și acum de loc să să pună un cancelar român.

Firește că la aceste toți s-or învoit, însă la ideea mea — ce fusă în toate petițiunile pină acuma ca un fundament postulatelor noastre — ca să pregătim pentru un fel de diplomă — *ex principio* fură cu toți în contra. Pe cum poți vedea din combinațiunile mele în epistolă (sau
65 memorandumul) exprese eu mă uit acolo că, / tulburîndu-se horizontul politic, nu o să ajungem la dietă ⁷, și așa cîștigîndu-ne merite (cum zisei în mai multe epistole cătră domnia-ta și prin declarațiuni), o să apucăm una garanție de la monarhul. Față cu popoarele et națiunile nu ne trebuie.

Te fac atent că Gubernia ⁸ o remonstrat *ex principio* în contra dietei (uniune[a] ex [1]848 octroiată ⁹ cu deputație et cens, apoi iritațiunile de față cu țara). Zice Guberniu că nu ar fi oportună dieta. Rom âniî noștri consiliari guberniali au dat vot separat, dar mai infernal decit ai putea [pre]supune. Ei cunosc toate ce noi nici cînd n-am cunoscut, apoi zic la fine, după ce recunosc și adoptează toate expresiunile Guberniului în contra diati. că totuși ar fi de așa publică dieta, ca la fine să asculte porunca împărătească, apoi să aibe și țara, adecă municipiu-

rile, ocaziune a să declara despre dieta aceasta numai octroiată și nel[e]-giuită; *quousque tandem Catilina!*!¹⁰.

Adunați-vă, țineți Comisiunea în permanență, poftiți de la deputație relație, dați informațiuni, judecați toate, că *proximus ardet Ucalegon!*¹¹ Chiamă pe Axente¹², vă consultați despre toate. D[oam]ne nu ne lăsa!

Al domniei tale,

Dimitrie./¹³

65^v

Copie am trimes și ex. sale b[aron] de Șaguna. Te du la Sibiu și vă consultați. /

64

¹ Scrisoarea a fost începută la 6 octombrie 1861, dar din cauza extensiunii sale (are 19 pagini) Dimitrie Moldovan nu a putut-o încheia decât a doua zi, în 7 octombrie. Ea este o veritabilă pledoarie pentru ideea necesității imperioase a unei deputațiuni naționale, care să se străduiască la Viena pentru numirea unui cancelar român.

² Iacob Bologa.¹

³ Baziliu Ladislau Popp.

⁴ Vincențiu Babeș, om politic român, originar din Banat, unul dintre deputații care au apărat cu înverșunare în dieta din Pesta de la 1861 dreptul Transilvaniei la autonomie.

⁵ Ioan Rațiu.

⁶ Ioan Maior.

⁷ În această privință bănuiala lui Dimitrie Moldovan nu s-a adeverit; dieta Transilvaniei a devenit o realitate în 1863, chiar dacă existența ei a fost efemeră.

⁸ Guberniul Transilvaniei.

⁹ Cuvint derivat din „octroyer“ — a acorda (prin grație sau bunăvoință). În viața politică a fost des folosit pentru a desemna prin el legi sau instituții apărute prin voința suveranului, nu ca rezultat al constituționalismului. Aplicat intenției dinastiei de a convoca o dietă a Transilvaniei la începutul perioadei „liberale“, termenul îmbrăca semnificația de „nelegal“ în virtutea uniunii Transilvaniei cu Ungaria din 1848 și a legilor votate tot atunci pe cale „constituțională“, și a fost folosit de oamenii politici maghiari, adepți ai ideii dualiste, pentru a zădărnici convocarea unei diete separate în „Marele Principat“.

¹⁰ Consilierii guberniali români în discuție sînt Alexandru Lazar, Ioan Alduleanu și Paul Dunca; în *Părți alese din istoria Transilvaniei...* vol. III, p. 118—119, George Bariț le descrie conduita în termeni analogi. În latină: „Pînă cînd, Catilina?“

¹¹ Cu sensul că pericolul este foarte aproape.

¹² Axente Sever.

¹³ Adnotarea lui Bariț la f. 64: „Viena, 10 oct. 1861“.

XXII

Viena, 2/11 [1]861

Prea onorate domnule și frate!

Știind că te vei afla la Sibiu, voiesc a-ți exprima mirarea-mi că trimițindu-și încă în luna trecută, dato 10, una epistolă, și în ace[e]a memorialul dat episcopului Șuluț¹ despre multe obiecte naționale, nu-ți căpătai răspunsul, părerea-ți.

Mirarea-mi trebuie să ți-o exprim pentru ace[e]a că, știindu-te acurat în răspunsuri naționale, mi frică că nu vei fi sau bolnav, sau că

66 doară epistola ace[e]a au perit, / pă lingă toate că fu recomandată pusă pă poștă.

În cazul despre urmă ar trebui să reclamez la direcțiunea poștală, că nu aş voi să fi apucat actul acela în mini străine.

De nu-l vi fi căpăt[at] dară, rogu-te scrie-mi, apoi, fiind memorandumul acela în copie și la episcopul Șaguna, cereți-l spre pertractare. În această cauză scriai și lui Axenti ², care-ți va împărtași scrisoarea mea.

Veniți în sus, că este de lipsă să ne înțelegem verbaliter. Ocaziune bună este, adecă să veniți ca mulțumitori pentru Societatea ³ permisă de Împăratul.

66^v La Societate făcui nescari observațiuni cătră Axenti, îi / de lipsă să rămână prezident e[piscopii] Șuluț și Șaguna, că și acesta din urmă să vede că încă stă încrederea în el.

Noi acia băgarăm protestul în contra Guberniului ⁴, apoi și în contra miniștrilor lui românești îmbrăcați ca Atila ⁵.

Acum calculăm cauza regaliștilor. D[oam]ne gre[a] îi. În anul 1848 or fost 215; din ceaștia or murit 99. Mai sunt, afară, de membrii de acum a Guberniului și Tablei Regești ⁶, apoi [afară] de fișpani ⁷, 116. Acum Guberniu cu Cancelaria ⁸ (încă nu-i hotărit apoi P[op] ⁹ o să deie în tot cazul v[ot] separat) voiesc a propune 34 români (uniți 23, neuniți 11), catolici 31, reformați 27, luterani 17, unitari 5, adecă să întregescă numărul din sus — 215. Firește că noi o să calculăm almentrelea, da cum *hic labor hoc opus* ¹⁰. Pă d-ta încă te-or onorat de regalist Guberniu și Cancelaria, adecă referenții. Ia fă acuma calculu: adaugă cătră 99 regaliști vechi și [pe] ceilalți noi ungurești, apoi gubernialiști toți afară de Schmidt ¹¹, apoi tabla regeștii (sicl), toți făr' de Bologa ¹², apoi fișpani, toți făr de Bran și Bohățel ¹³, și vei vedea *Unio vagy halal* ¹⁴. Da o să calculăm și noi. Veniți de ne ajutați.

67

Dimitrie. /

[Adresa:] Preaonoratului dn. Georgie Barițiu, cu frățescă iubire, Sibiu.

¹ Mitropolitul greco-catolic de la Blaj, Alexandru Sterca-Șuluțiu.

² Axente Sever.

³ Referire la „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român“ (ASTRA).

⁴ Este vorba de un protest înaintat de delegații români, cu concursul funcționarilor imperiali Baziliu Ladislau Pop și Dimitrie Moldovan, cauzat de atitudinea negativă a Guberniului Transilvaniei în problema convocării unei diete a Transilvaniei; vezi și scrisoarea XXI, nota 9.

⁵ Vezi scrisoarea XXI, text și nota 10.

⁶ Tribunalului.

⁷ Comiți supremi.

⁸ Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

⁹ Consilierul Baziliu Ladislau Pop.

¹⁰ Cu așa muncă. așa rezultat.

¹¹ Conrad Schmidt, în noiembrie 1861 comite al sașilor.

¹² Iacob Bologa.

¹³ Ioan Bran de Lemeni și Alexandru Bohățel, primul căpitan al districtului Făgăraș, al doilea al districtului Năsăud.

¹⁴ „Unirea (a Transilvaniei cu Ungaria) sau moartea“, lozincă a nobilimii maghiare în 1848, reactualizată cu ocazia pregătirii dualismului.

XXIII

Viena, 18/2 [1]862

*Prea onorate domnule !
Frate et amice !*

Trecură o mulțime de zile de cînd nu scriarăm unul la altul. De atunci umblă Deputăția română cu martirul nostru bătrîn ¹ în frunte, în sus și jos, îmburdarăm sistema egoistică constituțională maghiară ², cu cancelariu ³, gubernatoriul ⁴ și consiliarii lor, căpătarăm un vice-prezident la Cluș ⁵, să organizeze și Cancelaria ⁶, adevărat să supleni în modul următor:

68 un prezident ungur
2 consilieri ungurești /
2 secretari ungurești; adevărat că unul — Dobokai ⁷ — îi bolnav
de cînd depusă jurămîntul.

2 concipiști ungurești
1 consilier sas
2 secretari sași; adevărat unul honorariu
1 concipist sas
1 consilier gubernial
1 secretar român; consilier și concipist nu este.

68^v Firește că Consiliul hotărîtor stă numai din consiliarii. Secretarii
cînd referează dau votul lor, / apoi consiliarii dau votul decisiv. Secretariul românesc încă are una referadă ⁸.

69 Români noștri visau înainte de Conferința de la Sibiu ⁹ de vo
3 consilieri. Să mulțămiră la Conferință dacă să va denumi cancelariu
român, apoi și un consilier. Apoi acuma trece; să vede să mulțamește
cu 1 (scriu:) / un secretariu!!

70 Doamne nu ne lăsa! Dă-le reprezentanților a celor 3 națiuni ¹⁰
reprezentate prin consiliarii lor inimă bună, ca pregătire pentru organi-
zarea în țară, pentru dietă etc., să le facă cu privire și la națiunea
69^v noastră română, fă ca curetiul ¹¹ nostru din grădină să fie bine păzită
(sic!) de caprele / păzitoare. Voiam să tac, nu cumva să fiu judecat de
lucru *pro domo sua*. Eu vă fac atent că înainte de toate principiul sau
70 obiectul trebuie mintuit, apoi pice soarta reprezentărei pă fie cine,
că subiectul vedea-va acela cum va fi judecat și cum va / reieși ca să
scoată caprele din ocolul sau grădina altuia.

S-a început acuma și ideea aceea că de ce ar fi aceea să să umple
posturile după naționalități. Trebuie băgat sama la slujbe mai de
mult, la merite ciștigate. Apoi acele le cam or avè numai sași. De vei
întrebuința datele aceste pentru *Gazeta* fii [pre]caut.

70^v Ideea / domnitate pentru expozițiunile la adunarea literaților în
Brașov ¹² mi-o tare plăcut. Prin ace[e]a am nădăjde că să va înmulți
capitalul.

Dar Comitetul nostru, adevărată continuare a Conferinței de la Sibiu, ce face? Nu ar fi bine să se ocupe și / ea cu organizarea, adevărată cu compunerea lucrurilor în interesul nostru?

Bătrînul nostru mitropolitul¹³ de loc va porni, dacă va vede[a] că și ceilalți ai noștri să interesează de Gubernie, comitate, scaune și Cancelarie.

Aceste toate cu cea mai mare grabă. De altă dată mai multe și mai sistematice, de la al dumatăle amic,

Dimitric./¹⁴

¹ Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Șuluțiu a condus o delegație românească care, formată din Iacob Bologa și Ioan Rațiu, a plecat la Viena în octombrie 1861. Mitropolitul Șuluțiu și Ioan Rațiu s-au întors în Transilvania în primele zile ale lunii decembrie 1861.

² Constituție cu caracter feudal, susținută de nobilimea maghiară, deși aparținerea unor vremuri de mult apuse.

³ În 19 septembrie 1861 baronul Kemény Ferenc a fost înlocuit la conducerea Cancelariei Aulice a Transilvaniei cu contele Nádasy Ferenc, din cauza încercărilor sale repetate de a zădărnici convocarea dietei Transilvaniei, cu care Nádasy se declarase de acord.

⁴ Mikó Imre, președintele Guberniului, sau guvernatorul Transilvaniei, a fost schimbat din post în 24 noiembrie 1861 cu generalul Ludovic Folliot de Crenneville.

⁵ Este vorba de Baziliu Ladislau Pop, care l-a însoțit în Transilvania pe Ludovic Folliot de Crenneville, în calitate de vice-președinte al Guberniului; celălalt vicepreședinte era un maghiar, Kozma Dénes.

⁶ Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena.

⁷ Dobokai Antal, fost secretar la Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

⁸ Competența de a refera.

⁹ Din 1/13 – 4/16 ianuarie 1861.

¹⁰ Referire la cele 3 națiuni recepte, maghiarii, sașii și secuii.

¹¹ Varză; aici cu înțelesul de intercs.

¹² În vederea celei de a doua adunări generale a „Astrei“, plănuită pentru vara lui 1862 la Brașov, George Bariț, purtătorul de cuvînt al brașovenilor, scria încă în 28 decembrie 1861 Comitetului Central al „Astrei“ că concetățenii săi doreau să organizeze o expoziție de produse românești cu această ocazie. Declara că găsea foarte utilă o asemenea expoziție, cu al cărui prilej produsele mai de valoare puteau să fie vindute în folosul „Astrei“. „Scopul Asociațiunii noastre – spunea Bariț între altele – e cultura în înțelesul cel mai general dacă-mi este iertat a zice așa“ (Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra“, dosar 245 (nenumărat), Corespondența semnată de Timotei Cipariu, George Bariț, Andrei Șaguna, Iacob Bologa).

¹³ Alexandru Sterca Șuluțiu.

¹⁴ Adnotarea lui Bariț, la f. 68: „După căderea lui Kemény, sub Nádasy“.

XXIV

Viena, 19/7 [1]862

Prea iubite frate et amice!

Soția mea Johanna¹, condusă de dorul [de] a vedea națiunea și poporul nostru în fericire, a cugetat același dor a ei prin un semn animator, designat profesorilor și studenților români din gimnaziul român² în Brașov a și-l exprima, oferindu-le una decorațiune pentru vexilul³ gimnazial.

Spre afigerea decorațiunei acesteia pă vexilul gimnazial s-a / rugat soția mea de nepoata mea Anna Georg Leka, nată Iaturtzi, prin acia acľusă epistolă ca să o suple[e]ze.

Să roagă totodată și de domnia-ta, ca de un zelos iubitor a poporului român, ca de un conlucrătoriu și conducătoriu spre fericirea lui, ca la actul acesta să binevoiești pă numita nepoată a mea a o adjutora.

Cu soția mea împreună salutindu-te, rămın al domnietale stimătoriu frate et amic,

Dimitrie Moldovan. /

¹ Johanna, născută Farkas, fiica unui preot maghiar din Abrud, (vezi S. Dragomir, *Avram Iancu*, ed. II-a, București, 1965, p. 326), cea de a doua soție a lui Dimitrie Moldovan.

² Gimnaziul românesc ortodox din Brașov s-a deschis în toamna anului 1850. În 1866 cursul a fost ridicat la 8 clase; în același an s-a dat și primul examen de „maturitate“.

³ Emblemă, steag.

XXV

Viena, 19/7 [1]862 ¹

Prea iubite domnule și amice!

Am primit epistola domnitală din 3 lu[na] c[urentă]. M-ai inbuturat tare prin cuprinsul ei. Nu m-am indoit însă că frații brașoveni și cu ocaziunea denumirei mele ²— și va arăta simpatia mie de multe ori arătată. Și așa domniii-tale și tuturora fraților multămită frățească; fiți convinși că ce să poate aștepta de la un bărbat în pozițiunea mea nu voi cruța nici timp, nici sănătate, cu o vorbă nimic, ca așteptării et dorințelor poporului nostru să corespund. Și dacă doi în contra unuia, și iară alți doi / în contra lui, apoi toți patru în contra tot aceluia va și reusa citeodată, fiți convinși că lupta tot mai tare il va face, fiind D[umne]zeu și dreptatea cu el.

Babeșiu va pleca mine de acia. ³ Intențiunea lui ii ca să sosească simbătă în Brașov. El va duce o consignațiune despre avutele lupte în săptămăminele aceste, adecă vă va enara toate ce ii comunicai în privința objectelor ce cauzară lupta. Trageți-vă sama despre toate, adecă 1 cauza limbelor, 2 reprezentațiunea sașilor, 3 representațiunile / noastre de la novemb[re] [1]860 incoace, 4 consilieri de școală, 5 metropolie ⁴, 6 judecătorie apelativă în *Sachsenland* ⁵, 7 tablă regească ⁶, 8 cauza grănițiarilor ⁷, 9 teritoriul Săliștei, 10 magistratul Sebeșului etc., fugarii militari din Bran et Făgăraș. Ar trebui să-ți scriu tomuri despre aceste dar nu e timp. Eu mă gat pentru lupte noi, multe și mai multe. Anul trecut fu anul Keménian, a restaurării anilor antimartiali ⁸. Anul acesta este anul organizării *par force* cătră autonomie, cătră *octroi*. Voința bună mestecată cu / răutăcioasă. Unde o să ieșim nu știu. Sașii voiesc *Saxenland par force*. Eu neg și ungurilor și sașilor toate ce sunt în contra egalității et dreptății, însă toate cu cea mai mare răceală. Apoi la lipsă moderez coarda, ca să nu să rupă. Simpatia personală

între mine și între ei nu a încetat. Cu toții cunoaștem axioma *amicus personae inimicus causae*⁹.

Drumul de fer pă cum se vorbește s-a așternut la Împăratul. Până în timpii cei din urmă fusă speranță pentru Oradea-Brașov. Acum însă să vede că au influențat sașii spre dorul lor¹⁰. Sașii fac mari progrese. Era bine de aveam și noi pă cineva acia.

Sincer amic,

Dimitrie. /

80°

¹ Coincidența de dată cu scrisoarea precedentă se datorează unei erori a lui Dimitrie Moldovan.

² Este vorba de numirea lui Dimitrie Moldovan în postul de consilier la Cancelaria Aulică a Transilvaniei, unde funcționase ca secretar din anul 1861.

³ Călătoria lui Vincențiu Babeș în Transilvania a fost ocazionată de cea de a doua adunare generală a „Astrei”, care a avut loc la Brașov, în 16/28 iulie 1862. La adunarea de la Brașov, Babeș a îndeplinit rolul de raportor al comisiei care cercetase socotelile „Asociațiunii” pe anul scurs de la înființare, și a făcut parte din comisia pentru revizuirea statutelor. În decursul dezbaterilor el a cerut ca ortografia etimologică propusă de „comisiunea filologică” să fie primită numai provizoriu; a mai propus ca adunarea să facă o plingere la Împărat împotriva persecuției la care românii din unele părți ale Banatului erau supuși atunci cînd foloseau literele latine în locul slovelor cirilice. Deși întîmpinată cu aprobare de August Treboniu Laurian, propunerea nu a fost votată de adunare, pentru a se evita bănuiala unei activități politice din partea „Astrei”.

⁴ Referire la eforturile pentru restabilirea autocefaliei bisericii ortodoxe române din imperiu, prin separarea ierarhică de patriarhia din Carloviț și reînființarea mitropoliei ortodoxe române.

⁵ „Țară săsească”, teritoriu aflat înainte sub autoritatea Universității săsești, numit cu precădere de români după revoluție „Fundus regius” sau „Teritoriu regesc”.

⁶ Curte de apel în cauze civile și penale.

⁷ Reglementarea situației locuitorilor din fostele zone grănicerești din jurul Năsăudului și Sibiului.

⁸ Anii precedenți guvernării absolutiste instaurată după 1848—1849.

⁹ „Prietenul persoanei este adversarul cauzei.”

¹⁰ Iată ce scrie George Bariț (*Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. III, p. 149) despre problema construcției de căi ferate în Transilvania acestor ani: „În Transilvania calea ferată care se ceruse mai de înainte se prefăcuse unealtă politică în mina guvernului central [al imperiului — n.n.] și teren de luptă între naționalități. Aristocrația feudală alerga zi și noapte ca să înduplece pe guvern a da concesiune pentru continuarea calei ferate de la Oradea Mare către Clușiu, și de acolo, în direcțiunea precum o vedem în zilele noastre, pînă la Brașov. Din contra, săsimea din Sibiu și de primpregiur luptase foarte mult pentru linia de la Arad cu condițiune ca aceea să treacă de la Sibiu prin Turnu Roșu în România. Brașovenii se temeau ca nu cumva în cazul din urmă municipiul lor să rămîie cu totul lăsat la o parte din comerțul cu lumea mare, de aceea totdeauna și comuncile din district trimeau [un] dînt-un timp într-altul plenipotenți, pe Carol Maager la Viena, pe G. Barițiu la București spre a lucra pentru joncțiunea liniilor, sau pe la Buzău, precum se plănuiise mai demult, adică la 1856, sau pe la Predeal. Guvernul austriac răspundea la toți: voi da concesiune la aceia cari vor trimite deputați la senatul imperial.”

XXVI

Viena, 20/7 [1]862

Prea onorate amice!

În scurt trebuie să-ți fac cunoscut, pă lingă toate, că Babeșiu în vorbă-ți va enara starea și stadiul petițiunilor noastre, pînă acuma

date de la novemb[re] [1]860 incoace ¹. Acele fură prin Kemény țipate ², însă cu ocaziunea reprezentațiunei sașilor atrăsăi și cauza noastră la lumină. Este speranță mare pentru efect bun. Dacă voîți congres ³ scrie-mi, / că ușor putem ciștiga; in principiu l-am și ciștigat la Cancelarie ⁴.

Rogu-te scrie-mi despre asociațiunea noastră literarie și despre expozițiune cum ați reieșit ⁵.

Ce bucuros m-aș fi dus și eu, da nu pot. Sum restrins la locul acesta; lucruri peste lucruri.

Un tinăr pictor, anume N. Popescu ⁶, fu în zilele aceste la mine. Îmi arată nescari picture frumoase. Să pregătește pentru examen academic. / Îl întrebai că trimes-a la expozițiune ⁷? Răspunsă că a trimes:

1. un bărbat in șapcă roșie cu preț de 100 f[lorini]
2. un bătrîn cu barbă albă 65
3. Marcu Aurel numai desemnat 20
4. un cap tinăr 45
5. un portret desemnat; acesta nu să vinde.

Aceste sunt trimise spre vinzare, afară de no. 5. Rogu-te, sprijiniți cauza copilului acestuia. Are mare talent și voiește să meargă la München și Roma. Bogații din Țara Românească ar putea cumpăra icoanele acele. Doară ar fi bine a se vinde prin licitație. Îmi zise că a dăruit la expozițiune 3 chipuri. Nu vi-l pot destul recomanda.

Cauza oierilor ⁸ stă bine; o să le ciștigăm ușurări.

Maior ⁹ are prospect a fi agent de curte.

Fratelui Popasu ¹⁰ spune-i salutare frățească.

Scrie-mi cine or fi pentru consiliar de școală pentru greco-catolici ¹¹ dacă am putea reieși. Cu fratele Vasici, cuget că o să ieșim la cale.

Am scris la amîndoi episcopii ¹². Înțelegeți-vă despre toate.

Mă recomanda cu toată iubirea frățească,

Dimitrie.

P.S. Am primit broșurele. Am dat consiliarilor ungurești corespondența d-tale cu c[on]tele Vaj. Între altele ziseră: „*jol úr Baritz*“ ¹³. Te fac atent că din zi ce merge să așteaptă declarația românilor în cauza parlamentului ¹⁴. Grimm ¹⁵ îmi zisă că a vorbit cu d-ta, apoi și cu e[pi]scopul] Șaguna. Cestui de spre urmă îi și scrie ca să vină în sus ¹⁶, și că noi trebuie să facem pași decisivi. Zise că / să ne ținem strict de *Diplomă*, să stăm pă lingă declarațiunea noastră în punctul naționalității ¹⁷, să nu așteptăm recunoaștere de la unguri prin diete, ci să ne ținem de Tron. El are intrare la ministeru de stat, la cel de poliție. El scrie acum articuli nouă favoritori etc., și aceste *pro notitia* de la al d-tale frate ¹⁸ / .

¹ În legătură cu călătoria lui Vincențiu Babeș în Transilvania, vezi scri-soarea XXV, nota 3.

² Aruncate, respinse.

³ Congres național al tuturor românilor din Imperiul habsburgic; vezi și scri-soarea XVI, textul și nota 3.

⁴ Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

⁵ „Astra” și expoziția organizată la Brașov, în iulie 1862, cu ocazia celei de a doua adunări generale; vezi și scrisoarea XXIII, nota 12.

⁶ Nicolae Popescu, tânăr pictor român; talentul său l-a determinat pe Andrei Mocioni, mecenatul din Banat, să-i acorde în anii următori ajutor material pentru a studia la Roma.

⁷ Vezi supra nota 5.

⁸ Din Mărginime.

⁹ Ioan Maior; funcționar român la Viena.

¹⁰ Ioan Popasu, protopopul ortodox al Brașovului.

¹¹ Este vorba de cele două posturi de consilieri școlari pentru școlile românești (greco-catolice și ortodoxe), vacante la Guberniul Transilvaniei. Dintre ortodocși fusese propus Pavel Vasici care a acceptat. George Bariț, propus pentru școlile greco-catolice, deși solicitat de Dimitrie Moldovan și mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, a refuzat (vezi scrisoarea lui Al. Sterca Șuluțiu către George Bariț din 16/4 septembrie 1862 în *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, vol. III, p. 523–524).

¹² Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu și episcopul Andrei Șaguna.

¹³ „Bun domn Bariț.”

¹⁴ Adică afirmarea publică a participării lor la senatul imperial.

¹⁵ Joseph Andreas, Ritter von Grimm, doctor în drept, născut în Boemia. A fost multă vreme (până în 1861) profesor de drept comercial la Academia de drept din Sibiu și funcționar la Guberniul civil și militar. Ca publicist apreciat, a fost ales membru al mai multor societăți. Pentru activitatea sa de până în 1861, a fost distins de împărat cu titlul de cavaler al ordinului Coroanei de fier; vezi Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literärische Denk Blätter der Siebenbürger Deutschen*, II Band, Brașov, 1870, p. 34–38 și Schuller, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, IV Band, Sibiu, 1902, p. 150.

¹⁶ La Viena.

¹⁷ Românii prețineau realizarea egalității de fapt a națiunii române ca atare cu celelalte națiuni din imperiu.

¹⁸ Adnotarea lui Bariț, la f. 81: „Pictor”.

XXVII

Viena, 20/7 [1]862

Prea iubite frate!

Cu poșta de astăzi s-a expediat una lădiță cu una decorațiune pentru steagul gimnazial din Brașov¹, dedicat de soția mea. De va sosi din timpuriu, ar merita să meargă și la expozițiune². De va întârzia, apoi în / una epistolă, tot în lădița ace[e]a, îi descrie pofta cum să să predeie gimnaziului.

84 Nepoata mea Anna Georgie Leca, în conlucrare cu d-ta, veți
84” *facu cum veți ști ca să să predeie cu un feliu de festivitate. /*

Astăzi expediai și metropolitului³ una epistolă, în care multe și mai multe îi scriai. Vedeți consultați-vă despre toate. Ia, acum e timpul lucrărilor.

85 Astăzi să răspîndi vorba că Împăratul a decis pentru drumurile
de fer, adecă Împăratul s-a declarat pentru linia / Arad—Turnu Roșu
și Oradia—Brașov—Buzău⁴. Ministru de comerț are a să pune în legătură
cu capitaliști, adecă cu întreprinzătoriu. Îi vorba că garanția de la
stat se mai dă.

Precum vei ști, eu sum referent. Eu sum în princip pentru linia Oradia—Buzău. Dacă va veni la noi tre[aba], în sensu acesta a mers și va merge opiniunea.

Acuma inchei cu Ovid: „*Parce! nec invidio sine me liber, ibi in Urbem, heu mihi [...]*”⁵

Fiți sănătoși,

85°

Dimitrie. /

Faceți, fiind românii laolaltă, Împărătesei — ca maica orfanelor române — una rugăciune festivă pentru sănătate; politica cere./

¹ Vezi scrisoarea XXIV, text și note.

² Expoziția de produse românești, proiectată pentru cea de a doua adunare generală a „Astrei”, din iulie 1862 la Brașov.

³ Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁴ Vezi pentru aceasta scrisoarea XXV, nota 9.

⁵ „Tu cârticică, vei merge dar fără de mine la Roma” (Ovidiu, *Tristia*, I/1).

XXVIII

Viena, 12/9 [1]862

Preca stimulate amice et frate!

La epîstola dîmîinii-tale din 18-lea aîugust am, împreună cu soția mea, cu cea mai vie plăcere a-ți mulțami pentru arătata-ți dragoste în cauza pantlicei oblatei¹ gimnaziului brașovean român, asistînd împreună cu nepoata mea în numele soției-mi la botezul primit de mină sințită înaintea altarului tatălui cresc. Fie acest sințit desemn flamora vie conducătoare a tinerilor români spre virtuți romanell

86 M-am îmbucurat de măreța adunare literarie și rezultatele ei². Cauza expozițiunei oamenii noștri se vede nu au preceput-o bine. Atita dobîndă însă / este că acum își va face ide[e]a mai clară, va vorbi despre ea, și să va găti pă viitoriul³

Despre cauza gimnaziului-ți va zice fratele Popasu cum stă cu ajutoriul statului; o să reieșim.

Mitropolia noastră⁴ adevărat că are multe pedeci. D[umne]zeu însă ne va ajuta. Bunul bătrîn al meu din Blaj⁵ încă fu sedus la una subscriptie din partea *sanctae unionis*⁶. Îi împărtășii singerarea inimii mele, fiind încă la Elöpatak⁷, însă nu-mi răspunsă în aceasta cauză.

86° În actul acela zic și poftesc diocesele Blajului, Lugojuului și Oradiei ca să fim noi eliberați din jugul sirbesc, dară nu cu stricarea lor. Ce le putem? Cînd am voit noi a le strica? *Quadrata / mixta rotundis*⁸. Era bine să tacă filosofii noștri unioniști, și să vadă de cauza bisericeii proprie, nu cu flori încungiurată⁹, să steie în ajutoriul bătrînelui că acu-i apunere. Mi groază că va apune de tot și autonomia bisericeii, incit mai există. Îmi spune unul și altul că bătrînul fu tare rău primit de brașovenii ortodocși¹⁰. Să nu uite frații brașoveni că bătrînul fu de trei ori de la [1]860 încoace cu o rară abnegație de sine pentru națiunea noastră la Viena și să știe că perilor lui cei albi încă avem a mulțami dacă să va consolida națiunea noastră, pe cum sperez după D[umne]zeu. Să știi frate că toate reprezentațiunile noastre de la 87 [1]860 încoace, cu protestul împreună ce-l dădură deputații noștri / în

contra Guberniului mikoian ¹¹ sunt subșternute Tronului și avem după propozițiunea cancelariei tocma atita a aștepta de la maiestate cit așteaptă sașii. Așadară *cuique summ ! Sic virtus romana praescribit !* ¹² Cuget că excelența-sa episcopul Șaguna încă o fi fost necăgit că brașovenii noștri fură cu așa puțină atențiune pentru martirul nostru politic. Eu i-am fost împărțășit și excelenței-sale *spiritul* scrisoarei ace[le]ia a unioniștilor, din convingere adăugind că mitropolitul bătrîn din toată inima ne poștește succesul cel mai bun pentru consolidarea bisericei noastre.

Mingliați-l pă bunul bătrîn, ca nu cumva să meargă cu inima rănită din viață că românii nu l-au onorat.

87^v Cauza consiliarilor de școală ¹³ / s-a dus cu propoziția la maiestate, ca fratele Vasici de loc să fie reactivat, apoi și pentru biserica greco-catolică să să invoiască Împăratul a denumi un consiliar de școală. Doamne, ce bucurie aș avea dacă ai primi d-ta postul acesta. Eu și
88 scrisei bătrînului mitropolit ¹⁴, care pină acum îi pentru un consiliar școlar din cler, să-și mute părerea și să te provoace pe d-ta ca să / ¹⁵.

..... — — — — —
La fine trebuie să-ți scriu ceva și în treaba comitetelor comita-tense ¹⁶, care nu peste mult vor începe lucrările lor. Eu în cauza aceasta am scris și episcopilor amîndurora, apoi lui Bologna și Bohățel ¹⁷. Cu adevărat că rezultatul componerei comitetelor îi pentru noi românii foarte fatal, dară cu atit mai multă energie și cumpăt ne trebuie. Să vezi!

Prin instrucțiunea știută, din 27 ^{9^{ber}} și 12 X^b [4]861 întărită de maiestate, avem una singură bază noi românii de reprezentație la afa-cerile publice. La aceasta sunt restrinși și foștii îndreptățiți, că legile din [1]791, art[icolul] 12 pentru marcaluri ¹⁸ sunt prin instrucțiunea
89 aceea făr' de valoare declarate, apoi cele din [1]848 și din instrucțiunea comiților, șterse. Noi dară, zică ungurii etc., ce or vrea, / protesteze cum vor vrea, noi să zicem și protestăm în contra, că numai ace[le]a este acuma lege pentru adunări, și cu cea mai mare căldură să mulțămim maiestăței pentru că ne-a chemat și pe noi la consultările acele. Să poftim ca declarațiunea aceasta să să pună la protocolu adunării și să să sub-ștearnă maiestății, adăogind totodată că dacă și sunt românii puținii
la număr în adunările acele, și glasul lor pierde pondul cuviincios. tot ei recunosc bunătatea maiestății sale etc., sperează însă că maiestatea sa și regimul azi-mîne va privi la mulțimea contribuțiunilor în bani și sînge date de români spre apărarea Tronului și a patriei și se va aduce reprezentațiunea în dreapta proporțiune a tuturor intereselor, și vor fi și ei mai bine reprezentați! Aceasta să [o] zică dacă va fi tocma numai un român singur.

89^v

Dimitrie. /

Frata, să ști[i] că la purtarea românilor noștri în adunările aceste va depinde toate consecvențiile. La purtarea aceasta [a] noastră privesc amici și neamici, mari și mici. Vezi dară de informează pe toți ai noștri,

dară nu cu zgomot prin gazete ci prin vorbă. Unul bun din un district, bine informat, adjunge; apoi acela să vorbească pentru toți și toți să să declareze / pentru părerea lui. Trebuie un fel de surprindere. Să știi că toate adunările pã o dată vor fi, și nu peste mult timp. Cheamă pe Spiridon Feti ¹⁹ la d-ta și informează-l. D[oam]ne, cum aș voi să vină fratele acesta spre una convorbire în sus. Avem multe și mai multe. Rezoluțiunea împărătească la reprezentățiunile noastre o așteptăm în toate zilele. Aceasta să va trimete la episcopi. E întrebare pentru modul publicării la popor, apoi legături de idei noi, reprezentațiune nouă, congres pentru publicare. D[oam]ne, că mă văd singur acia. Vină d-ta *quoque modo* ²⁰, sau trimeteți pã Feti, Ilia ²¹, Bologa sau Popa[su] ²², că episcopii nu mai pot veni. Eu la alții nu mă încred și în jos nu mă pot duce. Trimeteți pã Feti, o zi numai să fie acia. De ce nu ați făcut gratulațiunea de la Comitetu Național cătrã împărăteasa? ²³ Vedeti, protestul în contra guvernului micoian fu în reprezentațiunea menționată cătrã Împăratul cu onoare pomenit. Acolo fu vorba de comitet. Știți că Împăratul nu ne întreabă cum ne cheamă, ci ce zicem. Apoi sașii atît vorbiră de *Sachsenland* ²⁴, pină cînd și alții vorbesc de el. / ²⁵

¹ Jertfă, dar; pentru detalii vezi și scrisoarea XXIV.

² Cea de a doua adunare generală a „Astrei“ care a început în 16/28 iulie 1862 la Brașov; vezi desfășurarea în G. Cipăianu, *Din activitatea „Astrei“ în 1861 și 1862 (pină la a doua adunare generală)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, series Historia, fasciculus 2, 1974.

³ Vezi scrisoarea XXIII, nota 12; amănunte despre expoziție la V. Vesa, *Aspecte ale activității culturale politice a burgheziei române din Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966; S. Pop, *Primele expoziții economice românești*, în *Probleme economice*, 1966, nr. 3.

⁴ Aluzie la eforturile de separare ierarhică a românilor ortodocși din Imperiu de Patriarhia de la Carloviț și de reînființare a mitropoliei ortodoxe din Transilvania.

⁵ Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁶ „Sfintei uniri“; referire la colaborarea celor două ierarhii românești.

⁷ Azi Vilcele, județul Covasna.

⁸ „Quadratura cercului“, lucru imposibil.

⁹ Referire la situația precară a ierarhiei bisericii greco-catolice române, aflată — ca și cea ortodoxă — în situația de a reprezenta o religie nereceptă.

¹⁰ Referire la una din călătoriile (la cea mai recentă) mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu la Vilcele, localitate ale cărei ape curative le frecvența anual, și unde se ajungea prin Brașov. Împrejurarea își găsește explicația într-o pornire confesionalistă nejustificată, condamnată de Dimitrie Moldovan, care era ortodox.

¹¹ Guvernul Transilvaniei avîndu-l în frunte pe contele Mikò Imre; vezi scrisoarea XXI, nota 9 și scrisoarea XXII, text și nota 4.

¹² Fiecăruia ce i se cuvine; așa prescrie virtutea romană.

¹³ Vezi scrisoarea XXVI, nota 11.

¹⁴ Este foarte posibil ca mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu să-l fi solicitat pe George Bariț pentru postul de consilier gubernial însărcinat cu conducerea școlilor greco-catolice la insistența lui Dimitrie Moldovan, căci scrisoarea prin care i se adresează poartă o dată ulterioară (4/16 septembrie 1862) și pare, fără să o spună totuși, o consecință a intervenției de care este vorba aici.

¹⁵ O parte a scrisorii s-a pierdut.

¹⁶ Comitete sau comisii formate din reprezentanții contribuabililor comitatului, însărcinate cu conducerea treburilor publice prin congregațiile (adunările) comitatense, care se întruneau de citeva ori pe an.

¹⁷ Iacob Bologa și Alexandru Bohățel.

¹⁸ Adunări și probleme comitatense.

¹⁹ Funcționar („adjunct”) la prețura din Deva.

²⁰ În vreun fel.

²¹ Ilie Măcelariu, în acest timp jude al scaunului Miercurea Sibiului.

²² Ioan Popasu.

²³ Împărăteasa Elisabeta Amalia Eugenia avusese în vară aniversarea logodnei sale, contractată în 18 august 1853 cu împăratul Francisc Josif.

²⁴ Așa-zisa „Țara săsească”, sau „pământ săsesc”.

²⁵ Adnotarea lui Bariț, la f. 86: „12 sept. 1862. Expozițiunea, ajutoriu la gimnaziu, mitropolia și Șuluțiu”.

XXIX

[Viena] 1/4 [1]863

Mult dorite amice!

Să apropie timpul întâlnirii. Maica noastră comună ¹ ne cheamă ca să ne vadă îmbrățișându-ne întru iubirea ei!

103 Eu plec de acia de mine în una săptămână, și odihnind în ziua învierii lui H[ris]tos, în locul nașterii mele ², a doua zi o să plec spre Sibiu. Aceste le scriai și excelenței-sale b[aronul] de Șaguna. Cu ajutoriul lui D[umn]zeu o să fiu dară în Sibiu de mine în 2 săptămâni negreșit / în locul lucrării. Am rugat pe excelenția-sua ca pă ziua aceea să te cheme și pe d-ta, ca să avem timp despre *foarte* multe a ne înțelege. Pină atunci, cugetă și d-ta despre toate, apoi o să conformăm ideile cari sunt a se realiza.

103^v Românii noștri se purtară tare bine la comitete ³, dovediră că nu le trebuie legile [din] 1791 et 1848, și le trebuie o bază adevărat constituțională, care are a fi conducătoare spre afacerile de azi nainte. /

Articulu d-tale din *Gazeta Transilvaniei* despre congres ⁴ fusă baza pentru un articol despre congregațiuni comitatense et Congres Național românesc în Transilvania. Acesta îl caută în no de astăzi în n° 147 a gazetei germane *Constitutionelle Österreichische Zeitung*. Te va mulțumi, și vezi și de acum nainte după articuli în gazeta aceasta, că mi-a succes a-l ciștiga pentru noi. Cum și de ce, o să-ți enarez.

Salutare frățească, al d-tale frate,

104

*Dimitrie. ** /

¹ Conferința națională românească, proiectată la Sibiu pe data de 7/19 aprilie 1863. În 17 februarie 1863 împăratul își dăduse consimțămintul ca reprezentanții națiunii române din Transilvania în număr de 120–150, să se întrunească la Sibiu, locul unde se desfășurase prima conferință națională românească, în 1/13–4/16 ianuarie 1861.

² Deva.

³ Comitetele comitatense (sau comisiile comitatense); vezi scrisoarea XXVIII, nota 15:

⁴ Vezi scrisoarea XVI, text și nota 4.

⁵ Adnotarea lui Bariț, la f. 103: „Preparare la conferinție, 1 apr[il]ie] 1863”.

Prea onorate domnule et amice!

Am primit epistola d-tale cu proiectul despre naționalitate etc. Fratele Popasu te va fi înștiințat despre aceea că mai poftesc adecă despre întrebuițarea limbei. Aclusul convocării la dietă are mai multe propozițiuni ¹. Scrie-mi despre toate, dar despre limbe nu numai principalmente, dar și specialmente, adecă paragrafeaz-o.

Am poftit să-mi trimeți proteul (sic!) ² fotografat. Trimete-l in două exemplare, apoi să trimeată și Popasu și Muntian ³.

105 Trimet acia regulamentul de dietă ⁴, apoi a trebilor în dietă ⁵, și convocarea ⁶. Acum te fac atent la regulamentul dietei; § 36 și 67 cu lupta l-am cîștigat. Sunt de mare însemnătate / in expresiunile subtrase, adecă § 36 cuprinde in sine că comitetul pentru conscrierea alegătorilor nu are de-a consta numai din comunitatea legală, o drăcească sasă, orășană, *centum viri* ⁷ sau bălauri și spaima comunei, ci sunt a să concheta și din alegători.

Spre exemplu Brașovul are a compune *Ausschus*-ul ⁸ de 12 membri — *vide* § 40 ⁹ — nu numai din *Comitet* ¹⁰, in care sunt 90 sași și 10 ori ciți români, ci va avea a pune din *Comitet* 4 sași, 1 român, 1 ungar și din alegători contribuenți de 8 și peste 8 f. M.A. ¹¹ iară 3 români, 2 unguri și un sas. Iată controla dreaptă pentru conscrierea sinceră a alegătorilor.

105^v § 67 dă drept, față cu § 64, și celor ce ar întirzia cînd să votizează pentru deputați, adecă cetindu-se după consignație membrii îndreptățiți / dacă vin și mai tirziu pot da sau supleni tot in ziua aceea nainte[a] conchiderei votul său.

106 Acum să vedem cum am putea noi reieși cu pluralitatea votelor. Eu așa am calculat, și am scris și lui Axenti, episcopului Șuluț, Feti, Pop in Sebeș ¹², și o să scriu și episcopului Șaguna, am ordnat apoi fratelui meu in Deva: 10 români bravi compun un comitet; aceștia cîștigă catalogul întreg al contribuenților cu și peste 8 f[lorini], dacă nu altmentrelea și cu bani. Acolo va vedea cine este alegător îndreptătit. Tot insul din cei 10 cîștigă alți 10—20 cunoscuți români. Ceștii din urmă cîștigă pe frate, văr, nepot, cuscru etc., etc. Primitivii ¹³, inteligenți, înțelepți, poartă stricta consignațiune a celor imediate și mediate cîștigaților și referează comitetului, care consamnă totalitatea voturilor. Români, firește, sunt toți pentru român, dar pășit-o ei / una diferență mare pînă la pluralitate, nu face nimic. Sașii nu au solidaritate. Ei să împart întră mai mulți candidați. Apoi dacă noi vom cîștiga in Brașov și voturile ungurilor și secuilor, armenilor, germanilor, finanțiarilor *nostrum erit regnum coelorum* ¹⁴. Bologna ¹⁵ îi acolo; vorbește și cu el, cu Muntian et Popasu!! ¹⁶

Dă un articolul fulminant in *Gazeta*. Una să zici: că cea mai de lipsă propoziție și fără de care propoziția 5, 6, 7, 10, 11 ¹⁷ nu are posibilitatea efectuării, adecă organizarea comunelor. *Gemeinde Gesetz* ¹⁸. Acesta

era să vină întră propozițiuni, însă rămasă afară. De ce? Fiindcă acesta ar răsturna Statutele sașilor. Rogu-te caută unul din punctele noastre de la Sibiu ¹⁹, și, *per fas et nefas* ²⁰, acată trebuința și expresiunea poștei noastre și cerinței timpului. Hanea ²¹ a zis ca să vină împărăția *Constituțiunei și Diplomei* ²² și în Fundul regiu ²³. Aceasta poate fi numai organizându-să și comunele mari și / mici, săsăști și românești, după sistema ce are a fi una și aceea[și] pentru toată Transilvania.

Fratele Feti e chemat în sus. De multe luni luptându-mă am reusut ca să vină. De la el o să primești multe înștiințări în sensul nostru și acelaia conglăsuitoare.

În *Gazeta* sloboade un articol și despre aceea că nu ne restringem noi numai la români în candidația noastră, ci voim ca oameni să să aleagă care precep cerințele timpului, sunt credincioși Împăratului, au merite pentru țara noastră, apoi numește *pro forma* pă / cițiva dintre ampioiați de finanță din străini și-ți concentrează articolu pă meritele lui Grim ²⁴, care pentru meritele lui cele multe fu numit cive honorar al Clujului, Brașovului, fu ales de membru a Societății noastre literare, primi semne de merit de la maiestate și fu denumit de cavaler. Eu pă omul acesta voi să să aleagă în Sibiu. Planul meu îi sigur și bat una breșă în centrul Țării Saxone.

Gazeta și Telegraful, după stenografii noștri nu luară bine reflexiunea mea cătră d-ta pentru punctul III din *Diplomă* ²⁵. Eu zisei: *Diploma* a dat în țările de Coroana Ungariei țititoare sensul *Constituțiunei*, dar nu totodată ca la (deutschschlesischen Ländern und in Gemässheit der Landes Ordnung-uri ²⁶) Gemässheit ²⁷. Vorba aceasta am înțeles-o eu acolo, că aceea nu poate fi pentru Transilvania cea veche, ci aceea trebuie să să formuleze de nou *nach tiefeingreifenden Veränderungen* ²⁸, care cu bună sama să va și face, precum e și în lucrare. Îndreaptă, fii bun, ideea că îi de tot întoarsă pusă în *Gazeta și Telegraf. Siebenbürger Bote*, deși nu întreg așa cum am zis eu, tot a pus-o mai bine.

Salutare frățescă,

Dimitrie. /

¹ Rescriptul imperial de convocare a dietei ardene din 1863 menționa printre principalele atribuțiuni ale acesteia 2 propuneri sau „proposițiuni“, foarte importante pentru români, care vizau întocmirea de proiecte de legi în vederea: 1 realizării egalității de drepturi a națiunii române și a confesiunilor sale; 2 folosirii limbii române ca limbă oficială în Transilvania. Dimitrie Moldovan îi cere lui George Bariț, condei politic de mare reputație concepte de proiect de lege bine gândit. În legătură cu dezbateră în dietă a proiectelor de lege, apărute în urma celor două „proposițiuni“, vezi S. Retegan, *Recunoașterea egalității națiunii. române și a celor două confesiuni în dieta de la Sibiu (1863 – 1864)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XIV, 1971; Idem, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu*, în *Anuarul Inst. de ist. și arh. Cluj*, XVI, 1973.

² Portretul, fotografia.

³ Ioan Popasu protopop ortodox și Gavril Munteanu, din 1853 director al gimnaziului român ortodox din Brașov.

⁴ Legea electorală provizorie (sau regulamentul electoral) pentru alegerile în vederea dietei din 1863, elaborată de împărat prevedea în esență: dieta va număra 125 deputați aleși și maximum 40 de regaliști numiți de împărat; președintele și

vicepreședintele sînt numiți de împărat, din cîte șase persoane alese de dietă; cei 125 de deputați vor fi aleși de centrele urbane prevăzute cu dreptul de a avea deputat propriu și de către alegătorii din cercurile rurale, arondate în funcție de numărul locuitorilor unităților administrative; au drept de vot locuitorii majori care plăteau un cens de 8 florini (de care sînt scutiți preoții, doctorii, avocații, inginerii, artiștii, farmaciștii, notarii și învățătorii); conducerea alegerilor revine în comitate, districte și scaune unui comitet central, în localitățile privilegiate unei comisii. Prevederile acestei legi electorale provizorii urmau să fie înlocuite de o lege nouă, votată de dietă după constituirea ei; vezi S. Retegan, *Pregătirea dietei de la Sibiu din 1863—1864*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, XII, 1969, p. 61—62.

⁵ Regulamentul de funcționare a dietei.

⁶ Rescriptul imperial de convocare, datînd din 21 aprilie 1863, fixa termenul de adunare a dietei pe 1 iulie 1863. Din nevoia de pregătiri prealabile, resimțită ulterior, termenul a fost aminat pînă la 15 iulie.

⁷ Consiliu format din 100 de bărbați, cu atribuții de conducere în comunele urbane.

⁸ Comitetul.

⁹ Vezi paragraful 40 din regulamentul electoral.

¹⁰ Comitetul permanent însărcinat cu conducerea treburilor publice.

¹¹ Florini. Monedă Austriacă.

¹² Axente Sever, Alexandru Sterca Șuluțiu, Spiridon Fetti și, probabil, Grigore Pop (Papp), executor cezaro-crăiesc.

¹³ Cei care au inițiat acțiunea.

¹⁴ A noastră va fi împărăția cerurilor.

¹⁵ Iacob Bologa.

¹⁶ Gavril Munteanu și Ioan Popasu; vezi scrisoarea XXVIII, nota 22.

¹⁷ Propunerile din actul de convocare a dietei (vezi *supra*, nota 4), referitoare la: reorganizarea subdiviziunilor administrative, a administrației publice, a justiției, la introducerea cărților funduare și la înființarea unei bănci ipotecare.

¹⁸ „Lege comună”.

¹⁹ Referire la cerințele formulate de români la cea de a doua conferință națională de la Sibiu din 7/19—11/23 aprilie 1863.

²⁰ „Într-un fel sau altul”; indiferent prin ce mijloace.

²¹ Ioan Hannia (sau Hanea), protopop ortodox al Sibiului.

²² *Diploma* imperială din 26 februarie 1861.

²³ Fundus Regius (Pămîntul Crăiesc), teritoriul asupra căruia s-a exercitat înainte, în virtutea privilegiilor regale, autoritatea Universității săsești.

²⁴ Vezi scrisoarea XXVI, nota 15.

²⁵ *Diploma* din 26 februarie 1861.

²⁶ „Țările (provinciile) germane sileziene și în conformitate cu statutele provinciei.”

²⁷ „Conformitate.”

²⁸ „Spre modificări cu implicații adînci.”

XXXI

[Viena], 4 mai [1864]

Prea stimat frate et amic!

Nu avui nici una greutate cu scoaterea dietelor ¹ pro aprilie întreg, și așa-ți trimet aci aclusa pã 30 zile, cu scãderea de 2 f[lorini] ce dãdui pã ștampel și la scriitori, 300 f. minus 2, adecã 280 f.

Eu cuget ca sã te grãbești a veni în sus. E de lipsã ca sã vezi în-sãși, (sic!) în persoanã, și mișcãrile de aci înainte.

Articuli d-tale ad-hoc fãcurã impresiune diferitã, la unii bine, la alții rãu venite. Rezultatul în sã este de aci înainte a sã aștepta. Cesta despre urmã, în treaba regalștilor, încã nu / știu cum va fi judecat de

partidele ardelen. Apoi celelalte din sverile de acia o să să dezvolte însă cit de curind. Judecata mea o știi încă din anul [1]861. Ar fi bine să dai egoiștilor din Viena, și din celelalte părți industriale din Austria, a ști că noi în privința luptei lor în contra Zoltarifului ² și contractului făcut cu Prusia din partea guvernului ³, [pe] care ei acum voiesc să-l reecteze, le cunoaștem tendința, dacă voiesc a monopoliza, a ne mulge încă după plac, a ne vinde manufacturele lor în preț înmulțit, hotărînd /
107^v intrarea manufacturelor prin *Einfuhr Zoll* ⁴ mare, și că noi mai bine decit să ne tiranizeze ei cu manufacture rele, om umbla în hainele noastre țărene dacă ne fac greutăți față cu exterioritate[a], care și produsele noastre le-o ști a îngreuna punînd pã ele vamã după plac.

Mai ai încă și în privința § 13 din *Patentă* să le zici că noi legea, pentru ei octroiată, de noi însă înarticulată, vom ține-o în valoare cu § 13 cu tot ⁵ pînã cînd or veni și croații și ungurii în Reichsrath, atunci apoi om vedè ce să punem în locul § lui aceluia, pînã atunci nici explicãm cã destul de clar este. Adecã regimul / îi poate ține pã ei de friu să nu fugã la Frankfurt ⁶, apoi nici cã o modifica numai un §, și nici nu ne lezãm în surparea legii ce pentru ei îi octroiată, pentru noi însă lege articulată.

Aceste, fiind idei, dau obiect de cugetare. Vedea-vei ce vei face.

Noi suntem acum sănătoși, pînã la reumatismul meu de mînã, ce mă necãjește rãu. Doarã timpul varei mă va scãpa de doreri.

Despre d-ta publicã prezidentul ⁷ numai atita: „cã te-ai insinuat bolnav“. De vei veni curind, cuget cã doarã vei avea a primi și diatele nesmintit.

Șoția me mulțamește [pentru] salutãrile d[umnea]v[oa]strã. Salutează și ea pe doamna. Salutîndu-te totodatã și pe d-ta, fiind al dumitale sincer frate et amic.

Dimitrie.

108^v Popeștii ⁸ au sosit alaltãieri sara, adecã [în] 2 mai; sunt toți sănãtoși. /⁹

¹ Diurna alocatã pentru participarea la lucrãrile Senatului imperial, la debaterile cãruia George Bariț fusese delegat de dieta din Sibiu sã ia parte. Deși este vorba de o perioadã între douã sesiuni, George Bariț avea dreptul la diurnã ca membru în comisia financiarã, ale cãrei lucrãri nu erau influențate de vacanța Senatului imperial.

² Tarifului vamal.

³ În februarie 1853 Austria și Prusia au încheiat un tratat comercial pe 12 ani, care a constituit elementul de legãturã al imperiului cu Zollverein-ul (Uniunea vamalã germanã); T. M. Mayer, R. F. Kaindl, H. Pirchegger, *Geschichte und Kulturleben Österreichs von 1792 bis zum Staatsvertrag von 1955*, Viena, 1965, p. 168.

⁴ Taxã de import.

⁵ *Patenta* împãrãteascã din 26 februarie 1861, înarticulată (ca și *Diploma* din 20 octombrie 1860) de Dieta Transilvaniei în 1863, la 30 septembrie, dãdea putere de „lege fundamentalã a statului“ unei legi despre „reprezentãțiunea imperialã“ (pentru formarea Senatului imperial), care prevedea la paragraful 13: „Cînd în timpul sub care senatul imperial nu e adunat trebuie sã se iee mãsuri urgente în vreun obiect de cercul activitãții lui, atunci ministerul e obligat a explica temeiurile

și urmările celor făcute în fața senatului imperial celui mai de aproape“; T.V. Păcățian, *Cartea de aur...*, vol. III, ed. II-a p. 270, 274.

⁶ Aluzie la orientarea unor cercuri politice din Austria spre lumea germană.

⁷ Probabil Eduard Herbst, raportorul comisiei financiare.

⁸ Este greu de știut la care din numeroasele familii cu acest nume se referă Dimitrie Moldovan.

⁹ Adnotarea lui Bariț, la f. 107: „Viena 4 mai 1864. Răsp[uns] 14 mai“.

XXXII

Sibiu, 6/7 [1]864

Frate et amice Georgie!

De la 5 iunie sum acia în Sibiu. Din zi în zi așteptăm să vini ca să te văd, și să mai comunicăm unul cu altul ideile.

109 Fratele Coste ¹ — mi zice că ești tare cuprins cu cauzele propriie, apoi cu fabrica ². Aceste le cred, însă începându-să consultările pentru împărțirea țării, administrațiune și judecătorie, la Comitet ³, în care fiind aleși și d-ta, prezența-ți este la acela tare de lipsă. Aș dori ca să te împărțești / la acele din început.

Eu o să mă duc cu familia mē la băi și dacă ai veni pînă în luna viitoare incoace, ți-aș împărtași unele ce poate ar fi de folos și lămuritoare.

109^v Cu soția mē și Johan[n]a⁴ împreună salutindu-te, sum al domnitate frate sincer,

Dimitrie.⁵

[Adresa:] Fratelui și domnului Georgie Barițiu, Brașov.

¹ Ioan Constantin, negustor din Brașov, cunoscut apropiat al lui George Bariț.

² George Bariț era, din 1852, director comercial al fabricii de hirtie din Zărnești, lângă Brașov, înființată de un consorțiu de comercianți români.

³ Comitetul permanent ales în 4/16 ianuarie 1861 la Sibiu, în decursul Conferinței naționale românești din 1/13—4/16 ianuarie, dezbătea și el, înaintea discutării în dietă, chestiunile importante la ordinea zilei.

⁴ Fiica lui Dimitrie Moldovan.

⁵ Adnotarea lui Bariț: „1864. Dim. Moldovan, 6 iul[ie]. Răsp[uns] 10 iul[ie].“

XXXIII

Viena, 11/11 [1]865

Frate Georgie!

Eu nu mă voi duce ¹, oi invigila acia. Viu însă ca unui amic, cum [i]ți lăsați vorba prin Coste ², a-ți împărtași următoarele păreri, *et quidem* nainte de toate *quoad formam procedura* ³.

După intrare în dietă ⁴, va fi negreșit acțiunea primă verificățiunea membrilor, apoi de loc, o omen ⁵, în loc de promisiune *Angelobung*⁶ —jurămîntul. Adu-ți aminte nainte de toate de Congresul nostru ex [1]861 ⁷, apoi în specie de jurămînt[ul] ⁸ ce mă înfioară și va înfiora pā toți, și în care întrebare singur d-ta mă precepuși de tot. Vorbiți

115 despre pașii trebuincioși ce aveți a face în momentul provocării! În care limbă / veți vorbi? Firește în una din limbile de maiestate sancționată⁹. Poate însă că nu va voi să vă asculte în limba română și germană, va face zgomot, cu gura, cu picioare[le]. Atunci opuneți-vă și vă declarați cu toții că legea din [1]836 et [1]847¹⁰ pentru limbă îi ștearsă prin legea din [1]863 de maiestate sancționată, și cine să opune legii din urmă, face *crimen leesa* (sic!) *maiestatis*¹¹.

115° Vine cauza meritală¹². Să poate întâmpla — după cum văd semne să va întâmpla — ca uniunii nu luind rescriptul maiestatic în considerațiune nu va lua articolul I din [1]847 la reviziune, ci de loc or propune să să ieie la votizare *uniunea* cum fu precipitată ca în [1]848, adecă prin majoritatea voturilor, or hotări *in der Vorfrage*¹³ ca să să / votizeze însă uniune. Atunci ar trebui, cu manifestațiune sculindu-vă cu toții, să vă declarați că lăsindu-să majortiatea de calea legală, adecă a pertracta cauza în modul de maiestate prescris și așa precipitind uniunea, și călcind încă o dată dreptul popoarelor conlocuitoare în Ardeal, majoritatea maghiară să abate de la cuviincioasa pertractare a obiectului zilei, adecă a reviziunii articolului I ex [1]848, nu voiți a vota, și părăsiți sala, insinuind una reprezentațiune protestatorie cătră maiestatea-sua. Dacă însă s-or abate și ei de la una precipitare și vor voi a să slobozi în pertractarea reviziunii, atunci lucrați într-acolo ca dieta de acum, fiind și ea în parte mare / octroiată, adecă nu de tot după [articolul] XI [din] [1]791¹⁴, așadară clătinită în esenția ei constituțională antiquă de una parte, de alta detragându-să de la civii liberi dreptul ciștigat (firește în amindouă părți sunt a se număra defectele) să facă cătră maiestate una reprezentațiune în care să ceară ca și dieta aceasta să să ocupe cu Landesordnungul¹⁵ trimes în sus, și consultindu-să despre factorii unei dietei (sic!) timpului, de acum acomodate, și subșternind-o maiestății, și d-acolo întărindu-să, să să concheme apoi una dietă nouă, pă baza aceea, care dietă apoi să tracteze despre obiectul acesta și în interesul maiestății-sale și a popoarelor de mare însemnătate. Am scris în toate aceste obiecte și bătrînului nostru din Blaj¹⁶. Arată-i epistola aceasta și-ți va arăta și dinsul, apoi consultați-vă și faceți ce mintea sănătoasă și iubirea patriei et națiunii vă va dicta.

116° | *Dimitrie./*

⁹ La Cluj, pentru a lua parte la învârșile năii dietei, la care Dimitrie Moldovan fusese numit regalist: vezi și *infra*, nota 4.

² Vezi scrisoarea precedentă, nota 1.

³ Și chiar înainte de toate în privința felului de a proceda.

⁴ La 29 octombrie 1864 avu loc ultima dezbateri a dietei de la Sibiu cu majoritate românească, prorogată pe durata lucrărilor Senatului imperial, convocat pe 12 noiembrie 1864 la Viena. S-a făcut cunoscut însă cu această ocazie că dieta își va relua activitatea după terminarea dezbaterilor Senatului imperial, la care delegați ai dietei din Sibiu urmau să ia parte ca membri ai celor două camere ale parlamentului central. Între timp pe cercurile din jurul dinastiei se arată, tot mai înclinată spre o înțelegere cu burghezo-moșierimea maghiară în scopul consolidării statului. În acest scop s-a convocat dieta Ungariei, pe 10 decembrie 1865, și dieta Transilvaniei pe 19 noiembrie 1865, la Cluj. Nu era vorba de o reluare a lucrărilor dietei prorogate în 1864 ci de o nouă dietă, aleasă pe baza altei legi electorale și care avea

ca scop unic revizuirea articolului I de lege din 1848 privitor la uniunea Transilvaniei cu Ungaria. Prin documentul de convocare, semnat de împărat la 1 septembrie 1865, se suprima concomitent dieta de la Sibiu, prorogată doar în 1864. Erau anulate astfel, legiurile sancționate de Împărat, ale dietei din 1863—1864, care puseseră poporul român și limba sa pe picior de egalitate, în afacerile publice ale Transilvaniei cu maghiarii și sașii. Reprezentanții maghiari care boicotaseră lucrările dietei din 1863—1864 sub pretextul că nu se mai putea convoca o dietă a Transilvaniei după decretarea uniunii cu Ungaria în 1848, au socotit-o totuși legală pe cea din 1865 și au luat parte la dezbaterile ei, căci modificarea bazei electorale le oferea șansa de a fi majoritari; vezi T. V. Păcățian, *Cartea de aur...*, vol. III, p. 761—775; vezi și *infra*, nota 14.

⁵ „Prevestire“.

⁶ „Promisiune solemnă“; spre deosebire de procedura din dietele transilvănene anterioare, deputații dietei din 1863—1864 nu au mai trebuit să depună jurământ, ci numai să promită pe conștiința lor că vor lucra în interesul statului, în respectul legilor.

⁷ Conferința națională română, de la Sibiu, din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

⁸ Vezi scrisoarea III, text și nota 5 și scrisoarea V, nota 1.

⁹ Una din legile votate de dieta de la Sibiu din 1863—1864 punea limba română, alături de maghiară și germană, în uzanțele politice, parlamentare și administrative ale Transilvaniei; vezi S. Retegan, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XVI, 1973.

¹⁰ Aceste legi consfințeau supremația limbii maghiare în afacerile publice ale Transilvaniei.

¹¹ Crimă împotriva suveranului.

¹² De fond.

¹³ Chestiune (problemă) prealabilă.

¹⁴ Articolul XI de lege din 1791 îi dezavantaja la alegeri pe români prin censul mai mare pe care-l stabilea, și dădea în același timp împăratului posibilitatea de a numi regaliști în număr nelimitat din rindul nobilimii, pentru a putea influența în sensul dorit hotărârile dietei. Deși modificat în 1865, prin lărgirea relativă a corpului electoral, articolul de lege în cauză excludea din competiție multe persoane care votaseră în 1863.

¹⁵ „Regulamentul (electoral) țării.“

¹⁶ Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu.

XXXIV

Viena, 25/2 [1]866

Frate Georgie!
Stimate amice!

M-am îmbucurat tare văzind din *Gazetă* delăturată primejdia ce incongiurasă familia d-tale, și mai cu samă puțin adevărat spriginită națiunea noastră, apucindu-să boala cu tărie de, și la sfărmearea puterilor d-tale fizice! Deie D[umne]zeu ca păcum a învins pînă acuma /
117 puterea voinții de a fi în viață, în contra slăbiciunii trupului, în contra opunerei, așa voind a rămîne în viața cea mult folositoare și trupul să-și ciștiige restaurarea sa deplină, ca să-și poată implini datoria sua față cu zborul voinții dumnetale!

Vale ut valeam¹,

Dimitrie./²

[Adresa:] Seiner Wohlgeboren Herrn, *Georg Barițiu* in *Kronstadt*, *Siebenbürgen*³.

¹ Să fii sănătos pentru ca să fii și eu sănătos.

² Adnotarea lui Bariț: „1866. Dimitrie Moldovan, Viena, 25 faur. Răsp[uns] 6 mart[ie].“

³ Domniei-sale domnului George Bariț, la Brașov, Transilvania.

XXXV

[Viena], 18/2 [1]867

Prea stimat frate Georgie !

119 Timpul îi tare serios. Dizolvarea dicasteriului de aci ¹, și înrolarea amplexurilor aceluia în discateriul ministerial îi la ușă. Ce zici? Ce cere interesul public național, făcându-se evenimentul acesta trup? Fii înștiințat că dorul d-tale în epistala-ți exprimat s-a împlinit. Soartea petițiunii ² îi în minile cele mai înalte. De aci să duse cu aceea că regularea dreptului de stat a T[ransilva]niei fiind *rezervată deosăbitei* tractării, deocamdată ar avea a rămâne nerezolvată. Cine știe ce pedeci or fi încă la executarea ministerială, și fiind aceste va putea veni la

119^v

întrebarea zilei / *deosăbita tractare*, dacă nu atunci o să trecem prin fazele constituționalismului modern, cum trecerăm prin sistemele de la [1]848 până astăzi, fi-va timpul mișcării fazelor așa de-a lung și confuz cum fusă cel din sus nu cred, pentru că pot deveni alți motori mai just și poate mai exacti la conducerea treburilor. Doară până atunci va intra și în trupul nostru național un spirit mai temporar, și apoi și concordia fraților, vom avea rezultatele dorite cu mare sete.

Dimitrie./

¹ Cancelaria Aulică a Transilvaniei, desființată în 11 martie 1867; vezi scrisoarea XXXVI.

² La adunarea generală a „Astreii“ din luna august 1866, intelectualitatea românească a încredințat lui George Bariț și Ioan Rațiu să adune plenipotențe pe un memoriu adresat Împăratului, în care să se ceară respectarea autonomiei Transilvaniei, respingerea articolului I de lege din 1848 referitor la uniunea cu Ungaria, sancționarea legii electorale înaintată în 1864 Tronului de dieta din Sibiu și redeschiderea acesteia. În 31 decembrie 1866, Bariț fiind bolnav, actul, purtând 1493 de semnături, a fost înaintat Împăratului de Ioan Rațiu. Documentul a zăcut o lună la cabinetul imperial, apoi trecind pe la Cancelaria Aulică, a ajuns la Guberniul Transilvaniei, care a început să-i urmărească pe semnatori; vezi T. V. Păcățian, *Cartea de aur...*, vol. IV, p. 128 – 135.

XXXVI

Viena. 17/3 [1]867

Frate Georgie !

În epistola din urmă ai voit a ști locuința mea, și așa vei ști că epistolele ce vei binevoi a-mi scria sunt a să adresa: *Burgring* — ulița *Babenberger*, nr. 5.

121 În 11 [una] c[urentă] s-a dizolvat Cancelaria noastră ¹. Nu vă pară însă rău, pentru că aceea în compozițiunea sua din urmă devenise pernicioasă. Cum va fi administrațiunea transilvană în viitor îi un ce / a clocirei, a unei experimentări noi, din care sistemă, durere, nu o să mai ieșim. Una parte din amplexura ai cancelariilor s-a chemat și s-a și dus în jos la Ministeriul de Justiție, unde să lucră proiecte de legi.

162

Acia mai toate gazetele politice sunt mulțămite cu sistema dualistică. Unica *Pre[s]se*² îi de contra opinie, aducînd pã zi ce merge articuli insemnați.

121^v După ce în momentele de față puțină ocupațiune am și / domnul Mureșan Iacob să vede a zăuitat a-mi trimete *Gazeta*, te rog a-i aduce aminte ca numaidecit să-mi trimeată numerii anului acestuia, începînd de la 1 ianuarie, pã un semestru, apoi prețul o să-i dau fiului său Iancu, care tocma astăzi fusă la noi în vizită cu soția sua.

Salutarea frățiască,

122

Dimitrie./

¹ Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

² *Die Presse*, ziar care apărea la Viena.

XXXVII

Sibiu, 15/5 1872

Frate Georgie !

123 Una întrebare mare de viață și onoare a poporului nostru să ivește în momentul acesta¹. În asemenea cazuri, totdeauna ca și acum nu ni să poate nouă veteranilor face imputare că nu am lucrat a depărta viforii, dacă s-or arătat pe horizont, sau nu ne-am bucurat de senin fructifer după / atitea calamități.

Viforul cel mai grandios mi să pare avem acum a-l întimpina. Unde e mintuința? Mi să pare avem ante acte în viața noastră.

123^v Cum vei ști sau vei auzi, episcopii încă or început a cugeta despre lucrul acesta. O să convină, păcum aud, simbătă aci. Va fi bine noi veteranii să fim atunci acia, că fiindu-le lipsă de noi / să nu fim departe. Vină, frate Georgie, încoace. Misiunea noastră [din] 1861² ne dictează a îngriji de cauza națiunii noastre. Am provocat și pe Ioane³ din Turda et Cricău⁴ ca pe atunci să vină.

Salutare frățească,

Dimitrie.

124

N.B. Am venit la Sinod⁵ și așa sum aproape.⁶

¹ Referire probabilă la disputele dintre activiștii și pasiviștii români din Transilvania, destul de înverșunate în mai 1872, care riscau să scindeze unitatea și forța rezistenței naționale românești.

² Atît Bariș cit și Moldovan erau membri ai Comitetului permanent, ales de Conferința națională din 1/13–4/16 ianuarie 1861.

³ Ioan Rațiu.

⁴ Ioan Axente Sever, care avea pămînt la Cricău.

⁵ Sinodul arhiepiscopiei al românilor ortodocși.

⁶ Adnotarea lui Bariș, la f. 124v: „1872. Dim. Moldovan, Sibiu, 15/3 mai. Venită 17, răsp[uns] 18. Motivat“.

XXXVIII

Boholt, 4/7 [1]877

Iubite frate George !

Eu mă aflu aci la Buholt¹ cu familia mea împreună; întrebuițăm apă minerală.

Mi se pare că apa aceasta aduce celor ce pătimească mai mult folos ca apa de la Elöpaták², dar chiar și ca cea de la Karlsbad, pentru că ea întărește stomacul, curățind și reinviind singele, depărtează paliditatea ceea ce observ la mai mulți bolnavi.

125 Apa aceasta e de la natură rece, cam la grad +9 R[éaumur]. Se întrebuințează mai cu samă bînd-o, apoi prin scaldă rece în bazin. Noi bem mai toată ziua, dimineața pe nemîncate, apoi / și la prînz, simplu ori cu vin mestecat, pentru că conține și acid carbonic, pe lîngă foarte mult fier. Nici într-un chip însă nu e neplăcută la beutură. O să trimet o părțicea la Viena, pentru analizare. Mulți se scaldă în apa rece, noi însă ne scaldăm în puțin încălzită în vas, apoi cu incetul o răcim.

125° Știîndu-te, frate George, că în timpul mai recent ai fost bolnav, cam pe atunci cînd și eu pătimeam de tusă și friguri, am aflat atita în interesul tău și a fami/iei tale, cit și în interesul tuturor cari te stimă și te iubesc, a te face atent la apa aceasta, și a te provoca ca să o întrebuințezi și tu. Din această provocare vezi dară scopul scrisorei acestia, totodată intențiunea a resuscita conversațiunea noastră.

Noi om fi aci vo 4 săptămîni. Am dor a te vedea. Dacă te rezolvezi a veni, scrie-mi ca să-ți susțin un quartier lîngă noi în casa lui Ceaclani.

Salutare de la noi toți, al tău sincer frate,

Dim. Moldovan.

126 [Adresa:] La Boholt, ultima poștă Deva, comitatul Hunedoarei.³

¹ Azi Boholt, comuna suburbană Șoimus, municipiul Deva.

² Azi Vilcele, județul Covasna.

³ Adnotarea lui Bariț, la f. 126v: „1877, Dim. Moldovan, Boholt, 4 iuliu, r[ăspuns] 3/15“.

XXXIX

23/2 [1]878

Frata Georgie!

Mult mă-nbucur de activitatea tua neîntreruptă.

Mult mă-nbucur de întreprinderea ta nouă cu *Observatoriul*¹. Sper în iubirea lui D[umne]zeu cătră noi că-ți va susține puterile fizice, ca să poată acorda dorințelor inimii și spiritului tău în lucrările tale pentru cultura poporului nostru!

127 Din cînd în cînd, alegîndu și timpul, îți voi trimite și ou materiale, strînse după exemplul albinilor, cari după ce li vei întrebuința, le vei / depune în sanctuariul nostru, biblioteca pentru cultura poporului...²

Aș dori ca tu, pe lîngă multele ocupațiuni, să mijlocești și regularea și aranjarea bibliotecii noastre. Aceea, pe cum am văzut-o în anul 1861—63, era derangiată. Un catalog bun ar fi tare de dorit.

Ți-am trimes prin ginerile meu³ una mapă de la Busching⁴, văzîndu-te ocupat cu Basarabia.

Ți-am trimes 2 opuri pentru expozițiunea de la London și Agram⁵.

[Î]ți voi trimete făr' de întîrziere și expedițiile (*Lieferungen*⁶) din expozițiunea anului 1865 de la Paris, pentru care am de a reflecta că

127^v bine veți / face dacă li veți rindui compactarea lor și anume a *foilor cu delineațiunile* pentru tot obiectul deosebit, pentru că așa să vor putea de cetitori mai bine folosi.

Bine ar fi să se pregătească vo 3—4 din tinerii noștri pentru expozițiunea pariziană din anul prezent, cari cu spezele adunate de la ai noștri să meargă la Paris. Cuget că s-ar putea aduna vo 2 mii fiorini prin colecte, și acești bani ar fi destul pe 2 luni la 4 inși, cu spezele călătorii cu tot. Așa făcură in anul 1865 mai toate popoarele culte, trimțând tineri de ai lor.

Îi de lipsă un individ adăpat in științele naturale, un tehnic, un specialist pentru industrie, apoi un literat, cari să trimeată relațiuni de la Paris⁷. Propun pe d. Lepădatu⁸, pe tinărul Bologa Valeriu⁹, pe fiul tău¹⁰ pe care-l vei informa in trebile agriculturii și industriei. Vorbește și cu fratele Ilie¹¹, angajați metropoliții¹², pe fratele Cipariu¹³ etc., etc. apoi va merge. Nu trebuie să fie tinerii in Paris la deschidere, ci 2 luni mai târziu.

Salutare frățească,

Dimitrie./¹⁴

128

¹ În anul 1878 George Bariț, stabilit la Sibiu, editează între 1878—1885, ziarul *Observatoriul*, prețios organ de presă al mișcării naționale românești, care a concentrat în acești ani atenția și colaborarea multora din cele mai de seamă personalități ale poporului român din imperiu.

² Biblioteca „Astrei“.

³ Ioan Bădilă, jude subcercual.

⁴ Librar la Viena.

⁵ Zagreb.

⁶ „Fascicole.“

⁷ Acțiunea face parte din eforturile românilor de progres economic in care George Bariț a avut un mare rol prin popularizarea noilor procedee agronomice și industriale și prin interesul arătat organizării de expoziții economice românești, cu ocazia cărora se dădeau uneori și premii; vezi G. Cipăianu, *Din activitatea „Astrei“ in 1861 și 1862 (pină la a doua adunare generală)*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, series Historia, fasc. 2, 1971, p. 66—67.

⁸ Ioan Alexandru Lăpedatu, om de cultură român, cu studii de litere și filozofie la Paris și Bruxelles, colaborator al publicațiilor *Albina Pindului*, *Familia*, *Traian*. A fost între 1871 și 1878 profesor de filologie clasică la gimnaziul românesc din Brașov.

⁹ Fiul lui Iacob Bologa.

¹⁰ Ieronim Bariț.

¹¹ Ilie Măcelariu.

¹² Miron Romanul și Ioan Vancea.

¹³ Timotei Cipariu.

¹⁴ Adnotarea lui Bariț „1878. Dim Moldovan, 23 febr[uarie]“.

XL

Nașt[erea] S[întu]lui Ioan, 1885.

Frate Georgie !

Iubit soț in ani și cugete !

Că tu abdici acțiunei tale imediate a ține publicul nostru in cunoașterea adevărată a tuturor evenimentelor prezente ce taie in interesul și viața lui,

a face atent totodată și [pe] cel afară de noi, intern și extern, simpatic ori antipatic — *sine ira et odio* — la trecut, la prezent, la viitor, ce o legat, leagă și va lega popoarele statului,

129 că tu părăsești această carieră spinoasă, nu mă mir¹. Că tu de altă parte intri în svera activității, /ocupindu-te și descriind trecutul poporului nostru mă bucură, sum mîngîiat².

Atîtea, experiența, modestia, moderațiunea ta și iubirea de dreptate și adevăr, va arăta adevărul despre poporul nostru și conducătorii lui.

Nu face nimic că unii ori alții căutînd în oglinda faptelor se vor spăria, dar spaima acelora va fi indigitare și îndreptare pentru cei cuprinși de slăbiciuni.

129^v Eu aș dori să te ocupi nainte de toate cu întîmplările timpului nostru, anume cu cele văzute, auzite, cercetate și judecate de tine!³ Dacă-ți va da Dumnezeu /viață, vei descoperi vederile tale și despre trecutul moșilor și strămoșilor noștri. Te vei duce și te vei reintoarce pînă la Romul.

Cuget că vei cerceta familia tua din Hinedoara, înainte de a te depărta de la noi!⁴

Ce dor mi a te vedea! Nu-ți va fi cu putință a călători și pînă la mine? Eu fiind bolnăvicios, nu mă pot depărta de la casă, apoi soția mea⁵ și Johan[n]a⁶ încă sunt duse de acasă. Sum singur, dacă poți vină. Multe am pentru afacerile tale!

Hotărîndu-te a veni, scrie-mi cu vo 2—3 zile mai /nainte.

Fii îmbrățoșat și salutat de al tău frate,

130

*Dim[itrie] Moldovan.*⁷

¹ Referire la intenția lui George Bariț de a se retrage din activitatea de editare a unui ziar, intenție pusă de Dimitrie Moldovan, în urma relatărilor lui Bariț însuși, în relație cu apropiata încetare a apariției *Observatoriului*, survenită în 15/27 iunie 1885. Într-adevăr, după această dată George Bariț nu mai conduce vreun organ de presă.

² În această epocă George Bariț stăruie în primul rînd asupra operei sale de căpetenie *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*. Volumul I al lucrării, apărut în tipografia lui W. Krafft în 1889 la Sibiu, înfățișează istoria Transilvaniei din 1863 pînă în 1848, volumul II, apărut tot la Krafft în Sibiu, un an mai tîrziu, relatează evenimentele dintre 1848 și 1860, iar ultimul volum, al treilea, tipărit de același W. Krafft în 1891, prezintă faptele istorice pînă la 1883.

³ Intenția lui George Bariț a coincis în această privință cu a lui Dimitrie Moldovan, ca rezultat al vederilor asemănătoare în aprecierea folosului pe care mișcarea națională românească îl putea găsi într-o istorie a faptelor din vremurile mai recente, unele contemporane celor doi.

⁴ Este vorba de comitatul Hunedorii în care locuia o fiică a lui George Bariț (la Orăștie), Aurelia, căsătorită cu Al. C. Vlad.

⁵ Johanna.

⁶ Fiica lui Dimitrie Moldovan.

⁷ Adnotarea lui Bariț, la f. 130v: „Dim. Moldovan, trestia (?), 6 iul[ie] n[ou] venită în 10 iuliu. Mă cheamă la sine.“

ILIE MĂCELARIU

(1822—1891)

Ilie Măcelariu, prieten apropiat și de nădejde al lui Avram Iancu, a ocupat un loc de frunte în lupta națională, fiind mereu prezent și activ în cele mai importante momente ale desfășurării ei. „Primăvara popoarelor“ din 1848 îl află în cercul celor 38 de canceliști români de la Tabla regească din Tirgu-Mureș; aceștia vor constitui un mănunchi activ în evenimentele din 1848 și de după aceea. Pătrunși de „spiritul timpului“, adepții ai nobilului principiu de emancipare și egalitate a popoarelor, juriștii români se întruneau în jurul lui Avram Iancu și Alexandru Papiu Ilarian, pentru a se consulta pînă în orele tîrzii ale nopții asupra căilor de urmat și acțiunilor ce trebuiau săvîrșite în vederea organizării luptei politice românești¹. Într-o atmosferă de entuziasm, canceliștii români hotărîsc dezmoțirea satelor și mobilizarea sătenilor pentru a participa la adunarea de la Blaj. Ei erau hărăziți să alcătuiască echipa de avangardă și de contact nemijlocit cu masele², în timp ce conducătorii mai bătrîni din Blaj și Sibiu se întruneau pentru elaborarea programului mișcării. „Meritul tribunilor — spunea simplu Alexandru Papiu Ilarian — a fost numai că au ținut cu poporul și poporul convins fiind despre aceasta, asculta bucuros de dinșii, ca de unii ce apără cauza dreaptă împreună“³.

Ilie Măcelariu, care făcea parte dintre tribuni, își va fi îndeplinit cu mare cinste îndatoririle și angajamentele luate sub jurămintă împreună cu colegii și prietenii săi din Tirgu Mureș. Marea Adunare Națională de la Blaj îl numește membru al delegației naționale trimisă la dieta din Cluj⁴; dar Comitetul național român îl folosește pe Ilie Măcelariu pe lingă delegația trimisă la Viena pentru a obține recunoașterea justelor revendicări ale poporului din partea împăratului. Cînd Ioan Bran de Lemeny, membru al delegației la împărat, ajunge la 25 mai 1848 la Viena, îl găsește aici și pe Ilie Măcelariu; acesta făcea parte din corpul secretarilor delegației, alături de Secăreanu, Gheorghi Ioan și Lacea⁵. Unii membrii ai delegației împreună cu secretarii așteptau acolo sosirea restului

¹ Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, t. II, *Evenimentele românilor de la a. 1848 pînă la Adunarea din 15/3 mai inclusive*, Viena, 1852, p. 107.

² Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, vol. V, Cluj, (1946), p. 44.

³ Alexandru Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 263.

⁴ Idem, *Op. cit.*, p. 298—299; cf. T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, vol. I, Sibiu, 1904, p. 338.

⁵ Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Schei (1846—1848)*, vol. IV, Brașov, 1903, p. 10—11.

delegației în frunte cu episcopul Andrei Șaguna. Întrucât acesta a întârziat, patru membri ai comisiei pleacă spre Innsbruck pentru a-și îndeplini misiunea încredințată de forul suprem al națiunii. Eforturile lor rămân fără rezultat, fiind zădărnice de pretențiile prim-ministrului maghiar Ludovic Batthyány și ale ministrului la terre, contele Esterházy, soșiți și ei la Innsbruck, cu scopul de a smulge regelui Ferdinand sancționarea legii uniunii Transilvaniei cu Ungaria, promulgată de dieta de la Cluj, în absența reprezentanților români și în pofida protestelor anticipate și condiționate ale Marii Adunări Naționale de la Blaj. Într-adevăr, legea uniunii este sancționată de monarh la 10 iunie 1848. Delegația din 23 iunie 1848, condusă de data aceasta de Andrei Șaguna, obține un bilet imperial care recomandă guvernului și parlamentului maghiar să recunoască prin lege naționalitatea politică a românilor. Eforturile depuse în acest sens la Pesta de Șaguna și însoțitorii lui eșuează însă lamentabil.

Referindu-se la evenimentele din 1848–1849, Ilie Măcelariu afirma în mod just că nu intrigile așa-numitei camarile au declanșat un conflict atât de mare și sîngeros, ci adevărata cauză rezidă în spiritul legilor de uniune (art. VII Pojon și art. I Cluj), „legi fatale, sugrumătoare de provincie și națiuni de una parte și simțul de conservare propriu al națiunilor prin ele amenințate, de altă parte”⁶.

Ilie Măcelariu a contribuit la organizarea luptei militare a poporului său pentru apărarea ființei naționale și a autonomiei Transilvaniei. Din octombrie 1848 își reia calitatea de tribun, dar de data aceasta îmbină armonios atributele de tribun politic cu cele de tribun militar. Tribunii au constituit cea mai importantă verigă de legătură între conducerea politică națională superioară și masele largi ale țărănimii chemate să lupte cu armele în mîini pentru viața și libertatea națională. În calitatea lui de tribun militar, Ilie Măcelariu avea de îndeplinit instrucțiuni precise. Toți tribunii recrutau oamenii apti de a purta arme și participau personal la alegerea centurionului și vicicenturionului (căpitănelul). De asemenea erau obligați să țină o evidență clară a armelor de foc și să se îngrijească ca cei ce nu aveau puști sau pistoale să-și facă lănci: dacă oamenii erau prea săraci trebuiau ajutați din fondul comunității. Acolo unde era posibil, era de preferat ca tribunii să formeze cel puțin o decurie de călăreți, aceștia fiind datori a avea 2 pistoale și o lance. Sătenii dintr-o localitate alcătuiau mai multe decurii în frunte cu decurionii. În fiecare săptămînă cite o decurie trebuia să fie trimisă la sediul prefecturii pentru ca oamenii să se deprindă cu minuțiozitatea armelor. Rapoartele despre necesitățile ivite urmau filiera: decurion, centurion, tribun și prefect. Tribunii aveau drept la 10 oameni înarmați pentru paza sa personală. În calitatea lor de tribuni politici, ei trebuiau să ia jurămînt în fața bisericilor de la săteni, că vor ține cu națiunea și cu împăratul, care le promisese dreptate și egalitate națională; jurămîntul era depus conform formulei stabilite de Marea Adunare Națională de la Blaj. Tribunii urmau apoi „să-i învețe și să-i deslușească pe oameni în lucrurile politice” și să-i convingă de foloasele înarmării „arătînd că numai așa se pot apăra și mîntui de aceia cari vreau să-i asuprească”⁷.

Ilie Măcelariu a fost tribun în prefectura a III-a ce-și avea sediul la Sebeș și era condusă de prefectul Dionisie Marțian Popovici. În scrisoarea lui A. T. Laurian, membru al comitetului de pacificațiune, expediată prefectului din Sebeș, se preciza, la 19/31 octombrie 1848, că sub comanda sa se aflau: Ioan Pop, viceprefect, care stătea tot la Sebeș, Vasile Tămași, însărcinat cu organizarea gărzii la Orăștie și Ilie Măcelariu tribun la Mer-

⁶ Biblioteca Academiei R. S. România, Manuscrise române (B.A.R., mss. rom.) nr. 997, f. 34.

⁷ *Transilvania*, IX, nr. 4 din 15 februarie 1876, p. 44.

curea, unde era ajutat de fostul său coleg de școală și codelegat al românilor de pe Pământul crăiesc la Marea Adunare de la Blaj, Tănase Moise, care era vicetribun. Comitetul de pacificațiune ordona prefectului să-și îndrepte armata spre Alba-Iulia, de unde putea primi muniții și arme, și să se unească cu trupele imperiale și cu cele conduse de Avram Iancu pentru a lupta împreună la Aiud. În sarcina aceleiași prefecturi cădea și dezarmarea inamicului din Vințul de Jos⁸. Cetele legiunii a III-a urmau apoi să sprijine ofensiva ce se pregătea împotriva Clujului. Comitetul de pacificațiune cere printr-un act semnat de Simion Bărnuțiu la 16 decembrie 1848 ca prefectura de la Sebeș să formeze o gardă națională de călăreți. Cu acest prilej era delimitat precis și teritoriul supus jurisdicției prefecturii; aceasta era constituită din scaunele Sebeșului, Orăștiei, Miercurii, inclusiv satele învecinate de la nordul Mureșului care țineau de comitatele Alba Inferioară și Hunedoara⁹.

După succesele de la sfârșitul lui 1848 urmează victoriile armatelor guvernamentale maghiare conduse de generalul polonez Bem și recucerirea Transilvaniei (cu excepția Munților Apuseni, apărați de moșii lui Iancu și a cetății de la Alba Iulia). În loc să-și dea seama de adevăratele cauze care au provocat războiul civil și să-și revizuiască atitudinea pentru remedierea situației, autoritățile maghiare instituie, prin „tribunalele de sînge“ și „echipele de vînătoare“, o crîncenă teroare căreia îi cad victime prefecți, tribuni, vice-tribuni, preoți și mai ales o mare mulțime de țărani de prin satele Transilvaniei¹⁰. Înteleptul democrat Bem, a cărui patrie era sfîșiată de trei mari puteri și care prețuia mai mult necesitatea unei alianțe democratice între națiuni, era îndurerat de această tristă și deprimantă situație și încerca să tempereze zelul răzbunător și oprimator al nobilimii maghiare. Ilie Măcelariu, tribun politic și militar, este prins și judecat pentru „vina de trădare“ față de guvernul maghiar și condamnat la moarte de un tribunal prezidat de colonelul nobil Bethlen Gergely. O întimplare fericită îl scapă de la moarte pe Ilie Măcelariu. El luase prizonier pe medicul-șef al generalului Bem, care fusese rănit. Tribunalul român a dispus ca prizonierul său să fie bine tratat și îngrijit, iar după vindecare îl eliberează. Bem, dornic să răsplătească generozitatea conducătorului român, îl grațiază și ordonă la rîndul lui eliberarea lui Ilie Măcelariu¹¹. După aceasta, printr-un bilet modest, un fel de foaie de liberă trecere, emis la Sibiu în 15 martie 1849 din partea taberei superioare a armatei maghiare din Transilvania, menționa simplu că lui Măcelariu i se permite să circule liber și în orașul Mercurea, centrul fostului său tribunal.¹²

Despre sirguința și devotamentul cu care Ilie Măcelariu și-a îndeplinit îndatoririle sale către națiune, stau mărturie declarațiile locuitorilor din satele tribunatului său. Sătenii din comunitatea Cărpeneș, în frunte cu judele Gligor, afirmă că în toamna lui 1848 Ilie Măcelariu susținuse în satul lor „o dulce vorbire către popor“, ce a înflăcărat „pe feciorii români“ care se înrolează voluntar sub arme, fără a mai fi nevoie să se

⁸ Ștefan Manciușea, *Scrisori și acte privitoare la mișcarea revoluționară a românilor din Ardeal și Ungaria în 1848—1849*, București, 1926, p. 284. Scrisoarea expediată din Sibiu la 19/31 octombrie 1848 de August Treboniu Laurian către Dionisie Popovici Marțian.

⁹ *I d e m*, *Op. cit.*, p. 268.

¹⁰ *Bucovina*, nr. 1 din 6 ianuarie 1850.

¹¹ Aurel Decei, *Două personalități din trecutul istoric al Abrudului: Ilie Măcelariu și soția lui Iudita Tobias — Țara Moșilor*, Abrud, 1974, p. 144—151; Bariț, afirmă că tribunalul care l-a judecat pe Măcelariu a fost prezidat de colonelul Bánffy, vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, nr. 9 din 13/1 februarie 1867.

¹² Arhivele Statului Cluj, fond Ilie Măcelariu, f. 113.

tragă la sorți. De asemenea atunci cind țărani din Cârpeniș suferiseră în 1849 necazurile și jefuirile din cele citeva luni de „silnică stăpînire“, fostul lor tribun le-a fost „bun sfătuitor și apărător“ și a încercat să-i pună la adăpost de „abuzuri și persecuții“. Totodată Măcelariu îi incuraja spunindu-le că „patimile nu vor ține mult“¹³. Țărani din Apoldul Mare în frunte cu parohul Ioan Ivan mărturiseau și ei că discursurile patriotice rostite de Măcelariu „au înimat tinerimea“, astfel încît citeva „din cei mai voinici feciori, de a lor bunăvoie s-au băgat la cătane“¹⁴. Preotul, judele și jurații din Rod precizau că avuseseră de mai multe ori „înțelegere“ cu tribunul din Miercurea, care le vizita des satul¹⁵. Parohul din Miercurea, Nestor Fleșer, menționa că Ilie Măcelariu își rostea, de obicei, cuvîntările în biserici. Fleșer prețuia foarte mult activitatea depusă de Măcelariu în primăvara anului 1849, după ce reprezentanții patriciatului săsesc fugiseră în Țara Românească, însoțind trupele imperiale în retragere. Ilie Măcelariu a continuat să-și păstreze în mod neoficial un rol însemnat în administrația opidană a Miercurii; preotul român afirma că Ilie Măcelariu „rămînînd în mijlocul nostru, cu pericolul vieții sale nu numai orașul nostru l-a apărât de multe necazuri și primejdii, ci și tot cuprinsul“ l-a ferit de multe „asupriri din partea maghiarilor“¹⁶.

În 1849 conducătorii români lărgesc revendicările și orizontul politic al programelor naționale nădăjduind recunoștința cercurilor imperiale, care promisese acordarea de drepturi naționale pe seama aliaților lor de moment, popoarele nemaghiare. În mod just și cu deplină îndreptățire delegația națională cerea Vienei, la 25 februarie 1849, ca toți românii din monarhia habsburgică (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina) să formeze un corp politic unitar înzestrat cu autonomie administrativă și legislativă. Programele care i-au urmat, atît cele din 1849 cit și cele din 1850, lărgeau argumentarea istorică, politică și etnico-demografică a cerințelor formulate la 25 februarie 1849, aducînd uneori importante precizări: teritoriile amintite să fie numite „Land der Romanen“ (Țara românilor); această țară trebuia să fie condusă de un guvern național cu sediul la Blaj în frunte cu un prefect sau guvernator¹⁷. Activitatea prodigioasă a delegației naționale din Viena în anii 1849—1850, care era formată din conducătorii de frunte ai neamului (Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Axente Sever, Simion Balint, Andrei Șaguna, August Treboniu Laurian, Timotei Cipariu etc.) purta girul dorințelor și încrederii națiunii române. În toate orașele și satele Transilvaniei se inițiază spre sfîrșitul anului 1849 o vastă acțiune de adunare de împuterniciri populare, menite să legitimeze calitatea de reprezentanți ai națiunii pentru toți membrii delegației și să confere revendicărilor formulate caracterul de expresie plenară a voinței maselor românești.

Ilie Măcelariu și românii din scaunul Miercurea (satele Rod, Cârpeniș, Poiana, Apoldul Mare, Reci, Girbova, Ludosul Mare, Topircea, orașul Miercurea) alcătuiesc și ei o asemenea împuternicire, întărită de 77 semnături. Românii de aici repetă în fața Tronului toate cererile din programele de la 25 februarie, 12 martie, 18 și 30 iulie 1849. Episcopul Șaguna și Aaron Florian erau însărcinați ca, alăturîndu-se celorlalți membri ai deputației naționale, să mijlocească obținerea și aplicarea revendicărilor românești, mai ales că în starea

¹³ *Idem*, loc. cit., f. 141.

¹⁴ *Idem*, loc. cit., f. 142.

¹⁵ *Idem*, loc. cit., f. 145.

¹⁶ *Idem*, loc. cit., f. 143.

¹⁷ Dumitru Suciu, *Lupta naționalităților din imperiul habsburgic pentru înfăptuirea programelor lor politice la mijlocul secolului al XIX-lea*, în *Analele Institutului de istorie și arheologie Cluj*, 1972, t. IV, p. 191.

de atunci a Transilvaniei, administrată de guvernământul militar austriac, Ilie Măcelariu și românii din scaunul Mercurii nu vedeau „nimic ce ar semăna cu realizarea principului de egalitate a națiunilor“. În acest act politic românesc se protesta împotriva formării unei țări săsești „pe un teritoriu în care cei mai vechi și mai numeroși erau locuitorii români și a supunerii către jurisdicțiunea patriciatului săsesc a unor comunități românești care n-au ținut niciodată de administrația săsească. Ei cer ca în administrarea teritoriilor locuite de români să se numească comisari și dregători din neamul lor. De asemenea la ministerele centrale să fie aplicați și funcționari români și să se alcătuiască un corp de trei reprezentanți naționali care „să stea în raport nemijlocit cu guvernatorul civil și militar (Ludovic Wohlgenut — n. ns.) și cu comisarul împărătesc [Eduard Bach — n. ns.], deoarece „neavind aceștia cunoștința națiunii române și a necazurilor ei... nu-i pot face dreptate, după cum ne învață experiența de acum“. Totodată românii mercureni doreau ca delegația națională să le relateze și să-i informeze despre „toți pașii ce va face în cauza aceasta națională și despre rezultatul stăruințelor ei, ca să știm ce mingiere națională putem aștepta după atitea jertfe ce am făcut pentru tronul Majestății Sale“¹⁹.

Ilie Măcelariu, statornic în sentimentele sale față de Avram Iancu, colegul și prietenul său de la Cluj, Tirgu Mureș și din timpul revoluției, îl îngrijește cu atenție și devotament, în casa lui din Sibiu, într-un moment greu, când acesta, maltratată de autorități și îndurerat de situația grea a națiunii sale, are primele semne de boală (1852). În cursul lungilor și repetatelor peregrinări ale lui Iancu prin orașele și satele Transilvaniei, casa lui Ilie Măcelariu se număra printre locurile cele mai des cercetate, în care „Craii Munților“ își putea afla, înconjurat de duioasă afecțiune și înțelegere, o clipă de răgaz și odihnă. Deși Avram Iancu, lovit de boală și citeodată de ingratitudea unor persoane apropiate, își pierde încrederea în cineșta și recunoștința oamenilor, totuși el continua să creadă în prietenul său Măcelariu, căruia îi destănuia în momentele sale de revenire, gândurile și sentimentele ce-l frământau în legătură cu soarta sârmanei sale națiuni (1860)²⁰.

În condițiile grele ale epocii lui Bach (Széchenyi scria că mai târziu când se va exclama Bach, Bach, ecoul va răspunde Ach! Ach!), unii conducători maghiari, îndeosebi cei din exil, și-au dat seama că au greșit subestimând dezvoltarea impetuoasă a conștiinței naționale a popoarelor nemaghiare din Ungaria istorică. După căderea lui Bach, conducători maghiari democrați, continuând cu cineșta ideile iacobinului Martinovici, plănuiesc, în timpul crizei din 1859—1861, fărâșirea unei alianțe dunărene anti-habsburgice, prin care maghiarii, românii și slavii de sud să-și dobândească libertatea²⁰. Dar, în același timp, grupările politice nobiliare liberale maghiare (adresiști sau rezoluționiști) revin pe arena vieții politice cu aceleași revendicări și scopuri ca la 1848. Liberalii se opun convocării unei diete separate pentru Transilvania istorică și cer ca aceasta să-și trimită reprezentanții la dieta din Pesta, unde să fie reprezentată și Croația și Fiume. Atât liberalii cât și conservatorii rămăseră tributari teoriei existenței unei națiuni politice maghiare. Marii magnați maghiari declară în Senatul imperial lărgit că toți locuitorii Ungariei istorice erau

¹⁹ B.A.R., mss. rom. nr. 1061, f. 250—256.

²⁰ Ștefan Pascu, *Avram Iancu*, Cluj, p. 235.

²⁰ V. A. Urechia, *L'Alliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre Autriche*, București, 1894; Ștefan Pascu, *Un plan de confédération danubienne roumaine — magyaro — serbe em 1859*, in *Revue de Transylvanie*, XV, 1939, nr. 4, p. 506—524; Szabad György, *Forradalom és kiegyezés választóján*, Budapest, 1967, p. 120.

cețățeni ai națiunii politice maghiare, indiferent că vorbeau maghiara, germana, slovaça, sirba sau româna. Limba vorbită era irelevantă, ea nu genera nici un drept de stat sau politic. Coroana Sf. Ștefan trebuia refăcută ca stat maghiar unitar în care nobilimea urma să dețină frinele puterii guvernamentale și legislative.

De fapt, în 1860—1861 se promulgă din nou principiul legitimismului istoric — de stat (Staatrecht) ca normă fundamentală de organizare a imperiului, nesocotindu-se astfel cerința democratică a federalizării lui pe baza dreptului natural etnico-demografic. Curtea și conservatorii maghiari decid ca Banatul, Zarandul, Solnocul de Mijloc, Crasna, Chioarul să fie încorporate Ungariei, unde rămăneau în continuare și Crișana și Maramureșul. Singur Ardealul își menținea autonomia față de Ungaria, fapt ce a nemulțumit grav pe liberalii maghiari care doreau să-l alipească în virtutea legilor centralizatoare din 1848. Astfel în această problemă se ivește o breșă între liberali și regimul imperial, breșă care va fi folosită cu succes, atita timp cit ea va exista și nu va fi înlăturată prin compromis, de lupta românească din Marele Principat al Transilvaniei. Liberalii negaseră în 1861 existența legală a Reichsrathului central și ceruseră reinstaurarea guvernului responsabil.

În condițiile politice de la începutul epocii semiliberale a lui Schmerling, în cercurile conducătoare românești apar două tendințe programatice. Cțiva frunțași se gindesc să reia și să continue programele naționale maxime formulate în 1849 (petiția din 25 februarie). Printre cei mai de seamă reprezentanți ai acestei orientări se numărau Iosif Hodoș și Andrei Mocioni. Ilie Măcelariu se atașază, la începutul lui 1861, acestei grupări a programului maximal. Măcelariu primește programul lui Iosif Hodoș și îl recomandă cu căldură redactorului *Gazetei Transilvaniei*, Iacob Mureșanu. Dealtfel, avusese intenția să publice programul lui Hodoș chiar și la Viena, prin intermediul lui Axente Sever. Programul cerea unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina într-un singur stat autonom, lege electorală democratică, dietă reprezentativă etc. Măcelariu ia măsuri ca originalul (trimis lui de către autor) să fie copiat de studenții români juriști din Sibiu în 52 de exemplare și „împărțit în toate 4 unghiurile“. Tot Măcelariu — după cum însuși mărturisește — îl prezintă și îl citește și „birocratico-aristocraților noștri“ (cercurilor politice din jurul episcopului Șaguna). Mulți dintre aceștia sint de acord cu ideile și cu solida argumentație dezvoltată în programul lui Hodoș²¹. Șaguna și alți frunțași politici erau convinși, însă, că Hasburgii nu vor admite niciodată ca la marginea imperiului să se constituie un stat autonom românesc de 3.500.000 locuitori. Un asemenea eveniment ar fi fost un pas important înspre descentralizare și emanciparea deplină. De aceea Viena va refuza cererea lui Andrei Mocioni privind întrunirea unui congres general al tuturor românilor din monarhia habsburgică. Pentru moment, Șaguna și adepții lui își îndreaptă eforturile în primul rind înspre asigurarea autonomiei Transilvaniei istorice și instituirea unei legislații pozitive pentru națiunea română de aici. În această direcție se sconta pe conflictele dintre Viena și cercurile politice maghiare unioniste și dualiste și pe o eventuală alianță cu monarhia și Schmerling. Episcopul ortodox, care eșuase alături de ceilalți membri ai delegației din 1849—1850 în obținerea satisfacerii revendicărilor naționale, se gindea ca atunci să nu ceară prea mult și să nu obțină nimic, ci să formuleze un program politic moderat, care, în condițiile și împrejurările date, să aibă șanse reale de succes. De fapt, recunoașterea prin lege a națiunii române ca națiune politică egal îndreptățită și decretarea limbii române ca una din limbile oficiale

²¹ Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond Varia nr. 147. Scrisoarea lui Ilie Măcelariu către Iosif Hodoș, expediată din Sibiu la 3 ianuarie 1861.

ale Marelui Principat al Transilvaniei ar fi constituit evenimente fără precedent în istoria politică a națiunii și limbii române din monarhia habsburgică.

Ilie Măcelariu manifestă neîncredere și bănuială față de Șaguna, exprimându-și în scrisorile către George Bariț, preferința și încrederea în atitudinea mitropolitului unit Alexandru Sterca Șuluțiu, care adoptase un ton mai hotărât în problemele politice. El admiră discursul lui Șuluțiu rostit la Alba Iulia, în schimb este nemulțumit de cuvântarea scurtă și laconică a lui Șaguna²². Uneori Măcelariu se dovedește pripit și inexact în afirmațiile și acuzațiile lui formulate la adresa lui Șaguna, ca de pildă în scrisoarea expediată lui Bariț la 7 martie 1861, când îl bănuiește pe Șaguna că ar fi dorit ca românii să nu-și trimită reprezentanții la Reichsrath, în caz că nici maghiarii nu și i-ar fi trimis pe ai lor²³. În pofida deosebirilor de vederi din interiorul mișcării naționale românești se impunea ca în desfășurarea unor acțiuni importante, eforturile să fie omologase și unite în vederea obținerii unor progrese politice certe. George Bariț, Ilie Măcelariu și alți lideri politici vor acționa în comun la conferința de la Sibiu și sint aleși în Comitetul permanent condus de Șaguna și Șuluțiu. Alegerea lui Măcelariu în acest for politic conducător era semnul încrederii cu care l-a investit conferința, socotindu-l printre fruntașii națiunii, alături de Bariț, Axente Sever, Hodoș, Rațiu, Pușcariu, Matei Nicola, Vasici, Pinciu etc. Până la urmă atit Bariț cit și Măcelariu, acesta în mod inconsecvent și după unele ezitări, vor accepta ideea lui Șaguna privind concentrarea eforturilor la lupta românilor din Transilvania istorică apreciind că varianta cealaltă, radicală, avea prea puține șanse sau mai precis nu avea deloc șanse de reușită. Totuși adepții continuării liniei programatice de la 1849 sint nemulțumiți de faptul că Bariț, în 1861, se alătură lui Șaguna. La 14 august 1861, Ion Maniu îi scria lui Simion Bărnuțiu că el îl aprecia mult pe Bariț pentru activitatea lui publicistică și politică generală „însă aceea nu i-o voi putea ierta curind că numai d[umnea]lui cu Șaguna e cauza de noi nu am avut congres național [al tuturor românilor din monarhie — n. ns.]. D-lui nu a mers mai departe, ci numai la episcopul Șaguna, care a zis: « Nu e cu politică să cerem congres și mai virtos general ». Și dl. Bariț « Așa e Excelența Ta, bine va fi »²⁴. În pofida instrucțiunilor primite de la Șaguna, la sfârșitul lunii iunie și în iulie 1861, Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu și Iacob Bologa, membri ai delegației naționale trimisă la Viena pentru a trata cu Împăratul, Schmerling, arhiducele Rainer și alți miniștri, mențin legături strinse cu Andrei Mocioni și tatonează, totuși, posibilitatea unei acțiuni comune a tuturor românilor din monarhie. Un violent conflict izbucnește între Șaguna și cei trei lideri politici, episcopul ortodox acuzându-i că și-au depășit atribuțiile și au dat dovadă de necunoașterea realităților și a raporturilor politice din acel moment²⁵.

Ilie Măcelariu urmărește cu atenție manifestările dușmănoase ale presei nobiliare maghiare, care de pe poziții dominante de clasă atacă atit modalitatea întrunirii, cit și revendicările „nelegale“ ale conferinței românești de la Sibiu. Pe de altă parte Keményi a cerut Împăratului să dizolve Comitetul permanent românesc ales la Sibiu în ianuarie 1861. Referindu-se la articolul ostil din *Pester Lloyd*, Măcelariu regretă faptul că deși conducătorii români au fost inclinați să-și ofere alianța fraților maghiari, pe baze democratice și egalitare, totuși, unii din politicienii acestora avind „natura ariciului“, nu renunță

²² B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 6.

²³ *Idem*, loc. cit., f. 9.

²⁴ Coriolan Suciu, *Correspondența Ioan Maniu — Simion Bărnuțiu 1851—1864*, Blaj, 1929, p. 376.

²⁵ *Concordia*, VII, 1867, nr. 2 (569) din 17/5 ianuarie.

la atitudinea ostilă față de mișcarea românească și la tendințele lor de supremație²⁶. De asemenea, Ilie Măcelariu a militat pentru demascarea unor atitudini șovăielnice și conciliante din interiorul mișcării politice românești, atitudini manifestate mai ales de funcționarii români de la guvernul din Cluj, consilierii Alexandru Lazăr, Paul Dunca, Ioan Alduleanu. În această problemă el scrie lui Bariț o scrisoare în care ataca în termeni violenți poziția lui Alexandru Lazăr, întrucât acesta nega competența de conducător a Comitetului permanent, ales și investit cu această misiune de Conferința națională de la Sibiu. Măcelariu îl roagă pe Bariț să predea corespondența acuzatoare la adresa consilierului român, lui Iacob Mureșanu, spre a fi publicată în *Gazeta Transilvaniei*, deoarece „nu merită ticălosul să avem crutare cu el”²⁷. Totodată, în octombrie 1861, Ilie Măcelariu sprijinit de I. Hania, susține ferm necesitatea ca dezavuarea votului separat și ambiguu al celor trei consilieri guberniali amintiți să se facă nu numai prin simple corespondențe jurnalistice, ci și în mod nemijlocit din partea Comitetului permanent ca for conducător al întregii națiuni²⁸. Comitetul va împuternici, la 17 octombrie 1861, delegația condusă de Șuluțiu să protesteze împotriva adresei guvernului din Cluj; membrii delegației inclus în protestul lor din 31 octombrie 1861 și dezavuarea votului funcționarilor români²⁹. Împuternicirea de a combate adresa guvernului era semnată în numele Comitetului permanent de Andrei Șaguna și Ilie Măcelariu.

Fostul tribun de la 1848–1849, învățând din experiența amară de după revoluție și-a manifestat în scrisorile lui către Bariț scepticismul sau neîncrederea față de Împărat. Cînd agentul imperial român Ioan Dobran înmînează monarhului o petiție, acesta se rezumă să o semneze și să mîngîie pe înaltul funcționar român cu „vorbe dulci”. Ilie Măcelariu care știa că monarhul procedase la fel și în alte ocazii, remarcă: „Atîta tot; no dară bolund ar fi fost acela, care ar fi așteptat mai mult, mai cu samă cunoscînd cu cine avem de afacere”³⁰. Dar analizînd situația din 1861 Ilie Măcelariu a fost nevoit să constate în mod politic că românii trebuie să fie prudenți și să-și găsească un sprijin — fie și de sus, sau de moment — împotriva acelei partide politice maghiare care dorea să alipească forțat Transilvania la Ungaria. Românii trebuiau să folosească împotriva unor asemenea tendințe chiar și Reichsrathul (Staatsrath) condus de Schmerling. În consecință acesta nu trebuia ignorat — spunea Ilie Măcelariu — „înainte de ce am ști că ce vor face celelalte națiuni și că ai și de la cine aștepta ceva ajutor”³¹. Măcelariu respingea ideea ca românii să boicoteze, alături de maghiari, Reichsrath-ul atît timp cît politicienii maghiari nu renunțau la planurile lor de supremație. Mișcarea politică românească trebuia — în concepția lui Măcelariu — să se folosească de orice contradicții și breșe ivite între cele două forțe dominatcare — cercurile ministeriale vieneze și nobiliimea maghiară — pentru a conserva autonomia pămîntului strămoșesc. Ilie Măcelariu știnea astfel nu fiindcă aștepta de la Staatsrath „fericirea românului” sau că și-ar teme „pita neamțului”, ci fiindcă, totuși, în acel moment politic, prevederea respectării autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei în diplomele Vienei din octombrie 1860 și februarie 1861 constituia un punct de sprijin în lupta politică legală împotriva legilor de uniune maghiare din 1848.

²⁶ B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 5.

²⁷ *Idem*, loc. cit., f. 7.

²⁸ *Idem*, loc. cit., f. 23.

²⁹ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, Sibiu, 1904, p. 668–671.

³⁰ B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 3.

³¹ *Idem*, loc. cit., f. 9.

I. Măcelariu și-a adus o însemnată contribuție la lupta politică susținută de românii ce locuiau pe „pământul crăiesc”. Aici, secole de-a rândul, patriciatul sășesc a interzis, accesul reprezentanților români în administrația scăunală și municipală sau în „universitatea” cu sediul la Sibiu; era însă timpul ca asemenea practici să înceteze și românii să fie reprezentați în toate instituțiile administrației locale proporțional cu numărul lor. Dar în pofida instrucțiunilor centrale care recomandau o mai mare înțelegere față de națiunea română nedreptățită până atunci, patriciatul sășesc încurajă chiar de comitele Francisc Salmen, nu renunță la vechile practici, neacceptând decât parțial și cu totul nesatisfăcător alegerea unor deputați și funcționari români în scaunele „Pământului crăiesc”. Ilie Măcelariu demască atitudinea comesului și a patriciatului sășesc în alegerile de la Mercurea, trimițând o corespondență lui G. Bariț cu rugămintea ca acesta să o publice în ziarele naționale³², pentru ca nedreptățile să ajungă la cunoștința întregului popor. Ilie Măcelariu refuză funcția de jude mic sau greav, nu fiindcă era nemulțumit că n-a fost ales jude regal (prefect) ci pentru că — afirma el — „alegerea o cunosc ca nelegală”³³. Măcelariu a acționat pentru anularea alegerilor nedrepte de la Mercurea și efectuarea altora, mai drepte și mai echitabile față de interesele românilor din acel scaun, care erau de peste patru ori mai numeroși decât sașii. În 1862, judele regal Măcelariu ținea să reafirme în fața noului comite al sașilor, Conrad Schmidt, marelă adevăr al timpurilor moderne potrivit căruia „cramponarea de drepturile și prerogativele istorice putrede ar dăuna deseori mai mult decât renunțarea la ele” și, tot atunci susține necesitatea împrietenirii cu „spiritul timpului”³⁴, deci acomodarea și promovarea factorilor progresului și a egalității civile și politico-naționale.

Correspondența dintre I. Măcelariu și G. Bariț, care este prin excelență o corespondență politică, cuprinde date și informații importante asupra luptelor naționale susținute de românii transilvăneni în anii grei ai instaurării dualismului austro-ungar. Deputatul român al Mercurii a înțeles să-și fundamenteze lupta programatică pe apărarea autonomiei Transilvaniei istorice și a legislației sibiene din 1863—1864, așa cum procedau din afara dietei și liderii români pasiviști conduși de I. Rațiu și G. Bariț. De aceea Măcelariu apără cu îndrăjire și actele de rezistență națională pasivistă (memoriul din noiembrie-decembrie 1866 întocmit de Bariț și Rațiu, *Pronunciamentul* de la Blaj din 1868) tocmai în interiorul forului legislativ central al dominanților și în fața miniștrilor și parlamentarilor maghiari. Aceștia din urmă reacționează zgomotos și ostil împotriva încercării lui Măcelariu de a vorbi în limba română în dieta maghiară și de a apăra autonomia Transilvaniei și opera legislativă a dietei sibiene, acuzându-l de daco-românism și invitându-l să nu confunde Pesta cu Bucureștiul. Măcelariu, demn și netimorat de aceste vehemente atacuri ale puternicilor zilei, săvârșite împotriva sa și a programului politic al națiunii sale, își apără vederile și principiile în mod deschis, pe calea presei, și odată reîntors în Transilvania, trimite președinției dietei pestane un protest răsunător împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Aceste acțiuni îndrăznețe au fortificat în sinul societății românești spiritul și hotărârea de rezistență națională și lui Măcelariu îi sosesc adrese de adeziune și de recunoștință din mai multe orașe și sate ale Transilvaniei sau din București și Torino, de la Vegezzi Ruscalla și un grup de liberali italieni (1867—1868). După cum aflăm din corespondența sa Măcelariu trimite unele articole lui Bariț care se însărcina să le ducă redacției *Gazetei*

³² *Idem*, loc. cit., f. 17; *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 29; *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 15.

³³ B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 17.

³⁴ *Idem*, loc. cit., f. 29.

Transilvaniei pentru a deveni publice (așa cum s-a întâmplat și cu importanta *Declarație de opinie* alcătuită de Măcelariu și care a văzut lumina tiparului tot în coloanele *Gazetei Transilvaniei*). Scrisorile lui Măcelariu către Bariț din martie-aprilie 1867, ca și cea din ianuarie 1869, conțin date prețioase privind deosebirile de vederi și ruptura survenită între I. Măcelariu și poziția moderată, înclinată spre compromis și tratative de „înalță diplomatie”, adoptată și urmată de căpitanul suprem al Năsăudului, Alexandru Bohățel și înalțul funcționar din ministerul învățămîntului și cultelor, Ioan Pușcariu³⁵.

Două telegrame și mai multe scrisori expediate de Măcelariu lui Bariț ne furnizează date veridice și exacte despre întemeierea Partidului Național Român (pasivist) de la Miercurea ca și informații referitoare la suspendarea activității Comitetului Central și a viitoarelor comitete filiale ordonată în mod represiv și neconstituțional de ministerul de interne din Pesta. Măcelariu îl înștiințează pas cu pas pe Bariț despre încercările sale directe sau scrise de a obține sistarea măsurilor nedrepte adoptate de guvern împotriva tînărului partid politic românesc. Dacă încercările lui vor fi zadarnice, Măcelariu îl anunța pe Bariț că va alcătui un protest public pe care-l va aduce la cunoștința națiunii și a Europei. În corespondență se găsesc referiri importante în legătură cu întocmirea unui memorandum național, general și atotcuprinzător (care să nu facă abstracție de abuzurile curente ale aparatului administrativ și legislativ maghiar), intrucît I. Măcelariu sau alți lideri importanți nu erau de acord cu prezentarea memoriului alcătuit, în grabă de Bariț pentru Conferința de la Miercurea; acesta semăna mai mult cu o petiție decît cu un memorandum și, de fapt, în sinul mișcării naționale românești, se ridicau unele glasuri potrivnice petiționarismului politic. I. Măcelariu considera și el că era necesar ca un memorandum bine întocmit și la curent cu cele mai noi aspecte ale politicii de dominație națională să se adreseze în primul rînd opiniei publice democratice din Europa. I. Măcelariu, în descrie lui Bariț eforturile pe care el, împreună cu I. Rațiu, N. Gaetan, G. Manu, dr. A. Tincu, I. M. Moldovan, A. Densușianu le-au depus la conferința din ianuarie 1870 de la Turda în vederea asigurării continuității și activizării rezistenței politice anti-dualiste a națiunii române. Românii trebuiau să-și fundamenteze neclintita luptă politică pe bazele fixate de programul național din 1848 de la Blaj și cel recent, din 1869 de la Miercurea³⁶. Din corespondența Măcelariu-Bariț nu lipsesc relatări importante despre disputele din interiorul mișcării naționale românești, dispute ivite între adepții pasivismului și cei ai activismului. Era vorba deci mai mult de alegerea tacticii de luptă decît de strategie și principiile generale ale procesului neîntrerupt de emancipare politică a națiunii române. Momentele disputelor dintre activiști și pasiviști la care se referă Măcelariu s-au desfășurat în 1872 și 1875. În cadrul lor Bariț și Măcelariu s-au situat pe o poziție identică mai ales în 1872. Ei au acceptat formula pasivității relative, adică

³⁵ *Idem*, loc. cit., f. 34—58; Despre activitatea parlamentară desfășurată de Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta și aprecierile sau criticile făcute de mișcarea națională românească asupra ei vezi Dumitru Suciu, *Activitatea lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (1865—1867)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XIV, 1971, p. 143—155; *Idem*, *Lupta parlamentară a lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (iunie 1867—decembrie 1868)*, în *Acta Musei Napocensis*, IX, 1972, p. 215—228; *Idem*, *Din lupta politică românească: Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, series Historia, 1972, fasc. 2, p. 73—74.

³⁶ B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 59—83; vezi Dumitru Suciu, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Cluj, XVI, 1973, p. 215—230.

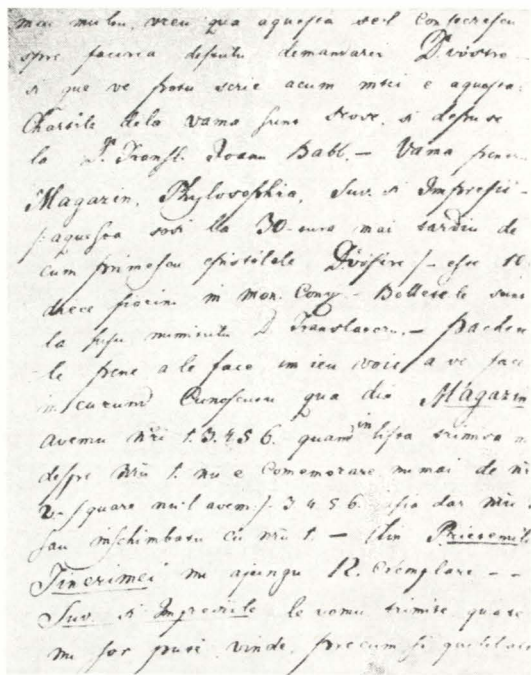

Iosif Hodoș

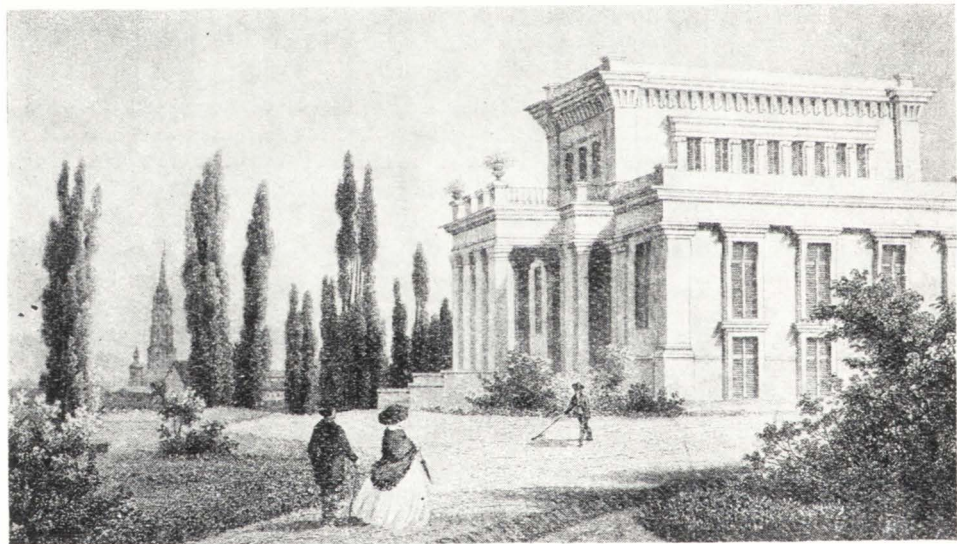

Un celebru trecător prin Cluj: Gheorghe Sion

Cluj, 1848

Preocuparea studentului Iosif Hodoș: difuzarea publicațiilor din Țara românească

„... Mă afindai în niște alee frumoase, boltite cu ramurile arborilor ce erau împrejurul lor”:
17/29 mai 1848. (Gh. Sion, *Suvenir contimporane*, II cap. 11)

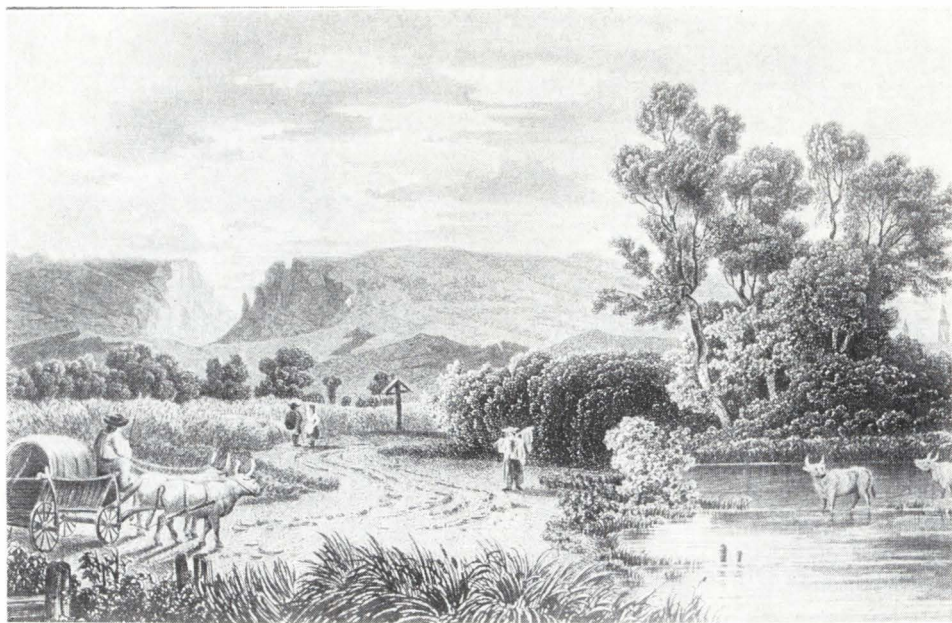
Augustin Bunea

Aron Densușianu

Iacob Mureșanu jr.

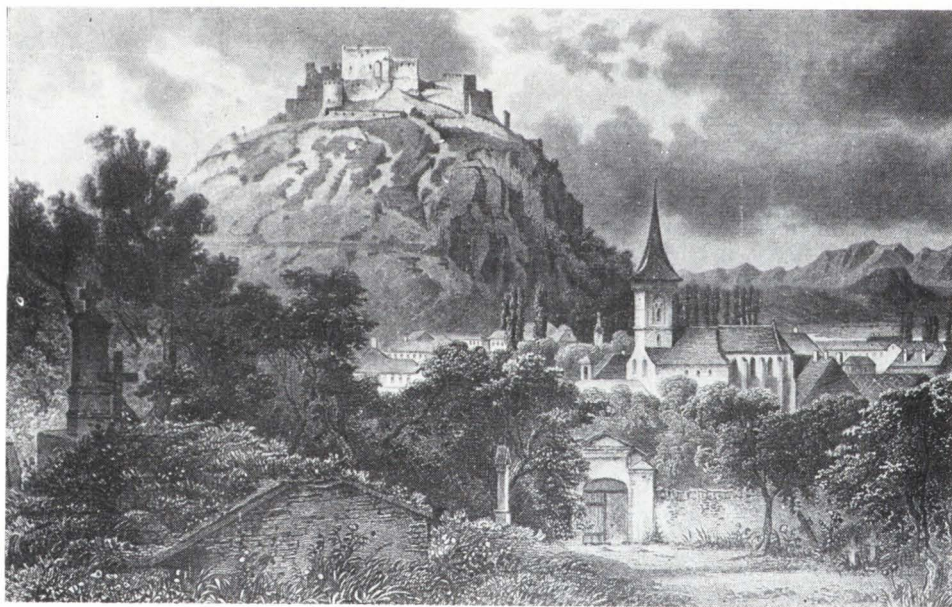

„Poarta“ de la Cheile Turzii

Apusenii Transilvaniei

Cetatea Devei

Româncă din Albac

Ероча

Ciobani din Poiana Sibiului

*Energii politice
în momentul 1861*

Ioan Rațiu

Ioan Pușcariu

ROMANII

SI

CONSTITUTIONILE

TRANSILVANIEI

DE

Dr. IOS. HODOSIU.

VICTOR N. POP
C. I. D. I.
Tipografia "N. Pop"
Bucuresti

PESTA, MDCCCLXXI.

TIPARIILE LUI V. HORBIANSKY.

Donă cărți în sprijinul luptei pentru unitate națională:
Românii și constituțiunile Transilvaniei a lui Iosif
Hodosș ...

LES ROUMAINS

DES

ETATS AUTRICHIENS.

L'INDEPENDANCE CONSTITUTIONNELLE

DE

LA TRANSILVANIE.

POUR

A. PAPIU ILARIAN.

BUCAREST.

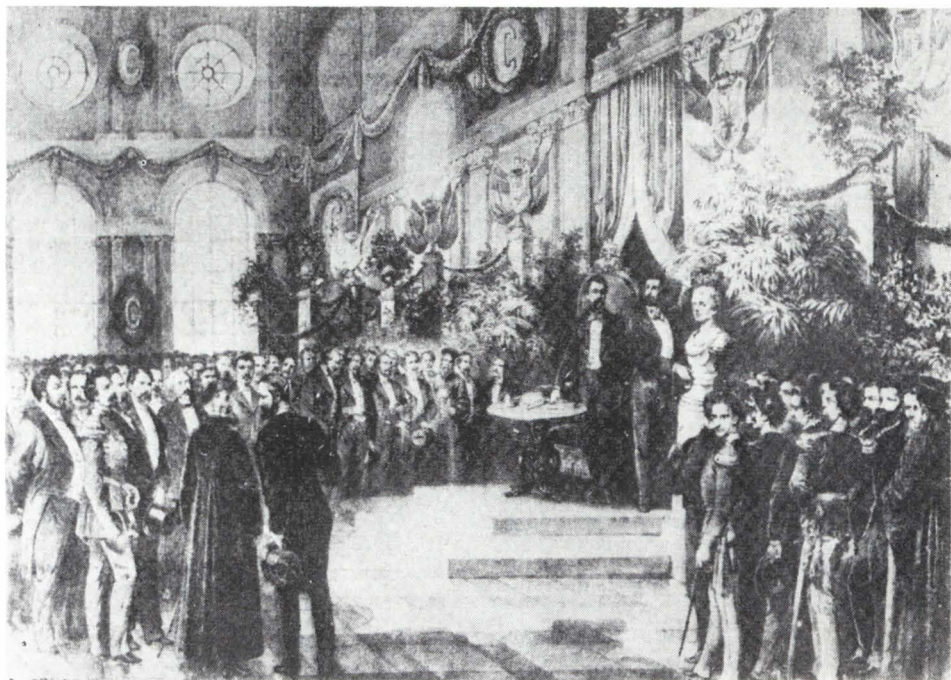
IMPRIMERIE DU JOURNAL LE NATIONAL.

RUE MOGOSDOL, HOTEL BOSSELE N. 18.

1861.

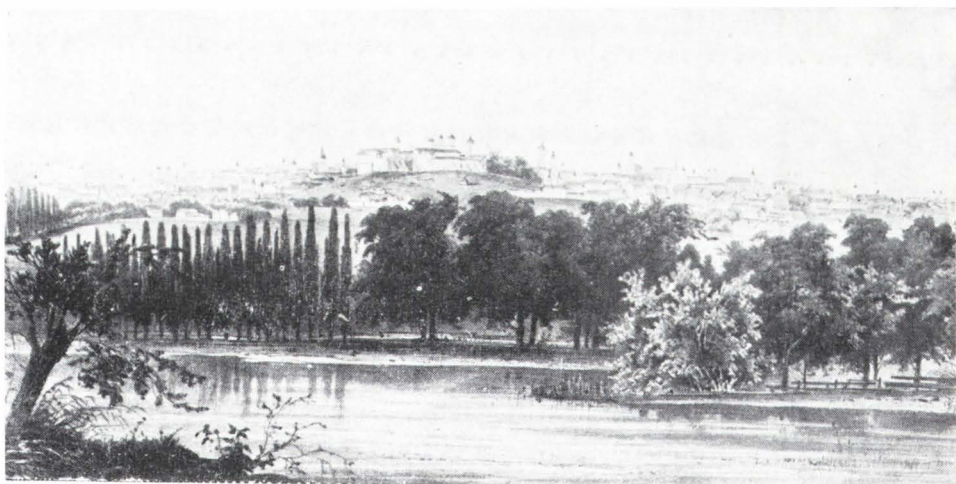
... și *Independența constituțională a Transilvaniei* operă
de răsunet european a lui Alexandru Papui Ilarian
(în medalion autoru)

Inaugurarea Societății Academice, august 1867

Instituțiile Dacoromâniei

Bucureștii în anul 1867

DEMETRIVS S. ROS SIACI et MOLDAVIAE PETRI, M. R. S. SOBRI SENATOR et AB IN

CANTEMIR. IMPERII PRINCEPS

Imperatoribus
TITIVS CONSISTENS

Dimitrie Cantemir

Constantin Brincoveanu

Marea operă cantemiriană tradusă de Iosif Hodoș,
la cererea Societății Academice

ISTORIA IMPERIULUI OTTOMANU

CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE PŎRTE INSTRUCTIVE

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCEPE DE MOLDAVIA

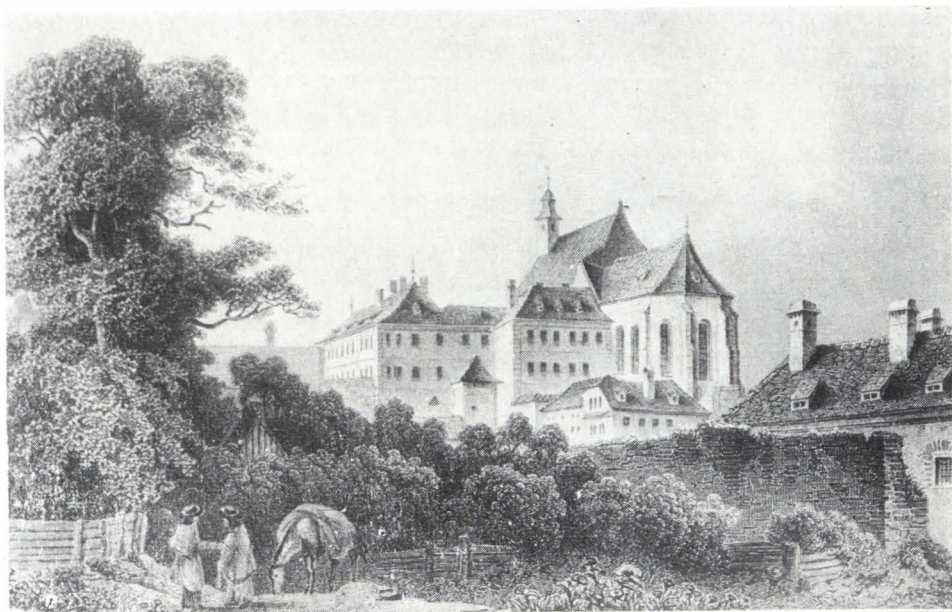
TRADUCERE ROMANA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMANE
MDCCCLXXVI

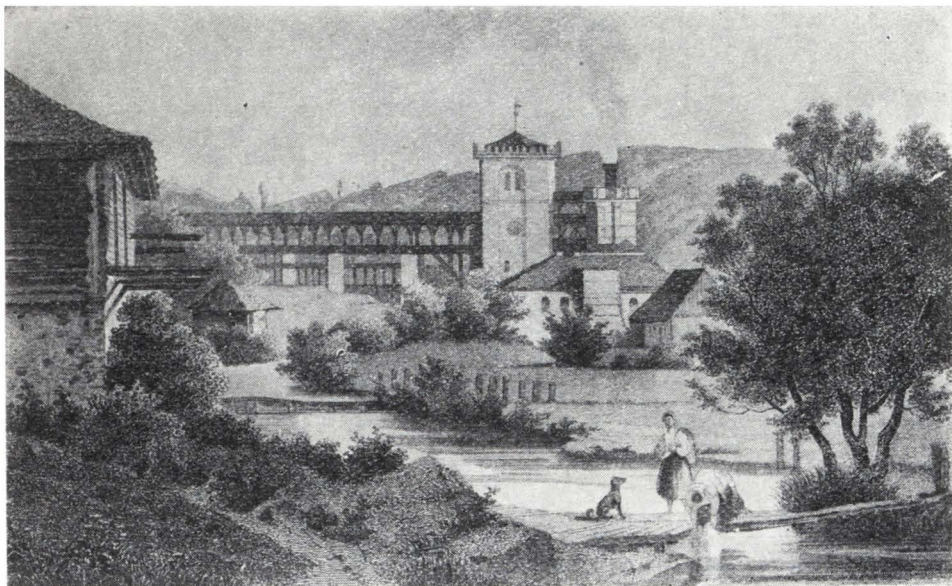

Sibiu

Orașele Transilvaniei

Orăștie

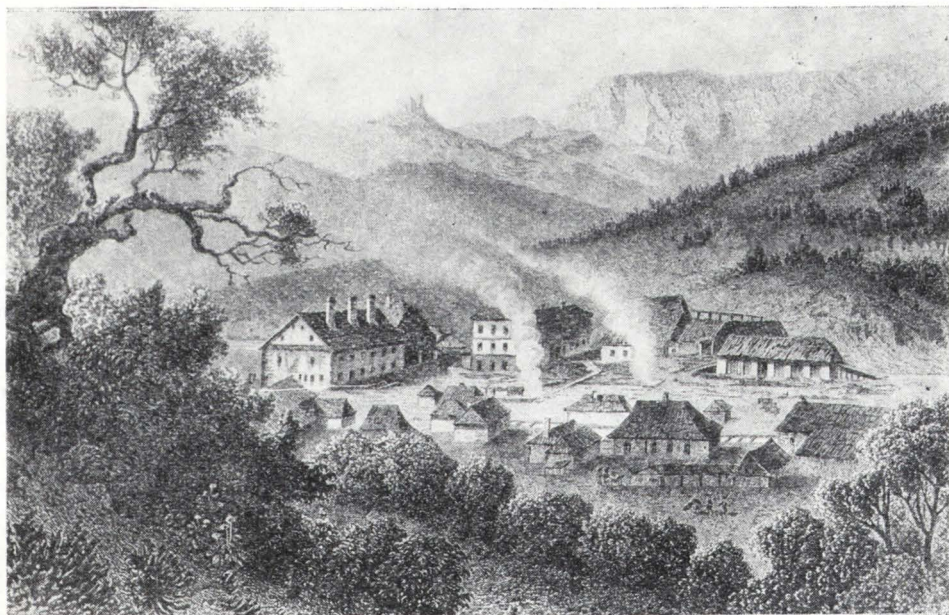

Uzina de fier de la Vlăhița

Industria Transilvaniei

Minele de cupru de la Bălan

Personalitatea dominantă:
Alexandru Roman

3/15 Ianuarie.

Nr. 1.

Anul antiu, MDCCCLXVIII.

FEDERATIUNEA

Diurnul politic, literar, comercial si economic.

Va esi Luni-a, Miercuri-a, Vineri-a ser'a, si Dominec'a domineti'a.

Pretul de Prenumeratie:
Pre trei luni 4 d. v. a.
Pre sase luni 7 d. v. a.
Pre anulu intregu 13 d.

Pentru Romania:
4 galb. pe anu, 2 galb. pe 1
de anu, — si 1 galb. pe 1/2 de anu

Pentru Inotriuni:
10 cr. de lista, si 10 cr. tagu, in
brale pentru Gesu: care publicat
use sepratu, in Loculu deschis
20 cr. de lista
Unu acoperlu costu 10 cr.

Ziarul radical *Federatiunea*

Viața culturală românească în capitala Ungariei

Budapesta la 1870

alegătorii români să ia parte la alegeri, dar deputații români aleși să nu participe la lucrările parlamentului maghiar. Această formulă nu a fost însă acceptată de Conferința de la Alba Iulia care adoptă pasivitatea absolută (inclusiv neparticiparea la alegeri) propusă de I. M. Moldovan. Unele din pasajele scrisorilor lui Măcelariu se referă la conferințele restrinse de la Blaj din 1872 și la actele și protocoalele redactate cu acest prilej. Conferințele, la care au participat I. Vancea, G. Bariț, I. Măcelariu și I. Rațiu au fost prilejuate de „încercarea de împăcare” — o simplă manevră politică — întreprinsă de ministrul președinte maghiar Melchior Lonyay. Măcelariu dorea publicarea tuturor actelor legate de acest eveniment³⁷.

Ultimele scrisori trimise de I. Măcelariu lui G. Bariț stau mărturie asupra legăturilor strinse existente între românii Transilvaniei și frații lor din România în momentul măreț și eroic al războiului de independență din 1877—1878. La Sibiu se formează primul comitet al doamnelor românce pentru ajutorarea soldaților români răniți și a familiilor soldaților căzuți pe cimpul de onoare al națiunii; acesta era condus de Iudita Măcelariu. Exemplul este urmat de alte centre românești importante ale Transilvaniei. Primul ministru maghiar dizolvă toate comitetele românești. I. Măcelariu a văzut ordinul de dizolvare trimis comitetului suprem al Sibiului Friederich Wächter. Frumoasa și umana acțiune continuă însă, întrucât Iudita Măcelariu o va conduce ca persoană particulară ajutată bineînțeles de doamnele din vechiul comitet. La inspirația lui Ilie Măcelariu, Iudita Măcelariu protestează demn dar energic împotriva măsurilor reacționare adoptate de guvernul maghiar împotriva sentimentelor naționale și umane ale românilor din Austro-Ungaria. Saveranii români din București au apreciat aceste eforturi și după război au fost decorate 19 doamne române din Transilvania. Ilie Măcelariu era conștient de faptul că recunoașterea și consfințirea prin luptă a independenței României era cauza și speranța tuturor românilor, indiferent de faptul că soarta îi mai încâtușa pe unii în frontiere și state străine. Fostul tribun de la 1848—1849 era solidar cu armata română, încheindu-și unele scrisori către Bariț cu urările: „Toate cele bune de la D-zeu, nouă și celor de la Plevna” sau „D-zeu cu noi și cei de la Plevna”³⁸.

³⁷ B.A.R. mss. rom. nr. 997, f. 84—99.

³⁸ *Idem*, loc. cit., f. 101—119.

Mult stimate domnule!

Că ai plecat, cumu-ți place a zice, ca un olandez de la Săbii, nice m-am mirat, nice m-a supărat, căci am cunoscut bine, fo[a]rte bine, în ce jurstări te-ai aflat sub întregul decurs al conferințelor¹. Nu m-au supărat mai departe nice aceea căci nu ne-am zis unul altuia batăr un adieu, fiindcăci asemenea am văzut că stai ca pe spini, apoi în asemenea împrejurări, așa cred, a aștepta unele seci curtuazii ar fi numai o pedanterie, cari, pe lângă alte rele, dacă ar mai inchepe și aceasta între noi românii ar ieși și mai multe voturi separate, ca cite se iviră la conferințele noastre din urmă. Au fost însă un altceva ce m-au supărat foarte, și încă nu numai pe mine, ci pe cei mai mulți ce au cunoscut acea împrejurare, că adevă, după atâtea sacrificii, atâta neodihnă mai pe urmă din cauza propunerii ep[iscopului] Șag[una] în adunarea din urmă, ca să nu se publice protocolul, te-ai dus mihnit din Săbii. Asta-ți mărturisesc, ne-au supărat pe toții. Bietu mitropolitu² incredințasă pe fratele Axente³ să-ți telegrafeze sau să-ți scrie că s-a muiat granguru și că prin urmare protocolul se va publica după cum s-a fost și hotărit la conferință. ⁴ Voind poate a ști că cum s-au întâmplat de s-au abătut ep[iscopul] Șag[una] de la păreri sale. iată-ți scriu că în următoarea zi după atacu cu Axente acesta merse încă des-deminează la ep[iscopul] Șaguna și-l întrebă că invoiește-se ca să se publice protocolul. Și ce gindești, domnul meu, că doară răspunsul ar fi fost „Ie!” sau „Ba!”? Ba nu, nice unul, / ci după prelimitarea titlaturii obicinuite de Kerli pe rumânie: „*Drachul* meu, gindeam că te-a miniat,” și îndată după aceasta: „Da Bariț dusu-s-au?”; și cum auzi răspunsul că da, zice fratele A[xente] că îngălbeni *Danila*⁵ nostru și, ca cel ros de cunoștință, răspunsă: „Îmi pare tare rău, că am vrut să mă mai înțeleg cu dinsu de cite ceva și să-i spuși și ace[e]a că protocolul se va publica“. Ce se ține de catalogul membrilor conferinței îl vei primi cît mai curind, am încă să-l mai completez incitva, căci nu dădură toți

țadulele după carii s-a fost compus, știind însă că cei mai mulți au subscris protocolul îl voi completa atit după acestea, cit și după însemna-
țiunea mea, ce am dus despre cei ce au luat parte la faimosul banchet
de la „Coroana ungurească“.

În cit pentru rafenciul d-tale de la togma pomenitul banchet,
credeam să-mi concezi mie acea onoare, a avea și eu un debitor de
omenie, că creditorii — laudă Domnului — am destui, și de una și de
ceai categoric. Te pusesem în catastif sub rubrica „Soll“, firește
însemnând totdeodată și provizionu, cam după numărul familiei mele 16
(zi șasesprezece), și am făcut aceasta cu calculațiune, că venind — încă
poate la vară — la Zărnești, să quităm omenește. Dacă te invoiești
la aceasta, bine, eu sunt bun bucuros, iară de unde nu, fă și trimite
3 f[lorini] zi: trei florini v[alută] a[ustriacă].

1° Reprezențațiunea ce se hotări în conferințele noastre o făcu
ep[iscopu] Șag[una], însă nefiind cu toții invoiți la aceea, precum s-a
fost compus s-au însărcinat cu compunerea altei, d. Aldu[leanu]^o, care
precum aud o a și făcut și predat ep[iscopu]lui, iară acesta se zice că
ar fi trimis mitropolitului la Blaș, ca să o trimită printr-un canonic la
Majestate. Despre bravul mitropolit ne-a venit trista știre că e rău bolnav;
ieri a trimis după dr. Szabo de aicea. Cauza boalei, precumu-mi spuse
insuși espresu ce a venit după doctorul, nu ar fi alta decit că, cu sosirea
la Blaș, unde fu întimpinat de vro 400 călăreți, i s-ar fi reportat de
cătră pretorele de acolo că acei călăreți carii i-au mers spre întimpinare
Excelenței sale ar fi strigat: „Să trăiască ciți și mai ciți români, să
trăiască Cuza. să piară nemții și ungurii!“ Știrea aceasta atâta a supă-
rat pe bietul bătrîn, de s-a pus la pat. Dealtmintrea, împărțășirea aceea
nu e adevărată, după cum ne spusă expresul.

Cum și ce urmări va avea serenada ce ț-a făcut frații brașoveni,
și că oare nu se vor și afla și altfel de gratulanți, cari să-ți spargă
ferestile, nu știu, sunt însă convins că, precum la noi săbienii, așa și
și la toți românii a făcut cea mai plăcută impresiune⁷. Eu însuși să
fiu fost așa de norocos a lua par[te] la acea sărbătoare, zic nu știu fi-m-aș
fi mulțămît cu două făclii sau ba? Articolul concerninte s-a citit în
juna noastră casină cu voce înaltă, și gindeai că ridică casa în slavă;
nu mai încetau chiuiturile: „Să trăiască O' Conell-ul românilor!“⁸ Îți
mărturisesc, fără nice o măgulire, că-mi lăcrămară ochii de bucurie.
Da brava tinerime numai nu-și rupea perii din cap, că di ce nu te-au
onorat ei cu așa ceva. /

2 Să-mi iertați, Domnu meu, că-mi iau îndrăzneală a vă incomoda
cu unele rugări. Mai cu finea anului trecut rugasem pe d. redactor
M[ureșan]^o să aibă bunătate a primi articolul 48 din *Telegraf*, privi-
toriu la comitetu pentru ajutorarea juriștilor, precum și tot ce se va
publica în privința aceasta prin numitul jurnal, ca să nu mai fiu silit
a-i trimite și domniile sale articuli, deosebit, căci, zic, nu-mi iartă timpul
atitea corespondințe, și nice punga atitea post-porto¹⁰. Ca să se facă
aceasta, sunt și eu provocat de către mai mulți, cari-mi trimit colecta
spre acel scop. Deci, întâlnindu-te cu d. redactor M[ureșan], te rog

ai bunătațe a-i aduce aminte adusa mea dorirea, precum și aceea ca putându-se, să-mi trimită nr. 1 și 2 al *Gazetei*, cari nu mi-au venit defel la mină, și nici la poștă se află.

Cu aceasta recomandându-mă bunelor simțiminte, am onoare a mă subscrie cu distinsă stimă al domniei-tale adit serv și amic.

I. Măcelariu /

2^v

¹ Conferința națională românească din 1/13–4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu. Protocolul Conferinței, la Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, Colecții Speciale, fond I. Hodoș, sertar 342/2; Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. II, Sibiu, 1902, p. 187–217. vezi și *George Bariș și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 52, nota II.

² Alexandru Sterca Șuluțiu.

³ Axente Sever.

⁴ Protocolul s-a publicat în *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 2 sub titlul *Protocolul Adunării naționale române din Transilvania care s-a ținut în 1/13 ianuarie în Sibiu 1861*. De fapt, importante conferințe i s-a dat întreaga atenție, hotărârile ei devenind publice și provocând atașamentul și sprijinul presei militante românești pe de o parte, și atacurile presei maghiare, pe de altă parte. *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 2, 3, 4 publică știri sau articole de fond despre desfășurarea Conferinței (ca de pildă *Caracterul Conferinței naționale din Sibiu* sau cele două proiecte destinate a fi supuse dezbaterilor conferinței). În coloanele *Telegrafului român*, IX, 1861, nr. 1, 2, 4 se publică discursul mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu și o apărare a Conferinței împotriva atacurilor presei maghiare (*Kolozsváry Közlöny, Korunk*) în cadrul unei corespondențe speciale *De la Olă 31/19 ian. 1861. Conferințele române și critica lor*. În 1861, Bariș a publicat într-o broșură separată *Protocolul conferinței naționale* (la data aceasta împreună cu toate intervențiile).

⁵ Episcopul Andrei Șaguna.

⁶ Ioan Alduleanu, consilier gubernial. Poate fi vorba de una din cele două petiții elaborate la începutul lui ianuarie la conferința de la Sibiu. Prima cerea recunoașterea prin lege a națiunii și limbii române. A doua protesta împotriva numărului mic al delegaților români la conferința de la Alba-Iulia. Bănuim că în text e vorba de a doua.

⁷ În seara zilei de 20/8 februarie 1861 peste 100 persoane care purtau țorțe aprinse și steaguri tricolore s-au îndreptat spre casa lui George Bariș, cu scopul de a-l omagia și a-i mulțumi pentru activitatea sa publicistică și politică (în special în cadrul conferinței recente de la Sibiu) pusă în slujba emancipării naționale și dezvoltării culturale a poporului român. Cu acest prilej s-au cântat melodii naționale, iar stegarii erau îmbrăcați în costume naționale românești. În cuvîntarea ținută s-au evocat împlinirea a 23 de ani de cînd Bariș a întemeiat *Gazeta Transilvaniei* și *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, și greutățile pe care a trebuit să le întîmpine publicistul român. *Brașovenii au relevat meritul lui G. Bariș în educarea politică a generației române tînere și au afirmat că „națiunea română e mîndră cu un astfel de fiu”*. Această mică sărbătoare politică a avut un cald ecou printre românii Transilvaniei (*Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 3).

⁸ Daniel O'Connell (1775–1847), cunoscut om politic irlandez, luptător neînfricat pentru autonomia Irlandei.

⁹ Iacob Mureșan, redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

¹⁰ La Sibiu în 25 noiembrie 1860 s-a întemeiat un comitet de ajutorare a celor 52 de studenți români de la Academia de drepturi din Sibiu, care duceau o viață grea, plină de lipsuri materiale. Manifestînd o deosebită grijă față de creșterea tinerilor juriști români, de care poporul avea nevoie în lupta sa socială și națională, comitetul din Sibiu a făcut apel la ajutorul material benevol al tuturor românilor din Transilvania și Ungaria: „Nu vă retrageți, fraților, dinarul — spunea apelul comitetului — căci mai bun sacrificiu ca acesta nu puteți aduce pe altariul

națiunii... darurile voastre vor răsuna în posteritate". Panii urmau să fie trimiși lunar pe adresa lui Ilie Măcelariu, casierul comitetului (*Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 48). Opinia publică românească e receptivă față de apelul Sibiului. *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 3 publică răspunsul dat comitetului de către George Filip din Cluj, prin care clujenii oferă pentru anul 1860/61 3 ajutoare de câte 60 flori-ni. Alte ajutoare bănești au sosit din partea Blajului și Albei Iulii (*Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 48). Listele de contribuții bănești stau mărturie la răspunsul generos pe care preoții, funcționarii, juriștii, negustorii români l-au dat chemării din Sibiu (*Telegraful român*, IX, 1861, nr. 1, 4, 5, 6). Grigore Mezei din Cricău face emoțio-nanta mărturisire cum că țărani au răspuns prompt chemării apelului și când dădeau banii ziceau: „Doamne ajută dreptății!”. „Acela ce i-a văzut — afirmă Mezei — nu a putut a se îndoi despre iubirea poporului către națiunea sa și despre aceea că poporul nostru e bun, numai conducători să aibe buni“ (*Telegraful român*, IX, 1861, nr. 5).

II

Săbii, 27/13 februarie] [1]861

Stimate domnule și amice!

Deunăzi îmi scriseseți să vă trimit o copie a reprezentațiunii sau protestațiunii noastre către Majestate, pe care, precum am înțeles, o ai primit pe altă cale, și încă togma de la izvor. De știi ceva mai mult ce soartă a avut acea protestațiune, ca toate ale noastre, nu știi; noi știm singur atâta, că pe înmănuitorul, agentul Dobran, ¹ l-a mingăiat Majestatea cu vorbe dulci, și s-a îndurat a signa hârtia. Atâta tot; no, dară, bolund ar fi fost acela care ar fi așteptat mai mult, mai cu samă cunoscînd cu cine avem de a face. Prin aceasta, însă, nicedecît nu vreau a fi zis că nu aș fi fost de părere ca să se trimită protestațiunea, nu, ferească D-zeu, căci aceasta ne este nouă un document ilustru pentru istorie.

Despre Reuniunea ² noastră, pe care o trimbițară gazetele deja de înființată-ț scriu atâta, că, după mai multe îmboldituri, a transpus ep[iscop]u ³ hărțile d. Aldulean ⁴ ca să compună statutele *für die vor-[zu]bereitenden Massregeln* ⁵ și, numai după ce se vor face acestea, se vor așterne iarăși hărțile Majestății (nu știu cărui?) pentru concesiune. Știe D-zeu, trăi-vom să o vedem odată înființată! Din ținutul Zărândului, mi se scrie că românii noștri de acolo încă în 4/2 a.c. au expedit o protestațiune grandioasă în contra încorporării Zărândului ⁶ ep[iscopu]lui Șag[una] ca președintelui al comisiei permanente, iară acesta neagă a fi primit. De e adevărat, nu știu, pină nu voi primi răspuns de la corespondentele meu din Zărând.

Noi, românii de aicea, am dat capilor bisericești, ba la toți căpu-
3 tații de român ce au apărat cauza națională în conferința de la Bălgrad, vot / de incredere. O adresă s-a dat ep[iscopului] Ș[aguna], alta s-a expedit bravului mitropolit⁷. Îți trimit o copie a acestei adrese, ca — aflînd de bine — să o dai d. redactor Mureșan spre publicare⁸. Tot acestuia te rog a-i da alăturatul testimoniu a juristului Dobo. Am onoare a mă subscrie cu distinsă onoare al d-tale stimătoriu serv și amic,

I. Măcelariu. /

3°

¹ Ioan Dobran, înalt funcționar imperial, originar din Banat. „Reprezentățiunea“ vezi scrisoarea I, nota 6. Deși funcția îi impunea tact și moderațiune, totuși, atunci când împrejurările i-au permis-o, I. Dobran a luat parte la unele acțiuni naționale importante. Este unul din semnatarii petiției din 25 februarie 1849 care cerea unirea românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina într-un corp politic înzestrat cu autonomie administrativă și legislativă. La 26 iunie 1849, alături de Petru Cermena și Petru Mocioni, I. Dobran protestează împotriva Constituției octroate din 4 martie care menținea divizarea românilor din monarhie și le nesocotea justele revendicări naționale. El a militat și pentru emanciparea religioasă a românilor ortodocși de sub jurisdicția patriarhiei sîrbești și pentru întemeierea unei mitropolii naționale libere și egale în drepturi cu celelalte biserici din monarhie.

² Astra.

³ Andrei Șaguna.

⁴ Ioan Alduleanu, v. scris, 1, n. 6.

⁵ „Pentru măsurile care trebuiesc pregătite“.

⁶ Cea mai documentată și „grandioasă” protestațiune a românilor din Zarand împotriva anexării lor la Ungaria va fi trimisă monarhului (și nu lui Șaguna!) în 20 iulie 1861. Textul protestului la B.C.U. Cluj-Napoca, Colecții Speciale, fond Hodoș, sertar 341/3 și T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. II, p. 584—592.

⁷ Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁸ *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 15 publică această *Mulțămîță publică către Ex[celența] Sa d. Alexandru Sterca Șuluțiu mitropolitul de Alba Iulia*. Adresa este trimisă din Sibiu la 18 februarie 1861 sub semnătura „Mai mulți”. Sibienii îi mulțumeau fiindcă alături și în fruntea celorlalți membri români ai Conferinței regnicolare de la Alba Iulia a apărut „autonomia cherei noastre patrii și egala îndreptățire a tuturor națiunilor transilvane, pe baze constituționale”. Evenimentul era mareț, întrucît atenția românilor „privitori cu ochi deștepti la evenimentele timpului de față și îngrijitori de soarta viitoare a națiunii” era îndreptată cu intensitate asupra conferinței. În adresă era ovaționat Șuluțiu, națiunea română și „buna înțelegere între popoarele acestei țări”. Într-adevăr, cuvîntarea rostită de Șuluțiu este pătrunsă de un spirit politic modern și democratic și se caracterizează printr-o altă ținută morală.

III

[Sibiu], 14/2 [1]861

Domnul meu !

Numai ce nu voiși să-mi rămii datoriu cu cei 5 f. pentru banchetu de la „Coro[a]na ungurească“, poate te-ai temut că-ți voi scrie prea multe procente la catastih, sau că mă voi lăuda, cum făcu odinioară un bolund cu taică-meu, care dîndu-i două duce împrumut, a doua zi și strigă în gura mare că Marcu (așa chiamă pe tata) își face casă de piatră și poartă fleșeritu cu banii lui. Cu toate că eu nu aș fi făcut, nice una, nice alta, sau cel puțin nu într-o măsură pre[a] mare, se întimpla însă de bună samă un ce al treilea, și acesta era, că pînă cînd erau cei 5 f. la domnia-ta, eu eram gazdă. Cel puțin știam că nu sunt fără de nice un cr[ei]șar], ce dealtmintria, doamne, de multe ori se întimplă, mai cu samă cătră finea lunii, citeodată și pe la mijloc. Pînă acuma, cînd mi se plîngea nevasta că iarăși s-au gătat banii, cel puțin o puteam mîngăia, că-i zice[a]m: „Lasă, draga mea, că mai avem 5 f. la d. B[ariț] în camătă!“ De aicea încolo, însă, nu știu, în asemenea dese împrejurări, cu ce mă voi mai ști mîngăia, cu toate că de la renumitul banchet

5

aș mai avea să mi se întoarcă 47 f. Vezi, domnul meu, de ce bucurie m-ai lipsit? Și încă pe nevrute, sau togma cu cuget de a-mi face bine; dealtmintrea, așa am cam pățit-o și eu, de cite și mai cite ori. Așa e lumea, nu e vina noastră. Cam așa o pățirăm și cu conferințele noastre din urmă: noi ne arătarăm înclinați spre pace și înfrățire cu frații maghiari, cari de frica noastră-și părăsiră mai în toată țara locașele sale, și aceștia cu ce / ne răsplătiră, că le-am întins mina de înfrățire? Cu aceea ce am văzut și vedem în toate zilele prin jurnale (vezi fi văzut ce scrie *Pester Lloyd*², în Nr. 33). Frații magh[iari] o făcură ca țiganu cind a scăpat de minile cătanei, ce-l flocăise binișor; după ce-l perdusă pe acesta din ochi, îi amenința cu cite și mai cite, vezi doamne, ca să-și ascundă rușinea resp[ectiv] frica cea neintemeiată. Așa cred, domnul meu, ca să fim decis noi în conferințele noastre de la Săbii aceea că, împlinindu-ni-se cererile noastre cele drepte pină la 1a mai [1]861, în 15 ale acele[i]ași să ne aflăm cu mic, cu mare în Cîmpul Libertății, firește, ca să ne mai consultăm despre cele făcînde, era cu mult mai bine, ne înfrățeam cu mult mai ușor cu frații magh[iari], cari se văd a avea natura ariciului.

Acuma mă întorc iarăși la cauza noastră privată, adecă la aceea ce se ține de trimiterea celor 5 f. Așa cred, că pentru aceasta nu ne vom lua unul pe altul de cap, și în privința aceasta aș avea de a-ți mai pomeni numai atăta încă, ca nu cumva, din simpatie cătră mine, să-mi scrii că nu cu voia m-ai supărat, și că bucuros te învoiești la aceea, să-mi fi datoriu, și așa să mă recureți ca să-ți trimit cei 5 f. îndărăpt. Asta să nu o faci, că m-ai aduce în *Verlegenheit*² și încă din acea simplă cauză, că banii i-am stricat la balul casinei noastre de deunăzi, ba tot [cu] acei bani mi-am cumpărat un *vaiet de mîțe* sau, mai pe rumânie, *Katzenjammer*³.

5°

Vedeți. la toate acestea sunteți numai d-voastră de vină. Dară nu face nimica. pentru aceea tot rămînem pretini buni. / Vei gîndi. poate, că eu mă aflu după bal, sau după prînz, și cu *vaiet de mîță* în spinare, de-ți scriu atîtea nimicuri, pe cînd cine știe ce știri interesante vei aștepta de la mine, dară nu e. domnul meu, nice una, nice alta, fără a-ți scrie ceva ce te-ar înbucura n-am ce, apoi la cele ce știu că te vor năcăji pină la rărunchi, și știu că acestea-s destule, pentru ce să-ți mai scriu? Și, dealtfel, apoi a plăti 10 cr[eițari] post-porto pentru 2—3 rînduri încă nu vreau, căci vreau să fiu mai econom bun, precum a fost tot neamul meu.

Rezultatul conferințelor bălgrădene, că cum de părintește și energie ne-a apărat bunul și preasfințitul nostru archiepiscopiu Ș[aguna] (fie-i zilele numărate, precum însuși a pofțit deunăzi bravului mitro[polit]), zic, toate acestea le vei ști din jurnale⁴.

Catalogul despre [care]-mi scrieși deunăzi îl adaug, cu acea observațiune că în protocolul conferințelor⁶ sunt numai 115 înși subscriși, iară catalogul e compus după listele ce ni le dăduse fieștecare membru încă în conferințe, dară știu bine că nice listele nu le-am căpătat de la mulți.

Nepotul meu⁶, ce fusese la balul reuniunii, nu știu spune lămurit; se vede că și el a avut *vaiet de mițe* ca și unchiul său, că ai vrea să-ți scriu despre înființarea Comitetului pentru ajutorarea juriștilor de aicea. Mă rog a-mi scrie și voi servi cu cea mai mare plăcere.

6 Din trei membri [ai] conferinței bălgrădene încă nu s-a întors încă nice unul; așa / cred că vor sosi astăzi. Li se pregătește muzică de pisici împreună, firește, cu spătură de ferești: lui Conrad Schmidt⁷, care a votat în contra uniunii din partea juriștilor maghiari, și lui Conradsheim⁷, care a votat pentru [1]848, din partea sașilor. Iară Șagunei et cons[ortes] le vom face serenadă, căci s-au expus pentru națiune, vorbind atât de inflăcărat pentru interesele acesteia, de *obstupuerunt omnes*??

Fratele de Lemény⁹ a provocat pe unchiu-său Șag[una] să-l recomande lui Kiminia¹⁰ de consiliariu la cancelaria ung[ară], de vreme ce s-au încorporat atâția români cu Ungaria¹¹. Din partea Șag[unei] însă i să promisă și mai mult, că-l va face cons[ilier] de ministere în Budal!¹² Așa stăm, domnul meu! Șaguna zice: „De ar crepa dracului Șul[uțiu]“, că-l împedecă, de nu poate lucra așa cum ar vrea!!!?

Sunt silit a incheia, căci togma mă cheamă servitoriul la comedie, adecă la *Schlussverhandlung*¹³.

Din partea familiei mele te rog a spune p[rea] o[noratei] doamne precum și familiii complimente, iară din parte-mi sărutare de mini.

Rămii cu toată stima și frățesca charitate al d-tale serv și amic,

I. Măcelariu. /

6°

¹ Ziarul amintit ataca cu vehemență și în mod cu totul neprincipial justele revendicări naționale formulate de români la conferința de la Sibiu, în vederea menținerii autonomiei Transilvaniei față de Ungaria și a recunoașterii prin lege a națiunii și limbii române. Ședința de la Sibiu era calificată ca „neconstituțională” și celor doi șefi bisericești ai românilor, Șuluțiu și Șaguna, li se contesta dreptul de a convoca o conferință politică. Repetă sloganul cunoscut anume că revendicările formulate la Sibiu ar constitui ambițiile unor intelectuali români și nu ar reprezenta voința întregului popor, care nu știa de ele. Unele pasaje atacă justa revendicare a proclamării limbii române, ca una din limbile oficiale ale Transilvaniei. Ideea egalității limbii române este declarată „nefericită” și este calificată ca o manifestare de animozitate a românilor față de celelalte „națiuni” politice din Transilvania. *Pester Lloyd* afirmă în mod tendențios și eronat că ar exista două limbi și anume valaha și româna, între care era o mare diferență. Limba română, spre deosebire de valahă, era vorbită doar de cîteva mii de oameni și nu era mai veche ca noțiunea de român adică de 12 ani, perioadă în care s-a încercat o „latinizare” a limbii. Ziarul continua apoi să susțină că ar exista mare înțeles în stabilirea ramificat lingvistice careia îi aparținea limba română. Ea nu avea literatură, ortografie stabilă. O asemenea limbă nu putea sta alături de celelalte limbi oficiale și acest lucru trebuia să-l fi recunoscut și conferința de la Sibiu. Iată că Măcelariu a fost pe deplin îndreptățit să fie nemulțumit și indignat de politica dusă de nobiliimea maghiară și de propaganda ei publicistică față de națiunea română, în pofida faptului că aceasta și conducătorii ei au fost gata să întindă națiunii maghiare o mină frățescă, pe baza înțelegerii, a egalității și a respectului reciproc.

² Descumpănire.

³ Orchestră de pisici.

⁴ *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 9 publică o telegramă expediată din Alba Iulia, 11 februarie, ora 4 și 10 minute după amiază, în care se anunța începerea conferințelor și pozițiile luate de primii oratori maghiari, români și sași. Episcopul

Haynald pledase pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria, conform legilor maghiare din 1848; i se opune Șuluțiu dintre români și Conrad Schmidt dintre sași. Alte referiri la conferință și dezbaterile ei apar în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 10, 11, 12, 14. Aceeași importanță i se acordă conferinței și în coloanele *Telegrafului român*. De pildă, nr. 7, 1861, publică declarația scrisă a lui Dimitrie Moldovan, iar nr. 8, 9, 10 publică în extenso cuvîntarea lui Alexandru Sterca Șuluțiu.

Măcelariu este, probabil, nemulțumit de faptul că Andrei Șaguna pronunțase un discurs foarte scurt la Conferința regnicolară de la Alba Iulia și nu a dezvoltat sau fundamentat pe larg poziția politică a națiunii române, așa cum a făcut-o mitropolitul Șuluțiu.

⁵ E vorba de conferințele de la Sibiu din ianuarie 1861.

⁶ Amos Frincu, atunci student la Academia de drepturi din Sibiu.

⁷ Conrad Schmidt, adept al regimului schmerlinghian și viitor comite al sașilor.

⁸ Baronul Conradsheim.

⁹ Ioan Bran de Lemeni, revoluționarul din 1848; va fi numit căpitan suprem al Făgărașului.

¹⁰ Kemény Ferenc, cancelarul aulic provizor al Transilvaniei.

¹¹ În speranța că va domoli rezistența nobilimii maghiare față de *Diplomă și Patentă*, cercurile vieneze consimt să anexeze Banatul la Ungaria (unde se aflau și Crișana și Maramureșul). Zarandul a avut aceeași soartă, împreună cu Crasna, Chioar, Selnocul de Mijloc. Afirmatia lui Măcelariu privind propunerea făcută de Șaguna pentru numirea lui I. Bran în funcția de consilier la Cancelaria aulică a Ungariei este hazardată. Dimpotrivă, Andrei Șaguna într-o scrisoare către Kemény, îl propune pe I. Bran de Lemeny pentru funcția de consilier la cancelaria aulică a Transilvaniei, pentru ca să existe acolo și un consilier român de religie ortodoxă (consilierul aulic Ladislav Basiliu Pop era greco-catolic). Vezi Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu, fond. Șaguna, doc. 1452/1860.

¹² Afirmatie puțin probabilă.

¹³ Dezbateri finale.

¹⁴ Însemnarea lui G. Bariț: „14 febr. 1861“.

IV

Săbii, 16/2 [1]861

Stimate domnule!

Îți trimit aicea căpeneagu (cuverta) epistolei d-tale din urmă, ca să-l tragi pe vinovatul la răspundere căci, în loc să-mi scrie adresa mea, pusă pe a fratelui Bologna². Noroc că nu ai scris ceva ce poate nu ai fi vrut să știe și al 3^{lea}. Au grăiesc și pe la d-voastră vaiet de pisici?

Membrii noștri ² s-au întors cu toții de la Bălgrad. După cele auzite pînă acuma, s-au purtat destul de bine, ne-au părut la toți bine că cel puțin nu s-au dezbinat în păreri. Bravul bătrîn Ș[uluțiu] spun că s-a purtat minunat de curajos. ³ La masa lui Haynald ⁴ n-a mers defeli. Pe martiru libertății, prota Gusti ⁶, încă-l făcu vrînd nevrînd bolnav, ca să nu ia parte la conferință. Se spune că ep[iscopu] Ș[aguna] încă a secundat lui Ș[uluțiu], cam știm pentru ce, am vrea însă mai bucuros să știm că ce va fi vorbit în secret cu K[emény] ⁶ et M[jikó] ⁷. Vei ști că nu a vrut să ducă pe nimeni cu sine. După cuvintele unui trast a lui Haynald, a asemănat această conferință cu nășia, și pe Șaguna cu nănașu botezătoriu și uniunea cu copilul născînd. Șaguna, însă, împinsă nănașu pe publicști, adecă redactorii.

Îți mai adaug un răspuns la declarațiunea d. cons[ilier] Lazăr; cetește-l și-l rotunzește, și de-l vei afla de bun dă-l d. Mureșan ca să-l pună în *Gazetă*, că nu merită ticălosul să avem cruțare cu el⁶. Raționinile Comitetului pentru ajutorarea juriștilor încă tot nu iasă în foc și mă cîrîie din mai multe părți. Fă bine mijlocește ca să iasă odată.

Am onoarea a rămîne cu toată stima și charitatea al d-tale serv și amic

I. Măcelariu. /

¹ Iacob Bologa.

² Membrii români care au participat la Conferința regnicolară de la Alba Iulia au fost Alexandru Sterca Șuluțiu, Andrei Șaguna, Dimitrie Moldovan (bolnav, dar și-a exprimat atitudinea în scris), Ioan Alduleanu, Paul Dunca, Augustin Ladăi, Ioan Bran de Lemeni. Toți au fost solidari și au combătut uniunea Transilvaniei cu Ungaria și legea electorală din 1848.

³ Vezi scris. III, n. 5.

⁴ Haynald Lajos, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, adept al uniunii.

⁵ Augustin Pop, protopopul greco-catolic de Alba-Iulia, nu era agreat de partida națională românească, întrucît s-a pronunțat în favoarea legislației maghiare pașoptiste, contrară intereselor românești (*Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 8). Tocmai de aceea, cancelarul Kemény și guvernatorul Mikó l-au chemat la Conferința de la Alba Iulia. Dar mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, superior în ierarhia ecleziastică, îl împiedecă pe subalternul său Augustin Pop să ia parte la dezbaterile conferinței, silindu-l să se declare bolnav. Astfel, folosindu-se de autoritatea sa, Șuluțiu a reușit să zădărnicească încercarea lui Kemény și Mikó de a crea o breșă trădătoare în grupul participanților români la conferința bălgrădeană.

⁶ Kemény Ferenc, cancelar aulic provizoriu al Transilvaniei.

⁷ Emeric Mikó, guvernator provizoriu al Transilvaniei.

⁸ Acest răspuns apare în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 13. Alexandru Lazăr s-a desolidarizat de mișcarea națională și a declarat, în nr. 5 al *Telegrafului român*, că nu se mai consideră membru al Comitetului permanent ales de conferința sibiană din ianuarie 1861; afirmă chiar că „lucrarea ei de aci înainte de voia și intențiunea națiunii române niciodată nu o voi recunoaște”. Alexandru Lazăr era întrebât dacă nu cumva prin gestul său urmărea să vîneze aplauzele publicisticii maghiare și era acuzat că se țirește după grațiile aristocrației maghiare. Alexandru Lazăr, ar fi procedat mai corect, dacă ar fi declarat în fața conferinței de la Sibiu sau într-o adresă către Comitetul permanent: „că locuiești între maghiari [adică în Cluj — n.ns.], depinzi de aceștia... și din toate motivele acestea nu poți și nu vrei să fii membru al acelei comisii, de a cărei afaceri de altminteră poți fi sigur că nu se va rușina nici un adevărat român“.

V

Săbii, 7/3 [1]861

Preastimate d-le și amice,

În simbăta trecută am fost așa de negalant a-ți trimite hirtia cerută (cred că va fi fost aceea) precum a-i zice desculță, adică fără de nice o comitivă, însă te rog să nu gîndești că am făcut aceea din ceva disprețuire, nu, ferit-au D-zeu, ci sîngur din acea simplă cauză căci togma în ziua aceea fusesem denumit de scara (*Leiter*)¹ la o comedie *Schlussverhandlung*,² despre care fiind convins că va ținea mai lungu-

șor, ca să nu mă întirziiesc am gindit mai bine o mică greșeală în contra eticății, decît altă scădere, că vedeam că ți-e degrabă. Și așa, iată, domnul meu, cauza din care-ți veni acea hirtie desculță. Așa cred, că nu te vei fi supărat pe mine!?

Ceva știri interesante nu sunt norocos a-ți putea împărtăși decît următoarea: Togma așeară am înțeles de la un amic (*sichere Quelle*)³ că Pres[identul] Guv[ernului] Lebz[eltner]⁴ ar fi întreat — se înțelege în urma demandării de mai sus — pe ep[iscop]ul Șag[una] că ce gîndește trimite-vor și românii deputați la Staatsrath sau ba? Și că Șag[una] i-ar fi răspuns că nicedecum, sau numai atunci dacă vor trimite și ungurii, căci noi nu ne putem strica cu aceștia, adecă cu ung[urii]; apoi iarăși știu sigur că Lebz[eltner] a luat dechierațiunea pomenită în relațiunea sa *über die Volksstimung*⁵.

9 Eu, domnul meu, îți fac aceasta cunoscut, căci mă îndoiesc dacă toți românii vor fi de aceeași părere cu Șag[una]; mă îndoiesc, zic, însă nu pentru aceea că doară a-și aștepta de la St[taats]rath /⁶ fericirea românului, nice că mi-aș teme pita neamțului, fără pentru că — cel puțin după mica mea precepere — o asemenea dechierațiune de-buie să presupuie o deplină învoire între noi și frații maghiari. Că între Ș[aguna] și aceia, cu cari să află în Bălgrad sub un coperișu, se va fi făcut o asemenea învoire, nu închepe îndoială, ba ți-o spun, d[omnul] meu, ca faptă⁷; mă îndoiesc însă că aceea ar fi voia întregii națiuni⁸.

A ignora Staatsrath-ul, cred că nu ar însemna alta, decît a se rumpe de tot de ocirmuire. Un ce pentru românii prea cutezătoriu, și — și mai neraționabil — a da aceasta pe față mai înainte de ce am ști de sigur că ce vor face celelalte națiuni și că ai și de la cine a aștepta ceva ajutoriu. Am înțeles și aceea că ep[iscopul] Șaguna cit de curînd ne va provoca la o adunare la Săbii, pentru constituirea Reuni-unei,⁹ și că va — cu ocaziunea aceea — să cerce a ne împăca cu maghiaris-mul, adecă să nu se trimită deputați la Staatsrath. *Vederemo*.

Cu aceasta, recomandîndu-mă amicabi[le]lor simțăminte am onoare a rămîne al d-tale stimătoriu serv et amic,

I. Măcelariu. /

¹ Conducător.

² Dezbateri finală.

³ Izvor sigur.

⁴ Baronul Lebzeltner, vicepreședintele guvernului Transilvaniei, vezi *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, p. 146, n. 10, a scrisorii LXXVII (Vasici — Bariț).

⁵ Peste voia poporului.

⁶ Parlament.

⁷ Ilie Măcelariu învinuiește pe Șaguna de a fi dus tratative discrete cu polițienii maghiari. Această învinuire nu se poate dovedi, însă, pentru acea dată.

⁸ Măcelariu era de părere că stabilirea unei conduite politice comune a românilor și maghiarilor față de parlamentul central vienez era posibilă doar dacă, prin tratative comune, s-ar recunoaște și drepturile românilor. Or, întrucît era cunoscut faptul că șefii maghiari nu erau dispuși să renunțe la uniunea Transilvaniei cu Ungaria și nici să recunoască națiunea română ca națiune politică, o asemenea învoire comună maghiaro-română nu era în concordanță cu programul politic al națiunii române.

⁹ ASTRA.

Prea stimate d-le și amice !

Îți sunt datoriu cu răspuns la 2 epistole, dintră carii una, și anume cea din 28/3, îmi dădu foarte mult de gindit, căci fu pentru mine în două privințe foarte importantă și-m[i] pare foarte rău că inbulzeala obiectelor oficioasă, ba însuși și cuprinsul ce făcu acea stimaveră epistolă în mine, nu-m[i] conced a-ți scrie un răspuns deslușitoriu, cari în privință la materie ar putea cuprinde mai atâtea coale cit a cuprins protocolul conferințelor noastre din ianuarie a.c. No, dară, după cum zice franțozu: *Es wird der Tag der Abrechnung — um nicht des Ausdruckles. Ruhe zu bedienen — schon kommen*,¹ iară și pină atuncea fie-mi iertat a însemna pe scurt atăta.

Domnule și fratele! Îți mulțumesc din adîncul inimii că sunt atât de ferice a mă bucura de simpatia d-tale, căci fără a-ți face complement, la care nu mă pricep ca bita, în cumpăna națională gravitează foarte mult simpatia barițiană, și așa ca român într-adevăr am destulă cauză de a mă bucura. Deci pentru expresiunea aceii pentru mine atât de stimavere simpatii, primește, d-le Bariț, cea mai cordială mulțămită, totdeodată însă fie-mi iertat a întreba: că oare nu sunt eu numai rima (ρ↑MΔ) în unihită, cu care vrei să prinzi peștele???

11

(Tronc fonice.)
Apoi ca să știi cum vin eu la întrebarea aceasta iată dezlegarea / : am văzut în tot cuprinsul memoratei epistole că nu atit eu, ci mai mult nevasta mea e acea ferice care se poate și într-adevăr se și bucură de simpatia d-tale, precum dealtumintrea însuși te-ai exprimat destul de chiar; de cînd nu aș fi înțeles că unde merge treaba, ar putea zice omul cu tot dreptul despre mine: „Sărmane bărbate, că ce știe satu nu știi tu“. Expresiunea aceea am adus[-o] în legătură cu o tot cam asemenea declarațiune sinceră a nevastei mele din vara trecută, care suna cam așa: „Nu știu, Bariț ăsta are ceva în fizionomia sa, de trebuie să te amorizezi în el“. Apoi poftim, ce înseamnă asta? Spre a face gilceavă la casă, oare nu e destul a stîrni simpatie împrumutată în două persoane de gen divers? Oare cînd le-ar ști toate acestea stimata doamnă, placeți-ar d-tale? Nu ar fi dracul la casa nănașului? No, dară, ai noroc, frate Bariț, că nu știu duela, că nu știu cum și-ar umbla! Sau poate mi-ar umbla și mie, ca și fratelui... din Orăștie. Dară eu nu numai pentru că nu știu duela, ci fiind și om cu fire blindă, iubitoriu de pace și amicitie, vreu să mă împac cu dumneata, sub aceea condițiune, ca să fii tot cu aceleași simțăminte atit cătră mine, cit și în privința nevastei mele. Dacă pof/tești mai mult, vreu a fi negustoriu și a mă slobozi și mai afund la întocmeli!

11^v

Poate mă vei socoti de un curiosum, căci mă lăsai în glumă togma atunci cînd aștepti a-ți[i] scrie lucruri de cele mai serioase. Togma acuma, cînd într-adevăr trăim în nește timpuri foarte critice. Știu însă că nu-m[i] vei lua în nume de rău, căci însuși ai zis într-o epistolă, că pe lingă seriozitate poate încăpea și cite o glumă. Vin la cele serioasă.

Cu lucrurile împărțite suntem și noi împăcați, afară de punctul ca să-i facem lui Salmen² vizite. În privința aceasta am avut și noi, togma în ziua în care Ț-am primit epistola din urmă, conferință la ep[iscopul]³ și ne-am înțeles cam așa: a) să protestăm în contra lui Salmen ca cap politic al nostru; b) dacă restaurarea oficiatelor nu se va face legalmente pe baza *Diplomei*,⁴ și însuși după egala îndreptățire ce a fost, sau ar fi trebui să fie în Fundu Regiu, și în contra acestora; c) românii să nu ia parte la festivitățile ce le vor face sașii; d) dacă restaurarea totuși se va face cu inndreptățirea noastră, să ne declarăm că ne vom ținea în pasivitate, însă dacă totuși s-ar conturba trancvilitatea publică, răspunderea să nu cadă pe noi.

12 Despre punctele acestea s-a compus un protocol, pe care am vrut să ți-l trimit, dară ep[iscopul] a zis că-l va trimite însuși, și încă cu poșta de astăzi⁵. Se vede că mie nu-mi crede. / Despre aceea că organizat-au comesu în Orăștie, Sebeș și Mercurea, și cum, nu am auzit încă nimica până acuma, dară pare-mi-se că n-a organizat, căci togma-mi spune un amic, ca lucru sigur. că Salmen sosește astăzi aicea și că la organizare nice va lua privire la români, căci așa îi sună instanția. *Vederemo.*

Cele 7 protocoale [e]-am expedit la Blaș, dară întimplându-se cu grabă, fără nice o comitivă, nu știu dacă a știut Ex[celența] Sa⁶ că cui are să le împărțesească. Pachetu celălalt se află încă la mine. Îl voi expeda însă și pe aceasta cit mai curînd. Încă ceva: cam în 14 febr[uarie] Ț-am trimis într-o epistolă (de-m[i] aduc bine aminte?) 10 f. ca prenumerație pe *Gazetă* pentru comunele Galeș și Poplaca, și pare-mi-se că nu Ț-a venit banii la mină, căci pomenitele comune încă n-au primit *Gazeta*. Ai bunătate, d-l meu, înștiințează-mă despre aceasta. Ba mai că nu ar strica, cînd ai întreba și pe d. Mureșanu, nu cumva i-am trimis d-sale paralele acelea, căci în portofeuil meu am însemnat numai atita: „s-a trimese“. Recomandîndu-mă atit pe mine însuși cit și *nevasta-mi* amicabilelor simțăminte, iară stimaverii doamne sărutîndu-i minile am onoarea a rămîne al d-tale stimătoriu amic,

I. Măcelariu.

12^v P.S. Oare vărul meu Dimitrie⁷ nu ar voi să se aplice la oficiatul Mercurii? / ⁸

¹ Va veni odată ziua socotelii pentru a nu folosi expresia liniște.

² Francisc Salmen, comite al sașilor.

³ Andrei Șaguna.

⁴ *Diploma* imperială din 20 octombrie 1860.

⁵ Într-adevăr episcopul trimite un exemplar al protocolului și lui Bariț. Vezi George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. III, 1891, p. 570. (În anexă scrisoarea lui Șaguna către Bariț expedită din Sibiu la Buna Vestire 1861). Șaguna îl invită pe Bariț să-i trimită observațiile lui în privința protocolului conferinței românilor din Pămîntul crăiesc.

⁶ Alexandru Sterca Șuluțiu. Probabil I. Măcelariu se referă la exemplarele protocolului conferinței reprezentanților românilor de pe Pămîntul crăiesc trimise de el la Blaj (aceleași cu cel primit de Bariț de la Șaguna).

⁷ Dimitrie Măcelariu.

⁸ Însemnarea lui G. Bariț: „5 apr. 1861“.

Stimate d-le și amice,

Aseară în 11/4 pe la 7 ore a sosit comitele Salmen¹ în Mercurea. În cit se ține de ceremoniile primirei, vei să știi atîta că după ce intrară în oraș îi ieșiră 3 sași călărați și-l petrecură pînă la cvartirul preînștințat, la parohul evangelic. Unii reprezentanți ai comunelor, între cari s-au aflat și din comunele române, precum și toți foștii oficiali săsești de mai nainte, cari sunt încă în viață, cu număr 8, îl bineventară îndată după a sa sosire. În cuvîntarea de bineventare ce i-o rosti d. Wilhelm Löw,² se adusă îndeosebi înainte împlinirea speranțelor ce le așteaptă națiunea săsească de la misiunea înalt d-sale, la care răspunse acesta, că ce se ține de misiunea d-sale deubie să mărturisească, că în urma espresei demîndări ce a primit de la Majestatea Sa, își va da deosebita silință de a mulțami pe națiunea română, și și demandă ca de loc să se invite reprezentanții comunelor, și anume din comunele mestecate, cite un sas și un român. Dispuzețiunea aceasta se împlini prin un ampioiat sas, și astăzi pe la 11 ore nainte / de amiazi și sosiră din toate comunele reprezentanți, afară de reprezentanții comunei curat române Cărpiniș. Comuna aceasta, după cum știu, nu a primit invitarea. Încă nainte de sosirea reprezentanților exteriori, s-a început, în ființa de față a d-lui comite, constituirea comitetului din Mercurea, și cu toate că de repețite ori se declarase că comitetul acesta se va integra cu 6 români, s-au primit numai 3 români și 3 sași, și încă într-aceștia unul ce fu nu de mult absolvat de crimă de înșelăciune numai din lipsa dovezilor. După aceasta se luă la dezbatere, că în ce număr are comuna Mercurii, ca ședința oficiolatului, a concura la alegerea ampioiaților? Frații sași se încercară ca să concurgă singur comuna Mercurea cu 18 inși la acea alegere, și numai după protestăciunile energioasă ale românilor, se decise ca, după uzul pînă în a[nul] [1]848, să concurgă numai 6 inși. Cu aceasta se mulțumiră românii și cerură ca în acest număr să se primească cel puțin 2 români, cu toate [că] numărul locuitorilor români în comuna aceasta preponderează pe cel al sașilor, deși nu cu mult, sau dacă nu, să se aleagă aceia ce au de a / concura la alegerea ampioiaților prin soarte, cu care propunere din urmă se învoiră membri sași. Însă îndată ce se adresă d. comite cătră dînșii în limba săsească: „*geht acht wat ehr mocht*“³, o întoarseră frații sași, și declarară: nu vor nice una, nice alta, ci să se aleagă prin votizare. Cu o atare modalitate firește nu s-au putut învoi românii, căci se putea vedea rezultatul fiind 18 mai mult ca 6 și, cu toată protestațiunea din partea românilor, demandă d. comite votizarea, și așa se alese toți 6 reprezentanții pentru votizarea alegerilor de ampioiați — sașii.

Deci văzînd românii că după rezultatul aceste[i] nedrepte alegeri vor avea sașii 16 iar românii numai 14 reprezentanți la alegerea ampioiaților, protestară în scris în contra întregii restaurațiuni, declarîndu-se că dacă nu se vor chema din comunele mestecat și cite un român, dacă nu se vor chema 2 reprezentanți și din comuna Cărpiniș, și dacă nu

se vor primi întră reprezentanții alegători din Mercurea și 2 doi români, nu vor lua parte la alegere. Protestul acesta / togma se înminează d. comite și, neavînd nice un rezultat se vor duce la casele lor. Miine pe larg.

Vei să știi și aceea că fratele Sever ⁴ din deosebită stimă fu singurul acela care a petrecut pe d. comite pînă la Mercurea.

Rămîn cu frățească îmbrătoșare al d-tale stimătoriu amic,

I. Măcelariu.⁵/

¹ Francisc Salmen, comitele sașilor; a nesocotit cerințele îndreptățite ale românilor din Pămîntul crăiesc de a fi reprezentați în mod proporțional în administrația locală de stat. A intrat în conflict cu Andrei Șaguna. Va fi apoi înlocuit de autoritățile centrale din Viena.

² Vilhelm Löw, politician sas care va fi ales în mod ilegal jude regesc al scaunului Mercurea. După anularea alegerilor pentru restaurarea administrației scaunului Mercurea și efectuarea altor alegeri Wilhelm Löw va ajunge deputat în Universitatea săsească. Vezi scrisoarea VIII; *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 100.

³ Fiți atenți la ceea ce faceți.

⁴ Axente Sever.

⁵ Însemnarea lui G. Bariț: „12 apr. 1861“.

VIII

{[Mercurea], 14/4 [1]861

Mult stimat d-le și amice,

Mă grăbesc a-ți împărtași — deși cam tirziu — rezultatul alegerilor din Mercurea. Lucrul rămîne după cum îți scriesem din Mercurea, adecă: comunitatea orașului să dea 6 alegători, numiți sau designați prin alegerea membrilor din comitet, care alegerea firește căzu numai pe sași, și așa români și aicea ca și în S[as] Sebeș nu luară parte la alegere și protestară în scris în contra acestor nelegiuri. Protestul fu luat la protocol, și apoi ce s-au mai întimplat întră cei 4 muri ai adunării, nu știm, destul că cătră 6 1/2 ore seara mă invită d. comite¹ la casa adunării și, după ce-mi exprimă adinca-și părere de rău că s-a întimplat o neînțelegere întră români și sași, și așa nu a reușit lucru așa precum gîndea, adecă să fiu eu ales de județ mare *Königsrichter*², îmi spusă că de *Königsrichter* e ales Wilhelm Löw (*Ober Staats Anwaltschaftssubstitut*)³ și că pe mine m-a ales reprezentanții sași unanimiter de *Stuhlsrichter*.⁴ La împărtașirea aceasta a d. comite îi răspunsei că nu voi da dechierațiune de primire sau neprimire în scris și m-am despărțat. Mai pe larg mine.

Al d-tale stimătoriu amic.

I. Măcelariu.⁶ /

¹ Francisc Salmen.

² Jude regal.

³ Substitut al procuraturii de stat.

⁴ Jude scăunal

⁵ Însemnarea lui G. Bariț: „14 apr. 1861. E. Măcelariu“.

Mult stimate d-le și amice !

Dacă nu vei fi dată cuprinsul epistolilor mele celor două din urmă la *Gazetă*, îți trimit aicea adecurgerea întregii alegeri sau restaurări din *Mercurea* ¹, precum și cuvîntarea părintelui protopop al Săbiului, Ioan Hania, ce i-au ținut-o d[omnu]lui b[a]r[on] de Salmen ieri la 12 ore, bineventindu-l pe acesta cu deputațiune de 84 români din ținutul Săbiului². Vorbirea aceasta se află sub tipariu și se va trimite cu poșta de mine la toate comunile din Fundul Regiu. Mine pleacă comesu la Nocrich; în Săbii va fi restaurarea mai pe urmă.

Vei să ști, stimate amice, și aceea că b[a]r[onul] Salmen mai a picat în cur cînd i-a ținut părintele Hania vorbirea. Mai nu știa ce să răspundă. A vorbit sau răspuns și dinsul românește, excuzindu-se togma ca și în *Mercurea*, și a cerut să i se dea vorbirea în copie; a provocat pe p[ărintele] Hania și la aceea, să-i deie o listă de inteligenție, și să formăm și noi un comitet (*Wahlcomitetu*) ³. Decretu noi nu l-am căpătat încă. Cumu-mi va veni, îl trimit îndărăpt, pe lingă o comitivă bunicică, în care fi spui verde, că nu pentru aceea nu primesc pentru că doară nu aș fi mulțămît / cu postul, ci pentru că alegerea o cunosc de nelegală.

Al d-tale stimătoriu,

I. Măcelariu. |

¹ Într-adevăr *Gazeta Transilvaniei* (XXIV, 1861, nr. 29) publică un supliment în care intră și *Decurgerea alegerii amploiașilor superiori în scaunul Mercurei*. Aceleași știri le putem afla și în *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 15.

² Protopopul Ioan Hania din Sibiu, luptător pentru drepturile legitime ale românilor, a rostit un discurs dirz și hotărît în care afirma răspicat că românii nu cereau decît dreptate și nu mai erau dispuși ca aceasta să le fie călcată în picioare. Națiunea română prelindea și aștepta convocarea unei diete democratice a Transilvaniei, care să legitimizeze drepturile ei politice. Pînă atunci însă lui Francisc Salmen i se cerea ca senatul Sibiului să fie format din 6 români și 6 sași, deci pe bază de paritate, deși numărul românilor era mai mare ca acela al sașilor. Trebuia modificată modalitatea alegerii senatorilor și funcționarilor scaunali; în scaunele cu majoritate românească să fie numiți inspectori români. Universitatea, dacă se va constitui să fie alcătuită de asemenea pe bază de paritate, iar limba română să devină limbă oficială în cercurile române. Ea trebuia să fie folosită și în cercurile mixte româno-săsești în atacerile ce-i priveau pe românii de acolo (vezi T. V. P. a c a ț i a u *Op. cit.*, vol. II, p. 612—613).

³ Comitet de alegere.

⁴ Însemnarea lui G. Bariț: „16 apr. 1861. Elie Macelariu 16 apr.“

Mult stimate d-le și amice,

Abia m-am coborît din car și, iată, mă și grăbesc a-ți împărtăși unele ce știu că poate te vor interesa, însă te rog să nu aștepti o des-

criere mai pe larg, și nice să te uiți la stil, că timpul mă imboldește, și sunt foarte obosit.

Adunarea de la Blaș¹ a adus însuși și pe bietul mitropolit² în confuzie, neștiind nimic despre aceasta și temându-se de unele demonstrațiuni, ce ne-ar fi putut strica. Mergerea mea îi fu foarte bine venită, mai cu samă după ce i-am spus opiniunea mea despre scopul adunării și agendele acesteia. Tinerimea ajunsese încă de luni la Blaș și, înfățișându-se bătrînului, i-a ținut o orațiune foarte infocată despre însemnătatea lui 15/3 mai, și asta l-au adus în perplexitate, mai cu samă pentru aceea că se temea că adunarea aceasta va împedeca dobîndirea unui congres național. Această confuziune i se mări și mai tare după ce a sosit și fratele Axente³, care asemenea vru a-i da adunării o altă direcțiune, ba o privea togma ca pe cea din 48. No, dară, sosind eu deodată cu fratele Balint⁴, Hodoș⁶ și prota Mihali,⁶ ne-am înțeles ca să nu se facă nice o demonstrațiune, sau, cu alte cuvinte, să nu ne lăsăm în nice o altă dezbatere, decît să se roage mitropolitul pentru esoperarea unui congres național. Cele întimplate în ființa de față a mitropolitului sunt următoarele:

19 În 15/3 mai (nainte de a sosi eu, Balint, Hodoș și prota Mihali) s-au serbat în catedrală servițiul dumnezeesc în ființa de față a mitropolitului fără a se fi ținut vro vorbire, decît s-a făcut o feștanie. La 11 ore, asemenea, servițiul dumnezeiesc în biserica așa-numită a grecilor; la aceasta mitropolitul n-a fost de față, numai canonicii. După liturgie a vorbit prota Fülep⁷ despre însemnătatea zilei, care e ziua reînvierii națiunei; mulțămi tinerimei pentru indemnul de a serba ziua aceasta ca pe o festivitate națională. Vorbirea fu scurtă, însă bună. După aceasta vorbi fratele Axintea, mulțămind clerului pentru susținerea simțului național în timpul persecuțiunilor, provocă pe acesta a face tot așa și-l încredință că noi, cei mai tineri, îi vom sprijini. A anunțat apoi pe ziua următoare dezbateră asupra mai multor obiecte de mare importanță, precum plătirea sau neplătirea dărilor, primirea posturilor, cunoașterea oficialilor aleși sau octroiți fără de noi etc., etc... După aceasta s-a intonat de cătră fratele Begnescu⁸ *Deșteaptă-te române*, de răsuna silvele Blașului. Și, după acest *szózat*⁹ românesc, anunță fratele Hodoș: „La Cimpul Libertății “. unde merșerăm cu toții, afară de dd. canonici. Aicea se făcu o feștanie prin Balint, se ținură două cuvîntări, una prin Axente și alta prin Hodoș, după care apoi ne-am împrăștiat, mai mult din cauza unei ploii. Cuprinsul vorbirilor nu ți-l pot împărtași acuma, decît că s-a făcut pomenire despre jurămîntul din [18]48. Axente a vorbit tot cam ca și în biserică. La prinz la Mitropolitul am fost chemați 36 inși (adevărat că unii s-au sculat cam flămînzi). După prinz s-a ținut vecerne în catedrală, asemenea cu *Deșteaptă-te române*, apoi am ținut o conferenție întră noi, în care, ajutorat prin cuprinsul epistolei d-tale din urmă, s-a primit propunerea mea de bună, să rămînem pe lingă cele ce s-au întimplat, să dăm o rugare cătră mitropolitul, ca să se puie în coințelegere cu Șaguna pentru congres național. Alta nimica și în ziua următoare să ne dizolvăm.

Uitasem a-ți scrie că eu, convins că voi reuși cu opiniunea mea, care e cam a d-tale, încă la 10 ore am înduplecat pe mitropolit de a trimis o stavetă Șagunii la Cluș, înștiințându-l despre cele întâmplate din Blaș, că vei să știi și aceea că Șaguna a plecat luni la Cluș, cu acel propus, ca să se întorcă prin Blaș și așa, să se înțeleagă laolaltă despre esoperarea *congresului*; și așa, ne temeam că înțelegând despre adunarea din Blaș, nu se va întoarce pe acolo; fi-va una sau alta, încă nu se știe. Eu din parte-[mi] mă tem că nu va veni prin Blaș. Numărul celor adunați la Blaș a fost cam peste 100, afară de cei din Blaș, dimpreună cu juriștii. Unguri nu am văzut decît pe fratele comitelui Ladai! Seara a fost un bal frumușel; la acesta însă nu am luat parte numai pînă la 10 ore. La 5 ore dimineața am pornit îndărăpt, prin Bălgrad. Tot aseară au sosit și juriștii.

Atita despre adunarea din Blaș. Acuma mă întorc la jupinul comes. Hoțul acesta se vede a vrea să pună cununa mișeliilor sale în Săbii. Se aude că Scaunul Săbiului se va organiza fără intervenirea dominiilor Seliște și Tălmaci, și nice de foștii grăniceri nu vrea să știe nimic. Noi, în privința acelor ce țin de Săbii, am pregătit un protest¹⁰ care ți-l trimit în copie, să vedeți și d-voastră, și ne-am înțeles laolaltă că cit mai curînd să se facă și un protest general, de cătră toți românii din Sachsenland, comesului, făcîndu-se o revistă despre toate restaurațiunile. Acest protest să-l ducă o deputațiune la Guvern, altul la Curte, și al 3^{lea} la Majestate, și sunt provocat a te ruga pe d-ta ca să compui acel protest cit se poate mai curînd. Nu știu dacă ești înțeles cu idea aceasta, însă dacă ie te rog mai adu și această / jertfă pe altariul națiunei și te înțelege cu frații brașoveni pentru alegerea deputaților, ca dacă ar veni cel puțin 4 inși de acolo.

Pentru alegerile din Mercurea a fost o deputăție la Cluș. Se spune că a fost bine primită. ¹¹ Miko ¹² le-a promis o altă alegere; asemenea și referentele.

În trecerea mea prin Bălgrad, am aflat la judele din Oarda o poruncă a nou-denumitului szólgabiro Kólentei, în limba magyară, prin care provoca juzii să se înfătoșeze naintea dînsului la Bărbant. Inceputul nu e rău? Judele din Oarda a scris pe hîrtoagă că nu înțelege ce cuprinde acea hîrtoagă. Aud însă că ceilalți ticăloși de juzi s-au înfătoșat. Toți românii din Alba de Jos, pe cari i-a denumit comitele Pogan ¹³ de oficiali, au *resignat*, afară de Boer Janos ¹⁴ (nepotul mitropolitului) de la Abrud, care e denumit de szólgabirău în ținutul Zlagnei. În acest comitat mă tem că vine treaba la vărsare de sînge din cauza amploiaților.

Cu aceasta, recomandîndu-mă bunelor simțăminte, rămii al d-tale stimătoriu și sincer amic

P.S. Protestul nostru de aicea va urma /

¹ Importantă întrunire politică românească din 1861 care a provocat îngrijorare autorităților. Au fost trimise rapoarte alarmante guvernatorului Mikó la Cluj și cancelarului Kemény la Viena. În săptămîinile următoare guvernul maghiar

din Cluj va cere autorităților centrale vienezе să aprobe scoaterea armatelor imperiale din cazărmi și folosirea lor pentru liniștirea românilor „recalcitanți”.

² Alexandru Sterca Șuluțiu.

³ Axente Sever.

⁴ Simion Balint.

⁵ Iosif Hodoș.

⁶ Grigore Mihali, atunci protopop al Bistrei iar din 1862 canonic în Blaj.

⁷ George Filip, membru al Consistoriului din Blaj.

⁸ Begnescu, apare deseori în documente ca un bun cîntăreț și muzician român, autor al marșului lui Iancu.

⁹ Imn.

¹⁰ La 21 mai 1861 reprezentanții românilor din scaunul Sibiului prezintă comitelui Francisc Salmen un protest energic pentru nerespectarea principiilor constituționale cuprinse în *Diploma* din 20 octombrie 1860, și neluarea în seamă a dorințelor legitime ale românilor din scaunul Sibiului care erau cu mult mai numeroși (51.734) decît sașii (36.704). La reconstituirea centumviratului cetății Sibiului d.n 120 de centumviri doar 4 erau români. Comitele era anunțat că românii vor continua să protesteze la instituțiile ierarhice superioare pînă la „înaltul tron al Majestății Sale” (T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, p. 622—623). Într-adevăr, toate cerințele și nemulțumirile românilor de pe Pămîntul crăiesc vor fi prezentate mai tîrziu Împăratului și miniștrilor săi de către delegația națională formată din Iacob Bologa, Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu. La 1 iulie 1861 cei trei au fost primiți de monarh. Bologa îi face un scurt istoric al nedreptăților suferite de români, trecînd apoi la cele întîmplute în acel an în legătură cu reorganizarea administrației locale din comitatele administrate de nobilimea maghiară și din scaunele administrate de patriciatul săsesc. În aceeași zi Măcelariu și Bologa atacă patriciatul săsesc și pe Salmen în fața cancelarului aulic Kemény. Cînd Schmerling acceptă unele revendicări românești și cere conducătorilor români să-i prezinte o listă de regalisti și modalitatea prin care intenționau să convoace un congres național, aceștia, consultîndu-se cu conducătorii de acasă și obținînd de aici date (în special de la Bariț), alcătuiesc un nou memorandum pe care-l înaintează ministrului austriac în 15 iulie 1861. Printre punctele acestui memorandum figura și situația grea a românilor de pe Pămîntul crăiesc, censul electoral, problema folosirii limbii naționale în administrație și justiție etc. Iată deci că situația românilor de pe Pămîntul crăiesc a fost prezentată în mod just în cadrul mai larg al unui memorandum general privind întreaga națiune română din Transilvania (Keith Hitchins, Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Bariț 1861—1892*, Cluj, 1970, pp. 50—53; 62—64). Hotărîrile adoptate la Sibiu, de care vorbește I. Măcelariu în scrisoarea de față, vor fi îndeplinite în lunile următoare.

¹¹ Români din scaunul Mercurii au obținut din partea Guberniului Transilvaniei anularea alegerilor nedrepte care defavorizau pe români și avantajau pe sași. În scaunul Mercurii, de care țineau 11 comune, 6 cural românești și 5 amestecate, locuiau atunci 14.000 români și doar 3.000 sași. Alegerile nedrepte din 11 aprilie 1861 se încheiaseră cu numirea lui Wilhelm Löw ca jude regal, Ilie Măcelariu, jude mic sau greav și Gustav Wendell, asesor (vezi *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 15 și *Gazeta Transilvaniei*, XXV, 1862, nr. 1). Vreme de 9 luni nu s-au efectuat noi alegeri din cauza rezistenței unor patricieni sași, deși în acest rîstimp se făcuseră două încercări în acest sens.

¹² Emeric Mikó, guvernatorul provizoriu al Transilvaniei.

¹³ Pogány György, comitele suprem al comitatului Alba de Jos, care în rapoartele sale atacă mișcările politice românești și este de părere că împotriva românilor ar trebui folosită forța militară. Denunță pe Axente Sever ca agitator periculos și este profund nemulțumit de adunarea de la Blaj din mai 1861. Vezi rapoartele la Arhivele Statului din Budapesta, F-263 *Elnöki iratok*, 1861, nr. 219, 438, 468 apud S. Retegan, *Lupta națională a românilor în jurisdicțiile Transilvaniei în anul 1861*, în *Anuarul Institutului de istorie Cluj*, XIII, 1970, p. 175.

¹⁴ Ioan Boeriu, fost participant la revoluția din 1848—1849 în casa căruia s-au purtat tratativele de împăcare româno-maghiare din 1849.

¹⁵ Date și informații din această scrisoare au fost folosite în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 39 la rubrica *3/15 1848 in 1861*. Deci după ce a primit datele de la Măcelariu, Bariț s-a îngrijit de inserarea lor în *Gazetă* (așa cum a mai procedat de altfel și cu alte ocazii).

¹⁶ Însemnarea lui G. Bariț: „11 mai 1861“

XI

Săbii, 21/5 [1]861

Mult stimat d-le și amice,

În urma restaurării magistratului de aici, s-au adunat românii noștri ieri și au hotărât a se trimite protestul prin o deputațiune, atît la Guvern cit și la Curte și Majestate. ¹ La adunare, adevărat, atît eu cit și fratele Bologa ² ne dechierarăm că nu putem primi acea sarcină asupra-ne, și așa să alesese 2 preoți și 2 mireni săteni, însă ep[isco]-pu Șag[una] nu s-a învoit nicedecît cu aleșii deputați, ci și-a dat părere ca, sau să mergem noi amîndoi, adică eu și Bologa, sau nice o deputăție, și așa ne-am rezolvat a merge. Totdeodată ne spusă ep[iscop]u că a înțeles că de la Brașov s-ar fi ales 2 deputați, și că ar fi tare bine și de dorit dacă ai veni și d-ta ³, și așa să lucrăm în înțelegere. Deci îți fac aceasta cunoscut, și încă cu acea amicabile rugare, că dacă nu-mai îți va sta în putință, să mai aduci și acest sacrificiu, sau, dacă nu se va putea nicedecum, să faci deputaților brașoveni⁴ cunoscută mergerea noastră și viceversa, și totdeodată a trimite episcopului Șag[una] (dacă-l vei fi făcut) protestul general despre care ți-am fost scris în epistola din urmă.⁵

Noi, așa cred, vom pleca sîmbătă ce vine în 25/5 dimineața, și vom zăbovi în Cluș 2 zile; asemenia și în Pesta⁶.

Din scaunul Sibiului avem plenipotenție și *ad album* alte subscripțiuni *in triplo*, cu toate că, avînd plenipotenție, acestea sunt de prisos; din celelalte ținuturi ni se vor trimite / plenipotențiile mai tîrziu.

Episcopul Șaguna — precum poate vei ști — a fost la Blaș și s-a întors încîntat de mitropolitul ⁷, nu însă și de canonici.

Au avut înțelegere laolaltă și despre unele lucruri bisericești, *procum și în privința trecerii de la o religie la alta*, a cununiiilor mes-tecate și slujbe bisericești, și-l laudă pe mitropolit ca niceodată mai înainte.

Ca să nu rămii de poșta de astăzi, sunt silit a încheia și, salutîndu-te din adîncul inimii, rămii al d-tale stimătoriu amic,

I. Măcelariu.

P.S. În privința speselor ar fi tare bine dacă ai putea face și de acolo ceva, că doamne subțirei mai suntem; mai cu samă eu sunt ca iborșinii.

21^v

Idem ⁷ /

¹ Vezi scris X, n. 10

² Iacob Bologa.

³ G. Bariț nu pleacă la Viena.

⁴ Nici alți deputați brașoveni nu-i însoțese pe Măcelariu, Polcga și Rațiu la Viena.

⁵ Vezi scris. X, n. 10

⁶ I. Măcelariu, I. Bologa și I. Rațiu s-au oprit la Pesta pentru a se consulta în probleme legate de strategia și tactica mișcării naționale cu deputații români din dieta maghiară, care îi reprezentau pe românii din Banat, Crișana, Maramureș și Partium.

⁷ Alexandru Sterca Șulațiu.

⁸ Însemnarea lui G. Bariț: „21 mai 1861“

XII

Săbii, 29/10 [1]861

Mult stimat d-le și amice !

Din o scrisoare a Excelenței-Sale bunului Mitropolit¹ d^o 24/10, îndreptată către comitetul permanent, provocându-l pe acesta a dezavua infernalul vot separat al consilierilor din Cluș², am văzut că tot [i]nalt același a îndreptat și către p[rea] o[norata] d[omnia] ta o asemenea provocare, ca adevărată o asemenea dezavurare să se facă și în *Gazetă*³. Deci, îmi iau voie a te înștiința că ce a făcut comitetul permanent⁴ în privința aceasta

Aseară am avut adunare la episcopul⁵, vro 10 inși ce ne aflăm cu locuința aicea, în Săbii. După cetirea memoratei scrisori a Ex[ele]nței Sale, ne ceti Ș[aguna] un răspuns către mitropolitul, în care intră altele îi mulțămeste pentru ostenelele sale pentru apărarea dreptei noastre cauze și apoi îi promite că *jurnalele noastre* patriotice nu vor întârzia cu dezavuaerea. După aceasta apoi se pusă întrebarea că cum: adevărată că prin o corespondință jurnalistică, sau în numele comitetului? Și s-a decis (vezi bine cam prin terorismul lui Abdul⁶) că numai în chipul întii, adevărată ca prin o simplă corespondință, și încă nesubscisă. Eu și încă unul din cei de față (Hania⁷) am apărât modalitatea a 2^a, însă în zădar, căci concluzul se enunță, și așa, mi-am dat eu singur un vot *separat*.

23

Insinuarea votului meu separat aprin/să urit pe Ș[aguna], ba nice nu vru întii să mi-l primească, da nu avu încătrău, eu am rămas pe lângă opiniunea mea. Iară mai târziu ce să vezi? Face iarăși Ș[aguna] — și încă togma cînd eram să ne imprăștiem — o altă propunere, adevărată: că cu privire la momentozitatea întrebării de mai nainte, totuși ar fi bine să se amine concluzul pînă ce ne vom aduna mai mulți, și anume pînă ce vei veni d-ta la Săbii. Ei bine, cu aceasta ne învoim cu toții; și atita ne-a fost toată isprava.

Nu mă îndoiesc, vei ști poate mai bine ca mine că pentru ce nu vrea Ș[aguna] să se facă dezavuarea în numele comitetului, care nu poate să fie altceva decît că ar vrea să servească la doi domni, bunăoară togma ca și frații clușeni, dară, cel puțin după slaba-mi părere, o simplă dezavurare jurnalistică nu ar face acea impresiune ce ar face cînd s-a

intimpla in numele comitetului, fie aceea togma și subscrisă de orice autoritate. Apoi ași mai fi și de acea opiniune, ca și în *Gazeta de Brașov* să nu se dezavueze memoratul vot pînă ce nu te va aduce D-zeu în mijlo/cul nostru, căci sunt convins că vei indupleca foarte lesne pe episcop, ca dezavuarea aceea să se facă de episcopul însuși.

Învindindu-te cu opiniunea aceasta a mea, vei avea bunătate a te înțelege și [cu] stimatul d. redactor Mureșanu ⁸.

Eu sunt gata de pornire cătră Mercurea, unde după promisiunea comisului ⁹ se va face a 2^a alegere a oficiolatlului poimîne. ¹⁰

Închinăciuni, salutări și sărutări de mîni la onorata familie de la mine și ai mei. Cu osebită venerațiune, al p[rea] o[noratei] d[omniei] tale stimătoriu amic,

I. Măcelariu. /

¹ Alexandru Sterca Șuluțiu.

² Votul separat al consilierilor gubernialii români din Cluj, Ioan Alduleanu, Paul Dunca și Alexandru Lazăr, era contradictoriu și se situa pe o poziție de mijloc între intențiile politice de moment ale Vienei (în parte favorabile și românilor transilvăneni) și poziția și interesele nobilimii maghiare. Consilierii români nu se împotriveau publicării rescriptului imperial și convocării dietei de la Alba Iulia care urma să-și poată „expune dorințele către preainaltul său domnitor“. Cei trei români și-au unit vocile cu nobilii maghiari din guberniu, protestînd și înfierînd și ei „anticonstituționalismul“ monarhului, ale cărui măsuri cuprinse în rescriptul din 19 septembrie 1861 nu erau „legale“ întrucît nu respectau „terenul legal“ maghiar din 1848. Dar nu trebuie uitat nici un moment că respectarea așa-zisului teren „legal“ maghiar de la 1848, articolul de lege I (uniunea Transilvaniei cu Ungaria) și articolul II (legea electorală) erau în profundă contradicție cu spiritul democratic și cu interesele națiunii române. Conducătorii radicali români erau nemulțumiți mai ales de apărarea teoretică a „legalității maghiare“ pașoptiste de către consilierii români. Practic, convocarea dietei de la Alba Iulia, la care cei trei funcționari români nu s-au opus ci au criticat modalitatea folosită, ar fi fost în concordanță cu interesele naționale. Pentru a caracteriza votul separat al celor trei români, *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 82, îi aplică zicala „nici prea prea, nici foarte, foarte“ observînd că acesta era contradictoriu, din el rezultînd că „dieta e nelegală, dar dietă tot să fie“. De aceea afirmă Ilie Măcelariu că cei trei consilieri români doreau să slujească la doi stăpîni, adică atît la împărat, cît și la nobilii maghiari.

³ *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 82 recunoaște că a fost provocată să publice „o formală dezaprobare“ a votului separat în discuție; ziarul afirmă că autorii votului nu erau și nu au acționat ca reprezentanți ai națiunii și nici numirea lor în guberniul de la Cluj nu s-a făcut la cererea acestora.

⁴ Comitetul permanent ales în ianuarie 1861 la Conferința din Sibiu; era compus din A. Sterca Șuluțiu, A. Șaguna, I. Alduleanu, I. Bologna, I. Măcelariu P. Vasici, A. Voștomoaanu, I. Pinciu, G. Dăriș, I. Pușcariu, A. Sever, M. Nicola, I. Rațiu, D. Moldovan, G. Domșa, S. Fetti, I. Hodoș, I. Alexi, A. Bohățel, A. Lazăr

⁵ Andrei Șaguna.

⁶ Andrei Șaguna.

⁷ Ioan Hania, fruntaș român la 1848 și după aceea.

⁸ Iacob Mureșan, redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

⁹ Conrad Schmidt, comitele sașilor

¹⁰ Măcelariu va constata că „promisiunea“ de care vorbește a fost respectată cu o întîrziere de două luni. Reînnoita restaurare a scaunului Mercurii s-a făcut la 28 decembrie 1861 prin alegerea lui Ilie Măcelariu ca jude regal, Grigore Pop ca jude mic sau greav și Gustav Wendell, asesor. Deputați pentru Universitate au fost aleși Ilie Măcelariu și Wilhelm Löw (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 100 și *Idem*, XXV, 1862, nr. 1 la capitolul *Restaurarea în Mercurea. Două acte de alegere adevărat constituționale însoțite de o rară solemnitate populară s-au săvîrșit astăzi la noi*.

Mult stimat d-le și amice !

Dacă nu mi-ar fi cunoscut că nimeni nu poate să știe mai bine ca d-ta însuși ce înseamnă a scrie întetît și îmbulzit, ar trebui să mă escuz, fiind silit a-ți scrie — așa zicînd — mai după nemică. Voi, și sunt silit, a-ți scrie foarte scurt despre un obiect despre care dealtmîntea ar trebui să scriu coale întregi. Obiectul e următorul: încă în decursul verii trecute am avut ocaziune de vro cîteva ori a vorbi cu Ex[celența] [sa] comandantele g[e]n[er]al Muntele Nou ¹, și mai cu samă despre recrutațiune. Alaltăieri, aflîndu-mă în Sibii și făcînd cortenire pomenitului domn, adusă acesta iarăși acel obiect înainte, și intră alte-le-mi spusă că nu demult ar fi fost la dînsu o deputațiune din Săcele, și l-au rugat să li se ierte taxele restante pentru mai mulți ficiori cu cari au rămas în restanță încă din anii trecuți, și numi acea ru/gare de „*unbescheiden*“² și că vreau românii noștri „*eine extra Wurst*“³. Pe imputarea aceasta nemeritată i-am răspuns categorice că regimu, dacă vrea să fie drept, trebuie să facă excepțiune pentru oierii[*i*] noștri în privința recrutațiunii ⁴ și dacă nu pentru folosul oierilor înșiși, din cauze *politice* și pentru interesele regimului însuși. Mă provocă să-i demonstrez, și după ce îi vorbii mai bine de 1/2 oră, bolbăi ochii și-mi răspunsă „*Ihre Gründe scheinen von zicmlicher Tragweite zu sein, mir waren sie bis jetzt nicht bekannt*“⁶ etc., etc. și mă provocă să-i dau motivele desfășurate în scris, ce i-am și promis.

Știînd, deci, că d-ta te-ai ocupat foarte mult cu obiectul cvestionat, și te ocupi în ziua de azi, te rog — încît îți va ierta timpul — împărtășește-mi cit mai curînd opiniunea d-tale în privința aceasta, înțelegîndu-se de sine, dimpreună cu motivele. Cînd ți-ar fi la mină datele statistice despre darea pămîntului și a oilor sau vitelor peste tot ce plătesc oierii[*i*] noștri / din părțile Brașovului, și cantitatea productelor, ar fi foarte bine cînd mi le-ai împărtăși. Eu am făcut în privința aceasta încă în luna lui mai Î[naltului] Guvern, pentru oierii din scaunul acesta, un proiect respectiv o rugare: a) ca să li dea un contingent separat de recrute și nu după cheia generală (după 500 suflete un ficior) ci după 1000 sulete; b) taxa răsкупărării să se urce de la 1200 f. la 600 f. și c) recrutațiunea să se defigă pe 11 iuliu.

Am arătat, prin date statistice, că oierii[*i*] noștri nu au mai nice un beneficiu de la regim, nice în patrie, nice în provinciile turcești, căci în patrie nu posed singur singurele colibuțele, iară în patrie de dîncolo, adecă prin Turcia nu-i apără nice agenții, ba nice starostiile [ezaro] r[egești] și nice vreun tractat, ci se apără ei cu măciuca în mină în contra tartarilor păgîni și creștini, cînd statul și țara însuși trage atîtea și atîtea foloase după ei. Am arătat că economul de pămînt și toate celelalte clase ale societății omenești se pot suplini prin alții / din patrie sau și din întreaga monarhie, ba din toată lumea largă, iară economu de vite, dacă îi ia ciobanu de la oi, el e restrîns, dacă și nu numai la comuna lui, desigur numai la acelia comune cari trăiesc după același

ram de ciștișig, căci cioban numai acela poate fi care s-au dedat din copilărie a trăi numai și numai cu mălai și brinză, și iarăși tot numai în siguranță. Apoi am demonstrat prin exemple că cei mai mulți ce s-au luat la miliție dintră oieri, nefiind dedați la ciorba neamțului și cu zgomotul cel mare al cetăților și cazarmelor, sau au perit fără de a fi loviți de glonț, sau dacă și-au servit capituțașunea, mai mult cioban nu s-au putut face: *müthin ist das Militairinstitut für diese Classe ein Institut der Demoralisation u/nd/ der Zugrunderichtung* ⁹. În fine am adus și aceea înainte că dacă se va trata tot așa cu oieri[i] noștri, nu numai că nu va trage regimul simpatiile conaționa/lilor de dincolo — la ce nu poate să fie regimul indiferente — ci din contră, nu vor trece zeci de ani și toți oierii noștri își vor lua adio, și noi vom plăti lina în loc de 16 f. cu 32 f. și brinza, peile și carnea iarăși nu indoit ci întreit și pătrat. Asemenea va veni contribuțiunea cu un milion și mai bine mai puțin, căci și aști ani, aceia ce și-au vindut produsele în țară și le-au vindut cu mult mai bine pe bani sunători.

Așa, cred că tot cam asemenea sunt și împrejurările oierilor noștri de acolo; deci te rog încă o dată ai bunățate și-mi trimite și opiniunea d-tale.

Da în privința trebei despre care vorbiserăm deunăzi în Sibii, scris-ai Excelenții-Sale d. Mitropolit ⁷? Adecă despre careta pe seama d. V[asile] P[opp] ⁸ și ce ispravă ați mai făcut cu d. prota Popazu ⁹? Ai fost promis că mă vei înștiința, dară nu am primit încă nimica. Scrie-mi și despre treaba aceasta ceva sigur, ca să mă știu întogmi. Eu am fost zis adevărul, că mă voi / duce la Blaș, dară numai după ce mă vei înștiința că i-ai scris bătrînului.

Despre isprava d. comes locțiitor ¹⁰, îți scriu cu grabă numai atăta, că l-am primit și noi aicea cu pompă cît se poate și încă cu atîta mai virtos, căci cînd cu primirea d. vice-președinte ¹¹ ne-au însoțit sașii din toate comunele, fără să fie fost siliți sau provocați. Acuma le-au dat românilor împrumutu îndărăpt. A cercetat și biserica și casa de școală a românilor, a căror ticăloșie nu poate avea păreche în toată Transilvania. Se spărie însuși *Meister Conrad* în ce ticăloșie se află, și-mi zise: *Hier haben Sie Herr Königsrichter Vieles, sehr Vieles zu thun* ¹² la care i-am răspuns: *Allerdings u[nd] ins besondere die Schande meiner Vorgänger zu waschen* ¹³.

Că se poartă protocolul judecătoreiei (la poliție nu s-a putut din lipsa individului) și românește nu i-a plăcut, și zisă că nu poate părtini niceodată / *den Weg der Eroberung* ¹⁴ și să mă țin de lege la care iarăși i-am răspuns: *Es sind zwei Wege der Eroberung, jener der blätigen und ein zweiter der friedlichen Eroberung, auf diesen glaube ich muss man, u[nd] wird auch Ero. immer finden, u[nd] den ersten verdamme ich selbst* ¹⁶, și așa ne-am împăcat. Tot cam asemenea mi-a fost convorbirea și în privința depunerii jurămîntului, cînd i-am mai adaus și aceea că: *dass Festhalten an den vermoderten historichem Rechte und Praerogativem, dürfte oft mehr schaden, als das Abgehen davon, u[nd] wenn man sich auf den Standpunkt der friedlichen Eroberung stellt, u[nd] sich mit dem Zeitgeiste verfreundet* ¹⁶, și așa ne-a jurat și pe români și pe sași în amîndouă limbile.

Dacă nu are încătrău și-l iai cu binele, mai poți face cite ceva, cu toate că e sas încarnat. L-am rugat să ia însuși aicea în Mercurea porțiunea canonică înainte, dară nu a vrut, cu toate că i-am spus că toți vreau să ne scoată / ochii cu cite 2, 3 pămînte. A făcut totuși atîta, că în adunarea scăunală, după ce s-au cetit rezoluțiunile împărătești (a sașilor și a noastră), a zis că cit mai curînd să se facă porțiunile canonice cit se pot mai potrivite.

Recomandîndu-mă frățeștilor simțămînte, râmii al d-tale stimător amic,

E. Măcelariu./

¹ Conte Montenuovo, comandantul general al trupelor imperiale din Transilvania.

² „Nemodest“.

³ „Un cîrnat special“.

⁴ Date generale privind cererile comunelor de păstori români sibiieni în privința recrutării, vezi în *Telegraful român*, X, 1862, nr. 40 la rubrica *Protocolul ședinței artisticei comunei Opidului Rășinari ținută în 15/3 mai 1862 în cancelaria oficiului comunal sub președinția judeului Alaman Mitrea*.

⁵ „Motivele lor îmi par a fi destul de mare însemnătate; mie nu-mi erau cunoscute pînă acuma.“

⁶ „Deci institutul militar este pentru această clasă un institut al demoralizării și al distrugerii.“

⁷ Alexandru Sterca Șuluțiu.

⁸ Vasile Ladislau Popp, în acest timp vicepreședinte al guberniului Transilvaniei.

⁹ Ioan Popazu, protopop ortodox în Brașov, viitor episcop al Caransebeșului

¹⁰ Conrad Schmidt, comite săsesc.

¹¹ Vasile Ladislau Pop.

¹² „Aici, mult stimat d-le jude regesc, aveți mult, foarte mult de făcut.“

¹³ „Desigur, mai ales să șterg rușinea predecesorilor mei.“

¹⁴ „Drumul cuceririi.“

¹⁵ „Sînt două drumuri ale cuceririi, unul singeros și al doilea al cuceririi pașnice, și eu cred că pe această a doua cale trebuie să se meargă care se va găsi oricum iar prima am condamnat-o eu însumi întotdeauna.“

¹⁶ „Cramponarea de drepturile și prerogativelor istorice putrede ar dăuna deseori mai mult decît renunțarea la ele; și dacă ne situăm pe poziția unei cuceriri pașnice, și dacă ne împrietenim cu spiritul vremii...“

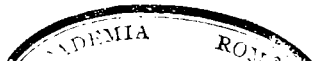
XIV

Cluș, 27/3 [1]867

Ilustrisime ! ?

În scrisoarea de mulțumită pe care ți-am expedit-o cu poșta de ieri, însemnasem că ca azi voi să-ți scriu mai pe larg despre tristele experiențe (sau dacă vrei bogatele) ce am făcut în P[esta]. Așa e, aveam de cuget să-și scriu cel puțin 10 coale, însă văd că ședința de azi, care a ținut mai pînă la 3 ore, și care nu a decurs fără luptă — venind și ceva pită la întrebare! — îmi făcu fie zis *tisztás*¹ românește *über die Rechnung*², și așa voi să fiu mai scurt ca precumu-mi luasem înainte.

Cu privire la a 2ª construcțiune din — de mine nemeritata — adresă³, ce mi-ați trimis, mă văd silit a-ți observa, d-le și frate, că nice

40 d-tale și nice celorlalți confrăți de acolo nu vă este cunoscut (cel puțin așa s-ar vedea din adresă) cum și ca ce am intrat eu în Dieta din P[esta]. Eu togma așa, ca și d-voastră de pe acolo, și ca toți românii cei adevărați, încă nu am sperat nicodată că națiunea română ar / avea de a aștepta vrun fel de libertate de la P[esta]. Nu, ferit-au D-zeu! Despre aceasta te vei convinge din alăturata dechierare ⁴ / .Dealtmintea nu vreau să zic nice acumă că prin aceea că intrind în orice calitate în Dieta din P[esta] aș fi lovit *der Nagel auf der Kopfen* ⁵ sau că nu aș fi făcut crampați ⁶, după zisa fratelui Iacob ⁷. Destul atita că m-am văzut — mai cu seamă de la 17 ianuaru a.c. încoace — și mai mult angagiat a intra, și că am și intrat, recunosc însă însuși că cu mult mai ușoară mi-a fost *intrarea* decit *ieșirea* !!! Și așa o primesc. Mulți îmi vor zice poate: Așa ți-a trebuit !!! Și asta o primesc.

40^v Acuma voi să trec la cele ce am văzut, auzit și esperiat în P[esta]. Poate-ți va fi cunoscut că încă pe la finea lui ianuaru ne-am înțeles vro cițiva inși, cari ne aflam în Cl[u]j dimpreună cu fratele R[ățiu] ⁸, ca cel puțin aceia cari ne dădusăm credenționalele, să plecăm cit mai curind, și să ne dăm o dechierare asemenea petițiunei din 31/12 [1]866 ⁹ / și cu aceea să fie finită toată acțiunea noastră pină la încoronare. În asta s-a învoit ambii căpitani supr[emi], B[ohățel] ¹⁰ et P[uşcariu] ¹¹, și era să pornim în 7/2. Înainte de a porni cu 1 oră-mi telegrafiază P[uşcariu]: „Pornește; eu urmez în 2—3 zile“.

Sosind în P[esta], aflu de loc că pe năsăudenii nu-i va verifica dieta, căci Districtul N[ăsăudului] nu a existat în [18]48 ¹² și așa ar fi în contra *jogfolytonoságului* ¹³, și așa de loc am înștiințat despre aceasta, intii prin telegraf și apoi în scris, pe căp[itanul] B[ohățel], provocindu-l totdeodată, sau să vină și să ia parte la acțiune, sau să-și revoce credenționalele, căci altmintea se va primi că *nu* e înțeles cu acțiunea noastră. Răspuns nu am primit încă nice în ziua de azi, ce nu poate însemna alta, decit *sinceritate boh[ățeliană]*.

41 Celălalt, cav[alerul] de P[uşcariu], încă se excuză cind cu una, cind cu alta, batăr de s-ar mai fi excuzat încă numai 3 zile, căci noi cei 4 inși ¹⁴ cari ne aflam atuncea în P[esta] eram cu toții înțeleși și era să pășim încă cu ocaziunea dezbatărilor asupra proporțiunii 1 / în 2 martie ¹⁵. Însă, poate spre nenorocirea mea, abia se începuse dezbaterea, îmi telegrafează P[uşcariu] că va sosi în 3/3, și tot atuncea primesc și una scrisoare de la soția mea, în care-mi scrie că dd. Ald[uleanu] ¹⁶ și Laz[ăr] ¹⁷ ar fi chemați în sus. În urma acestor știri, apoi, ne-am înțeles iarăși ca să nu luăm parte, ci să mai așteptăm pină la a 2 propunere ¹⁸, și așa, cind a venit vorba la votizare, am ieșit cu toții afară, deși mi se părea că pică păreții de rușine pe mine. În 3/3 seara pe la 10 ore sosește P[uşcariu] și așa, numai în dimineața următoare ne-am putut întâlni. După informațiunile ce i-am dat despre starea lucrului, care dealtmintea era tare simplă, se dechiară că el nicedecum nu poate fi înțeles ca să pășim în acea zi, ci să lăsăm pină se va informa mai bine. Despre ce, nu ne-a spus, ci a propus ca să ieșim la votizare afară. Cu care propunere nevoind nice unu a fi înțeleși, am otărit ca să rămînem în

41^v dietă, însă să ne dechiară că nu putem vota. Așa s-a și întâmplat; excepto Tulbașiu. /

Tot în 4/3 după amiazi am ținut o conferință, adică eu, P[ușcariu], Bal[omiri], Mold[ovan] și Tulb[așiu] în care s-au adus, în urma propunerilor din una și alta parte, următoarele concluze:

- 1) Constituirea conferinței (eu preș[edinte], Bal[omiri] actuar);
- 2) Să fim solidari;
- 3) Să luăm parte activă, însă numai la cauzele comune (după părerea lui B[alomiri], M[oldovan] și T[ulbașiu]; P[ușcariu] a fost de părere că la toate; eu la nice una, ci să rămănem pe lângă convingerile cu cari am pornit de acasă, și cuprinsul petițiunii din 31/10).

Din motivele cu care mă combătu P[ușcariu] amintesc numai 2: schimbarea împrejurărilor și diplomația mai înaltă. Stînd fieștecare pe lângă părerea sa, face P[ușcariu] următoarea propunere: *să nu facem nice un pas, pînă nu vom merge cu toții în corpore pe la miniștrii și înțelepții țării*. Propunerea mea în contra unui atari rușinătoriu concluzu pică. În ce stare mă adusă concluzu din urmă, a descrie mi-e cu neputință. Îți mărturisesc însă că nu am durmit un minut.

42 În ziua următoare, luînd pe B[alomiri] întră 4 ochi/înainte, îmi suc[c]ese a-l abate, și prin el și pe ceilalți, și așa s-a dus P[ușcariu] singur. Ce a isprăvit, nu ne-a spus, decît că contele Miko ¹⁹ i-ar fi dat randevu pe 1/2 / 4 ore, cînd togma era să avem iarăși conferință. Acestea le ținem în odaia lui P[ușcariu].

Cam un pîtrariu după 4 ore, cînd merg la conferință, aflu ușa încuiată, și cînd vrea kelerneu, la provocarea mea, să deschidă ușa, mă conving că ușa e încuiată din lăuntru, și așa fratele P[ușcariu] trebui să deschidă și se dădu în ceva jenat aflînd pe Hoszu ²⁰ cu dînsul în casă. No, dară, fu sincer cătră mine și-mi spusă că a aflat de lipsă a invita și pe H[ossu] la conferințele noastre, și așa îndată am și început a ne consulta.

Concluzele din 4/3 s-au luat la nouă dezbatere, primindu-se din nou cu acea singură adăugare, că H[ossu] se alătură lângă P[ușcariu].

42^v Aice vreau a însemna despre H[ossu] că, avînd mai de multe ori întălnire laolaltă, m-am convins că oriși/cum, afară de rătăcirea principiilor sale, e om cu caracter. El însuși a recunoscut că noi, fără a ne păta onoarea, atît a noastră cît și a națiunei, nu am putea face altcum decît ce am zis eu, însă dacă vrem să ne folosim și nouă și națiunei, nu e altă cale decît să dăm mina cu ungerii.

43 În 7/3 a venit P[ușcariu] tirziu în dietă, însă totuși înainte de ce cerusem cuvîntul, și așa-l mai provoc încă odată, să nu ne facem de rușine, și să se alăture lângă părerea mea, la care-mi răspunde: „Mai lasă, că ne vom mai înțelege“, și cu asta-mi întoarce spatele zîbind ca un cine. Ce mi s-a întimplat la vro cîteva minute după aceasta, le știi din jurnale, însă nu toate, căci nice redactorul *Concordiei* ²¹, care ședea lângă mine (numai unul ne despărțea) nu face pomenire despre aceea că mi-a strigat: „*E Dacoromania, azt hiszi hogy Bukarestben van! Szemtelenség! Le velle!*” ²², ba cînd mă fă/ceam că nu pricep cauza zgomo-

43^v

tului celui înfiorătoriu, și-l întreb pe Dobransky²³ care ședea lângă mine: „Was sole das bedeuten?“²⁴ Îmi strigă unu: „Esmeg tesszi magát a tolvaj!“²⁵ și vătămarea asta, *tolvaj*, m-a adus în minie, în care numai din *lapsus linguae* a ieșit din gură: „Tisztelt ház!“²⁶, căci aveam de cuget să nu vorbesc nice o vorbă ungurește. Cele pățite cu P[ușcariu] și *tolvaju* m-a scos din concept, ce-mi pare foarte rău. Dealtmîntrea Deák²⁷ nu în contra mea a fost infuriat, ci în contra alor săi însuși, și pare-mi-se că togma pentru cuvîntul *tolvaj*, pe care a trebuit să-l audă și dînsul. Dechierarea în scris aveam de gînd să o dau și în traducere maghiară ca, la cererea deputaților români din Ungaria, să se cetească, însă negătîndu-se (pare-mi-se că cu volia n-a isprăvit traducerea deputatului Roman²⁸), pînă în 11/3, am cercat a înmănuia președintelui²⁹ înainte de deschiderea / dezbaterilor, dară acesta văzînd că e în limba rom[ână] că ce cuprinde? Îi spusei. Îmi zisă apoi: „*Tehát nem petitio?*“³⁰ La care iarăși i-am răspuns: „*De hogy petitio, hiszem en nem jöttem petitionalni?*“³¹, și cu asta mi-o dădu îndărăpt, iară eu mi-am făcut complicitent³². Scurt după aceea, togma cînd vorbeam cu expeditoru ca să-mi trimită epistolia la Cluș, îmi zice la ureche un deputat rom[ân] din Ungaria: „Vezi de mergi de aicea, că nu e bine“. Că nu am lăsat să-mi zică de multe ori, se poate înțelege de la sine. Cînd am trecut prin ambit, care era inghesuit de deputați, aud pe unul zicînd: „*Oláh nyelvből akarta beadni, es még azt felelte az Elnöknek hogy ő nem jött petitionalni!*“³³. Dară nice cu acesta nu-mi veni să stau de vorbă, ci-mi păru bine că mă văd la larg, și acum mulțămesc lui D-zeu că mă aflu dincoace de *Királyhágó*³⁴./

44

Despre cav[alerul] de P[ușcariu] vei să mai știi și aceea, că a 3^a zi după sosire s-a înscris în clubul lui Deák, și că lui i-au dat diurnele de la 1/1 iară mie din 1/2. Iară la întrebarea ungurenilor³⁵ că pentru ce nu m-a pătinit, a zis că eu nu i-aș fi zis nimica că ce am de gînd. Ungurenii-l numesc pe P[ușcariu] Zsiga transilvăneanu. P[ușcariu] a scris Pres[identului] Gr[ois]³⁶ să aibă de grige, că am ascuns actele brașovenilor pentru tîrg.

Primește frățeasca salutare, cu care am rămas al d-tale stimătoriu amic,

*Ilie Ochilariu*³⁷.

P.S. Togma-mi scrie un amic din părțile Năsăudului, că o epistolă a mea ce i-am trimis deunazi i-ar fi venit cu sigilu rupt și sigilat cu sigilu poștal.

44^v

Idem./

¹ „Curat“. De la *tiszta*, din maghiară.

² Pentru socoteală.

³ 88 de brașoveni, în frunte cu pasivistul Bariț, îl felicitau pe activistul I. Măcelariu pentru curajul dovedit la 7 martie în dieta maghiară. Atacurile cu care l-au întimpinat deputații maghiari centraliști — afirmau brașovenii — au întărit pretutindenea convingerea că națiunea română „n-are să aștepte nici un fel de liberlate națională de la Pesta“. Propoziția este cuprinsă în al 2-lea aliniat al adresei brașovene de care vorbește Măcelariu în această scrisoare. Deputatul român își

exprimă acordul deplin cu această formulare și precizează că el a intrat în dietă doar cu scopul de a combate uniunea și a apăra legislația din 1863/4. Acest lucru fusese făcut cu curaj și demnitate chiar în mijlocul parlamentarilor maghiari. În adresă brașovenii referindu-se la deosebirea de tactică dintre activiști și pasiviști, subliniau că mijloacele de luptă puteau diferi, dar scopul comun era „libertatea legală a patriei, a națiunii și cea individuală”. Textul adresei în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 21

⁴ Protestul scris împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria, însoțit de o *Declarație de opinie* a fost publicat în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 23, 24. Vezi și B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 34–38.

⁵ „Cuiul în cap”.

⁶ Dureri de stomac, convulsii fizice.

⁷ Iacob Bologa, judecător la Tribunalul Suprem al Transilvaniei ce rezida încă în Cluj. Bologa va fi pensionat și Tribunalul mutat la Pesta.

⁸ Ioan Rațiu, avocat în Turda.

⁹ Petiția lui Bariț și Rațiu.

¹⁰ Alexandru Bohățel, căpitan suprem al Năsăudului.

¹¹ Ioan Pușcariu, căpitan suprem al Făgărașului.

¹² Districtul Năsăudului a fost înființat în 1861 pe vremea regimului Schmerling; a avut o administrație locală de stat românească. Liberalii maghiari calificau cele întreprinse atunci ca „tabula rasa” și „fixio juris”.

¹³ „Continuitate de drept”.

¹⁴ Ilie Măclariu, Ioan Moldovan, Ioan Balomiri, Ioan Tulbașiu. Datele privind conflictele din sinul clubului deputaților români ardeleni din dieta pestană și chemarea lui Alduleanu și Lazăr la Pesta, trimise prin această scrisoare a lui Măclariu către Bariț, apar în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 23.

¹⁵ Proiectul de lege privind impozitele în Transilvania. Vezi *Albina*, II, 1867, nr. 23–130. Redacția ziarului român pestan combate participarea deputaților români ardeleni la votarea legii cu privire la impozitul Transilvaniei și aprobă neparticiparea lor la votarea legii pentru recrutare. I. Moldovanu (în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 24) și I. Balomiri (în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 30) afirmă că, din motive bine stabilite, deputații români ardeleni nu au participat deloc, nici la votarea legii pentru stringerea contribuției în Marele Principat al Transilvaniei, deoarece ei nu se considerau ca făcând parte constitutivă din dieta Ungariei (veniseră doar pentru pregătirea actului încoronării regelui Ungariei, care era și mare principe al Transilvaniei) și nici nu recunoșteau acesteia dreptul de a lua decizii privind Transilvania. Neparticipând la vot, deputații ardeleni înțelegeau să-și manifeste protestul pasiv față de măsurile nelegale și abuzive ale dietei Ungariei. Ei au pregătit chiar și un protest contra legilor ce priveau Marele Principat, discutate în dieta Ungariei și doreau de fapt convocarea unei diete separate pentru Transilvania, care să discute și să voteze legile ce o priveau și se refereau la teritoriul ei. *Albina* îi acuză că nu au pregătit și prezentat protestele din timp, deci în zilele când proiectele de lege au ajuns la ordinea zilei în dietă. Dar așa cum am afirmat anterior, deputații români ardeleni au protestat pasiv, neparticipând la votarea lor. Interesant că redacția *Gazetei* (pasivistă prin excelență) nu era mulțumită de data aceasta de protestul pasiv, ci ar fi preferat ca românii ardeleni să voteze contra și să protesteze activ și zgomotos împotriva competenței dietei și ministerului Ungariei în problemele Transilvaniei, fiindcă „*qui tacet consentire videtur*”. Dar întrucât deputații români ardeleni nu considerau că fac parte constitutivă din dieta Ungariei, nu puteau deloc vota în cadrul ei (nici măcar contra).

¹⁶ Ioan Alduleanu, acum vicepreședinte al Tablei Regești din Tirgu Mureș.

¹⁷ Alexandru Lazăr, consilier la guberniul Transilvaniei.

¹⁸ Al doilea proiect de lege se referea la recrutare și întregirea armatei. Vezi *Albina*, II, 1867, nr. 22–129. Deputații români din Transilvania au procedat corect declarând în dieta maghiară că ei nu pot vota; fiindcă nu recunoșteau dreptul guvernului și parlamentului maghiar de a aduna recruți din Transilvania și nici nu considerau parlamentul ca for îndreptățită să discute sau să pună în dezbatere asemenea proiect de lege cu referire și la Transilvania; aceasta trebuia — în concepția deputaților români — să-și reglementeze recrutările și impozitele printr-o dietă și gu-

berniu propriu. I. Tulbașiu a strigat „nem“ (nu) când dicta Ungariei vota legea privind recrutările în Transilvania. Acuzația că deputații români transilvăneni au participat la votările din dieta pestană privind contribuția financiară a fost combătută și de Ilie Măcelariu în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 20. Presimțind parcă viitoarea lui pensionare forțată, deputatul Mercurii semnează corespondența lui din Cluj, 17/5 martie 1867: Ilie Măcelariu „pînă acum încă consilier regal gubernial“. El declară că „eu nici la un conclud al dietei pestane nu am votizat, nici prin șezute, nici prin sculate, iar la propozițiunea 1-a despre contribuțiune nici nu am fost de față“. Măcelariu se simte obligat să facă această precizare pentru a combate „infamiile și scorniturile“ răutăcioase și spre „salvarea onoarei mele și odihna alegătorilor mei“. Deci la votarea proiectului de lege privind contribuția în Transilvania, discutat la 2 martie, deputații români ardeleni au părăsit dieta iar la discutarea legii privind recrutările au declarat că nu pot vota (în 4 martie, cu excepția lui Tulbașiu care a votat contra).

¹⁶ Emerik Mikó, ministru în guvernul Andrassy, fostul guvernator al Transilvaniei în 1861.

²⁰ Iosif Hossu, deputat român unionist.

²¹ Sigismund Pop (!?).

²² „Acest daco-român crede că se află la București. Obrăznicie, Jos cu el!“

²³ Adolf Dobrjanski, lider politic ruten care a militat neabătut și cu hotărîre pentru acordarea drepturilor naționale pentru toate popoarele din monarhie. A colaborat și a fost prieten cu I. Măcelariu semnînd proiectul de lege românesc care nega competența dietei Ungariei de a „reglementa“ uniunea și cerea convocarea unei diete democratice (deci cu majoritate românească) în Transilvania; s-a împotrivit în parlament legii naționalităților a lui Deák. Pentru activitatea sa politică a fost pensionat forțat, întocmai ca și colegul său român I. Măcelariu sau sîrbul Svetozar Miletić.

²⁴ Ce poate să însemne aceasta.

²⁵ Și încă se preface, hoțul.

²⁶ Onorată cameră.

²⁷ Francisc Deák, unul din principalii autori ai dualismului austro-ungar.

²⁸ Alexandru Roman; nu era de acord cu participarea deputaților români transilvăneni la lucrările parlamentului din Pesta, fiind de părere că pentru românii din Transilvania istorică cea mai bună tactică de luptă era pasivismul. În acest context, probabil, Ilie Măcelariu are dreptate și într-adevăr Alexandru Roman, în mod intenționat, nu a tradus protestul său antiunionist și autonomist.

²⁹ Președintele dietei, probabil în acele zile Carol Zeyk.

³⁰ „Deci nu e petiție?“

³¹ „Da de unde petiție. Eu așa cred că nu am venit aici să petiționez.“

³² I. Măcelariu va retrimite însă președenției dietei pestane actul său de protest împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria (imediat după întoarcerea sa la Cluj).

³³ „A vrut s-o dea în limba română și încă îi răspunde președintelui că el n-a venit să petiționeze“.

³⁴ „Piatra Craiului.“

³⁵ Deputații români din Banat, Crișana, Maramureș prezenți în parlamentul maghiar formau un grup de 24 de lideri politici români. Dintre aceștia amintim: Alexandru Mocioni, Vincențiu Babeș, Alexandru Roman, Aloisie Vlad, Ioan Popovici Desseanu, Iosif Hodoș, Emanuil Gojdu.

³⁶ Gustav Grois, vicepreședintele al Guvernului Transilvaniei.

³⁷ Porecla lui Ilie Măcelariu dată de redacția revistei satirice românești din Pesta, *Gura satului*. Aceștia nu erau de acord cu adoptarea tacticii activiste de către românii din Marele Principat al Transilvaniei și au atacat destul de vehement — dar cîteodată neprincipal — poziția și activitatea deputaților români ardeleni din dieta; cei de la *Gura satului* au fost profund dezamăgiți și nemulțumiți de intrarea lui Măcelariu în dieta maghiară. Această nemulțumire a fost atenuată după atitudinea curajoasă a lui Măcelariu, în legătură cu combaterea uniunii, apărarea pronunțamentiştilor, împotrivirea față de legea naționalităților propusă de Deák etc. În 1869

Gura satului își manifestă deplinul acord cu poziția politică a lui Ilie „Ochilariu”, întrucât acesta nu numai că părăsește tactica activistă dar devine președintele Partidului Național Român (pasivist) de la Mercurea.

³⁸ Însemnarea lui G. Bariț: „1867. 11. Macelariu. Cluș, 27 mart. Răsp. 5 apr.”

XV

Cluș, 10/4 [1]867

Ilustrisime!

46 Sunt patru zile de cînd ți-am primit stimata epistolă d^{no} 5/4, și că nu ți-am răspuns încă pînă acuma, parte a fost cauza căci cele ce aș fi avut a-ți scrie sunt plus-minus cuprinsă în epistola din 6/4, parte pentru că nu mi-a conces timpul, pe care a trebuit să-l consințesc altei cauze mai momentoase, și anume cauzei nășăudenilor ¹, despre care ți-am amintit ceva și deunăzi, și care cauză după o dezbateră de 2 zile s-a decis în ședința de ieri. Știu că te vei interesa să știi ceva și despre soarta acestei cauze, care e următoarea: cele 44 comune s-au adresat cătră gub[erniu] ca să-i apere în contra nedreptăților ce li s-au făcut, și anume să subștearnă la Maj[estate] un recurs a lor, ce-l dădusă arch[iducelui] Ludwig în toamna trecută, pe care, pe lingă toată signatura imp[erială] li l-au respins cancelaria ². Gub[erniu], în ședința de ieri, în care s-au aflat 2 cons[ilieri] rom[âni], 2 cons[ilieri] magy[ari] și vice p[reședintele] G[rois] ³, a decis — să te miri! — unanim: că comisiu/nea regulătoare a fost incompetentă, că jalbele sunt în multe privințe motivate, așa, merită deosebita atențiune a ministerului ⁴, care din urmă se roagă a exopera ca să devină gub[erniu] în acea pusețiune a-și putea da părerea sa în merit, ce acum pentru aceea nu poate face, căci nu are toate actele. Așa, cred că de la gub[erniu] a fost de astă dată destul, iară a-ți descrie pe larg că cum s-a îndurat Excelsul ⁵ la concluzu de mai sus, las pînă la altă dată.

46° În cit pentru corespondința din nr. 23 ⁶, vei fi văzut și din scri-soarea mea din 6/4 că eu numai aceea aș dori ca să nu trec eu de corespondintele *Gazetei*, ce dealtminterea nice că sunt. Și aceasta mai mult pentru aceea căci așa ceva am întărit cătră mai mulți cu gura, și nu aș voi să devin mincinos. Iară adevărul corespondinței, togma cînd nu aș putea produce atâtea mărturii cîți ar pași din partea contrarie, ba / și cînd aș rămînea singur, îl caci pe mine. Fie ce va vrea D-zeul Spune-i deci și fratelui Iacob ⁷ ca să nu fie supărat, căci — oricum — vom împărți plăcinta laolaltă; eu voi șede la dubeală, dînsu va plăti vro 4000 f. Și iată, nu-i va veni așa greu ca cînd i-ar rămînea singur! ??? Ce zici ??? Că fratele Servian Popovici ⁸ s-a denumit de întiul secretar la Curtea casativă ⁹, vei ști; nu însă și aceea că frații magh[iari] și din asta a făcut întrebare de stat, și ca să compromită pe șeful tribunahului ¹⁰ au făcut arătare la Ministeriu, care apoi prin telegraf a sistat denumirea și a cerut actele, cu toate că la așa ceva numai Majestatea e îndreptățită, precum i s-a și răspuns. Cu toate acestea, denumitul a depus ieri jurămîntul.

Adresa aicea alăturată, care mi-au trimis-o alegătorii mei ¹¹, te rog a o da d-lui redactor M[ureșan]. Cu frățească salutare al d-tale stimătoriu,

47

E. Măcelariu./

¹ Între foștii grăniceri din 44 de comune ale districtului Năsăudului și autorități a izbucnit un lung conflict juridic în problema proprietății asupra unor munți și păduri, care înaintea desființării regimentelor grănicerești aparținuseră acestor comune. Înainte de 1851 proprietatea comunelor asupra munților și pădurilor a fost recunoscută din punct de vedere juridic și trecută în actele publice de stat, fără a exista nici o mențiune că asupra acestor păduri ar avea drept de proprietate și statul. În 1851 fiscul folosindu-se de decretarea stării de asediu și-a arogat dreptul de proprietate asupra unei mari părți a munților și pădurilor care ținuseră de comune. Apoi asupra acestor bunuri au început să ridice pretenții (cu câștig de cauză) și unele familii nobiliare (Kemény). Împotriva acestor nedreptăți încă în 1861 delegații năsăudenilor se adresează în mai multe rânduri monarhului. Prima delegație din 1861 a fost alcătuită din George Lica, Ioan Purceilă, Ioachim Mureșan, Vasiliu Marcu. În pofida acestor eforturi, o bună parte din proprietățile amintite rămân în proprietatea fiscoului și a unor persoane private de origine nobilă (așa cum a hotărât o comisie de trei „experți”, prezidată de un general pensionat). Protestele năsăudenilor n-au încetat, însă, ei continuând să se adreseze guvernului local din Transilvania, Împăratului și guvernului responsabil maghiar. Interesele lor materiale au fost apărate și în dieta de încoronare de la Pesta de către căpitanul suprem al Năsăudului, Alexandru Bohățel (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. IV, p. 206—211; *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 91).

² Cancelaria aulică a Transilvaniei condusă în 1866 de cancelarul aulic contele Haller Ferenc; după căderea lui Schmerling, aceasta era subordonată intereselor economice și politice ale nobilimii maghiare și era condusă de fapt, încă din 1865, de cancelarul aulic al Ungariei, contele Majláth. La data cînd Ilie Măcelariu scria această scrisoare, cancelaria nu mai exista, atribuțiile ei fiind preluate de guvernul maghiar condus de Iuliu Andrásy.

⁴ Cabinetul ministerial din Pesta, condus de Andrásy.

⁵ Guvernul Transilvaniei.

⁶ Corespondența privind protestul lui Ilie Măcelariu împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria; în nr. 23 al *Gazetei* apare prima parte și anume *Declarația de opinie* cu continuare în nr. 24.

⁷ Iacob Mureșan, redactorul *Gazetei*.

⁸ Servian Popovici, jurist român, participant de frunte în revoluția românească din Transilvania, în anii 1848—1849.

⁹ Tribunalul suprem al Transilvaniei.

¹⁰ Vasile Ladislau Pop.

¹¹ Pentru curajul dovedit în 7 martie 1867 în Parlamentul maghiar, I. Măcelariu a primit la 27 martie 1867 o adresă din partea alegătorilor săi din circumscripția electorală Poiana, scaunul Mercurii. Adresa era semnată de 152 de persoane, și purta sigiliile mai multor sate din împrejurimi; a fost publicată prin mijlocirea lui G. Bariț, în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 27. Alegătorii îi mulțumeau pentru faptul că a apărat independența legislativă și administrativă a Transilvaniei față de Ungaria și a pledat în favoarea menținerii legislației democratice sibiene din 1863—1864. Românii, înțelegînd că vocea și ideile lui Măcelariu nu au fost ascultate și au fost respinse de majoritatea dietei, își asigurau deputatul că aceștia au pătruns cu atât mai mult în inimile și în conștiința lor. Exprimîndu-și încrederea nemărginită în Ilie Măcelariu, alegătorii îi asigurau că erau gata pentru orice sacrificiu în vederea apărării patriei strămoșești și a drepturilor naționale. Deci iată că era posibil ca o adresă publică înaintată unui activist radical să fie tipărită prin intermediul unui pasivist, în coloanele unui for de presă de tendință pasivistă; și aceasta pentru că în fond era vorba de apărarea aceluiași program național.

Ilustrisime!

Aseară am primit de la frații făgărășeni aicea alăturata adresă ¹/_o pe care, incit nu se va fi trimis din altă parte redacțiunei *Gaz[etei]*, te rog a o da fratelui Iacob ²...

Aicea se vorbește tare că Hoszu Jozsi ar fi denumit de căpitan *mare* la Făgăraș ³, in locul cav[alerului] de Pușcariu], iar acesta, Pușcariu], ar fi aplicat la Ministeriu ⁴.

Primiți frățeasca salutare de la al d-tale stimătoriu,

E. Măcelariu./

48

¹ Pentru curajul de a fi uzat in parlamentul maghiar de dreptul folosirii limbii naționale, intrucit limba română era limbă oficială și politică egal îndreptățită cu cea maghiară (conform legislației sibiene din 1863/4). I. Măcelariu primește o adresă de mulțumire și din parlea intelectualilor și funcționarilor români din Făgăraș. Acesta era un centru activ și important al vieții naționale românești din Transilvania. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr 28.

² Iacob Mureșan.

³ Știrea nu s-a adevărit deoarece nu I. Hossu a devenit căpitan suprem al Făgărașului, ci Vasile Tămaș.

⁴ I. Pușcariu a fost promovat la un post important din Ministerul Cultelor și Învățămîntului.

XVII

[Cluj], 27/4 [1]867

Ilustrisime!

Nu știi de și ce-ți va fi răspuns unul sau altul din acești ce ne aflăm in capitală, la scrisoarea d-tale din urmă adresată nașului d-tale ¹, care scrisoare o am cetit și eu togma ieri. Nu știu, zic, nice una, nice alta, ba încă nice aceea, că care e părerea majorității in aceea ce privește cuprinsul acelei epistole. Eu însă trebuie să mărturisesc că nu sunt înțeles nicedecum cu părerea d-tale in privința purtării noastre, a românilor, ce am avea de a observa față cu com[isarul] reg[al] ². Și fiindcă te cunosc de acel bărbat, care e datat a prețului și părerile altuia, deși mai puțin versat in politică, sau a lui Pușcariu] in diplomația mai înaltă ³, voi să-ți spun că pentru ce nu sunt înțeles. Iată pentru ce: in cit am înțeles eu cuprinsul scrisorii de care e vorba, mi s-ar părea că d-ta ai profesa principiul / acela că „pentru aceea nu ne-am putea împăca cu magy[arii], pentru că nu ne înțelegem unii pe alții“, apoi că „pe unu ca P[é]ch]y l-am putea ciști[ga] cu informațiuni“. Ce *venigstens nach meiner bescheiden Ansicht* ⁴, nu stă nice una, nice alta. Nu pentru aceea nu ne putem apropia unii de alții, căci nu ne înțelegem, ci din contră, pentru că ne înțelegem prea bine. Și iarăși, altele trebuie să fie și mijloacele prin carii am putea să-l abatem pe P[é]ch]y la breazda cea dreaptă și legală. Carii ar fi acelia, nu le pomenesc, căci și fără aceea știu că le știți destul de bine.

49

Și eu sunt de părere ca să nu ne retragem, ce dealtmintrea mai cu seamă cei ce ne aflăm în oficiu nice că o putem face. Dară să mă obtrudu (*aufdringen*)⁵ și mai cu seamă pină încă nice nu știu ce voiește, și pentru ce, a se infor/ma de una și de alta, asta niceodată! Sau să-i facem ovațiuni, unde și în cit nu suntem restrinși prin împrejurări, în fine, încă și cu petițiuni generale, asta odată cu capul nu! Așa ceva ar însemna a dărma tot ce s-a făcut pină acuma, ar însemna *Kriherei*⁶, ar fi un ce nedemn pentru noi toți. Așa ceva ar putea face flanderii sau un Abdul⁷, însă niceodată un B[ariț]. Pardon, că sunt poate prea sincer.

Alta e dacă ne va provoca *mittel—oder unmittel bare*⁸, și iarăși, dacă vom vedea că ce direcțiune va lua. În cazul acesta și eu zic să nu ținem pisica ascunsă ... Dealtmintrea, însuși în niște cazuri ca cele togma pretrimise, ne-am putea întreba că oare ce informațiuni i-am putea da, cînd noi cu toții, de ani, am strigat și strigăm în toate zilele: „Asta și asta ne apasă“!/
 Pofteașcă Ex[celentă] sa et cons[ortes] a scoate petițiunea din 30/10⁹ din pulberea arhivului și din aceea-și poate procura cea mai bună informațiune. *Diese bescheidene Ausschanung empfehle ich Ihrer Aufmarksunkeit*¹⁰.

Precum ți-am scris și deunăzi, în 4/5 va ținea com[isarul] ședință gub[ernială] și cred că de loc atuncea-l voi provoca, sau se va vedea provocat, a se dechiera în privința uzuării limbei. Voi vedea cumu-mi va corege conceptele românești¹¹.

Sărbători fericite pofindu-ți, am rămas al d-tale stimătoriu amic,
Ochilariu./¹¹

¹ Pavel Vasici.

² Emanuel Péchy, comisar al guvernului maghiar pentru a infăptui uniunea Transilvaniei cu Ungaria și a veghea la păstrarea liniștii „ordinii publice“ instituită de regimul dualist.

³ Ioan Pușcariu. Ilie Măcelariu reproduce cuvintele lui Pușcariu rostite în fața lui la Pesta. Pușcariu încerca să obțină unele concesii autonomist-teritoriale locale sau să mențină unele din vechile drepturi politice pe calea tratativelor „diplomatice“ (diplomație mai înaltă) cu miniștrii și politicienii maghiari. De aceea Pușcariu a încercat să-l tempereze uneori pe I. Măcelariu pentru ca acesta să nu provoace și să nu-i întărească prea tare pe oamenii de stat maghiari, care astfel n-ar mai fi fost înclinați spre discuții sau compromisuri. Realitatea și mersul evenimentelor l-au putut convinge însă și pe Pușcariu că aceștia oricum nu aveau intenția să fie concesivi, nici măcar față de programele și cererile politice moderate ale popoarelor nemaghiare (Deak a respins proiectul lui I. Pușcariu privind realizarea unui compromis românomaghiar în problema uniunii prin păstrarea unei diete și aparat administrativ local în Transilvania). De aceea I. Măcelariu nu găsește practică calea diplomatică ci precizează respingerea clară și rezolută, protestul activ față de pretențiile și legile reacționare ale claselor dominante.

⁴ „Cel puțin după modesta mea opiniune.“

⁵ „A mă adresa.“

⁶ „Tîrlială.“

⁷ Andrei Șaguna.

⁸ „Direct sau indirect“.

⁹ Petiția lui G. Bariț și I. Rațiu din 1866 ce purta 1492 de semnături. La 30 octombrie 1866 acest act important al rezistenței pasiviste antiunioniste și antidualiste era deja redactat și definitivat, dar Rațiu a plecat și a fost primit

de Împărat la Viena doar în 31 decembrie 1866. De aceea în documentele din 1867 petiția apare cînd sub denumirea de petiția din 30 octombrie, cînd purtînd data de 31 decembrie (așa cum procedează și Măcelariu). El amintește de „pulgerea arhivului”, de unde Péchy ar fi trebuit să scoată petiția, fiindcă știa că autoritățile centrale vieneze au trimis memoriul românesc guvernului Transilvaniei din Cluj care l-a pus în arhivă, unde zăcea în momentul sosirii lui Péchy, de aproape 4 luni, fără a fi luat în considerare.

¹⁰ „Această modestă părere o recomand atenției d-voastră.”

¹¹ Însemnarea lui G. Bariț: „27/4 mai. Răspuns pe larg în 2 mai. II. Măcelariu”.

XVIII

Mercuria 8/1 [1]869

Stimate domnule și frate!

Sunt acușia 2 ani de zile de cînd ți-am scris mai pe urmă ¹ și mai tot atita — de nu și mai mult — de cînd ți-am primit ultima epistolă. Ei, și cite nu s-au întîmplat de atunceal! De cite ori nu o așa fi dat — zisa românului — pe un corn de țară, să te pot agrăi, să-ți pot auzi un unic cuvînt? Durere, nu am putut, nu s-a putut, și și mai mare durere, că nu poate nice acumă. Ei, dară, inima-mi apăsată are lipsă să-și răsufle, ea mă silește să întărump tăcerea lungă și neplăcută, ea mă silește, zic, ca să-ți scriu togma și pe acel rizico că te vei mira cum mai viu eu la aceea, să scriu, cînd acușia mai de 2 ani de zile a încetat toată corespondența intră noi. No, dară, miră-te de mine cit îți place, nu-mi pasă, numai de una te rog și asta e: să nu mi-o iai în nume de rău.

Vei gîndi, poate, că cine știe ce lucruri mari voi să-ți împărtășesc, începîndu-mi epistola cu atita prosopopie; vei supune, zic, că doară voi să-ți descriu (ne)activitatea noastră a dep[utaților] trans[ilvăneni] de la dieta în domnul răposată ², sau cel puțin meteahna de rebeliune ³ ce era să se întîmple mai deunăzi aicea în M[ercuria] și de care, multă-mită pîrîntășit îngrigiri a domnilor de la putere, cel puțin de *astă dată* am scăpat cu pielea curată. Spunînd așa ceva trebuie să-ți spun apriori că te înșeli amar, pentru că nu voi să fac de *astă dată* nice una, nice alta. Cea dintii nu, / pentru că o expunere mai detailată a aceleia, sunt necesitat a o amina pe de altă dată, iară despre înfricoșata catastrofă din 24/12 am scris mai pe larg fratelui Iacob ⁴ mai deunăzi, și sper a mai reveni la ea cit mai curînd.

Intregul și unicul object despre care vreau a-ți scrie de *astă dată* se reduce la împărtășirea unor — intonez: numai unor! — experiențe amare, făcute în zilele din urmă a petrecerii mele în capitala regească, de nu cumva-mi va mai veni ceva aminte pînă la fînitul scrisoarei. În privința experiențelor pe care vreau să ți le împărtășesc, însemn apriori că acelia poate nu vor fi nice o noutate pentru d-ta. Ei, dară sunt, sau cel puțin au fost, pentru mine. Ba se poate că-mi vei zice aceea: „Ei, amice, puține ai experiat în lume, dacă nu ai știut așa ceva de cînd ai învățat pe Azi-Buche (s 4)

Se pot — zic — toate acestea, dară eu sunt om curagios (?) și nu las să mă sparie orișicine! Numai în dietă!!!

Iată care sunt expunindele mele experiențe: lăsind la o parte aceea că *greșită* a fost sau ba intrarea noastră a citorva deputați români ⁵ în Dieta P[estei], zic: lăsind întrebarea aceasta la o parte, și anume pînă atuncea pînă cîndu-mi voi da raportul, despre care face aluziune și nr. 98 al *Gaz[etei]* ⁶, vreau să vorbesc / singur despre obiectul principal și *unic* pentru care s-a întimplat intrarea, adică despre întrebarea *uniunii*, și să-ți comunic ce faze a luat întrebarea aceasta fatală la unii și alții, cînd a venit lucru *ad fractionem panis*.

Cu provocare la epistola mea d^{to} 28/3 [1]867 din Cluș, în care am expus mai pe larg scîrnava purtare a marelui cavaler P[ușcariu], am să adaug că în tot decursul dietei, în cît atinge ținuta noastră a dep[utaților] rom[âni] observîndă la întrebarea uniunii, deși cu unele șovăituri s-au recunoscut fără deosebire încă și de cătră Hoszu ⁷, că ea nu poate să fie alta, decît care a fost în dieta sibiană ⁸ și cea din Cluș ⁹, și numai în privința aceea *quid faciendum* după rezolvarea uniunii erau păreri deosebite, fiind unii pentru ieșire din dietă, alții iarăși — aceștia erau cei mai mulți — pentru rămînere. Destul, zic, că combaterea legalității a legii de uniune sau a legilor ¹⁰ era primită de toți, afară de Hoszu, cum am și zis-o apriat în vorbirea mea din 17/7 [1]868, cînd am interpelat pentru pronunțiamențiști, și ce se vede și de acolo că nu a vorbit nime în contră.

După ce s-a subșternut proiectul regimului ¹¹ dietei, s-a statorit — precum știi — cunoscutul proiect de rezoluțiune ¹² în comuna cîințelegere cu deputații rom[âni] din Ungaria, cu sîrbii și croații. Unul din componătorii proiectului a fost și marele căpitan al Năsăudului, B[ohățel]. / În a 2^a conferință mixtă se primește și stătorește din nou; proiectul de rezoluțiune îl subscriem cu toții cei ce eram de față, și anume nouă transilvani toți, afară de nemeșu de Gridu, de Grideanu, care nice că voia să ia parte la conferințele noastre, ba și de acasă fugea, numai ca să nu dea față cu noi, zicînd că el nu poate subscrie așa ceva, togma acuma cînd se măresc lefile asesoriilor de la Tablă, apoi nice la dietă nu a putut veni, fiindcă a căpătat gilci *de uniune*. El batăr a fost mai sincer decît cei doi colegi ai lui, B[ohățel] și P[ușcariu].

Acuma să vedem cum s-au purtat cei doi din urmă. Că a scris proiectul și unul și altul se înțelege din cele premisă, și voi să adaug așa ce a urmat după aceea. Cavalierul P[ușcariu] își șterge numele din proiect de loc a 2^a zi și mijlocește adunarea unei conferințe numai a noastră a transilvanilor, în care s-a străduit din toata puterile a ne abate de la proiectul de rezoluțiune primit și scris, și încă hotărît nu în conferință de 7—8 inși, ci de 28 inși. Argumentele marelui cav[aler] sau, după cumu-l numesc alții, al copilului lui Reichenstein ¹³, erau *non plus ultra*. Aci voia a ne face să credem că ne-am face de toată rușinea înaintea Europei cu un atare proiect anticonstituțional și că am periclita / alt interesele naționale cît și pe ale noastre proprii (asta era cam de crezut, însă numai dezbinîndu-se în pășire), zicînd că el ar fi vorbit cu celebrități juridice, carii i-a zis că proiectul conține: *das aufgelegte verbreschen des Hochwerrates* ¹⁴. Aceastea sunt, *ipsissima*

verba (că cine sunt aceia celebriții, nu ne-a spus, se poate că Andrassy ¹⁵, Wenkheim ¹⁶ etc., etc., cu Popp ¹⁷ știu că n-a vorbit).

Aci iarăși vrea să ne facă să credem că un proiect al lui ¹⁸, pe care-l adusese gata și care în esență era cel al lui Rannicher ¹⁹, ar fi de tot asemenea cu proiectul de rezoluțiune de mai înainte, numai că e stilizat mai diplomatic. Punindu-se la votizare proiectul lui P[ușcariu], nu-l părtinește nimeni, numai nemeșu din Gridu. Cei[al]ți: dr. Tincu ²⁰, Bolomiri I[on] ²¹ și S[imion] ²², Tulbașiu ²³, dr. Petco ²⁴ și eu am rămas pe lângă concluzul de mai înainte. Iară cind vine rîndul la președintele, marele căpitan B[ohățel], ne-am mirat cu toții auzindu-l zicînd, și încă după ce s-a gîndit vro citeva minute, că *el nu se poate dechiera nice pro, nice contra*. Cu care răspuns nefiind mulțămîți nice unul, după unele expectorațiuni ale mele, în fine propune ca să se mai aducă încă odată proiectul de rezoluțiune la conferința mixtă. Se face și aceasta, în care singur cavalerul P[ușcariu], nefăcînd nice cea mai mică amintire despre proiectul său din conferința particulară, a cerut esmiterea alineii despre legea uniunii. Nepărtinîndu-l însă nime, subscrie din nou proiectul, iară marele căpitan asemenea mulțămeste din nou conferinței, căci i-a concredut subșternera / proiectului de rezoluțiune, promițînd sărbătorește că-l va apăra din toate puterile. Asta a zis-o B[ohățel] de 2 ori în fața a 24 de deputați. A 2^a zi cine își șterge iarăși numele? Cavalerul! No, dară, pe acesta am avut ocaziune a-l cunoaște în iarna trecută, și spun drept că toată purtarea lui, deși destul de ticăloasă, nu m-a mîhnit într-atita, cit cea a marelui căpitan. El e obiectul experințelor mele, pe carii am zis mai sus că vreau să ți le împărtășesc. El e care mi-a adus acea tristă convingere că amploniații români sunt într-adevăr numai sateliții și sclavii superiorilor lor. Dealtminterea, las să urmeze și să vorbească faptele. În urma înțelegerii din conferință, proiectul era să se subștearnă în ziua următoare, însă cine nu vine la dietă? B[ohățel]! A 2^a zi vine, însă amină subșternera, din motiv că s-ar fi dechierat mai mulți că voiesc să se subscrie și ei. Mai trec 2 sau 3 zile, în carii B[ohățel] asemenea nu vine la dietă, numai după începerea dezbaterilor, escuzîndu-se cînd cu una, cînd cu alta. Îmboldit, însă, din toate părțile, dechieră totuși că ca mine negreșitu-l va subșterne. Vine și ziua aceasta, se începe cetirea protocolului, însă B[ohățel] nicăierea. În fine-l află Hodoș ²⁶ pe la 10 1/2 ore în ambit, singur, și-l provocă ca, pentru D-zeu, să intre în dietă și să subștearnă proiectul, căci e ultima și și cea mai potrivită zi, intrînd togma croații mai întiu în dietă ²⁶. B[ohățel] îi promite lui Hodoș că de bună seamă vine și-l va subșterne. Și așa, H[odoș] petrecîndu-l pe B[ohățel] pînă la ușa dietei, vine pe alt ambit, și-mi spune că B[ohățel] / va subșterne deloc proiectul. Ne uităm încoace și încolo în dietă. B[ohățel] nicăierea. Se duce H[odoș] din nouă și-l află tot în ambit, însă de astă dată cu cavalerul P[ușcariu]. La repețiata întrebare că pentru ce nu vine în dietă etc., etc., îi răspunde B[ohățel] că nu poate subșterne proiectul, pentru că i-ar fi zis Wenkheim că dacă se va subșterne acel proiect cu subscripțiunea lui, adecă a marelui căpitan, în 24 ore nu va fi căpitan suprem.

H[odoș] îi cere hirtia și mi-o aduce mie, pe care desfăcându-o vedem cu toții că B[ohățel] și-a șters numele, și așa am fost silit să subștern eu, ca al 2^{lea} subscriptoriu, proiectul. Ce s-a întâmplat după aceea vei fi văzut din jurnale²⁷. În cit pentru vorbirea mea, adaug că jurnalele au adus-o cit de schimonosită. Mi-a rămas atit cea rostită în cauza naționalităților²⁸ (pentru care era să-mi dea Bonis Samuel²⁹ o palmă), cit și pe cea de la uniune la baroul dietei³⁰, le voi publica însă, îndată ce vor veni actele dietale.

58

Nu știu de, și din care parte, ai avut ocaziune să cunoști pe marele căpitan B[ohățel]. Eu însă-ți mărturisesc că nu aș fi crezut niceodată așa ceva despre dînsul. Nu, niceodată! Să-mi fie pus W[enkheim] 100 de furci înainte, să nu fi avut nice ce să mînc, afară de orișice leafă, și nu aș fi putut să nu răspund: „Togma pentru aceea pentru că-mi ameninți cu așa ceva, voi să subștern proiectul, și-mi pare foarte rău că nu am pomenit aceasta *apriat* în vorbirea mea“ / . Din excuzarea lui B[ohățel] pentru ce nu a vrut să subștearnă proiectul, în combinare cu alte știri ce mi-au venit, m-am convins că cavalierul de P[ușcariu] a reportat nu numai cele ce s-au vorbit în conferințele noastre, ci și altele ce nu s-au vorbit, sau, cu alte cuvinte, ce precum a fost copilu lui R[eichenstein], așa e acuma a lui Andr[ássy].

Acuma, după ce ți-am împărtășit marile mele experiențe, după ce te-am făcut gazdă (?), vreau să te incomodez cu o foarte mare rugare. Eu aș avea o foarte mare plăcere să cetesc *Românul*³¹, ci dară parale nu sunt, și așa dînd deunăzi în vorbă despre aceasta cu un cunoscut, primii sfatul să mă adresez către d-ta, de unde-mi iau voie ca, dacă ai cunoștință cu concernintele redactor³², să ai bunătate a-mi mijloci venirea unui exemplariu pe un *bogdea prostea*, fiindcă și fără de aceea vrea să știe toată lumea — ungurească — că se împart mii de exemplare în țară. Mi-ai face într-adevăr o foarte mare bucurie dacă mi-ai putea împlini această rugare, înțelegîndu-se de sine că numai dacă relațiile-ți iartă așa ceva.

Da de amnestia pronunțamentiştilor³³ ce zici? Eu, spun drept, mai tare m-am supărat cînd am auzit-o, ca cînd m-a înțepat Andrașu! Și togma așa m-am și dechierat deunăzi cătră Raining, cînd am vorbit despre catastrofa de la crăciunul sașilor.

Despre o altă convorbire ce am avut în sept[embrie] cu Barbă-Mare³⁴ din Sibii, care-mi spusă că uneații toți sunt cumpărați de iezuiți, de altă dată, sperînd că voi să te cercetez în 2—3 săptămîni, de nu cumva te vei teme că prin aceasta vei veni în discredit (?) la regim! Pensionarea lui Popp nu se adeverește, însă tare posibil că va urma.

Anul nou la mulți ani îți poștește al d-tale amic,

58^a*E. Măcelariu.*³⁵

¹ În urma adîncirii disputelor dintre activiști și pasiviști relațiile dintre I. Măcelariu și G. Bariț se înrăutățesc și corespondența lor se întrerupe aproape 2 ani. Inițial, în ianuarie 1867, I. Măcelariu intră în dietă în urma unei conferințe clujene la care ia parte și șeful pasivist I. Rațiu. Acesta, pentru a lărgi sfera rezistenței naționale este de acord cu plecarea lui I. Măcelariu și a celorlalți deputați români

în dieta maghiară, pentru a apăra și promova acolo punctele memoriului alcătuit de el și de Bariț în anul precedent. I. Măcelariu l-a apărat și în ședințele guvernului din Cluj și el îi spune lui Pavel Vasici că intenționează să vorbească în limba română și să combată hotărât uniunea și politica de dominație națională a guvernului maghiar. Pavel Vasici îi scrie imediat lui Bariț despre intențiile și motivele pentru care I. Măcelariu pleacă la Pesta, cerindu-i acestuia ca presa pasivistă să nu-l judece prea aspru pe Măcelariu, tocmai fiindcă linia lui politică programatică era identică cu a pasiviștilor. La început Bariț acceptă acest sfat și după cum am văzut semnează el însuși adresa de mulțumire către I. Măcelariu trimisă de 88 de români din Brașov. Dar încoronarea din 8 iunie, desființarea legislației sibiene prin rescriptul din 20 iunie amarăsc pe românii Transilvaniei încit rezerva și ostilitatea lor față de dieta maghiară crește și mai mult. I. Măcelariu însuși își depune mandatul și bineînțeles că pasiviștii au fost de acord și le-ar fi convenit ieșirea lui Măcelariu din dietă. Dar I. Măcelariu a fost din nou reales deputat în scaunul Mercurii, tocmai fiindcă alegătorii lui îi apreciau curajul cu care apăra programul național. Fiind reales, I. Măcelariu își prezintă din nou mandatul și reintră în dieta maghiară. Acest gest l-a îndepărtat de Bariț și i-au adus critici vehemente din partea presei pasiviste (mai ales *Federațiunea, Gura satului*). Totuși activistul I. Măcelariu își fundamentează neclintit lupta politică pe principiile autonomiste antiunioniste și pe egalitatea politică națională apărind cu curaj la 17 iulie 1868 pe pronunțamențiști și programul lor (pasiviști) și declarând legea uniunii ca nevalidă și nevalabilă, fapt ce-i aduse pensionarea forțată efectuată într-o ședință specială a Consiliului de Miniștri. Unii pasiviști continuă să-l aprecieze pe Măcelariu chiar dacă Bariț este supărat pe el.

² Dieta de încoronare de la Pesta 1865–1868.

³ În luna decembrie 1868 între trei țărani români și circiumarul sas Felmer a izbucnit un conflict, în timpul căruia unul din țărani îi zise circiumarului: „așteaptă sasule, că-ți vine acuși crăciunul tău.“ Autoritățile maghiare – cărora Felmer le povestise întreaga întâmplare – raportează și arată în mod tendențios că românii vor să se răscole în noaptea de crăciun și să ucidă pe toți sașii și ungarii din scaunul Mercurii. De asemenea cazul este raportat de comesul rațiunii sășești contelui Emanuel Péchy, comisarul guvernului cu sublinierea că era posibil ca asemenea revolte singeroase să izbucnească și în alte părți ale Transilvaniei. În mod voit autoritățile maghiare exagerează incidentul privat și local din Mercurea pentru a scoate trupele din cazărmi și a-i intimida pe români; aceștia erau într-adevăr nemulțumiți de legislația dietală recentă și atmosfera politică din țară era grea și încercată, dar în nici un caz ei nu s-au gândit să-i măcelărească pe țărani și tirgoveții sași sau maghiari cu care au conviețuit și au muncit alături vreme îndelungată. Manevrela politicianilor maghiari erau însă mai adinci; ei urmăreau să lovească în alianța româno-săsească care s-a manifestat destul de pregnant în lupta comună dusă pentru apărarea autonomiei Transilvaniei față de Ungaria (mai ales în scaunul Mercurii unde românii și sașii au sprijinit cu entuziasm activitatea desfășurată în acest sens de I. Măcelariu). Autoritățile maghiare urmăreau deci să-l discrediteze pe Ilie Măcelariu în fața sașilor. (*Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1869, nr. 95).

⁴ Iacob Mureșeanu.

⁵ În Dieta de încoronare de la Pesta au intrat următorii deputați români din Transilvania: I. Măcelariu, I. Pușcariu, I. Balomiri, I. Moldovan, L. Petcu, A. Tincu, I. Tulbașiu, A. Bohățel, Matei P. Grideanu, S. Balomiri, I. Hossu. Au mai fost aleși din Năsăud, Grigore Moisi (mandatul său a fost însă invalidat pe motiv că nu cunoaște limba maghiară) și I. Rațiu, dar el nu intră în dietă.

⁶ În *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 98 la capitolul *Ungaria se trec în revistă acțiunile întreprinse de diferite partide în vederea adoptării programelor politice pentru alegerile din 1869 și în același timp se preciza poziția lor față de rezultatele ciclului parlamentar al dietei de încoronare de la Pesta (1865–1868)*. Partida deakistă manifestându-și satisfacția față de legislația adoptată în dieta precedentă, își propunea să acționeze în continuare în sensul respectării și întăririi ei, pe baza învoielii din 1867 (Anton Szapáry, Francisc Pulski și redactorii de la *Pesti Napló* (Király) și *Századunk* (Urházy)). Partida extremei maghiare, arătând că dieta de încoronare de la Pesta n-a corespuns așteptărilor și intereselor poporului,

își propunea în rapoartele ei să militeze pentru ca Ungaria să devină un regat cu adevărat liber și ministerele comune austro-ungare să fie desființate, armata maghiară să nu depindă de Viena etc. Corespondentul *Gazetei*, observând că comitatul Heves și stnga maghiară au întocmit rapoarte în care își manifestă insatisfacția față de dieta trecută, scria cu vădit reproș că „asemenea rapoarte române încă nu citirăm” (ceea ce era o invitație adresată foștilor deputați români ardeleni să alcătuiască asemenea rapoarte). *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1869, nr. 99 publică o „rugare constituțională” prin care foștii deputați români sînt invitați să-și convoace alegători în fața cărora să prezinte rapoarte pentru ca aceștia să-și dea seama „încît dinșii au corespons misiunii luate și cu ce rezultat”. I. Măcelariu scrie această scrisoare și alta lui Alexandru Roman în care explică atitudinea lui și a celorlalți deputați din dietă față de problema uniunii (vezi *Federațiunea*, III, 1869, nr. 13—198).

⁷ Iosif Hossu, acum consilier în Ministerul de Interne din Budapesta.

⁸ Dieta din 1863—1864.

⁹ Dieta din Cluj din 1865, cînd 29 de deputați români, printre care și I. Măcelariu, protestează împotriva uniunii.

¹⁰ Art. VII de la Pojon și art. I de la Cluj din 1848.

¹¹ Textul proiectului de lege oficial al „reglementării” uniunii în *Pesti Napló*, XIX, 1868, nr. 270—5402 și T. V. Păcățian, *Op. cit.*, IV, p. 839—842.

¹² Contraproiectul clubului deputaților naționali care încerca să salveze autonomia Transilvaniei și să obțină convocarea unei diete democratice, aleasă de către alegătorii ce plăteau un cens de 5 florini (ca în Ungaria), în T. V. Păcățian *Op. cit.*, IV, p. 463—464.

¹³ Baronul Reichenstein, vicedcancelar aulic al Transilvaniei sub regimul lui Schmerling.

¹⁴ „O crimă de înaltă trădare de care a fost acuzat”.

¹⁵ Iuliu Andrassy, primul ministru al Ungariei.

¹⁶ Wenkheim Béla, ministru de interne.

¹⁷ Vasile Ladislav Popp.

¹⁸ Proiectul lui Pușcariu, asemănător compromisului croato-maghiar din 1868 (Nagodba), în privința reglementării uniunii Transilvaniei cu Ungaria. El încerca să salveze o dietă și o administrație separată pentru Transilvania istorică în schimbul recunoașterii unor afaceri comune între aceasta și dieta Ungariei. (*Observatoriul*, VII, 1884, nr. 10).

¹⁹ Iacob Rannicher, adept al unei uniuni condiționale de supraviețuirea unor elemente autonomiste locale (dietă și aparat administrativ propriu, dar cu recunoașterea afacerilor comune transilvano-maghiare reglementate de organele locale împreună cu cele centrale din Pesta).

²⁰ Avram Tincu, deputat; lider curajos, el susține pe I. Măcelariu în lupta contra uniunii, dar deputații maghiari nu-l lasă să vorbească pe motiv că neștiind perfect maghiara își citește discursul, fapt nepermis de regulament. În 1871 militează pentru adunarea românilor pe Cîmpia Libertății de la Blaj ca soluție de luptă împotriva dualismului.

²¹ Ioan Balomiri, deputat.

²² Simion Balomiri, deputat.

²³ Ioan Tulbașiu, deputat.

²⁴ Lazăr Petcu, deputat; a declarat că proiectul maghiar al uniunii Transilvaniei cu Ungaria este ca o plantă exotică care nu va prinde rădăcini întrucît românii majoritari din Transilvania nu erau de acord cu el.

²⁵ Iosif Hodos.

²⁶ 24 noiembrie 1868.

²⁷ *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1868, nr. 89; 90; 93. *Federațiunea*, I, 1868, nr. 166; *Albina*, III, 1868, nr. 118.

²⁸ Cuvîntare rostită la 28 noiembrie 1868. Vezi în Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, p. 744—750.

²⁹ Bonis Sămuel, deputat maghiar al stîngii centrale, cel care la 1849 fusese însărcinat cu paza coroanei regale maghiare.

³⁰ Cuvîntare rostită la 1 decembrie 1868. Vezi în T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. IV, p. 799—804.

³¹ *Românul*, ziar politic, comercial, literar liberal, întemeiat de C.A. Rosetti. Între 21 iulie 1866 și 1 aprilie 1871 redactor era Eugeniu Carada (N e r v a H o d o ș - A l . S a d i I o n e s c u , *Publicațiunile periodice românești*, I, București, 1913, p. 624–625.)

³² Eugeniu Carada.

³³ La 16 decembrie 1868, pentru a liniști spiritele, înfierbântate și revoltate ale românilor transilvăneni, Împăratul Francisc Josif I și ministrul de justiție Horváth Boldizsár suspendă urmărirea juridică a autorilor *Pronunciamentului din Blaj* (mai 1868). Cei urmăriți și puși sub acuzare pentru „conturbarea păcii publice” erau Iacob Mureșeanu, redactorul *Gazetei Transilvaniei*, Basiliu Rațiu, canonic și prepozit la Blaj, Elie Vlăsău și Grigore Mihaly, canonici în Blaj, Ioan M. Moldovan, Gavril Pop, Alexandru Micu, profesori în Blaj și Dumitru Farago (care fuge în România). Date mai ample despre această problemă S. R e l e g a n , *Pronunciamentul de la Blaj*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 127–142.

³⁴ Andrei Șaguna.

³⁵ Date și fragmente din scrisoarea aceasta apar și în *Federațiunea*, III, 1869, nr. 13–198.

³⁶ Însemnarea lui G. Bariț „8 ian. 1869. Răsp: 16/4 ian. 1869”.

XIX¹

Barbă Mare² inclinat a ține conferință. Pentru intilnire sunt gata a veni la Făgăraș. Ce zici?³

Elia./

¹ Telegramă trimisă de Măcelariu lui Bariț din Sibiu la 10 ianuarie 1869.

² Andrei Șaguna.

³ Încercarea de a ține conferință la Făgăraș nu a dus la nici un rezultat.

XX¹

Ești de acord să convoc eu o conferință a inteligenței noastre transilvane la Mercurea². Răspunde!

Ilie./

¹ Telegramă trimisă de Măcelariu lui Bariț din Sibiu la 20 februarie 1869.

² Una din cele trei telegrame formulate la Sibiu în urma consfăturii politice din 20 februarie 1869, la care au participat I. Măcelariu, V. Roman, I. Bologa. Scopul acestor telegrame era obținerea consimțământului și a sprijinului lui G. Bariț, G. Manu, I. Rațiu, în marea acțiune de convocare a unei conferințe naționale în vederea întemeierii Partidului Național Român. Bariț răspunde afirmativ tot printr-o telegramă în care își anunță colegii de luptă și idei că le va trimite cit se poate de urgent și o scrisoare în legătură cu importanta acțiune ce urma să aibă loc (Vezi B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 158–159).

XXI

Sibiu, 23/2 [1]869

Mult stimat d-le și frate!

Stimata-ți epistolă din urmă o am primit ieri aicea în Sibiu¹, și-ți mărturisesc că nu numai eu, ci și alții cărora le-am cetit-o, sau o

au cetit-o, ne-am dechierat deplin înțeleși cu întreg cuprinsul aceleia. Și noi am zis și zicem că am întârziat, însă am crezut că mai bine și mai târziu decît niceodată. Și noi tot numai cam acelea rezultate am sperat și sperăm de la conferință indigitată ², pe cari [e]-am văzut desfășurîndu-se de dv., dară pe lingă toate acestea, nu e cu neputință a ajunge la un fel de solidaritate ³ de care nu am avut poate niceodată mai mare necesitate ca togma acuma. Te vei mira, poate, că cum mai pot eu vorbi de solidaritate, după atîta destrămare, atîta confuziune în care ne aflăm. Și totuși mai citez a repeți încă o dată că concluzul conferinței noastre se va îmbrățișa mai de întreaga inteligență română. Dară voi să însemn și aceea, că sub ce condițiuni îmi fac eu asemenea iluziune. Și din acestea vreau să înșir numai una, care e principală, și aceasta e: dacă *d-ta* nu vei lipsi de la conferința cvestionată, de unde și viu a te ruga din toată inima ca să ai bunătate să vii în toată privința ⁴ și să conlucri pe toate căile, ca să vină și alții cit de mulți. De altmîntrenea-ți mărturisesc că m-a jenant foarte să iau eu inițiativa ce numai eu și bunul D-zeu / știe cu cită sfială o am făcut, la care însă mai adaug și aceea, că dacă nu aș fi contat cu toată siguritatea la participarea *d-tale* și a fratelui Rațiu ⁵, nu o făceam niceodată.

61

Vei să știi că cînd ți-am telegrafiat dumatile, am telegrafiat și lui dr. Rațiu și G. Manu ⁶ din Deș; și unul și altul s-a dechierat pentru conchemarea conferinței; cel din urmă e însă pentru Turda, și nu Mercurea.

Convocarea ⁷ o am trimis-o cu poșta de azi la toate jurnalele române. Te rog a recomănda cercetarea conferinței în *Gazetă* sub propria subscriere ⁸.

Uitasem în apel să amintesc și aceea, că de cvartir și cele trebuincioase voi îngriji eu; adausul acesta ar fi bine să-l facă redacțiunea ⁹.

Cit mai curînd voi face un al 2-lea apel către colegii mei ¹⁰, ca să ne înfătoșăm la conferință cu toții, ca la unicul for competente a decide asupra purtării noastre din dietă.

Abdul ¹¹ încă nu știe nimica de conferință, însă am de gînd a-l invita și pe dinsul, precum și pe celălalt mitropolit ¹², în scris. Voi să scriu și lui Vodă ¹³, dară numai după publicarea apelului.

La revedere în Mercurea al *d-tale* stimătoriu amic,

E. Măcelariu. ¹⁴

61°

¹ Scrisoarea promisă de Bariț în telegrama de răspuns către I. Măcelariu, care a fost discutată și dezbătută în 22 februarie 1869 într-o consfătuire politică la care au participat: I. Măcelariu, I. Bologa, V. Roman și I. Hania, singurii lideri din Sibiu, care știau în acel moment că s-a declanșat acțiunea de convocare a ședinței naționale pentru întemeierea partidului (B.A.R., mss. nr. 1001 rom. f. 158—159). Detalii la Bujor Surdu, *Conferința națională de la Miercurea (1869)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 173—211 și Dumitru Suciu, *Din lupta politică românească: Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, Series Historia, 1972, fasc. 2, p. 77—88.

² Conferința de la Mercurea.

³ Previțiune justă a lui I. Măcelariu; aproape în unanimitate participanții votează pentru pasivitate (formula pasivității absolute).

⁴ G. Bariț nu participă la conferința de la Miercurea; el afirmă că dacă s-ar fi dus și el la conferință ar fi existat pericolul suspendării ei de către autorități.

⁵ Deși gîndea ca și Bariț, I. Rațiu vine totuși la conferință; este rugat și presat de reprezentanții românilor din Cluj, Gherla, Dej și Năsăud, care trec pe la el prin Turda și-l cheamă la Miercurea, pentru că se temeau — fără temeii — de răspîndirea unor zvonuri că acolo „vor a ne bate activiștii”. (Keith Hitchins, L. Măișor, *Coroșdența lui I. Rațiu cu G. Barițiu, 1861—1892*, Cluj, 1970 p. 201.)

⁶ Gabriel Man, militant național pasivist, care s-a declarat pentru această tactică încă în februarie 1869 în cadrul unei conferințe a românilor din Dej. La 27 februarie 1869 G. Man, într-o ședință a adunării comitatului ce a avut loc la Dej, prezintă propunerea românilor de a nu se organiza alegeri pentru ciclul parlamentar 1869—1872 și de a nu se trimite reprezentanți ai Transilvaniei în dieta Ungariei.

⁷ Vezi *Apelul de convocare* semnat de I. Măcelariu la Miercurea în 10/22 februarie 1869 în T. V. Păcăția n, *Op. cit.*, V, p. 61—62.

⁸ G. Bariț nu semnează însă nici un articol în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, prin care să recomande participarea la Conferința de la Miercurea. *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, 1869, nr. 12 publică *Convocarea* fără nici un fel de comentariu. Visarion Roman este puțin supărat și îi scrie lui Bariț: „D. Mureșanu a publicat apelul într-un mod mai ca și *Telegraful*, fără ca să îndemne cu un cuvînt măcar, ca să vină oamenii” (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 163).

⁹ Redacția *Gazetei* nu inserează această precizare.

¹⁰ Adică deputații români din Transilvania istorică, foști participanți la dietă (1865—1868). Al doilea apel nu s-a mai trimis.

¹¹ Andrei Șaguna.

¹² Ioan Vancea, mitropolitul greco-catolic. Nici unul dintre mitropoliți nu va participa la Conferința de la Miercurea. De fapt, acest lucru nici nu era posibil și nici nu era de dorit intrucit dacă mitropoliții — ca persoane oficiale — luau parte activă la această consfătuire politică, guvernul avea motive să lovească și în terenul cîștigat de națiune pe tărîm bisericesc sau confesional școlar.

¹³ Emanuel Péchy, comisarul regal pentru Transilvania. Este vorba de scrisoarea bine ticluită pe care a scris-o I. Măcelariu comisarului regal cu scopul obținerii aprobării ținerii Conferinței de la Miercurea; ea a fost expediată abia la 25 februarie 1869 (T. V. Păcăția n, *Op. cit.*, p. 74—75).

¹⁴ Însemnarea lui G. Bariț: „1869. Ilie Măcelariu. Sibii. 23 febr. Răsp. prin Vis. Roman.”

XXII

[Sibiu], 23/2 [1]869

Sfîimate] d-le și frate!

Qui perdidit numerum, incipiat iterum. În epistola nr. 1 am zis că voi să fac un apel către colegii ca să vină la conferință, însă gîndind mai mult asupra acestei întrebări, am venit la acea convingere, că, orișicum, nu s-ar cuveni ca eu, care încă am fost deputat, să fac un atare apel, și așa-mi iau voie a te ruga să ai bunătate a face d-ta o asemenea provocare în *Gazetă*, sau să mijlocești să se facă din partea redacțiunii și încă tot în acel număr în care se va publica convocarea conferinței ¹. Sper că voi avea onoarea a te primi în cvartir în propriul meu palat (?) din piața opidului Miercurea.

Al d-tale sincer amic,

E. Măcelariu.^{2/}

¹ Ideea de a convoca la Miercurea, printr-un apel special pe toți foștii deputați români, care au participat la lucrările și dezbaterile Dietei de încoronare de la Pesta (1865–1868) a rămas nerealizată (B. A. R., mss. rom., nr. 1004, fl 162–163). Unii vor fi prezenți la Conferința de la Miercurea și vor trece de partea pasiviștilor, așa cum a făcut și I. Măcelariu, el devenind chiar șeful partidei pasiviste, sau dr. Avram Tincu care va fi ales și în Comitetul Central al Partidului Național Român. Alții, ca I. Pușcariu, I. Hossu vor veni la Miercurea, însă se vor pronunța pentru tactica activistă. În *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, 1869, nr. 12 care publică *Convoacarea* lui I. Măcelariu, nu mai apare nici un alt fel de apel semnat de Bariț.

² Însemnarea lui G. Bariț: „1869. Ilie Măcelariu. Sibii. 28 martiu. Resp. . . .

XXIII

Sibii în 28/3 [1]869

Mult stimat d-le și frate !

Nu ți-am scris de mult, nu pentru că doară nu aș fi avut materie despre care ți-aș fi putut scrie, ci din contră, pentru că am avut prea multă, și zic și acuma: a-ți împărtăși toate cite aș dori, mi cu neputință. Sperînd însă că ne vom întâlni cit mai curînd, voi să mă restrîng numai la unele mai urgente și mai interesante. Vei fi ris — știu bine — la primirea decretului, pe care ți l-am expediat mai alaltăieri, bunăoară togma cum am ris și eu cînd l-am scris și l-am expedit ¹. Am ris — zic — pentru că atuncea căpătăsese deja plăcînta de la Vodă ² d^{to} 22/3 N. 595 care cîntă așa:

„*Belügyminister ur ő nagyméltosága e ho 18kán 986. eln. sz. a kelt intézvényeivel a Szerdahelyi román értekezlet által N. Szebenbe föjállítani határozott állandó bizottmány s az ebből kisolyó fiókbizottmányok működését vetltandónak találta, miután ama magán természetű értekezlet, oly határozat hozatalára, mely egy szentesített törvény foganatha vétele kijátszására volt irányozva, jogositva nem volt; Midőn erről Méltóságodat e ho 17keröli jelentésére vonatkozva értesitenem, kötelességeveszen miszerint a kérdéses fő ée fiók bizottmányok működésének azonnali beszúntetése végett a szükséges lépéseket megtenni sziveskedjék*“³.]

65

Acum s-ar naște poate întrebarea: că oare mai există comitetul ales de Conferința din Miercurea sau ba? Și eu zic că *da*, pentru că ucazu sună sau oprește numai activitatea și nu și existența lui, apoi mai e și aceea ce iarăși nu pot trece cu vederea și adecă: că comitetul nostru e *permanent* (*állandó*). No, dară, voi vedea ce vor hotări membrii comitetului din loc ⁴, pe cari i-am chemat pe azi, ca să ne consultăm. De-altmîntrenea, decidă-se orișice, atîta-ți pot spune apriori, că una două nu voi să mă las de domnie ⁵, și asta îi voi spune și lui Vodă, avînd de cuget a călători marțea viitoare către Cluj, Gherla, Deș, Năsăud, de unde apoi întorcîndu-mă, voi să viu la Brașov, dacă și nu ca președinte, cel puțin ca general inspector ⁶. Nu știu, auzit-ai ce primire grațioasă am avut la Abdul ⁷ după conferință? Mai am picat în c... cîndu-mi zisă că eu am fost totdeauna adevăratul clavir al națiunii, și că și cu Conferința din M[iercurea] am gicit calea cea adevărată. *Sunt ipssissima verba*, dară așa cred că numai *verba* ⁸.

Togma azi [i]mi zisă prioru ⁹ de aceea că și lui i-a venit oprirea comitetului, resp[ectiv] a activității lui, și ca să fie cu atențiune asupra persoanei mele, ca să nu mi se întimple vro pacoste (?). Dragii mei de patroni!!!/

Am auzit și aceea că Vodă, care scrisese în 3/3 lui Moritz ¹⁰: „*Mac[elariu] minden áron meg kell nyerni*”¹¹ s-ar fi dechierat înainte de Conferința din M[iercurea] că i-aș fi scris: că sunt pentru activitate și numai nu știu că lingă care partidă să ne alăturăm.

Cam gindesc eu de unde a dedus Vodă așa ceva. Adecă, în scri-soarea mea ¹², prin care i-am făcut cunoscută conchemarea conferinței e un pasagiu unde se zice: „Din lipsa unei conferințe mai numeroasă, a urmat că românii din Scaunul Miercurii s-au dechierat altminteria și nu ca cei din Scaunul Sibiului etc., etc.: fericiți sunt cei săraci cu duhul etc., etc.! După conferință, recte consultarea avută cu membrii de aceea, voi amina ședința conchemată pe 8/4, iară pentru susținerea în valoare a comitetului, voi mai îndrepta o hirtie ¹³ către Vodă și voi vorbi și cu gura ¹⁴, și numai după ce nu va folosi nice asta nimica, voi pași pe cale publicității¹⁵.

Cu frățească salutare al d-tale stimătoriu amic,

E. Măcelariu ¹⁶/

¹ Probabil invitația prin care I. Măcelariu ca președinte al Partidului Național Român îl convoca pe G. Bariț, care era membru al Comitetului Central al Partidului, la ședința Comitetului Central ce urma să se țină la Sibiu în 8 aprilie 1869.

² Emanuel Péchy, comisarul guvernului din Pesta.

³ „Prin ordonanță, Înălțimea-sa d. ministru de interne în ziua de 18 l.c. sub nr. prezidial 986 a găsit de cuviință să interzică activitatea comitetului permanent și a comitetelor filiale [purcese din acesta], a cărui înființare la Sibiu a fost hotărâtă de către Consfătuirea română din Mercurea. După ce acea consfătuire cu caracter particular nu a fost îndreptățită la adoptarea unei hotărâri care să deoace aplicarea unei legi sancționate, și atunci când aduc la cunoștința Înălțimii-Voastră acest lucru referindu-mă la raportul d-voastră din 17 l.c., rămîne o obligativitate a d-voastră să binevoiți a întreprinde pașii necesari pentru interzicerea imediată a activității comitetului în cauză“.

⁴ Membrii Comitetului Central al Partidului Național Român care locuiau în Sibiu; aceștia erau Ilie Măcelariu, Iacob Bologa, I. Hania, N. Popea.

⁵ Adică de funcția de președinte al Comitetului Central al Partidului Național Român.

⁶ În acea perioadă Ilie Măcelariu era inspector general la Banca româno-săsească de asigurări „Transilvania” din Sibiu.

⁷ Andrei Șaguna.

⁸ Șaguna nu a fost cu totul potrivnic pasivismului și a dat consemnul acceptării și instituirii boicotului față de Dieta din Pesta, întrucât în acel moment Șaguna avea conflicte cu guvernul maghiar, care refuza să-i îndeplinească unele cerințe ale sale pe lărim bisericesc (Vezi B u j o r S u r d u, *Conferința Națională de la Miercurea (1869)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 198). Astfel a fost posibil ca la Conferința de la Mercurea pasiviștii să realizeze o majoritate zdrobitoare: doar 5 participanți s-au pronunțat pentru activism (de fapt, 4, fiindcă I. Pușcariu, bănuind rezultatul, părăsește sala înainte de votare). La aceasta se adaugă un lucru și mai important și anume nemulțumirea tuturor românilor, indiferent că erau activiști sau pasiviști, față de legislația maghiară reacționară a Dietei de încoronare (proclamaarea existenței unei națiuni politice maghiare, realizarea contopirii și uniunii administrative directe a Transilvaniei cu Ungaria etc.) Față de asemenea măsuri,

prima reacție — pe care o impunea onoarea națională era adoptarea unei atitudini de boicot deschis și total față de parlamentul maghiar, așa cum și acesta a desconsiderat complet interesele națiunii române.

* Judele regal al Miercurii, Wendell era bun amic al lui I. Măcelariu (cel puțin așa afirmă V. Roman într-o scrisoare către G. Bariț; vezi B.A.R., mss. rom. nr. 1001, f. 169). Reprezentantii autorităților locale săsești îi relatau lui I. Măcelariu despre ordinele venite de la autoritățile superioare de stat maghiare, prin care acestea pretindeau luarea unor măsuri de persecutare și urmărire a liderilor români. Probabil că nu toți reprezentanții sași din administrația locală de stat erau de acord cu măsurile centrale, în orice caz ei ca funcționari inferiori trebuiau să li se supună (nu toldeau din convingere). Wendell nu este primul caz de acest fel; vom vedea în continuare că alți funcționari sași, mai importanți decât judele Mercurii din 1869, îi vor arăta alte ordine de persecuție scrise și semnate chiar de prim-ministrul Ungariei Koloman Tisza (deși procedura nu era permisă, fiindcă guvernanții maghiari ar fi preferat să se știe că ordinele nu veneau chiar de la ei, ci din partea organelor locale de stat).

¹⁰ Comisarul guvernului, Emanuel Péchy.

¹¹ Moritz Conrad, comitele sașilor.

¹² „Pe Măcelariu trebuie să-l câștigăm cu orice preț”.

¹³ Scrisoarea din 25 februarie 1869 adresată de I. Măcelariu contelui Péchy cu scopul de a obține aprobarea ținerii Conferinței de la Mercurea. Referindu-se la această scrisoare, V. Roman (cărui Măcelariu i-a dat-o spre lectură înainte de expediere) afirmă că: „de convoca oricine altul conferința, ea era oprită. Însă M[ăcelariu] a scris lui Péchy o epistolă atât de blestemată încât putea omul să creadă că el e pentru activitate” (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 169). I. Măcelariu s-a referit doar la anumite luări de poziție românești față de alegeri și parlament, exprimate în adunările administrative locale. Or, aici, întrucât majoritatea o dețineau sașii și maghiarii, românii din aceste organe nu-și puteau exprima deschis rezerva totală față de alegeri și lucrările parlamentului. În pofida nemulțumirilor existente, unii funcționari români au acceptat să participe la lucrările pregătitoare pentru alegeri, în virtutea instrucțiunilor venite de la centru. De pildă, în adunarea săunăală a Districtului Făgăraș sau în cea săunăală de la Mercurea reprezentanții români atacă legile maghiare dar acceptă totuși să participe la alcătuirea comitetului electoral care pregătea alegerile pentru Dieta din Pesta (deși ei precizau că făceau aceasta ca organe executive, numai din silă, iar nu din convingere, cum se exprimă de pildă vicecăpitanul I. Codru Drăgușanu). Deci, românii din Mercurea au consimțit să ia parte la alegeri, nu ca cei din scaunul Sibiului, care s-au declarat fățiș în contra participării la alegeri și la lucrările dietei maghiare. O conferință generală — lasă să se creadă I. Măcelariu — odată convocată, ar fi putut să uniformizeze sau să adopte pozițiile din Mercurea sau Făgăraș. La toate acestea se mai adaugă faptul că Emanuel Péchy îl știuse pe I. Măcelariu adept al activismului între 1866—1868. Încercător, contele Péchy aprobă ținerea Conferinței de la Mercurea și îi cere comitelui Conrad Moritz să ia legătura cu I. Măcelariu, pentru a-l influența spre moderațiune și respectarea „legalității” în viitoarea conferință. Ceea ce nu știa atunci Péchy, era faptul că deja din 20 februarie 1869 Ilie Măcelariu, în strânsă colaborare cu liderii pasiviști Visarion Raman și Iacob Baloga, a acceptat în principii pasivitatea ca tactică de luptă. I. Măcelariu se putea felicita că a reușit să-l înșele pe Péchy și pe bună dreptate ironiza capacitatea și firea de înțelegere a contelui maghiar când îi scrie lui Bariț: „Fericii cei săraci cu duhul...”. După 7—8 martie 1869, Péchy era foarte înfurat de conferința de la Mercurea și afirma că Comitetul Central ales acolo nu însemna altceva decât reînființarea Comitetului permanent din 1848 de la Sibiu (la Mercurea s-a decis ca sediul C.C. al Partidului Național Român să fie tot Sibiu). Guvernării maghiari s-au grăbit să găsească motive așa-zis „legale” sau „constituționale” pentru a lovi în organizarea modernă, pe bază de partid, a mișcării naționale românești.

¹⁴ Adresă expeditată de I. Măcelariu la 28 martie 1869 prin care se cerea suspendarea interzicerii activității Comitetului Central ordonată de ministrul de interne maghiar la 18 martie (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, V, p. 125—128).

¹⁵ Într-adevăr I. Măcelariu a fost în aprilie 1869 la Cluj și a dus tratative și discuții în acest sens cu Emanuel Péchy, timp de o oră și jumătate (B.A.R. mss. rom., nr. 1003, f. 235).

¹⁶ Întrucât încercările anterioare au rămas fără rezultat, I. Măcelariu va protesta public împotriva măsurilor restrictive luate de guvern în comunicatul *Spre știința națiunii*. La sfârșitul acestui protest, adresându-se „domnilor de la putere”, I. Măcelariu le face cunoscut următorul citat dintr-un „publicist englez”: „Într-un stat nimic nu e mai periculos, chiar nici răscularea cu arma în mână, ca nemulțumirea oprimată și tăcută. Ea se întinde pe sub fundamentul statului, pregătește exploziuni cutreierătoare și subminări totale”.

¹⁷ Însemnarea lui G. Bariț: „28 marti 1869”.

XXIV

Sibii, în 28 martiu [1]869

Preastimate d-le și amate frate!

Satisfăcund oficioasei provocări a Excelenței-Sale d-lui comisar reg[al] conte de Péchy d^{to} 22/3 a.c. Nr. 595 ¹, prin care mi s-a făcut cunoscut că Î[naltul] Ministeriu de Interne prin emisul d^{to} 18/3 a.c. N. 986/praes. s-a aflat îndemnat a opri activitatea Comitetului Cen[tral] Național ², precum și a comitetelor filiale ³, am onoare a-ți face cunoscut că ședința comitetului conchemată pe 8 aprilie *nu* se va ținea, însemnând mai departe și aceea că-mi țin de cea mai sacră datorință a face pași cuviințioși pentru susținerea în valoare a comitetului,

Elia Măcelariu
Preș[edinte];

¹ Vezi scris. XXIII, n. 3.

² Comitetul Central ales la Miercurea ce urma să rezideze la Sibiu. El era format din I. Măcelariu, G. Bariț, I. Hania, I. Bologa, N. Popea, I. Antonelli, I. Vlăsa, I. Rațiu, I. Bran de Lemeni, V. Roman, N. Stoica, I. Nemeș, I. M. Moldovan, I. G. Ioan, I. Rusu, A. Munteanu, G. Man, S. Balint, A. Sever, I. Pamfiliiu, A. Tincu, A. Densușianu, N. Gaetan, I. Mureșanu, D. Iuga.

³ Acestea nici nu apucaseră să se constituie.

XXV

Sibii, 24/4 [1]869

Stimate d-le și frate!

Mă tot gat să vin la Brașov și totuși nu mai sosesc, sau, după zisa românului, tot frământ, numai nu coc. Era să viu pe Dumineca Floriilor, însă aducându-mi aminte că d-voastră brașovenii sunteți mai creștini, m-am temut că vă voi conturba pietatea creștinească, prin care mi-aș lua o mare răspundere asupra-mi, și așa mi-am aminat iarăși pornirea; sper însă că cam pe miercuri sau joi după Paști voi fi în Brașov. Te rog, deci, dacă numai se poate, să nu te depărtezi pe atuncea de acasă, avînd cite și mai cite a conferi cu d-ta.

Despre primirea ce-am avut la Vodă ¹ și discursul cel interesant ce am avut laolaltă ți-a scris — așa știu — fratele Roman ², iară

amănuntele și le voi împărtăși cu gura, însă și pînă atuncea vreau a mai însemna numai atita, că alții pun de mii de ori mai mare pond pe concluzul din Mercurea, ca cit punem sau pun aceia cari l-a[u] adus. Pentru ce, nu știu. Judecînd, însă, din unele împrejurări accentuate de Vodă, precum: întrebarea orientală³, o propunere a Rusiei pentru introducerea absolutismului, diplomația mai naltă etc., etc. mi s-ar părea că orișicum nu stau trebile așa brilliant, precum vor să creadă alții. Dar să-i lăsăm pe alții la o parte și să ne îngrijim de aceea ce am avea noi de făcut. În direcțiunea aceasta, așa cred — și de părerea aceasta sunt toți inteligenții noștri cu carii am avut întîlnire în călătoria mea de dăunăzi⁴ — că folosirea memorandumului știut⁵ e neaminaveră. Toți sunt / de acord / ca atit memorandumul cit și toate actele Conferinței din M[ercurea] să se dea publicității; numai în privința modalității observînd am aflat o mică disparitate de opinii. Așa, de exemplu, fratele Onu⁶ din T[urda] nu se invoiește sub nice o împrejurare ca memorandumul să se substearnă Majestății ca *petițiune*, pe cînd ceilalți mai toți sunt pentru cea din urmă, și ca să publice apoi în toate foile interne și externe⁷. Iară în privința actelor zic unii să se publice în broșuri⁸, iară alții numai în jurnalele române⁹. No, dară, despre toate acestea ne vom înțelege la prima întîlnire¹⁰, precum și despre aceea, că cine să executeze și una și alta, și asta e — cel puțin după părerea mea — cea mai mare greutate, deși nu nedelăturaveră. *Vederemo*.

La remonstrarea mea în contra sistării activității comitetului¹¹, am primit alaltăieri o scrisoare de la Vodă¹², că cinstitul W[enkheim]¹³ rămîne pe lîngă dispozițiunea făcută. Să le fie de bine! Și ei și noi avem cu una mai mult.

Cu aceasta poftindu-ți sărbători fericite și dorind să te aflu sănătos, al d-tale stimătoriu amic,

E. Măcelariu./

¹ Emanuel Péchy.

² Visarion Roman; acesta nu i-a scris lui Bariț decît că I. Măcelariu era hotărît să se întîlnească la Cluj cu Péchy și să aibă o „audiență memorabilă... dacă va fi primit și nu va fi dat afară“ (V. N e t e a, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui V. Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodos*, 1942, p. 26).

³ Problema orientală, adică intențiile Rusiei de a-și reintări influența politică și militară în Marea Neagră și la Gurile Dunării.

⁴ Călătoria întreprinsă în orașele Transilvaniei împreună cu Visarion Roman, sub pretextul rezolvării unor afaceri în legătură cu Banca româno-săsească „Transilvania“ din Sibiu, unde dețineau amîndoi funcții în conducere. De fapt, era vorba de o călătorie cu caracter politic, în interesul organizării rezistenței și luptei naționale antidualiste românești.

⁵ Memorand pregătit în grabă de G. Bariț pentru Conferința de la Mercurea. Textul memorandumului va fi dat publicității mai tîrziu în *Transilvania*, XI, 1878, nr. 22—23.

⁶ Ioan Rațiu.

⁷ Memorandumul lui Bariț nu va vedea însă lumina tiparului decît 9 ani mai tîrziu.

⁸ Într-adevăr, actele Conferinței de la Mercurea au apărut mai tîrziu într-o broșură specială, scoasă pe cheltuiuala liderului român din Bucovina, Alexandru Hurmuzaki: *Acte și date despre Conferința română națională din Transilvania finută*

tn 7 și 8 martie în Opidul Mercurea (*Retipăririle din Albina, spesele edițiunii solvind d-sa Alessandru Hurmuzaki, în favoarea societăților și institutelor publice ale națiunii române*), Pesta, 1870, 162 pagini (În tipografia lui Em. Bartalits).

⁹ I. Măcelariu se referă aici nu la publicarea unor date și știri sporadice despre Conferința de la Mercurea, care au apărut în toate ziarele naționale, ci despre publicarea actelor în plenul lor (acte, apeluri, discuții și cuvântări, protocoale, hotărâri) așa cum a făcut *Albina* (vezi nota precedentă a scrisorii de față). Date numeroase despre hotărârile și protocoalele conferinței publice, de pildă, și *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, 1869, nr. 16–18; *Telegraful român*, XVII, 1869, nr. 17; *Federațiunea*, II, 1869, nr. 25–210; nr. 26–211; nr. 27–212; nr. 28–213; nr. 30–215; nr. 36–221.

¹⁰ Întilnirea de la Brașov, cînd G. Bariț îl convinge să ducă memorandumul său la Viena pentru a-l prezenta monarhului; aici I. Măcelariu intră în contact cu George Silași care trebuia să se îngrijească de traducerea și tipărirea memoriului în limbi străine, de circulație europeană (germană, italiană, franceză). I. Măcelariu negăsindu-l suficient de documentat și la zi cu abuzurile din administrație și justiție îndreptate împotriva românilor (prin care se putea obține mai ușor solidaritatea și indignarea Europei), nu prezintă memoriul în forma lui primară, și propune îmbunătățirea lui substanțială chiar de către Bariț, oferindu-se el însuși să-i furnizeze material. La acest memorandum au lucrat apoi la sfîrșitul lui 1869 și în 1870/1871 și alți lideri politici români, dar acțiunea rămîne fără rezultat, datorită consolidării reacțiunii în Europa, în urma înfringerii Franței de către Germania în războiul din 1870/1871.

¹¹ Adică adresa lui din 28 martie 1869.

¹² Emanuel Pěchy, care îl anunță prin scrisoarea sa din 22 aprilie 1869 că măsurile restrictive anterioare rămîneau în vigoare (Vezi T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. V, p. 128).

¹³ Bela Wenkheim, ministrul de interne al Ungariei.

XXVI

Viena, 15/8 [1]869

Ilustrisime!

A trecut o vară întregă, ba, dacă m-aș lua după clima de pe aicea, aș putea zice că a trecut o vară și o toamnă de cînd nu ne-am văzut și nu ne-am scris. E un timp, într-adevăr, destul de lung, de a putea aștepta și unul și altul să ne facem vro împărtășire, batăr încit va îmbucurătoare. Nu știu de ești d-ta într-o asemenea plăcută pusețiune, dară din parte-mi nu cu puțină părere de rău trebuie să-ți mărturisesc că nu sînt. Pentru mine se vede că încă nu s-au copt nice pepenii și nice lubenițele, necum să se fie indulcit strugurii. Sunt silit a mă mulțami cu bostani, sau, cu alte cuvinte, nu am de a-ți împărtăși nimica îmbucurătoriu, deși am umblat — după zisa hopsitariului — lume și țară. Se pare că e bătaia lui D-zeu asupra-ne. De cînd ne-am despărțit sînt tot în drum (recte am fost pină alaltăieri), m-am întilnit mai cu întreaga inteligență română din Banat și Ungaria, și ce am aflat? Nu am aflat soluțiu, necum să fiu aflat vrul loc mai central, în care aș fi aflat inteligența noastră așa precum ar trebui să fie, cel puțin după multe și tristele experiențe de pină acuma. Orișuinde m-am întors, tot dezbinări, tot partide. Nu stăm prea brilliant nice noi ardelenii ¹, însă față cu firtații din Banat și Ungaria, totuși mi se pare că suntem ingeri, dacă nu de tot albi, cel puțin nice negri de tot; așa ceva cam surii.../ Credeam că în Viena voi afla o mai mare armonie întră mica și neînsemnata inteligență română, dară aflai pe dr[acu]! Cel dintii cu care m-am întilnit, între-

bindu-l despre starea Societății „Ro[m]ânia“², îmi răspunsă: „Ce societate? Aceea nu e nice o societate, ci un club al bucovinenilor și al bariștilor“. Eu uitasem de tot întâmplarea cu adresa de mai anțărț³, din care cauză la început m-a surprins cuvintele amicului vienez. Veninul cel spurcat al discordiilor nu a cruțat nice însuși pe tinerime⁴. No, dară, atita mîngăiere totuși am — din care-ți împărtășesc și d-tale o bucățică — și aceea e: că orișicum, partida contrarie e mică la număr și slabă de inger. Vei zice, poate: destul de mare, dacă nu ca să poată strica, să-ți poată cauza mîihire. Așa e.

72^v În Timișoara am petrecut vro citeva zile. Am avut — firește — mai de multe ori întălnire cu fratele Vasici⁵, dară-ți mărturisesc cu cea mai adincă durere de suflet că omul a decăzut tare, foarte tare. Nu e nice dinsul mulțămit; dară familiei mai cu samă-i pare tare rău că s-a așezat în T[imișoara], și cu tot dreptul. Un cvartir mizerabil, apoi și suburbul (Fabrik) unde locuiește: inconjurul de pelării și măcelării, aerul cel mai spurcat; un *ce* omoritoriu. Am avut, pre/cum pare-mi-se ți-am și spus, am avut — zic — de cuget să-l propun la Direcțiunea noastră⁶ de director ținutul, însă după ce l-am văzut încit a scăzut din puteri, mi-am schimbat planul, și aceasta nu atita în favoarea institutului, decit în interesu lui V[asici] însuși. Am de gînd să-i exoperez, după ce mă voi întoarce, un post cit de mic la Direcțiune în Sibiu, ca să-l scoatem din puterile timișorene, ca cel puțin să moară întră amici. Dealtmintrinea nu e morbos, decitu-l seacă un feli de nemulțămire, ce nice că se poate altmintrinea, căci nu are absolut pe nime. Baik⁷ — odinioară ca și acuma — mîna cea dreaptă a lui Abdul⁸ din Sibiu, e unicul cu care conversează. Dacă cumva li vei scrie, te rog aminteste și d-ta că ar fi de dorit să se mute la Sibiu sau Brașov, unde-l doresc toți amicii, și unde nice nu e așa scumpete ca în T[imișoara]. Dealtmintrinea cam toată greutatea e aceea, că bietul om nu prea are parale. A avut cu mutatul de la Cluș foarte mari spese, și acuma iarăși va să aibe cu fata Iza, care va să se mărite în octombrie după un ungur din Ardeal, cu numele Kis Balinth; il cunosc, e un tînăr bun cu avere frumușică, pagubă numai că e ungur.

73 Am umplut acușa 3 fețe, fără a fi atins aceea ce știu că te interesează mai mult, și adecă: că ce s-o ales din înțelegerea ce am avut în Brașov⁹? Voi să spun și aceasta. Nu s-o ales încă *nimica*, din cauze cit *so poate de binecuvîntate*, cari sunt cam următoarele: /Eu numai în 12/8, adecă alaltăieri, am sosit în Viena, prin urmare nice că am putut face ceva pînă acuma. Aicea nu am avut întălnire încă cu nime altul, decit cu d. Silași¹⁰. Acesta-mi spusă că i-ai scris și că voi să dau un memorandum. Nu l-am cunoscut pînă acuma pe d. Sil[ăși], dară prima impresiune ce a făcut asupră-mi a fost bună, mai că e unicul în Viena cui m-aș putea increde. Cam așa voi și face. Am lăsat să se decopieze memorandumul, pentru că erau prea multe corecturi, și scrisoarea încă puțin legibilă. Dealtmintrinea, în ce atinge memorandumu mi se pare că am pățit-o ca cătana care a ieșit la bătălie fără pușcă și mai fără munițiune. Eu-l cunosc în întregul înțeles numai de aseară, și-ți mărtu-

risesc că ca petițiune da, ar trece, dară precum prea bine știi, de petițiune nu mai vrea să știe nime, și cu tot dreptul. Însă de aceea ce vrem și dorim să fie, adevărat, de o *promemoria* sau *memorand*, nu-l putem nice pe departe privi. Cuprinde, adevărat, un feli de material pentru compunerea unui m[emorand], însă, cel puțin după modesta mea părere, nicedecum atita cit s-ar cere pentru un *ce atare*, ce vrem să facem și ce voim să ajungem. În privința scopului de sub întrebare, așa știu, merge părerea tuturoră cam într-acolo: că nu dorim altă, decit să ne *dăm expresiune nemulțumirii românilor din Ardeal*, înșirind firește cauzele din carii ne vine și trebuie să ne vină nemulțămirea. Acum te întreb, stimate amice, sunt cauzele/dreptelor noastre nemulțămiri numai acelea carii se află în memorandu de la Miercurea, și cari se reduc unic și singur la relațiunile de stat ale patriei noastre? Eu cred că *nu*. Noi avem încă și alte cauze, cit de multe, de a fi nemulțămiiți, și încă de acelea pe carii, arătându-le Europii, așa cred că am face cu mult mai mult eclat sau sfoară. Avem un milion de asupra, ce ni se fac în toate zilele prin domnia de la putere, în administrațiune și la judecătoria, și spun drept că eu pun pe cele din urmă cu mult mai mare preț decit pe cele dintii, cari, plus-minus, sunt cunoscute în public. Deci așa fi de părere că memorandul ar avea să conțină cam următoarele:

1) Un feli de introducere: o descriere pe scurt a stărei celei apă-sate a românilor; cum și pentru ce ne arătăm pe drumul publicității; că cauzele nemulțumirilor noastre nu sunt acelea cu cari ne acuză contrarii, că noi am gravita în afară;

2) După introducere ar fi să urmeze descrierea relațiunilor de stat cătră Coroana Ștefan și casa domnitoare, adică cele cuprinse în conceptul memorandului de la Miercurea;

3) Nelegiuirile ce se comit din partea deregătorilor politice și judecătorești, ilustrate cu fapte;

4) În inchiere cred că mai nu ar fi a se zice alta, decit a repeți încă o dată pe scurt cauzele nemulțămirilor noastre, prin cari am voit a muia (nu în lene) sau a îmblinzi inima Monarhului, care și-a întors față de cătră supușii săi cei /mai loiali, precum și de a afla un cit de mic răsunset în inimile popoarelor libere.

Acuma vine întrebarea că cine să compună m[emorandul]? Vei zice, desigur, că cine altul decit *eu*, dacă mi-a plăcut a fi ales de nu știu ce? Așa e. Îl voi și face, pe lângă toată debilitatea puterilor, sau cel puțin mă voi strădui a arăta că, de mi-a lipsit ceva, aceasta nu a fost voia.

Însă iarăși vine și întrebarea aceea: că oare prin bunăvoință vom ajunge aceea ce dorim? *Niceodată!* Deci, pe lângă toate că știu bine cite-ți stau după cap, totuși te rog, dacă numai ți-e cu puțință, să ai bunătate a primi asupra-ți compunerea părții 1 și a 4^{lea} (introducerea și incheierea) și a mi le trimite în 8—10 zile aicea la hotel „Schipler“. În cazul acela cînd nu ai putea [nici]decum, te rog a mă înștiința prin telegraf.

Material pentru partea a 3 aș cam avea, pentru că de mai mulți ani mi-am cam însemnat sentințe și deciziuni *draconice*. Pe lângă toate acestea, aș fi dorit să mai capăt unele de la fratele Onu¹¹, și scr[etarul] Nemeș P[etru]¹², le-am și scris la amindoi încă în luna lui mai, însă — durere! — nice că mi-a răspuns nice unul, nice altul./

În cit pentru traducerea în limba italiană și franceză, mi-a promis părintele S[ilași] că de acestea va îngriji dînsul. Cu trimiterea pe la București s-ar prea întirzia lucru, însă în cazul acela neprevăzut, să nu se poată face aicea, voi urma precum ne-a fost înțelegerea. Te rog numai să-mi faci cunoscut, cătră cine să mă adresez la București.¹³ Acuma vin la o întrebare și mai delicată: ce să facem în privința speselor??? Din banii adunați la Miercurea am adus cu mine 36 f. Atita și mai mult nu, apoi încă și din aceștia am lăsat în Pesta 15 fl. pentru tipărirea actelor, și așa, ar mai [fi] 21 f., cu care sumă, zău, nu voi merge departe. Ar fi, așa știu, la Comitetul Asociațiunei,¹⁴ cam 2—300 f. transpuși de la comitetul permanent.¹⁵ Ei, dară nu e consult a face vorbă! Mai tirziu da, acuma însă sub nice o împrejurare nu ar fi arăt a face pomenire despre așa ceva.

Am, adevărat, bani de ai mei, *numero rotundissimo* 425 l.v.a. Sunt gata a jertfi pină la 1 cr., dară din ce să trăiesc încă vro 4—5 săptămîni la Viena? Apoi, pentru acoperirea spezelor pină la Miercurea, care încă nu e palmă de loc, încă-mi trebuiesc 100 f. fiindcă nu sunt singur, ci cu soția-mi, care se teme tare de principiul acela — cu care dealtmintrea sunt și eu învoit — că nice bărbatu și nice femeia singură, nu plătesc o ceapă degerată./

Că ce ar fi de făcut, sub atari împrejurări, las bunei chipzuințe a d-tale, sperînd însă totodată că consiliu ce-mi vei da¹⁶ va fi mîngăietoriu.

Cred că de astă dată ți-am scris destule, și așa voi să inchei, rugîndu-te să primești și să împărtășești la toți cunoscuții, deosebit la stimata-ți familie, frățeasca salutare, resp[ectiv] sărutarea minilor de la al d-voastră stimătoriu amic,

Ochilariu. ¹⁷ /

¹ Aluzie la disensiunile dintre pasiviști și activiști.

² După ce certurile dintre activiștii și pasiviștii din Transilvania istorică au pătruns și în rândurile studenților români din Viena, are loc o *sciziune* a „Societății literar științifice” de acolo, fondată încă în 1864. Părăsind această societate, pasiviștii întemeiază „Societatea literal-socială România”. Primul președinte al noii societăți a fost studentul medicinist Constantin Aronovici, urmat apoi de Aurel I. Mureșanu. La 25 aprilie 1868, Locotenența Austriei Inferioare a aprobat statutele Societății „România” care-și ține prima ședință la 8 mai 1868 și este sprijinită materia-licește de Eugen Carada și negustorul Basil G. Popovici, agent comercial al României la Viena. Între cele două societăți continuă disputele referitoare la alegerea tacticii de luptă, (Gheorghe Moisescu, *Centenarul Societății Academice Literare România Jună din Viena (1871—1971)*, Viena, 1971, p. 22—31).

³ Adresa de încredere din 31 martie 1867 iscălită de 48 de studenți români din Viena, Graz, Zürich, Praga și trimisă lui G. Bariț a declanșat o violentă polemică între studenții pasiviști și activiști; aceștia din urmă s-au opus trimiterii adresei, pentru

ca gestul să nu fie interpretat ca o dezavuare a activiștilor din Transilvania istorică. Textul adresei în *Albina*, II, 1867, nr. 34 – 141.

- 76 Viena, unui fruntași români lucizi (printre care Alexandru Hurmuzachi) trimite călduroase apeluri și sfaturi. Chiar și colegul lor I. C. Drăgescu le trimite un ase-nea apel din Torino, la 16 aprilie 1869: „În numele națiunii și a viitorului vă rog să vă înfrățiți... Nu inamicii, ci dezbinarea a învins și subjugat pe străbunii noștri. Încă și azi singură rănilă ce dezbinarea le infipse în trupul națiunii române. Aceste răni sunt destul de elocvente pentru a ne convinge că discordia e identică cu robia și cu moartea... voi ați rupt legăturile sacre ce vă uneau. Cînd inimile lînerimii nu sunt de acord, viitorul e pierdut... Aruncați un vâl peste urile trecute, vă emancipați de sub jugul discordiei și inaugurați epoca înfrățirii. Noi toți suntem frați ca fii ai uneia și aceleiași națiuni. E lucru nedemn de noi a ne certa și dezbinda. Tinerii români din Viena! Dați-vă mina de frăție, îmbrățișați-vă ca frații“. La numai un an după călătoria lui Măcelariu la Viena, situația s-a îmbunătățit radical, conducerile celor două societăți împăcindu-se, hotărâsc de comun acord să organizeze sărbătoarea de la Putna, la mormintul lui Ștefan cel Mare. Cele două societăți vor fuziona într-una singură, „România Jună“, la această acțiune contribuind foarte mult Aurel Mureșanu și Mihai Eminescu (Gheorghe Moisesescu, *Op. cit.*).

⁵ Pavel Vasici.

⁶ Direcțiunea Băncii „Transilvania“ din Sibiu, cu capital mixt româno-săsesc.

⁷ Probabil un membru al bogatei familii Baich, care avea moșii însemnate în Banat și în România. Unul dintre membrii acestei familii, Miloș Baich, a devenit baron și membru în Casa Magnaților din Budapesta, ca și nepoții săi Milan din Coroș și Ivan din Torontal.

⁸ Andrei Șaguna; cu porecla aceasta îl „gratulau“ pasiviștii și adversarii lui dinainte de 1865.

⁹ Înțelegerea privind înaintarea memorandumului trimis de G. Bariț și adoptat de Conferința de la Mercurea, care a instituit o comisie pentru a-l studia și a decide modalitatea întrebunătățirii lui (Vezi Dumitru Suci, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, XVI, 1973, p. 225 – 228).

¹⁰ Grigore Silași, 1836 – 1897. Despre activitatea lui vezi Gh. Platon, V. Russu, *Grigore Silași luptător pentru cauza națională a românilor*, în *Analele Științifice ale Universității „A. I. Cuza“*, Istorie, 1973, 19, fasc. 1, p. 35 – 54.

¹¹ Ioan Rațiu.

¹² Petru Nemeș, unul din fruntașii români activiști.

¹³ I. Măcelariu și G. Bariț vor pleca la București în 1870. Cei doi fruntași români au vrut să discute și cu guvernanta din București probleme cu privire la mișcarea națională românească din Transilvania; din păcate, însă, oficialitățile din România erau preocupate de mișcarea republicană și de tulburările provocate de Al. Candiano-Popescu. George Bariț îl caracterizează pe Candiano-Popescu cu epitele puțin măgulitoare. Vezi Bujor Surdu, *Coroșdența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867 – 1879)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 331.

¹⁴ ASTRA.

¹⁵ Comitetul permanent din 1861, pe care activiștii îl considerau ca singurul for politic competent și imputernicit să conducă mișcarea politică românească și în condițiile primilor ani ai regimului dualist.

¹⁶ G. Bariț îi răspunde lui I. Măcelariu la 27/15 august (după cum notează chiar el pe scrisoarea lui I. Măcelariu). Bariț a fost de acord cu I. Măcelariu în privința îmbogățirii și actualizării memorandumului prin inserarea abuzurilor comise de regimul dualist împotriva românilor din Transilvania. El acceptă să redacteze din nou memorandumul (nu era timp suficient ca datele să fie trimise lui Măcelariu) dar cere din mai multe părți „fapte, fapte, date autentice, multe și bune“; de fapt, în aceeași muncă erau antrenați și alți fruntași români (Hodoș, Gaetanu). I. Măcelariu i-a furnizat lui G. Bariț în 1869 și 1870 date concrete din abuzurile aparatului de stat administrativ și legislativ. G. Bariț recunoaște acest lucru într-o scrisoare către V. Roman

subliniind că li datorează recunoștință lui I. Măcelariu (Bujor Surdu, *Corespondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867–1879)*, în *Anuarul Institutului de istorie Cluj*, IX, 1966, p. 329). G. Bariț li era dator cu recunoștință lui I. Măcelariu pentru că acesta l-a convins că frazele abstracte nu puteau înlocui faptele reale. Convins de acest adevăr, Bariț spunea: „Oamenii noștri visează că drepturile și libertatea se pot câștiga cu fraze, cu vorbe de clacă, cu indolență! Dară cu ce să meargă cineva la Tron? Cu văierături în vânt!” (B. Surdu, *Op. cit.*, ibidem).

¹⁷ Însemnarea lui G. Bariț: „Viena 15 aug. 1869. Răsp. 27/15 aug.”

XXVII

[Viena], 16/8 [1]869

Stimate d-le și frate!

În completarea epistolei mele de ieri, deși poate e de prisos, imi iau voie a te face atent că m[emorandul] va să fie așa ținut, ca și cînd l-ar fi primit și statorit Conferința din M[ercurea], fără nici o subscriere. Aceasta — se înțelege de sine — aduce demnitatea cauzei cu sine.

Eri după amiază am avut norocire de fiul d-tale ¹. E voinic. De altă dată mai pe larg.

Al d-tale stimătoriu,

E. Macelariu. /

¹ Ieronim Bariț, student la Viena și membru al societății „România”.

XXVIII

Sib[iu], 15/11 [1]869

Întia edițiune a datelor știute, ¹ cea mai mare parte e lucrată cu o mică motivare. Mi s-a repus cu mutatul în Sibiu. M-am apucat de a 2^a însă nu o am putut-o isprăvi dară-ți trimit și așa. Voi continua din Arad, unde togma sunt gata a porni.

Te rog vorbește cu Pădure, ² cărui i-am scris mai pe larg despre hoțul de Worell. ³ Doară îl putem atinge în *Kronst[ädter] Zeitung* ⁴, fiindcă am vrut să-l dăm dr[facului].

Primește frățescă salutare de la al d-tale amic sincer stimătoriu,
*E. Măcelariu. /*⁵

78

¹ Date pentru memorandum. La sfîrșitul lui 1869 ideea redactării unui memorandum atocuprinzător — pe care I. Măcelariu îl dorise împlinit încă din vara anului respectiv — este susținută și de redacția ziarului românesc *Federațiunea din Pesta* (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 195).

² Ioan Pădure, negustor român din Brașov care a sprijinit mișcarea națională.

³ Worell, conducător sas din conducerea Băncii „Transilvania”.

⁴ Ziar german din Brașov.

⁵ Însemnarea lui G. Bariț: „1869. Măcelariu v. 16 aug. Răsp. 27 aug.”

Preaonorate domnule!

Aicea-ți mai trimit o mică continuare, dacă le vei afla apte a face ceva întrebuițare din ele. Cred că din alte părți, precum Cluș, Turda, Abrud etc., etc. încă-ți vor fi venit. Dacă vei mai avea lipsă de unele, te rog a-mi scrie post-rest[ant] Lugos unde sper a petrece de la 24—30 nov., de unde apoi voi merge la preasfințitul de la Caransebeș. ¹

79 În hirtia, ca să nu zic hirtoaga mea din urmă, amintisem pe scurt despre hoțul de Worell ². Te rog și cu ocaziunea [aceasta], de poți, fă ca să i se atingă încitva mișeliile ce a comis pe cînd petrecea în Brașov. Fratele Pădure ³ [i]mi spusă mai astă-vară cite și mai cite despre el, și așa i-am scris să vină la / d-ta, ca să îi spui ce ar avea de făcut. Dealtmintrea vei să știi că însuși unii dintră sașii carii sunt în consiliu sunt înțeleși cu aceea ca — dacă nu mai curînd — la cea dintiie adunare generală să-l inburdăm dr[acului], pentru că s-a convins că cu el nu va progresa societatea ⁴ niceodată.

79^a Primește cea mai cordială salutare de la al d-tale sincer stimătoriu,

E. Măcelariu. /

¹ Ioan Popazu.

² Vezi scris. XXVIII, nr. 3

³ Vezi scris. XXVIII, nr. 2.

⁴ Societatea sau Banca de asigurări „Transilvania“ din Sibiu.

XXX

Sibii, 27/12 [1]869

Preastimate d-le!

Precum știu încă pe la începutul lunei curente, ți-a împărtășit fratele Visarion ¹ că în călătoria noastră prin Ungaria și Banat ni s-a împărtășit din mai multe părți că ar fi de dorit ca să fim ceva mai morlaci decit valahii. Să mai dăm vrun semn de viață, și că spre scopul acesta ar fi bine să convenim mai mulți. Tot în interesul acesta mi-a scris — și mi se pare și d-tale — fratele Onu ² de la Turda.

Te rog, deci, de ce părere ești în privința aceasta, și anume: cine și pe cine să concheme, și care să fie locul convenirei? În cit pentru loc, eu cred că Sebeșu ar fi mai potrivit. Iară în privința persoanelor aș fi de părere ca să se concheme 10 inși din Ungaria și Banat, și de ai noștri asemenea. ³

Te rog a primi expresiunea deosebitei stime de la al d-tale sincer stimătoriu,

81

Ochilărescu. /

¹ Visarion Roman.

² Ioan Rațiu.

³ Din păcate nu s-a realizat întâlnirea comună a liderilor din Ardeal cu cei din Banat, Crișana, Maramureș. I. Măcelariu ar fi dorit să vadă realizată această acțiune, la care el personal ar fi luat parte cu plăcere, și de unde n-ar fi trebuit să lipsească G. Bariț, I. Rațiu, A. Sever, S. Balint, I. M. Moldovan din Ardeal și I. Hodoș, A. Roman, Al. Mocioni și V. Babeș din părțile vestice și din Banat (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 198).

XXXI

Sibii, 5/2 [1]870

Nu știu dacă ți-a scris cineva despre serbarea zilei onomastice a fratelui Onu¹, care s-a ținut în 13/1 a.c. Voi să încerc însă a face eu aceasta, cu atît mai virtos, cu cit cam mie mi s-a și concretizat a face aceasta, și dacă nu mi-am împlinit dătorința pînă acuma, cauza a fost aceea că am tot așteptat să-mi vină operatele pe cari le luase un oaspe cu sine ca să le tipărească². Dară ce să vezi? În loc să-mi sosească operatele ce așteptam și din cari voiam a-ți împărtăși și d-tale vro citeva exemplare, primii mai alaltăieri un *ce* de tot contrar. Primii, zic, surprinzătoarea știre de la amicul T[in]cu din Orăștie, care luase asupra sa tipărirea, că acele operate s-au confiscat de către poliția din Orăștie și s-au subșternut lui Vodă.³ *Sic stantibus rebus*⁴, am scris Onului la care a rămas conceptul original ca să publice cit mai curînd acele acte (un fel de program), ca cel puțin pe calea aceasta să vină lucru în publicitate. Voind însă a te face cunoscut cu cele întimplate și pînă ce s-ar publica în jurnale, mă grăbesc a-ți împărtăși următoarele: /

De față au fost, afară de mine și Onu, următorii: Man G.⁵, Gaitanu⁶, dr Tincu, Densușianu⁷, Molnar cel bogat⁸, Mureșanu din Gherla, profesorul Moldovan din Blaș⁹, prola Logoșianu d[in] Turda, preotul Boeriu d[in] Ludoșul Cîmpiei, canonicul Panfilie¹⁰ și încă vro 8 inși *minorem gentium* din apropiere. Au mai fost chemați B[ologa] și H[ania] din Sibiu, Balint, Nicola și Andreica¹¹ din munți, fratele Sinteia, Mureșanu din Năsăud, Obonașiu din Sz[ász] Régen, Bran¹² și Antonelli¹³. Din aceștia cei mai mulți s-au dechiarat în scris.

Rezultatul convenirii a fost cam următorul:

1. Susținerea programului naț[ional] din [18]48 și de la Conferința din Miercurea, cu următoarele adăuse:

a) Constituirea partidei naț[ionale] în una așa numită deputațiune centrală stăf[tă]toare din mine, Onu, Man și Hodoș¹⁴ (ca supleanți Hania, Gaitanu, Tincu) și subdeputațiuni în toate municipiile; agendele dep[utațiunii] cen[trale].

b) Petițiune la Majestate pentru amnestierea lui Roman¹⁵ și delăturarea lui Apor¹⁶.

c) Subșternerea tuturor gravamenilor la Monarhul și aducerea lor la publicitate (Memorandul, care după concluzul conferinței ar cădea asupra d-tale).

d) Efectuarea telegramului din *Albina* ¹⁷.

e) Crearea unui fond național, prin contribuiri de bună voie; de casariu s-a ales fratele Iacob B[ologia] de aicea.

Agendele subdeputațiilor.

f) Apărarea tuturor intereselor naț[ionale] și combaterea abuzurilor comise de organele regimului, în adunările comitatelor sau reprezentanțiilor municipale, propunind reprezentățiuni la Majestate și înștiințind despre toate deputațiunea centr[ală]; adunarea de colecte pentru fondul naț[ional] etc., etc.

Cam așa sună conculuzul din Turda, despre care, cred, vei fi văzut ce zice *Telegraful r[omân]* în N 7¹⁸, pe care însă mi-ar plăcea să-l întreb: că oare a se pune în cointelegere cu alții de asemenea principii și suferințe e cerșetorie? Și oare prin *flere possum* ¹⁹ se apără mai bine demnitatea națională. Tot ca *T[elegrafului] r[omân]* scrie lui Vaterland un corespondent din Sibiu și acesta e dr. Sentz, profesorul de limba franțieză și intimul secr[etar] al lui Abdul sau Barbă Mare ²⁰ de aicea.

83 Premiiind acestea, viu a te ruga să ai bunătate a-mi împărtăși și părerea d-tale asupra celor comunicate, precum și aceea că la cine aș avea a mă adresa la Brașov pentru constituirea unei subdeputații/ni pentru Brașov și ținut.

Aflindu-mă deunăzi în Cluș, am convenit și cu fostul meu colega cons[ilier] L[azăr] ²¹ care, după cele ce mi-a împărtășit, posedă un tezaur nespus de prețios pentru noi românii, și aceasta în o mulțime de abuzuri în afacerile de dezdăunare, comise atit de particularii cit și de regimul de mai nainte, cit și de cel de acuma. Îmi zise că poate arăta matematică că sașii au înșelat țara cu 7 1/2 milion, iară unгурii cu de 2 ori pe atita. Numai că nu m-am pus în genunghi ca să mi le dea batăr unele din acelea date, ce mi-a și promis. Îndată ce le voi primi și le voi trimite, dacă nu va fi prea tirziu.

Da la București cind ai de gînd să mai mergi, pentru că mi-ar plăcea să te pot insoți eu, firește dacă nu-mi vor pune ceva pedecă.

Primește expresiunea deosebitei mele stime și amoare frățescă. Sunt al d-tale sincer stimătoriu,

X 21

83^p

(după neghiobia sau maliția *Albinei*)²²

¹ Ioan Rațiu, în casa căruia s-a ținut importanta conferință politică de la Turda din ianuarie 1870.

² Dr. Avram Tincu.

³ Emanuel Péchy, comisar al guvernului.

⁴ „Așa stînd lucrurile“.

⁵ Gabriel Man, fruntaș politic din Dej.

⁶ Nicolae Gaetanu, fruntaș politic.

⁷ Aron Densușianu, fruntaș politic și mare filolog.

⁸ Proprietar din părțile Clujului.

⁹ Ion Micu Moldovan, profesor și canonic la Blaj, fruntaș politic.

¹⁰ Ioan Pamfilie, canonic la Blaj.

¹¹ Mihai Andreica, fost tribun în revoluția din 1848/1849, fruntaș politic.

¹² Ioan Bran de Lemeni, fruntaș politic român din Brașov.

¹³ Ioan Antonelli, revoluționar la 1848/1849, acum vicar la Făgăraș.

¹⁴ Iosif Hodos, fruntaș politic, membru al Academiei Române.

¹⁵ Alexandru Roman, profesor, academician, redactor al ziarului *Federațiunea*, condamnat la 1 an închisoare pe care o petrecea la Vaș.

¹⁶ Apor Károly, baron, președinte al Tablei Regești din Tirgu-Mureș. A avut o altitudine dușmănoasă față de țărani români din Tofăleni, deposedându-i pe cale juridică de casele și pământurile în care au locuit și au muncit.

¹⁷ Telegrama are următorul cuprins: „Turda, în 24 ianuarie. Inteligența română din toate părțile Transilvaniei a decis a se pune în coînțelegere cu toate națiunile din Austria și a proceda uniform cu acestea în combaterea sistemului de astăzi. X. Măcelariu“. (*Albina*, V, 1870, nr. 6).

¹⁸ În *Telegraful român*, XVIII, 1870, nr. 7 la capitolul *O părere individuală*, este atacată atât telegrama din *Albina*, V, 1870, nr. 6 cât și politica urmată de pasiviști în ultimii cinci ani. Activiștii puneau în lili accent pe „constituirea, disciplinarea noastră în lăuntru, prin care să manifestăm puterea vitalității noastre și atunci nu va fi de lipsă să lovim la ușa nimănuui să ne deschidă“; ei apreciau mai mult acest factor intern decit alianța cu națiunile slave din imperiul austro-ungar. Aceștia preferau să se sprijine pe faptul că românii din imperiu erau „o parte din milioanele românilor din orientul Europei; suntem o parte din rasa cea mare latină“. Tonul acestui capitol pare să fie pătruns de o teamă față de Rusia și panslavism. Activiștii cereau că cine „vrea să facă ceva pentru națiunea noastră, lucre în sinul ei“ și, în pofida constituției vitrege pentru români, reprezentanții națiunii ar fi făcut mai bine dacă ar fi ăuptat din interiorul forurilor politico-legislative pentru ușurarea statutului politic al națiunii române.

¹⁹ Este celebrul răspuns dat de Șaguna lui Șuluțiu în 1865. Mitropolitul unit îi cere colegului său de la Sibiu să-și unească forțele cu el pentru a smulge autorităților aprobarea unui congres politic general al națiunii române, îngrijorată de progresele rapide ale tratativilor austro-maghiare pentru instaurarea dualismului. Șaguna, care fusese în audiență la Viena, și-a dat seama însă că în noile condiții politice ținerea unui asemenea congres național n-ar fi fost posibilă, întrucit oricum inițiativa trecuse de partea polițienilor maghiari, fără de care împăratul nu mai putea întreprinde nimic în teritoriile de dincoace de Leitha. De aceea Șaguna îi scrie lui Șuluțiu: *flere possum, sed juvare non* (pot să pling, dar nu pot să ajut); prin acest răspuns mitropolitul ortodox lasă să se înțeleagă că și el era mhnit de noua și brusca schimbare a situației națiunii sale, dar, în aceste condiții, nici măcar ambii mitropoliți împreună nu mai puteau obține congres național, ca în 1861 sau 1863. Șaguna era pentru susținerea mișcării naționale în interiorul noilor foruri legislative (Dieta din Cluj, Dieta de încoronare de la Pesta). Scrisoarea aceasta a adâncit conflictele dintre activiști și pasiviști.

²⁰ Andrei Șaguna.

²¹ Alexandru Lazăr, fost consilier la guberniul Transilvaniei.

²² Însemnarea lui Bariș: „Venită 7 febr. Răsp. 8v et 9 febr. Multe“.

²³ Adică *Albina* publică telegrama cu semnătura X. Măcelariu, nu I. Măcelariu.

XXXII

Sibiu, 17/6 [1]872

Dacă-ți mai place așa, fie, *nem bánom*.¹

Ilustritate!

Reîntorcindu-mă aseară de la Iulia cea Albă și-am aflat prețuitele sire din 14/6 pe masă, la cari cu grabă am onoarea a-ți răspunde următoarele:

La conferința din 15/6 au fost de față: Onu², Dem. Moldovan³, Severu⁴, Nicola⁶, Veștemeanu⁶ și ilustritatea mea. După părerea majorității și în contra părerii lui Mold[ovan] și Veștemeanu, am otărit

69

să conchemăm noi 3 înși: Onu, eu și Nicola, conferință gen[erală] pe 27 iunie la Alba⁷. Acest conclud s-a și telegrafat de loc la jurnalele române — afară de *Tel[egraful] r[omân]*⁸ iară apelul⁹ s-a expedit tot în aceeași prin poștă. Cu înștiințarea Vodăi Péchy¹⁰ despre conferința ținindă, *rectius* conchemată, căci de ținut nu cred că se va putea ținea,¹¹ s-a incredințat fratele Onu. În conferință s-a dezbătut și acea alternativă: *quid faciendum*¹², dacă se va opri conferința gen[erală]. Și s-a decis / că pentru cazul acesta să se observe programa lui Hodoș¹³ sau *pasivitate absolută*¹⁴, cea dintii mai cu samă, unde sunt alegători rom-[âni] în majoritate. Am statorit și modalitatea după care ar fi a se da directivă inteligenței noastre, împărțindu-se pentru fiecare dintre noi un anumit cerc. Atita tot, în cit pentru meritele convenirii noastre din 15; iară cele ce au premers sunt mai de mai mare interes.

69^u

Vei să știi ilustritate (?) că eu am călătorit încă în 12/2 la Blaj, ca să aud acolo ceva pozitiv despre aceea dacă au sau nu intențiunea ss. părinți a conchema conferința gen[erală].¹⁵ Ce dealtmintrea eu nu am crezut de la început din 1999 motive. Pot zice că scopul mi l-am ajuns în mod mai eclatant ca precum speram. Cu părintele V[ancea]¹⁶ am avut un discurs foarte interesant. Să fie nu toate, nici 1/2, ci și numai 10% adevărate din cele ce mi-a împărțit sau, cu alte / cuvinte dacă ar simți cit de puțin așa precum vorbește, aș fi inclinat a-l ținea de inger pe lingă celălalt¹⁷. Nu știu cumu-l cunosc alții pe V[ancea], eu însă, după vro 3—4 convorbiri ce am avut laolaltă de cind se află în Trans[ilvania], sunt de părere că cu dînsul am mai putea face brinză; se înțelege de sine: brinză bună și nu impuțită.

70

Îmi spusă cu un fel de naivitate că regimul pretinde de la ei (archireii) să îi fie verbumcarii. Ca excuzare că nu ar fi târăganat cu intențiunea conchেমarea conferinței gen[erale] — ce io i-am spus-o cu toată franchețea că asta e părerea celor mulți — mi-a răspuns că el la toate hirtiile primite de la Sibii a răspuns în 24 mult 48 ore, anume că apelul pentru conchেমare l-a expedit la Sibii în 11 iunie, după care apel conferința ar fi fost să se adune în 18 iunie, observind însă că a lăsat la înțelepciunea lui Ș[aguna] a pune alt termen, dacă va afla de lipsă. / Spre a mă convinge despre inima de român, a chemat — știi cum fac ss. părinți pe atopotintele — de mărturie că nu se va despărți niceodată de corpul națiunei sale și că numai într-aceasta va căuta forțele, prin și cu cari va lucra în orice direcțiune. Făcînd aluziune la cele petrecute în a. 1865¹⁸ a adaus că nu va pretinde niceodată ca românii să se afle acolo unde se va afla dînsul, ci viceversa...

Reintorcîndu-mă de la Blaș, am exoperat de s-a făcut întrebare la Abdul Ș[aguna] și dr. Borcia¹⁹ că ține-se-va conferința în 18? Cel dintii a răspuns: „Nu știu nimic despre aceasta“ (deși primise cu 2 zile mai nainte răspunsul de la Blaș), iară celălalt zice: „Stăruînd V[ancea] pentru concesiune, se va da aceasta numai după alegeri“; nou motiv pentru a alege. Ambe aceste telegrame sunt în posesiunea mea. Ne vor face odată serviciu. Asemenea întrebare s-a făcut simbătă și la Blaș, de unde însă nu a urmat pină acuma nice un răspuns. Sunt curios,

70^p ce va con/ținea acesta. Mai adaugă la răspunsurile acestea contrazicătoare că părintele canonic Negru ²⁰ îmi spusă în confidență că înainte de aceasta cu 14 zile îi spusă un aristocrat mare, care îi făcu propunerea în numele clubului deachian din Aiud ca să primească candidatura, că *conferință gen[erală] nu se va ținea nicodată, căci așa a fost înțelegerea* (sic!). Zău, combinează toate acestea și vei cunoaște, precum cred va trebui să cunoască tot românul — fie togma și orb — că suntem *trădați*. Ca să nu apar a fi în contradicție cu cele ce am spus mai sus despre V[ancea], însemn că am motive a crede că V[ancea] nu ar avea deplină cunoștință despre intrigile țesute de demnul său colega ²¹, căruia din urmă — după cum se aude — i s-ar fi promis de sus înființarea a două episcopii în Ungaria și Banat (Oradea și Timișoara) ²². Frumos preț pentru cele 40.000 de martiri din [18]48 și suferințele românilor de ani 1000!/
71

Spre orientare mai însemn că noi cei 3 inși nu am conchemat conferința ca membri ai comitetului din [18]61, ci ca particulari, singuri ca români, din care cauză s-a și retras de la acțiune Mold[ovan] și Vește[mean], zicind că ei ca indivizi nu vreau să intre în acțiune. Sinteza ²³ a fost de părerea noastră, dară din unele considerente ne-am învoit să nu subscrie. Pușcariu ²⁴ și-a dat părerea în scris, în care zice că conferința se va ținea numai după alegeri, că mintea sănătoasă trebuie să ne spună că politica ideală trebuie înlocuită cu cea reală ²⁶ și în fine că numai cu archireii în frunte ajungem la paradis...

Te rog a împărtăși toate acestea d-lui Mureșanu ²⁶, căci nu am timp a-i scrie și d-sale.

Togma aud că activiștii de aici sunt foarte amăriți (cel puțin așa se arată) și că cit mai curind vor publica un memorandum în 17 coale ²⁷.

Să auzim de bine! D-zeu cu noi și cauza noastră cea părăsită și trădată.

Al d-tale frate devotat,

E. Măcelariu ²⁸ /.

71^e

¹ Nu-mi pare rău.

² Ioan Rațiu.

³ Dimitrie Moldovan

⁴ Axente Sever.

⁵ Matei Nicola.

⁶ Anton Veștemeanu.

⁷ Conferință cu majoritate pasivistă, care decide boicotarea alegerilor parlamentare pentru ciclul 1872—1875. Date despre desfășurarea ei în T. V. Păcățian, *Op. cit.*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 57—74.

⁸ Hotărîrea nu s-a trimis redacției *Telegrafului român*, întrucît acesta era forul de presă al activiștilor și al comitetului național (activist) din Sibiu.

⁹ Apelul semnat de I. Rațiu, I. Măcelariu, M. Nicola la 15/3 iunie 1872 prin care conducătorii pasiviști erau chemați la conferința din 27 iunie, la Alba Iulia. Apelul a fost lansat tot din Alba Iulia.

¹⁰ Emanuel Péchy, comisar al guvernului maghiar.

¹¹ I. Măcelariu s-a înșelat; conferința parțială a fost aprobată și s-a ținut întrucît tocmai atunci ministrul-șef al guvernului maghiar Melchior Lonyay își pregătea manevra sa de tratative și... „împăcare“ cu liderii români, manevră care era mai

mult o sondare a atitudinii politice a acestora și o încercare de a le modera revendicările și cerințele politice îndreptățite.

¹² „Ce e de făcut?”

¹³ Pasivitate relativă, adică alegătorii români să participe la alegeri dar cei aleși să nu participe la lucrările parlamentului pestan.

¹⁴ Formula votată la Mercuria (1869) și după vii și furtunoase dezbateri revotată și la Conferința din 1872 de la Alba Iulia.

¹⁵ O conferință generală națională nu a avut loc în 1872. Au avut loc doar două conferințe parțiale: una în 5–6 mai la Sibiu cu majoritate și decizii activiste, contestate de pasiviști, care s-au întrunit din nou la Alba Iulia în 27 iunie 1872 pentru a decide pasivitatea. De fapt în 17 iunie 1872 căpitanul suprem din Făgăraș, Vasile Tămaș, îl caută pe Măcelariu și îi spune că „conchemarea conferinței [generale] s-a târăgănat și aminat studio și în înțelegere, ca nu cumva să se decidă pasivitate și activității să fie siliți după principiul solidarității — a se supune”. (Informație din blocul de însemnări personale ale lui I. Măcelariu intitulat *Notiția*, care mi-a fost pus la dispoziție spre cercetare, cu multă bunăvoință, de regretatul nostru istoric Aurel Decei). Activiștii au hotărât la Sibiu să participe la alegeri și să susțină lupta în mod activ în interiorul forurilor legislative ale dominanților, și tocmai de aceea puțini activiști vor participa la Conferința de la Alba Iulia și vor fi desigur învinși, după cum însuși Ilie Măcelariu, I. Hania, V. Roman, A. Sever au fost învinși în 5–6 mai la Sibiu de majoritatea activistă și au părăsit sala de dezbateri în mod ostentativ. Deși influența pasiviștilor asupra maselor era mai puternică încă, totuși, întrucât Conferința de la Alba Iulia s-a întrunit doar cu câteva zile înaintea alegerilor, nu s-a putut realiza peste tot și în timp util orientarea în acest sens a alegătorilor români; cei mai mulți alegători români se abțin de la vot, dar în anumite locuri, neinformați și dezorientați, unii participă la alegeri. Activiștii de pe altă parte nu reușesc să-l alegă decît pe Petru Nemeș în cercul Mociu din Comitatul Cojocna; este ales și I. Măcelariu — fără voia lui — în Hațeg, dar acesta nu participă la lucrările dietei. Și între pasiviști erau păreri diferite în legătură cu modalitatea aplicării pasivității. G. Bariț, I. Măcelariu, A. Tincu erau pentru pasivitate relativă (participare la alegeri și neparticipare la lucrările parlamentului), iar I. M. Moldovan pleda pentru pasivitate absolută, ca la Mercuria. Conferința de la Alba Iulia dă cîștig de cauză lui I. M. Moldovan.

¹⁶ Ioan Vancea, mitropolit greco-catolic.

¹⁷ Andrei Șaguna.

¹⁸ Aluzie la dezbinările dintre activiștii conduși de Șaguna și pasiviști.

¹⁹ Dr. Ioan Borcea, fruntaș activist sibian.

²⁰ Ioan Fekete Negruțiu, canonic la Blaj.

²¹ Andrei Șaguna.

²² Aceste episcopii n-au existat niciodată în vremea Austro-Ungariei și este puțin probabil ca guvernanții maghiari să-i fi promis așa ceva lui Șaguna. De fapt, unii dintre ei erau îngrijorați și de reînvierea mitropoliei ortodoxe românești autonome care-i unea împreună într-o instituție religioasă unică pe românii de același rit din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș și vedeau în ea o manevră „daco-românească”. Este puțin probabil ca politicienii maghiari să fi consimțit la întărirea ei cu încă două episcopii.

²³ Axente Sever.

²⁴ Ioan Pușcariu, devenit consilier la Ministerul de Culte și apoi jude la Curia Regală de la Budapesta.

²⁵ Adică activitate parlamentară, legătură neîntreruptă între frunțași și mase în vremea alegerilor, într-un cuvînt adaptarea procedeeilor și mijloacelor de luptă la noile împrejurări; aceeași era și tactica frunțașilor români din Banat, Crișana, Maramureș. Scopul rezistenței activiste (ca și a celei pasiviste) era schimbarea și abrogarea legislației guvernamentale ostile națiunii române.

²⁶ Iacob Mureșan. Într-adevăr, prin mijlocirea lui G. Bariț în *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, 1872, nr. 46 se publică informații din această scrisoare a lui Ilie Măcelariu. Se comentează și cauzele pentru care nu s-a convocat o conferință generală, ceea ce a determinat pe frunțașii pasiviști I. Rașin, M. Nicola și I. Măcelariu să convoace la 15/3 iunie Conferința de la Alba Iulia pe 27 iunie. La sfîrșitul acestui comentariu se scrie: „la toate acestea să mai adăugăm încă numai epilogul unei epis. ole

din 17 iuni, venită de la una mână prea onorabilă din săsime [de la I.M. — n.ns.] — zic combinați toate acestea și veți cunoaște precum cred că trebuie să cunoască tot românul — fie tocma și orb — că suntem trădați“.

²⁷ Memorandul *Cauza română la 1872* care constituie dealtfel un important document al rezistenței naționale și realizează o sinteză a situației politice grele a națiunii române, începînd cu evul mediu și terminînd cu instaurarea și stabilirea bazelor dualismului austro-ungar. Autorul lui a fost Ioan Pușcariu. (Vezi T. V. Păcățian, *Op. cîr.*, VI, p. 25—56; *Telegraful român*, XX, 1872, nr. 47—48). Deci activiștii erau într-adevăr „foarte amărîți“ de situația grea în care se afla națiunea română și Ilie Măcelariu era malițios cînd scria că „cel puțin așa se arată“ sau lasă să se înțeleagă că numai așa se arată. Nemulțumiți și mîhniți erau și pasiviștii, numai că ei combăteau dualismul prin boicot ostentativ față de instituțiile politice care desființaseră în mod abuziv legislația și libertățile din 1863—1864, pe cînd activiștii îl combătuseră — uneori nu mai puțin ostentativ și curajos, cum făcuse chiar I. Măcelariu în faza lui activistă — chiar din interiorul instituțiilor lui. De fapt, și activiștii și pasiviștii au fost înfrinți împreună de coaliția guvernamentală austro-maghiară; de aceea socotim regretabile ironiile, acuzațiile, certurile și inviniurile reciproce survenite, în focul pasional al disputelor privind alegerea tacticii de luptă, între liderii români din ambele tabere.

²⁸ Însemnarea lui G. Bariț: „primită în 19, rîsp. în 19 iun. 1872“.

XXXIII¹

Ar fi bine, înainte de 27 să mergem noi 3 inși² la Blaș.³ ce zici?
Ilie. /

84

¹ Telegramă expeditată de I. Măcelariu din Sibiu la 23 iunie 1872 lui G. Bariț.

² Ioan Rațiu, George Bariț, I. Măcelariu.

³ La mitropolitul Ioan Vancea pentru a se consulta în prealabil în legătură cu „tratativele de împăcare“ propuse de prim-ministrul maghiar Melchior Lonyay.

XXXIV

Sib[iu], 21/1 [18]73

*Ilustritatea ta, mult onorate d-le referinte al Conferinței
din 29/6 1872!*¹

Ca răspuns la amicabila din 12/1 a.c. primită însă numai aseară, am onoare a-ți împărtăși următoarele:

Ad 1: Sunt în toată privința de părere ca actele conventioulului (?) să se publice. Ba aș fi dorit ca ele să se publice îndată după căderea lui tata L[onyay]³. Eu am și cercetat pe s. părinte din Blaș⁴ încă la începutul lui dec. a.t. togma și singur pentru aceea, ca să-l înduplec să publice actele din cvestiune. Sinția-sa însă-mi zise să mai așteptăm 8—10 zile, deoarece așteaptă nu știu ce răspuns de la Pesta. De atuncea au trecut de 5 ori cite 10 zile, fără a-mi fi făcut de știre că invoiește-se cu publicarea, sau ba. Ar fi deci indigitat ca să faci și d-ta, recte ilustritatea-ta, o asemenea întrebare cătră s. părinte, declarînd apriat că oricum nu ne vom putea justifica înaintea lumii și a gurilor rele, amîntînd mai departe publicarea scofalei noastre din Blaș. /

88

238

Ad. 2. Sunt de părere să se publice tot ce s-a întâmplat, adică: nu numai protocolul, ci și toate corespondențele și telegramele ⁵ etc., etc.

Ad 3. În cit pentru modalitate, las la înalta înțelepciune și probata experiență a ilustrității tale.

Ad. 4. Sunt asemenea de părere ca la călcii, fie ori și la cel drept sau la cel sting, tot atita, numai să se dea explicațiuni cit de detaiate, în care direcțiune am onoare a-ți trage atențiunea asupra acelei împrejurări că în 25 iunie ⁶, cind togma te aflai și [ilustritatea] ta în Sibii, am fost eu în persoană la prea simția-sa de aicea, ⁷ și nu numai că nu a amintit nimica despre aceea că și-a designat un substitut ci, la întrebarea mea că dacă ne-ar succede a indupleca pe V[ancea] ca să ținem conferință în Sib[iu], mi-a răspuns categorice că nice așa nu poate participa.

88^v Despre aceea că din Blaș să i se fie comunicat mitrop[olitului] de aicea concluzele noastre din Blaș, nu știu nimica, ba cred că nu. Însă, pe lângă toate acestea, dl. cavalier de P[uşcariu] ⁸ a putut zice aceea / că e mulțămît cu isprava noastră din Blaș, adecă părintele A[ndrei] ⁹, deoarece pe scurt i-am enarat eu că ce am făcut, și și fața cu mine tot asemenea s-a exprimat ¹⁰. Dealtmîtrinea, la vro citeva săptămîni după Conferința din Blaș, am avut și eu onoare a fi invitat la o ședință a Comitetului Național de aicea ¹¹, și anume pentru aceea ca să dau deslușire că concluzul din Blaș *stă* sau *nu* în contra conchemării unui congres. Se înțelege de sine că am răspuns că *nu*, din contră, că însuși am cerut congres. Tot cu aceea ocaziune a zis Archimandrescu ¹² că mitro[politul] A[ndrei] nu știa nimica despre cele ce am hotărit la Blaș, iară după ce i-am reflectat că aceea nu e adevărat, deoarece ce în insumi i-am împărtășit... a adaus că *oficios* nu știa nimica, adecă că V[ancea] nu i-a împărtășit. I-am răspuns și la asta, că pentru ce? Cu fratele Iacob ¹³, cred, te vei fi întilnit. A plecat alaltăieri iarăși la București; vrea cu toate puterile să aducă drumul de fier la Turnu Roșu, deși în 89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000
1001
1002
1003
1004
1005
1006
1007
1008
1009
1010
1011
1012
1013
1014
1015
1016
1017
1018
1019
1020
1021
1022
1023
1024
1025
1026
1027
1028
1029
1030
1031
1032
1033
1034
1035
1036
1037
1038
1039
1040
1041
1042
1043
1044
1045
1046
1047
1048
1049
1050
1051
1052
1053
1054
1055
1056
1057
1058
1059
1060
1061
1062
1063
1064
1065
1066
1067
1068
1069
1070
1071
1072
1073
1074
1075
1076
1077
1078
1079
1080
1081
1082
1083
1084
1085
1086
1087
1088
1089
1090
1091
1092
1093
1094
1095
1096
1097
1098
1099
1100
1101
1102
1103
1104
1105
1106
1107
1108
1109
1110
1111
1112
1113
1114
1115
1116
1117
1118
1119
1120
1121
1122
1123
1124
1125
1126
1127
1128
1129
1130
1131
1132
1133
1134
1135
1136
1137
1138
1139
1140
1141
1142
1143
1144
1145
1146
1147
1148
1149
1150
1151
1152
1153
1154
1155
1156
1157
1158
1159
1160
1161
1162
1163
1164
1165
1166
1167
1168
1169
1170
1171
1172
1173
1174
1175
1176
1177
1178
1179
1180
1181
1182
1183
1184
1185
1186
1187
1188
1189
1190
1191
1192
1193
1194
1195
1196
1197
1198
1199
1200
1201
1202
1203
1204
1205
1206
1207
1208
1209
1210
1211
1212
1213
1214
1215
1216
1217
1218
1219
1220
1221
1222
1223
1224
1225
1226
1227
1228
1229
1230
1231
1232
1233
1234
1235
1236
1237
1238
1239
1240
1241
1242
1243
1244
1245
1246
1247
1248
1249
1250
1251
1252
1253
1254
1255
1256
1257
1258
1259
1260
1261
1262
1263
1264
1265
1266
1267
1268
1269
1270
1271
1272
1273
1274
1275
1276
1277
1278
1279
1280
1281
1282
1283
1284
1285
1286
1287
1288
1289
1290
1291
1292
1293
1294
1295
1296
1297
1298
1299
1300
1301
1302
1303
1304
1305
1306
1307
1308
1309
1310
1311
1312
1313
1314
1315
1316
1317
1318
1319
1320
1321
1322
1323
1324
1325
1326
1327
1328
1329
1330
1331
1332
1333
1334
1335
1336
1337
1338
1339
1340
1341
1342
1343
1344
1345
1346
1347
1348
1349
1350
1351
1352
1353
1354
1355
1356
1357
1358
1359
1360
1361
1362
1363
1364
1365
1366
1367
1368
1369
1370
1371
1372
1373
1374
1375
1376
1377
1378
1379
1380
1381
1382
1383
1384
1385
1386
1387
1388
1389
1390
1391
1392
1393
1394
1395
1396
1397
1398
1399
1400
1401
1402
1403
1404
1405
1406
1407
1408
1409
1410
1411
1412
1413
1414
1415
1416
1417
1418
1419
1420
1421
1422
1423
1424
1425
1426
1427
1428
1429
1430
1431
1432
1433
1434
1435
1436
1437
1438
1439
1440
1441
1442
1443
1444
1445
1446
1447
1448
1449
1450
1451
1452
1453
1454
1455
1456
1457
1458
1459
1460
1461
1462
1463
1464
1465
1466
1467
1468
1469
1470
1471
1472
1473
1474
1475
1476
1477
1478
1479
1480
1481
1482
1483
1484
1485
1486
1487
1488
1489
1490
1491
1492
1493
1494
1495
1496
1497
1498
1499
1500
1501
1502
1503
1504
1505
1506
1507
1508
1509
1510
1511
1512
1513
1514
1515
1516
1517
1518
1519
1520
1521
1522
1523
1524
1525
1526
1527
1528
1529
1530
1531
1532
1533
1534
1535
1536
1537
1538
1539
1540
1541
1542
1543
1544
1545
1546
1547
1548
1549
1550
1551
1552
1553
1554
1555
1556
1557
1558
1559
1560
1561
1562
1563
1564
1565
1566
1567
1568
1569
1570
1571
1572
1573
1574
1575
1576
1577
1578
1579
1580
1581
1582
1583
1584
1585
1586
1587
1588
1589
1590
1591
1592
1593
1594
1595
1596
1597
1598
1599
1600
1601
1602
1603
1604
1605
1606
1607
1608
1609
1610
1611
1612
1613
1614
1615
1616
1617
1618
1619
1620
1621
1622
1623
1624
1625
1626
1627
1628
1629
1630
1631
1632
1633
1634
1635
1636
1637
1638
1639
1640
1641
1642
1643
1644
1645
1646
1647
1648
1649
1650
1651
1652
1653
1654
1655
1656
1657
1658
1659
1660
1661
1662
1663
1664
1665
1666
1667
1668
1669
1670
1671
1672
1673
1674
1675
1676
1677
1678
1679
1680
1681
1682
1683
1684
1685
1686
1687
1688
1689
1690
1691
1692
1693
1694
1695
1696
1697
1698
1699
1700
1701
1702
1703
1704
1705
1706
1707
1708
1709
1710
1711
1712
1713
1714
1715
1716
1717
1718
1719
1720
1721
1722
1723
1724
1725
1726
1727
1728
1729
1730
1731
1732
1733
1734
1735
1736
1737
1738
1739
1740
1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800
1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100
2101
2102
2103
2104
2105
2106
2107
2108
2109
2110
2111
2112
2113
2114
2115
2116
2117
2118
2119
2120
2121
2122
2123
2124
2125
2126
2127
2128
2129
2130
2131
2132
2133
2134
2135
2136
2137
2138
2139
2140
2141
2142
2143
2144
2145
2146
2147
2148
2149
2150
2151
2152
2153
2154
2155
2156
2157
2158
2159
2160
2161
2162

conferință prealabilă la Blaj pentru a formula și fixa dezideratele și revendicările care trebuiau să stea la baza împăcării. Cu două zile înainte de începerea conferinței Lónyay îi trimite o telegramă lui Vancea, cu scopul clar de a obține atenuarea și moderarea justelor revendicări politice românești: „Rogu-te, Excelență, să conduci împreună cu Popea lucrul așa, ca conferința să se țină cu liniștea și moderațiunea necesară. Să nu punei prea multe și să punei de acelea, care să poată fi acceptate, pentru ca cu atât mai ușor să putem ajunge la scop“. Șaguna nu participă la consfătuirea blăjeană și nici nu-l trimite pe Popea ca înlocuitor. Conducătorii români își vor fixa atitudinea în *Memoriul elaborat la Blaj în 3 iulie 1872*, menținind cu hotărâre și sfîntenție programul național, care revendica în continuare respectarea autonomiei Transilvaniei, recunoașterea națiunii române ca națiune politică egal îndreptățită în stat, proclamarea limbii române ca limbă oficială, alături de cea maghiară, respectarea deplină a autonomiei confesional-școlare românești, lege electorală democratică, universitate paritetică la Cluj etc. Constatind că memorandumul conține postulate politice contrare sistemului statal existent, I. Vancea citește telegrama lui Lónyay. G. Bariț, I. Măcelariu, I. Rațiu nu renunță însă la nici una din revendicările formulate în program. Vancea semnează alături de ei memorandumul din 3 iulie 1872. Din cauza refuzului guvernului maghiar de a recunoaște legitimele revendicări formulate de conducătorii naționali, tratativele din 1872 s-au soldat cu un eșec total. Față de această situație ziarul *Albina* (VII, 1872, nr. 61) se întreba: „Unde, cînd, și prin ce ne-au dovedit domniile de la putere că au inimă pentru noi, adevărat pentru poporul nostru, pentru națiunea română, că vreau împăcăriune, înfrățire și amicitie reciprocă cu noi și prin aceasta înflorirea patriei și fericirea comună?“ Date despre întîlnirile din Blaj la Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond. Șaguna, nr. 2479; Keith Hitchins — Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Bariț, 1861—1892*, Cluj, 1970, p. 216; *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 4—5; *Hon din 18 august 1874*.

⁸ Melchior Lónyay, primul ministru al Ungariei.

⁴ Ioan Vancea.

⁵ Acestea nu se vor publica decît mai tîrziu. Ilie Măcelariu dorea să se publice imediat, pentru a dovedi și întări opinia publică în credința că nici un moment conducătorii naționali nu au renunțat la programul politic al poporului lor; în 1872 unii lideri români au criticat tratativele și discuțiile din Blaj.

⁶ 25 iunie 1872, cînd se apropia data plecării la Blaj.

⁷ Andrei Șaguna.

⁸ Ioan Pușcariu.

⁹ Andrei Șaguna,

¹⁰ Dovadă importantă a acordului pe care Andrei Șaguna și l-a exprimat față de punctele programatice formulate de cei trei lideri la Blaj (în pofida faptului minor că ei nu erau întotdeauna de acord în privința căilor sau modalităților de luptă)

¹¹ Comitetul activist din Sibiu.

¹² N. Popea.

¹³ Iacob Bologna.

¹⁴ Însemnarea lui Bariț: „Răsp. 24 ianuarie n.“

XXXV

Sib[iu], 19/2 [18]73

Stimate domnule și amice!

Vei fi cetit că dd. din Pesta vreau să mă fericesc din toate puterile; vrînd, nevrînd, mă cheamă la Dietă sau, cu alte cuvinte, mi s-a imputat brinza, sau și mai pe românește mi s-a infundat . . . Președintele Dietei m-a provocat ca în 14 zile sau să mă înfățoșez la Dietă ¹, sau să arăt din ce cauze sunt impedit. Nu sunt în chiar să răspund simplamente că am depus mandatul în minile alegătorilor ², sau să

spun și motivele, *din și pentru* cari nu-mi permit convingerile mele politice a intra în Dietă? Deci te rog ca să binevoiești a-mi face cunoscut că de ce părere ești, iară în cazul cînd ai preferi modalitatea din urmă, adecă ca în răspunsul meu să expun și motivele, mi-ar părea foarte bine cînd ai fi așa de bun ca să-mi însemnezi cam ce motive să aduc înainte? Știi bine că ești destul de ocupat, însă gravitatea obiectului de una parte, iară de alta parte bunăvoința cu care am fost onorat totdeauna, mă îndreptățesc a spera că nu-mi vei lua în nume de rău această molestare.

Spre orientare-mi permit a observa că alegerea s-a făcut fără știrea și învoirea mea și că eu, de loc, cum am înțeles despre aceasta am scris la Hațeg că numai așa pot primi mandatul, dacă alegătorii nu vor aștepta de la mine ca să intru în Dietă, *înainte de ce s-ar ține congres național*.

Al d-tale sincer stimătoriu,

¹ În 1872 Ilie Măcelariu a fost ales deputat în cercul Hațegului de către alegătorii români, în pofida deciziei Conferinței de la Alba Julia. Asemenea cazuri s-au mai întimplat și în 1869, cînd sînt aleși I. Măcelariu și I. Antonelli în pofida consensului de la Mercuria; aceste alegeri denotă că activismul sau cel puțin pasivitatea relativă își păstra mici insule de influență în Transilvania istorică (Hațeg, Făgăraș, Bran). La 16 februarie 1873 președinția Dietei maghiare îi cere lui I. Măcelariu explicații în legătură cu ne prezentarea sa la dietă.

² La 2 martie 1873, I. Măcelariu va trimite președintelui dietei pestane un răspuns scurt în care arată că a fost ales fără voia lui și că participarea sa la dietă depindea de anumite condiții; intrucît ele nu au fost îndeplinite pînă la acea dată, nu avea ce căuta în parlament. I. Măcelariu preciza că stima pe care o datorează alegătorilor săi, ca și iubirea față de patria și națiunea sa nu-i permiteau să primească mandatul de deputat (T. V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, Sibiu, 1910, p. 189–190).

³ Însemnarea lui Bariț: „1873, Elie Măcelariu, 19 febr. venită 21. Răsp. 21“

XXXVI

Sib[iu], 4/4 [18]74

Domnule și stimat frate!

Nu ți-am răspuns încă la prețuita-ți epistolă din 10/3 a.c., și și acuma, avînd 100 și 1000 necazuri cu cite și mai cite oficii de onoare, cari nu aduc nimica la gură, îți scriu numai atîta *că-ți voi scrie*. După sinodul eparhial proxim mă voi ocupa de culegerea datelor ce mi-ai cerut. Dacă-mi va succede, voi lua și o copie din diploma răposatului mitropolit¹, în care știu *pozitiv* că se amintește arestarea lui Cath[arina] V[arga]² ca un merit eminent. Însuși cu răposatul Ș[aguna] vorbisem odată că [ar] fi bine să-și publice diploma, la care însă mi s-a reflectat: „Ei, dacă nu s-ar aminti spurcăciunea de V[arga] Cath[arina]“.

Despre *Oriental Latin*,³ nu pot zice alta decît că e o întreprindere — cel puțin după modesta mea părere — foarte cutezată, dară așa cred

că asta vor fi știind și întreprinzătorii, și se vor fi mingăind cu zisa bătrînului Thiers: ⁴ „Nimic mare nu se face în lume fără pasiune și cutezare!“ /

Nu știu dacă cetești *T[elegraful] r[omân]*. Te fac atent la nr. 23 din 21/3 (2/4) a.c.,⁵ în care neghioaba redacțiune înșiră meritele locotenentului marșal R. Raichetzer, și adevă că a fost amic intim al răposatului Ș[aguna] și că în timpul cel scurt a știut să cîștige și pe Preocup.⁶ *O tempora, o mores!!* Da, R., acel Raichetzer care din fondul de provent al foștilor grănițeri a tras în decurs mai bine de 6 ani 10 f. diurne la zi acel R. care a spoliat pe foștii grănițeri de proprietatea cea mai legală în extensiune de 86.000 jugăre în preț de peste 9 milioane f., pe acel R., zic — durere, de trei ori durere — îl arată fo[al]ia archidiecezei de cel mai intim amic a 2 arch[ierei] et mitr[opoliti] gr[eco]lor-[ientali] ortodocși români. Oare laudă, sau mai curînd rușine poate fi aceasta pentru ss. părinți? Răspundă acei grănițeri, cari în decurs de 100 ani și-au vărsat singele lor întru apărarea Tronului, și cari acumă din intimitatea și afabilitatea d-lui de R. au perdut o avere atît de colosală și au devenit aproape proletari. Răspundă, în fine, ambii căpitani St[e]zariu⁶ și N[ășcu]⁷. / Rușine îi fie *T[elegrafului] r[omân]*!

Fii bun, dacă te iartă timpul, scarmănă pe neghiobul de Cristea⁸ în *Gazetă*.

Pe bătrînul taica Marcu l-am petrecut în 13/25 martie a.c. la vecinicul mormînt, în etate de 92 ani minus 1 lună; născut la 25/4 [1]782, a bolit numai 3 zile. D-zeu să-l ierte. Să trăim și noi batăr numai atita.

Apropo, *quo ad* hoțul de R., nu ar strica să se facă o notă. Se aude că păr[intele] a[r]ch[ie]p[iscop] și m[itropolit] Pr[ocopie]⁹ a dat un prinț dipl[omatic] în onoarea lui R.¹⁰ în duminica din 14/29 mart[ie] și că la masă nu s-au adus alte bucate, decît de post (?) Oare dd. generali cu[m] li va [fi] plăcut păsula călugărească?

Te salut din inimă și am rămas al d-tale sincer amic,

E. Măcelariu.

N.B. Amicul nostru dr. Vasici¹¹ era pe aci să-și piardă toată averea, prin ticăloșia ginere-său Fri[c]ke¹². Norocul lui că cu vro citeva zile s-a intabulat soția sa atît pe casă cit și pe pensie. Acuma e periculul delăturat.

Idem. ¹³ /

¹ Andrei Șaguna.

² Ecaterina Varga, conducătoare a luptei moșilor pentru păduri.

³ *Oriental latin*, ziar politic, literar, social și economic, care apare la Brașov între 23 februarie 1874 și 30 septembrie 1875, avînd pe Aron Densușianu proprietar și editor, Teofil Frincu, redactor responsabil, I. A. Lapedatu colaborator primar (In Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiile periodice românești*, I, București, 1913, p. 475).

⁴ Louis Adolphe Thiers, om politic și istoric francez.

⁵ În *Telegraful român*, XXII, 1874, nr. 23 se află inserată la rubrica *Varietăți* știrea despre plecarea din Sibiu și din Transilvania a vicemareșalului pensionar Rudolf Reichetzer, care, cu scurte pauze, a staționat în Ardeal din 1845. În acest

anunț se specifica faptul că Reichetzer a fost „unul din amicii intimi ai intru fericire repausatului arhiepiscop și mitropolit baron de Șaguna și în scurtul timp de la reîntregirea vacantului scaun mitropolitan încoace a arătat aceeași afabilitate și arhiepiscopului și mitropolitului de acum, Ex. Sale Procopiu Ivacicovici”.

⁶ Precup Stezariu, ofițer de graniță, luptător pentru drepturile foștilor grăniceri.

⁷ Vasile Nașcu, alt ofițer român din regimentul II năsăudean, al drepturilor foștilor grăniceri (alături de George Lica, Ioan Purcellă, Ioachim Mureșan).

⁸ Nicolae Cristea, fruntaș activist, redactor al *Telegrafului român*. În procesul *Memorandului* a fost condamnat la 8 luni închisoare pe care le va executa la Vaș. Date despre viața și activitatea lui în Keith Hitchins, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei. Nicolae Cristea și mișcarea națională românească din Transilvania*, p. 117–166.

⁹ Procopie Ivacicovici.

¹⁰ Rudolf Reichetzer.

¹¹ Pavel Vasici.

¹² H. Fricke, ginerele lui Pavel Vasici, soțul Aureliei Vasici. Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 173, nota 11.

¹³ Însemnarea lui Bariț: „1874. Elias Măcelariu. Sibii. 4. april. V. 7. R. 11.”

XXXVIII

Sib[iu], 15/1 [18]75

Preastimate domnule și frate!

Că evenimentele ce ne așteaptă reclamă în mod imperativ concherea unei conferințe naționale, cred, e afară de toată dubietatea. Probele cele mai elocvințe despre aceasta ne-au dat frații clușeni, mai întâi prin apelul lor¹, care, după mai multe manifestațiuni de pînă acuma, sunt convins că consună cu dorința tuturor românilor bine simțitori, pentru cari, în împrejurările cele grave ale prezentului, nu există o necesitate mai întezitoare decît o conferință națională, spre a-și statori o ținută solidară, corectă și corespunzătoare nu numai intereselor sale legale, ci și ale patriei peste tot.

94 Tot ce s-ar mai putea discuta în/direcțiunea aceasta se poate reduce, după modesta mea părere, numai și singur la dezlegarea următoarelor cvestiuni:

1. Cine?;

2. Unde și pe ce zi? și

3. După ce modalitate să se concheme o atare conferință, despre care să se poată afirma cu toată îndreptățirea că *ca și prin ea* se manifestă dorința cea mai generală a românilor? Deci, spre a ne înțelege despre o mai bună și mai corespunzătoare rezolvire a cvestiunilor de mai sus, îndemnat și provocat de amicii de principiu de aicea, m-am decis a convoca o conferință prealabilă pe ziua de 6/18 februarie a. c. la Alba Iulia², constătoare din următorii bărbați meritați pentru patrie și națiune: 1. G. Bariț; 2. dr. Rațiu; 3. Axente Sever; 4. G. Man; 94^v 5. dr. Tincu; / 6. M. Nicola; 7. Aron Densușianu; 8. I[oa]n M[icu] Moldovan; 9. Găitan și în fine din cite 2 reprezentanți ai cluburilor din Cluș și Brașov.

În caz de apreciere a acestei idei, provenită din cea mai curată intențiune, vă rog cu toată amicitia să binevoiți a participa la premenționata conferință, precum și a-mi face cunoscut dacă, și prin ce, credeți că ar fi consult a se mai completa lista celor conchemați? În fine vă rog a păstra despre tot lucrul cea mai strictă discrețiune.

Recomandat nobililor simțăminte, am onoare a mă subsemna al d-voastră sincer stimătoriu,

E. Măcelariu. /

95

¹ La 21 decembrie 1874 clubul membrilor români ai congregației comitatului Cojocna, format din Alexandru Lazăr, președinte, Gregoriu Siliși, vicepreședinte, Gregoriu Chiffa, casier, Victor Rusu, nolar, Ladislav Pop, Gabriel Pop, Vasiliu Roșescu, Lazăr Baldi, Ioan Petran, membri, a lansat un *Apel către cluburile membrilor români ai comitetelor municipale și către întreaga inteligență română din Transilvania*. Pentru a evita orice confuzie în fixarea atitudinii și conduitei politice a românilor față de alegerile dietale care se apropiau (ciclul parlamentar 1875–1878), conducătorii clujeni propun ca în 15 februarie 1875 să se țină la Alba Iulia conferință națională. Din fiecare comitat, scaun, district, urma să fie trimis câte un reprezentant la 30.000 locuitorii români, iar deputații trebuiau aleși din toate „părțile patriei” prin cluburile române din congregațiile comitatelor, respectiv prin membrii români ai comitetelor municipale. Erau liberi să-și trimită reprezentanți și românii din părțile „ungurene” care-și puteau prezenta votul lor consultativ asupra problemelor și hotărârilor discutate și adoptate în proiectata conferință. Conducătorii politicii recunoscuți ai românilor erau rugați și indemnati să lanseze ei înșiși convocarea conferinței proiectate, până la 20 ianuarie 1875. Comitetul clujan cerea tuturor intelectualilor români din comitatul Cojocnei (preoți, notari cercauli etc.) să vegheze pentru ca toți românii care aveau drept de vot să fie înscrși ca alegători conform paragrafelor legii XXXIII din 1874. Acest lucru se anunța cu atât mai imperios cu cât alegătorii dietali erau singurii îndreptățiți să aleagă sau să fie aleși deputați în comitetele municipale sau în congregațiile comitatense, scaunale și districtuale, în care se discutau probleme ce stăteau în strinsă legătură cu interesele cotidiene ale românilor. Activitatea românilor în adunările administrative locale, utilitatea ei era foarte importantă așa cum s-a recunoscut și în conferințele politice anterioare. Problema cea mai „delicată” rămânea aceea a atitudinii românilor din Transilvania istorică față de alegerile parlamentare, problemă care trebuia tranșată în mod hotărâtor pentru a evita confuziile din 1872 intrucit „în politică devine fatal a comite a doua oară aceeași greșeală”. Unul din meritele deosebite ale apelului clujean l-a constituit grija manifestată pentru asigurarea legăturii dintre conducători și mase: „Să ne punem de cu bun timp — scria *Apelul* — în fruntea bunului nostru popor și să nu-l lăsăm rătăcind ca oile fără păstor. Soarta și interesele lui sunt și ale noastre.” (*Federațiunea*, VII, 1874, nr. 89–892).

² O asemenea conferință prealabilă la care să ia parte liderii designați de I. Măcelariu în această scrisoare nu s-a intrunit în februarie 1875. La Alba Iulia s-au intrunit doar două consultări politice restrinse (confidențiale) în ianuarie și aprilie 1875 care au recunoscut și ele necesitatea convocării unei conferințe naționale mai largi și mai reprezentative; la prima din ele procesul verbal este semnat de Axente Sever, Rubin Pațiția, Alexandru Tordășianu, Gregoriu Elecheșiu, Mihail Cirlea (T. V. Păcăția n, *Op. cit.*, VI, Sibiu, p. 507–508). De asemenea s-a mai intrunit la Alba Iulia și a doua conferință în 11 aprilie 1875: ea trimite a adresă clubului din Cluj, pentru ca acesta să convoace o conferință mare la Sibiu.

XXXVIII

Sib[iu], 8/2 [18]75

Prea stimate domnule și amice!

Foarte mult mă căiesc că mi-am făcut de lucru cu conferința din 6/18. Eram pe aci să revoc tot ce am făcut și să las pe toate în mîna

Domnului. Cite răspunsuri mi-au venit pînă acuma, mai tot atilea păreri. Unii se miră că cum de în listă nu am indus și pe ungurenii.¹ Alții că am lăsat afară pe pițigoi de la Tel[egrafu]l r[omân].² Apoi iarăși, că pentru ce am invitat numai cluburile din Cluș și Brașov ca pe atarii și nu și alte cluburi? Unii (sau unul, Onu³ din Turda) că, numai așa e învoit, dacă voi publica pe la toate jurnalele. Sîntea⁴ și Gaitanu,⁶ cari ambii au primit invitarea cînd se aflau la conferința din Bălgrad⁶ sunt de opinii contrarie, unul e învoit, celălalt nu; și ce e mai de însemnat, că și unul și altul zice că s-a înțeles cu inteligența locală. / Unii, iarăși mai întrebă că de ce nu în Sibiu și în Bălgrad etc., etc.

Despre toate am conferit cu amicii de principiu de aicea, și cu fratele Densușianu⁷, care a fost în săptămîna trecută aicea, și așa am mai invitat pe Balint⁸, Rațiu de la Hațeg⁹, dr. Petcu¹⁰, dr. Silași¹¹. Moisil de la Năsăud¹², Munteanu de la Gherla, Mureșan Iacob redactor și 3 inși din Ungaria: dr. Mocioni Ales[andru]¹³, Babeș¹⁴ și Desanu¹⁵. Știu că ai fost de la început în contra ungurenilor, asemenea și Densușianu, eu însă mărturisesc că de la început am fost de părere ca să participe și ei la conferința *prealabilă*, însă primind togma atuncea N. 3 din *Albina*¹⁶ și după aceea răspunsul d-tale și al lui Densușianu, m-am abătut de la părerea mea, și eram otărit a mă restrînge pe lingă ai noștri. Însă nu mult după aceea mi-au sosit răspunsu/ri din mai multe părți, prin cari — și mai cu samă clușenii — pretind categorice să invite și din Ungaria. Și după ce și Densușianu încă s-a dechiarat că în contra aceea ca la conferința din 6/18¹⁷ să participe și ungurenii nu are nimica în contră, am invitat pe cei 3 inși de mai sus, și-ți fac aceasta cunoscut și te rog să nu mi-o iei în nume de rău. Cum va fi cu conferința națională, e altă vorbă: despre aceasta ne vom înțelege în Bălgrad.

De la Babeș am primit togma acum răspuns; va veni. Ei, dară, și cu el am dat de altă belea. El, adecă, zice ca să mai invite *în omise* pe gen[eralul] Doda¹⁸ și br. Ursu¹⁹. Togma vreau să expedez invitările. Dacă vor veni toți cei invitați pînă acum, am fi 25 inși.

Joi sau vineri ce vine voi călători la Arad, ca să fiu acolo la alegere de episcop²⁰.

Încă ceva. Eu mă tem că vom avea neplăceri cu chinezii din Bălgrad,²¹ și așa, învoindu-se ungurenii, am de gînd să schimb locul convînenirei, să fie în Sibii. Te rog să-mi scrii că ești și d-ta învoit?

Recomandat amicabilelor simțăminte am onoare a mă subșterne al d-tale sincer amic,

E. Măcelariu.²²/

¹ Deputații români din vestul Transilvaniei (Banat, Crișana, Maramureș, părți care și înainte de dualism au fost încorporate administrativ în provincia Ungaria). Românii de aici n-au fost niciodată înzestrați în mod legal cu autonomie sau drepturi politice, așa cum au fost pentru scurt timp, în vremea lui Schmerling, frații lor

din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) deși, au susținut o luptă merituoasă în acest sens în dietele Ungariei. Atît în 1848, cit și în 1861, 1865—1868 sau în ciclurile parlamentare următoare (1869—1872; 1872—1875), românii din Transilvania de vest au adoptat tactica activistă. Cei mai mulți dintre șefii activiști din Ungaria au susținut, însă, tactica pasivistă a conducătorilor români ardeleni ca mijloc de luptă pentru menținerea autonomiei Transilvaniei și a legislației sibiene în primii ani ai regimului dualist. Dar începînd cu 1872 unii conducători activiști din parlamentul maghiar nu mai sînt de acord cu pasivismul transilvănean și formulează critici destul de severe împotriva lui (Vincentiu Babeș). Întrucît situația specială a românilor ardeleni dispărușe odată cu definitivarea legislației dualiste și întreaga națiune română din statul ungar se afla apăsată de aceleași condiții și legi vitrege, eforturile tuturor liderilor și conducătorilor români trebuiau să se unească în fluxul solidarității naționale depline. Printre deputații „ungureni“, cum îi numește I. Măcelariu în limbajul epocii, se aflau: Alexandru Mocioni, George Pop de Băsești, Alexandru Roman, I. Popovici-Deseanu, Vincentiu Babeș etc.

² Reprezentanții activismului din Ardeal.

³ Ioan Rațiu.

⁴ Axente Sever.

⁵ Nicolae Gaetan.

⁶ Adică la conferința confidențială din Alba Iulia, ținută la 24 ianuarie 1875.

⁷ Aron Densușianu.

⁸ Simion Balint.

⁹ Rațiu, protopop de Hațeg.

¹⁰ Lazăr Petcu.

¹¹ Grigore Silași.

¹² Grigore Moisil, vicar în Rodna.

¹³ Alexandru Mocioni, om politic de mare prestigiu, conducătorul bănățenilor.

¹⁴ Vincentiu Babeș, om politic de mare prestigiu.

¹⁵ Ioan Popovici Deseanu.

¹⁶ În acest număr *Albina* (X, 1875, nr. 3) publică o severă critică la adresa pasiviștilor ardeleni. În articol se afirmă că după datele din ziare chestiunea electorală din Transilvania (istorică) are să se incurce din nou „ca vai de ea“ și că „iar încep a-și ridica capul imbecilitățile de la 1869 și de la 1872“, deci părerile care susțineau boicotul parlamentar total. Activiștii atacă prin urmare hotărârile de la Mercurea (1869) și Alba Iulia (1872). Activiștii se apără împotriva acuzațiilor pasiviste care pretindeau că toți aceia care solicitau noi consfătuiri și conferințe naționale ar urmări să tragă la îndoială și să facă „obiect de discuțiune și decideră“ hotărârile și deciziile Marii Adunări Naționale din mai 1848 de la Blaj. Dimpotrivă, activiștii afirmă că prin asemenea consfătuiri și conferințe se urmărea stabilirea modului „cum să ne punem toți cu toții în pozițiunea cea mai bună pentru a apăra și afirma programul din Cimpul Libertății“ în noile condiții și realități politice; în continuare se afirmă că nu cei ce pretindeau „consultațiuni publice“ puneau la îndoială programul național, ci cei ce făceau și alcătuiau „în mod clandestin“ (deci nu într-o conferință națională) memorande către „domnii de la putere“ (referire la acțiunile întreprinse de Bariț, Măcelariu și Rațiu în 1872 și a memoriului alcătuit de aceștia la Blaj). *Albina* îi acuza pe conducătorii pasiviști că, prin memoriul din 1872, s-ar fi angajat „a primi pasul dualistic din 1867“. „Nor — spuneau activiștii de la *Albina* — nu considerăm diferența de provincie, decît numai precît una sau alta contribuie mai mult la eluatarea libertății naționale. Nimica, în fine, mai prost decît susținerea morțiș că cauza română din Ardeal numai ardeleanu o pricepe“ (aluzie directă la Bariț). Criticînd și atacînd provincialismul liderilor pasiviști ardeleni, *Albina* insinua că românii bănățeni, crișeni, maramureșeni și ardeleni trebuie să lupte împreună pentru autonomie și drepturi politice.

Întrucît constituirea unui partid național unic și consfătuirile comune între liderii ardeleni și ungureni erau cerute în mod imperios de însăși dezvoltarea și amplificarea mișcării naționale generale a românilor din statul ungar, considerăm că atît Bariț, cit și alți lideri ardeleni, care s-au împotrivit consultărilor liderilor activiști din Ungaria în cadrul unei conferințe prealabile, au adoptat o atitudine greșită, de întîrziere a scopului politic cerut de situație (atîns însă la 1881 la Sibiu).

Totodată ținem să subliniem că V. Babeș și cei de la *Albina* își aveau și ei partea lor de vină. Într-un moment istoric care cerea unirea forțelor și a eforturilor, aceștia trebuiau să se abțină de la asemenea atacuri dure împotriva pasiviștilor, deoarece ele creau un climat nefavorabil scopului major impus de necesități.

¹⁷ Conferință nerealizată din cauza re izbucnirii polemicii dintre activiști și pasiviști.

¹⁸ *Traian Doda*. Despre personalitatea lui vezi C. Corneanu, *Generalul Traian Doda*, în *Revista Banatul*, 10–12, 1943; Al. Magda, *Traian Doda*, în *Orizont*, nr. 33/251 din 14 decembrie 1972; Mihail Dan–Ilie Uzun, *Din corespondența generalului Traian Doda cu Vincențiu Babeș*, în *Banatica*, II, 1973, p. 219–233.

¹⁹ *David Ursu de Margina*, baron și colonel imperial pensionar, fruntaș politic român. Date despre viața și activitatea lui: Fr. Rieger, *Obers David Baron v. de Margina bei Solferino und Lissa*, Hermannstadt, 1898; Augustin Bunea, *Discursuri*, Blaj, 1903; *Transilvania*, XXVIII, 1897, p. 148–150.

²⁰ Ca episcop va fi ales I. Mețianu.

²¹ Autoritățile maghiare de stat.

²² Însemnarea lui Bariț: „V. 11 febr. Răsp. 11 febr. și decopiat în copierii red. T[ransilva]niei“.

XXXIX

În urma epistolei din 11 am aminat conferința.² Altcum sunt de aceleași păreri, diferim numai în executare. Ne vom înțelege oralmente. Alegerea lui M[ețianu]³ sigură.

98

Elia. /

¹ Telegramă trimisă de I. Măcelariu lui G. Bariț, din Arad la 14 februarie 1975.

² Încă o dovadă că G. Bariț s-a opus și a târăganat intenționat invitarea liderilor români activiști din Ungaria la preconizata conferință prealabilă de la Alba Iulia.

³ Despre alegerea lui I. Mețianu ca „episcop al Aradului, Hălmeagului, Ienopolei, Oradei Mari și al părților banatice anexate“ vezi *Albina*, X, 1875, nr. 8.

XL

Sib[iu], 16/3 [18]75

Stimate domnule și amice!

Față de acelea obstaculi nedelăturaveri, ce mi s-au ivit în privința conchemării unei conferințe prealabile, m-am otărit a mă abate nestrămutaver de la o atare idee. Am crezut a face aceasta togma în interesul buneii cauze și în deplină convicțiune că Clubul naț[ional] rom[ân] din Cluș, precum sunt pozitivminte informat, va relua inițiativa și va conchema însuși cit mai curind o atare conferință.¹

Aducindu-vă aceasta la cunoștință am onoare a mă subșterne, al d-voastră sincer stimătoriu,

91

E. Măcelariu. /

¹ Observînd că fruntașii politici mai importanți nu au răspuns primului lor apel de a convoca conferința, clujenii întreprind ei înșiși această acțiune în cel de al

doilea apel al lor din 27 aprilie 1875. Ei au fost invitați și încurajați printr-o adresă trimisă din Alba Iulia la 11 aprilie 1875. Apelul clujenilor era semnat de Alexandru Lazăr, Grigore Silași, Grigore Chiffa, Victor Rusu, Gavril Pop, Vasile Roșescu, Lazăr Baldi, Ioan Petran. Semnatarii formau comitetul membrilor români din congregația comitatensă a Clujului. Apelul convoca conferința națională la Sibiu pe data de 23 mai 1875 cu scopul de a se pronunța asupra conduitei politice a românilor față de alegerile parlamentare din 1–15 iulie (*Albina*, X, 1875, nr. 26). În acest apel, adresat membrilor „partidelor române din Transilvania” se recomandă cu căldură unitatea în mișcarea politică, armonie și înțelegere în cauza națională, factori necesari ce ar fi adus un „remediu” și un „balsam” în relațiile dintre pasiviști și activiști.

XLI

Sib[iu], 31/5 [18] 77

Mult stimat domnule și frate!

Deși-mi vine a crede că aceia ce vreau să-ți comunic nu va mai fi nice o noutate înaintea d-tale, totuși îmi iau voie a-ți face cunoscut că dl. Tisza ¹ s-a aflat grațios (?) îndemnat a dizolva Comitetul femeilor române de aicea, comunicându-ți totodată și o copie a respectivului ucaz. ²Cred că tot așa o va fi pățit și comitetul bărbaților de la d-voastră³; cel puțin ordinul d-lui Tisza, pe care eu insumi l-am cetit (din bună-voința d-lui prefect Wächter ⁴) sună despre orice comitet pentru ajutorarea celor răniți, tină-se de una sau cealaltă parte beligerantă.

Una nu mi-o pot explica în ce privește provocarea d-lui Wächter și adevă: că cum de nu face dînsul nice o provocare la ord[inul] ministrului, de nu cumva a vrut să-l cruțe pe acesta, și ia tot odiu asupra sa, precum fac slugile / credincioase? Aceea că Wächter nu [a] lucrat de capul lui, știu, precum am zis și mai sus. Pozitiv el însuși îmi arată ² hirtii ale lui Tisza, una carea sună generalmente despre astfel de comitete, și alta prin carea i se demindă să dizolve comitetul de aicea. Una poartă datul din 24, și cealaltă din 26/5.

Dealtmintrea, togma împrejurarea că W[ächter] nu se provoacă la nice o ordo[nanță] ministerială, le-a venit damelor noastre foarte bine, căci au luat din acest motiv a recurge în contra ordinului [lui] W[ächter] ⁵ la dl. ministru Tisza și desigur vom lovi fără cruțare în W[ächter] și prin acesta în însuși dl. Tisza, și dacă și nu va avea recursul alt rezultat, cel puțin i se va da lucrului un eclat și mai mare, spre rușinea turcilor noștri. Pentru cazul prim, cînd adevă recursul nu va avea nice un rezultat, ce e de prevăzut, vor proceda damele noastre așa, că vor designa pe una, carea / va continua opera începută, apoi ca de ajutoriu i se vor da tot damele din comitet, și așa comitetul tot va exista, deși în altă formă, cu singura deosebire că publicările nu se vor face în numele comitetului. Și așa, scopul nu numai se va ajunge totuși, ci va fi și cu o blamare mai mult pentru regim. Cu un cuvînt, dizolvarea comitetului nu numai că nu a descuragiat pe femeile noastre, ci le-a aprins și mai mult, producînd întră ele o emulațiune și entuziasm nespus.

Revenind acuma iarăși la comitetul de bărbați din Brașov, să-mi fie permis în confidență a-ți spune cu toată sinceritatea, că, pe lingă

toate aplauzele cu cari văd și aud că s-a primit în public înființarea și rezultatul colectei lui, eu din parte-mi nu l-am privit și nu-l privesc de altceva, decît de o demonstrațiune în contra d-tale și, indirect, și în contra Comitetului de dame de aicea, dacă nu cumva în contra ambilor. Nu-mi pot expli/ca că ce a îndemnat pe fratele M[anole] ⁶ et cons-
102 [ortes] ca să formeze un comitet separat pentru o operă de umanitate, carea după natura ei aparține mai mult de sexul femeiesc decît la al mustăților, și încă după ce d-ta ai provocat pe damele române ⁷, după ce comitetul de dame de aicea s-a instituit și provocat deja pe toate damele române din întreaga Trans[ilvanie] și Ungarie a lua lucrul în mină? Da, repet încă o dată, că nu mi-am putut și nu-mi pot explica tot lucru. După mica mea pricepere, cînd e vorba de orice pas umanitariu dau totdeauna preferință femeii, iară cînd se cere forța bărbaților, voi da-o totdeauna bărbaților. Au, doară, cred frații din Brașov că cu 7 sau fie și 7 sute de mii de franci, noi ca bărbați am fi satisfăcut datorințele noastre față de frații noștri din R[omânia]? Niceodată!!!
102^v Da pentru ideea ca și noi bărbații să conferim după puțință pentru ajutorarea fraților noștri / sau, așa zicînd, ca și noi bărbații să facem oarecare demonstrațiune (eu numai de aceasta privesc tot lucrul), pentru ideea aceasta am fost totdeauna, nu însă și pentru înființarea de comitete separate de bărbați. S-au aflat și aicea — durere! — mai mulți inși cari au vrut să imiteze pe brașoveni, și era pe aci să și reușeze cu planul dacă nu avea femeile noastre curagiul a li dechiara franc că vor privi faptul de demonstrațiune în contra lor, și pentru cazul acesta, ele se vor retrage și ne vor lăsa pe noi bărbații să facem scame, chemeși și izmene. Ansa pentru înființarea de comitet bărbătesc s-a dat luni 28/5 la masa mitropolitului ⁸, cu care ocaziune togma prea sinția sa a propus ca să nu lăsăm toată greutatea pe umerii femeilor ci să facem și noi, bărbații. Propunerea fu primită cu aplaus și în cîteva minute s-au scris 2568 franci. Între subscribenți figurează mitr-
103 [opolitul], cu 18 lire turcești. / După ce s-a finit subscrierea, s-a sulevat cvestiunea că cum să se trimită banii la locul destinațiunii? Să se facă un comitet separat de bărbați, sau să se transpună comitetului de femei? Decisul a fost (după o dispută de preste trei ore) ca să se amîne lucrul pînă la altă convenire, la care să se invite întreaga inteligență din Sibiu. Această conferință s-a ținut ieri la grădina mitropolitului, și multămită cerului că s-a respins ideea de înființare a unui comitet separat. Banii colectați se vor transpune comitetului de femei, resp[ectiv] soției mele.

Despre cele ce vor mai urma te voi înștiința la timpul său, însă și pînă atuncea te rog să primești frățeasca salutare de la al d-tale sincer amic și frate,

E. Măcelariu. /

¹ Tisza Koloman, om politic maghiar, prim-ministru.

² Dizolvarea Comitetului „damei române“ din Sibiu a fost adusă la cunoștința Iuditei Măcelariu, președinta comitetului, prin actul oficial cu nr. 396 din 30 mai 1877, semnat de comitele suprem al Sibiului, Friederich Wächter.

În ordinul de dizolvare se afirma că „din punct de vedere al statului“ ajutoarea răniților români care luptau împotriva armatei otomane, nu putea fi făcută de comitate publice, ci doar de către persoane particulare, întrucât modalitatea ajutorării prin comitate instituite special pentru acest scop ar leza „principiul de neutralitate“ adoptat de Imperiul austro-ungar în conflictul ruso-româno-turc; persoanele particulare ce ar fi adunat asemenea ajutoare erau obligate să prezinte autorităților listele cu ajutoarele adunate și abia după aceea aceste ajutoare puteau fi expediate destinatarilor (Vezi *Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 40).

³ La Brașov se formase în 10/22 mai 1877, un alt comitet pentru ajutoarea soldaților răniți din România care lansase la 14/26 mai un *Apel filantropic*, prin care românii Transilvaniei erau invitați să aducă „ajutor și alinare“ fraților lor răniți pe câmpul de onoare al întregii națiuni. Comitetul era format din: Manole Diamandi președinte, N. T. Ciurcu casier, dr. Ioan Lapedatu secretar, D. Fociovici, A. Densușianu, I. Petric, C. Sterie, I. Stinghe, I. Lengher, G. Perșienariu, I. Man, B. Baiulescu și alții — membri. Comitetul era însărcinat să primească ofrandele, să le trimită la Societatea română de Cruce Roșie din București, și să le popularizeze pentru a fi cunoscute de întreaga opinie publică românească (*Telegraful român*, XXV, 1877, p. 39). Dar la 29 mai 1877 I. Gött, primarul Brașovului, I. Litsken căpitanul orașului și notarul A. Szabò îi citează la sediul primăriei pe Manole Diamandi și N. T. Ciurcu pentru a-i ancheta asupra acțiunilor întreprinse pînă atunci și a le aduce la cunoștință că din „însărcinare mai înaltă comitetul este dizolvat și acțiunea acestuia ca atare, în această cauză oprită“. În protocolul încheiat la primărie se înregistrează faptul că în data de 25 mai, din sumele adunate, fuseseră deja trimiși 3700 florini v.a. pe adresa prințului Dimitrie Grigore Ghica, președintele Crucii Roșii din București. Comitetul fiind dizolvat, Manole Diamandi se angajează ca persoană particulară să respecte „sfînta datorie și românească și creștinească de a primi și de aici înainte ofrande mărinimoase pentru scopul numit“ (vezi *Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 39, nr. 41).

⁴ Friederich Wachter, comitele suprem al Sibiului.

⁵ Manole Diamandi.

⁶ G. Bariț lansase o *Epistolă respectuoasă către femeile noastre*. Subliniind faptul că femeile maghiare ajutau cu mult zel pe soldații turci răniți în bătălii, Bariț îndemna femeile române, din Ungaria, Transilvania și Bucovina să ajute ostașii români. Bariț menționa activitatea prodigioasă începută de Crucea Roșie din București și de Societatea doamnelor din Iași; de asemenea accentua că onoarea inițiativei ajutorării răniților români de către frații și surorile lor din Transilvania revenea comitei de doamne din Sibiu. El nu se îndoia însă că asemenea comitate vor apărea în toate orașele și chiar în unele comune mai importante (*Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 40). Asemenea comitate și acțiuni de ajutor s-au inițiat într-adevăr la Cluj (Maria Ilieșu), Alba Iulia (Eufrosina Cirlea, Eufemia Pipoș), Făgăraș (Zinca Roman), Abrud (Ana Filip și Ana Gal), Orăștie (Ana Tincu), Arad (Ida Mladin), Năsăud (Elisabeta Pop Păcurariu), Oravița (Eugenia Munteanu Alduleanu), Hațeg (Suzana B. Popovici), Comloș (Elena Popovici), Lugoj (Constantin Rădulescu), Budapesta (tinerimea studiosă în frunte cu I. Dragoș), Viena (studenții în frunte cu Octavianu Blasianu).

⁷ Miron Romanul, mitropolitul ortodox al Sibiului.

XLII

Sibii, 9/11 [18]77

Mult stimat d-le și amice!

Am o rugare mare, carea e următoarea: precum știi, nevăstămea, după dizolvarea Comitetului al femeilor române de aici, instituit pentru adunarea de ofrande pe seama ostașilor români răniți, a luat asupra-și această sarcină, și fiindcă îi venea orișicum cam greu a trimite la toate redacțiunile jurnalelor române listele de contribuiri spre publicare, a crezut că va fi suficient dacă acestea se vor transpune

redacțiunii *T[elegrafului] r[omân]*¹ de aceea, iară celelalte redacțiuni se vor recera prin o notă ca și ele să publice cvestionatele liste.

La început, atit *Familia*² cit [și] *Gaz[eta] Tr[ansilvaniei]*³ au publicat pare-mi-se pină la lista a 5^a. De atunci însă a curmat publicarea și una și alta, desigur din lipsa spațiului și nu din alt motiv. Ei, dară ce să vezi? O parte mare a contribuitorilor din afară, și mai cu samă cei din Ungaria, sau cum s-ar zice de preste *Király hágó*⁴, văzind că în *Gazeta* nu mai apar publicări de liste, a început a reclama cu dicima, și după ce li s-a răspuns că publicările s-au făcut în cutare și cutare nr. al *T[elegrafului] r[omân]* (la mulți li s-au trimis însuși respectivii numeri) a rescris și provocat pe cocoana fosta președintă că, deoarece în părțile acelea nu cunoaște lumea nice după nume *T[elegraful] r[omân]*, să mijlocească publicarea listelor, dacă nu / în ambele jurnalele de mai sus (*Familia* și *Gazeta*), cel puțin în cea din urmă. Acuma a pretinde ca *Gazeta* sau orice jurnal să aducă deodată toate listele nepublicate, fie și numai celea ce sună despre contribuiri în bani, ar fi o pretențiune cam nemodestă, iară a face aceasta prin un supliment la foaie, a îngreuna cu spese, cari iarăși nu știu de unde s-ar putea acoperi, deși mărturisesc că dacă spesele unui supliment nu s-ar urca peste suma de 10—20 f., le-aș lua eu asupra-mi, numai să scape nevasta mea din calabalicul în care se află. Pentru cazul acesta, apoi aș fi de părere ca tipărirea suplimentului și toate publicările urmînde să se facă așa, ca la incheierea rezbelului, să se poată face vro 100—200 broșuri?⁵ Vă rog frumos vorbiți despre aceasta cu fratele Mureșanu⁶, și dacă se poate, puneți una sau alta modalitate în lucrare, cit mai curînd, iară și pină atunce-l rog pe fratele Iacob să publice în cel mai deaproape nr. lista aceea alăturată %

Dacă respectivii nr. din *T[elegraful] r[omân]* nu se vor fi aflînd la îndemină, sunt gata a-i trimite eu. Vă rog numai a-mi face cunoscut.

Toate cele bune de la D-zeu, nouă și celor de la Plevna. Vă salut și sunt al d-voastră sincer stimătoriu.

E. Măcelariu. /

¹ Listele ofrandelor adunate de Iudita Măcelariu au fost publicate în *Telegraful român*, XXV, 1877.

² Listele de ajutorare adunate de d-na Iudita Măcelariu din Sibiu sint publicate în *Familia*, XIII, 1877, nr. 27—28.

³ *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 50 publicase *Recapitularea sumelor de bani, colectate pentru ajutorarea soldaților români din România*, după listele publicate în *Telegraful român* (cei de la redacția *Gazetei* promit republicarea lor integrală îndată ce vor avea spațiu) și anume:

I Lista din nr. 40	1342 lei 50 bani	287 fl 50 cr.
II Lista din nr. 41	623 „ —	110 fl. —
III Lista din nr. 42	73 „ —	96 fl. —
IV Lista din nr. 43	— „ —	22 fl. —
V Lista din nr. 47	70 „ —	178 fl. —
Cele publicate în nr. 50	940 „ —	332 fl. —
Suma totală	3048 lei 50 bani	998 f. 50 cr.

Sibiu, 25 iunie/7 iuliu 1877
Iudita Măcelariu,
colectantă.“

Gazeta Transilvaniei publică în nr. 54/1877 într-adevăr, integral (deci cu nume) listele 2, 3, 4 care conțin *Ofrandele în bani pentru ajutorarea soldaților români adunate prin doamna Iudita Măcelariu din Sibiu* (Lista nr. 1 fusese cuprinsă în nr. 42 al *Gazetei*). În *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 63 apar listele 5 și 6 ale *Ofrandelor în bani pentru ajutorarea soldaților români răniți, adunate de doamna Iudita Măcelariu*. Apoi *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 65 publică lista a 7-a a acestor ofrande care poartă data de iulie 1877 și este semnată de Iudita Măcelariu, colectantă.

⁴ Piatra Craiului.

⁵ Proiectul lui Ilie Măcelariu a reușit în sensul că în 1878 la Sibiu s-a publicat în mai multe exemplare broșura de 74 pagini, cu o introducere de Iudita Măcelariu, intitulată *Ratiociniu public despre colectele întreprinse pe seama ostașilor români răniți în rezelul din anul 1877/8 de colectanta Iudita E. Măcelariu*. În broșură s-au publicat 28 de liste. Suma de bani expediată Societății Crucea Roșie București a fost de 10.003,31 lei noi. Publicarea broșurii Iuditei Măcelariu a fost menționată și de revista *Familia*, XV, 1879, nr. 7.

⁶ Iacob Mureșanu.

XLIII

Sibiu, 21/11 [18]77

Mult stimat amice!

Mai întâi de toate-ți mulțămesc, în numele-mi propriu și al cocoanei colectante ¹, pentru că ai fost așa de bun și ai exoperat publicarea listelor de contribuire în *G[azeta] Tr[ansilvaniei]*. ² Dacă o[norata] direcțiune ar continua cu publicarea tuturor listelor publicate până acum în *Tel[egrafu]l r[omân]*, m-ar deobliga foarte mult, sau neputând face aceasta, m-aș mulțami și cu atita, ca să publice cele [ce] vor mai intra de aicea incolo, fără ca să aștepte ca acelea să i se trimită separat, ci să le ia simpleminte din *T[elegrafu]l r[omân]*. Altcum, nevasta mea s-a decis să publice la timpul său toate operatele în bani, pe lângă un istoric scurt al fazelor prin care a trecut cvestiunea colectelor, în broșură separată ³, carea se va împărți la toți aceia cari au intervenit ca subcolectanți sau subcolectante. Un așa-numit rațiociniu public. Acest rațiociniu / se va face — pentru crutare de speze — numai despre ofertele în bani, deși prețul ofrandelor în diverse obiecte întrece cu mult suma banilor. Tipărirea se va face la Tipografia arc[idiiecezană] de aicea. Aș vrea să știu dacă ideea aceasta a nevastei mele întâmpină consimțul d-tale sau nu, pe ce dinsa pune mare preț. În cazul afirmativ, poate că nu ar strica a atinge ceva și în *G[azeta] T[ransilvaniei]*, ca să se mai îndemne cei de afară, deși, precum vei fi văzut din *T[elegrafu]l r[omân]* de vro 2—3 săptămâni încoace, iarăși au început a incurge, și încă sume frumoase. Act, se află adunați și depuși la „Albina”⁴ aproape 500 f. în hirtie și aproape 500 franci în aur, apoi 2 lăzi mari cu diverse obiecte, cari toate se vor expeda la locul destinațiunei dacă nu mine, poimine.

Trecind acuma la cuprinsul prețuitei d-tale epistole din 12/11 a.c. viu a-ți comunica următoarele: în cit pentru înființarea sau fundarea unui ziaru politic⁵ de doamne ajută, stă așa: / fratele Babeș⁶, petrecind mai dăunăzi mai multe zile aicea, ni-am înțeles ca să reinceapă el firul de unde l-a lăsat. Se fundează un jurnal nou politic pe acții,

nr. de 100 a 100 fl., cu care sumă să se procure și o tipografie. În 3 ani de zile acționarii să nu pretindă nice un venit. Foaia să se dea în Pesta. Despre aceea că acțiunile — după cum zice neamțul — *wer den an den Mann gebracht*? — mai că nu închepe nice o îndoială, deoarece generalul D[oda]⁸ s-ar fi dechiarat — după cum zice B[abeș] — că ce nu se vor putea vinde din acții, le va ține dinsul. Acest înțeles l-am avut cu Babeș numai oralmente, și a rămas ca el să-mi trimită cit mai curind un plan mai detaiat, ce încă nu a făcut. Pentru orientarea d-talei mai observ că înțelegerea de mai sus a avut loc numai într-o mină și B[abeș], și a rămas ca pe ceilalți amici de aceea să-i informez despre lucru numai după ce voi primi de la el programul și proiectul detaiat, din care cauză te rog a nu face uz din cauză. / Sper că ne vom vedea cit mai curind — la întrunirea secțiunilor⁹ — și atuncia vom vorbi mai pe larg despre această chestiune destul de importantă. Secțiunile așa cred că se vor concheta cit mai curind și tot pe atuncia sper că se va întruni și consistoriul nostru metropolitan.

La întrebarea dacă conferințele literare publice sunt permise la noi, îți răspund *da*, și aceasta cu atât mai virtuos, cu cit — pînă mai deunăzi — am fost frate de cruce cu jupin Wächter¹⁰. Togma deseară vom avea conferință națională, pentru ținerea de prelegeri pentru răniții din România și înființarea unei casine române. Aseară încă am ținut conferință, în carea am avut atacuri urite cu spurcăciunea de T[elegraful] r[omân], pentru insinuările ce ni s-au făcut în nr. din urmă¹¹.

Cu frățească salutare al d-tale sincer amic.

E. Măcelariu.

P.S. Așteptindu-se aicea cit mai curind știrea despre căderea Plevnei, sunt mulți de părere că să facem unele manifestațiuni. Să felicităm pe Carol... Ce zici? Eu nu aflu de consult!!¹²

*Idem.*¹³

¹ Iudita Măcelariu.

² Într-adevăr, la rugămintea lui I. Măcelariu și prin intervenția lui G. Bariț, *Gazeta Transilvaniei* (XL, 1877, nr. 86, 88, 89, 91, 97, 102) a republicat listele ofrandelor adunate de Iudita Măcelariu.

³ Vezi nota 5 a scrisorii XXXVII.

⁴ Banca „Albina” din Sibiu, fondată la 1871, servea în 1877 ca loc de depozitare a ofrandelor bănești și materiale românești din Austria-Ungaria pentru armata română: cum se aduna o sumă sau o cantitate de obiecte apreciabilă, aceasta era trimisă imediat destinatarilor.

⁵ Vincențiu Babeș, împreună cu alți conducători politici români (George Pop de Băsești, Anania Trombițaș, Traian Doda), s-au gândit să reediteze un nou ziar național militant care să înlocuiască golul rămas prin sistarea *Albinei* în 1876. Dar în anii 1877–78 planul eșuează întrucît, cu toate eforturile, nu s-au putut aduna destule acțiuni pentru editarea ziarului. Abia în 1880 inițiativa din 1877–1878 se materializează în ziarul *Luminătorul* din Timișoara, a cărui apariție nu s-a bazat pe adunarea de acțiuni, ci pe sprijinul financiar al protopopului Meletie Drăghici. Date complementare despre eforturile din 1877–1878 pentru întemeierea unui ziar prin intermediul unei societăți pe acțiuni, în Arhiva Vincențiu Babeș: scrisoarea lui George Pop de Băsești către Babeș, din 19 decembrie 1877; scrisoarea lui Anania Trombițaș către Babeș din 4 ianuarie 1878; scrisoarea aceluiași către Babeș din

9 ianuarie 1878, publicate în Mihail Dan și George Cipăianu, *Coroșpondența lui Vinčențiu Babeș*, Cluj-Napoca, 1976, pp. 184; 237–238.

⁶ Vinčențiu Babeș.

⁷ Vor fi adresate cui se cuvine.

⁸ Vezi scris. XXXVIII, n. 28.

⁹ Întrunirea secțiunilor ASTREI. Bariț urma să țină la Sibiu, în sala mare de la „Împăratul romanilor”, în zilele de 9/21 și 11/23 decembrie, la orele 7 seara, mai multe conferințe, ale căror venituri (se fixa o taxă de intrare) erau destinate fondului Asociațiunii. Conferințele erau *Prezentarea și recenzarea Dicționarului și glosarului român academic și Despre colecțiunea de documente istorice rămase de la răposatul Eudoxiu Hurmuzache; fragmente din Monografia familiei Hurmuzache (Telegraful român, XXV, 1877, nr. 97)*. Ilie Măcelariu s-a gândit la această ocazie pentru a se constătui la Sibiu cu G. Bariț, despre apariția unui ziar militant românesc. Iată atestat documentar faptul că întrunirile ASTREI erau și întruniri politice nu numai literare sau artistice, în cadrul lor discutându-se problemele importante legate de procesul emancipării naționale a poporului român.

¹⁰ Friederich Wächter, comitele suprem al Sibiului.

¹¹ Redacția *Telegrafului român* a fost nemulțumită de tactica adoptată de fruntașii pasiviști în alegerile pentru desemnarea deputaților din adunarea comitatensă a Sibiului. Erau atacați îndeosebi Iacob Bologa și Ilie Măcelariu. Pasiviștii erau acuzați că nu ar fi pregătit în mod serios și din timp pe românii din cercurile electorale în vederea alegerii candidaților proprii sau că în unele cercuri electorale au propus românilor să aleagă deputați sași. Într-adevăr în cercul Sebeșului, ca reprezentanți ai românilor în adunarea comitatensă, figurau pe lângă 13 români și doi intelectuali sași: dr. Linder și Schreiber. Acest fapt din urmă a provocat atacuri vehemente împotriva lui Măcelariu, Bologa, Păcurariu, acuzați de a promova o politică particulară care degenează în politică de „preocupăți” și „sarlatanism”. Activiștii de la redacție se felicitau că în adunarea românilor din Sibiu au fost aleși de către români exclusiv deputați de naționalitate română: Zaharia Boiu, Iacob Bologa, Aurel Brote, Petru Brote, Nicolae Cristea, Ioan Hania, Alex. Leb, Ilie Măcelariu, Ioan Nemeș, Basiliu Petri, Ioan Popa, Visarion Roman. În Sebeș însă, românii, datorită influenței lui Păcurariu (redacția scria ironic că sebeșenii au fost transformați de Păcurariu în „capre”), acceptă să aleagă și doi deputați sași (*Telegraful român, XXV, 1877, nr. 88 și 90*). I. Măcelariu se referă în scrisoarea la nr. 88 din 6/81 noiembrie 1877, dar atacurile sînt continuate și în nr. 90. Se pare însă că activiștii n-au înțeles tactica pasiviștilor sibieni. Aceștia urmăreau să folosească și să adincească conflictele dintre patriatului săseș și guvernul maghiar, la un an după ce acesta desființase autonomia „Pămintului crăiesc” și privilegiile săsești. I. Măcelariu sprijină minoritatea săsească guvernamentală ce ținea cu comitele suprem pentru anihilarea rezistenței majorității săsești din adunare față de desființarea vechilor privilegii ostile românilor; de aceea el, Bologa și Păcurariu preconizează alegerea de către românii a unor sași guvernamentali în adunarea comitatensă a Sibiului. De fapt, privind lucrurile în perspectiva desfășurării lor, odată adîncit conflictul între sași și guvernul maghiar prin accelerarea procesului de anihilare a autonomiei săsești, existau mai multe șanse pentru înfăptuirea unei alianțe româno-săsești împotriva guvernului maghiar și a dualismului.

¹² Probabil pentru a preveni măsurile de represiune împotriva românilor. Asemenea manifestații au avut loc în diferite orașe din Transilvania și au fost dedicate sărbătorii căderii Plevnei, deși poliția pîndea „pe la colțuri”. De pildă, în Prasey întreaga suburbie Schei a fost în picioare; seara s-au iluminat dealurile din jur, s-au lansat rachete de pe Timpa și s-au tras focuri de armă. Seara către era 10 intelectuali români s-au adunat într-un restaurant românesc supranumit „Cvartierul general de la Grivița” și au rostit toasturi în cinstea armatei române. Polițaii îi pîndeau și îi urmăreau de aproape. Sașii, adunați într-un restaurant holărăesc să trimită o delegație, în frunte cu doi avocați, la restaurantul românesc cu scopul de a-i felicita pe intelectuali români pentru victoria repurtată de frații lor pe cîmpul de luptă. Acest lucru s-a și înfăptuit, intelectuali români și sași schimbînd „prea frumoase și frățești cuvinte de felicitare și urare de bine pentru viitor” (*Telegraful român, XXV, 1877, nr. 88*).

¹³ Însemnarea lui Bariț: „Răsp. 12/14 nov.”

Prea stimată amice!

În nes cu epistola mea de ieri și în cea presupunere că vei fi de acord cu ideea cocoanei colectante, ca să deie o broșură² despre banii contribuți de românii de dincoace pe sama fraților de dincolo, viu a te ruga, deși știi că ești destul de ocupat, ca să fii așa de bun și să concipiezi d-ta o scurtă prefață la broșura din cvestiune³.

109

Al d-tale amic,

E. Măcelariu./

¹ Datarea scrisorii s-a făcut după însemnauea lui G. Bariț: „1877.II.Mac. Sib. 22/10 nov. R.”.

² Vezi scris. XXXVII, n.5.

³ Prefața o va face Iudila Măcelariu.

XLV

Sibii, 28/11 [18]77

Mult prețuite amice!

Cu fratele Giusep[p]e Hodoș¹ am vorbit și mi-a spus că cu o zi mai înainte de a-ți primi epistola din urmă, ce mi-ai adresat, și-ar fi răspuns la epistolile d-tale. Dinsu, dealtmîntrenea se află aicea de la finea lunii trecute și deplin sănătos, și ce ne imbucură pe toți amicii lui e că de cînd s-a reintors de la Pesta s-ar părea că s-a lăsat de patima pe care o cunoști destul de bine; cel puțin de atuncea încoace nu a excedat niceodată.

110

Amăsurat indigitaților din epistola d-tale din urmă, am scris fratelui Diamandi² și l-am rugat să se pună în cointelegere cu cocoana Hareta. Ce vor decide, nu știu; sper însă că nu vor avea nimica în contra. Pentru cazul ultim, cînd brașovenii dv. nu ar fi înțeleși cu edarea broșurei, soția mea a decis a o eda și numai singură³, deși prefe/ra mult executarea ideii d-tale, ca broșura să conțină toate contribuiriile din Transilvania, Ungaria și Banat, ba[i]ți datorește și-ți aduce mare mulțămită pentru că ai fost atît de bun și o ai făcut atentă la împrejurarea aceea, ca să se pună în cointelegere cu cei din Brașov.

Trecînd acuma și eu la conferință, trebuie să-ți mărturisesc, stimată amice, că nu pot ținea nicedecum de consult ca d-ta, în împrejurările de față, să treci preste granițele Transilvaniei, ba nice preste ale comitatului nostru de aicea⁴. Altcum, ne vom mai comunica părerile în privința aceasta la proxima întîlnire. Pînă atuncea D-zeu cu noi și cei de la Plevna...

Al d-tale sincer amic,

110^c

E. Măcelariu/^b

¹ Iosif Hodoș, care și-a luat doctoratul în drept la Padova; de unde și Giuseppe în loc de Iosif.

² Diamandi Manole, negustor român din Brașov.

¹ Vezi scris. XXXVII, n.5.

⁴ Comitatul Sibiului.

⁶ Însemnarea lui Bariț: „1877. E. Măcelariu. Sib. 28 nov. R”.

XLVI

Sibii, 12/6 1879

Stimate frate!

Oprit de medic a scrie și ceti, să fiu escuzat că-ți scriu dictando. Brevetele a făcut mare bucurie pe aici¹. Era într-adevăr și timpul suprem, pentru că — să mă ierte domnii cei mai de acolo! — dar nu ar fi fost manipulațiune corectă ca, după știri din jurnale, să se facă oarecari pași din partea femeilor noastre. No, dară despre asta cu alta ocaziune.

Brevetele le-am împărțit după cum ai zis. Pentru femeile din Sibii, după cum ți-am telegrafiat; banii sunt depuși la Kraft a 7 fl.: ce va lipsi, se va da supletoriu. Fii bun fă ca cruciulițele² să vină cit mai curînd, și ar fi bine ca pentru fiecare să se adauge și un exemplariu din respectivele statute.

Măria-sa (?) Vodă nostru de aici³ crede că va fi de lipsă a se cere permisiunea pentru purtarea crucilor; avînd însă unele afaceri la Pesta va călători mine și la reîntorcere-mi va spune pozitiv.

116 Ți poftesc tot binele și de multe ori mămăligă de la cucoana Olga. Spune-i [...]!

¹ Brevetele prin care se conferă Crucea Elisabeta. *Monitorul Oficial* al României, nr. 266 din 30 noiembrie/12 decembrie 1878, p. 7441—7442, publicase la *Partea Oficială o Înștiințare a Ministerului Afacerilor Străine* în care se anunță că „M.S.R. Domnul, în urma aprobațiunii M.S.R. Doamnei, a binevoit prin Înaltele decrete nr. 2574, 2575, 2576, 2577 și 2625, din 16 și 22 noiembrie a conferi Crucea Elisabeta, doamnelor aci mai jos notate, cari, prin căutarea răniților sau bolnavilor ostași români, sau prin instalarea de spitale și ambulante, precum și prin ofrande, au contribuit la alinarea suferințelor acelor ostași”. Lista celor decorate prin aceste decrete cuprinde cca 174 nume, incluzînd pe lângă doamnele din România și pe cîteva din Transilvania: Iudita Măcelariu, Eugenia Munteanu Aldulian, Emilia Rațiu, Zinea Roman, Elena Popovici, Cirlea Eufrosina, Iulia Rotariu, Aritti T. Stănescu, Cecilia Stătescu. Lista este publicată și de *Familia* (XIV, 1878, nr. 94). Oficialitățile austro-ungare sînt nemulțumite de această acțiune a suveranilor României. Bariț a avut un rol însemnat în distribuirea brevetelor și a „Cruceilor”, fiind ajutat, în această acțiune, de Ilie Măcelariu și Alexandru Roman. În 1879 Bariț știindu-se supravegheat se temea să mai expedieze el personal prin poștă decorațiile, pentru ca acestea să nu fie reținute de către autorități. La un moment dat el expediază prin poștă doar cîteva brevete, iar „Crucele Elisabeta” rămase neexpediate le depune la C. Resch din Brașov de unde urma apoi să ajungă la destinatar (Ioan Georgescu, *Dr. Ioan Rațiu. 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1928, p. 1952). În noiembrie-decembrie 1878 unele doamne din România, omise de pe listele publicate, cer ministrului de externe al României, Mihail Kogălniceanu, să li se recunoască și lor meritele din 1877. Într-adevăr, acesta le promise apariția unor noi liste (*Familia*, XIV, 1878, nr. 95). Astfel au mai fost decorate și alte doamne din Transilvania: Ana Moga din Sibiu, Aurelia B. Ciurea din Sărăsău, Ioana Bădilă din Sibiu, Carolina Balint din Roșia, Maria Cosma din Sibiu, Elena Țăranu din Lipova, Victoria C. I. Iuga, Maria Hania din Sibiu, Sevastia Mureșan din Brașov, și d-șoara Elena Pop din Băsești (*Familia*, XV, 1879, nr. 3). G. Bariț, I. Măcelariu, Al. Roman

trebuiau să mijlocească trimiterea brevetelor și decorațiilor pentru 19 doamne române. Pînă la 12 iunie I. Măcelariu a înmînat brevetele doamnelor din Sibiu și din alte localități transilvănene.

² Decorațiile „Crucea Elisabeta“.

³ Comitele suprem al Sibiului.

⁴ Sfîrșitul scrisorii lipsește și ea nu a fost scrisă ci dictată de Ilie Măcelariu. Scrisul este al lui I. Hodoș.

XLVII

Sibiu, 12/6 [18]79

Amice și frate !

Pe lingă toată oprirea medicului, adaug și cu mină proprie, deși tot în stil rapsodic, următoarele, însă numai în cea mai strictă confidență.

Oarecare adresă din partea Crucii roșii ¹ adevărat că ar fi măgulitoare pentru nevasta mea, însă acea împrejurare, că din broșura știută s-au trimis, precum bine știi, și la alte locuri ² unele exemplare, oare nu ar aduce bună cuviința cu sine ca cel puțin să se zică și din acele părți ori cit de puțin? Nu pentru persoana ce a compus rațiociniul, ci din alte vederi mai înalte zic acestea, și iarăși numai în acel caz, dacă dl. ministru³ — la care după cum știu s-au trimis broșurile ⁴ — s-a aflat faptice îndemnat a le promova pe acelea la locurile destinate. În cazul 118 contrar, se înțelege de la sine că înceată toate./

În cazul prim, zic, că nu ar fi nice o dejosire, nice însuși pentru Alteța Sa Regală Doamna⁵, cînd și-ar manifesta complacerea sa, fie prin o zdranță de hirtie sau prin alt suvenir ce ar fi poate și mai potrivit, fără nice o privire la preț. În caz cînd, poate, broșurile s-ar fi repus, sau aflînd a se mai da cuiva, fii bun scrie-mi, căci mai sunt încă 5 exemplare legate în catifea.

Repet încă o dată că toate acestea ți le comunic în cea mai strînsă confidență. Ori ce întrebuițare să o faci numai ca de la tine...

Te salut și sunt al tău sincer amic,

118^v

E. Măcelariu./

¹ Crucea Roșie din București.

² Se referă chiar la suveranii României, după cum reiese în continuarea scrisorii.

³ Mihail Kogălniceanu.

⁴ Exemplare ale broșurii tipărită de Iudita Măcelariu în 1878.

⁵ Prințesa Elisabeta.

XLVIII

Vilcele, 15/7 [18]79

Stimate amice și frate !

Din 3/7 mă aflu aicea la cură, fără a mă putea lăuda că aș fi făcut oarecare progres în recuștigarea sănătății, din care cauză, după ordinul medicului, iarăși îți scriu numai pe scurt.

Intră damele din Banat, cărora li s-a acordat dreptul de a purta, Elisabeta e și Elena Țăranu², soția protopopului Ioan Țăranu din Lipova¹ care încă pînă azi, pare-mi-se, nu a primit brevetu. Fii bun cercetează cum stă treaba.

Eu tot cu poșta de azi am asemnat la adresa lui Resch³ 7 fl. sau fiindcă mi-[am] uitat adresa lui îți trimit ție 7 și te rog a-i exopera expedarea crucei și a brevetului de-a dreptul la Lipova.

119

Aicea sunt foarte mulți oaspeți / și în toată ziua sosesc 6—10 trăsurii. Peste 10 zile voi merge pe 2—3 săptămîni — dacă voi fi pe pace — la Tușnad. Timpul e foarte bun; am avut adevărat, vro 3 zile ploaie cu răceală foarte mare, de credeam că ne luăm catrafusele cătră casă, deoarece blană nu adusesem nice eu nice nevasta mea. De ieri s-a îndreptat timpul foarte spre bine.

Mi-ar părea bine a mai auzi cite ceva și de pe acolo. D-zeu să te țină și reîntoarcă în pace.

Te salut din inimă și sunt al tău frate și a mic.

119^v

E. Măcelariu./⁴

¹ Crucea.

² Elena Țăranu se află pe lista din *Familia*, XV, 1879, nr. 3.

³ C. Resch din Brașov, unde erau depuse decorațiile „Crucea Elisabeta“. Deținătoarele le puteau cere de la Resch, căruia îi plăteau o taxă de 7 fl. pentru depozitare.

⁴ Însemnarea lui Bariț: „1879. Ilie Măcelariu, 15 iuliu. Vilcele. Fără bani“

IOAN MICU MOLDOVAN

(1833 — 1915)

Blajul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea a fost onorat de numeroase figuri de mari învățați și patrioți, dintre care unii au fost cinstiți cu nimbul vredniciei încă din timpul vieții. Între aceștia se numără, la loc de cinste, și Ioan Micu Moldovan, zis Moldovănuț din cauza infățișării sale fizice, mai scunde. Foarte mare a fost, în schimb, figura sa morală și intelectuală, care l-a situat între cei mai de seamă slujitori ai școlii, cărturari și luptători pentru drepturile poporului român.

Născut la 13 iunie 1833 în comuna Moldovenеști din apropierea Turzii, fiul de iobag a reușit, datorită inteligenței, dirzeniei și stăruinței ce-i caracterizează întreaga-i viață, să termine școala elementară în satul natal și apoi cea secundară la Blaj. Privațiunile și greutățile inerente unui fiu de iobag în condițiile societății vremii, nu l-au abătut pe copilul temerar din drumul său, nu l-au descurajat în dorința sa. Inteligența vie și dirzenia pe aceeași măsură îi deschid alte posibilități, îi asigură alte urcușuri spre învățătură. Student la universitatea din Pesta în anul 1853/1854, în cel următor trece la cea din Viena. Munca neobosită, însoțită de lipsuri materiale și apăsări morale îi amenință serios sănătatea. Revine, de aceea, la Blaj, unde în anii 1855—1857 își încheie în mod strălucit studiile teologice.

Cunoștințele vaste și solide însușite în anii de studiu i-au asigurat tinărului Ioan Moldovan încă de atunci un binemeritat prestigiu de om instruit și învățat. Urmarea a fost numirea sa ca profesor la liceul teoretic și la Institutul teologic chiar în anul 1857, lucru foarte rar întâlnit în analele acelor școli și în ale altora¹. Pregătirea sa temeinică și multilaterală, dar și lipsa de profesori, explică predarea mai multor discipline: istoria, geografia, filosofia, limba și literatura română, limba latină. Rivna, talentul pedagogic și sirguința remarcabile l-au ajutat să facă cinste acestor obligații². Timp de aproape 30 de ani (25 ca profesor și 5 ca director), a slujit cu credință școala, s-a dăruit acesteia, a ridicat-o pe trepte superioare.

¹ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond Blaj, Colecția I. M. Moldovan, doc. 8180.

² Necesitatea îmbrățișării mai multor discipline de același profesor era subliniată de însuși Micu Moldovan, care afirmă că profesorii cu „sudori crunte” suplinesc prin studiu privat ceea ce alții învață la universitate, iar după ce se pregătesc dintr-un studiu adeseori, din cauza nevoilor, se „mută la altul” și încep din nou. [Ioan Rațiu, *Ioan Micu Moldovan (1833—1915). Notțe biografice*, în *Unirea*, XXV, 1915, nr. 93—117.]

Un alt vrednic profesor blăjan, care l-a cunoscut și l-a preluat, cel dintâi și unicul său biograf, Ioan Rațiu spune că „toate mărturiile conglănuiesc că în decursul celor douăzeci și cinci de ani cit a stat la catedră, nici un profesor nu inspiră elevilor săi mai mult respect și teamă ca acest om mărunțel, serios și precis în toate orele sale de lecții, cumpănit la vorbă și vestit prin înalta sa judecată”³. Trăind singur o viață de ascet, profesorul și directorul Ioan Micu Moldovan, vrednicul urmaș al lui Timotei Cipariu și Ioan Antonelli, își revărsa întreaga dragoste părintească asupra elevilor, interesându-se de condițiile vieții lor materiale, ajutându-i din propriile-i venituri pe cei săraci și sirguincioși.

Profesorul Ioan Micu Moldovan nu se va mărgini doar la activitatea didactică propriu-zisă. Dragostea pentru școală, puterea sa de muncă, grija permanentă de celelalte nevoi ale școlii îl vor îndemna și determina să se străduiască și să reușească în elaborarea unor manuale școlare, de care învățământul elementar și gimnazial românesc din Transilvania avea mare nevoie. Rezultatul acestei activități este acel *Lecțiunariu latin pentru a doua clasă gimnazială* după M. Schinnagl, publicat la Blaj în 1864 și un *Dicționar româno-latin*, care din cauza lipsei mijloacelor materiale a rămas în manuscris⁴. Acestea se adaugă, doi ani mai târziu, *Istoria Ardealului* și *Geografia Ardealului*, ambele bucurându-se de cite o nouă ediție.

Nevoile fiind multe și mari, Ioan Micu Moldovan nu s-a mulțumit doar cu manualele proprii. Încă din primii ani de profesorat el va deveni sufletul editării și procurării de manuale realizate de alții, necesare diferitelor discipline ce se predau în școlile confessionale greco-catolice, elementare și medii, nu doar de la Blaj, ci din toată Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Pentru a i se ușura misiunea, în 1869 a fost numit directorul tipografiei⁵ (ca succesor al lui Timotei Cipariu, care a condus tipografia diecezană timp de peste 30 de ani)⁶.

Posibilitățile tipografice din Blaj fiind limitate, Ioan Micu Moldovan se va îngriji să procure cărți școlare tipărite mai ales la Sibiu⁷. În acest scop întreține o vastă corespondență cu editorii Wilhelm Krafft⁸ și S. Filtsch⁹. În arhiva personală Ioan Micu Moldovan, studiată cu sirguință și pricepere în ultima vreme¹⁰, se păstrează numai pentru anul 1865 circa 164 scrisori primite de la W. Krafft. Din acestea rezultă că tipograful sibian se străduia să satisfacă toate comenzile pe care i le făcea Micu Moldovan, tipărind intens manuale, diferite cărți, planuri de învățământ, cataloage școlare, hărți etc. Din cele 126 scrisori primite de la S. Filtsch între anii 1867 – 1873 reiese că și acesta a colaborat cu I. Micu Moldovan la tipărirea și procurarea celor mai felurite manuale și cărți, inclusiv ale unora care au apărut la București.

³ Ioan Rațiu, *op. cit.*, apud Nicolae Gombăș, *Dascăli Blajului*, Blaj, 1940, p. 10.

⁴ Pe coperta *Lecțiunariului* Ioan Micu Moldovan își anunță *Dicționarul*, care urma să iasă „în scurt” în 5 „coli petit”.

⁵ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, dosar cu acte tipografice, doc. nr. 1 – 666.

⁶ Arhiva personală T. Cipariu, Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, dosar neinventariat cu acte tipografice.

⁷ *Idem*.

⁸ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3272 – 3906 (Corespondența cu W. Krafft).

⁹ *Idem*, doc. nr. 2911 – 3037 (Corespondența cu S. Filtsch).

¹⁰ Ioana Botezan, *Fondul de documente Ioan Micu Moldovan*, în *Revista Arhivelor*, an. XLVII, vol. XXXII, 1970, nr. 2, p. 505 – 516; *Idem*, *Ioan Micu Moldovan și Academia Română* (lucrări manuscrise).

Rolul jucat de Ioan Micu Moldovan în difuzarea manualelor și materialelor didactice în vederea înzestrării școlilor românești se poate deduce din scrisorile primite din partea învățătorilor din diferite localități din Transilvania. Astfel, de pildă, în 1866, vicarul Năsăudului, Grigore Moisil, îi cere să i se trimită, de probă, cite un exemplar din toate manualele școlare tipărite la Blaj. După consultarea lor, în anii următori solicită între 100—200 exemplare, manuale de fizică, *Istoria Ardealului* și *Geografia Ardealului*¹¹. În septembrie 1867, învățătorul Simion Mureșan din Iclodul Mare îi adresează rugămintea de a i se trimite 11 exemplare din *Geografia Ardealului*¹². La rindul lui, învățătorul Bazil Moldovan din Tîrnăveni insistă, în decembrie 1868, să i se expedieze urgent manualele școlare solicitate pentru a le putea da copiilor ca dar de Crăciun¹³. Între anii 1871—1881 i-au mai cerut manuale școlare și hărți învățătorii din Gherla, Letea Mare, Aiud, Miercurea Ciuc, Teiuș, Mihalț, Săcal, Bicaz, Zalău, Hălmașiu, Deva, Cugir și din multe alte localități răspândite în toate județele Transilvane.

Ioan Micu Moldovan s-a străduit să răspundă prin toate mijloacele marilor cerințe ale învățămîntului elementar și mediu românesc. Ceea ce nu puteau implini tipografiile ardelen (Blaj și Sibiu) a fost completat cu ceea ce puteau oferi tipografiile și librăriile din România: București, Iași, Ploiești, Craiova și Botoșani. Devenit membru corespondent al Societății Academice Române, I. Micu Moldovan a avut posibilitatea să intensifice legăturile cu centrele culturale din România și să le solicite ajutorul. Legături foarte strînse a avut mai ales după războiul de independență cu Librăria Socec din București¹⁴. Înainte de 1877 librăria bucureșteană cerea anual *Arhivul* și operele lui Cipariu și îndeosebi manualele de istorie ale lui Ioan V. Rusu, I. Micu Moldovan și M. Drăghici (*Istoria Ungariei*). În schimb, după 1877, librăria Socec trimite lui I. Micu Moldovan, an de an, *Scrisorile* lui I. Ghica, *Istoria limbii și literaturii române* a lui Ioan Nădejde, atlase de istorie naturală, calendare etc.

Intensificarea legăturilor cu România pentru procurarea de manuale și diferite materiale didactice era de absolută trebuință, deoarece odată cu numirea în fruntea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii din Ungaria a lui Trefort, măsurile restrictive împotriva manualelor și școlilor românești s-au intensificat. Dintr-o însemnare făcută de Ioan Micu Moldovan în evidența pe care o ținea la zi în problema manualelor, rezultă că numai în 1875 A. Trefort a interzis folosirea în școlile românești transilvănene a următoarelor cărți: *Elemente de istoria Transilvaniei* de Ioan V. Rusu; *Elemente de istorie și geografie* de Zaharia Boiu; *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre* de A. T. Laurian; *Geografia Daciei* de I. S. Sălăgian; *Abecedarul* lui Vasile Petri; *Lepturariu românesc* al lui Aron Pumnul; *Istoria cea mică* (Compendiu) a lui Ioan V. Rusu, precum și *Istoria patriei* a lui Ioan Micu Moldovan¹⁵.

Micu Moldovan a căutat să vină în sprijinul învățămîntului și prin editarea unei reviste pedagogice, care a apărut la Blaj între 1876—1881 cu titlu *Foaia școlastică*. Ea era destinată mai ales învățătorilor, în scopul ajutorării lor în activitatea didactică și culturală¹⁶.

¹¹ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 4324—4332 (Corespondența cu Grigore Moisil).

¹² *Idem*, doc. nr. 4624.

¹³ *Idem*, doc. nr. 4333—4343.

¹⁴ *Idem*, doc. nr. 6770—6772, 6775, 6784, 6790, 6793, 6796, 7698, 7699.

¹⁵ *Idem*, doc. nr. 650 (dosar cu acte tipografice).

¹⁶ *Foaia școlastică* a apărut la început ca supliment la revista *Economicul* (1873—1875). De la 1876 pînă la 1881 este publicată de Ioan Micu Moldovan bilunar. Cf. și Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3742—3900.

Preocupările cultural-științifice ale lui Ioan Micu Moldovan și legăturile sale cu lumea dascălilor, personal și prin *Foaia școlastică*, explică scrisorile numeroșilor învățători din diferite localități transilvănene, informându-l despre descoperirea unor cărți rare.

Simultan cu activitatea didactică și de autor de manuale, Ioan Micu Moldovan a fost preocupat deopotrivă și de cercetarea științifică. Dacă *Lectiunariul latin* a fost o prelucrare, mai originale sînt *Istoria Ardealului*, 1866 (care după realizarea compromisului dualist a trebuit să-și schimbe titlul, în edițiile următoare, în *Istoria patriei*) și *Geografia Ardealului*. Periodizarea istoriei Ardealului se întemeiază pe momentele semnificative din istoria acestei țări: „periodul“ I pînă la 105 (cucerirea Daciei de romani), „periodul“ al 2-lea de la 105 pînă la 274 (părăsirea Daciei de Aurelian), „periodul“ al 3-lea de la 274 la 797 (...cînd Ardealul... începea a avea domnitorii săi), „periodul“ al 4-lea de la 797 pînă la 1002 (luptele regelui Ștefan I cu „ducii“ Transilvaniei), „periodul“ al 5-lea de la 1002 pînă la 1541 (organizarea principatului ardelean), „periodul“ al 6-lea de la 1541 pînă la 1699 (instăpînirea Habsburgilor asupra Transilvaniei), „periodul“ al 7-lea de la 1699 pînă la 1848, „periodul“ al 8-lea de la 1848 înainte. Originale sînt și unele caracterizări de evenimente și personaje, citarea izvoarelor istorice într-un manual destinat școlilor populare, interpretarea evenimentelor în sens românesc într-o vreme cînd efectele nefaste ale dualismului se vedeau tot mai păgubitor ¹⁷.

Original pentru vremea aceea era și manualul de *Geografia Ardealului*, care se deschide ca un capitol de *Cosmografie*, urmat de altul de *Geografie matematică*, apoi de cel de *Geografie fizică și politică* sau *administrativă*. Ca și cel de *Istoria Ardealului*, tot asemenea și cel de *Geografie „păcătuită“*, potrivit vederilor oficialității vremii, de aceleași interpretări „dăunătoare“. De aceea și unul și celălalt au fost interzise ¹⁸.

Activitatea științifică a lui Micu Moldovanu a fost cuprinsă și în paginile revistei lui Timotei Cipariu *Arhivă pentru filologie și istorie* din anii 1867—1872. Articole cu privire la libertatea conștiinței în Transilvania ¹⁹, în care dovedește, pe baza unui număr însemnat de documente și hotărîri dietale din vremea principatului ardelean autonom sub suzeranitatea turcească (1541—1699), organizarea bisericii ortodoxe a românilor din Transilvania, raporturile acesteia cu biserica protestantă (calvină) și autonomia bisericii românești față de cea calvină ²⁰. Numeroase documente de epocă cu comentariile de rigoare, publică Ioan Micu Moldovan cu privire la viața și activitatea lui Samuil Micu Klein ²¹. Ochiul său critic și dorința de a apăra cultura originală românească, cultă și populară, îl îndeamnă pe Micu Moldovan să supună unei critici ascutite tezele lui Titu Maiorescu cu privire la inexistența unei literaturi și culturi românești originale ²², ale lui Wattenbach cu privire la caracterul poporului român ²³.

¹⁷ Ion Lupaș, *Nicolae Popoa și Ioan M. Moldovan*, București, 1920, p. 32—39.

¹⁸ *Ibidem*, p. 39—40.

¹⁹ Ioan Micu Moldovan, *Libertatea conștiinței în Transilvania*, în *Arhivă pentru filologie și istorie*, nr. XI, XIV—XVI, XVIII, XX—XXII, XXVII și XXIX din 1868—1869.

²⁰ Ioan Micu Moldovan, *Vesul bisericii române cu cea calvină*, în *Arhivă...*, nr. XL din 25 noiembrie 1871—1872, p. 792—796.

²¹ Ioan Micu Moldovan, *Documente pentru tipografia lui S. Klein*, în *Arhivă...*, nr. XXXIV—XXXVII din 1870.

²² Ioan Micu Moldovan, *Critica D. Maiorescu*, în *Arhivă...*, nr. XXIII, XXV, XXXI din 1869—1870.

²³ Ioan Micu Moldovan, *Disertațiuni populare și D. Wattenbach*, în *Arhivă...* nr. XXXI din 1 ian. 1870, p. 621—624.

Se cuvine menționată și colecția de folclor realizată, împreună cu 166 elevi blăjeni, între anii 1863—1878, care a fost editată de Andrei Birseanu și Jan Urban Jarnik sub titlul *Doine și strigături din Ardeal* (București, Edițiunea Academiei Române, 1885).

Convîngerea sa științifică, împreună cu dorința de a se conferi bisericii române greco-catolice mai multă autonomie față de oficialitatea politică și față de biserica romano-catolică, îl îndeamnă pe Micu Moldovan să adune în două volume actele sinodale ale bisericii greco-catolice din Transilvania²⁴.

O asemenea personalitate marcantă, încununată de un prestigiu deosebit pentru activitatea sa educativă și științifică nu putea privi pasiv evenimentele vieții publice care interesau într-un grad superior viitorul poporului român. Și n-a rămas, deoarece nu se cuvenea să rămînă cel ce și-a închinat viața propășirii națiunii sale.

A fost unul dintre inițiatorii și întemeietorii Asociațiunii pentru cultura poporului român din Transilvania (ASTRA), fiind ales, de aceea, în comitetul de conducere al acesteia. A participat la Dieta din Sibiu din anii 1863/1864, a debutat activ prin participarea la dezbaterile care s-au încheiat cu hotărîrile privind egala îndreptățire a românilor, a limbii și profesiunilor lor, cu maghiarii, sașii și secuii²⁵.

Anularea hotărîrilor Dietei din Sibiu din 1863—1864, pregătirea și realizarea compromisului dualist n-au descurajat pe cei încrezători în puterea de rezistență și în forțele luptătoare ale poporului român. Nu l-au descurajat nici pe Ioan Micu Moldovan. Dimpotrivă, i-au îndrîjit și l-au îndrîjit și mai mult, încrezători și încrezător în dreptatea cauzei pentru care luptă și în viitorul națiunii lor. Evenimentele condamnabile și condamnate de istorie — compromisul dualist din 1867 dintre burghezia austriacă și burghezo-moșierimea maghiară, ștergerea autonomiei Transilvaniei, legile votate de parlamentul maghiar împotriva naționalităților nemaghiare etc. — au întîmpinat rezistența demnă și hotărîtă a tuturor celor nefredreptățiți.

Protestul și împotrivirea poporului român din monarhia austro-ungară îmbracă felurite forme. De mare însemnătate și de mare răsunet a fost *Pronunciamentul* din 3/15 mai 1868 (aniversarea celor două decenii de la Marea Adunare de pe Cimpia Libertății de la Blaj). Între autorii importantului act și acțiuni a fost și Ioan Micu Moldovan. Aceasta i-a atras trimiterea în fața tribunalului de la Tîrgu Mureș și condamnarea la temniță, împreună cu alți fruntași români, pentru „crima“ de conturbare a păcii publice. Și mai importantă a fost participarea lui Ioan Micu Moldovan la conferința națională a românilor din Transilvania, întrunită la Miercurea Sibiului, din februarie 1869. Obiectul principal al conferinței: atitudinea politică a românilor din monarhia austro-ungară față de compromisul dualist. Trei curente își disputau pozițiile: participarea la activitatea parlamentului de la Pesta (activiștii: Ioan Pușcariu, Iosif Hossu și Ioan Poruțiu); participarea la activitatea parlamentară a românilor din Banat și neparticiparea celor din Ardeal (Ioan Axente Sever); pasivitate deplină față de parlamentul de la Budapesta (pasiviștii: Ioan Rațiu, Iacob Mureșanu, Visarion Roman, Aron Densușianu, Ioan Micu Moldovan și alții). Au cîștigat pasiviștii, care înțelegeau pasivismul, după explicațiile lui Micu Moldovan, numai față de parlamentul din Budapesta, „încolo activitate cit se poate de mare.“ Sfîrșitul cuvîntării sale a fost emoționant și convingător. „Poporul român, dacă voiește a se ridica la culmea aceea, care i se cuvine după drept, facă-și însuși viitorul său, ceară-și drepturile sale. Cel ce se razimă în străini, acela să piară“²⁶. Conferința de la Miercurea își sporește

²⁴ Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodale ale bisericii române de Alba Iulia și Făgăraș*, t. I—II, Blaj, 1869—1872.

²⁵ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, III, p. 4—258.

²⁶ *Ibidem*, V, 101—103.

Insemnătatea și prin faptul că a înființat Partidul Național Român din Transilvania, iar Ioan Micu Moldovan a fost ales membru al Consiliului legislativ (Comitetul Central) al Partidului²⁷. În această calitate, în anii următori 1870—1871 va fi prezent în viața politică cu rol de frunte, participând la organizarea unor acțiuni, potrivit cu hotărârile de la Miercurea, la redactarea unor declarații politice în același sens, cum a fost aceea din mai 1871, în urma tratativilor eşuate cu guvernul Lónyay²⁸.

Ioan Micu Moldovan își câștigase indeajuns de numeroase și de importante merite pe tărîm școlar, cultural și politic pentru a fi vrednic de un fotoliu la Societatea Academică Română, și l-a obținut în 1871, pe temeiul propunerii lui Alexandru Roman, pe acela de membru corespondent, pentru „distinsele merite literare și științifice”²⁹. Va deveni membru titular în 1894.

Aceste merite le socotea Moldovan suficiente a-l îndreptăți să ocupe catedra de limba și literatura română la nou înființata universitate din Cluj³⁰. Dar oficialitatea vremii îi respinge candidatura, firește din motive politice.

În această situație, va continua să se dedice școlilor blăjene, spre înălțarea acestora, activității culturale în cadrul ASTREI, activității academice și vieții politice naționale. Preocupările cultural-științifice rezultă din bogata corespondență întreținută cu personalități marcante din viața culturală a Transilvaniei: George Bariț, Grigore Silași, Ioan Antonelli, At. M. Marienescu, Ioan Pop Reteganul, Ioan Pușcariu, Ioan Agirbiceanu, Horia Petra-Petrescu. Asemenea probleme sînt prezente și în raporturile lui I. Micu Moldovan cu oamenii de cultură din România, cu Academia Română, cu Ioan Bianu, mai ales, dar și cu Iacob Negruzzi, A. D. Xenopol, D. A. Sturza, Simion Mihali din Craiova. Se inițiază un intens schimb de publicații între Academia Română și bibliotecile din Blaj, se trimit cărți și reviste, se inițiază valorificarea vechilor tipărituri românești din Transilvania (*Pravila mică de la Orăștie, Palia de la Orăștie. Catehismul calvinesc, Liturghierul slavon de la Brașov etc.*)³¹.

Școala cu nevoile ei multiple și variate, slujitorii școlii, de asemenea cu numeroasele probleme au continuat să constituie viața însăși a lui Ioan Micu Moldovan. Pentru ajutorarea școlilor și a școlarilor merituoși, vrednicul dascăl adună cu hărnicie de albină bunuri materiale și întreprinde acțiuni cu caracter financiar. Face parte dintre fondatorii Băncii „Albina” din Sibiu, cu participare însemnată în acțiuni bancare. Figurează de asemenea între fondatorii băncii blăjene „Patria”. Cumpără pămînt pe care-l administrează cu pricepere, asigurîndu-i alte venituri³².

Zeci de tineri au beneficiat de ajutoarele materiale, sub diferite forme, ale lui Ioan Micu Moldovan: împrumuturi pe termen lung, fără dobîndă, rambursabile după terminarea studiilor, cînd debitorii le puteau restitui, de multe ori în rate și atunci. Datele cunoscute cuprind numele a 45 de tineri studenți ajutați de modestul dar inimosul mecenat, pentru a-și termina studiile universitare în țară (București și Cluj) și în străinătate, în primul rînd

²⁷ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 4039—4054 (Corespondența cu Ilie Măcelariu).

²⁸ Idem, doc. nr. 8725.

²⁹ *Analele Societății Academice Române*, tom. IV, 1871, p. 110 și Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 8179.

³⁰ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 8180—8181.

³¹ Idem, doc. nr. 1963—2064, 2700—2704, 4189—4230.

³² Idem, doc. nr. 61—1595 (Corespondența cu Banca „Albina”); dosare neinventariate cu acte de referință biografică.

la Viena, dar și la Budapesta și München³³. Alte zeci de elevi și studenți au obținut ajutoare materiale prin Ioan Micu Moldovan, din fondurile și fundațiile mitropoliei din Blaj³⁴. Pe cât de preocupat a fost de creșterea și educarea tineretului, pe atât a fost de dirz apărător al profesorilor. Pentru apărarea acestora era gata să-l înfrunte chiar și pe mitropolit. O întâmplare în acest sens este semnificativă. Mitropolitul Ioan Vancea, aplecându-și urechea la pirile unor intriganți, a chemat pe toți profesorii la o înfruntare. În numele profesoriei, Ioan Micu Moldovan a cerut mitropolitului să-și întoarcă „cirja arhierescă împotriva denuncianților” care vreau să-l „înstrăineze de profesorime, care cu munca sa dezinteresată a susținut și susține renumele institutelor noastre culturale”³⁵.

Un asemenea om integru, de vastă cultură și neobosită activitate nu putea lipsi din fruntea acțiunilor culturale de mare însemnătate. Și n-a lipsit. A urcat treptele cele mai înalte ale ierarhiei bisericești: canonic metropolitan la 1879, ales „unanimi voto”, la propunerea lui Constantin Păpălvi, care spunea cu acel prilej că Micu Moldovan „vede prin părete”, referindu-se la spiritul său de pătrundere a lucrurilor³⁶; vicar capitular între 1892—1895, vicar general arhidiecezan la 1895, prelat papal la 1901.

Aceleași merite, unanim recunoscute, explică alegerea lui Ioan Micu Moldovan în anul 1894 într-o demnitate culturală și politică mai însemnată chiar pentru acele vremuri și pentru acele împrejurări: președinte al ASTREI. În timpul președinției sale care a durat pînă în 1901, ASTRA și-a extins activitatea și în Banat. Adunarea generală de la Lugoj, din 1896, prezidată de Micu Moldovan, a constituit începutul. Semnificația momentului a fost subliniată de președintele ASTREI în cuvinte pe cât de potrivite pe atât de deslușite. „Acesta e primul pas — spunea Micu Moldovan — ce-l face Asociațiunea, scoborînd coasta munților și înaintînd spre marginile extreme ale țărîmului ocupat de neamul nostru. Legătura singelui și a limbii, care încheagă și țîn laolaltă deosebitele națiuni și produc diversitatea lor, legătura singelui și a limbii, care la români totdeauna s-a manifestat cu tărie neînvinsă, încît zisa lui Bonfiniu, că românul a luptat mai mult pentru limbă decît pentru viața sa, este adevăr istoric în deplina putere a cuvîntului — aceste legături puternice făcură ca adunarea ținută anul trecut la Blaj să se supună invitării frățești și să prefigă locul adunării prezente între frații ce locuiesc această regiune încintătoare. Fie de bun augur pasul acesta și să contribuiască el cu imbelșugare la producerea acelor fructe pe care toți le dorim și așteptăm de la însoțirea ce ne-a întrunit aci”³⁷. Pasul a fost de bun augur și a contribuit într-adevăr cu imbelșugare la producerea fructelor pe care toți le doreau. Alte despărțăminte au fost înființate, alte adunări generale organizate în toate părțile locuile de români, contribuind într-un grad superior la menținerea mereu trează a conștiinței naționale, lemeinicînd, pas cu pas, unitatea politică și de stat a tuturor teritoriilor locuite de poporul român.

Operă istorică de maximă însemnătate, la înfăptuirea căreia a contribuit în măsură tot atât de însemnată și Academia Română prin membrii săi ardeleni, dintre care un rol

³³ Idem, doc. nr. 1696, 2115—2125, 2165—2225, 2433, 2477, 4315—4317, 4613, 4699—4711, 4755—4758, 4760, 4771, 5040—5044, 5305—5319, 6532—6541, 6593—6608, 6718—6720, 6899—6906, 6983, 7401—7402, 7614—7647, 7660—7664, 7797—7798, 7831—7835.

³⁴ Idem, doc. nr. 2081—2082, 2139, 2115—2125, 2148, 2165—2225, 2574—2576, 2580, 4189, 4358—4361, 6330, 6452—6459, 6532—6541, 6730—6731, 7258—7259, 7410—7428, 7462. Între numeroșii studenți ajutați de Ioan Micu Moldovan au fost și Gavril Tripon, Horia Petra-Petrescu, George Moroianu etc.

³⁵ Ioan Rațiu, *Op. cit.*, I. c.; Ioan Lupaș, *Op. cit.*, p. 25.

³⁶ Nicolae Comșa, *Op. cit.*, p. 91.

³⁷ Ioan Lupaș, *Op. cit.*, p. 29—30.

important continua să-l păstreze Ioan Micu Moldovan. Lui îi trimitea anual Academia Română 2000 lei din Fundația „Ioan Fătu“ pentru procurarea de manuale școlare care să fie dăruite gratuit elevilor săraci și merituoși din Transilvania, iar neobositul profesor și cărturar își îndeplinea cu cea mai mare conștiinciozitate îndatorirea³⁸. Și tot Micu Moldovan este un harnic colecționar de manuscrise și cărți vechi, pe care le-a trimis Bibliotecii Academiei³⁹.

Testamentul său este pe cât de impresionant pe atât de semnificativ. Înmormintare simplă, fără anunțuri, școlarii să nu fie distrași de la învățătură pentru a-i face pompă, „că de pompă m-am ferit în toată viața“, fără predici și cuvântări funebre, fără monument la mormint⁴⁰. Testamentul i s-a împlinit întru totul. Corpul neînsuflăit al lui Ioan Micu Moldovan a fost purtat pe mâini la groapa simplă din cimitirul Blajului, lângă aceea a lui Timotei Cipariu și a mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu. Așa cum și-a dorit acela care „din fecior de sătean sărac, din biet școlar, care în clasa din urmă a Liceului purta seche de pănură sură, cirpită pe umeri, s-a făcut profesor, director de liceu, canonic președinte al Asociațiunii, membru al Academiei! Din simplu soldat, general“⁴¹.

³⁸ Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3, 5–6, 9, 12, 15, 16, 19, 24, 25, 33, 36, 38.

³⁹ Idem, doc. nr. 1963–2061.

⁴⁰ *Analele Academiei Române*, seria II, t. XXXVII, 1915–1916, p. 21–22; Ioan Lupăș, *Op. cit.*, p. 30.

⁴¹ *Unirea*, XXV, 1915, nr. 16, p. 31.

Onorab[ile] domnule !

Noul nostru metropolit ¹ a sosit aici sîmbătă, în 3. Primire solenă nu i s-a făcut, tipul pentru că n-au știut oamenii cînd sosește. Duminică în 11 și-a ținut „întoarcerea“, după programul ce-ți alătur ². Ceremonie lungi și cuvîntări iar așa, de la 8 pînă la două ore. La urmă, indulgenție pentru întîia oră, în mănăstirea noastră, pre cit știu eu.

Cuvîntarea principale a dinsului ți-o alătur aci ³. Întru aceasta, sau intru alta ce a ținut de pre scrisoarie, apasă mult pe autonomia acestei besereci metropolitane, dependente de-a dreptul de S[fintul] Scaun al Romei. Vom vedea în faptă cum va năzui a susține autonomia aceasta.

131^p Ocaziu/nea e aci! Catolicii au făcut în Ungaria un statut pentru organizarea „universității“ besereci romano-cat[olice]. Între chimeații la această universitate romano-cat[olică] figurează și toate diecesele besereci române unile.

Face-va metropolitul nostru protest, sau va participa (deși în statut e vorba numai de episcopi, nu și de metropoliți)? Eu mă tem mult că va participa. Preteste are destule și temeuri plauzibile știe dinsul aduce, provocîndu-se la omogenitatea intereselor, la participarea oarecărui membri ai besereci noastre din fundul religiunariu al ungurenilor ș.a. Dar toate aceste vor ameți numai pre găine, că besereca noastră autonomă poate apăra interesele sale și făcînd pași identici cu ai besereci catolice...⁴

131

Deunacamdată-ți pot scrie numai atita, că doară poimine are să plece spre a fi de față la deschiderea Dietei pestane. Lucru, oricumu-i, vine inconvenient și lui însu[și], de aceea zise cătră unii: „Nu se scandalizeze nime. Nu am încătrău“.

Altele încă mă întăresc tot mai mult în opiniunea de a vedea expusă cauza noastră atit în beserecă, cit și în stat.

Împărtășindu-ți aceste lucruri cum cugetam eu de interes pentru d-ta, îți trămet 16 fl. pnumerare la *Dicționarul magiaro-român*⁵, 1 ex[emplar] pentru Papfalvi⁶, altul pentru prof. Lászlo⁷ iară trei

pentru mine; suma 5 ex[emplare], cari te rog să faci a se trimete toate sub adresa mea./

Chiar întreprind tipărirea protocolului de la 11 aug. 1868 și a actelor de la depunerea lui Maior și alegerea lui Bob ⁸. Te rog, de ai ceva acte sinodali de alegere dintru alte timpuri, binevoiește a mi le împărtăși spre întrebuințare în opul sau, mai drept, colecțiunea aceea ⁹.

Dacă d-ta întrebai în Pesta după Cserei, află cum că în biblioteca rămasă de Șuluțiu se află un m[anu]s[cris] frumos ¹⁰. Eu-ți pot extrage cu fidelitate locurile de cari ai lipsă, că biblioteca aceea se află sub grigăia mea, ca depozit judecătoresc.

Primește asigurarea distinsei prețuiri și urările de fericire,

I. M. Moldovanu,

prof.¹¹⁾

¹ Noul mitropolit greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș era Ioan Vancea de Buteasa (1820–1892), ales de către Sinodul electoral din 10–11 august 1868 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, scrisori primite de la Ioan Fekete-Negrăuțiu, nr. XIX, n. 2). Vezi biografia acestuia în broșura lui Augustin Bunea, *Mitropolitul dr. Ioan Vancea de Buteasa (Schifă biografică)*, Blaj, 1890; *Șematismul veneratului cler al Archidiecesei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900...*, Blaj, 1900, p. 45–49; Victor Bojor, *Episcopul mitropolit dr. Ioan Vancea, în Episcopii Diecesei gr. cat. de Gherla, acum Cluj – Gherla (1856–1939)*, Tîrgu-Mureș, 1939, p. 171–267; Ioan Georgescu, *Mitropolitul Ioan Vancea. La 50 de ani de la moartea lui*, Oradea, 1942.

² „Programul” e o foaie volantă redactată de prepozitul Ștefan Manfi: *Programul intronării mitropolitului la 11 april 1869*. Exemplarul trimis de Micu Moldovan se află la B.A.R., ms. rom. 981, f. 49.

³ Cuvîntarea lui Vancea la instalarea din 11 aprilie 1869 se intitulează *Allocutio quam Ioannes Vancsa de Buteasa miseratione divina et apostolicae sedis gratia archiepiscopus et metropolita Alba-Julienensis seu Fogarasiensis romanorum gr. rit. catholicorum per Transylvaniam et Hungariam. Praelatus domesticus Suae Sanctitatis. Solio pontificio assistens ss. theologiae doctor etc., etc. Occasione canonicae suae in sedem metropolitanam introductionis die 11 mensis aprilis anno reparatae salutis 1869 ad clerum populumque archidiecesanum habuit* și s-a tipărit la Gherla în 1869. Exemplarul trimis de profesorul blăjean lui Bariț se află de asemenea în fondul său de la B.A.R., ms. rom. 981, f. 50r–61v.

⁴ Micu Moldovan, asemenea tuturor patrioților și cărturarilor luminați ai Blajului din secolul trecut, e preocupat de păstrarea organizării — „constituției” — de tip oriental a confesiunii greco-catolice din Transilvania.

⁵ Lucrarea lui Bariț, *Dicționarul unguresc-românesc. Magyar-román szótár*, apăruse în același an la Brașov.

⁶ Constantin Paptalvi. Vezi în acest volum corespondența lui cu Bariț.

⁷ *Ioan Laslo*, 1841–1901, profesor blăjean. S-a născut la Pețelca, a urmat studiile liceale la Blaj și teologice la Blaj și Viena. Între 1865–1869 a funcționat ca profesor la Liceul greco-catolic din Blaj. Din 1869 până în 1880 a fost administrator protopopesc al Roșiei, după care, până la sfârșitul vieții, paroh și protopop al Clujului.

⁸ Aceste și alte documente istorice vor fi publicate de Micu Moldovan în culegerea sa *Acte sinodali ale bisericii române de Alba-Iulia și Făgăraș*, I, Blaj, 1869; II, Blaj, 1872.

⁹ Nu ne putem da seama în ce măsură i-a fost Bariț de folos în acest sens. Profesorul blăjean publică, „din alte tempore”, actele următoarelor sinoade: din

1742, 1751, 1764, 1782 (alegerea lui Ioan Bob) și 1850 (alegerea lui Alexandru Sterca Șuluțiu).

¹⁰ Este vorba de o celebră lucrare a istoricului maghiar Cserei Mihály, *Miklósvárszéki Nagypajtai Cserei Mihály Históriaja 1661–1711*, publicată postum de către Kazinczy Gábor, după manuscrisul dăruit în 1850 Academiei Maghiare de către profesorul Szász Károly din Aiud. Apărută în colecția *Ujabb Nemzeti Könyvtár*, Pesta, 1852–1855, ediția e deosebit de îngrijită, textul fiind așezat pe două coloane în pagină, în manieră de incunabul.

¹¹ Cu adnotarea lui Bariț: „Venită 18 apr. Răsp. 19 apr.“

II

Blaș, 25 iunie 1869

Prea stimat domnule!

Am primit epistola d-tale de la 19 apr. și o am celit cu multă plăcere. Vin să te mai incunoștințez de unele de pre aici.

*Alesul*¹, cumu-i place a se numi, pină acum se leagănă în dreapta și în stînga, neavînd încă destul curagiu spre a îndrepta căruța după cugetul animei sale. Însă despre aceea nu mă indoiesc mai mult, că omul poate fi tare periculos că, precum zice bătrînul Jornande, *insidiis agit appetitum*². Spre caracteristică, cetește un fapt. În 9 ale curenteii se depune esame din dogmatică. Un prozelit ce voiește a face carieră prin protecțiunea ultramontanilor trage ca de păr sinodul de la 11 aug.³ și-l mestecă în vorbă întrebînd pre Brătianu⁴ (carele/in toamnă s-a umbrît în Oșorhei), avut-a sinodul acela drept de a face cele ce a făcut? Și „alesul“, pre lingă toată prudenția sa, surprins, scapă din gură vorbele: „Acela a fost un conventicul“. Așa, plesni în față pre tatăl-su. Ce despre acesta, poate, vor ieși mai multe în *Actele sinodali*⁵.

Să trecem la alta. Cunoști cerculariul prin care indeamnă ca ai noștri să trîmetă la congresul pestan⁶. Știi că este făcut cam în doi peri. Eu însă te asecur că el este cu totul pentru participare, nesocotînd că prin aceea s-ar nimici unicul refugiu ce satrapii ne-au mai lăsat. Călcîndu-și chiar ambițiunea, ce nu crez să nu-l facă a dori ca mai bine să fie cap al unei besereci autonome, decît instrument vil în mina străinului ce a-i vărsa singele mănesc./

Ei, dar pre lingă cite toate, protopopiatele se dechiarară mai toate în contră, și încă unele în termeni foarte oarzăni, provocîndu-se la otărîrile Sinodului de la 11 aug. Aug[ustin] Pop⁷ deși s-a încordat pre cit a putut, nu o a putut scoate ca eparchianii lui să se dechiare pentru participare. S-au dat însă vreo 3 râmeși de lume cari *taliter qualiter*⁸ au trămes nește protocoale sau raporturi pentru participare și au făcut și forma de alegere. Pre baza acestor, *alesul* îndată a expedit respectivilor (mi se pare, între laici Georgiu Bariț e în frunte, apoi Pop Vasiliu⁹, dr. Rațiu, Hossu¹⁰ și doară Vaida Lad[islaw]¹¹), credențiunale. Ce vor fi făcut cu ele laicii, nu știu. Dară T[imotei] C[ipariu], carele a căpătat 3/4 din toate voturile preuților din acele 3 protopopiate, i-a /spus în consistoriul din simbăta Rusaliilor că „ar fi obrăznicie“ a se gira omul ca ales al diecesei, cînd majoritatea așa mult precumpănitoare este în contra participării. Și n-a primit a emula cu Sigismund Pop¹².

Ar aștepta omul ca, după ce animele credincioșilor s-au manifestat în contra aceluiași congres, „alesul“ credincioșilor încăi măcar din prudenție pastorală să nu meargă nice el la locul ce se consideră de mormintul beserecei sale. Și, cu toate acestea, el e rezolut a merge. În adevăr, bine mulțamește la ai săii!

Alătur 16 fl. pentru alte 5 ex. din dicționarul¹³, cari toate să mi se trămetă, împreună cu cele plătite la 14/4.

Te salut cu reverență distinsă,

I. M. Moldovanu,
prof.¹⁴

134^E

¹ Noul mitropolit Ioan Vancea, care nu se bucură de simpatia lui Micu Moldovan.

² „Violenia ațiță poftete“.

³ Din 11 august 1868, adică sinodul în care a fost el însuși ales mitropolit.

⁴ Personaj neidentificat.

⁵ Sinodul din 10—11 august 1868 e cuprins de Micu Moldovan în primul volum al *Actelor sinodali...*, p. 1—60 (vezi scris. anterioară, n. 8).

⁶ Prin circulară sa nr. 705 698/1869 (vezi *Federațiunea*, II, 1865, nr. 61—246, p. 245), mitropolitul Ioan Vancea provoacă pe toți protopopii greco-catolici să-și desemneze candidații — clerici sau laici — care să fie aleși ca delegați ai confesiunii la un congres al statusului catolic maghiar, congres fixat pentru data de 20 iunie 1869. Hotărîrea mitropolitului, emanată „din ședința consistoriale ținută la 17 mai 1869“ încâlca principiul autonomiei bisericii greco-catolice românești, recunoscînd-o drept anexă, filială a bisericii catolice maghiare. La fel de grav, se încâlcau bazele unirii cu Roma, *prin care noua confesiune rămîne una de rit oriental*, catolicizarea reducîndu-se doar la cele 4 puncte indeobște cunoscute.

⁷ Protopopul greco-catolic de Alba-Iulia.

⁸ „Cum, cum nu“.

⁹ Vasile Ladislau Pop.

¹⁰ Iosif Hossu, funcționar clujean.

¹¹ Ladislau Vaida de Glod. Despre toți trei vezi date biografice în volumele anterioare ale colecției.

¹² Date despre acest veșnic colaboraționist cu politicienii reacționari maghiari vezi în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XLV, n. 2.

¹³ Vezi scris. anterioară, n. 5.

¹⁴ Adnotată: „Răsp. 30 iunie“. Bariț îi trimite această scrisoare lui Alexandru Roman la Pesta, care o folosește ca sursă de bază pentru o „împărtășire“ de la Blaj, sub titlul *Transilvania* (în *Federațiunea*, II, 1869, nr. 72—257, p. 287). Scrisoarea lui Micu Moldovan e tipărită aproape în întregime (cu atenuările de rigoare): „În 9[iunie] se depuse examenul din dogmatică. Un prozelit, care vrea să face carieră prin protecțiunea ultramontanilor, trage ca de păr sinodul de la 11 aug. 1868 și-l mestecă în vorbă, întrebînd [pre un cleric că] avut-au acel sinod dreptul de a face ceea ce a făcut? [Mitropolitul], surprins, [nu se putu răbda să nu zică]: «Acela a fost un conventicul» Așa plesni [preasfinția sa] în față pre tată-său.

[Ală că mai toate] protopopiatele [din arhiepiscopie] s-au dechiarat în contra [cerculariului arhiepiscopesc], și unele încă în termeni foarte oarzăni, provocîndu-se și la sinodul din 11 august 1868. Augustin Pop, [protopop de la Alba-Iulia], deși s-a încordat pre cît [numai a știut], nu a putut scoate [la cale, căci eparchianii lui nu s-au dechiarat participării]. [Numai cinci protopopi, cei mai servili din toți, au mîngit niște alegeri *taliter qualiter*, punînd între cei aleși și pre cinci mireni, carii nu voiesc să știe nimic de acea alegere]. D-n Tim. Cipariu, carele avu 3/4 al voturilor preoțești din 3 protopopiate, [a dechiarat] în consistoriul din sîmbăta Rosaliilor că ar fi o obrăznicie a se gera omul ca ales al arhiepiscopiei, cînd majoritatea așea pre-cumpănitoare este în contra participării, și n-a primit a emula cu Sigismund Pop.

Archidieceza întreagă, afară numai de 3—4 ultramontani incuibați într-însa consideră participarea ca mormintul besericei românești greco-catolice”. Redactorul recunoaște că a primit scrisorile (de fapt doar aceasta singură) „din a treia mână” și că a mixat datele. Pentru a evidenția geneza acestui articol, de care va mai fi vorba în scrisorile următoare, am pus între paranteze drepte — [] — ceea ce aparține lui Micu Moldovan dar a fost „stilizat” de Alexandru Roman și am cules cu litere cursive ceea ce este din altă sursă. Reiese că scrisoarea profesorului blăjean constituie partea esențială a articolului, intervenit în problema gravă a participării românilor la congresul catolicilor unguri (vezi nota 6).

III

Blaș, 8 iuliu [1]869

Prea stimat domnule!

Am primit epistola d-tale din 30 ale trecutei și o am citit cu multă plăcere și mingăiere sufletească. Adecă: „inteligenția a rădicat mânușa!”¹ Foarte bine, că a lăsa besereca numai în grigea archiereilor este a te supune celui mai incarnat despotism, iar a incredința apărarea libertăților beserecești numai clericilor, înseamnă a-ți incredința vestiariile sau la nește interesați pentru prădarea lor, sau la nește necapaci de a le griji.

135 Clericii, dacă voiesc a face carieră, caută să joace după cum suflă prea sințiele ce conferesc oficia și beneficia. Iară de sunt /rezoluți a face opusețiune pre față, ușor li se fringe grumazul.

Inteligenția este mai independentă și, în unire cu cei buni din cler, o poate duce acolo unde se cuvine și dorim.

Iaca pentru ce m-am bucurat văzind din epistola domniei-tale că inteligenția noastră este rezolută a primi lupta și a ne apăra și revindica libertatea beserecească.

Canonist, de aceea, anevoie se va afla aici, însă vom vedea.

Metropolitul e acasă.

Salute și succes ferice intru toate întreprinderile.

135^v

I. M. Moldovan./

136 Cînd expedezi la Filtsch (librariu ori tipografia, tot una), te rog trâmeste și pentru adresa mea 2—3 ex[emplare] din misiunea occid[entală], și voi răspunde ce se va cădea ²./

¹ Vezi scrisoarea anterioară, n.6.

² Adnotată de Bariț: „1869. I. M. Moldovan. Blaș. 8 iul. Răsp. 21 n. cu 12 ex. Dicționariu”.

IV

Blaș, 4 august 1869

Prea stimat domnule!

Împărtășirea *Federațiunei* despre conventicul cășună amarăciune și intristare nespusă în archiereul nostru, care eu, împreună cu negrea

și demințirea dublă, o aș lua de semn bun, dacă nu s-ar fi auzit chiar de una dată și plingeri în contra laicilor, că dinșii imblă să despoaie pre sințiele sale de potestate. Ce se ține de demințire, nu zic nice una vorbă. D-ta știi prețui valoarea demințirilor oficioase cum și fidelitatea sau, mai bine, fidei-demnitatea celor ce-ți scriu, de nu cumva au fost surzi cei ce au fost prezenți¹ ori intru adevăr plini de răutate, toți, pină și însuși urzitorii incidentului.

137 Alte urmări ale acelei împărțșiri le voi comunica altă dată /Acumu-ți fac cunoscut: a) cum că d. Cipariu ăst an nu va vedea Bucureștii². Cel puțin pină acum nu este rezolut. Intr-adevăr, de vom prețui conștiincios impregiurările de aici, caută să-i dăm dreptate: că anevoie mai poate absentă pre timp îndelungat și anevoie poate lipsi la începutul anului școl[ar], care la noi e tot 1 sept. nou. De nu va merge — și nu crez să meargă — va scrie pre larg despre toate, și despre dicționarul³. *Gramatica*⁴ înaintează. Au ieșit 7 coale octav mare. b) Dicționarul⁵ a sosit. Mulțămită de la d. Cipariu pentru exemplariul trămes. De la mine, asemenea. Permite-mi să fac una observare asupra broșurei⁶. Sum de opinione că răteazarea e dăunoasă, lăsindu-se prea puțină margine 137^v pentru legat, care tot caută să ur/meze. Mult mai bine este să dați în comerț exemplaria legate tare. Eu aș fi adus pentru publicul de aici mai multe, dar Filtsch zice că nu are nice unul. c) Am terminat tipărirea *Actelor sinodali*⁷. Sper că poliția încă nu va face dificultăți, că nu are pentru ce, de nu cumva din predilecțiune cătră persoana mea. Am despus la Filtsch să trămeță pentru d-ta un exemplariu, prin D. Mureșanu⁸. Să învățăm din smintele trecutului, chiar și din ale celui mai de aproape!

Mine plecăm la Șomcuța Mare, d. Mihali⁹, eu și un coleg mai tinăr. După reintoarcere,-ți voi scrie la București.

Primește manifestarea distinsei mele reverințe.

138

I. M. Moldovan¹⁰/

¹ „Împărțșirea“ care l-a iritat pe mitropolitul Vancea n-a fost altceva decit propria scrisoare a lui Micu Moldovan cătră Bariț din 25 iunie 1869 (supra, nr. II), tipărită de *Federațiunea* (scris. II, n. 14). După cite înțelegem din acest pasaj, Micu Moldovan, intimidat, cere „dezmințirea“ propriilor sale cuvinte. *Federațiunea* nu va publica o asemenea dezmințire.

² Adică nu va participa la cea de a treia sesiune a Societății Academice Române, Cipariu fiind între membrii fondatori ai acesteia. Sesiunea s-a ținut între 1 august — 15 septembrie. Filologul blăjean nu va lua într-adevăr parte la lucrările forului științific din București. Bariț însuși va sosi cu întârziere în capitala românească, prima ședință la care va lua parte fiind aceea din 25 august (vezi *Analele Societății Academice Române*, tom. I, ses. an. 1867—1869, București, 1869, p. 201—293).

³ Tot în legătură cu activitatea Societății Academice: în sesiunea din 1867 — deci prima sesiune — într-o ședință din 12/24 septembrie, luindu-se de pe acum în discuție problema redactării dicționarului limbii române, membrii snt însărcinați cu diferite contribuții la adunarea materialului. Lui Cipariu îi revine, în mod expres, îndatorirea de a scoate cuvintele românești din cărțile vechi, pentru care lucru i se vor pune la dispoziție cărțile necesare. E o recunoaștere la scară națională a meritelor filologice ale blăjeanului, care va fi unul dintre cei mai apreciați și mai activi membri ai forului științific de la București. Despre îndeletnicirea la acest

Ioan Micu Moldovanu

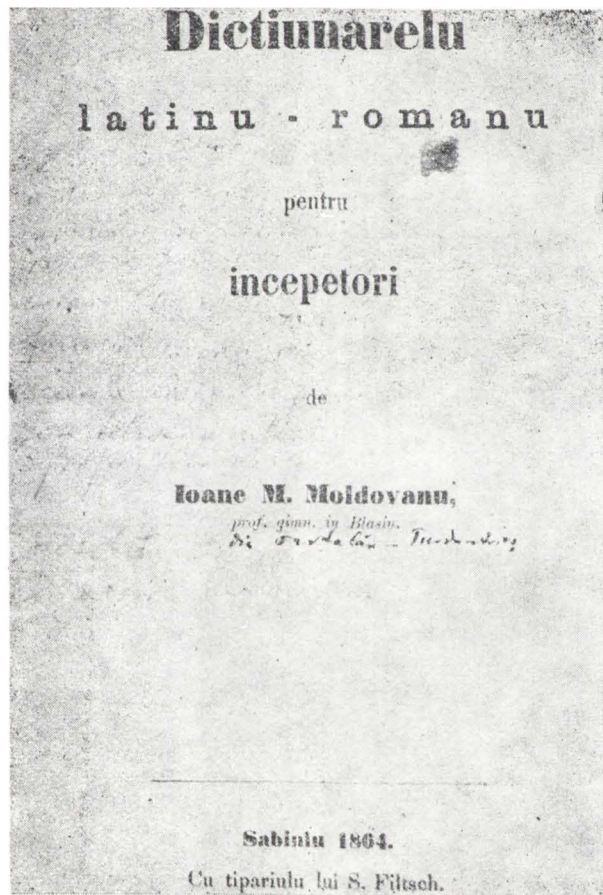

Profesorul Gavril Pop cu elevii seminariști

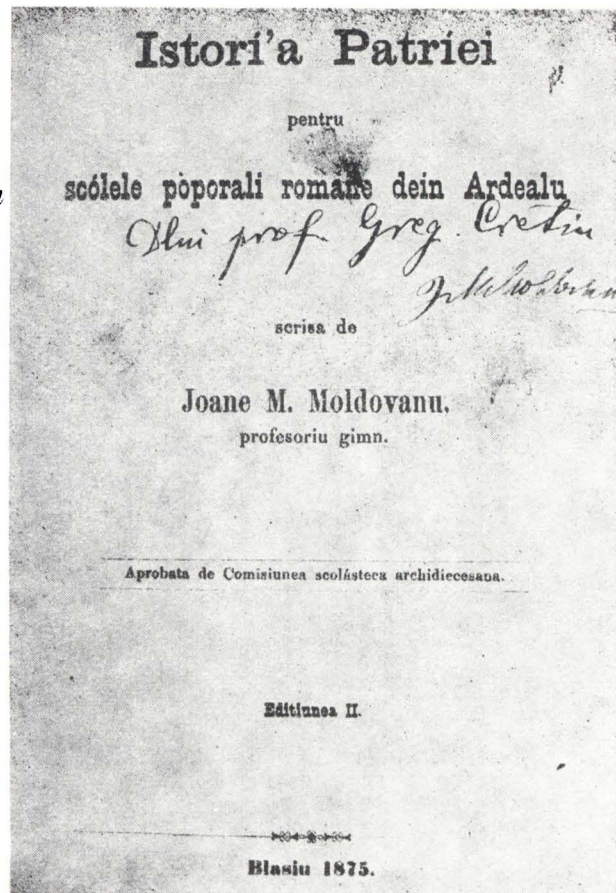
Blajul didactic

Seminarul blăjean în secolul al XIX-lea

*Opera
didactică
a lui
Ioan
Micu
Moldovan*

George Popescu

Din aria spirituală a Blajului

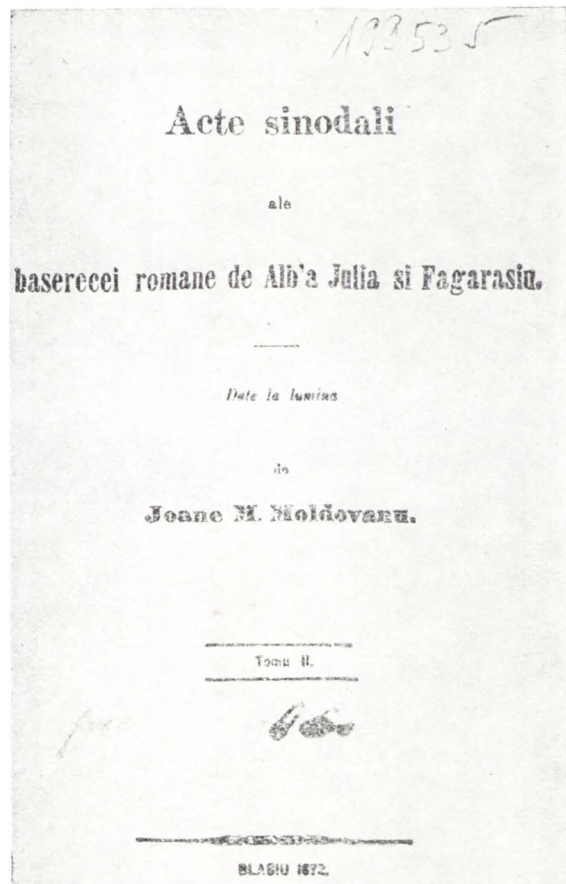
Alexandru Filip

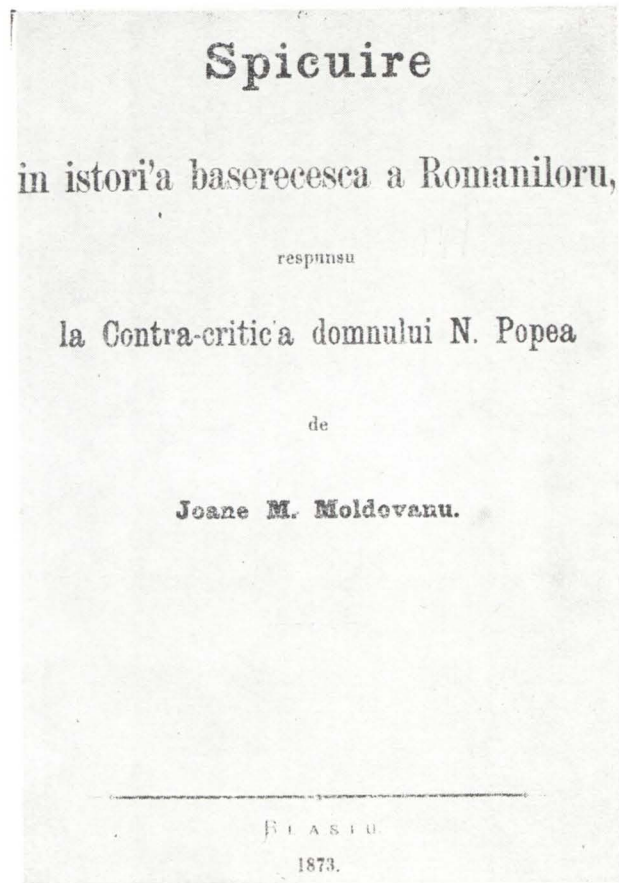
Leon Pavclea

Zaharia Bran

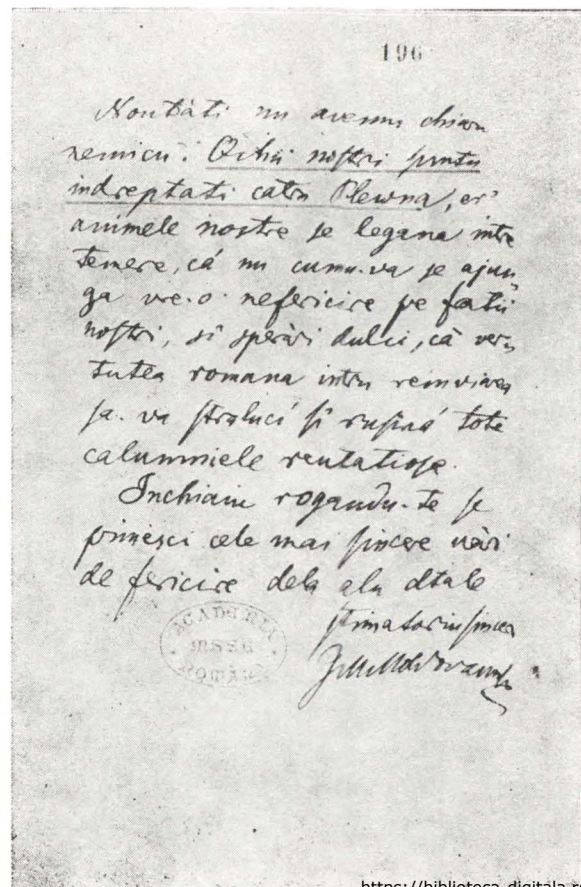
*Opera
lui
Ioan
Micu
Moldoveanu*

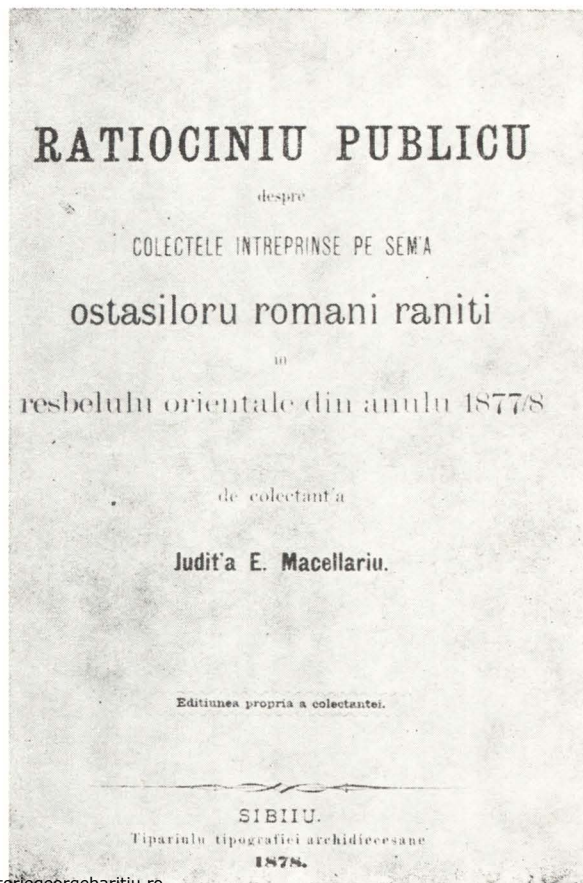
Două scrieri despre legitimitatea cauzei române: corpusul de Acte sinodali ...

... și excelenta operă polemică *Spicuire în istorie* ...

„Ochii noștri sunt îndreptați către Plevna” (Ioan Micu Moldovanu către Bariț)

Repertoriu ajutoarelor pentru frații din România

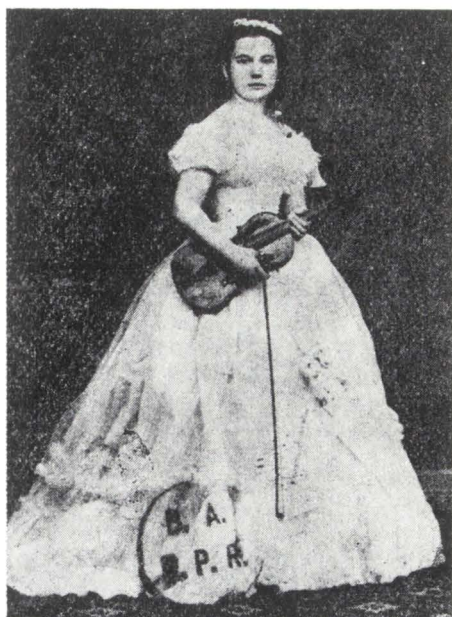
Unitatea
românească
la
1877

Elena Densușianu-Circa

*Femeile ardelene
în sprijinul „fraților de la Plevna“*

Iuliana Mihali

Celebra violonistă Eliza Circa-Pișoș

Emilia Rațiu

*Doiă
imagini
inedite
ale lui
Ilie
Măcălarin*

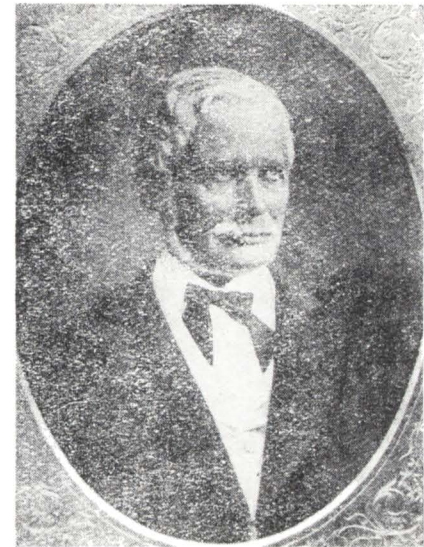
OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu și literariu.

Sibiu, 1/13 Ianuară 1878.

Oi-ee inserate,
se placera pe acest răsădit, ca
sina vreoșca personală, în pînă
publicare căo 1 an, în adreșă și a
drăfă ală 4 ar. v. a. și greșo nouă
le ar. Au drăfă în expunere pînă în
Presona drăfă se pînă lăsa în
modul răsădit și ală vînă pînă
sintenta postă drăfă, adreșă de
a drăfă în Redacțione drăfă
Observatoriulu în Sibiu.

Anula I.

George Bariț, *Observatoriul* matur al unei epoci noi

*Noua presă a Transilvaniei
și personalitățile
care i-au justificat sensul*

George Coșbuc în perioada *Tribuna*

Anul I

Sibiu, Joi în 17/29 Maiu 1881

Abonamentele

Pentru Sibiu:

luna 1 R. 20 cr., 3 luni 2 R. 40 cr.,

6 luni 3 R. 60 cr., 1 an 4 R. 80 cr.

pentru Sibiu în afară de Sibiu pe linie
marșrut

Pentru monarhie:

luna 1 R. 20 cr., 3 luni 2 R. 40 cr.,

6 luni 3 R. 60 cr., 1 an 4 R. 80 cr.

Pentru România și străinătate:

luna 1 R. 20 cr., 3 luni 2 R. 40 cr.,

6 luni 3 R. 60 cr., 1 an 4 R. 80 cr.

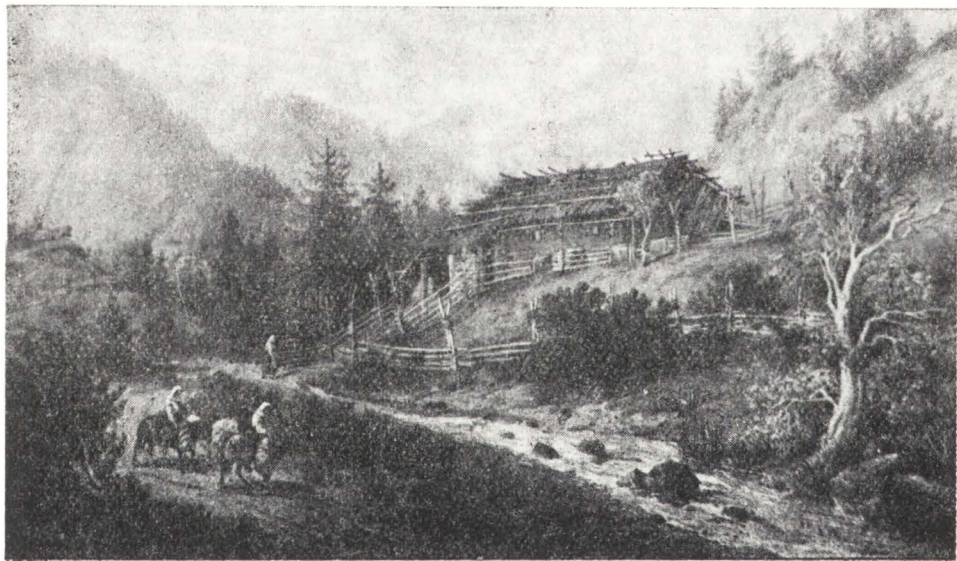
TRIBUNA

Apare în fiecare zi de iucru

Badea Gheorghe Cirtan — un simbol atemporal
al unității

Dacoromania perpetua

„Vama Cucului”: trecătoare în Făgăraș

C.A. Rosetti

În sprijinul cauzei ardelenе

Petre Grădișteanu

Scarlat Rosetti

Eugeniu Carada

Celebritățile Transilvaniei

D.R. Ioan Rațiu și familia sa

dictionar urma să-i scrie Cipariu lui Bariț sau, și mai probabil, întregii adunări întrunite la București, în cazul când nu va lua parte.

⁴ În aceeași sesiune, la 11/23 septembrie adunarea generală a Societății Academice deschide concurs și votează un premiu de 300 galbeni pentru partea întâia a gramaticii limbii românești: „analitica“ sau morfologia. Termenul concursului e fixat la 15 iulie 1868. Din trei manuscrise secrete primite de delegația Societății, I. C. Massim, însărcinat să raporteze despre valoarea lor în sesiunea 1868, se oprește asupra celui care purta drept moto dictonul: „Si consuetudo vicerit vetus lex sermonis abolebitur“, pe care îl prezintă elogios în ședința din 10 septembrie 1869. Autorul ei era Timotei Cipariu, care, în aceeași sesiune e însărcinat și cu tipărirea lucrării, cu sepele Societății, întreprindere încheiată în anul 1869: *Gramatica limbii române. Partea I. Analitică*, București, MDCCCLXIX [1869], (vezi Dimitrie Macrea, *Timotei Cipariu, în Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 67–78).

⁵ De data aceasta este vorba de *Dicționarul unguresc-românesc* al lui Bariț (scr. I, n.5).

⁶ Adică asupra lucrării de broșare a *Dicționarului*.

⁷ A tomlului I. Următorul va fi tipărit în 1872.

⁸ Iacob Mureșanu.

⁹ *Victor Mihali de Apsa*, 1841–1917, mitropolit al Arhidiecezei metropolitane greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș, fruntaș al românilor din Transilvania și mecenat de renume. Originar din Ieud, în Maramureș, descendent al unei familii nobile românești, Victor Mihali a făcut studii teologice strălucite la Roma, la Propaganda Fide. A fost profesor la Gherla, din 1863, iar la 6 aprilie 1869 mitropolitul Vancea îl transferă la Blaj, ca secretar metropolitan. În 1874 e numit episcop al Lugojului, în care calitate și-a dovedit talentele de bun organizator și sprijinitor al culturii. Devine mitropolit în 1893, după moartea lui Ioan Vancea. Despre Victor Mihali vezi *Date statistice* [în legătură cu activitatea mitropolitului dr. Victor Mihali], în *Unirea*, IV, 1894, nr. 51; *Din viața noului mitropolit*, în *Unirea*, IV, 1894, nr. 51; *Dr. Victor Mihalyi de Apsa*, în *Familia*, XXX, 1894, p. 529; *Dr. Victor Mihalyi de Apsa, mitropolitul românilor uniți din Ardeal*, în *Vatra*, 1894–1896, II, vol. II, p. 9; *Dr. Victor Mihalyi de Apsa, mitropolitul de Alba-Iulia și Făgăraș*, în *Calendarul Aurorei*, Gherla, 1896, p. 22–23; Nicolae Iorga, *Mitropolitul Victor*, în *Oameni cari au fost*, II, București, 1935, p. 352–354; Vasile Sucișu, *40 ani de arhierie a mitropolitului dr. Victor Mihály, 1875–1915*, în *Românul*, V, 1915, nr. 26, p. 2–3; *Victor Mihályi de Apsa (1875–1915)*. Omagiu la jubileul arhieriei de 40 ani. *Date biografice*, în *Unirea*, XXV, 1915, nr. 14.

¹⁰ Adnotată: „1869. I. M. Moldovan. Blaș, 4 aug. Râsp. (*Dicționaria*)“.

V

Blaș, 12 oct. [1869

Prea stimate domnule!

Vei fi auzit că în săptămîna venitoare avem sinod, însă compus numai din clerici¹. Puțin sper de la un așa sinod, că interesăle se cruceșc în mii de moduri și domnesc infricoșat. Cu toate acestea, nu lapăd sperarea și cu atît mai puțin m-aș putea determina vreuna dată la pasivitate pe terenul acesta.

După cite se arată dincoace, dincolo, seamănă cum că ultramontanismul va să facă oarecari încercări. Așa, fiii credincioși beserecei și națiunei noastre au lipsă de toată precauțiunea și de un *modus procedendi* ca să nu rămînă cu bucele inflăte./

Ca pre unul *qui rerum usui polles*² și te-ai interesat de beserecă în toate necazurile ei, te rog să nu pregeți a scrie (de nu vei fi scris) și a ne comunica ce cugeți a fi de făcut.

După ce valoarea celor 10 p[uncte] de la 1868³ s-a desputat, cuget că sinodul se cuvine să le recunoască de ale sale și numai după aceea să treacă la punctul 2 al agendelor: executarea p[unctului] 8 dintru aceleași puncte sinodali. Cu atita s-ar putea, doară, termina.

139" Întru aceea de vor ajunge cele 3 zile (20—22) destinate pentru sinod, se vor putea lua înainte și proiectele pregătite aici (întru unele cam *secundum cor sancti Ignatii*⁴, Gregorii 7 etc.)/

Primește descoperirea sincerei mele reverințe.

I. M. Moldovanu.

Eötvös⁵, cind a fost aici, a zis că de ar ști că congresul va decide intrare în Adunarea de la Pesta, el s-ar invoi să ținem congres.

Călătoria d-lui R.⁶ pre aici crez că va avea rezultate bune.

140 Daună că unii oameni sunt domniți de prejudeciul că numai așa poate fi bine, cum au învățat ei⁷.

¹ Sinodul arhiepiscopesc a avut loc în zilele de 20—22 octombrie 1869, la Blaj. Tot în acest sinod s-a prelucrat și o lege electorală provizorie pentru congresul Provinciilor metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș.

² „Care distinge conexiunea lucrurilor“.

³ Cele 10 puncte de la 1868: „un proiect relativ la restaurarea autonomiei și constituțiunii sinodali a bisericii gr. — catolice“, redactat în ședința preliminară din 10 august, la inițiativa vicarului foraneu al Făgărașului, Ioan Antonelli și impus sinodului electoral sub formă de „condițiuni de alegere“. Cele 10 puncte, care se resimt de influența radicalilor progresiști din clerul superior al Blajului, sintetizează năzuința perenă de a păstra caracterul oriental al confesiunii, unic mijloc pentru salvarea independenței acesteia.

⁴ „A doua minte a Sfântului Ignățiu.“

⁵ Ministrul ungar al culturii.

⁶ Probabil Ioan Rațiu.

⁷ Cu însemnarea lui Bariț: „Răsp. 16/4 oct. pe larg.“

VI

Blaj, 24 oct. [1]869

Prca stimate domnule!

În fine, iacă-ne ținurăm și sinod, pot zice cu rezultat bun. Metropolitul, și în cuvîntul de deschidere și alteori, a intonat și apăsător autonomia bisericii și independența ei de la oricine altul, afară de papa, necesitatea ținerei congresului provinciale și necesitatea sinoadelor.

141 În dezbateri, nicăiri nu a dovedit decît tendințe de cele liberali și a lăsat ca oricine să-și desfășure ideile după plac. Aceea însă n-a suferit, ca propunerea lui Balint, pentru ca sinodul să cunoască de ale sale cele 10 puncte de la 1868¹ și de baze pentru /reconstituirea bisericii, să se facă și dezbată. Ce, îndată ce Balint² se apucă de lucrul acela, zise: „Datina este ca orice propunere întii să se arate la prezidiu“. În urma căreia Balint i-o a dat, iară el a pus-o bine și nu i-a dat ordine.

Cind, apoi, 4—5 inși am mers la dinsul in obiectul acesta, ne-a dat cele mai mulțămitoare asigurări și s-a invoit cu una propunere mijlocitoare, carea mai tot acolo ieșea.

I-am dechiarat că nu voim a forța, nice a-i tăia puțința de a lucra...

Preste tot a mers bine. Și din cele din evul mediu s-a mai scuturat cîte ceva.

Iartă că am scris in fugă și primește salutări sincere,

141°

I. M. Moldovan.^{3/}

¹ Vezi scris. anterioară, n.3.

² Simion Balint, care era protopop de Roșia Montană.

³ Adnotată: „1869. I. M. Moldovan, Blaș, 24 oct. Primită prin d-n. I. Mureșan in 31 oct. Râsp.”

VII

Blaș, 15 martiu 1870

Prea stimatē domnule!

Din comisiunea Societăței Academice Române, am onoare a-ți trimete 2 ex[emplare], partea din urmă, a *Gram[aticii]* premiate¹. Cu aceasta ți se completează exemplariile, ale căror inceputuri le-ai fost căpătat in București.

Expedarea opului la București intimpină greutate mari, din cauza drumurilor². Au trecut două luni de zile de cind nice un car de aici nu se incumetă a pleca la Sabinu. La Alba Iulia încă rar imblă oamenii și cu greutate. Cu toate acestea, ca exemplariile pentru România să nu mai zacă aici, cu cea intii ocaziune se vor tră/metē, pre incungiurul acesta, numai să meargă una dată.

143

Din *Fed[erațiunea]* vei fi văzut că regimul are cuget serios de a ne băga in Congresul pestan³. Consistoriul de aici nu a remustrat nimic, ce a trămes hirtia la Roma, ca metropolitul să o vază⁴. Sum curios să văz pre ce coardă o va prinde, că va fi venit timpul să se dechiarē, ori cu noi ori in contra noastră.

Pină acum a cășunat una mare daună materiale și opidului și la satele din giur. Arenzile băuturilor, a podurilor și a moarei le-a dat unui evreu carele, fiind conproprietariu, nu numai ingustează drepturile Curței, ce încă tinde a le surupa iară, de altă parte, despoaie poporul, știu, după datina /jidaniilor. Aceasta cășună multă pornire, mai ales pentru că cu prețul acela și alții le-ar fi luat și pentru că cu ocaziunea venirii sale in scaun a fost zis deputațiunei opidanilor că dinsul nu va apropia jidani. Abia trecură trei, și a apropiat (pe 6 ani) pe cel mai periculos. In deșert, pentru conciliu trebuiau bani și regimul nu a voit să-l imprumute decit sub condițiuni foarte oneroase.

143°

Primește, domnul meu, incredințarea prea distinsei mele considerațiuni.

Stimătoriu sincer,

144

I. M. Moldovan^{5/}

¹ Partea I, *Analiuca*, din *Gramatica limbii române* a lui Cipariu (vezi scris. IV, n. 5).

² Pasajul se lămurește printr-o notă pe verso la foaia de gardă a *Analiucii*: „Cu tipariul Seminariului a[rhi]diecezan din Blaș”. Ceea ce înseamnă că, în pofida foii de titlu care specifică: București MDCCCLXIX“, această comandă a Societății Academice Române s-a executat la Blaș, sub directa supraveghere a autorului.

³ Sub titlul *Autonomia biserecei române, Federațiunea* (III, 1870, nr. 21–353, p. 79) publică un articol de fond despre aceeași problemă a congresului catolic (vezi scris. II, n. 6; III, n. 1), care zbuțumase opinia românească și în 1869. Se comentează refuzul autorităților dualiste ungurești de a recunoaște confesiunii greco-catolice statutul de autonomie, de independență ca provincie bisericească de sine stătătoare. Se propun și citeva metode concrete de acțiune în vederea obținerii unui congres propriu. Dar obținerea congresului dorit va rămâne un deziderat al viitorului, către care românii greco-catolici, împiedecați de stăpînire, vor face pași anevoioși și neînsemnați. În 1872, între 5 și 17 mai se va desfășura primul sinod sau conciliu sub egida provinciei metropolitane blăjene (vezi *Conciliul provincial prim al Provinciei biserecești greco-catolice Alba-Iulia și Făgăraș ținut în anul 1872*, ed. II, Blaș, 1886), o întrunire nu numai exclusiv clericală, dar și stăpînită strict de ultramontani. Aici nu se vor discuta decît probleme dogmatice. În anul următor, Vancea va convoca un „congres” mixt, din clerici și mireni – un simulacru de status propriu! – care să se ocupe de situația școlilor naționale. Vezi despre acest congres, *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile primite de la Ioan Fekete Negruțiu, nr. XX, n. 1.

⁴ Vancea se afla la Roma, ca participant la Conciliul Vatican, unde a plecat în 9 noiembrie 1869 și s-a întors în 12 iulie 1870 (cf. Victor Bojor, *Episcopi Diocesei gr. -cat. de Gherla*, p. 212–219).

⁵ Adnotată: „1870. I. M. Moldovan, Blaș, 16 mart. s.; venită 23 mart. n. Răsp.”

VIII

Blaș, 3 dec. 1870

Prea onorate domnule!

În fine, se pare cum că va să ajungem la conchiemarea congresului nostru ¹. Metropolitul a mers joi, în săptămîna trecută, la Pesta, ca în persoană să înțețească lucrul. Consistoriul plenariu, ținut mai de aproape la Gherla ², încă a decis a se trimete una deputațiune (Bilțiu ³, Coroianu ⁴ și protopopul din Borșa, Al. Barbulovici ⁵), și pentru alegere și pentru cauza congresului.

Ma, ce este mai singulariu, auz că și episcopul cu care Andrassy ⁶ vrea să fericească pre lugoșani ⁷ încă lucră bărbătește pentru concederea congresului nostru. Firește ca, venind, să aibă miez prin care sperează a mai domeri ura oamenilor, pornita cu atîta asprime asupra sa.

Apoi S[zabó] ⁸ doară acuma nu va fi mai făcînd pedice, că cele întimplate-l vor fi învățat puțină minte. Încolo, eu crez că, afară de unele cauze interne cari nu le mai scriu aici, ep[isco]pul S[zabó] a fost pedeca principale pentru care metropolitul nu a convocat congresul [din] proprie auctoritate și fără concesiuine. S-a temut că orăzaniu nu vor veni ⁹, mai ales ep[isco]pul.

Dar eu voiam a-ți trage atențiunea la una cestiune prea delicată carea, mă tem, va incurca congresul și de aceea înainte ar trebui rume-gată bine. Înțeleg: capitulele și pu/sețiunea lor în organismul beserecei noastre. În sinodul nostru mai de aproape, cînd s-a făcut regulamentul

provizoriu pentru congres, ca să delăturăm prepusurile, s-au susceput cite doi indivizi din fiecare capitol sau, mai drept, sinodul a aflat cu cale ca fiecare cap[itu]l să fie reprezentat cu acest număr in congresul constitutiv al nostru.

147 Ma, sinoadele noastre de mai înainte au dat Capitolului din Blaș deplină recunoaștere. Acum, dară, avem să rămînem aci și numai de aceea mai poate fi vorba, cum să fie împărțiți in consistoriele și senatele ce se vor forma, că a-i lăsa pur și simplu consiliari și spiritualibus ai ep[iscopu]lului, nu va merge, cel puțin așa cuget eu. / Deși-s convins că d-ta și pină aci vei fi cugetat asupra acestui lucru, totuși te mai rog să cugeți și iară să cugeți, ca să nu provină de aci nice daune pentru beserecă, nice opintiri in contra autonomiei noastre.

De la d. Papiu ¹⁰ mi-ai fost trămes 25 es. *Vieța lui Șincai* ¹¹, din cari 8 gratis, in 8 laturi, iar 17 pre bani. Cele gratuite s-au împărțit precum e scris pre hîrtia alăturată ¹², cele 17 s-au vindut. Prețul lor se aclude, sustrăgînd 1 f.50 cari, la mandatul d-tale din aprilie, i-am dat pre una gramatică trămesă d-lui Maniu in Deș.

Primește, domnul meu, spresiunea celei mai sincere reverenție, cu carea sum,

I. M. Moldovanu,
prof.¹⁴

147^v

¹ Vezi scris. II, n. 6; III, n. 1; VII, n.3. Congresul greco-catolic va mai intirzia, totuși, încă doi ani.

² Episcopia Gherlei era vacantă, in urma promovării lui Ioan Vancea ca mitropolit. O conducea vicarul general episcopal Ioan Anderco Homorodanul, in locul prepozitului Macedon Pop, bătrîn și bolnăvicios (vezi Victor Bojor, *Canonicii Diezei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla 1857–1937. Biografii, cu un scurt istoric al înființării episcopiei și capitolului catedral din Gherla și 25 reproduceri fotografice*, Cluj, 1937).

³ Ștefan Bîlțiu de Iood, 1814–1896, personaj aparte al greco-catolicismului maramureșean, a fost viceprotopop al Băii Mari și canonic in primul capitol episcopal al Gherlei (1857) și arhidiacon al Dobiciei. Mai tirziu, in 1876, la intervenția episcopului Mihail Pavel, e numit prepozit de Csudány, in Arhidieceza romano-catolică de Agria. Spre sfîrșitul vieții (1890) este promovat prepozit capitular al Gherlei. Vezi despre viața și activitatea lui la Victor Bojor, *Canonicii Diezei gr.-cat. de Gherla...*, p. 80–91.

⁴ Demetriu Coroianu de Coruieni și Vima Mică, 1814–1891, personalitate de frunte a vieții politice și culturale românești din nord-vestul Transilvaniei in secolul al XIX-lea. Format in atmosfera blăjeană plină de avînt național și cultural dintre 1830–1842, Coroianu va rămîne pentru toată viața mai degrabă luptător politic decît conducător bisericesc. A fost protopop de Craidorolț, lingă Satu-Mare apoi vicar foraneu al Silvaniei (1855), unde a sprijinit activitatea culturală națională in calitate de director al Despărțămîntului „Astrei” Sălaj. In 1873 e chemat canonic la Gherla iar in anul următor i se incredințează conducerea Seminarului teologic greco-catolic de aici. A fost tatăl avocatului Iuliu Coroianu, unul dintre fruntașii memorandiști și unchiul politicianului român Iuliu Maniu (Victor Bojor, *Op. cit.*, p. 115–136).

⁵ Alimpiu Barbolovici, 1834–1905, vicar foraneu al Silvaniei, a fost un harnic corespondent al gazetelor *Sionul românesc*, *Amvonul* și altele, in care s-a manifestat ca un infocat sprijinitor al vieții culturale sălăjene. A luat parte la Conferința națională de la Sibiu din ianuarie 1861.

⁶ Andrásy Gyula, primul ministru al Ungariei dualiste.

⁷ Omul „cu care Andrásy vrea să fericească pre lugoseni“ era *Ioan Olteanu*, 1839–1877, teolog erudit, de mare faimă între catolici, dar rău văzut de către partida națională transilvăneană, din cauza dezinteresului pentru problemele ce îi frământau pe fruntașii naționali. Olteanu fusese numit episcop de Lugoj la 25 iulie 1870, preconizat în 15 octombrie și sfințit în 18 decembrie 1870 — după data acestei scrisori! — de către Iosif Popp Szilágyi, episcopul de Oradea. Moare de tânăr, la 38 de ani, ca episcop al Orăzii.

⁸ *Ioan Szabó*, 1836–1911, episcop de tristă faimă al Gherlei, despre care Nicolae Iorga spune că era „o personalitate nesimțitoare pentru neam și guvernamentală pînă la dezgust“ (vezi Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, II, București, 1932, p. 279). Un biograf al său Victor Bojor (*Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla — . . .*, p. 343–442) se străduiește să-i găsească merite în lunga sa păstorie (1879–1911), dar acestea se referă doar la mărunte treburi administrativ-eceziastice.

⁹ Vezi nota 8. În 1870, Szabó era canonic capitular la Oradea și individ recunoscut ca servil autorităților ungurești.

¹⁰ Alexandru Papiu Ilarian, la data aceea avocat în București, ex-procuror general al Curții de Casație, președinte al Societății „Transilvania“ și unul dintre membrii activi ai Societății Academice Române.

¹¹ Lucrarea lui Papiu Ilarian, *Vieța, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca*, se tipărise la București în 1869, ca primul discurs de recepție din istoria Academiei Române.

¹² ”Hirtia alăturată,,: o chitanță de mină primită de Micu Moldovan de la 5 elevi blăjeni, (Juliu Montani, Teodor Pop, Ștefan Groze, Fabius Reze și Ioane German), cărora le-a înminat pe gratis, din partea lui Papiu Ilarian, monografia despre Șincai.

Papiu Ilarian urmasa el însuși o corespondență cu Micu Moldovan, în legătură cu lucrarea sa despre Șincai. În decembrie 1869 îi trimite un exemplar.

IX

Blaș, 3 aprilie 1871

Prea on. domnul,

Din propus am stat de joi pînă azi și nu am răspuns la epistola ce în ziua aceea-mi veni de la d-voastră. Am dorit, adevă, să văz întii cuprinsul apelului¹, impresiunea ceel va produce și măsurile ce oamenii se vor sinți îndemnați acum îndată, la început.

148

Apelul a sosit ieri dimineață și a făcut cea mai bună impresiune asupra tuturor celor buni, deși cu durere caută să mărturisesc cum că întru un anumit loc atinse neplăcut. În locul acela se cam dorește participarea la „autonomia“ pestană²/ și periclele fuziunii nu se judecă nice pre departe așa mari precum le văd românii.

Apoi, mai este aici — și ca să nu zic mai mult — una dispusețiune spre autocratism tare pronunțiat. Aceasta e străină și contrarie la tot ce nu se face sub auspiciile ei.

Dară la ce vă înșir eu aceste, cari le știți mai bine decit mine?

Capitulul azi decise a se reprezenta în conferenție prin d. Papfalvi³ și Mihali⁴, firește cam sub pretext de a da, în timp de lipsă, desluciri despre pașii făcuți în cauza congresului, și pînă aci au rămas fără fruct.

148^v

Din profesori vor parti/cipa tare mulți⁵, mai ales de va fi timpul favoritoriu.

Terminează cu atît, știind și dorind ca să vă văz sănătos la conferința indicată.

Sărbători ferici!

Al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan,
prof.⁶

149

¹ Apelul e o fericită inițiativă a omului politic român din Transilvania, patriot și luptător pentru drepturile națiunii, Vasile Ladislau Popp. În 10/22 martie 1871 el lausează din Pesta, unde era funcționar superior în aparatul juridic, un apel către intelectualitatea greco-catolică din întreaga arhiepiscopie a Blajului. Romano-catolicii unguri — spune autorul — nu renunță la ideea de a-i aservi pe greco-catolicii români, incluzînd în provincia lor bisericească și episcopatele unite din Transilvania. Dar, nici un antecedent istoric, cu atît mai puțin actul Unirii cu Roma, nu-i îndreptătesc pe romano-catolicii unguri să se amestece în treburile românilor, așa cum o fac cu tenacitate și încăpăținare. Protestul deputaților români, al opiniei publice, al mitropolitului greco-catolic, intervențiile la nivel înalt ale acestuia, n-au dat rezultate dorite. Iată de ce, el găsește necesară întrunirea unei conferințe a intelectualității greco-catolice, unde să se stabilească modalitățile de a-i sili pe romano-catolicii să renunțe la unelirile lor și de a obține cit mai repede convocarea unui congres al bisericii române unite. Data și locul fixat pentru conferință: 13 aprilie 1871, la Alba-Iulia, la biserica greco-catolică (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, V. Sibiu, 1909, p. 579—582). Vezi și scris. următoare, n. 1.

² Aluzie la cercul intim al mitropolitului Ioan Vancea, care era aplecat să participe la congresul catolic de la Pesta, întrunit sub același motiv al organizării ca provincie autonomă a bisericii catolice ungurești. Dealtfel, Vancea și colaboratorul său cel mai apropiat, Victor Mihali, nu vor lua parte la conferința convocată de Vasile Ladislau Pop (despre care vezi scris. următoare, n. 1).

³ Constantin Păpălvi. A luat parte la lucrările conferinței, fiind al cincilea din lunga listă a participanților (vezi *Actele conferinței ținute de românii gr.-catolici din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia în 13—14 aprilie 1871*, Blaj, 1871, p. 5).

⁴ Grigore Mihali, capitular și el, va lua de asemenea parte (*Ibid.*, pag. cit.).

⁵ Componența acestei conferințe greco-catolice a fost masiv laică. Față de doi clerici superiori, de la Blaj iau parte, alături de cîțiva funcționari români, aproape toți profesorii: Ioan Micu Moldovan, Paul Marian, Georgiu Munteanu, Ștefan Pop, Georgiu Bucșa, Alimpu Blășanu, Alexandru Micu, Nicolae Solomon și Ioan Gherman.

⁶ Adnotată de Bariț: „1871. I. M. Moldovan, Blaș, 3 aprilie. Venită 8. Răsp.”

X

Blaș, 11 mai 1871

Prea stimată domnule!

Am intirziat foarte cu răspunsul ce-ți eram datoriu la epistola ultimă, mai ales din cauză că doream a-ți putea scrie și despre tipărirea actelor conferinței de la Alba Iulia¹. Însă — durere! — m-am convins că timpul unui răspuns suficiente vine cam anevoie. Deci, scriu ce pot.

Din publicarea prin zuarie s-a făcut apă, 1° pentru că adresa² numai în 6/5 s-a predat metropolitului, 2° pentru că d. președinte³, în loc de a-mi retrămete protocolul îndată după suscriere (carea s-a făcut pre la 22 aprilie, de nu mai / înainte) l-a ținut la sine, spre a mi-l tră-

150

mete prin d. Papfalvi. Și așa, protocolul numai în 7 ale curenteii l-am primit.

Acum, poftim! Să mai aștepte omul să se prindă acele acte într-un șir de numeri ai unui zuaru, și apoi să iasă în broșură! ⁴

150^v Ca să apară mai curînd, în care zi am primit epistola d-tale am trămes la tipografia lui Filtsch, să înceapă a culege cu cea mai mare iuteală, iar apoi suscrierile și corecțiunile, de vor fi, le voi induce cu ocaziunea cînd voi face corectura. Sum incredințat cum / că d-l Krafft, carele zbiară după lucru, nu mă va întirzia și așa în săptămîna venitoare va ieși broșura întreagă ⁵.

Relate la materialul suscepînd, am cugetat ca să las netipărite acelu-săle ce se răpörtă la delegarea multor membri sau cuprînd dechiarări de aderență, că volumea ar crește prea tare și s-ar întirzia cel puțin 7—10 zile. Dacă d-ta ești de altă opiniune, scrie-mi îndată după primirea acestei epistole, în dosul unei corespondențe: „Să între tot!“ ⁶ și fii incredințat că așa voi face.

151 Una dată mă apucasem a împreuna cu aceste acte și alte / acte relative la restaurarea metropoliei noastre, din protocelele conferențierilor orădane și vieneze, bula și un fel de dizertațiune, însă ponderînd lucrul mai bine, am cugetat că adresa singură cuprinde în sine una prea copioasă materie de meditat, și e bine să rămînă lectoriul sub impresiunea produsă de ea.

Iartă, p[rea] st[imate] d-le, pentru această întirziare și primește asigurarea prea distinsei mele reverințe,

I. M. Moldovanu.

151^v Cele din *Albina* 29 și 34 asupra *Pronunciamentului* ⁷ și cele Brașov în cauza înfrățirii ⁸ sunt în report cu lucrările d-tale de la Alba și, preste tot, cu ale conferinței. ⁹

¹ Conferința convocată de Vasile Ladislau Pop (vezi și scris. anterioară, n. 1; *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXVIII). Vezi pentru aceeași problemă și *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 27 și 28; *Cato Censorul* [Alexandru Roman], *Conferința de la Alba-Iulia*, în *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 38—506, p. 145; nr. 39—507, p. 153; nr. 40—508, p. 157; *Actele conferinței ținute de românii gr.-catolici din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia în 13—14 aprilie 1871*, Blaj, 1871; *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXVIII, n. 1.

² Adresa conferinței către mitropolitul Vancea (vezi n. 1).

³ Președintele conferinței, Vasile Ladislau Pop.

⁴ S-au tipărit în luna mai, în broșură: *Actele conferinței ținute...* etc.

⁵ Pe dosul foii de titlu a broșurii se specifică: „Tipografia lui S. Filtsch (W. Krafft) în Sabinu“. Din această scrisoare înțelegem pentru prima dată că actele conferinței din 13—14 aprilie 1871 s-au tipărit sub îngrijirea lui Micu Moldovan.

⁶ Se pare că o astfel de scrisoare cu „Să între tot!“ s-a primit din partea lui Bariț — care a participat la conferință în calitate de „cetățian de la Brașov, membru al reprezentațiunii comunale“ — căci tipăritura cuprinde atât lista completă a participanților, cit și plenipotențele din partea diferitelor comunități.

⁷ *Albina*, VI, 1871, nr. 29; ultima parte a articolului de fond, *Pesta în 30 aprilie 1871* laudă caracterul conferinței de la Alba-Iulia din 13—14 aprilie 1871 (vezi nota 1), comparînd-o cu *Pronunciamentul de la Blaj* din 1868, care — după părerea

autorului — „se face ca pe furiș, cu ocaziunea unei petreceri private, la un maiial între pocale”. Judecata *Albinei*, care merge pînă la a considera Pronunciamentul o conspirație, este nedreaptă. Rolul acestui act politic național a fost reliefat convîngător de Teodor V. Păcățian, *Pronunciamentul din Blaj, în Transilvania*, LIX, 1928, nr. 1, p. 26—37 și Simion Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj (1868)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 127—142.

⁸ „Infrățirea” de la Brașov: episod aparte petrecut la 22 aprilie 1871, cînd un grup de orășeni, minaiți de interese momentane, au sărbătorit un banchet de „fraternizare” cu maghiarii, la Hotelul „La Soare” din Brașov, în cele mai nepotrivite momente: cînd partidul românilor transilvăneni ducea o luptă aprigă cu autoritățile dualiste maghiare, pentru apărarea cauzei naționale. Or, la Brașov, atmosfera și declarațiile oratorilor trebuiau să dea iluzia împăcării românilor cu regimul dualist. Interesată, desfășurată de pe poziții inegale și nesinceră ca intenție, sărbătoarea de fraternizare de la Brașov a fost, din punct de vedere politic, un adevărat bluff regretat de toți patrioții sinceri (Cato Censorul [Alexandru Roman], *Ospățul de la Brașeu, în Federațiunea*, IV, 1871, nr. 46—514, p. 181: nr. 47—515, p. 185—186; nr. 48—516, p. 189: *Contradeclarațiune a festinului din Brașov*, semnată „Mai mulți români din Sibii și ținut” în *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 38; Brașov. (*La festivitățile demonstrative din 22/10 aprilie*, articol al lui Bariț, nesemnat, în *Ibid.*, nr. 29 — vezi și scris. XII, n. 10 —; *Declarațiune*, în care se exprimă poziția Blajului față de „infrățirea” de la Brașov — vezi și scris. XI, n. 2 — în *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 54—522, p. 213—214 și în *Gezata Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 39). Problema este dezvoltată pe larg în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de Ioan Antonelli, nr. XXXIX, n. 2.

⁹ Respectiv, în acord cu concluziile conferinței recente de la Alba-Iulia. Vezi scris. XI, n. 2. Scrisoarea e adnotată de Bariț: „Răsp. 15 mai.”

XI

Blaiș, 16 mai 1871

Prea stimată domnule!

Chiar intru acest moment m-am reintors de la una conferenție ce s-a ținut aici, pentru a da spresiune resințului produs de „infrățirea” inscenată la Brașov¹. Minunat lucru și nemaiauzit de cînd ține Dumnezeu pămîntul și oamenii pre el: una turmă de șerbi își permit cutezarea de a se pupa în public cu stăpînii săi; una mină de stăpîni se arată ca și incintați de această imbălare a nobilei lor fațe! Minunați șerbi, ce voiesc a rămînea în veci precum sunt, / adecă sclavi, însă și mai minunați stăpîni, cari cu abnegațiune rară se oferesc a purta și pre venitoriu sarcina domnirii!

Păcat numai că nu toți sclavii de român sunt apinși pînă la înalta cultură a celor 147 brașoveni, și de aceea nice pot cuprinde frumusețele incîntătoare ale șerbituței! Cei de aici sunt tebani cu capete groase, precum arată, mai presus de orice îndoială și singură acea faptă a lor, despre care am făcut amintire la începutul acestei epistole. Ei, adecă, s-au invoit a da una declarațiune, prin carea să dezavueză orice vorbe late scoase pre la banchete, și baza infrățirii se zice a fi împlinirea / pretensiunilor de atîtea ori manifestate de români, a pretensiunilor cari cu citu-s mai drepte, cu atît mai tare se contemnează de cătră stăpîni.

Dechiarățiunea se va formula, suscrie și publica intru aceste zile ².
Primește, d-l meu, spresiunea distinsei mele considerațiuni,

I. M. Moldovan,
prof.

153 P.S. Și in fuga mare pusei numai lucru, lăsind ceremoniele la una parte. Dr Rațiu ³ e aici etc.⁴/.

¹ Vezi scris. precedentă, n. 8.

² La conferința din 16 mai, blăjenii au redactat cea mai serioasă obiecție împotriva incidentului cu „înfrățirea“ de la Brașov. Declarația e importantă pentru că pune, in mod manifest, întreaga discuție pe temeiurile programului revoluționar de la 3/15 mai 1848 și alte celorlalte acțiuni românești menite să perpetueze acest program, care stătea la baza politicii pasiviste, noncolaboraționiste, a Partidului Național Român. Din acest punct de vedere, simulacrul nefondat al „înfrățirii“ de la Brașov e privit ca un pas rupt de mersul organic al politicii românilor transilvăneni. Vezi și scris. XII, n.6.

³ Ioan Rațiu.

⁴ Adnotată: „1871. I. M. Moldovan. Blaș, 16 mai; ven[ită] 20“.

XII

Blaș, 28 mai 1871

Prea stimat domnule !

În săptămânile aceste așa multe s-au imbulzit, de nice n-am putut răspunde, precum aş fi dorit. Voi cerca a suplini incai unele.

154 Pină acum vei fi primit 5 ex. ord[inare] și citeva pe hirtie de scris, din *Actele conferenței* ¹. Cel puțin eu am scris d-lui Krafft să-ți trămeată, îndată după aparițiune. Mie mi-au venit vineri seară cele de intii exemplarie, din cari, iacă-ți trămet 2 pentru cazul cînd Krafft nu ar fi plinit comisiunea, ca să nu fie scădere. Ieri și azi am mai trămes din ele incoace conform provocărei, ce d-ta ești mai chemat a face și de la care se și așteaptă *mot de ordre* ², cum am zice.

La zuarie am scris de aparițiunea broșurei și am năzuit a îndemna pre oameni să o lățească. Voi vedea cum se va prinde și, prinzindu-se, nu voi fi nederept cătră acela a cui e meritul.

154^v Ieri, ordinind actele spre a le preda metropolitului ca să le așeze in archiv, mi-am adus aminte cum că d-ta, la Alba Iulia, doreai a primi inapoi conceptele ³. Iartă că numai acum ți le trămet ! Din conferire vei vedea cum că nu mi-am permis schimbări. Doară in două locuri am suplinut un / cuvint, două ce rămăsese in penă. Aceasta, sum convins, nu te va supăra.

La predarea dechiarățiunei ⁴, can[onicul] Gr. Mihali ⁵ a ținut una cuvintare și metrop[olitul] a dat un răspuns, ce meritau a se publica. D[omnul] Axentie luase asupra sa a răporta despre acel lucru, ca unul ce a fost de față. Nu știu cum intirzie așa mult ⁶.

În cauza banchetului de la Braşov, cei de aici am năzuit a ne plini datorinţa. Declaraarea noastră — carea o vei fi văzut pînă acum ⁷ — merge pînă unde şi *Pronunciamentul* ⁸, de mai încolo. Eram de opiniune să se facă scurtuţă, numai de 3—4 sentenţie, însă adunarea noastră de la 16 mai a fost de opiniune să fie motivată. De aceea e precum o ai văzut. Unii erau de opiniune ca într-însa să rătundem, sau cel puţin dezavuăm invectivele asupra d-tale din *Gazeta* nr. 31 ⁹, însă alţii au zis, cu drept cuvînt: „Bariţ stă mai sus în opiniunea publică a românilor, decît să-l ajungă cirtelile unor vinturari“, şi cum că s-ar detrage lucrului cînd am amesteca şi de persoane.

Declaraarea se suscrie acum pre la Turda şi pre aici. Numele se vor publica preste puţin ¹⁰.

Cum văz, aici se pregăteşte ţinerea unui sinod provinciale ¹¹ (Vancea — Szilágyi — Olteanu şi gherlanul ¹² din graţia lui Andrásy). Are pentru ce, înainte de congres? Fi-va fiind acest sinod de 3—4 mai tot ultramontani pronunţiaţi, un ajutoriu pentru congresul dorit sau, din contră, una pedecă? Mai uşor aş crede alternativa din urmă... Timpul va dezveli tot. Pînă ca una—alta, află că infalibilitatea şi aici are cel puţin un apărătoriu mare.

Iartă, prea stimate domnule, întirzierea, ce nu e voluntarie, şi primeşte asecurarea distinsei reverinţe cu care sum,

I. M. Moldovan.^{13/}

¹ Titlul exact la scris. X, n. 1.

² „Cuvînt de ordine“.

³ Conceptele celor două documente ale Conferinţei greco-catolice de la Alba-Iulia din 13—14 aprilie 1871: memoriul către Împărat şi adresa către mitropolitul Vancea, redactate ambele de Bariţ. Conceptele remise de Micu Moldovan se găsesc şi astăzi în fondul Bariţ de la Biblioteca Academiei din Bucureşti, ms. rom. 981, f. 64r 70v; 134r—137v.

⁴ Declaraţia adoptată la 16 mai de către blăjeni, în legătură cu „înfrăţirea“ din 22 aprilie de la Braşov. Vezi scris. precedentă, n. 2.

⁵ Grigore Mihali, a cărui biografie şi corespondenţă vezi-o în *George Bariţ şi contemporanii săi*, III.

⁶ O zi mai tirziu, în 29 mai, *Declaraţiunea* blăjenilor va apărea în *Federaţiunea* (IV, 1871, nr. 54—522, p. 313—314), apoi în *Gazeta Transilvaniei* (XXXIV, 1871, nr. 39 din 31/19 mai). Vezi şi scris. XIII, n. 4.

⁷ În sensul că pînă la acea dată trebuia să fi ajuns la Braşov, în redacţia *Gazetei*...

⁸ S-a reeditat, adică, tonul *Pronunciamentului de la Blaj*, temerar act politic din 1868, care a adus după sine prigoana autorităţilor împotriva citorva fruntaşi români transilvăneni (vezi Teodor V. Păcăţian, *Pronunciamentul din Blaj*, în *Transilvania*, LIX, 1928, nr. 1, p. 26—37; Simion Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj (1868)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 127 şi urm.; Iosif Pervain şi Ioan Chindriş, *Corespondenţa lui Alexandru Papiu Ilarian*, I, Cluj, 1972, p. 222).

⁹ „Invectivele“ sînt adunate într-un articol-protest în numele şi cu semnătura a 147 de braşoveni, lezaţi de adevărurile spuse de Bariţ despre „înfrăţirea“ de la Braşov (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 31: *Braşov. Răspuns, respectiv declaraţiunea la articolul din Gazeta Transilvaniei nr. 29/1871, intitulat Festivităţile demonstrative din 22/10 aprilie a.c.*). Cei 147, de fapt unul singur, adevăratul autor, Ioan Bran de Lemeni, îl atacă pe Bariţ în mod jignitor, ceea ce sugerează blăjenilor ideea de a-i veni în ajutor. Dar vechiul gazetar nu avea nevoie de ajuto-

rul cuiva, apărându-se strălucit printr-o ripostă. Acest conflict al lui Bariț cu politicienii din Brașov l-am dezvoltat pe larg în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXIX, n.2 și 4; nr. XLII, n.1.

¹⁰ Nu se mai publică.

¹¹ Va avea loc în anul viitor. Vezi scris. VII, n.3.

¹² Episcopia Gherlei era vacantă, după promovarea lui Ioan Vancea ca mitropolit. Următorul episcop avea să fie Mihail Pavel, dar care va fi numit doar în septembrie 1872 (vezi Ioan Georgescu, *Episcopul Mihail Pavel. Viața și faptele lui (1872–1902)*. *La o sută de ani de la nașterea și la douăzeci și cinci de la moartea lui*, Oradea, 1927; Victor Bojor, *Episcopul Mihail Pavel, în Episcopii Diecesei gr. – cat. de Gherla...*, p. 268–341). Se pare însă că blăjenii cunoșteau de pe acum intențiile autorităților în legătură cu Mihail Pavel, care era deputat al Maramureșului în Dieta de la Pesta.

¹³ Cu adnotarea lui Bariț: „1871. I. M. Moldovanu. Blaș, 28 m mai: răsp.“

XIII

Blaș, 3 iunie [1]871

Prea stimată domnule!

Cele 50 ex. *Actele conferenței* ¹... sunt în liberă dispunerea domniei-tale, să le împarți cui vei afla cuvenincios. Și de nu voi fi amintit de aceasta în epistola ultimă, ce s-a crucit cu a d-tale, a fost pentru că am supus de naturale. Și de aici am împărțit și voi împărți gratis. Am tipărit 1000, cari mă costă, cu stăport, expedițiune etc. 80 f. Aceștia se vor coperi prin concursul citorva protopopi zeloși. De aci încolo, fie cum va vrea Domnul!

167 Amintii de zel, deși pină acum nu s-a prea arătat, că numai 1 ex. mi s-a cerut de afară. Însă /ce să zic, am trămes eu fără provocare la 400, de nu mai bine. Voi vedea cite se vor petrece.

În țeară ² eu nu am trămes la nimene, decît d-lui Papiu ³ îi merge mine un ex.; la Craiova altul și unul la un profesoriu din Huși.

Dechiarățiunea iese cam tirziu, luind afară *Albina*, carea dede pentru ea număr *extra* ⁴. Nu știu, dr. Rațiu ⁵ ce face cu originalul ce i s-a trămes ca să mai ciștige suscrieri și apoi, copiate, să le trămeță la toate 3 zuariale ⁶. Mine-s două săptămîne de cînd i s-a trămes textul și apoi, cu poșta următoare și suscrierile și dînsul tot nu se mai arată cu nimic.

157° Noi, de aici, nu am voit a indemna pre/nimene, ca să nu se zică: „Iacă, iară blășanii“. Să nu înțelegi așa, d-le prea stimată, cum că noi am voi a ne trage după perdea, Doamne apărâ!

Cînd s-a ținut adunarea pentru facerea acestei dechiarățiuni, fiind ales între cei ce aveau a stători textul, am deprecat, pre motivul că intru același loc, fiind una dată ales cu misiune analogă, nu am fost norocos și au urmat preimblări anevoioase etc. Atunci adunații au aplaudat vorba d-lui Papfalvi, care zise: „Nu face nimica. De va fi de lipsă, vom și suferi!“

158 De aceasta ne ținem, dară aceea nu voim ca unii de ai noștri să lucre cvasi-provo/cați de noi. Văd ei ce am făcut și aprobă de secur. Urmează numai ca să dea spresiune aprobărei. Vor face-o și aceasta, și făcînd-o din îndemnul propriu, va fi și mai cu merit.

Almintre văz că lucrurile se îngroașă. *Telegraful* începe a fi grob și față cu mine⁷. El va fi știind pentru ce. Nu cu aceeași măsură voi întoarce.

Primește, domnul meu, asigurarea prea distinsei mele reverenție.

158^v

I. M. Moldovan.^{8/}

¹ Ale conferinței greco-catolice din 13–14 aprilie. Vezi scris. X, n.1.

² În România.

³ Alexandru Papiu Ilarian. Vezi scris. VIII, n. 10.

⁴ Vezi *Albina*, VI, 1871, nr. 41, p.1.

⁵ Ioan Rațiu, unul dintre factorii de răspundere ai conferinței.

⁶ Adică: *Albina*, *Federațiunea și Gazeta Transilvaniei*. În ultimele două, declarația blăjenilor a apărut în aceleași zile (vezi scris. precedentă, n.6).

⁷ Lucrurile se îngroașau în sensul că *Telegraful român*, în pofida numeroaselor luări de atitudine ale fruntașilor națiunii române (vezi scris. X, n.8), continua să apere cauza pierdută din capul locului a „înfrățirii de la Brașov” din 22 aprilie 1871. În numărul din 13/25 mai al *Telegrafului*... (XIX, 1871, nr. 38, p. 149) apare un articol cu titlul ilustrativ: *Nu lua numele națiunii în deșert!*, în care este zeflemist „sapiențului din Blaș”, adică Ioan Micu Moldovan, pentru inițierea și redactarea *Declarățiunii*. Vezi scris. XI, n. 2; XII, n.6.

⁸ Adnotată de Bariț: „Venită în 7 iunie”.

XIV

Blaș, 30 dec. 1873

Prea stimat domnule!

Trecură două luni de cînd mi-ai trămes 3 ex. Fătu, *Medicina practică*¹ donate de auctorul pentru trei biblioteci de aici. Cărțile acele au intrat de mult în minile aceloră pentru cari erau destinate, precum vei fi aflat din 2 epistole trămesse de-a dreptul și din cea alăturată la șirele prezenți.

Răspunsul meu a întirziat, poate, mai mult decît ierta cuveniența, pentru că doream a scrie, cu o cale, și despre alte lucruri de interes, și dezvoltarea acestora purcese — în contra așteptărilor mele — încet./

Sînțești și domnia ta cu amar batjocura la care ajunse besereca noastră. Cunoști arbitrarietățile regimului față de ea, știi prè bine și pre ale episcopilor săi proprii. Unica sperare ne era în metropolitul, că doară el nu va părăsi cauza cea sintă a eclesiei noastre.

Vin cu durere să-ți comunic unele fapte cari se par a demustra cum că ne-am înșelat amar. Metropolitul nostru fu la Pesta², de unde se reintoarse în jumătatea întâia a lui decembrie. Cit de mult s-a deșradat acolo, și pre sine și besereca sa vei fi aflat nesmintit indată după plinirea faptei aceleia triste.

Cătră aceasta se adauge că, de cînd se reintoarse / nu mai grăiește nice un cuvînt de congres³ și organizarea beserecei sale; din contră, imblă să imbete lumea cu promisiunile bune ce i s-au făcut, că se vor dota parochiele, D-zeu știe din veniturile căror abație, din lună sau de unde!⁴ Ma, se apucă omul meu și *ad fucum faciendum*⁴ puse o comisiune carea să reducă parochiele și consistoriul său se ocupă acum bărbătește

159^v

cu lucrul acesta. Se pare că unii oameni și-au pierdut toată preceperea și judecata, și nu cunosc pentru sine altă dătorință decît a face din cap și a juca după cum li se fluieră, a juca nu numai cîndu-s sătui bine, ce și cîndu-s numai pre jumătate. / Canonicii din Blaș nu au venit mai mare decît canceliștii de pre la tribunale și subjuzii, prepozitul numai cit un jude sau asesor de la tribunalul de primă instanție. Soluțiunea canonicilor nu se îmbunătățește, și tot sperează că se vor dota vreo 400 parochie, numai din archidieceasă! Lucră la reducerea parochiilor și metropolitul sîntește mai de multe ori pre an popanzi. Și oamenii tot cred...

160° Aceste și de aceste mă fac să pierz credințele ce aveam... Cugetă, rogu-te, asupra modalității prin care am putea să ne salvăm besereca, că episcopii noștri se par a nu cunoaște altă misiune, decît a lucra spre dărăpănarea ei./

În Diecesa Orășii Mari abia să fie fiind 10 parochi definitivi. Alții, toți, așezați numai în mod provizoriu; deși unii șerbesc altariul de 10 ani și mai bine, tot sunt numai cu casa și bulendrele în spate sau, ca să mă exprim în limbajul oficios al orășanilor, *ad nutum ordinariatus amovibiles*.⁵ La Lugoș încă încep a-i scoate din parochie, dacă pretinde așa d-l pretoriu, cum s-a timplat cu Nicodim P. din Zsebely ⁶. La Gherla începuse încă predecesoriul d-lui Pavel ⁷ și d-sa, ca patriot „bun“, desecur va continua.

161° Unde vom ajunge cu de aceste? Cum se va putea susține un corp morale, lipsindu-i organizațiunea internă? / Idolul dezolațiunii e pus în mijlocul beserecei noastre. Dacă nu-l delăturăm, dezolațiunea va urma, fără indoială.

D[omnul] Iarcu⁸ de la București mi-a scris în vara trecută cum că avea să se înțeleagă cu d-ta despre unele broșure de glosariul și dicționarul academic ⁹, ce aici nu veniră. Nu știu, înțelesu-s-a ori ba. dar văz, broșurele nu sosesc.

Primește, prea stimate domnule, asigurarea distinsei venerațiunii, cu care sum al d-tale,

J. M. Moldovan.

161° Judecata părtinitoarie ce ai dat asupra *Spicuirii* ¹⁰ îmi este cea mai dulce și unică răsplată. Ea-mi va șerbi de indemn nobile spre a cultiva cimpul părăsit al istoriei noastre beserecești ¹¹./

¹ Vezi Anastasiu Fătu, *Manual de medicină practică popularie*. Iași. 1871.

² Într-una din obișnuitele călătorii oficiale, la convocarea guvernului.

³ Vezi scris. VII, n.3.

⁴ „Spre înșelăciune făcut“.

⁵ „Îndepătabili la un semn al Ordinariatului.“

⁶ Jebel, în Banat.

⁷ Predecesorul episcopului de Gherla, *Mihail Pavel* (1827–1902; originar din Recea, lângă Baia-Mare, a învățat la Baia-Mare, Satu-Mare și Cașovia; e numit preot în Apșa Maramureșului la 1854, notar consistorial la Gherla în 1856, vicar foraneu al Maramureșului în 1861; instalat episcop al Gherlei în 11 septembrie 1872, funcționează aici pînă în 1879, cînd trece la Oradea, într-o dieceză mai mare și mai bogată; mort în calitatea de episcop de Oradea, ca unul dintre cei mai

merituoși arhieriei ai acestei dieceze; vezi Victor Bojor, *Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla...*, p. 268–341) fusese însuși mitropolitul Vancea, de care este vorba în această scrisoare.

⁸ Dimitrie Iarcu era casierul Societății Academice Române din București.

⁹ La București se tipărise, încă în 1871, primul volum din celebrul dicționar zis al lui Laurian și Massim (*Dicționarul limbii române*, I, București, 1871) și glosarul aceluiași dicționar (*Glosariu care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origină îndouioasă*, București, 1871). O relatare amănunțită a elaborării dicționarului, la Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, [Zalău], 1973.

¹⁰ O lucrare polemică a lui Micu Moldovan, celebră în epocă: *Spicuire în istoria bisericăscă a românilor. Răspuns la contracritica domnului N. Popea*, Blaj, 1873. În *Transilvania* (VI, 1873, nr. 22, p. 271), la rubrica *Bibliografie*, Bariț prezintă cartea lui Micu Moldovan printr-o notă scurtă, dar elogioasă, din care aflăm că *Spicuirea* în cauză este „una critică scrisă cu multă cunoștință de lucru”. Totodată, în notița sa, Bariț îi dă dreptate lui Micu Moldovan față cu adversarul său, Nicolae Popea, cu care intrase în dispută critică.

¹¹ Adnotată: „1873. I. M. Moldovan, Blaj, 30 dec.; v[enită] 31; r[ăspuns] 5 ian. n. (18)74”.

XV

Blaj, 11 ian. [1]874

Prea stimat domnule!

Cuprinsul de tot interesant al epistolei cu care m-ați onorat în 5 ale curenteți dă materie de tot amplă de cugetat.

Aveți tot cuvintul cind ziceți că fără un zuariu independente nu ne putem apăra cauza, nice cu demnitate, nice cu efect. Planul de-a intemeia pre acțiuni un atare zuariu¹ este prea corespunzătoriu *in thesi*. Noi însă, cari avem a face mai tot numai cu români în stare materială restrinsă, ne temem să nu fie greu a aduna la un loc cel puțin 20.000 fl. spre scopul acesta, și acele / a întregi apoi *toties quoties*², că turcii nu ar fi lipsă a forfecă din ele.

D-voastră petreceți între alte impregiurări și, fără indoială, cunoașteți mai exact starea materială și ficiații românului, prin urmare puteți calcula mai fără pericol: oare, în cazul acesta, afla-s-ar între români 200 de inși cari să pună pe altariul națiunei cite 100 fl., sau 400 cari să pună cite 50 fl.?

În mijlocul seclului trecut, pre timpul marilor lupte naționali din zilele lui Clain³ — al căror valoare și merit se pare încă și azi prea puțin cunoscut românilor — starea materială era cu mult mai pedestră decit cea de acum, și inteligenția, luind afară una mină de preuți, ne lipsea de tot. / Și totuși, intru aceste timpuri vedem preuțimea noastră de repetite ori contribuind galbeni și taleri (aruncați după capete) pentru cauzele de cultură și rădicarea ginte române, nu numai intru cele confesiunale - unite, ci și intru cele naționali și politice. În scurt, după răsturnarea acestui mare luptătoriu pentru binele națiunei, zelul de-a sacrifica avere pentru cauze publice e stins mai un seclu întreg.

După redeşeptarea urmată în zilele noastre, la care — zică cine ce va vrea — d-voastră ați contribuit foarte mult, se înființară citeva monumente neperitoare, dar cu atâta se pare săturată ambițiunea spiritului

164 român, și acum s-a pus să doarmă pre laurii ciști/gați, sau jace frintă de vitregia timpului.

Oare mai este ea capace de a se impulpa, cel puțin ca pre la a. 1740? Aceasta e întrebarea întrebărilor.

Am vorbit și cu d. C[ipariu] despre cestiunea zuariului. Combinind toate, judecăm mai sălutaru, voiam să zic mai cu scop, a lua la cură bătrina *Gazetă*⁴, a-i pune un redactoriu cu numele, cum e Steihassen⁵, carele să răspundă și, în caz de lipsă, ușor să poată fi înlocuit cu altul. Iară directoriu, față cu legile și justiția turcească, să rămână afară din joc. Afară de aceea, să aibă cițiva colaboratori *buni*, / cari să fie oameni cu precepere și rutină, în stare de-a vorbi la lucru, în sensul deplin al cuvintului și să aibă instrucțiune strinsă de-a nu da cu barda în lună. Colaboratorii aceștia să fie remunerați în mod cuvenit.

Publicul nostru e mic, și de ar fi un zuariu cit de bine redactat, în cești mai de aproape 5—10 ani nu crez să poată ajunge la 3000 de abonați. Apoi, cu 1000—1500 anevoie merge, afară decit restringind speșele de întreținere cit se poate mai tare. Ei, să nu ne uităm nice aceea că numai fiind prețul moderat se pot spera 1000 și mai binișor prenumerați, la un zuariu românesc cit de buon. / *Gazeta* are un mic fund al său, *Gazeta* are un număr de abonați, din cari unii o țin din dedare. Toți aceștia ar rămâne și pre venitoriu, și încrederea în direcțiunea nouă mulți ar mai ciștiga pre lingă cei de acum.

Cugetați asupra acestui espediente și vedeți ce se poate.

Primiți, prea stimate domnule, asigurarea reverinței cu carea sum al d-voastre,

I. M. Moldovan.

Am comunicat d-lui C[ipariu] tristele elucubrațiuni filologice ale d-lui d-r în filosofii⁶. Vă mulțumește, însă de admirat nu le poate admira, pentru că cunoaște și genul și valoarea sau, vorbind mai drept, nevaloarea lor, din cele publicate / în *Arhivă*⁷.

Din *Dicționar*⁸ au venit aici:

intercalate

broș. 1 , 6
" 2 , 6
" 3 , 5
" 4 , 5
" 5 , 6
" 6 , 5
" 7 , 7
" 8 , nemic
" 9 , nemic
" 10 , 1

neintercalate

broș. 1 , 6
" 2 , 6
" 3 , 8
" 4 , 6
" 5 , 6
" 6 , 6
" 7 , 6
" 8 , 1
" 9 , 1
" 10 , 2

(+ Antonelli, cari nu intră în comput. că d. Antonelli mai tirziu a venit aici.)

„ 11 , 1	„ 11 , 2 „
„ 12 , 1	„ 12 , 2 „
„ 13 , 1	„ 13 , 2 „
„ 14 , 1	„ 14 , 2 „
„ 15 , 1	„ 15 , 2 „

Din Glosariu ⁹:

<i>intercal.</i>	<i>neinterc.</i>
broș. 1 , 6	broș. 1 , 6
„ 2 nemic	„ 2 , 1
„ 3 , 5	„ 3 , 4

Aici sunt cuprinse toate exemplariile, și cite unul interc[alat] și altul neint[ercalat] d-lui Cipariu, și cite unul de ambe genurile mie și 166 exempl[arul] trămes prenumerantului Mihályi ¹⁰./

Bine ar fi cind le-ați putea întregi toate la un număr de 5 ori 6, 166^p iară ce întrece să vă trămet inapoi ¹¹./

¹ Românii din monarhia austro-ungară aveau la acea dată patru ziare: *Gazeta Transilvaniei* care dădea vădite semne de bătrinețe și oboseală, *Telegraful român* de la Sibiu, intru totul aservit politicii scizioniste, prozelitiste, a arhierului ortodox, *Federațiunea* lui Alexandru Roman și *Albina* lui Vincențiu Babeș la Pesta, amindouă trăindu-și agonia sub loviturile autorităților ungurești. Ideea lui Baril de a înființa un ziar cu caracter într-adevăr independent se va înfăptui la 1878, cind va scoate *Observatorul* (1878–1885).

² „De multe ori“, „de fiecare dată“.

³ E vorba de Inochentie Micu Clain.

⁴ *Gazeta de Transilvania* era înființată din 1838.

⁵ Personaj necunoscut. Scrisoarea lui Micu Moldovan trebuie reținută pentru acest plan interesant, din care lipsește, însă, elementul sentimental: redactorul *Gazetei* era bătrînul și merituosul publicist Iacob Mureșanu care, deși oarecum timid față de orientarea nouă, tranșantă, a politicienilor români pasiviști, se bucura încă de un respect deosebit în rîndul românilor.

⁶ „Doctorul în filosofii“ e Titu Maiorescu. În 1873, acesta tipărise ediția a doua a studiului său *Despre scrierea limbii române* – prima ediție: 1866 – unde criticul ieșean rezervă un întreg capitol combaterii sistemului etimologic al lui Timotei Cipariu. Tot în 1873, în *Convorbiri literare* (1873, nr. 7, p. 277–280) se publicase, fără semnătură, articolul-critică *D[omnul] Timotei Cipariu și Dicționarul cu sintaxa Societății Academice*. Să fie vorba de o scriere a lui Titu Maiorescu? Articolul se păstrează în tonul vechi și cunoscut al junimiștilor, de dispreț superior față de transilvăneni. Încă în 1867 (nr. 11, p. 137–142; nr. 12, p. 158–163), *Convorbirile*, prin articolul lui Maiorescu, *Critica ortografiei d-lui Cipariu*, deschiseseră animozitățile. Cipariu ripostează în *Românul*, ripostă pe care *Convorbirile* o reproduc în numărul 14 din 15 septembrie 1867, sub titlul: *Cîtim în Românul din 8 august...* În 1871, lucrurile se înrăutățesc, din cauza unui lung articol al lui V. Burlă, *Observări critice asupra Gramaticii limbii române. Partea I, analitică de Tim. Cipariu canonic metropolitan etc. București MDCCCLXX*, din *Convorbiri literare*, V, 1871, nr. 1, p. 12–15; nr. 2, p. 29–32; nr. 3, p. 34–41; nr. 4, p. 55–60; nr. 6, p. 92–96; nr. 7, p. 109–113; nr. 8, p. 128–130; nr. 9, p. 145–150; nr. 10, p. 159–163; nr. 11, p. 173–177; nr. 15, p. 243–247.

⁷ Blăjenii ripostaseră, la rîndul lor, împotriva atacurilor repetate și insistente ale lui Maiorescu. „Cele publicate în *Arhivă*“ sînt trei articole polemice, unul al lui Cipariu: *La una imputațiune (Arhivă pentru filologie și istorie, 1869, nr. XXII)* și două ale lui Micu Moldovan: *Critica d-lui Maiorescu (Ibid., 1869, nr. XXIII, p. 456–461; nr. XXV, p. 495–502)* și *La critica d-lui Maiorescu (Ibid., 1869, nr. XXX, p. 602; XXXI, p. 620–621)*.

⁸ Dicționarul Academiei (vezi scris. anterioară, n. 9).

⁹ Ibid.

¹⁰ Victor Mihali de Apșa (vezi scris. IV, n.9).

¹¹ Adnotată: „Răsp. 30 mart.”

XVI

Blaș, 30/11 1874

Prea stimate domnule !

Nu v-am scris de multșor, pentru că am tot așteptat să-mi vină răspuns în cauza *Dicționarului academic*¹, pentru care am scris d-lui Iarcu de două ori. Acum auz că numitul nu mai este comptabil la Societatea Academică, deci mi se pare că nu prin d-sa se va putea regula incurcătura aceea mică.

167 Vă rog să binevoîți a-mi scrie: cine are acum la București sarcina expedării *Dicționarului*, ca să-mi știu omul, că s[pre] e[xemplu] din broș. 8—9 pină acum numai cite un ex. au venit./

Am scos *Istoria Ard[ealului]*² sub titlu nou *Istoria patriei*³, ca să fie — cumu-mi ziseră — în consonanță cu legile, cari prescriu pentru școalele poporali istoria patriei. Trămet dintr-însa un ex. cu rugare ca să binevoiești a o anuncia în *Tran[silva]nia*⁴, împreună cu alte cărți ce se află aici.

167 Vă rog a-mi trămete prin poștă un ex. *Magazinul istoric*⁵, t. IV și V și 10 es. de *Istoria regimentului năsăudcan*⁶, luînd de la poștă prețul *Magazinului*, iară pre al *Istoriei* îl voi trămete în scurt. împreună cu banii pentru Pederzani⁷, pre carele din urmă încă nu l-am împărțit, dară cu istorioara aceea-! voi petrece./

Cu *Istoria regimentului* este, după opiniunea mea, o mică scăpătare. Persoana de care se vorbește în *Tran[silva]nia*, n. ultim⁸, nu s-a chie-mat Mihail Gábor, ce Mihályi Gábor, adecă Gavrilă Mihalyi⁹, feciorul protopopului din Maramurăș, tatăl deputatului Petru Mihályi¹⁰, al secretariului — acum episcopînd — Victor¹¹, al ofițirului de la d-voastră Iuliu¹², al avocatului Ioan¹³. Iacă una genealogie întregă. Apoi să nu-mi zică cineva polilog!

Despre altele nu adaug nimic, pentru că aș rămînea de poștă. Dară de nu voi putea merge la Brașov pre o zi, două, cum dorese, voi scrie detaliat preste citeva zile.

Primiți, prea stimate d-le, manifestare venerațiunei cu care sum al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan.

168 Metr[opolitul] pleacă, poate mine, la Pesta¹⁴./

¹ Vezi scris. XIV, n.9.

² Lucrarea lui Micu Moldovan. *Istoria patriei pentru școalele poporali române din Ardeal*, „aprobată de Comisiunea școlastică archidieceșană“, apărută în ediția a II-a. Blaj. 1875.

³ Vezi nota anterioară. Prima ediție a manualului lui Micu Moldovan se intitula *Istoria Ardealului*. . . etc., Blaj, 1866, titlu care nu mai putea fi păstrat după pierderea independenței Transilvaniei.

⁴ Bariț va publica anunțul despre cartea lui Micu Moldovan abia în 15 ianuarie 1875 (*Transilvania*, VIII, 1875, nr. 2, p. 22): „A ieșit de sub tipar *Istoria patriei pentru școalele poporale române din Ardeal*, ed. II, Blaș, 1875, de I. M. Moldovanu, 95 pagine 80, tipărit, curat, hirtie bună, cuprinsul cunoscut. Legată în table tari, se vinde numai cu 32 cr. la autoriul. La 10 ex. se dau 2 ex. gratis“. Se anunță, de asemenea, alte publicații recente existente la Blaj: tom. I și II din *Acele sinodali* ale lui Micu Moldovan: *Acele conferinței ținute la Alba-Iulia în 13–14 aprilie 1871*; *Fundațiunea fericitului Alexandru St. Șuluțiu*, Blaj, 1870; lucrarea polemică a lui Micu Moldovan, *Spicuire în istoria băsercească a românilor* . . . , Blaj, 1873; tomurile I–IV din *Archivul* lui Cipariu și *Gramatica limbii române. Partea I. Analitică*, de același“.

⁵ Este o revelație uimitoare informația aceasta că, în Transilvania, după 30 de ani, se mai vedeau exemplare din *Magazinul istoric pentru Dacia*. Pentru soarta publicației lui Laurian și Bălescu, vezi Nicolae Iorga, *Despre Magazinul istoric*, în *Prinos lui D. A. Sturza*, București, 1903; G. Baiculescu, *Magazinul istoric pentru Dacia în Ardeal*, în *Arhiva românească*, București, 1941, p. 381; Pompiliu Teodor, *Din nou despre Magazinul istoric pentru Dacia*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 511–519; Augustin Z. N. Pop, *Abonații la Magazinul istoric pentru Dacia*, în *Luceafărul*, 1967, nr. 10; Horia Nestorescu, *Știri inedite privind tipărirea și răspândirea Magazinului istoric pentru Dacia*, în *Studii și articole de istorie*, XI, 1968, p. 49–50; Ilie Popescu-Teiușan și Vasile Netea, *August Treboniu Laurian*, București, 1970, p. 52–80.

⁶ În același an, George Bariț tipărise două ediții ale studiului său despre regimentul românesc de graniță de la Năsăud: *Fragmente din istoria Regimentului al II-lea românesc grănițariu din Transilvania*, în *Analele Societății Academice Române*, tom. VII, ses. an. 1874, p. 157–236 și *Istoria Regimentului al II-lea românesc grănicer transilvan*, Brașov, 1874.

⁷ Cartea scriitorului și sociologului Julius Pederzani, *Die Frauen. Eine Studie*, apărută la Pesta în 1872.

⁸ Acest „Mihail Gabor“, pe care Micu Moldovan îl identifică în persoana maramureșeanului Gavril Mihali, e pomenit într-un episod (*Transilvania*, VII, 1874, nr. 22, p. 272–275) din seria ce cuprinde studiul istoric al lui George Bariț, *Fragmente din istoria Regimentului al II-lea românesc grănițariu transilvan* (*Ibid*, nr. 20, p. 235–243; nr. 21, p. 254–258; nr. 22, p. 272–275; nr. 23, p. 284–288; nr. 24, p. 298–302).

⁹ *Gavril Mihali de Apsa*, tatăl celebrilor Petru, Iuliu, Victor și Ioan, a fost, la 1848, adept al poziției lui Eftimie Murgu: de colaborare totală și necondiționată cu revoluția maghiară. A participat, ca și Murgu, la lucrările Dietei de la Bratislava și Debrecin și, la fel ca și confratele său bănățean, a avut prilejul să se convingă de fătărnicia politicii lui Kossuth. Ulterior, a fost deputat în Dieta ungară de la Pesta, septemvir și comisar reșec al Maramureșului.

¹⁰ *Petru Mihali*, fiul lui Gavril Mihali, a fost deputat dietal la Pesta, fruntaș al românilor din Maramureș, președinte al despărțământului de aici al Astei.

¹¹ Victor Mihali de Apsa, mitropolit al românilor, despre care vezi scris. IV, n. 9.

¹² *Iuliu Mihali*, 1837–1898, ofițer superior român în armata austro-ungară (vezi *Iuliu Mihali de Apsa*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXI, 1898, nr. 14; *Vice-colonelul Iuliu Mihályi de Apsa*, în *Tribuna*, 1898 p. 50).

¹³ *Ioan Mihali de Apsa*, 1844–1914, avocat și scriitor, autor al mai multor contribuții la istoria Maramureșului, printre care cea mai valoroasă e, fără îndoială, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, tipărită în același an și în limba maghiară. Vezi Vasile Filipeiuc, *Ioan Mihali, 1844–1914*, în *Arhiva Someșană*, [II], 1925, nr. 3, p. 66–72.

¹⁴ Adnotată: „1874. Ioan M. Moldovan, Blaș, 3 nov.; v[enită] 2 dec.; r[ăs-puns]“.

Prea stimate domnule!

D[omnul] Balint¹ zice că a vorbit cu d-voastră ca să-i mijlociți acolo vnzarea cucuruzului ce are aici².

În urma acestei, vă trămet un săculeț de muștră, care-l veți primi tot cu poșta aceasta. Bucatele sunt curate, însă aici nu se prea caută. Deci, ne-ați face un bine dacă ne-ați putea mijloci. Măsura: ferdela ardeleană de Sabinu. Cumpărătoriul să ne dea saci.

Inchieierea o puteți face precum va fi descoperit d. Balint. De nu v-a zis nimic cu respect la acestea, se va face prin corespondență.

Primiți incredințarea stimei ce vă păstrez, al d-voastre,

I. M. Moldovan.³

169

¹ Simion Balint.

² Despre depozitul de porumb pe care-l avea Simion Balint la Blaș, la Micu Moldovan, vezi corespondența dintre cei doi la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaș, colecția Ioan Micu Moldovan, nr. 1782—1820. Scrisoarea la care se referă Micu Moldovan, i-o adresează Balint în 15/27 iunie 1875:

Roșia, 27 iunie 1875

Prea stimate amice!

Tomna în oara aceasta am primit epistola domniiii tale, în care mă și grăbesc a-ți răspunde. Eu încă am primit de la văru Bariț înștiințare, ieri, unde îmi arată, cu jurnalul *Kronstäter*, cum că porumbu să vinde act, în Brașov, mețu cu 2 f. 95 cri. Acest meț, precum știu eu, conține două ferdele și o mersă de a Blașului. Văru zice că să-i scriem cum am putea da găleata care, precum știu eu, conține 4 ferdele mici a 16 cupe.

Așa vezi, dacă ar putea da peste 90 cri. de ferdeală, batăr 5 cri pe găleată spesele dusului pină la gară, apoi eu așa socot cum că ar fi bine ca să trimiți sau spezezi odată un vagon întreg. Eu nu aș fi în contră dacă s-ar da și pe așteptare, pe 1—2 sau 3 luni, însă aceasta numai așa o putem face dacă văru Bariț, care cred că îi cunoaște pe toți carii cum stau, ni-ar asigura cum că la cutare sau cutare se poate credita, că îi caucionat și om de parolă. Însă fiindcă nici eu, nici domnia-ta nu-i cunoaștem, noi cum vom putea garanta? Mai vine a se lua și aceia în considerațiune, că dacă dăm pe așteptare, atunci trebe să dea mai bine cu 4—5 cri la găleată. Cu un cuvint, dacă văru va zice: „La acesta sau acela să poate da cu toată siguritatea”, atunci dă să meargă, iară dacă nu, atunci mai bine cu 2—3 cri mai lesne pe: „Adă!” și „Na!” Ba s-ar putea, după părerea mea, a face și așa: îi trimiți un vagon și îi dă o poliță; l-au vindut sau ba, s-au implinit terminul, atunci să dea banii, după tenorul poliții, și așa mai departe. Pentru că a da un cwantum de 3000 ferdele deodată, îi prea mult, că nici el nu-l poate vinde deodată.

Vezi, doară poți vinde și la nație, batăr cu 1 f. 20 cri, pină la toamnă, sau și pină în finea lui december.

Aceste, dară, sunt părerile mele. Așadară, domnia-ta te pune in corespondință cu văru, căci el mi-au apromis, fiind in Blaș, cum că ne va da tot sucursul său. *Mite sapientem et nihil dixeris ei.*

După care, sum cu toată stima al domnii-tale stimătoriu,

Balint.“

³ Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaș, 21 iunie; v[enită] 22; r[ăspuns] 23“.

XVIII

[Blaș, 25 iunie 1875]¹

Prea stimat domnule!

Deși azi avem examene public, prin urmare-s ocupat cu de ale școalei, tot mă grăbesc a răspunde la epistola domniei-voastre, ce-mi veni astă-dimineață.

Am scris și eu d-lui Balint, mai ales intru ceea ce privește creditarea. Ce se ține de alalte, mulțumesc foarte, și iar mulțumesc, că prin ele m-ai inițiat in lucruri pentru mine de tot necunoscute. Stind prețurile așa, putem vinde și vă rog sau să așteptați răspunsul d-lui Balint sau, dacă aflați om secur, să incheiați numai/decit cu el, cu 3,90 găleata, vectarat la gara din Blaș. De nu s-ar putea cu 3,90 *fie și cu 3,80*. Cumpărătoriu să trămetă saci, dacă voiește a-l primi in saci, iar dacă se poate expeda vagonu, și-i mai cuvine așa, eu voi procura saci pină la gara de aici.

Incheierea aceasta (inainte de răspunsul d-lui B[alint]) să fie pre 100—200 gălete și cumpărătoriu să plătească la primire. Cucuruzul este tot asemenea celui trames de muștră. Cind am trames muștra am ținut strins in vedere uzanța oamenilor de omenie. Inșă nu tot este cernut, dar la dorirea cumpărătoriuului, tot se va cerne. Unii nu poftesc aceasta².

In fuga mare am scris / aceste, ca să nu rămın de poștă și le trămel cu rugare ca să binevoiești a ne ajuta, pină ce nu scade prețul și mai tare.

Ce se ține de creditare, eu crez că d. S[imion] B[alint] se va invoi la firma pre carea o știți secură deplin.

Primiți, prea stimat d-le, manifestarea celei mai profunde venerațiuni și iertați că vă incarc și cu de aceste.

Al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan.

Martți avem împărțirea premiilor, după care pot răsufli și eu mai liber./

¹ Scrisoare nedată. Datarea s-a făcut pe baza următoarei insemnări a lui Bariț: „25 iunie 1875, Blaș“.

² Vezi și scris. anterioară, n. 2.

Prea stimată domnule!

Cu începutul luni trecute mi-am luat libertatea a vă incomoda iarăși în treaba cucuruzului. Primisem răspunsul d-lui Balint, carele-mi zicea să mă pun în conțelegere cu d-voastră. Deci am scris toate pre lung și pre larg.

173 Până azi n-am primit doritul răspuns. Această împregiurare mă face să crez că nu merge. Daraverile ce se incheie pre aici confirmă opiniunea mea întru toate. Deci, mă văz constrins a vă ruga de nou ca, de cumva puteți incheia cu cineva, fie și cu 3,60 găleata ardeleană (cintariul de vamă 2,60), vecturață la gara din Blaș, faceți bine și incheiați. 173^v Ce se ține de plată, d. Balint / este invoit a da și pre așteptare, pre 2—3 luni, la persoane despre cari d-voastră-l veți asecura că sunt secure și banii afară de pericol. Numai cit, în cazul acesta, găleata să se dea cu 4—5 mai scumpă.

Fiindcă nește judani de pre aici mă imbulzesc cu oferte, cari le scad pre zi ce merge, vă rog să-mi trămeteți un răspuns, de s-ar putea simbătă, ca duminică să-mi vină la mină, că nu aş vrea să rămîn și de una parte și de alta. Cuantul, trei pină în cinci sute gălete ardeleni, ca, 173^v de cumva întru aceea mi s-ar întâmpla cumperătoriu mai bun, să pot rămînea la *trei*, de unde nu se pot / da pină la cinci.

În tot cazul, pină duminică nu voi vinde tot, ce vor rămînea, de nu toate, cel puțin 300 gălete. Așa cit d-voastră, incheind acolo tirg, nu veți rămînea pre jos.

Îmi cer iertare pentru învăluiala ce vă fac.

Primiți încredințarea distinsei mele venerațiuni,

174

I. M. Moldovan ¹.

¹ Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaș. 12 iuliu, r[ăspuns] 14“.

XX

Blaș. 8/11 [1]875

Prea stimată domnule,

Am primit de la domnia-voastră:

10 es. <i>Istoria regim. II</i> ¹	a	60 = 6
10 <i>Femeile de Pederzani</i> ²	a	35 = 3,50
		<hr/> 9,50

trecute acum toate. Deci, vă trămet prețul.

Știu că dorești mult să afli cum mai curg lucrurile pre aici. Asupra temei acesteia ar fi tare multe de zis, însă — durerea — nu de cele îmbucurătoare. Frica domnește animele ce ar trebui să fie rezolute și răutatea face pe unii, ce ar trebui să îndemne la bine, a se înfunda înainte cu svaturi rele. Ai văzut cu ochii d-tale și ai auzit cu urechile proprie

cinismul cu care unii-și băteau joc de deciziunile congresului³, chiar în mijlocul lui. Influența acestor fece ca să nu mai vedem nimic / — da chiar nimic! — inducându-se în viață, din cite decise acel congres. Dacă totuși nu se rădică nice una voce, cauza este, cred eu, că cei buni se apără a comite ceva prin care disensiunea ar crește și mai mult și s-ar da ocaziune ca cei răi să poată strica după cugetul animei lor. Cei buni sperează de la timp, că el va crește și coace semințele aruncate, și urmările salutare nu vor lipsi.

Primiți, domnule Bariț, incredințarea celei mai distinse venerațiuni și iertați că în vară v-am molestat de repetite ori cu rugările mele.

Al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan.

Banii merg prin asemnațiune poștale, azi, ⁴/

¹ Vezi scris. XVI, n. 6.

² Ibid., n. 7.

³ E vorba de Conferința națională din Sibiu, ținută în ziua de 23 mai 1875, despre care vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Fekete Negruțiu, nr. XXIII, n. 5. A fost convocată din inițiativa intelectualilor români din Comitatul Cojocna, și a avut ca scop stabilirea alitudinii pe care trebuie să o aibă românii în campania electorală pentru viitorul ciclu parlamentar. Dominată de pasiviști, care considerau conlucrarea politică cu autoritățile ungurești drept crimă împotriva națiunii, conferința „proclamă absoluta pasivitate față de alegerile ce au să urmeze în curind pentru dieta maghiară din Budapesta”. Vezi actele și protocolul conferinței la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VI, p. 510—516. În continuarea organică a tuturor acțiunilor naționale majore din ultimele decenii, conferința se situează „pe lângă susținerea programului național român de la 1848”, înfringându-se cu mare ușurință propunerile contrarii, de participare activă la viața politică a Ungariei, propuneri prezentate de Ioan Borcia, Ioan A. Preda sau Alexandru Lazăr, la care se referă Micu Moldovan.

⁴ Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaș, 8 nov.; [răspuns] 20 nov.”

XXI

Blaș, 18/6 [1]876

Prea stimat domnule!

Mă restring astă dată la una singură rugare: binevoiiți a-mi trămete, cit s-ar putea mai cuind:

5 es. *Dicțion. unguresc — rom* ¹;

10 *Femeile de Pederzani* ²

Cărțile cele de întii imi sunt de lipsă pentru premie. M-aș bucura dacă ar veni legate solid, cu pele de călcii, precum se vindea unadată. Dacă nu mai aveți așa, atunci să vină în *crudo* sau broșurate, că le vor lega aici.

Prețul va urma în iuliu.

Primiți salutare și urări de fericire de la al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan.³/

¹ *Dicționarul ungiuresc — românesc...* de George Bariț (vezi scris. I, n. 5).

² Vezi scris. XVI, n.7.

³ Adnotată: 1876. I. M. Moldovan, Blaș, 18/VI. R[ăspuns] de la Zernești, 23 iun. că i se trimit 5 ex. *Dic[ționar]*, 10 *Femeile*. Scris în 24 să-mi trimită banii“.

XXII

Blaș. 24/11 [1]876

Prea stimat domnule!

Recunosc că am comis necuvenință mare lăsind epistolele domniei-tale din 24/10 și 10/11 atita timp fără nice un răspuns. Nu am avut încărău. Întru aceste zile am fost preste măsură ocupat, incit nice-decum nu am putut implini dorul meu ferbinte de a răspunde la toate punctele epistolelor. Apoi, epistola a doua pretindea scormonirea computurilor mele (primitive) cu *Gazeta* pre mai multui ani, și eu doream tare să nu vă las intru incertitudine asupra punctului acestuia.

197 In fine, veni ziua in care să pot zice *Pater pe[c]avi*¹ și să-mi cer iertare./

Jocul onorabilei Societăți Acad[emice] cu sintacteca, inscenat in anul trecut și in est an repetit de două ori, intru adevăr este calificat spre a produce resimț și în cei mai sinceri veneratori ai acestei ilustre corporațiunii. A comite erori ca cea din anul trecut, cind s-a publicat concurs in contradicțiune cu altul precedente și, preste aceasta, s-a început și critizarea opului concursuale și ca cea din anul curente, cind cu votarea, este lucru ce s-ar cuveni să nu se mai întimple nice la un caz. Apoi, a vota remunerațiune pentru un op despre care, printre șire, se zice destul de lămurit că, după opiniunea mai multor membri, nu răspunde condițiunilor concursuali...²

179^v Iertați, d-le, că din venerațiune cătră cea mai destinsă corporațiune literarie a noastră, să nu inchei propusețiunea începută. Sum de convingere cum că d. C[ipariu], după cele premerse, de secur ar fi respins remunerațiunea — la care, după starea și caracterul său, fără îndoială nu lăcomește — dacă nu s-ar fi temut a înmulți prin aceea disonanțele custătoarie de la începutul Societății.

Destul că eu am plinit comisiunea ce mi s-a dat prin d. Sion³ și trebuie să insemn că nu am negles nice măcar una zi, ce m-am nevoit a trămete răspuns cit mai curind. Și dacă nu am răspuns așa curind precum se aștepta, cauza este natura cea delicată a lucrului și greutatea ce simță autoriul față cu impregiurările date.

180 În urmă, s-a decis a primi / remunerațiunea și, la provocare nouă, cu destulă greutate s-a învoit a concede și desfacerea plicului, carea in epistola primă [a] d-lui Sion nu i se cerea.

Despre aceste am scris la București și, cu toate că răspunsul nu a sosit, tipărirea opului s-a început.

Încă una: ca să nu amărăsc pre d. C[ipariu], eu nu i-am comunicat nice pină azi „alegatoriul liber“⁴, însă nu voi lipsi a i-l comunica la timp potrivit. Atunci voi vorbi și de comisiunea domniei-voastre, ii voi ceti epistola întreagă și vă voi răspunde numaidedit. Părerea mea

170° este că dicționarul acela nu este gata și că autorul are plăcere și îndemn de a-l scrie, cind se începe tipărirea, coală de coală. /

Aceste le-am adaus în confidență. Ce este pozitiv, voi vedea și voi scrie.

181 Cu ale Comitetului Asociațiunei va merge anevoie, intii pentru că avem prea puțini bărbați cari să dispună de timpul necesariu spre a se putea ocupa cu studie serioase, a doua din cauză că nu avem public carele să voiască a ceti și a-și da banii pentru lucrări științifice în sensul strins al cuvîntului. Această confesiune, pre domnia-ta unul de secur nu te va nice intrista, nice descuragia. De una parte, știi starea poporului nostru, aservit de seculi, de altă parte cunoști din istorie cum străbunii noștri în zilele lui August — ergo pre cind statul roman era în floare — nu voia să asculte dramele serioase, ce striga să le aducă ursul. /

Între cercustările de azi, domnia-ta faci foarte bine că vezi *Gazeta*. Azi de aceasta avem trebuință. Sub mină îndemănatecă, prin laboarea indefesă a domniei-tale, *G[azeta]* iară s-a făcut lectură,⁵ ce cu neastîmpăr așteaptă publicul. spre a se informa și orienta după dînsa. Almintre eu sum prea convins că orice român ar ajuta și *Tran[silva]nia*,⁶ dacă nu am fi așa asorbiți de necazurile vieții și nu ne-ar căuta la toți cari ne mai, biată, ocupăm cu literele, a vedea totunadată și de multe alte lucruri ce nu au de a face cu cartea.

182 Conchiamarea citorva indivizi, după cum stau acțiunile politice, ar deștepta presupus și, în fine, poate că ne-ar aduce în periclu și Asociațiunea că la lucrul acela, din nefericire, nu se-ar putea chiea / doară nice un *beccsületes román*.⁷ Deci oare nu ar fi mai bine ca lucrul acela să se amine puținel, pină se mai luminează intru una parte sau intralta?

Din toate cele comunicate, mă intristează mult starea d-lui Maxim.⁸ Ar fi una daună nespusă cind bărbatul acesta, pre cit de ager pre atit de laborios, s-ar smulge din șirul scriitorilor români, lăsînd gol un loc ce implea cu alita onoare!

182 Fiîndcă în scurt am să continuu răspunsul mieu, cu carele poate și așa v-am răpit prea mult timp prețios, inchei, atîngînd numai cele 2 computuri amintite în epistolele de la 24/10 și 10/11. /

Cu finea lui iuniu, în loc de 5 *Dict. magh.*⁹ mi-au venit numai 4, iar a 5-a fu *Transilvania*, anul I și 10 *Femeile*.¹⁰ Cele 4 *Dict.* s-au împărțit ca premie, iară *Tran[silva]nia* o retrămiț. *Femeile* erau pentru mai mulți dd. teologi, însă aceștia se imprăștiaseră pre cind au venit cărțile, pină în octobree. Acum le-am dat, însă fără a lua banii, pentru că nu știam anume prețul.

Deci trămet pentru:

4 <i>Dict. magh.</i> a 3,20	12,80
10 <i>Femeile</i> (pre nimerite)	4
	<hr/>
	16,80
	10% rabat =
	<hr/>
	1,68
	<hr/>
	15,12

și restituiesc *Tran[silva]nia*.

Cu aceasta sper că am fi în ordine. Dacă nu am calculat bine mă rog să binevoiești a mă reflecta cu toată libertatea, și voi suplini numaidecît.

182^v Aș mai avea lipsă de 2 ex. / *Dicționarul magh.*, din cari unul legat tare și 10 es. *Femeile*. Mă rog să binevoiești a dispune să mi se trămeță.

Cu *Gazeta*, mă mir de nenea Iacob¹¹ cum o poate schinti așa înfricoșat. Toată dătoria ce are *Gazeta* de vreo 10—12 ani de cînd trămet eu prenumerațiunile este aceasta:

Georgiu Munteanu ¹²	1873	10
Ales. Grama ¹³	1874, I	5
Ștefan Chirilă ¹⁴	1874	10
Georgiu Fülep ¹⁵	1874	2,50
și din anul curent doară			10
Pot afirma cu securitate că nu are mai mult de 40 fl.			

N.B. Pentru unii din cei scriși mai sus am fost pus eu de la mine.

183 Mi-ar plăcea foarte dacă d. Mureșanu mi-ar trămete / un calcul, ca să-i văz și îndrept rătăcirea. Faceți bine și-i ziceți să-mi trămeță calculul, că numaidecîtu-i voi răspunde *tot* ce i se cade, iară cu res-tanțiarîi mă voi înțelege cum voi putea.

Primiți, p[rea] stimate domnule, asigurarea destinsiei venerațiunii, cu carea mă suscriu al d-voastre stimătoriu sincer,

183^v I. M. Moldovan.^{16/}

¹ „Părinte, am păcătuit!”

² „Jocul onorabilei Societăți Academice” cu *Sintactica* lui Cipariu a fost destul de incilcît, și resorturile lui exacte nu pot fi pe deplin lămurite nici astăzi. În sesiunea anului 1874, Societatea publică un concurs pentru cea mai bună lucrare asupra sintaxei limbii române. Textul publicației e clar: „1. Mărimea opului are să fie cel puțin de 20 coale tipărite cu litere garmont. 2. Terminul pus, cînd manșriptele concurenților au să fie trâmise societății, este 15 august 1875. Manuscriptele venite în urma acestui termen nu se vor lua în considerațiune. . . 5. Premiul destinat pentru cea mai bună lucrare va fi de lei 10.000” (*Analele Societății Academice Române*, tom. VII, ses. an. 1874, București, 1874, p. 263—264). În sesiunea următoare, 1875, în raportul prezentat de A. Treboniu Laurian și I. C. Massim la ședința de deschidere din 16/28 august (*Ibid.*, tom. VIII, ses. an. 1875, București, 1875, p. 3—5), se spune că a sosit un manuscris „asupra părții sintetice a gramaticii, purtînd deviza «Littera sermonis fida ministra mei»”. În 19 august (*Ibid.*, p. 14), „se procede la lectura manuscrisului despre sintactica română”. Ciudat: nici un manuscris sosit vreodată la concurs nu fusese citit în plenul academic. În 22 august (*Ibid.*, p. 15), Ioan Caragiani ia cuvîntul și arată că termenul concursului nu e 15 august 1875. ci, după decizia din 1873, — 30 iulie 1876. Conferința, „recunoscînd că în adevăr s-a făcut eroare”, prelungeste concursul pînă la 30 iulie 1876. Pînă atunci, manuscrisul pomenit se va „conserva” la delegațiunea societății. Firește, secretul concursului era doar o formalitate, întreaga societate știînd că manuscrisul sosit la concurs aparține lui Cipariu, așa cum fusese înainte cu cîțiva ani *Analitica*. Dar, se pare că de data aceasta nu erau dispuși să repete premiul din 1871. Criticile vehemente din partea junimiștilor, duse pînă la batjocură, trebuie să-și fi avut consecințele lor. Mai puțin probabil este ca unul sau mai mulți membri să fi dorit ei înșiși să prezinte, în anii următori, o sintaxă la concurs. Cert este că, în ședința din 12 septembrie a sesiunii 1876 (*Ibid.*, tom. IX, ses. an. 1876, București, 1876, p. 40), Gheorghe Sion, secretarul Secțiunii filologice a Societății Academice, totodată secretar ad-hoc

al sesiunii, raportează că secțiunea s-a pronunțat asupra manuscrisului, și iată cum: majoritatea membrilor sînt de părere să i se acorde autorului un premiu egal cu cel acordat pentru partea I-a a gramaticii *Analitica* din 1871. Cîl despre concurs, acesta să nu fie considerat consumat, ci să se publice din nou, cu termenul pentru 1880. S-a ajuns la această propunere ca urmare a referatului pe care l-a făcut Alexandru Roman asupra lucrării, și în care îi găsește mari abateri de la „starea modernă a limbii literare”. Reține atenția și un alt reproș al lui Roman: „Autorul aducea mare serviciu literaturii noastre sintactice, dacă aprofunda acele neprețuite secrete ale minții universală a poporului român, cari-și au expresiunea lor cea mai viuă în narațiunile sale atât de ingenioase și în poeziile sale atât de încântătoare prin farmecul ideilor originali, îmbrăcate în fraze proprii numai oamenilor din popor“ (*Ibid.*, p. 47—50). O minoritate din comisia filologică, pe care nu o putem identifica în această fază, e însă de părere ca concursul să fie respectat după cum a fost anunțat, iar acești lucrări să i se acorde premiul de 10.000 de lei, „promis pentru cea mai bună operă ieșită la concurs”. Discuția reizbucnește în ședința din 14 septembrie 1876 (*Ibid.*, p. 43—46) cînd Alexandru Odobescu invinuieste secția filologică de neconcordanță de păreri. Bariț, la aceeași ședință, e de părere că propunerea majorității din comisia filologică, de a i se da o parte din premiu, ar însemna „să intrăm în tocmeală neguțătorească cu concurențele”. Vincențiu Babeș e de aceeași părere: să se hotărască odată clar. V.A. Urechia vede mai cinstită o respingere a operei, decît această tirgială. Ia apoi cuvîntul A. T. Laurian, care dă în vileag, prin propriile-i vorbe, izvorul acestei jenante situații: chiar el, cu felul tiranic și acaparator de a conduce Societatea și secția filologică.

Pină la urmă, necazurile s-au aplanat iar lucrarea lui Cipariu s-a tipărit în Transilvania, sub îngrijirea autorului, cu bani trimiși de Societatea Academică: *Gramatica limbii române. Partea II. Sintetica*, București, 1877 (de fapt tipărită la S. Filtsch (W. Krafft) în Sibiu).

² Gheorghe Sion, membru și secretar al Secțiunii filologice a Societății Academice.

⁴ Vezi nota 2. „Alegoriul liber“ e acel procedeu de votare cu bile albe și negre, la care s-a recurs în 14 septembrie 1876, la sesiunea Societății Academice, în legătură cu premiul lui Cipariu pentru *Sintactică*.

⁵ În 1876, Bariț își reia colaborarea la *Gazeta Transilvaniei*, între altele cu excelentele articole *Iobăgia veche și iobăgia nouă* (XXXIX, 1876, nr. 1, p. 1—2; nr. 2, p. 1—2; nr. 3, p. 1—2; nr. 4, p. 1—2; nr. 5, p. 1—2), și *Urbariile în Transilvania* (nr. 6, p. 1—2; nr. 7, p. 1—2; nr. 8, p. 1—2; nr. 9, p. 1—2).

⁶ Foiaia Asociațiunii transilvane..., pe care o edita Bariț din 1866.

⁷ „Român cinstit“.

⁸ Ioan C. Massim, 1825—1877, profesor, membru al Societății Academice Române, colaboratorul principal al lui A. T. Laurian la elaborarea *Dicționarului limbii române*. Autor a numeroase scrieri didactice: *Elemente de gramatică elenică*, București, 1850; *Nou abecedar românesc sau elemente de lectură și scriere*, București, 1868; *Elemente de gramatică română*, București, 1870; *Una mostră de istorie critică*, București, 1874 și altele.

⁹ Vezi scris. XVI, n.6.

¹⁰ *Ibid.*, n.7.

¹¹ Iacob Mureșanu, redactorul și proprietarul *Gazetei Transilvaniei*.

¹² George Muntean, 1840—1915, profesor de religie, pedagogie și metodică, istorie, geografie și științe naturale la Blaj. Ca specialist competent în pedagogie, cu studii la Praga, i se încredințează conducerea Preparandiei din Blaj, între 1887—1909. Din 1906 pînă la moarte a fost canonic metropolitan.

¹³ Alexandru Grama, 1850—1896, profesor și scriitor blăjean, devenit celebru datorită unui regretabil studiu împotriva lui Eminescu: *Eminescu. Studiu critic*, Blaj, 1897. A mai scris: *Principiile morale și etice ale religiunii creștine*, Blaj, 1879; *Introducere în cărțile Sfintei Scripturi*, Blaj, 1878; *Elemente de istorie universală și particulară a bisericii*, Blaj, 1879; *Istoria universală a bisericii*, Blaj, 1879; *Explicarea mecanică modernă a naturii și credința în Dumnezeu*, Blaj, 1879—1881. Lurările de rezistență ale lui Grama sînt: *Istoria bisericii române unite cu Roma*, Blaj, 1884 și mai ales *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal*,

fazele lor în trecut și valoarea în prezente. *Studiu istorico-canonice*, Blaj, 1895. Vezi despre el Augustin Bunea, *Cuvînt funebru rostit la înmormîntarea canonicului mitropolitan Alexandru Grama*, în 14 iunie 1896, în *Unirea*, VI, 1896, nr. 25; *Dr. Alexandru Grama*, în *Tribuna*, 1896, p. 483; 487; *Dr. Alexandru Grama (1850–1896)*, în *Calendarul Unirii*, III, 1899, p. 76–79; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 103–104.

¹⁴ De fapt, *Ilie Stefan Chirilă*, 1845–1883, profesor la Preparandia din Blaj între 1874–1883, autor al unui apreciat manual de *Fizică*, Blaj, 1883 (ed. II).

¹⁵ Blăjean neidentificat.

¹⁶ Cu adnotarea lui Bariț: „1876; I. M. Moldovan, Blaș, 24 nov; venită 25 dec.: r[ăspuns] 26“.

XXIII

Blaș, 16/12 1876

Prea stimat domnule!

Am vorbit cu d. Cipariu și despre glosariu,¹ și încă de repetite ori. Afară de cele împărtășite în epistola mea precedentă, pot adăuga numai atîta că d. Cipariu mi-a declarat cum că domnia sa va răspunde cu toată plăcerea la epistola ce i-ați adresa în obiectul acesta.

Domnia-voastră ați observat, ca și mine, că nu-i place a-și vedea scrierile metamorfozate prin mini străine. Vocabulariul sau glosariul încă desecur nu s-ar învoi la nice un caz să apuce pe mîna oarecărora pregătitori pentru tipariu, cari să-l foarfece, încît să nu / se mai cunoască ce e de autoriu și ce adaus. Ce scrie dînsul, voiește să apară întru toate, nestrămutat, chiar precum a curs din peana dînsului. Afară de aceea, întîmplările *Sintactecii* produsă neplăceri...²

Bine că-mi veni înainte *Sintacteca*: am scris d-lui Sion³ și i-am împărtășit și autorizarea spre a desface plicul. Speram răspuns, dară nu mai scriseră nimic. Într-aceea, d. C[ipariu] începu tipărirea și se afla la a 8 coală. Vine timpul să plătească la tipograf... Încă de nu ar fi de ris...

185^v Primiți, d-le Bariț, încredințarea preadistinsei venerațiunii cu carea sum / al d-voastre,

I. M. Moldovan.

186 În *Foaia* nr. 23 este vorba de fundațiunea metr[opolitului] nostru.⁴ Ar fi bine să primească notița și *Gazeta*.⁵ /

¹ „Glosariu“ = cel de al doilea volum al *Dicționarului limbii române*, literele L – Z, București, 1876. Deducem că, la data acestei scrisori, dicționarul continua să se tipărească, eșalonat pe fascicule. Încă în sesiunea 1870, Cipariu se angajase să colaboreze la dicționar, lucrînd cuvintele cu litera T (vezi Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, p. 46). Contribuția lui Cipariu s-a tipărit în dicționar la pag. 1427–1518, nu ne putem da seama cit de „nestrămutat“.

² Vezi scris. anterioară, n. 2.

³ Gheorghe Sion.

⁴ Trebuie să fie vorba de o eroare: în *Transilvania* („foaia Asociațiunii transilvane... etc.“) nr. 23 (IX, 1876, din 1 decembrie) nu se pomenește de vreo fundație a mitropolitului din Blaj.

⁵ Adnotată: „1876. I. M. Moldovan, Blaș, 16 dec.: r[ăspuns] 21, pe larg“.

Prea stimat domnule !

Epistola d-voastră de alăltăieri m-a suprins foarte. Fără a des-cinde la meritul altor lucruri importante ce se cuprind într-însa, mă mărginesc azi la una singură cestiune. La alte, voi răspunde preste puțin.

187 In 24 novembre ¹ am luat *Tran[silva]nia*, anul I², ce-mi venise in loc de un *Dicț. magiaru* și 15 fl. 12 cr. in prețul altor alte 4 *Dicț. magh.* și 10 es. *Femeile* și le-am pachetat bine împreună cu una epistolă lungă, in care răspundeam la cele 2 epistole a d-voastre. Încă in ziua aceea am dat pacul in mina poștei de aici, scriind deasupra: „Carte de 20 fl.“ / Epistola și banii i-am invelit intru una cuvertă și băgat in carte, iară cartea, precum am zis, am pachetatu-o bine.

Despre aceste vă incunoștințez ca să știți cum stă lucrul: că eu încă azi voi reclama la poștă și voi cere ca reclamațiunea să fie sus-crisă de d-voastră. Deci, să vă fie aminte ce suscrieți!

La toate altele voi răspunde preste citeva zile. Acum, adaug nu-mai aceea că, împreună cu epistola d-voastre, mi-a venit și de la d. Sion.

Banii, după 1 ian.

Cu reverațiune deslinsă,

187^v

I. M. Moldovan. /

¹ Vezi scris. XII.

² Anul I de apariție a *Transilvaniei* e 1868.

XXV

Blaș. 3/4 [1]877

Prea stimat domnule !

Amicii și veneratorii domniei-tale de aici am primit cu cea mai viuă bucurie știrea cum că morbul greu de care ai pățimit s-a întors, și de citeva zile de afli pre calea reconvașcenței. Fie ca să scapi deplin cit mai curind, și să te întărești, incit să poți lua iarăși sarcina afacerilor ce porți, pentru inaintarea binelui public.

189 Sănătatea d-tale este prețioasă in ochii tuturor românilor cari au apucat a te cunoaște. Și, după activitatea d-tale incordată și salutarie intru acești 40 și mai bine de ani, unde mai sunt cari să nu te cunoască? /

De aceea, ziua ce aduse faima reinsănătoșirii a fost zi de bucurie prin toate unghiurile locuite de români, zi de voturi ca reinsănătoșirea să progreseze repede și restaurarea să fie deplină.

Sunt datoriu cu un răspuns relativ la venitele episcopielor noastre. Nu mi-a succes a căpăta date secure și de aceea caută să rămân și acum in restanție.

189° Chiar pre cind erai d-ta morbos, am primit de la Societatea Academica una epistolă, cu d[ata] 13/3, despre *Sintactica română*.¹ Sum secur că vei fi primit și domnia-ta, de aceea-ți împărtășesc cele implinite in obiectul acesta, așteptind ordinele ulterioare de la domnia-ta. / Conform dispozițiunei, in săptămîna trecută am expedat la adresa Onor. Societăți 100 ex. pre hirtie velină și 200 pre ordinare. 50 remăn autoriului iară 650, după cumu-mi scriseră, „să se depună in Transilvania acolo unde d. Bariț va indica, după invitarea ce i s-a făcut”.²

In privința acestor, mă rog să binevoiești a dispune. Dacă vei afla cu cale ca depozitul să fie in Brașov, le voi trămete acolo, iară de vei dispune să stea aici, și de aici să se trămeță pre unde le vor cere, eu voi grîji de dinsele și voi răspunde acurat prețul celor desfăcute. In tot cazul, aici trebuie să fie un număr bunicele de exemplarie.

190 Totunadată, să binevoiești a mă incunoștința și despre pro/centul ce se acordă că, precum se știe, almintre librării nu-s plecați a mijloci. Din București au fipsat prețul 2 fl. pentru Austria și 5 lei noi pentru România.

Partea *Analitică*³ aici s-a trecut bine. Din 500 ex. rămase la mine, numai chiar două se mai află. Nu știu, dincolo mai este ceva sau ba.

Primește, d-le Bariț, cele mai sincere urări de bine de la al d-tale veneratoriu sincer,

190° J. M. Moldovan. /

¹ Despre *Sintactica* lui Cipariu.

² *Sintactica* s-a tipărit „la S. Filtsch (W. Krafft) in Sibiu”, cu bani trimiși de Societatea Academica. Prima parte, *Analitica*, se tipărise chiar in Blaj, in Tipografia Seminarului diecezan. Peducem că Micu Moldovan, discipol și prieten al lui Cipariu, s-a ocupat de tipărirea lucrării și administrarea tirajului.

³ Cealaltă lucrare a lui Cipariu premiata de Societatea Academica: *Gramateca limbii române. Partea I. Analitica*, București, 1869 (despre care vezi scris. IV, n.4).

XXVI

Blaș, 25 apr. 1877

Prea stimat domnule!

Numai acum pot răspunde la epistola cu care m-ai onorat in 19 ale c[urentei]. Am dorit să răspunz la toate, pentru aceea am intirziat. Dară nu mi-a succes. Deci, lăsind cestiunea venitelor pre timpuri mai bune, plinesc numai cele ce atirnă de la mine.

191 Trămet 1 ex. *Sint[actica]* din ed[itiia] completă, care făcu autoriul pentru sine¹ numai in 50 es., cite i-a dat Societatea la dispunere și un ex. edițiunea ieșită pentru Soc[ietatea] Acad[emica] (fără *Articulul despre limbă*)² și *Art. despre limbă* in edițiune separată,³ ieșită pe spe-sele autoriului, de mustră pentru libraru. / Ed[itiia] completă nu are preț fipsat; poate că se va dona incoace, incolo. Ed[itiia] Societăței face 2 fl. iar articolul despre limbă 40 cr.

Ce privește rabatul, ar fi bine să acorde 25%, ca să pot da librărilor oriunde 15% și suporta eu micile spese de impachetare și timbru. Din 20% s-ar putea acorda librarilor numai 10—12%.

Librăriile la cari am de cuget a depune dintr-însa sunt însemnate pre foița alăturată, cătră cari mă rog să adaugi din Brașov pre care vei cugeta d-ta, căreia voi trâmeste numaidecît ex. ce va cere.

191^v În butul a toate uneltirile unor domni, *Sintactica* tot va trece, cum a trecut și partea I, din care aici nu mai este decît un *singur ex.*, și acela defect. Ce s-a / petrecut din cele 500 trâmese la București, nu știu.

192 Ei bine! Societatea purcese curios în toată afacerea cenzurării. Ea nu purcede corect nice întru a numărării premiului și speselor. În buget s-au alocat 200 pentru corectură. Aceste nu mi le-au trâmes, deși le cerusem apriat. Apoi, de premiu scriseră: întii cartea ieșită, apoi numărăm banii. Cartea ieși. Li s-a trâmes un ex. pre poștă, care l-au și primit. Li s-au trâmes 100 + 200 ex. încă în Vinerea Mare a latinilor, despre cari d. Sion îmi scrie (18/4) că nu le-a primit încă. Și ce e cu premiul? „Nu putem. decît cînd vom primi anuitatea de la epitropia lui Zappa. Dacă ar voi să primească efecte domeniale, am putea“. Adecă / în loc de 8.000, vreo 5.600! Știrea aceasta din urmă m-am genat a o comunica d-lui C[ipariu] carele vrea face mai bine dacă ar fi refuzat tot premiul.

Azi, de-mi va rămîne timp, de nu mine, voi scrie d-lui Sion, și doară vom ieși la una înțelegere. Ce bine era și din partea Societății, dacă respingea opul! Dar aceste au trecut.

Din Paști voi face studiu, cercetînd lucrul pre cit se va putea mai acurat.

D[omnul] Cipariu-ți gratulează la reinsănătoșire și dorește ca să fie deplină.

Trâmet foaia de probă din *Apostol*.⁴ ca să vezi formatul, în care se vor schimba numai inițialele. Mulțimea greșelilor să nu te sparie. Este un lucru de clacă.

Cu venerațiune.

192^v

I. M. Moldovan. ⁵ /

¹ *Sintaxa* lui Cipariu (vezi scris. XII, n.2) s-a tras în două variante: o variantă netă, pe seama Societății Academice, și o variantă aparte, de fapt o nouă ediție, într-un format mai mare, cu litere mai elegante. Această „ediție separată“ înțelegem din scrisoare că a făcut-o Cipariu pentru sine, pe semne cu cheltuiulă proprie, în 500 de exemplare. E însoțită de o altă scriere cipariană: *Despre limba română. Suplement la Sintactică*, tipărită în afara operei principale, după cuprins, cu numero-tare nouă.

² Vezi nota 1.

³ „Art[icolul] despre limbă“ = *Despre limba română...*, tipărit și separat, la Blaj, în 1877.

⁴ Probabil un probar de litere sau de format grafic.

⁵ Adnotată: „Răsp. 1 mai n[ou]“.

Prea stimate domnule !

Ca răspuns la partea primă a epistolei cu care m-ai onorat în 19 ale curenteii, alătur înapoi epistola d-lui Sion și adaug un răspuns al meu către on[orata] Societate Academică, carele mă rog să binevoiești a-l înainta la adresă. Crez că în modul acesta suntem clarificați.

193 on[orata] Societate mi-a lăsat în comision 650 ex. *Gram. rom.*¹ partea a II. Mi-a dat, afară de aceea, și alte cărți. Despre toate mi-a trimis factură de-a dreptul, iară eu, la 6 iuliu i-am descoperit / modalitatea încheierii computului. Domnia-ta, dară, aci nu poți avea nice una răspundere față cu on. Societate, afară decit vi s-ar cere garanție morală pentru mine, carea mă rog să nu mi-o denegi.

193^v Ce se ține de partea a IIa, aceasta m-a întristat foarte, cu atit mai virtos că, după cele întâmplate la adunarea noastră ultimă, cu destingere la alegerile comitetului, mă tem ca nu cumva d. Bologa² — pe carele așa multu-l prețuiesc — să fie supărat și pre mine. Domnia-ta știi că eu mi-am luat anima în dinți și am rugat pre d. Bologa să ne facă sacrificiul de-a primi postul de vicepreședinte. Cu ocaziunea aceea, d-sa ceru ca Comitetul să se compună așa, cit ducerea afacerilor să nu i se îngreuneze. În cuget că nime nu poate fi contra la un lucru așa folositoriu, i-am promis. Compuserăm împreună una listă, carea desecur ar fi reieșit dacă nu se punea d. Rusu³ și celebrul nostru căpitan⁴ ca să-i rumpă capul.

194 Am descoperit d-lui Rusu situațiunea și l-am rugat să se învoiască cu lista aceea. Și ce-a făcut d-sa? M-a respins, improșcîndu-mă cu vorbe cari nu le voi uita în viața mea și, precum nu am / mai auzit, nice doresc să auz cîndva...

Și tot nu am încetat numaidecit cu rugările mele. Am cerut ca cel puțin pre B. să-l șteargă. N-a voit. Din toată purtarea acestui domn m-am convins că omul a venit cu planuri de a nu rămînea afară din prezidiul Asociațiunei⁵. Destul că pre mine m-a adus în situațiune foarte neplăcută față cu oameni pre cari foarte multu-i stimez și căror caută să mă explic în zilele prosime.

194^v În fine, crez că geniul cel bun al românilor nu va suferi ca să se învoldureze certele acele de cari amîntești, și doresc ca să nu su-pere. /

Noutăți nu avem chiar nimic. Ochii noștri sunt îndreptați către Plevna,⁶ iar anemele noastre se leagănă între temere ca nu cumva să ajungă vreo nefericire pre frații noștri și sperări dulci ca virtutea romană, întru reinviarea sa, va străluci și rușina toate calumniile rău-tăcioase.

Închiei rugindu-te să primești cele mai sincere urări de fericire de la al d-tale stimătoriu sincer,

¹ În legătură cu tipărirea *Sintacticii* lui Cipariu (vezi scris. XII, n.2).

² *Iacob Bologa*, 1817—1888, fruntaș român din Transilvania, a fost notar al Adunării din 3/15 mai 1848 de pe Cimpia Libertății din Blaj, mai apoi consilier și funcționar juridic la diferite instanțe. Vezi Constantin Pop, *Valeriu P. Bologa (1853—1899). Cu prilejul aniversării a 40 de ani de la moartea sa. Ca introducere: Cons. aulic Iacob Bologa (1817—1888). Note biografice*, Sibiu, 1939.

³ Ioan V. Rusu — despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 73 — era secretar al doilea al Astrei.

⁴ „Celebrul nostru căpitan = Constantin Stezariu, care a fost ani îndelungați casier al Astrei.

⁵ Conținutul scrisorii se referă la cea de a XVI-a adunare generală a Astrei, care a avut loc la Blaj în zilele de 5, 6 și 7 august 1877, sub președinția lui Iacob Bologa (vezi *Transilvania*, X, 1877, nr. 18, p. 205—210; nr. 19, p. 211—222). Adunarea a avut un aspect oarecum aparte prin faptul că s-a ales un nou vicepreședinte al Astrei, în persoana consilierului aulic pensionar Iacob Bologa. Președinte al Astrei a rămas în continuare Timotei Cipariu. Ceilalți membri ai prezidiului alesi la Blaj: George Bariț, secretar I; Iosif Hodoș, secretar II; Constantin Stezariu, casier; Eugen Brote, controlor și Petru Petrescu, bibliotecar. În comitet au fost aleși: Paul Dunca, David Urs de Marginea, Ioan V. Rusu, Iosif Sterca Șuluțiu, Ioan Harșianu, Ioan Popescu, Ilie Măcelariu, Ilarion Pușcariu, Alexandru Lazăr, Ioan Meșotă, doctorul Borcea, Ioan Preda, Moise Boeriu, Dimitrie Comșa, Dionisie Pop Barcianu, Gheorghe Brăteanu, Ioan Droc și Vasile Petri. Personajul B. din acest alineat este Eugen Brote, pe care, din anumite motive, Micu Moldovan nu-l voia membru în prezidiul Asociației. În încheierea lucrărilor, Micu Moldovan, în numele adunării, a ținut o cuvîntare de mulțumire către Iacob Bologa „pentru sacrificiile aduse în favoarea asociației, în care a urmat exemplele de devotament ale bărbatilor mari din vechime“ (*Ibid.*, nr. 19, p. 218—219).

⁶ Ioan Micu Moldovan a fost, după cum se știe, unul dintre cei mai entuziaști sprijinitori, morali și materiali, ai fraților din România angajați în marele efort pentru dobîndirea neatîrnării.

XXVIII

Blaj, 26/2 [1]878.

Prea stimate domnule!

Sunt două săptămîni de cînd ai binevoit a mă onora cu una epistolă. Îmbulzeala întru care mă aflai întru aceste zile nu mi-au permis a răspunde curînd, precum doream. Sper și astă dată iertare, deși, aducîndu-mi aminte de proverbiul latinesc: *Non bis peccabis in idem*,¹ recunosc că nu prea mi se cuvine, după ce mă aflu față cu d-ta, poate mai mult și ca a treia oară, întinat cu același păcat. Dar ce să fac?

196 Incep de acolo, unde vă interesează, desecur, mai mult. / Din cele împărtășite cu ocaziunea convenirii ultime știu că fiia aceea a fost de repețite ori nemulțumitoare și, precum aflu din epistola ultimă, întru cele din urmă ea se făcu și nedreaptă, ca să nu zic mai mult. Pentru aceea, nu mi-a îmblat prin minte să depling abandonarea ei.

De feciorașul nou născut mă bucur, și se bucură toți amicii domniei [tale]*, pentru că-l văd întreg și bine făcut, deci sperează că el va crește repede, mai ales dacă interesul cel viu de ziaristică [va]**
196^v mai dura un timp oarecare.² /

D-lui Sion ar fi bine să-i spuni una dată pentru totdeauna că nu prin mine se va păgubi On[orata] Societate Academică, a cărei pros-

perare o doresc mai mult decit pre a mea. D-sa să se adreseze către mine, iar pre domnia-ta să te lase in pace. Altmintre eu luasem angagiamentul de a-i da socoteală la inceputul anului curente. Desecur nu aş fi intrizat pină acuma, dacă nu m-ar fi opăcit depozitarii, cari nu-mi arătară la timp cite exemplarie se află la d[ns]ii.

197 Acum le-am trămes computul și banii. Din partea antiia s-au vindut 12 es., dintr-a II 75³. Afară de aceea / am mai vindut și unele alte cărți de ale Societății. Puțin, cu adevărat, însă ce să facem in lipsa aceasta infricoșată? Ca să meargă mai bine, m-am înțeles cu dr. Krafft⁴ ca să anuncie in catalogul său toate cărțile Soc[ietății] Aoad[emice], și am cerut de la București ca să-mi trămeată exemplarie din toate. Bine ar fi ca să anunțiați și in *Observatoriul*,⁵ atit *Gram[atica]*⁶ cit și alalte, iară cu destingere pre Bălcescu,⁷ arătind că se află in depozit la prof. Moldovan din Blaș și se poate procura și prin librăria din Blaș, ca oamenii să se indemne.

197^v Închiei computul, precum ați zis, și ce va rezulta vă asemnez mine, că azi este / tirziu.

Din partea Fundațiunei șuluțiane⁸ s-au făcut pași pentru cumpărarea Drașovului⁹, de care lucru veți fi auzit. Poate că in săptămîna aceasta se va încheia un contract.

Primiți salutare sinceră de la al d-voastre reveritoriu,

198

I. M. Moldovan. /

Computul *Observatoriului*, I sem. 1878:

	Ex[celența]sa,	156***
	Tim. Cipariu,	157
	Const. Papfalvi,	158
	I. F. Negruțiu,	159
5	Ant. Vestemian,	160
	Elia Vlassa,	161
	Io[an] Chirilă,	162
	Șt[efan] Manfi,	163
	Io[an] Antonelli,	164
10	Leon Leonteanu,	165
	G. Blășanu,	166
	S. P. Matei,	167
	Bas[iliu] Rațiu.	168
	Sim[ion] Micu,	169
15	Nic. Popescu,	170
	G. Vlassa,	171
	G. Munteanu,	172
	Io[an] Mărculeț,	175
	dr. N. Stoia,	176
20	Geor[ge] Popa,	177
	Nic. Rusanu,	178
	Nic. Solomon,	181
	Zah[aria] Branu,	182

	Io[an] Oargă,	179
25	Lud[ovic] Csato,	180
	Ben[iamin] Pop, Uioara,	183
	Greg[oriu]. Ordăce,	278
	Geor[ge] Simărtineanu,	562
	Ștefan Pop, Mihalt,	575
30	Nic. Medieșanu,	539
31	Ioan Papfi,	561
32	Ar[cadie] Gerasim, Odvereni,	613

Toți celi de antaiu 31, pre 1/2 an	124
Ar[cadie] Gerasim 1/4.	2
	<hr/> 126

10%.....	12,60
	<hr/> 113,40

Exped. 11/1	92
„ 3/1	4
„ 31/1	15
„ 8/2	2
„ 27/2	mîne	40
									<hr/> 113,40

Petrecuți în protocol prin Circa.

¹ „Nu păcătui de două ori în același lucru“.

* — ** Cuvinte omise în original, adăugate de noi.

² Probleme familiale ale lui Bariț, pe care nu le cunoaștem în acest stadiu al cercetărilor.

³ Din *Analitica și Sintetica* lui Cipariu.

⁴ Librar și editor din Sibiu.

⁵ Noul ziar al lui Bariț, editat la Sibiu între 1878—1875.

⁶ Bariț nu va mai „publica“ gramaticile lui Cipariu la rubrica *Literariu* a *Observatorului* unde, dealtfel, se consemnau mai ales cărțile nou apărute.

⁷ Este vorba de prima editare în volum a istoriei lui Nicolae Bălcescu: *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*, București, 1878, sub îngrijirea lui Alexandru Odobescu. Ediția poartă egida Societății Academice Române, ceea ce explică într-un fel interesul membrilor transilvăneni, în cazul de față al lui Ioan Micu Moldovan, față de ea. Nu e mai interesant faptul că profesorul blăjean îndeamnă foarte de timpuriu, în februarie 1878 — ediția apăruse în decembrie 1877! — la popularizarea operei marelui confrate de la 1848. Dar, la această dată istoria lui Bălcescu era de pe acum „publicată“ în Transilvania, prin scurte anunțuri inserate în *Foișoara Telegrafului Român* (II, 1877, nr. 24, p. 192; nr. 25, p. 200), *Familia* (XIII, 1877, nr. 50, p. 600), *Transilvania* (X, 1877, nr. 24, p. 288) și *Gazeta Transilvaniei* (XL, 1877, nr. 9). În Transilvania s-a scris și s-a publicat și prima recenzie de proporții la *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*. Sub titlul *Român könyv ismertetés: Istoria românilor sau [sic] Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*

de Nicolae Bălcescu, București, 1878, ziarul maghiar clujean *Kelet* va găzdui în noiembrie 1878 (VIII, nr. 262) un comentariu amplu, în care autorul anonim remarcă — lucid și alarmat! — tendința românilor către unitatea națională, fir roșu ce străbate istoria românilor de la Mihai la Bălcescu, de la acesta la editorii săi, iar în final la cititorii din Transilvania și din întreaga Românie. Bineînțeles, el atrage atenția asupra „pericolului” ce rezidă în această dorință generală a românilor. Până la această recenzie, *Observatoriul* n-a publicat nimic despre ediția lui Bălcescu. Dar după gestul ziarului *Kelet*, Bariț traduce și tipărește imediat (*Observatoriul*, II, 1878, nr. 91 din 11/23 noiembrie), din cuvânt în cuvânt, fără nici un comentariu, recenzia confratelui maghiar din Cluj, sub titlul *Recensiune maghiară a unei cărți românești*.

⁸ Fundația mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu s-a instituit, la dorința acestuia, în 23 aprilie 1861, cu un capital de 200.000 de florini. Vezi *Fundațiunea fericitului Alexandru Sterca Șuluțiu, arhiepiscopul metropolit gr.-cat. de Alba-Iulia, Blaj, 1870*.

⁹ Sat în Făgăraș.

*** Cifrele cursive ce urmează după numele din listă au fost adăugate de Bariț, și indică, probabil, numărul de ordine al celor din Blaj între abonații *Observatoriului*.

XXIX

Blaj, 29/7 [1]878

Prea stimată domnule !

În luna lui mai am primit una scrisoare de la vechiul meu amic dr. Man, ¹ nepotul lui Bărnuțiu, în carea mă roagă să-i descopăr opinia mea cu privire la epitafiul lui Bărnuțiu, ² și-mi comunică totuna-dată știrea că d. G. Pop³ stăruiește mult să se gate monumentul, ca să se poată dezveli cu ocaziunea adunării generali ce va ținea Asociațiunea în Șimleu. Amicul meu era de părere că nu este bine ca Asociațiunea să participe la dezvelirea monumentului, și aducea motivele cari le avem cu toții / în piepturile noastre. ⁴

200

Am răspuns amicului întru amîndouă cestiunile, se înțelege de sine, aprofînd modul de vedere al dînsului și rugîndu-l să lucre întru acolo, ca dezvelirea monumentului să rămînă pre alt timp. Cugetam ca frații sălăgiani vor fi luat altă rezoluțiune. Acum, însă, văz că dinșii stau pre lingă propusul de-a împreuna dezvelirea monumentului cu adunarea generale. Mai pozitiv am aflat de la vicariul din Șimleu, ⁵ cărui am scris îndată, și în seara aceasta de la d. președinte al Asociațiunei. ⁶

200°

D[omnul] președinte este de tot / îngrigit pentru lucrul acesta. Se teme că mulțimea nu va voi să se înduplece (deși eu l-am asecurat că oamenii noștri sunt de înțeles, precum au dovedit la atite și atite ocaziuni). Pînă aci, era rezblut a merge, dacă nu va avea pedece sanitare. În seara prezentă era pre aci să se decidă definitiv că nu va merge.

D-voastră știți prea bine ce prețioasă ne este Asociațiunea. Mai mult, d-voastră ați suferit și durerile de naștere ale ei. Veți face, dară, secur, ce vă stă în putere ca să nu se pericliteze. D[omnul] președinte încă mi-a zis să vă scriu că vă roagă mult ca să stă/ruiți spre a ne apăra

201

unicul institut ce ne dă ocaziune de a mai conveni și opera ca un corp, de pericolu.

Primiți, d-le Bariț, manifestarea prea distinsei venerațiunii, cu carea sum al d-voastre,

201^v

I. M. Moldovan. /

¹ Ioan Maniu, 1833—1895, nepotul de soră al lui Simion Bărnuțiu, tatăl fruntașului politic Iuliu Maniu. La această dată Ioan Maniu era avocat în Șimleul Silvaniei. Vezi despre el Coriolan Suciu, *Ioan Maniu și Simion Bărnuțiu. Fragmente din corespondența între nepot și unchi*, în *Societatea de mline*, III, 1926, p. 623—624; I d e m, *Din tinerețea lui Ioan Maniu. În baza scrisorilor lui către S. Bărnuțiu*, în *Societatea de mline*, III, 1926, p. 730—732; I d e m, *Corespondența lui Ioan Maniu cu Simeon Bărnuțiu 1851—1864*, Blaj, 1929.

² Monumentul lui Simion Bărnuțiu, ridicat în cimitirul bisericii din satul natal, Bocșa Română, Sălaj, în 1878. A fost întemeiat prin contribuția românilor din Sălaj și Năsăud, în urma strădaniilor lui Ioan Maniu și George Pop de Băsești. E simplu, lucrat din marmoră sură sub forma unui stîlp înalt de trei metri, cu vârful piramidă. Pe cele patru laturi ale monumentului sînt gravate inscripțiile: 1) la vest: „Lui Simeon Bărnuțiu n. 1802, 21 iulie † 1864, 16 mai. Fiii Sălagiului; 2) la sud: „Libertate, Frățietate, Egalitate, Naționalitate!“; 3) la est: „Blaș, 1848, 3/15 mai“; 4) la nord: „Poporul român ține minte de binefaceri și nedreptate“. Acesta este „epitafiul lui Bărnuțiu“, de care pomenește Micu Moldovan. De observat că monumentul descris aici nu marchează mormintul oratorului de la 3/15 mai 1848. Osemintele acestuia se odihnesc într-o criptă din subsolul bisericii de la Bocșa.

³ *George Pop de Băsești*, 1835—1919, fruntaș politic al românilor din Transilvania, participant la actul și procesul *Memorandumului*, remarcabil luptător pentru realizarea unității naționale de la 1 decembrie 1918. Vezi despre el I o a n G e o r g e s c u, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, 1935.

⁴ Lucrurile se vor petrece așa cum scrie Micu Moldovan: Adunarea generală a Astrei de la Șimleu, din 4 și 5 august 1878, nu va avea nici un amestec *fățiș* în dezvelirea monumentului lui Simion Bărnuțiu, probabil ca să nu provoace persecuția autorităților dualiste împotriva Asociațiunii. Vezi despre lucrările Adunării de la Șimleu în *Transilvania*, XI, 1878, nr. 17, p. 195—196; nr. 19, p. 224—227; nr. 20, p. 236—239; articolul *Suvenire de la Adunarea generale a Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român*, în *Observatoriul*, I, 1878, nr. 63, p. 2—3; nr. 64, p. 2; *Două cuvîntări ținute cu ocaziunea Adunării gener[ale] din anul acesta [1878] a Asociațiunii transilvane, la Șimleu*, în *Ibid.*, nr. 66, p. 1—2.

⁵ Vicarul Silvaniei era Alimpiu Barbolovici, depe care vezi scris. VIII n.5.

⁶ Timotei Cipariu.

XXX

Blaș, 11/1[1]879

Prea stimate d-le redactor !

Am onoare a trămete lista prenumeranților *Observatoriului* pe sem. I 1879, împreună cu banii.

Fiindcă aici abonamentele se plătesc de cătră unii de cursive, ma se întimplă și pierderi, eu suplinesc de la mine pentru toți, reținînd, după cum mi-ați fost zis, 10%. Așa, cel puțin aveți lucru limpede.

¹ Adnotată de Bariț: „1879, I. M. Moldovan; Blaș, 11 1; 93 fl. 60 cr. Obs[ervatoriul] 2“.

XXXI

Blaș, 11/2 [1]879

Prea stimat domnule!

Din epistola domniei-tale de ieri am aflat, întâi, cum că pașii
invoți în cauza noului proiect de lege ¹ erau să se facă împreună de
amindoi metropoliții, și respective de reprezentanții aminduo-
204 de metropolitane române ². Precum știi, eu nu am participat la con-
ferința îngustă ce s-a ținut aci. ³ Știu despre dinsa numai din auzite,
cari încă au fost puține. Dar d-ta știi tot decursul, și ai lipsă numai
de cele ce au urmat după conferință. Ți le voi spune / așa precum le
cunosc eu.

Ex[celența] sa părintele metropolit a primit răspuns telegrafic de
la episcopul Victor ⁴ că este invoit. De la Gherla i-a venit una scrisoare
vineri, în 31, că episcopul ⁵ se află în Pesta, la „Vadász Kürt“ ⁶ și epis-
tola ex[celenței] sale au trămes-o acolo. Îndată a telegrafat la Pesta,
dară nice în ziua aceea, nice în cea următoare, ma nice duminică în
2/2 nu a venit nice un răspuns. Aceasta implu de grige pre metropolitul
nostru și poate că a contribuit mult la plecarea sa timpurie.

Joi ex[celența] sa a terminat memorialul, ⁷ cu succes foarte fericit.
204^v Argumentele, alese / cu mare tact, turnate în formă elegantă.

Simbătă aduse înainte îngrigirea ce-i insuflă tăcerea gherlanului ⁸
și spuse că în 2 seara va să plece, ca să-și caute berbecelul cel pierdut.

Așa urmară faptele, iară istoria telegramei este aceasta: ex[ce-
lența] sa metropolitul Miron trămesese în decursul săptăminei trecute
una telegramă, cum se vorbea atunci, adresată provizorului G. Vancea⁹,
iară, precum aflai azi din gura provizorului numit, adresată metropoli-
tului nostru, cum că dinsul pleacă cu ai săi simbătă în 8 febr. ¹⁰

Cum a venit telegra/ma aceasta în mina provizorului Vancea,
pre cind toate actele și corespondențele metropolitului merg la vicariul
205 generale ¹¹ al dinsului, aceea nu-mi pot explica! Destul că dinsul, fără
să mai întrebe pre cineva și cugetînd că face un lucru bun, a răspuns
numaidecit: a plecat din 2, se află la Hotelul „Fröhner“.

Acesta e istoricul incidentului, în tot cazul foarte regretabil. De
comentariu nu e lipsă.

Ce se ține de primire, aici suntem ferecați. Avem 6—700 de stu-
denți, dintre cari partea cea mai mare numai aici poate continua studiile.
205^v Din cauza aceasta nu ne încumetăm a / comite nice una lucrare carea
să o poată folosi de anșă spre a ne închide școalele. Noi știm bine că
amicii noștri sunt buni bucurători a face din țințariu armăsariu, numai

ca să ne poată răsiți în toate vinturile, și chiar pentru aceea ne păzim de ei ca de foc. Pentru întâmpinare afară, ne este și timpul tare nefavorabil: că trenul sosește demineată, îndată după 5 ore.¹² Afară de aceea, pină la gară avem tină împărătească. Caută să ne restringem la cele ce ne sunt posibili.

Primește cele mai sincere spresțiuni de venerațiune,

¹ La începutul anului 1879 guvernul unguresc a dat publicității un proiect de lege — așa numitul „proiect al lui Trefort“ — care prevedea introducerea obligatorie a limbii maghiare, ca studiu aparte, în toate școlile populare, profesionale și comunale nemaghiare. A fost cel dintii atac al regimului dualist împotriva școlilor națiunilor din Ungaria, instituții garantate prin legea din 1868 despre egala îndreptățire și despre instrucțiune populară. Proiectul a produs o reacție puternică din partea națiunilor nemaghiare cuprinse în jumătatea de la est de Leita a statului dualist austro-maghiar. Cel mai puternic au acționat românii, despre ale căror manifestări vezi Teodor V. Păcăția n, *Cartea de aur...*, VI, Sibiu, 1910, p. 707—738.

² Cele două provincii metropolitane erau: cea de la Alba-Iulia și Făgăraș, a românilor greco-catolici (mitropolit la 1879 Ioan Vancea) și cea de Sibiu, a neuniților (mitropolit Miron Romanul). Intenția de a acționa în colaborare împotriva proiectului de lege al lui Trefort nu s-a realizat, din motive despre care va fi vorba în notele următoare, ca și în scrisoarea care urmează.

³ Conferință pregătitoare, în care s-au elaborat elementele memoriului pe care mitropolitul Ioan Vancea intenționa să-l înmîneze personal monarhului de la Viena, împotriva proiectului de lege pentru limba maghiară.

⁴ Victor Mihali de Apșa era episcop greco-catolic al Lugojului.

⁵ La acea dată Mihail Pavel (vezi scris. XII, n. 12).

⁶ „Cornul de vinătoare“, firmă de hotel din Pesta.

⁷ Vezi n. 3. Textul integral al memorialului lui Vancea, la Teodor V. Păcăția n. *Op. cit.*, VI, p. 709—712.

⁸ A episcopului Mihail Pavel.

⁹ George Vancea, administratorul sau „provizorul“ curții metropolitane, probabil o rudă a mitropolitului Ioan Vancea.

¹⁰ Mitropolitul Sibiului a ajuns la Viena în urma celui din Blaj, la 12 februarie. Despre încercarea celor doi mitropoliți de a acționa deodată, vezi scrisoarea XXXIII. Din această scrisoare înțelegem că provizorul Vancea a zădărnicit întilnirea celor doi mitropoliți, neglijând telegrama primită de la Miron Romanul.

¹¹ Vicarul general sau prepozitul metropolitan de la Blaj era Timotei Cipariu.

¹² Trenul cu care s-a întors din Viena, după audiența la Împăratul, mitropolitul Ioan Vancea (vezi scris. următoare, inclusiv notele).

¹⁰ Adnotată: „1879; I. M. Moldovan, Blaș, 11/II. V[enit] 13, r[ăspuns] 14“.

XXXII

Blaș, 14/2 [1]879

Prea stimat domnule!

Ieri demineată a sosit ex[celența] sa,¹ în pace. La 12 ore mer-serăm, sub conducerea r[everend]simului d. prepozit, spre a-l bine-vența și mulțami pentru apărarea beserecei și a națiunei în contra nouă-lor pericle ce amenință. Bătrînul Cipariu carele, precum știi, din cauza bătrînețelor și-a debilității sale nu prea iese din casă, pentru însemnătatea lucrului, se puse cu ocaziunea aceasta în fruntea noastră și ținu dinsul cuvîntarea festivă. /

Ex[celența] sa este mulțumit că, primit de M[ajestatea] Sa în audiență privată², i-a putut grăi de la inimă și a fost ascultat cu multă bunăvoință și interes viu. La Trefort³, firește, nu întâmpină calmul recerut. Tisza⁴ plecase la Viena, cum se pare, spre a așterne drumul deputațiunii gr[eco]-orientale române⁵.

208^v Pre Pavel⁶ nu l-a putut conveni, dar mine sosește il[ustritatea] sa aici. Se aude că este așternut spre întărire în scaunul Orăzii Mari.⁷ Iacă pentru ce metropolitul nu-l afla, în perire. /

Despre cauzele mergerii deosebi, nu am aflat⁸. Le știe în Blaș numai un om, iară celialalți este iertat să le divinăm. La toate, observ că ex[celența] sa dorește ca nimic să nu se străcure în public,⁹ că, în loc de-a drege, ar strica.

Pre lingă manifestarea venerațiunii celei mai adunci, sum al d-tale prea plecat,

209

I. M. Moldovan. ¹⁰/

¹ Mitropolitul Ioan Vancea, care fusese în audiență la Împăratul, însoțit de episcopul sufragan al Lugojului, Victor Mihali de Apsa. Cei doi au fost primiți de monarh în ziua de 10 februarie 1879, cu care ocazie i-au înmnat memoriul în legătură cu proiectul de lege al lui Trefort (vezi scris. anterioară, n. 1). S-a imputat — atunci și mai târziu — celor de la Blaj faptul că: a) s-au înfățișat împăratului într-o delegație atât de puțin impunătoare, formată doar din două persoane, mitropolitul și episcopul Victor Mihali și b) că n-au așteptat delegația celor din Sibiu, ca să se înfățișeze „în strînsă unire, într-o chestiune care ne amenință în mod egal existența națională și libertatea noastră bisericească și civilă” (*Gazeta Transilvaniei*, XLII, 1879, nr. 13). Dar, după cum am văzut din scrisoarea anterioară, au existat două cauze pentru care blăjenii au procedat astfel. Mai întâi, mitropolitului i-a fost imposibil — și Micu Moldovan nu are cuvinte suficiente să se mire de acest lucru — să-și găsească „berbecule cel purdut”, pe episcopul Mihail Pavel al Gherlei, care fie că a aflat de plecarea la Viena și s-a ascuns, prefăcându-se că nu știe nimic, avînd interesul să nu se pună rău cu guvernul maghiar, acum cînd năzuia să se mute în dieceza mai mănoasă a Orăzii, fie că n-a știut într-adevăr nimic și au trecut evenimentele fără participarea lui. Apoi, după cum reiese tot din scrisoarea XXXI, administratorul metropolitan George Vancea a neglijat telegrama lui Miron Romanul (vezi scris. cit., n. 9–10), la care a dat un răspuns pripit: că mitropolitul Vancea a plecat din ziua de 2 februarie (= „a plecat fără voi”), formulare ce putea să rănească orgoliul celor de la Sibiu. Vezi și scrisoarea următoare.

² Vancea și Mihali au fost primiți de Împăratul în audiență privată în ziua de 10 februarie 1879 (vezi Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, VI, p. 708). S-ar putea ca mitropolitul blăjean să se fi desolidarizat de cei de la Sibiu, ca și de episcopul său sufragan Mihail Pavel, tocmai ca să intre în audiență personală la monarh, sperînd că astfel va reuși să-l influențeze mai ușor împotriva proiectului lui Trefort. În mod insinuant, *Telegraful român* din Sibiu (XXVII, 1879, nr. 13, p. 51) dă știrea despre audiența lui Vancea la rubrica de *Varietăți*, sub titlul *Personalia* (!!): „Excelesenția sa metropolitul gr.-cat. Vancea de Buteasa și ilustritatea sa episcopul gr.-cat. din Lușoș, Victor Mihali de Apsa, se află în prezent în Viena, și vor fi în zilele acestea primiți de Majestatea Sa în audiență separată”. Despre scopul public, național, al audienței, nici un cuvînt, pînă în numărul următor (nr. 15, p. 53), cînd *Telegraful*... informează că arhiepiscopul de la Blaj a plecat, de fapt, la Viena ca să protesteze împotriva proiectului școlar al lui Trefort.

³ Deducem că, trecînd prin Pesta la întoarcerea spre casă, Vancea a convorbit și cu autorul nefericitului proiect, ministrul Trefort Agost.

⁴ Tisza Koloman, primul ministru al Ungariei.

⁵ Adică spre a zădărnici eforturile celei de a doua delegații românești la împăratul, în aceeași problemă, delegație condusă de mitropolitul Sibiului, Miron

Romanul. Sibienii au fost primiți în 13 februarie, în audiența oficială, nu privată, cu care ocazie și-au înmînat și ei protestul lor împotriva proiectului. Vezi *Telegraful român*, XVII, 1879, nr. 14, p. 53; nr. 15, p. 58—59; nr. 16, p. 61—63; Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VI, p. 713—738.

⁶ Mihail Pavel, episcopul Gherlei.

⁷ Mihail Pavel va fi instalat episcop la Oradea în ziua de 8 iunie 1879, dar numirea oficială a primit-o în 29 ianuarie, deci exact în zilele cînd era căutat de mitropolitul Vancea ca să-l însoțească în delegație la Viena. Vezi Ioan Georgescu *Episcopul Mihail Pavel. Viața și faptele lui (1827—1902)*, Oradea, 1927, p. 33—37.

⁸ Iată, deci, că nici la Blaj, în stricta apropiere a mitropolitului Vancea, nu se cunoșteau motivele exacte pentru care arhiepiscopul blăjean s-a înfățișat singur împăratului. Și trebuie să-l credem pe Micu Moldovan, care era prieten și colaborator intim al lui Cipariu, marele prepozit capitular și — oficial! — întiiul sfetnic al mitropolitului.

⁹ Dorința lui Vancea s-a respectat cu strictețe. În pofida provocării *Gazetei Transilvaniei* (XLII, 1879, nr. 13): „Datoria noastră de publiciști ne îndeamnă a ne adresa către mitropolitul românilor gr.-catolici cu respectuoasa rugare, ca să binevoiască a afla un mod potrivit în care să aducă la cunoștința publică adevărata stare a lucrului în chestiunea deputațiunii bisericeii gr.-catolice și a reprezentățiunii acesteia la picioarele tronului Maiestății Sale”. „Lămuriri, însă — notează T. V. Păcățian, șocat, peste două decenii (*Op. cit.*, VI, p. 713) — nu s-au dat!”

¹⁰ Adnotată de Bariț: „1879; I. M. Moldovan, *Blaș*, 14/II; r[ăspuns] 16/II. *Obs[ervatoriul]* 11”.

XXXIII

Blaș, 25 febr.[1]879

P[rea] stimată domnule Bariț!

Într-una din epistolele precedenteți am zis cum că nu am auzit să vă fiți înțeles ca toți deputații să meargă deîmpreună și, adaug acum, să se înfățișeze deodată la Maiestate. Dară venind vorba aceea înainte și mai repezindu-se printre șire, pre mine m-a ros la animă ca să aflu cum stă lucrul acela.

210 Ieri am avut ocaziune de-a grăi cu e[xcelența] sa și [dacă] făcutu-s-a fost ceva înțelegere în respectul acesta și avizat-a pre metropolitul din Săbii despre ziua purcederei sale? Ex[celența] sa mi-a împărtășit aceste: „Vorbînd cu deputații de la S[ibi]u], a venit înainte că este de lipsă să ne grăbim cu mersul cit se poate mai tare. Atunci am întrebat: »Ce cugetați, pre cînd să fim acolo? și mi-au răspuns: «*Cel mult pre marția venitoare*». Aceasta s-a întîmplat marți, în 28 ian. Marția aceea venitoare era 4 februarie. După ce mi s-a spus răsplat ziua pre care să fim în Viena, eu am cugetat că nu mai e de lipsă nice o altă înțelegere. Am văzut numai ca pre ziua numită să fiu acolo”.

210° A plecat în 2 și, ajungînd la Pesta, a întrebat după deputațiunea gr.-or., însă spre mirarea sa a văzut că nu este acolo. Deci a telegrafat la Viena, de unde primind răspunsul că nu a sosit acolo, iară de altă parte avînd frică să nu ajungă prea tîrziu și sperare că întru aceea va sosi și deputațiunea de la S[ibi]u], s-a dus la Viena și a cerut audienție privată, carea cam cu / greutăți i s-a acordat, luni în 10 februarie. ¹

De aci urmează de sine că metropol[itul] V[ancea] a ținut strins termenul pentru purcedere. Alalte ce au intervenit, cu telegrama — am zis cu altă ocaziune — urmară din nepreceperea unui om restrins la căpătină ² și că lucru[ri] pendente cu totul de la intimplare nu vor avea loc în cumpăna oamenilor cu judecată.

211 Audienție privată și-a cerut, precum cuget eu, ca să poată grăi mai pre larg și să poată auzi una opiniune nepreocupată. ³ I-a succes de minune, incit dacă deputațiunea gr.-or. (deși avu de precursoriu pre violentul Tisza) fu primită și căpătă răspunsul cunoscut, aceasta este a se mulțami — iartă să-mi spun opiniunea liber, după datina mea — împregiurării că metropol[olitul] V[ancea] depusese / informațiuni al căror rezultat T[isza] nu l-a putut altera în ziua următoare. D-ta știi ce grosoloană este procedura unor bărbați de stat ai Ungariei față de naționalități...

211^p Apoi purcederea, criticată de oameni cari nu cunosc starea cea adevărată a lucrurilor și de oameni dedați a căuta nod în papură, a folosit cauzei. Purcederile de dincoace și de dincolo ⁴ se ajută și întregesc de minune una pre alta. Asemenea este și cu memorandumie. Cel de aici combate ideile moderne de la noi, pentru că lovesc temeliele pre cari a stat Ungaria pînă aci, nefăcînd osebite între naționalități, dezbate partea eclesiastică a cestiunei, ⁵ pre cînd cel de la S[ibi]u desfășură momentele culturale ale ei. ⁶ Ambe luate la un loc sunt un operat deplin, / care ilustrează cestiunea din toate punctele de vedere. Întreaga procedură și mediile folosite au fost pe deplin corespunzătoare, ce se vede și de acolo că ministrul T[refor]t în 11 era preste măsură întăritat. El știa cele petrecute în V[iena] și știa și aceea că deputațiunea gr.-or. este în drum spre V[iena]. Deci d-sa fu *très fort* ⁷ în expresiuni: „Ați mers să mă acuzați!“, ma nice vorbe mult mai aspre nu lipsea din gura d-sale, pînă ce pășirea rezolută a arhierilor noștri-l domoli și aduse la rațiune.

Chiar văz în *H.L. dorul Telegrafului* de a ști unde și în ce a amblat metropolitul V[ancea] cu episcopul Mihályi. Am auzit și pre alții zicînd să se publice memorialul ⁸ așternut de ex[celența] sa și răspunsul primit.

212 Ce se ține de memorial, ar fi de dorit și crez că se va / și publica la timpul său. Însă răspunsul dat în audienția *privată* ar fi necuvenință mare să se publice înainte de-a trece un șir de ani.

212^p Memorialul de aici este în minile regimului. De va avea gust, il va lua *Hon* ⁹ și-l va tipări. Dealtmîntre, după cum am aflat eu și ți-am fost împărtășit într-una din epistolele mele precedente, ex[celența] sa s-a întors liniștit prin răspunsul primit de la M[ajest]ate și întru cele din urmă, și prin conversațiunea cu T[refor]t. Suntem îndreptățiți a spera că, rămîinînd împregiurările normali, nu vom fi expuși pericolelor proiectate. ¹⁰ Pentru aceasta oameni cu prevedere matură de aici află cum că din partea noastră nu ar trebui să se intimple decamdată / nimic ce ar putea să întărite animele contrarilor și să-i facă a se grămădi în capul regimului. Atunci agitațiunea între noi, destinată a

înainta scopul nostru, ar produce chiar efectul contrariu. Din cauza aceasta, timpul nu se judecă oportun pentru publicarea nice a memoria-lului de aici, nice a adreșelor, de cari veniră și aici (între ele și de cele mai infocate de lege).

213 D-tale, ca la publicist, fără îndoială nu-ți place rezonamentul acesta și cu atît mai puțin-ți va plăcea dacă eu, spre întărirea celor zise, mai adaug una: considerări politice mai depărtate recer ca timpul prezente să fie scutit de exacerbări între noi și magiari, pînă cînd pu-tem spera salutare nutrînd cvasi-pacea existente. /

Așa e, domnule Bariț, că sum un mic tiran în toată forma? În loc de a-ți scrie ceva pentru foaie, îți răpesc timpul prețios cu cetirea unei epistole lunguțe și așa, fac să nu scrii nice d-ta.

*Sic fata tulere!*¹¹

Primește, domnule Bariț, manifestarea celei mai sincere vene-rațiuni de la al d-tale,

213^v I. M. Moldovan.¹² /

¹ O motivare posibilă a faptului că Vancea s-a dus la Viena fără colegul său de la Sibiu.

² Accidental cu George Vancea și cu telegrama lui Miron Romanul: vezi seris. XXXI și XXXII, n. 1.

³ Audiența privată presupune prezența numai a împăratului, fără sfetnici.

⁴ De la Blaj și de la Sibiu.

⁵ Vancea combate proiectul lui Trefort de pe pozițiile ierarhului catolic de rit oriental, în care limba ecleziastică este cea românească: „Pentru ierarhia noastră ecleziastică, limba română este chestiune de viață, condiție sine qua non“. Proiec-tul amenință, așadar, însăși constituția bisericii greco-catolice, și în ceea ce este ea catolică — locul învățătorilor români greco-catolici l-ar lua, conform prevederilor proiectului, orice cunoscător de limbă maghiară, de orice religie — și în ceea ce este națională, românească.

⁶ Argumentele lui Miron Romanul sînt mai ales de natură pedagogică: în-greunarea programei printr-o limbă străină în plus, slăbirea învățămîntului româ-nesc prin eliminarea învățătorilor români, știrbirea autonomiei învățămîntului con-fesional, maghiarizarea românilor etc.

⁷ „Foarte tare“.

⁸ Delegația de la Sibiu și-a cîștigat simpatia și încrederea opiniei publice și prin faptul că a dat publicității imediat după întoarcere textul memoriului pre-zentat monarhului (vezi *Reprezentatiunea deputațiunei române greco-orient[ale] în cauza proiectului de lege privitoriu la introducerea limbii maghiare în școalele poporale*, în *Telegraful Român*, XXVII, 1879, nr. 15, p. 58—59 și *Observatoriul*, II, 1879, nr. 12, p. 45—46). Blajul, dimpotrivă, a aminat mult publicarea memoriului lui Vancea și Mihali, intenționînd, poate, chiar să nu-l publice. Se tipărește, cam tîrziu, probabil sub presiunea opiniei publice, în *Observatoriul (Limba maghiară în școala poporale*: II, 1879, nr. 17, p. 65—66).

⁹ O greșeală greu de explicat: în 1879, ziarul maghiar *Hon* din Pesta nu mai apărea. Încetase în 1876.

¹⁰ Speranță care s-a dovedit iluzorie! În pofida acestor acțiuni, cît și a opoziției puternice pe care deputații români au făcut-o în ambele camere ale Parlamentului de la Pesta (vezi pe larg la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VI, p. 745—842), proiectul lui Trefort a fost promulgat în Camera deputaților la 24 mai 1879 iar în Camera magnaților în 25 mai, după ce încă în 22 mai fusese sancționat de împărat. Devenită lege (vezi textul în *Ibid.*, p. 843—845), mașinațiunea lui Tre-

fort a însemnat cea mai mare lovitură pe care a primit-o învățămîntul românesc din Transilvania în secolul al XIX-lea.

¹¹ „Așa a vrut soarta!“

¹⁴ Adnotată: „Răsp. 2 martiu, prin descrierea scenelor întîmplate aici în 28 II și 1 III“.

XXXIV

Blaș, 18/3 1879

Prea stimată domnule!

Epistola domniei-tale de alaltăeri a venit prea tîrziu. În cit pentru „Albina“¹, la care singură mă restrîng azi:

214 În săptămîna trecută cerculă pre aici proiectul de reforme subscris de Anania Trombițaș,² și fu subscris. Eu, din cauza unei tuse grele, sum cam restrîns în chilia mea, din care cauză numai duminică am aflat de el. L-am cetit și subscris, însă cu adausul că postul ce se proiectează mi se pare nefolositoriu. Părea că-mi spune cineva că aici este ascunsă una taină. Alalte, deși nu toate mi se par la locul său, le-am subscris, pentru că au de scop a mai țărături intru citva omnipotența direcțiunei. /

Mie, adecă, nu-mi vine la socoteală ca noi să formăm institutul cu banii noștri, și apoi direcțiunea³ să aibă dispunere nețărurită asupra lui. Direcțiunea să voteze la plăți bune, antieme grăsuțe, să încuviințeze spese încoace, spese încolo, iară acționarii să capete, comutînd toate la un loc, vreo 6% și, de altă parte, dacă vor avea lipsă de bani, să plătească la „Albina“ vreo 11% și mai bine.

214^v Știu eu apretui necesitatea unui atare institut și tot ce este împreunat și urmează din susținerea lui. Însă pentru aceea este iertat să cuget că, intru unele, ar putea fi, ar fi bine să fie almintre. Destul că aici lucrul s-a făcut. Poate că de eram eu neîmpedecat, mai mulți ar fi șters și despre sinecura ce se proiectează. Însă încă nu e nice un periclu. /

După statute, modificările propuse de acționari nu se dezbat în adunarea aceea în care se propun, ci numai în anul venitoriu. Nu știu, merge-va d. Trombi[taș], sau altul cineva, ca să le propună și, cu atît mai puțin, oare avea-va majoritatea? Dară aceea este cert că în anul acesta nu se poate face nimica meritoriu.

De aici nu știu, merge-va oarecine la adunarea proximă, sau nu va merge? Eu unul nu pot merge, că nu mă lasă școala. Voi da însă plenipoteție pentru 5 acțiuni ce posed, d-tale, și voi face cum vei cugeta mai bine.⁴

215 Despre altele, voi răspunde îndată ce-mi va trece răgușeala ce-mi veni preste tuse și mă împedecă să nu pot merge la locul cuvenit. /

Dacă aș fi fost cunoscut cu d. Mac Mahon⁵ l-aș fi întrebat: ce e cu mia? Numără-o sau așteaptă pînă va ploua cărnați pe piața Brașovului.

Însă am zis că de lucrurile acele ți-o scrie mai târziu, și pînă atunci te rog a primi încredințarea destinsiei venerațiunii cu carea sum al d-tale prea plecat,

215^v

I. M. Moldovan. /

¹ Ioan Micu Moldovan a fost „colectant“ de acțiuni pentru Blaj, al Băncii „Albina“ din Sibiu, despre care este vorba în această scrisoare. Vezi N. Petra Petrescu, *Monografia Institutului de credit și economii „Albina“*, Sibiu, 1897; V. Slăvescu, *Monografia Băncii „Albina“ din Sibiu*, Sibiu, 1919; Ioan Lapedațu, *Finanțe private în Ardeal, în Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, 1918–1928*, volum comemorativ, 1929; Teodor V. Păcățian, *Băncile românești în Ardeal și Banat*, Sibiu, 1936; Sabin Cioran, *Rolul băncilor române din Ardeal în pregătirea Unirii*, Brașov, 1942.

² Funcționar la Banca „Albina“ din Sibiu.

³ Din 1876, organele de conducere ale băncii „Albina“ erau: *adunarea generală, direcțiunea și comitetul de supraveghere*. La 1879, director executiv al „Albinei“ era inițiatorul și omul providențial al acestui important institut economic național, Visarion Roman. Mai făceau parte din direcțiune: Paul Dunca, Antoniu Meciioni, Ioan Hannia, Ilie Măcelariu, Vincențiu Babeș și alții.

⁴ Pentru zilele de 28–29 martie se anunțase Adunarea generală „ordinarie“ a Băncii „Albina“, în Sibiu, la sediul din strada Bayer nr. 1 (vezi *Observatoriul*, II, 1879, nr. 18, p. 72). Ordinea de zi era largă și bogată: 1. Raportul anual al direcțiunii și raportul comitetului de revizie; 2. Fixarea dividendelor; 3. Distribuirea sumei destinate pentru scopuri de binefacere; 4. Fixarea prețului mărcilor de prezență; 5. Alegerea a doi membri în direcțiune; 6. Alegerea comitetului de revizie; 7. „Modificarea acelor §§ din statute, cari se referesc la emiterea scrisurilor fonciari, în sensul articolului de lege XXXVI din 1876“. Cu aceste modificări de la punctul 7 nu era de acord Micu Moldovan, fapt pentru care renunță să participe la adunare, delegîndu-l în locul sau și al acționarilor săi pe Bariț. Vezi și *A șasea adunare generală ordinară a Institutului de credit și economii „Albina“*, în *Observatoriul*, II, 1879, nr. 23, p. 92; nr. 24, p. 97–98.

⁵ Nu putem identifica persoana pe care o onorează Micu Moldovan cu această poreclă.

XXXV

Blaș, 25/3 1879

Prea stimată domnule!

Ieri am comunicat epistola ultimă a d-tale. A fost ascultată cu cel mai viu interes. Primește mulțămintă.

Proiectul cel blăstemat ¹ a ajuns pe masa Dietei, de nu mă înșel, în ziua omioasă a revărsărilor Tisei. Din parte-mi, crez și acum că, de nu se făcea scotot, șansele lui de-a se vedea acolo erau mai puține. ² Regimul n-a putut suferi să se vadă blămat publice de români, cum n-a mai fost de nimeni. ³ Dar / acum suntem trecuți preste aceasta. Pînă va veni proiectul la dezbatere în Casa de jos, va trece mulțișor. ⁴

216

Cel pentru gimnasia este acolo din ianuarie 1878 și încă nu s-au apucat să-l prăvuiască măcar.

Despre cele de făcut în Casa de Sus ⁵ putem medita pre lung și larg. Timp este. Însă eu cred că atunci nime nu va lipsi de la postul său. ⁶

317

Alătur plenipotența pentru „Albina”⁷ și doresc reieșită cit mai bună acestui institut prea folositoriu.

Primește încredințarea destinsii venerațiunii, cu carea sum al d-tale devotat,

169

I. M. Moldovan. /

Ieri v-am trames 1 broș[ură] din indreptariul d-lui G. Pop.⁸ Mă rog să binevoști a o recomanda, că lipsa de un așa op este arzătoare.⁹ /

¹ Proiectul școlar al lui Trefort Agost (vezi scris. XXXI, n.4).

² Micu Moldovan se mai ține pe poziția lui Vancea din februarie 1879, când voia să păstreze discreție în legătură cu pașii făcuți la Viena împotriva proiectului de maghiarizare a școlilor. În februarie, din cauza felului deschis, sub ochii opiniei publice, cum a lucrat mitropolitul neunit de la Sibiu în aceeași problemă națională, Vancea fusese nevoit și el să dea un aspect public afacerii. Scandalul și tensiunea politică s-au accentuat și mai mult în lunile aprilie-mai, când atitudinea revoluționară a tuturor deputaților români din Camera deputaților de la Budapesta a imprimat o atitudine similară arhierilor din Camera magnaților.

³ Prin „regim” se înțelege aici guvernul maghiar de la Pesta, autorul proiectului din ianuarie 1879. În februarie, zierele maghiare atacă violent acțiunea mitropoliților români. Ziarul *Pester Lloyd* consideră drept o mare impertinență din partea celor doi, de a-i da împăratului sfaturi împotriva „consilierilor săi constituționali” iar *Pesti Napló* scrie: „Vom vedea noi în curând a cui vorbă valorează la curte mai mult, a lui Tiszá Kálmán, ori a episcopilor valahi?!”

⁴ Micu Moldovan se înșală: în 24 mai 1879, la o lună după această scrisoare, proiectul este promulgat de Casa de jos sau Casa deputaților de la Pesta.

⁵ Adică în Casa magnaților, unde, din partea românilor, aveau mandate de deputați regaliști arhierii români: mitropolitul Ioan Vancea și Miron Romanul, și episcopii greco-catolici din Oradea, Gherla și Lugoj și cei ortodocși din Caransebeș și Arad.

⁶ Într-adevăr, cind, în 13 mai 1879, proiectul lui Trefort ajunge în discuția Casei magnaților, patru din arhierii români iau cuvântul și critică temeinic fundamentele acestuia: mitropoliții Vancea și Miron Romanul și episcopii Victor Mihali de Apșa și Ioan Mețianu. Vezi cuvântările lor la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, VI, p. 816—842.

⁷ Pentru Adunarea generală a Băncii „Albina” din 28—29 martie 1879, cu care ocazie Bariț a fost ales membru în direcțiunea institutului. A deținut această funcție pînă la moarte, în 1892. Vezi și scris. anterioară, n.4.

⁸ Cartea lui Georgiu Pop, *Indreptar practic în toate afacerile finanțiale*, apărută la Blaj în 1879.

⁹ Adnotată de Bariț: „1879, mart. 25; I. M. Moldovan, Blaș; despre legea maghiarizării”.

XXXVI

Blaș, 30/5 1879

Prea stimat domnule!

Aseară am mers la d. Cipariu, precum fac adeseori, însă din implinire acum nu-l cercetasem mai de o săptămână. Și l-am aflat tare morbos. Pătimeste de ud, voiam să zic beșică, carea-i este inflamată de una afecțiune catarală ce, după spusa medicului care-l avem, poate deveni periculoasă.

218 „Mine, poimine, d. Bariț va merge desecur la București, zise d. Cipariu. Eu nu pot merge, ba nice nu pot scrie, precum vezi. Încunoștin/țeză pre d. Bariț despre aceasta, ca să știe și să spună la București cauza lipsei, chiar și a unei scrisori de la mine.“

Mă grăbesc, dară, a-ți scrie știrea aceasta neplăcută, cu acel adaus că, precum aflai aseară, d. Cipariu de marți jace în pat. Cazul cu atât e mai greu că, de la repausarea d-ru lui Stoia¹ numai un chirurg avem pre aici.

Primește, domnule Barițiu, asigurarea destinsiei venerațiunii, cu carea sum al d-tale serv,

218°

I. M. Moldovan.

¹ Ioan Stoia, medic blăjean.

XXXVII

Blaș, 4/10 1880

Prea stimate d-le redactor!

Vă trămet două notițe scurte,¹ cari să le aveți pentru cazul de nu ați primi de la altul, ce dispune de timp mai mult.

Totunadată vă trag atențiunea la bibliografia alăturată. Omul acela e amic, voiam să zic nu e inimic românilor.² Merită ca opurile dînsului, de interes mare pentru noi, să fie notificate în zuariile noastre.

Stimătoriu sincer,

219

I. M. Moldovan. /

¹ Este vorba de două recenzii ale unor lucrări de istorie scrise de cercetătorii sirbi Radoslav Radici și Emilian Radici, „notițe“ care au apărut în *Observatoriul* III, 1880, nr. 78, p. 313; nr. 79, p. 316; nr. 80, p. 320.

² „Omul“ era istoricul maghiar Torma Károly, arheolog notoriu, mai tirziu membru onorific al Astrei. Cu această scrisoare, Măcu Moldovan îi trimite lui Bariț o notificare despre apariția lucrării lui Torma Károly, *Repertorium ad literaturam Daciae archaeologicam et epigraphicam. Repertorium Dacia régiség és felirattani iradalmához*, apărută în editura Academiei Ungare de știință, Budapesta, 1880. Notița apare sub titlul *Bibliografie* în *Observatoriul*, III, 1880, nr. 78, p. 312.

XXXVIII

Blaș, 17/9 [1]881

Prea stimate domnule!

Azi s-au conferit stipendiile. Ca să nu stați mult așteptind după răspuns, vă comunic că clientul d-voastre n-a fost împărțășit, din cauză că dînsul e născut în Comitatul Sătmarului. Aceasta a spus-o referentul cînd l-am interpelat în ședință. Și stipendiile de aici toate sunt apriat, numai pentru Transilvania și „părțile“ împreunate cu ea¹,

220

Dacă d-voastre știți desecur că e născut în Transilv[ania], / și nu, în Comitatul Sătmarului, mă rog să-mi indicați locul nașterii și comitatul de care se ținea după împărțirea vechie, că voi face uz de cazul acesta.

Îmi pare foarte rău că nu v-am putut șerbi după dorință și nu am putut folosi unui tânăr atit de demn de ajutoriu.

Primește, prea stimată domnule, salutări cordiale,
Stimătoriu sincer,

220^u

I. M. Moldovan m.p. /

¹ Despre repartizarea burserlor pe anul școlar 1881/1882, la Gimnaziul din Blaj, unde Micu Moldovan era director.

XXXIX

Blaș, 6/2 [1]882

Prea stimată domnule !

La epistola domniei-tale din 1 am onoare a răspunde următoarele:

Corpul profesoral de la gimnasiu avea esmisă una comisiune carea să elaboreze una reprezentațiune nouă cătră ex[celența] sa metropolitul, în cauza proiectului de lege ucizătoriu de gimnasia și alte școale medie nemagiare. ¹ Comisiunea aceasta a ripostat în 1 și 2 ale curentei și reprezentațiunea corpului profesoral s-a așternut ex[celenței] sale în 3 ale curentei.

222 De mai înainte aflasem cum că ex[celența] sa este nu numai decis, dară și pregătit a păși în Casa magnaților și în contra acestui, ² / cu acea rezoluțiune și energie cu care a combătut legea despre școalele poporali.

Vineri s-a ținut ședința consistoriale în care s-a dezbătut întrebarea: să se facă reprezentațiune, și cătră cine, ori să pășească numai în Casa magnaților, în contra proiectului? Deși, pentru alternativa a doua erau momente grave, în fine s-a decis ca să se trâmătă reprezentațiune la corpul leg[islativ]³. Toate erau pregătite de ex[celența] sa de mai înainte, deci numai cit s-a vărsat în formă și purizat. Expedarea se va fi făcut simbătă ori duminică, ieri.

Așa stăm cu cestiunea aceasta.

222^u Regret că nu m-am reflex / tat că aceea este act public, prin urmare să se și publice. Dară lucrul se poate îndrepta: reprezentațiunea aceea se poate căpăta de la d. Roman și, ca lucru pus pre masa Dietei, ~~se poate publica. Este mai bine ca publicarea să se facă de aici:~~ că noi suntem cu peri de lup.

Cu grabă ți-am scris aceste, ca să cunoști decursul lucrului. De se va fi schimbat ceva în lucru, nu voi lipsi a te aviza cu poșta de mine.

Primește salutări din animă. Al d-tale stimătoriu sincer,

223

I. M. Moldovan. /

¹ Ceea ce se întimplase în 1879, prin articolul de lege XVIII referitor la introducerea limbii maghiare în școlile populare (vezi scris. XXI, n.1), se prefigura acum ca un mare pericol pentru gimnaziile și școlile medii românești. Autorul noului proiect era același ministru Trefort, care l-a înaintat Camerei la sfârșitul anului 1881 iar

aceasta, la rindul ei, unei comisii școlare spre „cenzurare“, la începutul anului 1882. Cu toate insistențele lui Trefort, comisiunea parlamentară a respins proiectul cu 7 voturi contra 5. Dar el va fi repus pe tapet un an mai târziu, în 5 martie 1883, și va ajunge lege în mai 1883, după votarea lui și în Casa magnaților (vezi Teodor V. Păcăția n, *Cartea de aur...*, VII, Sibiu, 1913, p. 73—133).

² În 1879, mitropolitul Vancea se ridicase, ca deputat în Camera magnaților din Dieta de la Pesta, împotriva proiectului privind școlile populare (Teodor V. Păcăția n, *Op. cit.*, VI, p. 816—824). De data aceasta, însă, arhiereul blăjean n-a mai îndrăznit să ridice glasul, rămânind ca nefastul proiect să fie combătut doar de mitropolitul neunit Miron Romanul, dar și de către acesta doar pe puncte, nu în general (*Ibid.*, VII, p. 120—133).

³ Blajul a făcut într-adevăr o astfel de „reprezentățiune“ sau protest împotriva noului proiect al lui Trefort. Protestul a fost trimis deputatului Alexandru Roman, care l-a prezentat Dietei în 9 februarie 1882. Vezi textul protestului la Teodor V. Păcăția n, *Op. cit.*, VII, p. 87—94.

XL

[Blaj] 1/12 [1]882

Prea stimat domnule!

Am înțeles că din cartea cea „afurisită“ se face și edițiune franceză,¹ ca toată lumea să se molipsească de învățăturile acele, îndreptate în contra sistemului principatului, ca să nu zic altfeli.

De e așa, te rog să lași a se expeda 2—3 ex[emplare] d-lui Bianu,² carele și el este un „afurisit“, și la moment se află în Paris, Place du Pantheon, 9, întors de la I[ondra], unde a cercetat pre luminăția-sa beiu de Samos.³

Gratulare și urări de fericire,

I. M. Mold[ovan]. /

[Adresa:] Onorabilele domn *Georgiu Bariț*, membru al Societății Academice. *Nagyszeben*.

¹ „Cartea cea afurisită“ = *Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibiu în zilele din 12, 13 și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune*, Sibiu, 1882. Autorul acestui memorial, care se consideră un preludiv al *Memorandumului* de la 1892, este George Bariț (vezi Teodor V. Păcăția n, *Cartea de aur...*, VII, Sibiu, 1911, p. 32—34; Vasile Netea, *Istoria Memorandumului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947; Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, 1968, p. 146—149; Liviu Maior, *Le Memorial de 1882 et son echo en Europe*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 1969, nr. 2, p. 283—285; Șerban Polverejan și Nicolae Cordoș, *Miscarea memorandistă în documente (1855—1897)*, Cluj, 1973, p. 29—31). *Memorialul* era destinat popularizării cauzei românilor în Europa, de aceea, încă de la început, a fost editat în trei limbi: română, maghiară și germană. În 1883, el se tipărește, la București, în Editura Academiei Române pe care o conducea Petre Ispirescu, în traducere franceză. Traducătorul e publicistul Bonifaciu Florescu (vezi Ioan Chindriș, *Un urmaș al lui Bălcescu. Bonifaciu Florescu și Memorialul transilvănean de la 1882*, în volumul *Bălcescu și Transilvania*, Bălcești pe Topolog—Cluj-Napoca, 1976, p. 135—147. Bariț a intenționat traducerea *Memorialului* și în limba italiană, luind în acest sens legătura cu scriitorul și publicistul Bruto Amante, filoromân notoriu și director al publicației *Confederazione Latina* (vezi Nicolae Lasca, *Un document inedit privitor la Memorialul din 1882*, în *Sub semnul lui*

Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu, Cluj, 1974, p. 377–381), dar traducerea nu s-a efectuat.

² Ioan Bianu.

³ Adică Ion Ghica, aflat la Londra – între 1881–1888 – în calitate de ministru plenipotențiar al României.

XLI

Blaș, 7/1 [1]886

Prea stimată d-le Bariț!

Ex[celența] sa părintele nostru metropolit¹, indemnat de simțul său de-a face bine unde numai poate și cugetă că se cuvine, mi-a străpus 500 fl. ca să-i trămit d-tale.

Cu plăcere împlinesc mândatul ex[celenței] sale, alăturînd aici darul dinsului și doresc ca mica aceasta surprindere să te afle în deplină sănătate.

Stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan. ² /

225

¹ Ioan Vancea. Banii dați de mitropolit erau pentru tipărirea lucrării lui Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, al cărei prim volum va apărea în 1889, la Sibiu.

² Adnotată: „1886; Ioan M. Moldovan, canonic; Blaș, 17 ianuarie; răsp. 11/I; mitropolitului, în 5 sept. 1886“.

XLII

Blaș, 7/1 1891

Prea stimată domnule Bariț!

Ex[celența] sa părintele metropolit s-a aflat indemnat a-ți trimite 200 fl. cu cari să te ajuți la scoaterea volumului al 3 a din istorie. ¹ Ți-ar fi trimis mai mult, dară astă dată nu merge. Știi d-ta că și domnii cei mari, aorea, sunt restrinși în cele financiale. La părintele nostru acum ușor se poate explica „fluxul“, de ce oră venitul regalelor, de vreo 9.000, i-a încetat de un an și despăgubirea nu mai vine.

Poftesc An Nou ferice! Și, înainte de toate, sănătate! Stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan. /

227

¹ *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, Sibiu, 1891. Mitropolitul Vancea îi mai trimisese lui Bariț 500 de florini, în 1886, tot pentru istoria sa (vezi scris. anterioară, n.1).

XLIII

Blaș, 4/11 [1]891

Prea stimată d-le Bariț!

Mulțămesc lui D-zeu că te-a ținut în viață și ți-a ajutat ca să poți termina și volumul al III din *Istoria Transilvaniei*, ¹ a cărei însemnă-

322

tate este foarte mare pentru noi toți, iară cu deosebire pentru generațiunea nouă cuprinsul ei este foarte instructiv.

229 Nu e vorbă, vor fi oameni cari să bage de vină la unele și altele, dară aceasta nu pre un bărbat dosădit și frământat de valorile vieții publice — precum ești d-ta — l-a altera. / D-ta, cu drept cuvint, vei zice: *Alias ego vidi ventos, alias animo prospexi procellas*,² și vei merge înainte, precum ai făcut totdeauna.

Iară eu-ți poftesc ca încă mult să fii între noi și să poți lucra pentru neamul nostru. Deci nu-ți acceptez *Rămasul bun*³ din fruntea volumului acestuia.

229^v Cu acestea trec la cuprinsul epistolei ultime a d-tale. Exemplariile trimise⁴ le-am folosit și împărțit conform dispozițiunei d-tale.

Excelenția-sa mulțamește pentru atențiunea binevoitoare. Eu, asemenea. De la institute va urma mulțămită pre calea sa.

Ca să implinesc dorul ferbinte al celor de aici de-a ajunge în posesiunea opului d-tale, alături:

100 fl. pentru ex[emplarele] din tom. III, legat, cite să vină după condițiunile prospectului; cele gratuite vor merge în locul convenit;

28 fl. pentru 2 ex[emplare] complete.

128 fl. și te rog a dispune ca toate aceste să mi se expedeze cit mai curind.

Vă salut din inimă. Stimătoriu sincer,

I. M. Moldovan.⁵ /

230

¹ Vezi scris. anterioară, n.1.

² „Altfel am văzut eu vînturile, altfel am simțit cu inima furtunile“.

³ În fruntea celui de al treilea volum al istoriei sale, Bariț, în loc de prefață, atașează un cuvint către cititori, intitulat *Contimporanilor mei de rămas bun*. Titlul surprinde ceva din melancolia elegiacă a bătrînelui corifeu transilvănean, care-și simte sfîrșitul aproape (va înceta din viață în aprilie 1893), dar conținutul cuvintului nu este nicidecum sentimental. E o profesiune de credință a istoricului contemporaneist, în fața căruia stau piedici grele: „interese de familie, aroganța unora, vanitatea personală și fantasia prea înfocată a altora“. Cuvintul se încheie cu speranța ca lucrarea „va folosi publicului român, cu care am trăit și am îmbătrînit în două generațiuni întregi“. „Bun rămasul“ lui Bariț poartă data de 30 octombrie 1891. Avea aproape 80 de ani.

⁴ *Din Părți alese...*, vol. III.

⁵ Adnotată: „4 nov. 1891; I. M. Moldovan, Blaș; cu 128 fl. v.a.; răs.p. 8 nov.“

INDICI*

* Referințele din textul scrisorilor și documentelor reproduse în studii și note sînt indicate cu cifre *cursiv*.
Indicii au fost întocmiți de Ioan Chindriș.

INDICE DE NUME

A

- Abdul, poreclă a lui Andrei Șaguna, 197, 210, 220, 220, 233, 235
Adamescu, Alexandru, 84, 88
Agârbiceanu, Ioan, 264
Ahmed II, sultan turc, 93, 96
Ahmed III, sultan turc, 93, 94
Albu, Nicolae, 95
Alduleanu, Ioan, 117, 128, 143, 174, 179, 180, 181, 182, 186, 198, 202, 205
Alduleanu Munteanu, Eugenia, conducătoarea femeilor române din Oravița, 250, 256
Alexandru, Grigore, 74
Alecsandri, Vasile, V
Alexandru, semnătură a lui Alexandru Papiu Ilarian, 63
Alexi, Artemiu, Publiu, 101, 102
Alexi, Ioan, 117, 198
Alpini, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Alpini, Izidor, canonic și prepozit din Blaj, 60
Alpini, Teofil, 33, 34, 42
Amante, Bruto, 321
Anderco Homorodeanul, Ioan, canonic greco-catolic din Gherla, 277
Andrássy Gyula, prim ministru al Ungariei (vezi și Andrașu), 206, 208, 213–214, 216, 276, 277, 278, 283
Andrașu, vezi Andrássy Gyula, prim ministru al Ungariei
Andrei, părintele, vezi Șaguna, Andrei
Andreica, Mihail, revoluționar și patriot din Munții Apuseni, 232, 233
Anghelescu, Mircea, 1
Anghial, Dimitrie, paroh din Fornadia, 39
Anghial, Ignatie, 38
Angyal, „un preot“, 42
Antonelli, Ioan, 68, 82, 223, 232, 233, 241, 260, 264, 270, 274, 280–281, 284, 288, 306
Apor Károly, baron, președintele Tablei Regești din Tirgu-Mureș, 141, 141, 232, 234
Aranyosi, Petru, intelectual român din Munții Apuseni, 15, 20
Archimăndrescu, poreclă a lui Nicolae Popea, 239
Aristide, 59

Aronovici, Constantin, președintele Societății literal-sociale „România“ din Viena, 228
 Arsenoae, Lința, mătușă a lui Vasile Pop, 51
 Asachi, Gheorghe, 48
 Attila, conducătorul hunilor, 144
 Aurelian, împăratul roman, 262
 Axente Sever, Ioan (vezi și Axintea; Sever; Ioane), VI, 61, 63, 74, 75, 107, 117, 117—119, 119, 125, 125, 129—130, 130, 143—144, 143—144, 155, 157, 163, 163, 170, 172—173, 178, 180, 191, 191, 193, 195, 198, 232, 234, 236, 236—237, 243, 244, 246, 263, 282
 Axente, Vasile, fratele lui Ioan Axente Sever, 72
 Axintea, vezi Axente Sever, Ioan

B

B., vezi Brote, Eugen ●
 Babeș, Vincențiu (vezi și Vikentie), VI, 61, 66, 69, 76, 76—77, 92, 93, 104, 107—108, 110, 142, 143, 147—149, 148, 206, 232, 245, 246, 252, 253—254, 289, 299, 317
 Bach, Eduard, prim ministru austriac, 171
 Baiazid II Vieli, sultan turc, 90, 90
 Baich, familia din Banat, 229
 Baich (Baik), aristocrat din Banat, 226
 Baich, Ivan, nobil din Torontal, 229
 Baich, Milan, nobil din Coroș, 229
 Baich, Miloș, aristocrat bănățean, 229
 Baiculescu G., 291
 Baiulescu, Bartolomeu, 250
 Baldi, Lazăr, fruntaș român din Cluj, 244, 248
 Balea, Anghel, intelectual din Munții Apuseni (vezi și Bálya, Angelus), 15, 39
 Balea, George, notar din Bistra (vezi și Bálya, Georgius), 19, 20
 Balint, Carolina, soția lui Simion Balint, 104, 256
 Balint, Scarlat, vărul lui Iosif Hodoș, comerciant din București, 104
 Balint, Simion, VI, 46, 61, 65, 170, 193, 195, 223, 232, 232, 245, 246, 274, 275, 292—294
 Balomiri, Ioan, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta din Pesta, 203, 205, 213, 215—216
 Balomiri, Simion, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, 213, 215—216
 Bals, Teodor, boier din Moldova, 65
 Bálya, Angelus, vezi Balea, Anghel
 Bálya, Georgius, vezi Balea, George
 Bánffy Miklós, 169
 Barac, Ioan, 12, 14, 16
 Barbă-Mare, poreclă a lui Andrei Șaguna, 214, 217, 233
 Barbolovici, Alimpiu, vicar greco-catolic al Silvaniei, 276, 277, 309.
 Bardoși, George, fruntaș român din Transilvania, 137
 Baritz, Georgius, vezi Bariț, George
 Bariț, Aurelia, fiica lui George Bariț, vezi Vlad, Aurelia

Bariț, George (vezi și **Baritz; Baritz, Georgius; Georgie**), III, V–VIII, 2–3, 5–10, 12, 12, 14, 16–18, 16–17, 19–23, 20–21, 23–24, 25, 27–28, 27–29, 30–31, 30–32, 34–36, 37–39, 42–46, 46–47, 48–50, 50–51, 52, 54–55, 57–59, 57–58, 61–71, 73, 74, 75–78, 76–77, 79, 81–83, 82–84, 85–86, 86, 88, 88–92, 90, 93–94, 94, 96, 96–97, 98, 99, 99–100, 100, 102–104, 103, 106–115, 114–115, 117–118, 121, 123, 123, 133–134, 136, 140, 143–144, 146, 148, 148–150, 153–154, 156, 158–159, 159, 161–165, 162–166, 169, 173–177, 178, 180, 182, 185, 187, 188, 189, 191–192, 195–198, 204–205, 207–208, 210, 210–211, 214–215, 217–225, 228–230, 232, 234, 237–241, 243, 243, 246–247, 250, 253–256, 258, 264, 268–274, 269, 279–281, 283, 283–285, 287, 289, 291, 292, 293, 295, 296, 299–300, 300, 302, 305, 307–308, 309, 310, 313, 315, 317–319, 319, 321, 322, 321–323

Bariț, Ieronim, 165, 230

Bariț, Maria (vezi și **Velisar, Maria**), soția lui **George Bariț**, 57

Barițiu, George, vezi **Bariț, George**

Bartalis Em., librar din Pesta, 225

Batthyány Lajos, prin ministru revoluționar al Ungariei la 1848–1849, 123–124, 168

Bădilă, Ioan, jude subcercual, 165

Bădilă, Ioana, 256

Bălcescu, Nicolae, V, 57, 306, 307–308

Bărnăuțiu, Simion, VI, 32, 35, 61–62, 64–65, 169–170, 173, 308–309, 309

Bătrineanu, Alexandru, prefect revoluționar la 1848, 63

Bărseanu, Andrei, 263

Begnescu, Nicolae, profesor de muzică la Blaj și compozitor, 193, 195

Béldi, grof ungar, 107, 124

Bem, Iosef, 64, 169

Bethlen Gergely, 169

Bianu, Ioan, 264, 321, 322

Bilțiu de Iood, Ștefan, protopop greco-catolic al Maramureșului, 276, 277

Bistrai, Iosif, vicejude nobiliar la Zlatna, 19, 20

Blasianu, Octavian, student român din Viena, 250

Blășanu, Alimpiu, profesor din Blaj, 279

Blășanu, Ghedeon, profesor din Blaj, 306

Bob, familia, 42

Bob, Ioan, episcop, 6, 74, 268

Bobb, Ioan, translator gubernial la Cluj, 73, 74

Bodea, Cornelia, 73–74

Bodnár Lajos (vezi și **Bodnar, Ludovicus**), profesor din Zlatna, 53, 59, 60

Bodnar, Ludovicus, vezi **Bodnár Lajos**

Bohățel, Alexandru, 66, 111, 117, 136, 138–139, 138, 140, 144, 144, 152, 154, 176, 198, 202, 205, 208, 212, 213–214, 214

Boer, Alexandru, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Boér Farkas, 122

Boer János, vezi **Boeriu, Ioan**, fruntaș român din Munții Apuseni

Boeriu, „din Ludoșul Cîmpiei“, 232

Boeriu, Ioan, fruntaș român din Munții Apuseni (vezi și **Boér János**), 194, 195

Boeriu, Moise, 305

Bogdan, Ioan, paroh neunit din Mada, 19, 20

Bogdan-Duică, Gheorghe, 16, 61

Boiu, Zaharia, 100, 101, 254, 261
 Bolintineanu, Dimitrie, V
 Bolliac, Cezar, V
 Bologa, frații, 138
 Bologa, Iacob, 78, 109–110, 117, 130, 130, 139, 139–140, 142, 143–144, 144, 146, 152–154, 154, 155, 157, 165, 173, 185, 186, 195, 196, 197–198, 205, 217–218, 221–223, 232–233, 239, 240, 254, 304, 305
 Bologa, Valeriu P., fiul lui Iacob Bologa, 165, 165
 Bonfinius, Antonius, cronicar ungur de origine italiană, 265
 Bonis Sámuel, deputat maghiar în Dieta de la Pesta 214, 216
 Borcea, dr., 305
 Borcia, Ioan, fruntaș român din Sibiu, 235, 237, 295
 Borlea, familia din Zarand, 66
 Borlea, Sigismund, fruntaș român din Zarand, 66, 68, 93
 Botezan, Ioana, 260
 Bran, Zaharie, avocat din Blaj, 306
 Bran de Lemeni, Ioan, 123, 128, 128, 130, 144, 144, 167, 184, 186, 223, 232, 233, 283
 Brăteanu, Gheorghe, 305
 Brătianu, personaj neidentificat, 269
 Breazu, Ioan, 61–62, 66, 70
 Briareu, personaj mitologic, 58, 59
 Brote, Aurel, 254
 Brote, Eugen (vezi și B.), 304, 305
 Brukenthal, consilier gubernial sas, 107, 124
 Bucșa, George, profesor din Blaj, 279
 Budai-Deleanu, Ioan, 1
 Buffon, Georges-Loius Leclerc, 30
 Bunea, Augustin, 247, 268, 300
 Burlă, V., 289
 Busching, librar din Viena, 164
 Buteanu, Ioan, prefect revoluționar la 1848, 62, 71
 Buteanu, Vasile, 136, 138

C

Candiano-Popescu, Alexandru, 229
 Candra, Ana, soția lui Ioan Candra (vezi și Staba, Ana), 95
 Candra, Ioan, om de cultură din Sibiu, 94, 95
 Cantemir, Dimitrie, VII, 70, 70, 83, 86, 89, 89–90, 93, 101, 97–98, 98–99, 100.
 Carada, Eugeniu, 217, 228
 Caragiani, Ioan, 298
 Castore Gemenul, pseudonim al lui Iosif Hodoș, 65
 Catilina, 143, 143
 Catone Censorul pseudonim al lui Alexandru Roman, 82, 280
 Ceaclani, familie din Vilcele, 164
 Cepescu, Barbu, negustor din Brașov, 57
 Cepescu, Nicolae, negustor din Brașov, 5, 57

Cermena, Petru, fruntaș român din Banat, 182
 Cernești, M.S., 96
 Chiffa, Grigore, protopop greco-catolic al Clujului, 244, 248
 Chindriș, Ioan, III—IV, 62, 73, 283, 287, 300, 321
 Chiorean, Ioan, 61—62, 64, 66, 69
 Chirilă, Ilie Ștefan, profesor din Blaj, 298, 300, 306
 Christotsán, Joannes, vezi Cristocean, Ioan
 Cicero, Marcus Tullius, 55, 143
 Cioran, Sabin, 317
 Cipariu, Timotei (vezi și Țipar), V—VII, 2—3, 5, 9, 11—12, 12, 20—22, 25, 25—26, 27, 28, 31, 31—33, 34, 35, 40, 41, 43, 45, 55, 60, 88, 94, 95, 104, 123, 124, 146, 165, 170, 260—262, 266, 269—270, 272, 272—273, 288, 289, 291, 296, 298, 298—300, 300, 302, 303, 303, 305, 306, 307, 309, 311, 311, 313, 318—319
 Cipăianu, George, III, 20, 135, 165
 Circa, funcționar metropolitan la Blaj, 307
 Ciurcu, N.T., fruntaș român din Brașov, 250
 Ciurdariu, Ana, IV
 Ciurea B., Aurelia, 256
 Cimpeanu, Ioan, 5, 57
 Cirla, Eufrosina, conducătoarea femeilor române din Alba-Iulia, 250, 256
 Cirla, Mihail, fruntaș politic român din Transilvania, 244
 Clain, Inochentie, vezi Micu, Inochentie
 Clain, Samuil, vezi Micu, Samuil
 Codru-Drăgușanu, Ioan, 61, 222
 Columb, Cristofor, 59
 Comșa, Dimitrie, 305
 Comșa, Nicolae, 20, 260, 265, 300
 O'Connell, Daniel, 179, 180
 Conradsheim, „baronul“, 185
 Constantin, Ioan (vezi și Coste), 159, 159
 Constantiniano, grafie greșită a numelui lui Constantin cel Mare, 85
 Corcheș, Nicolae, fruntaș politic din Munții Apuseni (vezi și Korkes, Nicolaus,) 15
 Cordoș, Nicolae, 321
 Cornea, Paul, 1—2
 Corneanu, C., 247
 Coroianu, Iuliu, 277
 Coroianu de Coruieni și Vima Mică, Demetriu, canonic din Gherla, 276, 277
 Cosma, Maria, 256
 Costache, Veniamin, 4
 Coste, vezi Constantin, Ioan
 Coste, Anghel, paroh neunit din Almașul Mare, 22, 22
 Coste, Ioan, negustor din Brașov, 130
 Coste, Ioan, profesor din Blaj, 4
 Crainic, George, inspector șpanal din Baia de Arieș, 12, 13, 23, 38, 38
 „Craiu Munților“, supranume al lui Avram Iancu, 171
 Cristea, Nicolae, fruntaș politic, redactorul „Telegrafului român“, 242, 243, 254
 Cristocean, Ioan, capelan din Bistra (vezi și Christotsán, Joannes), 19, 20

Crupenschi, Gheorghe, 49
Csato, Ludovic, din Blaj, 307
Cserei Mihály, cronicar maghiar din Transilvania, 268, 269
Cuza, Alexandru, Ioan, 179

D

Damon, personaj din *Ecloga* lui Timotei Cipariu, 95
Dan, Mihail, 247
Danila, poreclă a lui Andrei Șaguna, 178
Darabant, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Deák Ferencz, om politic ungar, 204, 206, 210
Decei, Aurel, 169, 237
Densușianu, Aron, 82, 172, 223, 232, 233, 242, 243, 245, 246, 250, 263
Diaconovici, Corneliu, 46, 63, 78, 97, 105, 108
Diamandi, Manole, negustor și fruntaș român din Brașov, 249, 250, 255, 255
Dimitrie, vezi Moldovan, Dimitrie
Dobo, „jurist“, 181
Dobokai Antal, funcționar la Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena, 145, 146
Dobra, Petru, prefect revoluționar la 1848–1849, 71
Dobran, Ioan, agent imperial de origine română, 174, 181, 182
Dobrjanski, Adolf, fruntaș politic rutean, deputat în Dieta de la Pesta, 67, 204, 206
Doda, Traian, general român din Banat, 93, 245, 247, 253, 253
Domșa, George, fruntaș român din Transilvania (vezi și Domzsa, George), 117, 119–120, 120–121, 125–126, 125, 198
Domzsa, George, vezi Domșa, George, fruntaș român din Transilvania
Donat, personaj liric, 54
„Don Quichotte al curățirii limbii românești“, peiorativ acordat lui Gheorghe Săulescu, 41
Dorgo, Gavril, fruntaș român din Transilvania, 107, 124, 124
Dracula, voevodul, 50, 50
Dragomir, Silviu, 64, 75, 147, 167
Dragoș, Ioan, deputatul kossuthian ucis la Abrud în 1849, 74–75, 75
Dragoș, Ioan, student român din Pesta, 250
Dragoș, Pavel, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
Drăgescu, Ioachim C., 229
Drăghici, Melchie, protopop născut din Timișoara, 253, 264
Droc, Ioan, 305
Dr. P., pseudonim al lui Vasile Pop, 25, 27
Dunca de Sajó, Paul, 42, 43, 123, 123, 128, 128, 143, 174, 186, 198, 305, 317

E

Egen Pașa, guvernator turc, 96
Elecheșiu, Grigore, 244
Elekes, Ladislau, avocat din Abrud, 65

Elia, vezi Măcelariu, Ilie
Elisabela, Carmen Sylva, regină a României, 257
Elisabeta Amalia Eugenia, împărăteasa Austriei, 154
Eminescu, Mihai, 70, 229, 299
Enescu, N. C., 41
Engel, Carol, IV
Eötvös József, politician ungar, ministru al culturii, 274
Esterházy Antal, ministru ungar, 168

F

Fabian Bob, Vasile, 4, 8, 40, 42, 47, 48, 52–53, 53, 55, 55, 58, 59
Fabritius, Iosif, medic din Braşov, 77, 78
Fargó, Dumitru, semnatar al *Pronunciamentului de la Blaj*, 217
Farkas, Johanna, vezi Moldovan, Johanna, soţia lui Dimitrie Moldovan
Fălcoianu, I., 69
Fătu, Anastasie, 86, 285, 286
Fekete Negruţiu, Ioan, canonic din Blaj (vezi şi Negru), 66, 236, 237, 268, 276, 295, 306
Felmet, circiumar sas din Miercurea, 215
Ferdinand I, Împărat al Austriei, 123
Fetti, Spiridon, fruntaş român din Transilvania 117, 129–130, 130, 137, 153, 155–156, 157, 198
Filep, Ana, conducătoarea femeilor române din Abrud, 250
Filip, George (vezi şi Fülep), 181, 193, 195, 298
Filipciuc, Vasile, 291
Filipescu, Mitiţă, 57
Filtsch, Samuel, librar şi editor din Sibiu, 101, 260, 271–272, 280, 302
Fleşer, Nestor, paroh din Mercurea, 170
Floare, personaj literar, 49
Florescu, Bonifaciu, 321
Florian, Aron, 29, 30, 31, 32, 46, 49, 170
Fociovici, D., negustor român din Braşov, 250
Fodor, Nicolae, paroh în Bistra, 27, 28
Fogarasi Boér Miklós, jurat din Abrud, 39, 39
Folliot de Creneville, Ludwig, guvernator al Transilvaniei, 146
Forgács Antal, cancelar al Ungariei la Viena, 107
Francisc Iosif I, 154, 217
Frank, Johann Peter D. M., criminalist austriac, autor de cărţi juridice, 27
Fricke, H., ginerele lui Pavel Vasici, 242, 243
Frincu, Amos, 185
Frincu, Teofil, 242
Fülep, vezi Filip, George

G

Gal, Ana, conducătoarea femeilor române din Abrud, 250
Gál, I., deputat maghiar, 122, 122
Gal, Iosif, fruntaş român din Transilvania, 78

Galgoși, Paul, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Galilei, Galileo, 59
 Găetan, Nicolae, 176, 223, 229, 232, 233, 243, 245, 246
 Geanli, vezi, Genilie, Iosif
 Genilie, Iosif (vezi și Geanli), 29, 30, 44
 Georgescu, Ioan, istoric, 64, 256, 268, 284, 309, 313
 Georgie, vezi Bariț, George
 German, Ioan, elev din Blaj, 278
 Giuseppe, poreclă, vezi Hodoș, Iosif
 Gherasim, Arcadie, 307
 Gherman, Ioan, profesor din Blaj, 279
 Ghețe, Vasile, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Ghica, Alexandru Dimitrie, 34, 35, 57
 Ghica, Dimitrie Grigore, 250
 Ghica, Ion, 261, 322
 Giuseppe, vezi Hodoș, Iosif
 Gligor, jude în satul Cârpeniș din zona Sibiului, 169
 Gojdu, Emanuil, 107, 132, 134, 206
 Göbl, F., tipograf din București, 96, 97, 98–99
 Gött, Johann, primar al Brașovului, 250
 Gött, Johann, scriitor și editor, 13, 14, 28, 40, 59
 Grama, Alexandru, profesor din Blai, 298, 299
 Gray, Thomas, I
 Grigore Nazineanu, 274
 Grimm, Joseph Andreas Ritter von, profesor german din Sibiu, 149, 150, 156
 Grois, Gustav, vicepreședinte al Gubernului Transilvaniei, 204, 207
 Groze, Ștefan, elev din Blaj, 278
 Gruber, Benedict, student la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Grün, consilier sas, 107, 124
 Guma, „neguțătoriu“ din Sibiu, 45, 50–51, 53
 Gurban, Constantin, deputat român din Zarand, 66
 Gündisch, Konrad, IV

H

H., prescurtarea numelui lui Horváth István, 119
Habsburgii, vasa domnitoare, 46, 124
 Haller Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 208
 Hammer – Purgstall, Iosif, istoric german, 85
 Hanea, Ioan, vezi Hannia, Ioan
 Hania, Ioan, vezi Hannia Ioan
 Hannia, Ioan (vezi și Hanea Ioan, Hania Ioan), 156, 157, 174, 192, 192, 197, 198, 218,
 221, 223, 232, 237, 254, 317
 Hannia, Maria, soția lui Ioan Hannia, 256
 Hareta, „cocoana“, din Brașov, 255
 Harșianu, Ioan, 305
 Hasdeu, Alexandru, VII

Hasdeu, Bogdan Petriceicu, V, 67
 Hatvani Imre, maior ungar la 1848—1849, 74—75, 75
 Haynald Lajos, demnitar bisericesc romano-catolic, 122, 127—128, 185, 185—186
 Heliade Rădulescu, Ion, 9, 14, 21, 29, 33, 40, 41, 43, 55, 56, 58, 84, 86
 Herbert, consilier gubernial sas, 107, 124
 Herbst, Eduard, om politic austriac, 159
 Hitchins, Keith, 82, 195, 219, 240, 243
 Hodosiu, Giuseppe, vezi Hodoș, Iosif
 Hodoș, familia, 66, 95
 Hodoș, frații (Iosif și Zahau), 63
 Hodoș, Amos Nerva, fiul lui Iosif Hodoș, 73, 86, 104, 217, 242
 Hodoș, Ana, soția lui Iosif Hodoș, 65, 75, 95, 104
 Hodoș, Ana Letiția, fiica lui Iosif Hodoș, vezi Oncu, Ana Letiția
 Hodoș, Enea Silviu, fiul lui Iosif Hodoș, 61—62, 65, 70, 75, 86, 99, 101, 104
 Hodoș, Giuseppe, vezi Hodoș Iosif
 Hodoș, Ilarie, nepotul lui Iosif Hodoș, profesor în București, 104
 Hodoș, Ioan, fratele lui Iosif Hodoș, 104
 Hodoș, Iosif (vezi și Hodosiu, Giuseppe; Hodoș, Giuseppe; Giuseppe), III, V—VII, XI, 61—71, 68—69, 72, 73—76, 73—78, 78, 80, 80—83, 83, 85—87, 85—86, 88—91, 89—91, 93—95, 93, 95, 96, 97—99, 98—104, 101—102, 104, 116, 117, 172, 180, 182, 193, 195, 198, 206, 213—214, 216, 229, 232, 232, 234, 235, 255, 255, 257, 305
 Hodoș, Iosif Alexandru, fiul lui Iosif Hodoș, 86, 104
 Hodoș, Iuniu Brut, fiul lui Iosif Hodoș, 86, 104
 Hodoș, Roma Victoria, fiica lui Iosif Hodoș, 104
 Hodoș, Simeon Sabin, fiul lui Iosif Hodoș, 86, 104
 Hodoș, Teodora, mama lui Iosif Hodoș (vezi și Tell, Teodora), 62
 Hodoș, Ulpiu Traian, fiul lui Iosif Hodoș, 86, 104
 Hodoș, Vasile, nepotul lui Iosif Hodoș, fiul preotului Zenovie Hodoș din Iclandul Mare, 104
 Hodoș, Vasile, tatăl lui Iosif Hodoș, 62, 104
 Hodoș, Zahau, frate gemăn al lui Iosif Hodoș, 62, 63, 63, 72, 73
 Hodoș, Zenovie, fratele lui Iosif Hodoș, 104
 Homer, 59
 Horea, 2, 46
 Horváth Boldizsár, ministru de justiție al Ungariei, 217
 Horváth István, consilier gubernial, 116, 117, 119, 119, 122
 Hossu, Iosif, fruntaș român din Chioar, deputat în Dieta Ungariei (vezi și Hoszu Józsi), 203, 206, 209, 212, 215—216, 220, 263, 266, 270
 Hossu, Teofil, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Hoszu Józsi, vezi Hossu, Iosif, fruntaș român din Chioar, deputat în Dieta Ungariei
 Hudavendighiar, supranume al sultanului turc Murad I, 88
 Hurmuzachi, Alexandru, VI, 224, 229
 Hurmuzaki, Eudoxiu, V, 107

Iancu, Avram, VI, 20, 32, 46, 61, 63, 71, 106, 167, 169–171
 Iancu, Avram, jude dominial din Vidra de Jos (vezi și Jánk, Abrahamus), 52, 53
 Iancu, Ioan, jude dominial la Zlatna (vezi și Jánk, Johannes), 52, 53
 Iarca, Dimitrie, 34
 Iarcu, Dimitrie, 84, 86, 195, 286, 287, 290
 Iaturtzi, Ana Georg, vezi Leca, Ana Georg, nepoată a lui Dimitrie Moldovan
 Ibrahim, sultan turc, 90, 93, 94
 Ienache, nume greșit atribuit lui Petru Ioanette, 20
 Ighian, Iosif, 10, 14, 40, 42, 45–46, 45–46, 54, 123, 124
 Ilia, vezi Măcelariu, Ilie
 Ilie, semnătură, vezi Ilie Măcelariu
 Ilieșiu, Maria, conducătoarea femeilor române din Cluj, 250
 I. M., semnătură a lui Ilie Măcelariu, 238
 Ioan, George Ioan, negustor din Brașov, 138, 139, 167, 223
 Ioan de Hunedoara, 49
 Ioane, vezi Axente Sever, Ioan
 Ioane, vezi Rațiu, Ioan
 Ioanette, Petru, fruntaș politic din Munții Apuseni (vezi și Joanetye, Petrus), 15, 20, 20,
 34, 35
 Ionescu, Nicolae, 99
 Iorga, Nicolae, 2, 70, 273, 278, 291
 Ispirescu, Petre, 321
 Iuga, Dimitrie, fruntaș politic român din Brașov, 223
 Iuga, Victoria C. I., fiica lui George Bariț, 256
 Ivacicovici, Procopie, 242–243, 243
 Ivan, Ioan, paroh din Apoldul Mare, 170

J

Jahn, Ianus, vezi Jahn, Johann
 Jahn, Johann, lingvist german (vezi și Jahn, Ianus), 40, 41
 Jánk, Abrahamus, vezi Iancu, Avram, jude dominial din Vidra de Jos
 Jánk, Johannes, vezi Iancu, Ioan, jude dominial la Zlatna
 Janki, Francisc, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Jarnik, Jan Urban, 263
 Joanetye, Petrus, vezi Ioanette, Petru,
 Jonquières, M. de, scriitor francez, 85
 Jornande, scriitor latin, 269
 Juhász, Iosif, consilier tezararial, 58, 59

K

Kaba, Solomon, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Kabos Dániel, consilier aulic, 127, 128, 128, 140–141, 141
 Kaindl, R. F., istoric austriac, 158

Kant, Immanuel, 4
 Karsai Ella
 Katona, Ioan, student, român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Kauni, supranume al sultanului turc Suleiman I Magnificul, 88
 Kazinczy Gábor, 269
 K. B. de Szkoré, Ioannes, neidentificat, 17, 17
 Kemény, familia nobiliară, 208
 Kemény Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena (vezi și Kiminea), 110, 120–121, 121–122, 123, 124, 127, 136, 140, 141, 142, 146–147, 146, 149, 173, 184–185, 185–186, 194–195
 Kiminea, vezi Kemény Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena
 Király, redactor la ziarul „Pesti Napló“, 215
 Kiss Bálint, ginerele lui Pavel Vasici, 226
 Klain, Samuil, vezi Micu, Samuil
 Klima, Helmuth, 88
 Kogălniceanu, Mihail, V, 55–56, 69, 78, 256–257
 Korkes, Nicolaus, vezi Corcheș, Nicolae
 Kossuth Lajos, 29, 74, 75, 291
 Kozma Dénes, vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei, 146
 Kölentei, „szólgabíró“ din Oarda, 194
 Krafft, Wilhelm, librar din Sibiu, 166, 260, 280, 282, 302, 306
 Krug, Wilhelm, Traugot, 30

L

Lacea, Dimitrie, fruntaș român din Brașov, 167
 Laczi, vezi Pop, Ladislău
 Ladai, Augustin, comite suprem al Albei Inferioare, 119, 119, 128, 128, 186, 194
 Ladai, Dimitrie, profesor din Blaj, 130
 Láday, Augustin, vezi Ladai, Augustin
 Lapedatu, Ioan, istoric transilvănean, 250, 317
 Lapedatu, Ioan Al., 242
 Lascu, Nicolae, 321
 Laslo, Ioan, profesor din Blaj, 267, 268
 Laurian, August Treboniu (vezi și Trebonie), 56, 57, 82–83, 83, 85–86, 88, 89, 91–92, 97, 148, 168–170, 261, 287, 298–299
 Lazar, Alexandru, fruntaș român din Transilvania, 117, 128, 128, 143, 174, 186, 198, 202, 205, 234, 244, 248, 295, 305
 Lazăr, Gheorghe, 5, 54, 56
 Leb, Alexandru, fruntaș român din Sibiu, 254
 Lebzeltner, baronul vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei, 187, 187
 Leca, Ana Georg, nepoată a lui Dimitrie Moldovan (vezi și Iaturtzi, Ana Georg), 147, 150
 Leibniz, Gottfried Wilhelm, 30
 Lemeni, Ioan, 4, 23, 25, 35
 Lengher, Ioan, fruntaș român din Brașov, 250
 Leontean-Jurca, Leontin, canonic din Blaj, 306

Lepădațu, Ioan Alexandru, scriitor transilvănean din secolul al XIX-lea, 165, 165
 Lica, George, fruntaș român din Năsăud, 208, 243
 Linder, sas, reprezentant „român” în adunarea Comitatului Sibiu, 254
 Litsken, I., căpitan al orașului Brașov, 250
 Lonyay Menyhért (Melchior), 177, 236, 238, 238–240, 264
 Löw, Wilhelm, jude regesc din Miercurea, 190–191, 195, 198
 Ludwig, arhiduce al Austriei, 207
 Lugojan, Iacob, protopop greco-catolic în Turda, 232
 Lup, personaj literar, 49
 Lupan, Niculiță, negustor din Brașov, 47
 Lupaș, Ioan, 262, 265–266

M

Maager, Carol, fruntaș sas din Transilvania, 148^{*}
 Mac Mahon, poreclă a unui personaj neidentificat din conducerea Băncii „Albina” din Sibiu, 316
 Macrea, Dimitrie, 273
 Madács, negustor din Brașov, 51, 57
 Magda, Al., 247
 Mahomed, nume generic de sultani turci (vezi și Mohamed, Muhamed), 57, 88
 Mahomed, profetul turc, 88
 Mahomed IV, vezi Mehmed IV, sultan turc
 „Mai mulți”, pseudonim din „Gazeta Transilvaniei”, 1861, 182
 Mai mulți români din Sibii și ținut, pseudonim colectiv, 281
 Maior, Grigore, 268
 Maior, Ioan, 131–132, 132, 133, 138, 142, 143, 149, 150
 Maior, Liviu, 195, 219, 240, 321
 Maior, Petru, 1–3, 5–7, 8, 16, 31, 32, 55
 Maiorescu, Ioan, 9, 27, 28, 29, 30–33, 31–33, 35, 40, 41, 43, 43
 Maiorescu, Titu, 262, 289
 Majláth György, cancelar aulic al Ungariei la Viena, 208
 Man, I., fruntaș român din Brașov, 250
 Man, Nicolae, vezi Maniu, Nicolae
 Manfi, Iosif, profesor din Blaj, 4
 Manfi, Ștefan, canonic și prepozit la Blaj, 268, 306
 Maniu, Gavril (Gabriel), vezi Man, Gavril, fruntaș român din Dej
 Maniu, Ioan, tatăl lui Iuliu Maniu, 173, 308, 309
 Maniu, Iuliu, 277, 309
 Maniu, Nicolae (vezi și Man, Nicolae), 19, 35
 Mann, Gabriel, vezi Man, Gavril
 Mann, George, fruntaș român din Sibiu, 176
 Many, Iosif, 2
 Marc Aurel, vezi Marcus Aurelius, împărat roman
 Marcu, Alexandru, 64, 69
 Marcu, Vasile, fruntaș român din Năsăud, 208
 Marcus Aurelius, împărat roman (vezi și Marc Aurel), 149
 Marian, Ioan, vicar greco-catolic al Năsăudului, 32–33, 47, 48

- Marian. Paul, profesor din Blaj, 279
- Marian, V., 25
- Marienescu, Atanasie, Marian 264
- Marica, George Em., 7, 14, 19, 34, 41, 46, 73, 94
- Maroși, Simion, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
- Martinovici Ignác, iacobin maghiar, 171
- Marțian, Toma, paroh greco-catolic în Ocna Dejului, 18, 18
- Massim, Ioan, C. (vezi și Maxim, Ioan), 96, 97, 273, 287, 297, 298—299
- Matei, S. P. din Blaj, 306
- Maxim, Ioan, vezi Massim, Ioan, C.
- Mayer, T. M., istoric austriac, 158
- Măcelariu, Dimitrie, 189, 189
- Măcelariu, Dimitrie, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
- Măcelariu, Ilie (vezi și Elia : Elie + Ilia ; Ilie ; Ochilariu), III, V, VIII, 70, 108, 117, 153, 154, 165, 165, 167—177, 180—181, 181, 184, 184—185, 186—187, 187, 189, 189, 191—192, 194, 195—196, 196, 197, 198, 198, 201, 204, 205—211, 207, 209, 211, 214, 214—216, 217—221, 218, 220—225, 223—224, 229—230, 230—231, 230, 232, 234, 234, 235, 236—241, 238—239, 241—245, 244, 246—247, 247, 249, 251, 251—252, 253, 253—254, 255, 256—257, 258, 305, 317
- Măcelariu, Iudita, soția lui Ilie Măcelariu, 95, 177, 249, 251, 251—253, 255, 256, 257
- Măcelariu, Marcu, tatăl lui Ilie Măcelariu, 182, 242
- Mălinescu, Iordache, 5
- Mărculeț, Ioan, profesor din Blaj, 306
- Meciu, Dimitrie, 2
- Medan, Andrei, fruntaș politic român din Transilvania, 93
- Medieșanu, Nicolae, 307
- Mehmed III Tatih, sultan turc, 90
- Mehmed IV (vezi și Mahomed IV), sultan turc, 90, 90, 93, 94
- Meister Conrad, vezi Schmidt, Conrad, comes al sașilor din Transilvania
- Meșotă, Ioan, 305
- Meșianu, Ioan, 72, 78, 247, 247, 318
- Mezei, Grigore, negustor român din Cricău, 181
- Țicaș, Florian (vezi și Micaș, Francisc), 61—63
- Micaș, Francisc, vezi Micaș, Florian
- Micu, Alexandru, profesor din Blaj, 217, 279
- Micu, Inochentie (vezi și Clain, Inochentie), 288, 289
- Micu, Samuil (vezi și Clain, Samuil ; Klain, Samuil), VII, 1, 6, 16, 55, 262, 287
- Micu, Simion, profesor din Blaj, 306
- Mihai Viteazul, 308
- Mihail, Gabor, ortografiere greșită, vezi Mihail, Gavril
- Mihali, Gavril (vezi și Mihályi Gábor ; Mihalyi, Gavrilă ; Mihail, Gabor, ortografiere greșită), 290, 291
- Mihali, Grigore (vezi și Mihályi, Grigore), 14, 15, 21, 22, 31, 32, 35—36, 36, 193, 195, 217, 278, 279, 282, 283
- Mihali, Iuliu, 290, 291
- Mihali, Petru (vezi și Mihályi, Petru), 78, 290, 291
- Mihali de Apșa, Ioan, 290, 291
- Mihali de Apșa, Victor (vezi și Mihályi, Victor), 272, 273, 279, 289—290, 291, 310, 311—312, 312, 314, 315, 318

- Mihali-Mihalescu, Simion, 264
- Mihályi Gabor, vezi Mihali, Gavril
- Mihalyi, Gavrilă, vezi Mihali, Gavril
- Mihályi, Grigore, vezi Mihali, Grigore
- Mihályi, Victor, vezi Mihali de Apsa, Victor
- Mikó Imre, 110, 122, 139–140, 140, 146, 153, 185, 186, 194, 194–195, 203, 206
- Miletici, Svetozar, deputat sîrb în Dieta de la Pesta, 206
- Miltiade, 59
- Mladin, Ida, conducătoarea femeilor române din Arad, 250
- Mocioni, Alexandru, VI, 78, 206, 232, 245, 246
- Mocioni, Andrei, 76, 76–77, 107, 110, 142, 150, 173
- Mocioni, Antoniu, 107, 110, 142, 172, 317
- Mocioni, Petru, 182
- Moga, Ana, 256
- Moga, Dimitrie, 35, 36, 42, 44, 51, 128, 128
- Moger, Michael, profesor la Liceul academic piarist din Cluj, 4
- Moise, Tănase, vicetribun revoluționar la 1848–1849, 169
- Moisescu, Gheorghe, 228–229
- Moisil, Grigore, vicar greco-catolic al Năsăudului, 138, 138, 215, 245, 246, 261
- Moisil, Iuliu, 4
- Moldovan, Bazil, învățător din Tirnăveni, 261
- Moldovan, Dimitrie, (vezi și Dimitrie), III, V, VIII, 105–113, 114–115, 115, 117–123, 117–118, 120–121, 124–126, 125, 127–128, 130–131, 134, 135, 138–139, 139, 141, 143–144, 143–144, 146–149, 147–148, 150, 151–152, 153, 154, 156, 156, 158–166, 159–160, 163, 166, 185–186, 198, 234, 236
- Moldovan, Ioan, fruntaș politic român, deputat în Dieta de la Pesta, 203, 205, 215
- Moldovan, Ioan Micu (vezi și Moldovănuț), III, V–VII, XIV, 78, 176–177, 217, 223, 232, 232–233, 236, 237, 243, 259–266, 268, 268, 270–277, 270–271, 272, 278, 279–280, 280, 282–288, 283, 285, 287, 289, 290–296, 291, 295, 298, 300–304, 302, 305, 306, 307, 309–311, 309, 312–313, 313, 315, 317–323, 317–320
- Moldovan, Johanna, soția lui Dimitrie Moldovan (vezi și Farkas, Johanna), 146–147
- Moldovan, Johanna, fiica lui Dimitrie Moldovan, 108, 159, 166, 166
- Moldovan, Nicolae, capelan, din Abrud, 27, 28
- Moldovan, Niculai, din București, 17
- Moldovănuț, vezi Moldovan, Ioan Micu
- Moldvai, Pavel, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
- Molnar, Francisc, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
- Molnar, Nicolae, proprietar funciar din Cluj, 232
- Molnar Piariu, Ioan, 3
- Montani, Iuliu, elev din Blaj, 278
- Montenuovo, conte, comandant general al trupelor imperiale din Transilvania (vezi și Muntele Nou), 199, 201
- Moritz, Conrad, comes al sașilor din Transilvania, 221, 222
- Moroianu, George, 265
- Moroianu, Oprea, tînăr revoluționar la 1848, 63, 72
- Motora, Nicolae, viceprotopop neunit din Cîmpeni, 18, 18, 59, 60
- Muhteşem, supranume al sultanului turc Soliman I Magnificul, 88
- Muncaci, Grațian, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Munteanu, „de la Gherla“, 245
Munteanu, Augustin. fruntaș politic român din Transilvania, 223
Munteanu, Gavril, VI, 61, 114–115, 155, 156–157
Munteanu, George. profesor din Blaj, 279, 298, 299, 306
Muntele Nou, vezi Montenuovo, conte, comandant general al trupelor imperiale din Transilvania
Murad I, sultan turc, 87, 88
Mureșan, Sevastia. 256
Mureșan, Simion, învățător din Iclodul Mare, 261
Mureșanu, „din Gherla“, 232
Mureșanu, Andrei. 131–134, 133–134
Mureșanu. Aurel. 229
Mureșanu, Aurel A.. 228
Mureșanu. Iacob. 46, 89, 163, 172, 174, 179, 180, 181, 186, 189, 198, 198, 202, 207–209, 208–209, 211, 215, 217, 219, 223, 236, 237, 235, 251, 252, 263, 272, 273, 275, 289, 298, 299
Mureșanu, Iancu, fiul lui Iacob Mureșanu senior, 163
Mureșanu, Ioachim fruntaș român din Năsăud, 208, 232, 243
Mureșanu, Ion, 2
Murgu, Eftimie. 57, 291
Mustafa II, sultan turc, 93, 94
Mustafa Ali Mehmed, istoric turc din România, 88
Muşlea, Ion. 2–4, 11, 44

N

Nádasz Ferencz. cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 107, 109–110, 146, 146
Nagy Ignác, scriitor romantic maghiar, 8, 11, 49–50
Nașcu, Vasile. ofițer român din Regimentul II român de graniță Năsăud, 242, 243
Nădejde, Ioan. 261
Neamțu, Alexandru, 2, 6, 11
Neamțu, Gelu. III, 63, 68, 76, 97
Nedelkovits. neidentificat, 114
Negru, vezi Fekete Negruțiu, Ioan, canonic din Blaj
Negruzzi, Costăche, V, 21, 41, 43, 264
Negruzzi, Iacob, V
Nemeș, Ioan. fruntaș politic român din Transilvania, 223, 254
Nemeș, Petru, deputat român din Cercul electoral Mociu, 237
Nemeș, Petru, fruntaș român din Transilvania, 82, 228, 229
Nemeș de Alamor, Nicolae, 39
Neștorescu, Horia, 291
Netea, Vasile, 14, 93, 224, 291, 321
Newton, Isaac, 30
Nica, Gheorghe, negustor din Brașov, 24, 25
Nichifor, Emanoil, Ioan, 25
Nicola, Matei, fruntaș român din Transilvania, 117, 125, 125, 173, 198, 232, 234–235, 236–237, 243,

- Oargă, Ioan, din Blaj, 307
 Ochilariu, poreclă a lui Ilie Măcelariu, 204, 207, 210, 228
 Ochilărescu, poreclă a lui Ilie Măcelariu, 231
 Odobescu, Alexandru, V, 70, 83–84, 83, 85, 85, 87, 88, 99, 100, 101, 298, 307
 Olahus, Nicolaus, 3
 Olga, „cocoana“, din Sibiu, 256
 Olteanu, Vasile, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Oltean, Ioan, episcop greco-catolic, de Lugoj, 278, 283
 Oncu, Ana Letiția (vezi și Hodoș, Ana Letiția, fiica lui Iosif Hodoș), 104
 Oncu, Nicolae, avocat din Arad, ginerele lui Iosif Hodoș, 104
 Onu, poreclă amicală a lui Ioan Rațiu, 224, 228, 231–232, 234–235, 245
 Orbonașiu, „din Szász Régen“, 232
 Ordace, Grigore, 307
 Orhan, sultan turc, 88
 Orghidan, frații, din Brașov, 115
 Orghidan, Rudolf, 13, 14, 15, 16, 34, 36, 41–42, 114
 Oțetea, Andrei, 56
 Ovid, vezi Ovidius, Publius Naso
 Ovidius, Publius Naso (vezi și Ovid), 48, 54, 151, 151

P

- P., pseudonim al lui Vasile Pop, 26, 48, 55
 P., Nicodim, preot greco-catolic din Jebel, 286
 Pamfilie, Ioan, canonic din Blaj, 223, 232, 233
 Pannonius, Iannus, 3
 Panțu, I. C., 25
 Pap János, notabil din Inău, 69
 Papfalvi, Constantin, 265, 267, 268, 278, 279, 280, 284, 306
 Papfi, Ioan, 307
 Papiu, Anica, sora lui Alexandru Papiu Ilarian, 101
 Papiu Carolina, sora lui Alexandru Papiu Ilarian, 101
 Papiu, Cornelia, sora lui Alexandru Papiu Ilarian, 101
 Papiu Ilarian, Alexandru, V–VI, 32, 61–65, 63, 68, 71, 73, 76, 83, 86, 88, 89, 100–101, 101, 103, 104, 167, 277, 278, 284, 285
 Papp, Laidslaus, vezi Pop, Ladislau
 Papp, Vasile, vezi Pop, Vasile
 Pascu, Ștefan, III, IX, 63, 69, 82, 171, 321
 Patiția, Rubin, luptător național, semnatar al *Memorandumului* din 1892, 244
 Pauleti, Nicolae, 2
 Pavel, apostolul, 30
 Pavel, Mihail, 277, 284, 286, 286, 311, 312, 313
 Păcățian, Teodor V., 65–66, 82, 118, 121–122, 124, 131, 159, 161–162, 167, 174, 180, 182, 192, 195, 208, 216, 219, 222, 225, 236, 238, 241, 244, 279, 281, 283, 295, 311–313, 315, 317–318, 321

- Pădure, Ioan, negustor român din Braşov, 230—231, 230
- Părintele Ghermano, vezi Vida, Gherman
- Péchy, Emanuel, comisar guvernamental maghiar în Transilvania, 209, 210—211, 215, 219, 221—225, 223, 233, 235, 236
- Pederzani, Julius, 291, 294
- Persienariu, G., fruntaş român din Braşov, 250
- Pervain, Iosif, 14, 23, 25, 27, 31, 34, 62, 73, 283
- Petcu (Petco), Lazăr, fruntaş politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, 213, 215—216, 245, 246
- Petran, Ioan, fruntaş român din Cluj, 244, 248
- Petra-Petrescu, Horia, 264—265
- Petra-Petrescu, Nicolae, 317
- Petri, Vasile, pedagog transilvănean, 95, 254, 261, 305
- Petric, Ioan, 250
- Petrino, Dimitrie, V
- Petrovici, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
- Petrutza, Ephremus, vezi Petruţa, Efrem
- Petruţa, Efrem, preot în Ponorel (vezi şi Petrutza, Ephremus), 8, 19, 20
- Pinciu, Ioan, fruntaş român din Transilvania, 117, 173, 198
- Pipoş, Eufemia, conducătoarea femeilor române din Alba-Iulia, 250
- Pipoş, Ioan, fruntaş politic român, comite suprem al Zarandului, 38, 38, 66, 130, 130
- Pipoş, Petru, protopop neunit al Hondolului, 17—18, 17, 38, 38, 44
- Pirghegger, H., istoric austriac, 158
- Platon, Gh., 229
- Pogány, György, comite suprem al Albei Inferioare, 108, 194, 195
- Polverejan, Şerban, 321
- Pop, Augustin, protopop greco-catolic al Albei-Iulii (vezi şi Prota Gusti), 185, 186, 269—270
- Pop, Augustin Z. N., 291
- Pop, Benjamin, din Ocna-Mureş, 307
- Pop, Catarina (Catinca), fiică a lui Vasile Pop, 29, 50, 50
- Pop, Constantin, 305
- Pop, Francisca, fiică a lui Vasile Pop, 29
- Pop, Gavril, profesor din Blaj, 217
- Pop, Gavril, protopop greco-catolic de Cluj-Mănăştur, 248
- Pop, Georgiu, comerciant, şi scriitor din Braşov, 318, 318
- Pop, Grigore, jude din Miercurea, 198
- Pop, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
- Pop, Ioan, viceprefect revoluţionar la 1848—1849, 168
- Pop, Ladislau, fruntaş politic român din Cluj, 244
- Pop, Ladislau (vezi şi Pop, Vasile junior; Papp, Ladislaus; Laczi), 28, 29, 37, 48
- Pop, Ludovica (Luiza), fiica lui Vasile Pop, 12, 28, 29, 37, 38
- Pop, Macedon, 277
- Pop, Nicolae, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
- Pop, S., 153
- Pop, Samoil (vezi şi Pap, Samoil), consilier gubernial, 58, 59
- Pop, Sigismund (vezi şi Papp, Zsiga), 204, 206, 269—270
- Pop, Ştefan, din Mihalţ, 307

- Pop, Ștefan, profesor din Blaj, 279
- Pop, Teodor, elev din Blaj, 278
- Pop, Vasile junior. vezi Pop, Ladislau
- Pop, Vasile (vezi și Papp, Vasile; Popp, Vasile), 1–14, 12, 14–15, 16, 17–18, 19–22, 20–27, 20–22, 24–29, 29, 30, 31, 32–33, 33, 35–40, 37–38, 41–44, 43, 45–48, 46, 48–49, 50–53, 50, 54, 55–58, 55, 57–59, 60, 60–61
- Pop, Vasiliu, vezi Popp, Vasile Ladislau
- Popa, George, din Blaj, 306
- Popa, Ioan, fruntaș român din Sibiu, 254
- Popasu, Ioan, 50, 78, 107, 129, 149, 150, 151, 153, 154, 155–156, 157, 200, 201, 231
- Pop Barcianu, Dionisie, 305
- Pop de Băsești, Elena, fiica lui George Pop de Băsești, 256
- Pop de Băsești, George, 246, 253, 308, 309
- Pop de Grid, Matei, vezi Pop Grideanu, Matei
- Pop Grideanu, Matei, fruntaș român din Făgăraș (vezi și Pop de Grid, Matei), 128, 128, 212, 215
- Popea, Nicolae, 78, 107, 221, 223, 240, 240, 287
- Popescu, Ioan, 305
- Popescu, Nicolae, pictor român, 149, 150
- Popescu, Nicolae, profesor din Blaj, 306
- Popescu-Scriban, Vasile, 2, 42, 55
- Popescu-Teiușan, Ilie, 291
- „Popeștii“, familie neidentificată, 158
- Popovici, Basil G., negustor, agent comercial al României la Viena, 228
- Popovici, Dionisie Marțian, prefect revoluționar la 1848–1849, 168–169
- Popovici, Elena, conducătoarea femeilor române din Comloș, 250, 256
- Popovici, Ioan, paroh neunit din Zlatna, 21
- Popovici, Servian, jurist român din Transilvania, 207, 208
- Popovici Barcianu, Suzana, conducătoarea femeilor române din Hațeg, 256
- Popovici Deseanu, Ioan, om politic român și scriitor din Banat, 206, 245, 246
- Popp, Vasile, vezi Pop, Vasile
- Popp, Vasile Ladislau, 109 (vezi și Pop, Vasiliu), 109–110, 129–132, 130–131, 139, 139, 141–142, 141, 143–144, 144, 146, 185, 200, 201, 208, 213–214, 216, 269, 270, 279–280
- Pop (Papp), Grigore, „executor cezaro-crăiesc“ din Sebeș, 155, 157
- Pop Păcurariu, Elisabeta, conducătoarea femeilor române din Năsăud, 250
- Pop Păcurariu, Ioan, 254
- Pop Reteganul, Ioan, 264
- Popp Szilágyi, Iosif, episcop greco-catolic de Orădeca, 278, 283
- Poruțiu, Ioan, 263
- Prale, Ioan, VI, 5, 11
- Preda, Ioan, 305
- Preda, Ion A., 295
- Prota Gusti, vezi Pop, Augustin, protopop greco-catolic al Albei-Iulii
- Pulszky Ferencz, om politic și publicist ungar, 215
- Pumnul, Aron, 63, 261
- Purceilă, Ioan, fruntaș român din Năsăud, 208; 243

Pușcariu, Ilarion, 305

Pușcariu, Ioan , cavaler de, 116, 117—118, 127, 128, 133, 134, 134, 173, 176, 198, 202—204, 205, 209, 209—210, 212—214, 215—216, 220, 236, 237—238, 239, 240, 263—264

R

R., pseudonim al lui Ioan Rusu, profesor din Blaj, 36

Radici, Emilian, cercetător sîrb, 319

Radici, Radoslav, cercetător sîrb, 319

Rafels, căpitan austriac, comandant al Regimentului „Bianchi“, 106,

Rainer, Ferdinand Maria Johann Franz Higienus, arhiduce al Austriei, 107, 135, 140, 173

Raining, neidentificat, 214

Rannicher, Jakob, fruntaș politic sas, consilier gubernial, 213

Rátzovits, Iosif, „diurnist“ din Zlatna, 15, 42, 43, 51

Raț, Ioan, vezi Rațiu, Ioan

Raț, Petru, paroh neunit din Nevoeș, 19, 20, 39, 39

Rațiu, protopop de Hațeg, 245, 246

Rațiu, Basiliu, profesor din Blaj, 306

Rațiu, Dimitrie, funcționar român la Guberniul Transilvaniei din Cluj, 74

Rațiu, Emilia, soția lui Ioan Rațiu, 256

Rațiu, Ioan, 64, 66, 72, 107—108, 110, 116, 117, 121, 122, 123, 124—125, 125, 142, 143, 146, 162—163, 163, 173, 175—177, 195, 197—189, 202, 205, 210, 214—215, 217, 218, 219, 224, 229, 232—233, 236—240, 243, 246, 263, 269, 274, 274, 282, 284, 285

Rațiu, Ioan, profesor din Blaj, scriitor, 259—260, 265

Rațiu de Nagy-Lák, Vasile (Vasiliu), canonic și prepozit din Blaj, 27, 217

Rădulescu, Constantin, fruntaș român din Lugoj, 250

Reichenstein, Franz, vicecancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 109, 212, 214, 216

Reichetzer, Rudolf, vicemareșal austriac, 242, 242—243

Remetei Sabbas (Sabațiu), meseriaș din Zlatna, 15, 16

Resch, C., „din Brașov“, 256, 258, 258

Retegan, Simion, 156—157, 161, 195, 217, 281, 283

Reze, Fabius, elev din Blaj, 278

Rieger, Fr., 247

Roman, Alexandru, VI, 66—69, 69, 76, 76, 78, 81—82, 93, 104, 204, 206, 216, 232, 232, 234, 246, 256, 264, 270—271, 280, 289, 298, 320, 321

Roman, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Roman, Visarion, 70—71, 93, 94, 95—96, 217—219, 219, 222—224, 223, 229, 231—232, 237, 254, 263, 317

Roman, Zinca, conducătoarea femeilor române din Făgăraș, 250, 256

Romanul, Miron, mitropolit neunit din Sibiu, 165, 250, 310, 311—313, 315, 318, 321

Rosenfeld, consilier sas la Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena, 141, 141

Rosetti, C.A., 217

Roșescu, Vasile protopop neunit al Clujului, 244, 248

Rotariu, Iulia, soția lui Pavel Rotariu, 256

Rudolf de Habsburg, principele moștenitor (mai apoi sinucigaș), 108

Rusanu, Nicolae, 306

Russo, Alecu, V, 9

Russu, V., 229
Rusu, Ioan, profesor din Blaj, 2, 9, 32, 36, 42
Rusu, Ioan V., 61, 223, 261, 304, 305
Rusu, Sextil, 11
Rusu, Victor, patriot și cărturar român din Cluj, 244, 248

S

Sabo, Nicolae, din Vărmaga, 38
Sadi Ionescu, Al., 73, 217, 242
Salmen, Franz, comes al sașilor din Transilvania, 128, 128, 175, 189—190, 189, 191—192, 192, 195
Sălăgian, I.S., 261
Săulescu, Gheorghe, 9, 41, 43, 43
Sbiera, Ioan, V—VI
Scarlat, autorul unui manuscris neidentificat, 57
Schender, Mathias, funcționar german din Zlatna, 15
Schiller, Friedrich, 8, 37, 59
Schmerling, Anton, ministru austriac, 107, 139, 139, 172—174, 205, 208, 216, 245
Schmidt, Conrad, comes al sașilor din Transilvania (vezi și Meister Conrad), 121, 122, 144, 144, 175, 184, 185, 195, 198, 200, 201
Schinnagl, M., pedagog german, 260
Schreiber, sas, reprezentant „român“ în adunarea Comitatului Sibiu, 254
Schuller, Johann Karl, scriitor sas din Transilvania, 150
Scipio Africanul, 59
Secăreanu, Constantin, 167
Selim I Yavuz, sultan turc, 88, 90, 90
Sentz, profesor sas din Sibiu, 233
Serghiescu, Marin, 57
Seulescu, Gheorghe, 35, 36
Sever, vezi Axente Sever, Ioan
Sfântul Ighațiu, 274, 274
Silași, Grigore, 101, 102, 225, 226, 228, 229, 244, 245, 246, 248, 264
Simonis, Vasile, tribun revoluționar la 1848, 63
Sintea, poreclă a lui Ioan Axente Sever, 232, 236, 245
Sion, Gheorghe, 65, 86, 89, 104, 296, 298, 300, 303—305
Simărtineanu, George, 307
Slaba, Ana, vezi Candrea, Ana, soția lui Ioan Candrea
Slăvescu, V., 317
Smarandache, Gabriela, IV
Socrate, 59
Soliman, vezi Suleiman
Solomon, Nicolae, prefect revoluționar la 1848—1849, 106
Solomon, Nicolae, profesor din Blaj, 279, 306
Spreer, Iulian, vezi Spreer, Julius, librar din Sibiu
Spreer, Julius, librar din Sibiu (vezi și Spreer, Iulian), 100, 100
Stamate, Alexandru, VII

- Stănescu, Cecilia, 256
- Stănescu T., Aritti, 256
- Steinhassen, personaje neidentificate, 288
- Sterca Șuluțiu, Alexandru, 15, 107, 112, 115, 116, 117–118, 124, 141, 143–144, 146, 150–151, 153, 154–155, 157, 161, 173–174, 180, 182, 184–185, 185–186, 189, 195, 197–198, 201, 234, 266, 268, 269, 308
- Sterca Șuluțiu, Ioan, inspector șpanol la Abrud (vezi și Sterca Schulutz, Joannes), 17, 17
- Sterca Șuluțiu, Iosif, 305
- Sterie, Constantin, 250
- Sterka Schulutz, Joannes, vezi Sterca Șuluțiu, Ioan
- Stezariu, Constantin, casier al ASTREI, 95, 96, 305
- Stezariu, Precup, ofițer român din Regimentul I român de graniță Orlat, 242, 243
- Stinghe, Ioan, fruntaș român din Brașov, 250
- Stinghe, Sterie, 167
- Stoia, N., din Blaj, 306
- Stoica, Ioan, medic din Blaj, 319, 319
- Stoica, Nicolae, fruntaș politic român din Transilvania, 223
- Ștroescu, Ioan, VII
- Sturdza, Dimitrie A., 99, 264
- Suciu, Coriolan, 173, 309
- Suciu, Dumitru, III, 170, 176, 218, 229
- Suciu, Ioan, tânăr revoluționar la 1848, 62–63
- Suciu, Vasile, 273
- Suleiman, sultan turc, 85
- Suleiman (vezi și Soliman) I Magnificul, sultan turc, 87, 88, 90–91
- Suleiman II, sultan turc (vezi și Soliman II), 93, 96
- Sulică, Nicolae, 2
- Surdu, Bujor, 96, 218, 221, 229, 230
- Szabad György, 171
- Szabó consilier gubernial, 107, 124
- Szabó, A., notar al Brașovului, 250
- Szabó, Ioan, episcop greco-catolic de Gherla, 276, 278
- Szabó István, medic din Sibiu, 179
- Szapári Antal, publicist ungar, 215
- Szász Károly, învățat și om de litere din Aiud, 269
- Szécsen Antal, ministru maghiar, 139, 139
- Széchenyi István, 171
- Szentiványi-Mihály, publicist maghiar, 58, 59

Ș

- Șaguna, Andrei, 63 (vezi și Andrei, părintele; cf. și porecelele. Abdul; Barbă Mare), 63, 78, 107, 112, 115, 116–117, 117–118, 119, 121, 141–144, 146, 149, 150, 152, 154–155, 168, 170, 172–174, 178–179, 180, 181, 182, 183–185, 184–185, 187, 187, 189, 191, 193–194, 196–197, 198, 210, 217, 219, 221, 229, 234, 235, 237, 239, 240, 242–243
- Șincai, Gheorghe, 1, 4, 6–7, 16, 54–56, 55–56, 76, 278
- Șipotariu, Ioan, student român la Liceul academic piarist din Gluj, 72

Ștefan cel Mare, 229

Șuluțiu, Alexandru, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

Șuluțiu, Nicolae, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72

T

Tămaș, Vasile, fruntaș politic român, căpitan suprem al Făgărașului, 186, 209, 237

Telegescu, Constantin, 57

Teleki, Domokos, 122

Tell, Teodora, vezi Hodoș, Teodora, mama lui Iosif Hodoș

Temistocle, 59

Teodor, Pompiliu, 74, 291

Thallóczy Ludovic, 75

Thiers, Louis Adolphe, 242, 242

Tincu, Ana, conducătoarea femeilor române din Orăștie, 250

Tincu, Avram, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, 176,

213, 215—216, 220, 223, 232, 233, 237, 243

Tissot, Charles, 30

Tissza Kálmán, prim ministru al Ungariei, 222, 248, 249, 312, 312, 314, 318

Titus, pseudonim presupus al lui Iosif Hodoș, 91

Tobias, Alexandru, paroh greco-catolic din Abrud, 37, 37

Todor, Ioan, intelectual din Munții Apuseni, 15

Toldalagi, grof ungar, 107, 124

Tordășan, Alexandru, student român la Liceul academic piarist din Cluj apoi fruntaș politic român, 72, 244

Torma Károly, 319

Trausch, Joseph, scriitor sas din Transilvania, 150

Trebonie, vezi Laurian, August Treboniu

Trefort, Ágost, ministru ungar al culturii și învățămîntului, 311—312, 312, 314, 315—316, 318, 320—321

Tripón, Gavril, 265

Trimbițaș, Partenie, vezi Trombitaș, Partenie

Trombitaș, Anania, 253, 316

Trombitaș, Partenie (vezi și Trimbițaș, Partenie), 63

Tulbașiu, Ioan, fruntaș politic român din Transilvania, deputat în Dieta de la Pesta, 203,

205—206, 213, 215—216

Ț

Ț., pseudonim al lui Timotei Cipariu, 55

Țăranu, Elena, 256, 258, 258

Țăranu, Ioan, protopop neunit din Lipova, 258

Țăranu, Sotir, 57

Țichindeal, Dimitrie, 54, 56

Țipar, vezi Cipariu, Timotei

Țura, Alexandru, tatăl și fiul, 18

Țura, Alexandru, senior, 17

Țura, Alexandru, junior, notar în Poșaga, 17—18, 17

U

- Uladişlau, vezi Vladislav IV, rege al Ungariei
 Un crişan, pseudonim al lui Iosif Hodoş, 66
 Urechia, V.A., 28, 67, 171, 299
 Úrházi György, redactor la publicaţia „Századok“, 215
 Urs de Marginea, David, 245, 247, 305
 Uzun, Ilie, 247

V

- Vaida de Glod, Ladislau, 269, 270
 Vancea, George, administrator metropolitan la Blaj, 310, 311–312, 315
 Vancea de Buteasa, Ioan, arhiepiscop şi mitropolit greco-catolic de Alba-Iulia şi Făgăraş, 165, 177, 219, 235–236, 237–240, 239, 265, 268, 270, 272, 276–277, 279–280, 283, 283, 287, 311–313, 312, 314, 315, 318, 322
 Varga, Catarina, 241, 242
 Vasici, Isabela (Iza), fiica lui Pavel Vasici, 226
 Vasici, Aurelia, fiica lui Pavel Vasici, 243
 Vasici, Iulia, soţia lui Pavel Vasici
 Vasici, Pavel, 2, 31, 31, 33, 35, 35, 40, 43, 57, 115, 115, 117, 119, 120, 130, 130, 149, 150
 152, 173, 187, 198, 210, 245, 226, 229, 242, 243
 Vasváry Pál, revoluţionar ungar la 1848–1849, 75
 Vay Miklós, cancelar aulic al Ungariei la Viena, 139, 139, 149
 Véér Farkas, funcţionar maghiar la Viena, 127–128
 Vegezzi-Ruscalla, Giovenale, 175
 Velisar, Maria, vezi Bariţ, Maria
 Verza, Ieremia, 72
 Verza, Oprean, student român la Liceul academic piarist din Cluj, 72
 Vesa, Vasile, 153
 Veştemean, Anton, 117, 198, 234, 236, 236, 306
 Vida, Gherman (vezi şi Părintele Ghermano), 55–56, 56
 Vikentie, vezi Babeş, Vincenţiu
 Virgilius, Publius Maro, 41, 41, 48, 59
 Vlad, A.C., fruntaş român din Transilvania, 166
 Vlad, Aurelia (vezi şi Bariţ, Aurelia, fiica lui George Bariţ), 166
 Vlad, George, 114
 Vlad de Sălişte, Alois, 68
 Vladimirescu, Tudor, 2, 58
 Vladislav IV, rege al Ungariei (vezi şi Uladişlau), 50
 Vlăsa Ţicudi, Ilie (Elie), canonic din Blaj, 217, 223, 306
 Vlăsa, George, profesor din Blaj, 306
 Vlăduţiu, Nicolae, prefect revoluţionar la 1848–1849, 64
 Vodă, poreclă dată comisarului maghiar Péchy Emanuel, 218, 220–221, 223–224, 232, 235
 Voltaire, François-Marie Arouet, 4
 Vulcan, Iosif, V, 61, 77, 78, 103

W

- W., abrevierea unui autor neidentificat, 54
Wagner, numele de față al celei de a doua soții a lui Vasile Pop, 28
Wattenbach, scriitor german din secolul al XIX-lea, 262
Wächter, Friedrich, comite suprem al Sibiului, 177, 248, 249, 251, 253, 254
Wendel, Gustav, asesor sas din Miercurea, 195, 198, 222
Wenkheim Béla, prim ministru al Ungariei, 213–214, 216, 224, 225
Wolgemuth, Ludwig, guvernator al Transilvaniei, 86, 87, 88, 171
Worell, sas din conducerea Băncii „Transilvania“, 230–231, 230

X

- X., semnătură eronată a lui Ilie Măcelariu, 233–234, 234
Xenopol, A.D., 264

Z

- Zaharia, George, 114
Zappa, Evangheliu, 303
Zarafi, Dimitrie, negustor din Brașov, 23
Zăvodul, supranume al sultanului turc Suleiman I Magnificul, 91
Zeyk Károly, 122, 206

INDICE DE MATERII

(Instituții, scrieri, periodice,
nume geografice, evenimente istorice)

A

- Abrud (vezi și Abrudbánya), 17, 17, 27, 28, 37, 37, 39, 39, 65, 75, 95, 147, 169, 194, 231, 250
- Abrudbánya, vezi Abrud
- Academia Berlinului, vezi Academia din Berlin
- Academia de drept din Sibiu, 150, 180, 185
- Academia din Berlin (vezi și Academia Berlinului), 54
- Academia din Iași, vezi Academia Mihăileană din Iași
- Academia Mihăileană din Iași (vezi și Academia din Iași), 65
- Academia Română, VII–VIII, 71, 104, 263–266, 278, 290
- Academia Ungară de Științe, 269, 319
- „Acta Musei Napocensis“, 2, 74, 153, 176, 291
- Actele conferinței ținute de românii gr.-catolici din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia în 13–14 aprilie 1871*, 279–280, 282, 284, 291
- Adresa Comitatului Zarand*, articol din „Foaie pentru minte...“, 1861, 65
- Adunarea consistorială greco-catolică de la Gherla din noiembrie 1870, 276
- Adunarea de la Pesta, vezi Congresul catolic de la Pesta din 1869
- Adunarea generală a ASTREI de la Abrud 16/28 – 17/29 august 1865, 70
- Adunarea generală a ASTREI de la Alba-Iulia din august 1866, 70
- Adunarea generală a ASTREI de la Blaj din 5–7 august 1877, 305
- Adunarea generală a ASTREI de la Brașov din 16/28 iulie 1862, 148, 153
- Adunarea generală a ASTREI de la Lugoj din 1896, 265
- Adunarea generală a ASTREI de la Sighișoara din 1879, 102
- Adunarea generală a ASTREI din Șimleul Silvaniei 4–5 august 1878, 102, 308, 309
- Adunarea generală a Băncii „Albina“ din Sibiu 28–29 martie 1879, 317–318
- Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, 167–168, 246, 263, 305
- Adunarea pentru înființarea unui fond de teatru român de la Deva din 4 octombrie 1870, 78
- Africa, 88
- Agia din București, 57
- Agram, vezi Zabreb
- Agria, vezi Eger
- „A.I.I.C.“, vezi „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“
- Aiud, 169, 236, 261, 269

- Alba Iulia (vezi și Bălgrad ; Belgrad ; Belegrad), XII, 65, 82, 106, 117, 117—118, 119—121, 122—123, 123, 125, 126, 126, 140, 141, 169, 173, 177, 180—182, 181, 184, 185, 186, 187, 194, 198, 234—235, 236—237, 241, 244, 245, 246, 248, 250, 268, 270, 273, 275, 279—280, 279, 281, 282, 283
- „Albina“, 93—94, 216, 225, 229, 233, 234, 240, 245, 246—248, 253, 280, 280—281, 284, 285, 289
- „Albina Carpaților“, 96
- „Albina Pindului“, 165
- „Albina românească“, 55
- Alexandrescu, Grigore, *Suvenir și impresii, epistole și fabule*, 73, 74
- Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahiei*, 29, 30, 43, 44
- Almașul Mare (vezi și Nagymás), 22, 22
- Alsóvidra, vezi Vidra de Jos
- America de Nord, 75
- „Amicul școalei“, 96
- „Amvonul“, 277
- „Analele Academiei Române“, 64, 71, 104, 266
- „Analele Asociațiunii Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român“, 71, 102—103
- „Analele Societății Academice Române“, 70, 85—86, 88—89, 97, 98—99, 101—102, 104, 264, 272, 291, 298
- „Analele Științifice ale Universității Cuza din Iași“, 229
- Anghelescu, Mircea, *Preromantismul românesc*, 1
- „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“ (vezi și „A.I.I.C.“), 14, 46, 69, 96, 195, 217—218, 221, 229—230, 281
- „Anuarul Institutului de istorie națională“, 2, 44
- „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca“, 2, 68, 76, 97, 156—157, 161, 170, 176, 229
- „Anuarul Liceului de băieți român unit « Vasile cel Mare »“, 20
- Apel către cluburile membrilor români ai comitetelor municipale și către întreaga inteligență română din Transilvania*, manifest românesc clujean din 1874, 244
- Apel filantropic*, în sprijinul soldaților români răniți la 1877—1878, 250
- Apelul*, articol din „Telegraful român“, 1877, 95
- Apoldul Mare, sat din zona Sibiului, 170
- Approbatæ et Compilatæ Constitutiones*, 106, 111
- Apsa, sat în Maramureș, 286, 290
- Arad, XIV, 29, 66, 104, 148, 150, 230—231, 245, 247, 250, 318
- „Arhivă pentru filologie și istorie“, 3, 5, 11, 261—262, 288, 289, 291
1848. *Arcok. Esmék. Tettek*, 63
- Ardeal, vezi Transilvania
- Arhidieceza Blajului, vezi Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș
- Arhidieceza romano-catolică de Agria, 277
- Arhiva Bibliotecii Mitropoliei din Sibiu, 185
- Arhiva consistorială ortodoxă din Sibiu, 63
- Arhiva istorică a Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S. România, 78
- Arhiva Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, 172, 240
- Arhiva personală Ioan Micu Moldovan de la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 259—261
264—266

Arhiva personală Timotei Cipariu de la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 260
 „Arhiva românească“, seria nouă, 291
 „Arhiva Someșană“, 291
 Arhivele Statului din Budapesta (vezi și Országoslevéltár), 62, 69, 195
 Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 11, 105–109, 112, 169, 259–260, 292
 Arhivele Statului din Sibiu, 146
 Articolul I al Dietei de la Cluj din 1848, referitor la Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, 162, 168, 198, 216
 Articolul II al Dietei de la Cluj din 1848, referitor la legea electorală în Transilvania, 198
 Articolul VII al Dietei de la Pojon din 1848, referitor la Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, 168, 216
 Articolul XI de lege din 1791 despre procedura electivă în Imperiul Austriac, 161
 Asachi, Gheorghe, *Cătră neamul Moldaviei, pentru întoarcerea privilegiilor sale și prăznuire a zilei 8 octombrie, întru carea s-au suit pre scaunul domniei prea înălțatul, binecredinciosul și patriotul domn Ioan Sandul Sturza Vvod. Odă a lui Gheorghie Asachi, Iași 1822* (vezi și Asachi, Gheorghe, *Odă*), 48
 Asachi, Gheorghe, *Odă*, vezi Asachi, Gheorghe, *Cătră neamul Moldaviei* .., Asia, 88
 Asociația literară din București (vezi și Societatea literară din București), 17, 31, 74
 Asociațiunea Transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA; vezi și Reuniunea noastră; Societatea literară), VII–VIII, 43, 67, 70–71, 95, 96, 100, 102–104, 102, 104, 110, 144, 144, 146, 146, 148, 150–151, 153, 156, 162, 181, 182, 187, 229, 254, 263–265, 265–266, 277, 291, 297, 299, 305, 308, 309, 319
 A șasea adunare generală ordinatorie a Institutului de credit și economii „Albina“, 317
 Austria, 66, 158, 158–159, 234, 302
 Austro-Ungaria, 93, 177, 237, 253
Autonomia biserecei române, articol din „Federațiunea“, 1870, 276

B

Babeș, Vincențiu, *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului Andrei Mocioni (Mocsonyi)*, 77
 Baia de Arieș (vezi și Offenbánya), 12, 13, 23, 24, 38, 46
 Baia de Criș (vezi și Körösbánya), XI, 70, 76–79, 82–83, 86, 88–90, 89, 92
Baia de Criș, 18 apr., 1861. Comitatul Zarandului, articol din „Foaie pentru minte...“, 66
 Baiculescu, G., „Magazinul istoric pentru Dacia“ în Ardeal, 291
 Baia-Mare, 277, 286
 Banat, 18, 34, 68–69, 76, 78, 93, 134, 138, 143, 148, 150, 170, 172, 182, 185, 197, 206, 225, 229, 231, 232, 236, 237, 245, 255, 258, 260, 263, 265, 286
 „Banatica“, 247
 „Banatul“, 247
 Banca „Albina“ din Sibiu (vezi și Institutul „Albina“), VIII, 94, 96, 252, 253, 264, 316, 317, 318
 Banca „Patria“ din Blaj, 264
 Banca româno-săsească „Transilvania“ din Sibiu (vezi și Societatea de asigurări „Transilvania“ din Sibiu), 221, 224, 229–231
 Banchetul de la Brașov, vezi „Înfrățirea“ de la Brașov din 22 aprilie 1871, act politic ratat

- Bandul de Cimpie, sat din Cimpia Transilvaniei, 62—63, 104
- Barac, Ioan, *O mie și una de nopți, Istorii arabicești sau Halima, întâia dată tradusă din nemțește*, 16, 51
- Bariț, George, *Bibliografie*, articol din „Transilvania“, 1878, 287
- Bariț, George, *Cetățuia de la Vaida-Huniad sau Hunidoara* (vezi și Bariț, George, *Descrierea Hunidoarei*), 15, 16
- Bariț, George, *Ceva despre biografiile sau viețile bărbaților renumiți din țerile Imperiului austriac*, 2
- Bariț, George, *Congres național*, 133
- Bariț, George, *Contemporanilor mei de rămas bun*, 323, 323
- Bariț, George, *Contract de căsătorie*, 27, 30
- Bariț, George, *Cultură (Luminare)*, 19
- Bariț, George, *Çuvintare șolasticească la examenul de vară în școala românească din Brașov, în Cetate*, 34.
- Bariț, George, *Descrierea Hunidoarei*, vezi Bariț George, *Cetățuia de la Vaida Huniad sau Hunidoara*
- Bariț, George, *Dicționarul unghuresc-românesc. Magyar-román szótár*, 267, 268, 271—272, 273, 295, 296, 297—298, 301
- Bariț, George și Gavril Munteanu, *Deutsch-románisches Wörterbuch bearbeitet und in dessen románischen Theile mit ellichen Tausend Vörten bereichert von Georg Baritz und Gabriel Munteanu. Dicționarul germano-român întocmit și în partea lui românească înaușit cu câteva mii de cuvinte de Georgiu Bariț și Gavriele Munteanu*, 114, 114
- Bariț, George, *Dr. Vasile Pop*, 2, 5, 25
- Bariț, George, *Epistolă deschisă*, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1872, 82
- Bariț, George, *Epistolă respectuoasă către femeile noastre*, 96, 250
- Bariț, George, *Fragmente din istoria Regimentului al II-lea românesc grănițariu din Transilvania*, 290, 291
- Bariț, George, *Iobăgia veche și iobăgia nouă*, 299
- Bariț, George, *Istoria*, vezi Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*
- Bariț, George, *Istoria Regimentului al II-lea românesc grănicer transilvan*, 291, 294
- Bariț, George, *Istoria Transilvaniei*, vezi Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*
- Bariț, George, *La festivitățile demonstrative din 22/10 aprilie*, 281
- Bariț, George, *Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibiu în zilele din 12, 13, și 14 mai st. n. 1881. prin comitetul său emis cu acea ocaziune*. 321.
- Bariț, George, *Momente din viața lui dr. Iosif Hodoș*, 61, 64
- Bariț, George, *Mulțumită publică*, 54
- Bariț, George, *[Necrologul lui Vasile Pop]*, 2
- Bariț, George, *Numele domnilor domni prenumerați la Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte, inimă și literatură în semestrul al doilea 1838*, 46
- Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă* (vezi și Bariț, George, *Istoria Transilvaniei*), 63, 65—66, 71, 75, 81, 106—109, 115, 115, 117, 140, 143, 148, 150, 166, 189, 322—232
- Bariț, George, *Prietene !*, articol din 1838, 30
- Bariț, George, *Raport despre monumentul ridicat în memoria lui Alexandru Papiu Ilarian, la Sibiu*, 104

- Barîț, George, *Români și panslavismul*, 59
- Barîț, George, *Traducere*, 16, 17
- Barîț, George, *Urbariile în Transilvania*, 299
- Basarabia, VII, 164
- Bălcescu, Nicolae, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*, 307
- Bălcești pe Topolog, 321
- Bălcescu și Transilvania*, 321
- Băsești, sat în Sălaj, 246, 253, 309
- Bălgrad, vezi Alba-Iulia
- Bărbant, sat din zona Albei, 194
- Bârseanu, Andrei și Jan Urban Jarnic, *Doine și strigături din Ardeal*, 263
- Beiuș, 75
- Beograd, vezi Alba-Iulia
- Bibliografie*, recenzie din „Observatorul“, 1880, 319
- Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), X—XV, 37, 82, 118, 123, 167, 173—175, 177, 205, 217—220, 222—223, 230, 232, 266, 268
- Biblioteca ASTREI, 165
- Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, 37, 44, 85, 180, 182
- Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., 37, 87
- Biblioteca Mitropoliei din Sibiu, 185
- Bicaz, 261
- Biroul Comitetului Central al Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura poporului român, 103
- Biserica „Sfintul Nicolae“ din Scheii Brașovului, 44
- Bistra (vezi și Bisztra), 19, 20, 39, 195
- Bistrița, 137
- Bisztra, vezi Bistra
- Blaj (vezi și Blasendorf), VIII, XIV, 9, 20, 20, 23, 25—27, 26, 31, 34, 35, 62, 64, 95, 106, 118—119, 123, 129, 144, 151, 160, 167, 170, 175—176, 179, 181, 189, 189, 193—194, 195, 196, 200, 217, 232, 233, 235, 238—239, 240, 246, 259—261, 263—266, 267, 268, 269, 270, 271, 273—279, 273—274, 276, 279—280, 281—282, 284—287, 290—296, 290—292, 299—300, 300—301, 302, 303, 304—313, 305, 308, 311—313, 315—319, 317—320, 321, 322—323
- Blasendorf, vezi Blaj
- „Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde“ (vezi și „Die Blätter für Geist“), 46, 46
- Bocșa Română, sat în Sălaj, 309
- Bodea, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitate națională 1834—1849*, 73—74
- Boemia, 150
- Bogdan-Duică, Gheorghe, *Ioan Barac*, 16
- Boholt, sat în zona Hunedoarei, XIII, 163—164, 164
- Boitza, vezi Boița
- Boița (vezi și Boitza), 125—126, 125
- Boiu, Zaharia, *Elemente de istorie și geografie*, 261
- Bojor, Victor, *Canonicii Diecezei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla 1857—1937, Biografii, cu un scurt istoric al înființării episcopiei și capitolului catedral din Gherla și 25 reproduceri fotografice*, 277

- Bojor, Victor, *Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856–1939)*, 268, 276, 278, 284, 287
- Bojor, Victor, *Episcopul Mihail Pavel*, 284
- Bojor, Victor, *Episcopul mitropolit dr. Ioan Vancea*, 268
- Borșa, sat din zona Gherlei, 276
- Botezan, Ioana, *Fondul de documente Ioan Micu Moldovan*, 260
- Botezan, Ioana, *Ioan Micu Moldovan și Academia Română*, 260
- Botoșani, 261
- Brad, VI, 66–67, 77
- Bran, teritoriul, 147, 241
- Brașov (vezi și Corona; Cronstadt; Kronstadt), 4–7, 10–11, 12, 14, 16–21, 16, 23–24, 23, 25, 27–28, 29, 30–31, 30, 34, 36, 37–39, 45–48, 46–47, 50–52, 50, 57, 57–58, 59–60, 63, 70, 74, 76–77, 78, 79, 82, 84, 97, 109, 113, 114, 115, 126, 129, 130, 134, 139–140, 145–148, 146, 148, 150, 150–151, 153, 155–156, 156, 159, 159, 161, 165, 167, 196, 198–199, 201, 215, 220, 223, 225, 226, 230, 231, 233, 242, 243, 245, 248–249, 250, 254–256, 255, 258, 264, 268, 280–281, 280–285, 290, 291, 292, 302–303, 316, 317
- Brașov. Răspuns, respectiv declarațiune la articolul din „Gazeta Transilvaniei“ nr. 29/1871. intitulat Festivitățile demonstrative din 22/10 aprilie a.c.*, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1871, 283
- Bratislava, 291
- Breașu, Ioan, *Iosif Hodoș*, 61, 66, 70
- Brevis Notitia Ecclesiae Bolgárszegiensis ad St. Nicolaum* (vezi și *Istoria bisericii Brașovului, S. Nicolae*), 11, 43, 44
- Bruxelles, 165
- Bucovina, VI, 18, 29, 63–64, 101, 169, 172, 182, 224, 250
- București, III, VI, 1–2, 4–5, 10, 12, 14, 16–17, 28, 30–32, 34, 41, 57, 61, 63–64, 66–67, 69–70, 73–75, 76, 77–78, 79, 83, 84–85, 85–86, 88–89, 96–99, 100, 101–102, 104, 104, 147, 169, 171, 175, 177, 180, 203, 206, 217, 228, 229, 233, 239, 242, 250, 252, 260–264, 268, 272, 272–273, 275–276, 278, 283, 286, 287, 290, 291, 296, 298–300, 302–303, 302, 305, 306, 307, 319, 321
- Buda (Budapesta), 5–6, 69, 70, 75, 93, 101, 171, 184, 229, 237, 250, 265, 295
- Budai-Deleanu, Ioan, Țiganiada*, 1
- „Budapesti közlöny hivatalos lap“, 123
- Bunea, Augustin, Cuvînt funebru rostit la înmormîntarea canonicului mitropolitan Alexan-dru Grama, tn 14 iunie 1896*, 300
- Bunea, Augustin, Discursuri*, 247
- Bunea, Augustin, Mitropolitul dr. Ioan Vancea de Buteasa. (Sf. Aipă și biogroafic)*, 268
- Burgring – ulița Babenberger, nr. 5, adresă a lui Dimitrie Moldovan din Viena, 162
- Burlă, V., Observări critice asupra Gramaticii limbii române. Partea I, analitică de Tim. Cipariu canonic metropolitan etc. București MDCCCLXX*, 289
- Buzău, 148, 150.
- Büschinghiana, ediție a celebrei hărți a Moldovei de Dimitrie Cantemir, 89

C

- Cabinetul ministerial din Pesta, 207, 208
- Cabinetul ministerial de la Viena, 108
- „Calendarul Aurorei“, 273

- Camera deputaților din Dieta Ungariei (vezi și Casa de Jos), 315, 317, 318
- Camera deputaților din Senatul Imperial de la Viena, 108
- Camera magnaților din Dieta Ungariei (vezi și Casa de Sus), 229, 315, 317–318, 320, 320–321
- Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena (vezi și Curtea aulică transilvană; Siebenbürgische Hofkautzlei), VIII, 107–110, 117, 121–122, 124, 127, 128, 130, 134, 137, 138, 139–141, 144–146, 144, 146, 148, 149–150, 162, 162–163, 185, 208
- Cantemir, Dimitrie, Creșterea Imperiului Otoman*, partea primă din lucrarea *Istoria Imperiului Otoman*, 88, 89
- Cantemir, Dimitrie, Descrierea Moldovei*, (vezi și *Cantemir, Dimitrie, Descripțiunea Moldaviei*), VII, 83, 84, 85–86, 89
- Cantemir, Dimitrie, Descriptio Moldaviae*, 70–83, 85, 88, 89
- Cantemir, Dimitrie, Descripțiunea Moldaviei*, vezi *Cantemir, Dimitrie, Descrierea Moldovei*
- Cantemir, Dimitrie, Divanul lumii*, vezi *Cantemir, Dimitrie, Divanul sau gilceava înțeleptului cu lumea*
- Cantemir, Dimitrie, Divanul sau gilceava înțeleptului cu lumea* (vezi și *Cantemir, Dimitrie, Divanul lumii*), 89
- Cantemir, Dimitrie, Evenimentele Cantacuzinilor și Brincovenilor*, 89
- Cantemir, Dimitrie, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*, VII (vezi și *Cantemir, Dimitrie, Istoria Imperiului Otoman*), VII, 70, 82–83, 85, 85, 88, 88–90, 92–93, 94, 97–100, 97–99, 101
- Cantemir, Dimitrie, Istoria Imperiului Otoman*, vezi *Cantemir, Dimitrie, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*
- Cantemir, Dimitrie, Operele Principelui Demetriu Cantemir*, ediție academică de la sfârșitul secolului al XIX-lea, 88
- Cantemir, Dimitrie, Scăderea Imperiului Otoman*, partea a doua din lucrarea *Istoria Imperiului Otoman*, 88, 89
- Capitulul greco-catolic din Blaj, 60, 277
- Capitulul greco-catolic din Gherla, 277
- Caracterul Conferinței naționale din Sibiu*, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1861, 180
- Caransebeș, 201, 231, 318
- Carloviț, 107, 148, 153
- Carol I de Hohenzollern, principe, rege al României, 253
- Carpați, 6–7, 13, 35, 54, 57, 78
- Cartierul Fabrik din Timișoara, 226
- Casa de Jos, vezi Camera deputaților din Dieta Ungariei
- Casa de Sus, vezi Camera magnaților din Dieta Ungariei
- Cașovia, în Slovacia, 286
- Catalogul alfabetic a lui W. Krafft în Sibiu*, articol din „Transilvania“, 1878, 101
- Catechismul calvinesc*, 264
- Cato Censorul* [Alexandru Roman], *Conferința de la Alba-Iulia*, 280
- Cato Censorul* [Alexandru Roman], *Ospățul de la Brașeu*, 281
- Cârpeniș, sat din zona Sibiului, 169–170
- Cârpiniș, sat din Munții Apuseni, 190
- Cercul administrativ al Șoimușului (vezi și Solymoser Bezirk), 125, 125
- Cercul administrativ Zlatna de Sus, 19, 20
- Cercul electoral al Zarandului, 66

- Cercul electoral Brad, 67, 77
- Cernești, M. S., *Viața și opera lui Visarion Roman*, 96
- Chemare, articol în favoarea ostașilor români la 1877, 71
- Chimelnicul de Cimpie, sat în zona Mureșului mijlociu, 3
- Chindriș, Ioan, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*, 287, 300
- Chindriș, Ioan, *Un urmaș al lui Bălcescu, Bonifaciu Florescu și Memorialul transilvănean de la 1882*, 321
- Chioar (vezi și Kővár), 53, 172, 185
- Chioreanu, Ioan, *Academia Română și Iosif Hodoș*, 69
- Chiorean, Ioan, *Documente inedite privind organizarea administrativă a românilor în revoluția de la 1848 din Transilvania*, 64
- Chioreanu, Ioan, *Gindirea social-politică a lui Iosif Hodoș. Rolul și locul său în mișcarea națională a românilor transilvăneni*, 62, 64, 66
- Chiorean, Ioan, *Iosif Hodoș, Viața și activitatea sa*, 61, 64
- Chirilă, Ilie Ștefan, *Fizică*, 300
- Cibinium, vezi Sibiu
- Cioran, Sabin, *Rolul băncilor românești din Ardeal în pregătirea Unirii*, 317
- Cipariu, Timotei, *Articul despre limbă*, vezi Cipariu Timotei, *Despre limba română. Suplement la Sintactică*
- Cipariu, Timotei, *Despre limbă română, Suplement la Sintactică* (vezi și Cipariu, Timotei, *Articul despre limbă*), 302–303, 303
- Cipariu, Timotei, *Domnule redactor!*, articol în „Foaie pentru minte ...”, 1841, 55
- Cipariu, Timotei; *Ecloge. Întru mărirea măriei sale prealuminatului și preasfințitului domn d. Joan Lemenyi. Prin M. Principat al Ardealului și Pârșilor împreunate episcopul Făgărașului greco-catholic. La zioa instalației sale în diecesă. 11 July MDCCCXXXIII. Supt numele clerului tiner din Blaș o tchină umilitul fiu și capelan Timotheu Cipariu. Al. s. theologice dogmatice profesor etc.*, 95
- Cipariu, Timotei, *Epistolar*, 28
- Cipariu, Timotei, *Gramatica limbei române. Partea I. Analitică*, 272–273, 275, 276, 291, 298–299, 302, 302, 307
- Cipariu, Timotei, *Gramatica limbei române. Partea II. Sintetică* (vezi și Cipariu, Timotei, *Sintetică*), 298–299, 300, 302–304, 303, 305, 306, 307
- Cipariu, Timotei, *La una imputațiune*, 289
- Cipariu, Timotei, *Literatura românească*, 40, 41
- Cipariu, Timotei, *Planum et scopus Ephemeridum ecclesiastico-politico-literarium Valachico idiomate et caractere latino-slavico cura Societatis et Typis Typographicæ Blasiensis edentorum*, 35
- Cipariu, Timotei, *Poezii*, 95
- Cipariu, Timotei, *Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op]*. *Domnule redactor!*, 21, 28, 31, 33
- Cipariu, Timotei, *Sintactică* (sau *Sintectica română*), vezi Cipariu, Timotei, *Gramatica limbei române. Partea II. Sintetică*.
- Cipăianu, George, *Din activitatea „Astrei” în 1861 și 1862 (pină la a doua adunare generală)*, 153, 165
- Ciuit în „Românul” din 8 august, articol din „Convorbiri literare”, 1867, 289
- Circumscripția electorală Poiana, 208
- Cimpeni (vezi și Topánfalva), XI, 15, 18–19, 18, 20, 34, 44, 45, 51, 56, 59–60
- Cimpia Libertății (vezi și Cimpul Libertății) din Blaj, 106, 111, 183, 193, 216, 246, 263, 305

- Cimpia Transilvaniei, VI, 4, 61, 63
- Cîmpul Libertății, vezi Cimpia Libertății din Blaj
- Clubul românesc din Brașov, 243
- Clubul românesc din Cluj, 243, 244, 247
- Cluj (inclusiv Cluj-Napoca), VI, XI, XIII, 3, 7, 11, 20, 43, 62–63, 62–64, 72–73, 73–74, 82, 93–95, 108, 127, 130, 135, 138, 141, 145, 148, 156, 160–161, 167–169, 171, 174, 176, 180–181, 186, 194, 194–195, 196–197, 198, 201–202, 204, 205–206, 207, 209, 212, 215, 219, 220, 223–224, 226, 231, 233, 233, 239–240, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 254, 259–260, 264, 268, 277, 283, 308, 321–322
- Colegiul „De Propaganda Fide” din Roma, 273
- Colegiul „Sfintul Sava”, 25, 97
- Comisiunea de redactare a petițiilor Conferinței Naționale de la Sibiu din 1/13–4/16 ianuarie 1861, 127
- Comisiunea permanentă, vezi Comitetul permanent ales la Conferința Națională, de la Sibiu din 1/13–4/16 ianuarie 1861
- Comisiunea școlară arhiepiscopială de la Blaj (vezi și Comisiunea școlastică arhiepiscopială); 290
- Comisiunea școlastică arhiepiscopială, vezi Comisiunea școlară arhiepiscopială de la Blaj
- Comloș, localitate în Banat, 250
- Comitatul Alba Inferioară, 119, 169, 194, 195
- Comitatul Alba Superioară, 128
- Comitatul Arad, 66
- Comitatul Cojocna, 237, 244, 295
- Comitatul Crasna, 172, 185
- Comitatul Heveș, din Ungaria, 216
- Comitatul Hunedoara, 20, 66, 106, 140, 164, 166, 169
- Comitatul Sătmar, 319
- Comitatul Sibiu, 256
- Comitatul Solnoc-Dăbica, 20
- Comitatul Solnocul de Mijloc, 172, 185
- Comitatul Zarand, VI, 65–66, 66, 90–91, 97, 130
- Comitetul ad-hoc de la Cluj pentru organizarea unei conferințe naționale în 1875, 244
- Comitetul Central al Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura poporului român, 100, 102, 102, 146, 228, 297
- Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania, (vezi și Comitetul Central Național; Consiliul legislativ), 93, 176, 220–223, 223, 264
- Comitetul Central Național, vezi Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania
- Comitetul de pacificațiune, vezi Comitetul Național Român de la 1848
- Comitetul din Pesta, organism însărcinat cu întemeierea Societății pentru crearea unui fond de teatru român, 77, 78
- Comitetul din Sibiu, vezi Comitetul Național Român de la 1848
- Comitetul Districtului Făgăraș, 130
- Comitetul femeilor române pentru ajutorarea soldaților răniți în războiul din 1877–1878, 177
- Comitetul Național activist din Sibiu, 239
- Comitetul Național Român de la 1848 (vezi și Comitetul din Sibiu; Comitetul de pacificațiune), 61, 63–64, 112, 129, 130, 167–169

- Comitetul pentru ajutorarea juriștilor din Sibiu, 184, 186
- Comitetul permanent ales la Conferința Națională de la Sibiu din 1/13–4/16 ianuarie 1861 (vezi și Comisiunea permanentă; Deputațiunea permanentă), 116–117, 117–118, 119, 120, 129, 130–131, 133, 148, 142–143, 146, 153, 157, 159, 163, 173–174, 186, 229
- Comitetul român activist din Sibiu, 240
- Comitetul român din Brașov pentru ajutorarea soldaților români răniți în Războiul din 1877–1878, 249, 250
- Comitetul Societății femeilor române din Sibiu, 71, 248–250, 249
- Coșna, Nicolae, Dascălii Blajului*, 20, 260, 265, 300
- Conciliul provincial al Provinciei metropolitane greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș din 1872, 276
- Conciliul provincial prim al Provinciei bisericesti greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș ținut în anul 1872*, 276
- Conciliul Vatican de la Roma din 1870, 276
- Concordatul*, 9
- „Concordia“, 68, 173, 203
- „Confederazione latina“, 321
- Conferința bălgrădeană, vezi Conferința regnicolară de la Alba-Iulia din februarie 1861
- Conferința confidențială de la Alba-Iulia din 24 ianuarie 1875, 244, 245, 246
- Conferința de la Blaj din 29 iunie 1872, 238–239, 239
- Conferința de la Blaj din 3 iulie 1872, 239
- Conferința de la Turda din ianuarie 1870, 176, 233
- Conferința greco-catolică de la Alba-Iulia din 13–14 aprilie 1871, 279, 279–280, 283, 255
- Conferința mixtă regnicolară de la Alba-Iulia din 11–12 februarie 1861, 107, 109, 117–120, 121, 122–124, 123, 182, 184, 185–186
- Conferința Națională de la Miercurea (vezi și Consfătuirea română de la Miercurea), VIII, 176, 218–222, 220–221, 224, 224–225, 229, 230, 232, 263
- Conferința Națională de la Sibiu din 1/13–4/16 ianuarie 1861 (vezi și Congresul național de la Sibiu din ianuarie 1861), 65, 75, 107, 109, 111–112, 115, 117–121, 125, 127, 130–131, 131, 133, 135, 138, 145–146, 159, 159, 161, 173–174, 180, 184, 186, 198, 277
- Conferința Națională de la Sibiu din 7/19–11/23 aprilie 1863, 154, 157
- Conferința națională de la Sibiu din 23 mai 1875, 295
- Conferința polemică de la Blaj din 16 mai 1871, 281, 282
- Conferința restrinsă de la Blaj din 1872, 177
- Conferința românească de la Alba-Iulia din 27 iunie 1872, 82, 117, 236–237, 244
- Conferința românească de la Sibiu din 5–6 mai 1872, 82
- Congregația Comitatului Cojocna, 244
- Congresul bisericesc greco-oriental de la Sibiu din 1870, 78
- Congresul catolic de la Pesta din 1870 (vezi și Adunarea de la Pesta), 274–275, 279
- Congresul greco-catolic, vezi Conciliul provincial al Provinciei metropolitane greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș
- Congresul național de la Sibiu din ianuarie 1861, vezi Conferința Națională de la Sibiu din 1/13–4/16 ianuarie 1861
- Consfătuirea română din Miercurea, vezi Conferința Națională de la Miercurea din 1869
- Consiliul de Miniștri al Ungariei, 215

Consiliul de Stat al Imperiului Austriac (vezi și Stats Rath), 139, 139
 Consiliul legislativ, vezi Comitetul Central al Partidului Național Român din Transilvania
 Consiliul municipal al Comitatului Zarand, 65
 Consistoriul greco-catolic din Blaj, 64, 195, 275
 Consistoriul neunit din Sibiu, 91, 95, 104
 Constantinopol, 100, 101
 „Constitutionelle Österreichische Zeitung“, 154
 Constituția Imperiului Austriac, 156
 Constituția octroată din 4 martie 1849, 182
 Constituția Transilvaniei, 136
 Convocare, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1869, 219
 „Convorbiri literare“, 289
 Corespondență între doi români, unul din Țara Românească și altul din Moldova, 22
 Corespondența lui Vinzențiu Babeș, 93, 254
 Cornea, Paul, Originile romantismului românesc, 1
 Corneanu, C., Generalul Traian Doda, 247
 Coroana de fier, distincție austriacă maximă, 150
 Coroana Sfintului Ștefan, imperiu utopic al Ungariei, 93, 172, 227
 Coroana Ungariei, teritoriu arogat de politica ungară pînă la 1918, 156
 „Coroana Ungurească“, han din Brașov, 179, 182
 Corona, vezi Brașov
 Coroș, sat în Banat, 229
 Cosmografie, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262
 Covasna, 153
 Craidorolt, 277
 Craiova, 2, 28, 78, 261, 264, 284
 Cricău, sat lângă Alba-Iulia, 163, 163
 Crișana, 170, 172, 182, 185, 197, 206, 232, 237, 245, 260
 Croația, 135, 171
 Cronstadt, vezi Brașov
 Crucea „Elisabeta“, decorație românească, 256, 256–258, 258
Crupenschi, Gheorghe, Crucea, 49
Cserei Mihály, Miklósvárszéki Nagyjai Cserei Mihály Históriaja 1661–1711, 269
 Csudány, în Ungaria, 277
 Cugir, 261
 „Cultura creștină“, 4
 „Curierul de ambe sexe“, 33
 „Curierul românesc“, 25, 33, 43, 45, 46, 56
 Curtea aulică transilvană, vezi Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena
 Curtea de apel a Transilvaniei, 65, 130, 140, 148
 Curtea casativă, vezi Tribunalul suprem al Transilvaniei de la Cluj
 Curtea de casație, vezi Tribunalul suprem al Transilvaniei de la Cluj
 Curtea de Casație din București, 278
 Curtea Imperială de la Viena, VIII, 6, 20, 106–107, 110, 112, 112, 130, 134, 194
 Cúrtea metropolitană din Blaj, 275
 Curtea Regală de la Budapesta, 237

Căt, sat în zona Blajului, 34
„Cvartirul general de la Grivița“, nume temporar purtat de un restaurant românesc din
Brașov în 1877, 254

D

- Dacia, 262
Dacia romană, 94
Dacoromania, ideal național în secolul al XIX-lea, 35, 84, 203
Dan, Mihail și Ilie Uzun, *Din corespondența generalului Traian Doda cu Vincențiu Babeș*, 247
Date statistice [despre activitatea mitropolitului Victor Mihali de Apșa, 273
Dăbica, 277
Debrețin, 75, 291
Decei, Aurel, *Două personalități din trecutul istoric al Abrudului: Ilie Măcelariu și soția lui Iudita Tobias*, 169
Declaratiune, articol din „Federațiunea“, 1871, 281, 283, 285
Decurgerea alegerii amployaților superiori în scaunul *Mercuriei*, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1861, 192
Dej (vezi și Dés; Déés), 18, 18, 218, 219, 220, 233, 277
De la Olt 31/19 ian. 1861. *Conferințele române și critica lor*, articol din „Telegraful român“, 1861, 180.
Delegația română de la Viena din 1849–1852, 170, 173
Delegația trimisă la Dieta de la Cluj din 1848, de către Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, 167
Delegația trimisă la Viena, de către Adunarea Națională de la Blaj din 1848, 167–168
Delegațiunea permanentă a Societății Academice Române, 90–91, 98.
Deputațiunea permanentă, vezi Comitetul permanent ales la Conferința Națională de la Sibiu din 1/13–4/16 ianuarie 1861
„Der Intelligensblatt, vezi „intelligensblatt“
Des, vezi Dej
Dés, vezi Dej
Déés, vezi Dej
Désakna, vezi Ocna Dejului
Despărțământul ASTREI din Sălaj, 277
Despre colecțiunea de documente istorice rămase de la răposatul Eudoxiu Hurmuzache: fragment din *Monografia fumitei Hurmuzache*, conferință în cadrul ASTREI, 254
Deșteaptă-te, române!, imnul revoluționar, 193
Deva, X, 25, 33, 39, 42, 70, 77, 83, 89, 95, 105, 130, 137, 154, 155, 164, 164, 261
Diaconovici, Corneliu, *Enciclopedia română*, 63, 78, 97, 108
Diaconovici, Corneliu, *George Barițiu, 12/24 mai 1812–1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, 46
„Die Blätter für Geist“, vezi „Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde“
Dieceza Făgărașului, vezi Episcopia greco-catolică a Făgărașului
Dieceza Orășii Mari, vezi Episcopia greco-catolică de Oradea
Dieta de încoronare de la Pesta din 1865–1868, 215, 220–221, 234
Dieta (sesiunea) de la Bratislava din 1848, 291
Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1841–1842, 59

- Dieta (sesiunea) de a Cluj din 1847—1848, 73
- Dieta (sesiunea revoluționară) de la Cluj din 1848, 117, 122, 167
- Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1865, 108, 160, 162, 212, 216
- Dieta (sesiunea) de la Debrețin din 1848—1849, 291
- Dieta de la Pesta, vezi Dieta Ungariei
- Dieta (sesiunea) de la Pesta din 1848, 246
- Dieta (sesiunea) de la Pesta din 1861, 143, 246
- Dieta (sesiunea) de la Pesta din 1865—1868, 246
- Dieta (sesiunea parlamentară) de la Pesta din 1869—1872, 246
- Dieta (sesiunea parlamentară) de la Pesta din 1872—1875, 246
- Dieta (sesiunea) de la Sibiu din 1863—1864, VI, 108, 141, 158, 159, 212, 216, 263
- Dieta revoluționară ungară de la 1848—1849, 75, 123
- Dieta Transilvaniei, 59, 68, 80—81, 82, 110, 141, 158, 160, 234
- Dieta Ungariei, VI (vezi și Dieta de la Pesta; Parlamentul din Budapesta; Parlamentul maghiar etc.) 66, 76, 78, 79, 81, 93, 123, 138, 143, 160, 202, 208, 212, 219, 221—222, 240—241, 241, 246, 263, 267, 284, 291, 315, 317, 320, 321
- Din trecutul medicinei muncii în România*, 2
- Din viața noului mitropolit* [Victor Mihail de Apșa], 273
- Diocesa Fogarasiensis, vezi Episcopia greco-catolică a Făgărașului
- „Diorile Bihorului“, 2
- Diploma imperială din 20 octombrie 1860*, 76, 117, 120, 121, 131—132, 131, 149, 158, 185, 189, 189, 195
- Diploma imperială din 26 februarie 1861*, vezi *Patenta imperială din 26 februarie 1861*
- Directorul regal al Fiscului din Tîrgu-Mureș, 43
- Disce ab hoste*, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1876, 91
- Districte administrativ al Făgărașului, 130, 144, 222
- Districte administrativ al Năsăudului, 111, 138, 140, 144, 202, 205, 208
- Dobra, sat în Hațeg, XII, 126—127
- Domeniul montano-cameral al Zlatnei, 11, 43
- [*omnul*] *Timotei Cipariu și Dicționarul cu sintaxa Societății Academice*, articol presupus a fi al lui Titu Maiorescu, din „Convorbiri literare“, 1873, 289
- Două cuvîntări ținute cu ocaziunea Adunării gener[ale] din anul acesta [1878] a Asociațiunii transilvane, la Șimleu*, articol din „Observatoriul“, 309
- Dragomir, Silviu, Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, 64, 75, 147, 167
- Dr. Alexandru Grama*, necrolog în „Tribuna“, 1896, 300
- Dr. Alexandru Grama, (1850—1896)*, necrolog în „Calendarul Unirii“, 1896, 300
- Drașov, sat din zona Făgărașului, 306
- Drăghici, Meletie, *Istoria Ungariei*, 261
- „Dreptatea“, 93
- Dr. Victor Mihályi de Apșa*, articol din „Familia“, 1894, 273
- Dr. Victor Mihályi de Apșa, metropolitul de Alba-Iulia și Făgăraș*, articol din „Calendarul Aurorei“, 273
- Dr. Victor Mihályi de Apșa, mitropolitul românilor uniți din Ardeal*, articol din „Vatra“, 1894—1896, 273
- Dunărea, 8, 49, 76

E

- „Economicul“, 261
 Editura Academiei Române, 321
 Eforia școalelor din Moldova, 42
 Eforia școalelor din Țara Românească, 28
 Eger (vezi și Agria), 277
 Elba, 4
 „Ellenör“, 91
Elnöki iratok, fond în cadrul Arhivelor Statului din Budapesta, 195
 Előpatak, vezi Vilcele, stațiune balneară
 E n e s c u, N. C., *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, 41
 Episcopia greco-catolică a Gherlei, 277, 284
 Episcopia greco-catolică a Făgărașului (vezi și Dieceza Făgărașului; Diocesa Fogarasien-sis), 12, 16–18, 20–21, 23–24, 27–28, 30–31, 37–39, 46–47, 51
 Episcopia greco-catolică a Lugojului, 151
 Episcopia greco-catolică de Oradea (vezi și Dieceza Orăzii Mari), 286
 Episcopia neunită a Aradului, Hălmagiului, Ineopolei, Orădiei Mari și părților banatice anexate, 247
 Erdély, vezi Transilvania
 Europa, 2, 48, 52, 88, 116, 176, 212, 225, 227, 234, 321
Evenimentele românilor de la a. 1848 pînă la Adunarea din 15/3 mai inclusive, subtitlu al lucrării lui Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, 167
 Expoziția națională de la Brașov din 1862, 150–151, 154
Extrasul din prefața traducătorului german, prefață la ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92

F

- F a b i a n B o b, Vasile, *Allusio ad Odam Occasione restitutae indigenis Moldaviae Principibus coranae Ac Solemnitatis, qua serenissimus Princeps patriae filius Johannes Sturdza Sedem Principatus conscendit, Genti Moldavae per clarissimus D.G. Asaki mense Octobris 1822 dicatam*, 42, 47, 48, 51–52, 52, 54, 58, 59
 F a b i a n B o b, Vasile, *Moldova la 1821*, 42
 F a b i a n B o b, Vasile, *Moldova la 1829*, 42
 F a b i a n B o b, Vasile, *Suplement la geografie, întru memoria răposatului școlariu Ștefan Șendrea, din Gimnasia Basiliană din Iași, la anul 1834, octomv. 25*, 42
 Fabrica de hirtie din Zărnești, 159
 „Familia“, seria lui Iosif Vulcan, 43, 61, 78, 93, 103, 103–104, 165, 251–252, 256, 258, 273, 307
 Făgăraș, 6, 16, 66, 68, 82, 128, 130, 144, 185, 205, 209, 209, 217, 217, 222, 233, 237, 241, 250, 268, 273–274
 Făgăraș, zona, 147, 308
 F ă t u, A n a s t a s i e, *Manual de medicina practică popularie*, 285, 286
 „Federațiunea“, 67–69, 76, 79, 80–83, 85, 93–94, 215–217, 225, 230, 234, 244, 270, 271, 272, 275, 276, 280–281, 285

- Ferdinand I, împărat al Austriei, 168
- Filipciuc, Vasile, *Ioan Mihali, 1844–1914*, 291
- Fiume, 171
- Florian, Aron, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Rumânești* (vezi și *Istoria lui Florian*), 29, 30, 43, 44, 45, 46, 47, 47, 49, 49
- „Foaia duminicii spre înmulțirea cei deobște folositoare cunoștințe“ (vezi și „Foaie de duminică spre înmulțirea cei deobște folositoare cunoștințe“ și „Foaie de duminică spre revărsarea cei deobște folositoare cunoștințe“), 12, 13, 14, 15, 16
- „Foaia școlastică“, VII, 261–262
- „Foaie de duminică“, vezi „Foaia duminicii...“
- „Foaie de duminică spre revărsarea cei deobște folositoare cunoștințe“, vezi „Foaia duminicii...“
- „Foaia literală“, nume impropriu pentru „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, 40
- „Foaie literară“, 7–9, 11, 13, 15–16, 17, 18, 19, 21–22, 21–24, 25–26, 28, 29, 30–31, 34, 35–36
- „Foaie literaturală“, nume denaturat al „Foi pentru minte, inimă și literatură“, 32
- „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, V, XI, 2, 7, 11, 19, 21, 23, 27, 30–33, 33, 37, 37, 39–40, 41–44, 46, 47, 48–49, 51–52, 51–52, 54, 55–56, 56, 58, 58–59, 65–66, 72, 115, 122, 122, 180
- „Foișoara“, rubrică a ziarului „Federațiunea“, 76
- „Foișoara Telegrafului român“, 307
- Fondul Bariț de la Biblioteca Academiei Române, 283
- Fondul Blaj de la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 260, 292
- Fondul grăniceresc pentru instrucțiune din Năsăud, 138
- Fornandia, sat din zona Hunedoarei, 39, 39
- Frank, Johann Peter D. M., *Sistem einer vollständigen medizinischen Polizei*, 27
- Frankfurt, 158
- Franța, 64, 225
- „Fredmen Blatt“, ziar din Viena, 130
- Funcționarii de naționalitate românească*, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1876, 74
- Fundația academică „Ioan Fătu“, 266
- Fundația culturală „Alexandru Sterca Șuluțiu“, 306, 308
- Fundația culturală „Simion Ramonțai“ (vezi *Fundația Romonțai*; *Fundația ramonțiană*), 29, 64
- Fundația Ramonțai, vezi *Fundația culturală „Simion Ramonțai“*
- Fundația ramonțiană, vezi *Fundația culturală „Simion Ramonțai“*
- Fundațiunea fericitului Alexandru Sterca Șuluțiu, arhiepiscopul metropolit gr.-cat. de Alba-Iulia*, 291, 308
- Fundus Regius (vezi și *Pământul Crăiesc*; *Sachsenland*; *Țara saxonă*), 124, 132, 147, 148, 153, 154, 156–157, 169, 175, 189, 189, 191, 192, 194–195, 254

G

- Galeș, sat din zona Albei, 189
- Garda revoluționară de la Orăștie la 1848, 168
- „Gazeta de Transilvania“ (inclusiv „Gazeta Transilvană“ și „Gazeta Transilvaniei“), 2, 7, 14, 19, 21, 24, 25, 26–27, 28, 32, 35, 36, 37, 38–39, 44–45, 47, 49–50, 50–51, 53–54, 54, 57–58, 60, 60, 66–68, 72–74, 74, 78, 82, 82, 89, 91, 93–94, 101–102

- 104, 115, 116, 121—222, 133, 135, 145, 154—156, 161, 163, 169, 172, 174—176, 180—182, 184—186, 186, 189, 191—192, 192, 195—196, 197—198, 198, 205—206, 207, 208, 209, 212, 215—217, 218—219, 219—220, 225, 237, 242, 251—252, 251—253, 280—281, 283, 283, 285, 288, 289, 296—298, 299, 300, 307, 312—313
- Genilie, Iosif, *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă, a continentelor în general și a României în parte ...*, 29, 30, 43
- Geografie administrativă, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262
- Geografie fizică, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262
- Geografie matematică, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262
- Geografie politică, capitol din lucrarea lui Ioan Micu Moldovan, *Geografia Ardealului*, 262
- George Bariț și contemporanii săi, 2, 10, 12, 14, 20, 22, 24—29, 31—32, 35—38, 41—43, 40, 60, 67—68, 74—76, 78, 83, 86, 93, 96—97, 138, 180, 187, 243, 268, 270, 276, 280—281, 283—284, 295, 305
- Georgescu, Ioan, *Dr. Ioan Rațiu (1828—1902). 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, 64, 256
- Georgescu, Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, 309
- Georgescu, Ioan, *Episcopul Mihail Pavel. Viața și faptele lui (1872—1902). La o sută de ani de la nașterea și douăzeci și cinci de la moartea lui*, 284, 313
- Georgescu, Ioan, *Mitropolitul Ioan Vancea. La 50 de ani de la moartea lui*, 268
- Gerbersdorf, localitate în Silezia, 94, 95
- Germania, 95, 226
- Ghenoveva, „romanță din viața sfinților apuseni“, manuscris necunoscut al lui Eftrem Petruța, 8, 19, 20
- Gherla, 219, 220, 232, 245, 261, 261, 273, 276, 277, 286, 286, 310, 313, 318
- Ghica, Ion, Scrisori, 261
- Gimnaziul montano-cameral din Zlatina, 60
- Gimnaziul romano-catolic din Tirgu-Mureș, 62
- Gimnaziul românesc din Brad, 66
- Gimnaziul românesc din Brașov, 146, 147, 150—151, 154, 156, 165
- Gimnaziul românesc greco-catolic din Blaj, 77, 320, 320
- Gimnaziul românesc greco-catolic din Năsăud, 77, 138
- Girbova, sat din zona Sibiului, 170
- Gött, Johann și George Bariț, *Înștiințare literară*, 14
- Gramă, Alexandru, *Elemente de istorie universală și particulară a bisericii*, 299
- Gramă, Alexandru, *Eminescu. Studiu critic*, 299
- Gramă, Alexandru, *Explicarea mecanică modernă a naturii și credința în Dumnezeu*, 299
- Gramă, Alexandru, *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal, fazele lor în trecut și valoarea în prezente. Studiu istorico-economic*, 299—300
- Gramă, Alexandru, *Introducere în cărțile Sfintei Scripturi*, 299
- Gramă, Alexandru, *Istoria bisericii române unite cu Roma*, 299
- Gramă, Alexandru, *Istoria universală a bisericii*, 299
- Gramă, Alexandru, *Principiile morale și etice ale religiunii creștine*, 299
- Grid, sat în zona Făgărașului, 212—213
- Gray, Thomas, *Elegia*, 1

Graz, 228

Guberniul Transilvaniei (vezi și Înaltul Guvern; *Locoțiința*), 40, 59, 74, 107, 110, 120, 124, 128, 133, 134, 137, 138, 141–142, 141, 143–144, 144, 146, 146, 150, 152, 153, 162, 174, 187, 194, 195, 196, 198, 199, 201, 205–206, 207, 208, 215, 234

„Gura satului“, revistă umoristică românească apărută la Pesta, 206–207, 215

Gurile Dunării, 224

Gușterița, sat în zona Sibiului (vezi și Hammersdorf), 114

H

Habsburgii, dinastia, 172, 262

Hammersdorf, vezi Gușterița, sat în zona Sibiului

Harró, vezi Hărău, sat din zona Hunedoarei

Hațeg, 237, 241, 241, 245, 246, 250

Hălmaگیu, 247, 261

Hărău, sat din zona Hunedoarei (vezi și Harró), 38, 39

Heliade Rădulescu, Ion, *Dimitrie Țichindeal*, 56

Heliade Rădulescu, Ion, *Equilibru între anghitești sau spiritul și materia*, 84, 86

Heliade Rădulescu, Ion, *Gheorghie Lazar*, 56

Heliade Rădulescu, Ion, *Gramatica românească*, 40

Heliade Rădulescu, Ion, *Literatura. Domnului redactorului Foei literare din Brașov*, 33

Heliade Rădulescu, Ion, *Țichindeal și Hanriada*, 56

Hermannstadt, vezi Sibiu

Heves, în Ungaria, 216

Hunedoara, vezi Hunedoara

Hitchins, Keith, *Nicolae Cristea și mișcarea națională românească din Transilvania*, 243

Hitchins, Keith, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, 82, 243

Hitchins, Keith și Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Bariț 1861–1892*, 195, 219, 240

„H.L.“, publicație neidentificată, 314

Hodoș, Enea, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, 61, 65, 75, 93, 101

Hodoș, Enea, *O viață de luptă, suferință și nădejde*, 61, 70.

Hodoș, Iosif, *Apele cără române*, articol din „Telegraful român“, 1877, 95

Hodoș, Iosif (?), *Baia de Criș în Săptămâna florilor*, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1876, 91

Hodoș, Iosif, *Corespondinție*, articol din „Telegraful român“, 1877, 101

Hodoș, Iosif, *Dorințele românilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, 65

Hodoș, Iosif, *Istoria dreptului roman, conferință ținută la ASTRA*, 70

Hodoș, Iosif, *Istoria literaturii italiene, conferință ținută la ASTRA*, 70

Hodoș, Iosif, *Începutul școlilor române*, 102

Hodoș, Iosif, *Învățământul românesc*, comunicare în cadrul ASTREI, 70

Hodoș, Iosif, *Literatură și bellearte*, 69

Hodoș, Iosif, *Privilegium*, teză de doctorat, 65

Hodoș, Iosif, *Program !*, 80, 82

Hodoș, Iosif, *Răsunet din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, 65, 67
Hodoș, Iosif, *Românii și constituțiunile Transilvaniei*, 67
Hodoș, Nerva și Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, 73, 217, 242
„Hon“, 240, 314, 315
Hondol, sat din Munții Apuseni, 17, 17, 18—19, 20, 38, 38, 44
Hotelul „Fröhner“ din Viena, 310
Hotelul „Împăratul romanilor“ din Sibiu, 254
Hotelul „La Soare“ din Brașov, 281
Hotelul „London“ din Viena, 127
Hotelul „Schipler“ din Viena, 227
Hotelul „Vadász Kürt“ din Pesta, 310
Hunedoara, cetatea, 13
Hunedoara (orașul și zona), 16, 39, 66, 106, 125—126, 140, 164, 166
Hurmuzachi, Alexandru, *Acte și date despre Conferința română națională din Transilvania ținută în 7 și 8 martie în Opidul Mercurea. (Retipăririle din Albina, speșele edițiunei solvind d-sa Alessandru Hurmuzaki, în favoarea societăților și institutelor publice ale națiunei române*, 224—225
Huși, 284
Hymnuri, vezi *Imnuri și rogațiuni pentru poporul credincios*

I

Iarca, Dimitrie, *Gramatică românească și nemțească, pentru tinerimea națională*
Intr-acest chip întocmită de un prieten al nații. Tipărită cu toată cheltuiuala domniii sale Rudolf Orghidan, 33—34, 34
Iași, 4, 41, 56, 65, 74, 261
Icelandul Mare, sat în Cimpia Transilvaniei, 104
Iclodul Mare, sat din zona Gherelei, 261
Idologia generației române de la 1848 din Transilvania, 61
Ienopole, vezi Ineu, în Banat
Ierusalim, 15
Ieud, sat în Maramureș, 273
Imnuri și rogațiuni pentru poporul credincios (vezi și *Hymnuri*), 100, 101
Imperiul Austriac. VI. 2. 6. 64. 107. 149
Imperiul hasburgic, vezi Imperiul Austriac
Inău, în Banat, 69
Indice alfabetic, la Istoria Imperiului Otoman, a lui Dimitrie Cantemir, 100
Indice alfabetic despre persoanele, localitățile și evenimentele cele mai însemnate în această istorie, la lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, 100, 101
Ineu, în Banat (vezi și Ienopole), 247
In memoriam Avram Iancu, 64
Innsbruck (vezi și Inspruch), 123, 168
Inspruch, vezi Inssbruck
Institutul „Albina“, vezi Banca „Albina“ din Sibiu
Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, 63
Institutul teologic din Blaj, vezi Seminarul teologic din Blaj

- Institutul teologic-pedagogic antean din Sibiu, 95
 „Intelligensblatt“ (vezi și „Der Intelligensblatt“), 46
 Iorga, Nicolae, *Despre „Magazinul“ istoric*, 291
 Iorga, Nicolae, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, 278
 Iorga, Nicolae, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, 2
 Iorga, Nicolae, *Medici și medicina în trecutul românesc*, 2
 Iorga, Nicolae, *Mitropolitul Victor*, 273
 Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, 273
 Iorga, Nicolae, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, 70
 Irlanda, 180
Istoria bisericii Brașovului, S. Niculae, vezi *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgarszegiensis ad St. Nicolaum*
Istoria domniei lui Achmed II, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92, 94
Istoria domniei lui Achmed III, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92
Istoria domniei lui Mahomed IV, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92
Istoria domniei lui Mustafa II, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir, 92
Istoria domniei lui Soliman II, capitol din ediția academică a *Istoriei Imperiului Otoman*, de Dimitrie Cantemir, 92, 94
Istoria lui Florian, vezi Florian, Aron, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Rumânești*
 Italia, 64
 Iulia cea Albă, poreclă pentru Alba-Iulia, 234
 Iuliu Mihali de Apsa, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1898, 291

I

- Înaltul Guvern, vezi Guberniul Transilvaniei
 „Înfrățirea“ de la Brașov din 22 aprilie 1871, act politic ratat (vezi și Banchetul de la Brașov) 281, 283
Înștiințarea Ministerului Afacerilor Străine, articol din „Monitorul Oficial al României“ 1878, 256
 Întrunirea secțiunilor ASTREI de la Sibiu din 9/21–11/23 decembrie 1877, 254

J

- Jahn, Johann, *Arabische Sprachlehre* (vezi și Jahn, Johann, *Grammatica Arabica*), 40, 41
 Jahn, Johann, *Grammatica Arabica*, vezi Jahn, Johann, *Arabische Sprachlehre*
 Jahn, Johann, *Praefatione in Grammaticam Arabicam*, vezi Jahn, Johann, *Vorrede la lucrarea Arabische Sprachlehre*
 Jahn, Johann, *Vorrede la lucrarea Arabische Sprachlehre* (vezi și Jahn, Johann, *Praefatione in Grammaticam Arabicam*), 40, 41

Jebel, în Banat (vezi și Zsebely), 286, 286
Județul Bistrița-Năsăud, 138
Județul Covasna, 153, 164

K

Karlsbad, băile, 164
„Kelet“, 307
Királyhágó, vezi Piatra Craiului, trecătoarea
Klima, Helmut, *Guvernatorii Transilvaniei 1774—1867*, 88
Kogălniceanu, Mihail, *Gheorghe Șincai*, 55
Kogălniceanu, Mihail, *Interpelațiunea privitoare la expulzarea românilor de peste Carpați*, 69
Kogălniceanu, Mihail, *Opere. Tomul I. Scrieri istorice*, 56
„Kolozsvári Közlöny“, 116, 117, 124, 180
„Korunk“, 123, 136, 138, 180
Korösbánya, vezi Baia de Criș
Kövár, vezi Chioar
Kraft, librărie și editură din Sibiu, 256
Kreuznach, oraș din Prusia, 103
Kronstadt, vezi Brașov
„Kronstädter Zeitung“, 230, 292

L

Land der Romanen (Țara românilor), proiect politic de unificare a românilor din Imperiul Austriac la 1848, 170
Landesgericht, vezi Curtea de apel a Transilvaniei
Landesordnung, regulament electoral al Imperiului Austriac, 160
Landesstatute, 122, 124
Lapedatu, Ioan, *Finanțe private în Ardeal*, 317
Lascu, Nicolae, *Un document inedit privitor la Memorialul din 1882*, 321
Laurian, August Treboniu, *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre. Distribuită în trei părți și preceasă de geografia modernă a Daciei, ca studiu preliminaru la istoria românilor din Dacia*, 261
Laurian, August Treboniu, *Manual de filosofie și de literatură filosofică de W. Traug. Krug. Tradus după a treia edițiune de A. Treb. Laurian, profesor de filosofie*, 73, 74
Laurian, August Treboniu și I. C. Massim, *Dicționarul limbei române*, VII, 6, 69, 97, 287—288, 290, 290, 299, 300
Laurian, August Treboniu și Ioan C. Massim, *Glosariu care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine indouioasă*, 97, 287, 289, 300
Legea electorală pentru adunarea Dietei de la Sibiu din 1863—1864, 156
Legiunea III revoluționară din Transilvania la 1848—1849, 169
Leitha, riu în Austria, 234, 311

Leta Mare, 261

Lexiconul de la Buda, 6

Librăria „Socec“ din București, 261

Liceul academic piarist din Cluj (vezi și Liceul Clujului), 62–63, 72–73

Liceul Clujului, vezi Liceul academic piarist din Cluj

Liceul „Matei Basarab“ din București, 97

Liceul românesc greco-catolic din Blaj, 62, 266, 268

Limba maghiară în școala populară, articol din „Observatoriul“, 1879, 315

Lipova, 256, 258

Literariu, rubrică din „Observatoriul“, 1878, 307

Liturghierul slavon de la Brașov, 264

Locotenența Domnească a Principatelor Unite Țara Românească și Moldova din 1866, 68

Locotenența imperială a Austriei de Jos, 228

Locoțiința, vezi Guberniul Transilvaniei

London, vezi Londra

Londra (vezi și London), 164, 231, 232

„Luceafărul“, seria nouă, 291

Lucrări științifice, 2

Ludoșul Mare, sat din zona Sibiului, 170

Lugoj, 151, 231, 250, 265, 273, 278, 286, 311–312, 312, 318

„Luminătorul“, 253

Lupaș, Ioan, *Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovan*, 262, 265–266

M

Macrea, Dimitrie, *Lingviști și filologi români*, 273

Macrea, Dimitrie, *Timotei Cipariu*, 273

Mada, sat din Munții Apuseni, 19, 20

„Magazin istoric pentru Dacia“, 62, 73, 74, 290, 291

Magda, Al., *Traian Doda*, 247

3/15 mai 1848 în 1861, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1861, 196

Mai mulți români din Sibii și ținut, *Contradecarațiune la festivalul din Brașov*, 281

Maior, Liviu, *Le Mémorial de 1882 et son écho en Europe*, 321

Maior, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, 1, 5

Maior, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia. Întocmită de Petru Maior ... acum retipărită prin Iordachi de Mălinescu, secretariul Arhivei Statului a Prințipatului Moldaviei și disputațiile asupra Istoriei tălmăcite de pe latinie pe românește prin Damaschin Bojincă, iuris-consultul Prințipatului Moldaviei.. Historia de origine valachorum*, 5

Maior, Petru, *Procanon ce cuprinde în sine cele ce sînt de lipsă spre înțelesul cel deplin și adevărat al canoanelor și a toată tocmeala bisericească, spre folosul mai cu samă a românilor*, 3

Maiorescu, Ioan, *Asupra ortografiei rumânești. Răsunet la cele ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaie literară“ Nro 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în al doilea curs Nro 2–4 și 10 din Foaie pentru minte ...*, 32

Maiorescu, Ioan, *Domnule redactor!*, celebru articol din 1838, 28

- Maiorescu, Ioan**, *Studii asupra limbei române*, 43
Maiorescu, Titu, *Critica ortografiei d-lui Cipariu*, 289
Maiorescu, Titu, *Despre scrierea limbei române*, 289
Manciulea, Ștefan, *Contribuții blăjene la redășteptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina*, 4
Manciulea, Ștefan, *Scrisori și acte privitoare la mișcarea revoluționară a românilor din Ardeal și Ungaria în 1848—1849*, 169
Manfi, Ștefan, *Programul intronării metropolitului la 11 april 1869*, 268
Maramureș, 53, 68, 170, 172, 185, 197, 206, 232, 237, 245, 260, 273, 284, 286, 290, 291
Marcu, Alexandru, *Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia*, 64—65, 69
Marea Neagră, 224
Marele Principat al Transilvaniei, vezi Transilvania
Marian, V., *Pravila comerțială de la 1837*, 25
Marica, George Em., *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești pînă la primul război mondial*, 7, 19, 94
Marica, George Em., *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie cu un studiu monografic*, 34, 41, 73
Marica, George Em., *Notele de călătorie ale lui George Bariș*, 14, 46
Marica, George Em., *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenice din secolul al XIX-lea*, 7, 19, 94
„Marisia“, 69
Massim, Ioan C., *Elemente de gramatică elenică*, 299
Massim, Ioan C., *Elemente de gramatică română*, 97, 299
Massim, Ioan C., *Una mostră de istorie critică*, 299
Mayer, T.M. și R.F. Kaendl H. Pirchegger, *Geschichte und Kulturleben Osterreichs von 1792 biszum Staatsvertrag von 1955*, 158
Măcelariu, Ilie, *Apel*, 219
Măcelariu, Ilie, *Convocare*, 220
Măcelariu, Ilie, *Declarație de opinie*, 176, 205, 208
Măcelariu, Ilie, *Notiția*, 237
Măcelariu, Ilie, *Spre știința națiunii*, 223
Mărginimea Sibiului, 150
Meciu, Dimitrie, *Poema Munților Beiușului*, 2
Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria, 243, 309, 321
Memoriul elaborat la Blaj în 3 iulie 1872, 240
Miercurea (vezi și Miercurea Sibiului: Szerdahely) XIII. 154, 168—171, 175—176, 189—192, 191, 194, 195, 198—199, 198, 201, 206—208, 211, 215, 217—220, 219—220, 222—223, 224, 227—228, 237, 241, 246, 263—264
Miercurea Ciuc, 261
Miercurea Sibiului, vezi Miercurea
Mihali de Apșa, Ioan, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, 291
Mihalț, sat lângă Teiuș, 261, 307
Ministerul Cultelor și Instrucțiunii al Ungariei, 209, 209, 237, 261
Ministerul de externe al Ungariei, 176
Ministerul de interne al Ungariei, 216, 223
Ministerul de justiție de la Viena, 162
Mitropolia din Blaj, vezi Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș

- Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș** (vezi și Arhidieceza Blajului; Mitropolia din Blaj), 265, 268, 273, 279
- Mociu, 237
- Moisescu, **Gheorghe**, *Centenarul Societății Academice Literare România Jună din Viena (1871–1971)*, 228
- Moisil, Iuliu, *Românii ardeleni din Vechiul Regat*, 4
- Moldova, 4–6, 7, 14, 15, 18, 29, 34, 37, 41, 41–42, 45, 48, 52, 56, 64–65, 86, 88, 89
- Moldovan, Ioan Micu, *Acte sinodale ale beserecei române de Alba-Iulia și Făgăraș VII*, 263, 268, 269, 270, 272, 291
- Moldovan, Ioan Micu, *Critica d-lui Maiorescu*, 289
- Moldovan, Ioan Micu, *Dicționarul român-latin*, VII, 260
- Moldovan, Ioan Micu, *Disertațiunile poporale și d. Wattenbach*, 262
- Moldovan, Ioan Micu, *Documente pentru biografia lui S. Klein*, 262
- Moldovan, Ioan Micu, *Geografia Ardealului*, VII, 260–262
- Moldovan, Ioan Micu, *Istoria Ardealului*, VII, 260–262, 290, 291
- Moldovan, Ioan Micu, *Istoria patriei pentru școalele poporale române din Ardeal*, 261–262, 290–291, 290
- Moldovan, Ioan Micu, *La critica d-lui Maiorescu*, 262, 289
- Moldovan, Ioan Micu, *Lecciónariu latin pentru a doua clasă gimnazială*, 260, 262
- Moldovan, Ioan Micu, *Libertatea conștiinței în Transilvania*, 262
- Moldovan, Ioan Micu, *Nesul bisericii române cu cea calvină*, 262
- Moldovan, Ioan Micu, *Spicuire în istoria bisericească a românilor. Răspuns la contracrítica domnului N. Popea*, 286, 287, 291
- Moldovan, Ioan Micu, *Vocabular latin*, VII
- Moldovenești, sat din zona Turzii, 259
- Monarhia Hasburgică, VIII
- „Monitorul Oficial al României“, 256
- Monumentul lui Papiu Ilarian, articol din „Familia“, 1880, 103, 103
- Moscova, 89
- Mulămăită publică către Ex[celența] Sa d. Alexandru Sterca Șuluțiu mitropolitul de Alba-Iulia*, 182
- Munții Abrudului, 95
- Munții Apuseni, 10, 16, 20, 36–37, 45–46, 64, 75, 105, 169
- Mureș, 106, 169
- Mureșanu, Ion, *Ardealul*, 2
- Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, 88
- Mușlea, Ion, *Viața și opera doctorului Vasile Popp (1789–1842)*, 2–3, 11, 44
- Mușlea, Ion, *Contribuții nouă la viața și opera doctorului Vasile Popp (1789–1842)*, 2
- „Muzeul național“, 22, 25
- München, 149, 265

N

- Nagyalmás, vezi Almașul Mare
- Nagy Ignác, *Beszédek*, 49
- Nagy Ignác, *Hunyadi védangyala*, 49
- Nagy Ignác, *Ioan Corvin de Huniad și păzitorul său tnger. (O povestire din Țara Românească)*, 8, 11, 49, 50

- Nagyszeben, vezi Sibiu
- Nădejde, Ioan, *Istoria limbii și literaturii române*, 261
- Năsăud, 32, 40, 48, 64, 136–137, 138, 140, 144, 148, 176, 202, 204, 205, 208, 212, 215, 219, 220, 232, 245, 250, 261, 309
- Nichifor, Emănoil Ioan, *Pravilă comercială, care cuprinde regulile comerțului, a catastifelor, a polițelor ș.a.*, 25
- Neagra, sat din Apuseni, 95
- Neamțu, Alexandru, *Aspecte ale asistenței medicale în mineritul din Transilvania oglindite în activitatea doctorilor I. Piuariu Molnar și Vasile Pop*, 2
- Neamțu, Alexandru, *Din activitatea doctorului Vasile Pop pe Domeniul minier al Zlatinei (1829–1842)*, 2, 11
- Neamțu, Alexandru, *Preocupări de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop*, 2, 11
- Neamțu, Gelu, *Az 1848 majus 3/15–5/17-i balázsfalvi nemzeti gyűlés forradalmi programjának alapdokumentumai*, 63
- Neamțu, Gelu, *Înființarea, programul și colaboratorii ziarului „Federațiunea” (1868–1876)*, 76
- Neamțu Gelu, *Presa transilvăneană și înființarea Societății Literare Române (1866–1867)*, 68
- Neamțu, Gelu, *Procesele-politice din Transilvania în timpul războiului de independență (1877–1878)*, 97
- Nebojásfalva, vezi Nevoes
- „Nemzeti társalkodó”, 59
- Nestorescu, Horia, *Știri inedite privind tipărirea și răspîndirea „Magazinului istoric pentru Dacia”*, 291
- Netea, Vasile, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, 321
- Netea, Vasile, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui V. Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, 93, 224
- Netea, Vasile, *Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească în 1836*, 14
- Nevoeș (vezi și Nebojásfalva; Nevoia; Nyavalyásfalva), 19, 20, 39, 39
- Nevoia, vezi Nevoeș
- Novum et vetus Calendarium ad Annum bissextilem MDCCCXL Dierum 366 in usum Magni Principatus Transilvaniae et partium adnexarum*, 43
- Nocrih, 192
- Nu lua numele națiunii în deșert!*, articol din „Telegraful român”, 1871, 285
- Nyavalyásfalva, vezi Nevoes

O

- Oarda, sat din zona Alba, 194
- „Observatoriul”, 61, 64–66, 69–71, 93, 102–104, 103, 164, 165–166, 216, 278, 289, 306, 308, 309–310, 313, 315, 317, 319
- Ocna Dejului (vezi și Désakna), 18, 18
- Ocna Mureș (vezi și Uioara), 307
- Odobescu, Alexandru, *Thesaurul de la Petroasa*; 101
- Odverem, sat lângă Aiud (vezi și Odvereni), 307

Odveoni, vezi Odverem, sat lângă Aiud
Ofrandele în bani pentru ajutorarea soldaților români adunate prin doamna Iudita Măcelariu din Sibiu, 252
O părere individuală, articol din „Telegraful român”. 1870, 234,
 Oradea (vezi și Oradea Mare), 2, 42, 55, 75, 148, 150–151, 236, 247, 268, 286, 309, 312, 312–313, 318
 Oradea Mare, vezi Oradea
 Oravița, 250
 Orăștie, XII, 106, 115, 119–120, 122, 123, 125, 166, 169, 188–189, 232, 250
 Ordinul teutonilor sau al Sfintei Marii din Ierusalim (vezi și Ordo teutoniorum sive S. Mariae in Hierosolem), 15, 16
 Ordo teutoniorum sive S. Mariae in Hierosolem, vezi Ordinul teutonilor sau al Sfintei Marii din Ierusalim
 „Organul luminărei”, 35
 „Orientul latin”, 93, 241, 242
 „Orizont”, 247
 Országos levéltár, vezi Arhivele Statului din Budapesta
 Oșorhei, vezi Tirgu-Mureș
 Ovidius, Publius Naso, *Tristia*, 151

P

Padova, VI, 64, 255
Palia de la Orăștie, 264
 Panonia, 50
 Panțu, I. C., *Cea mai veche școală comercială la români și cea mai veche carte pentru știința comercială*, 25
 Papiu Ilarian, Alexandru, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, 64, 167
 Papiu Ilarian, Alexandru, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca*, 277, 278
 Paris, 122, 164–165, 165, 321
 Parlamentul din Budapesta, vezi Dieta Ungariei
 Parlamentul maghiar, vezi Dieta Ungariei
 Parlamentul ungar de la Budapesta, vezi Dieta Ungariei
Partea oficială, rubrică din „Monitorul Oficial al României”, 256
 Partidul Național Român din Transilvania, VIII, 68, 82, 93, 176, 207, 217, 221, 264, 282
 Partium, 197
 Pasajul Român, din București, 97
 Pascu, Ștefan, *Al. Chioreanu alias Bătrineanu și rolul său în revoluția românilor ardeleni din anul 1848*, 63
 Pascu, Ștefan, *Avram Iancu*, 171
 Pascu, Ștefan, *Centenarul Academiei*, 69
 Pascu, Ștefan, *Cuvînt înainte*, 82
 Pascu, Ștefan, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, 321
 Pascu Ștefan, *Un plan de confédération dambienne roumaine-magyaro-serbe en 1859*, 171
 Paul Dunca de Sajó, necrolog în „Tribuna”, 1888, 43

- Paul Dunca de Sajó, 1799—1888*, necrolog în „Familia“, 1888, 43
- Patenta imperială din 26 februarie 1861 (vezi și Diploma imperială din 26 februarie 1861), 139, 156, 157—158, 158, 185
- Patententul despre Grundzüge din 31 decembrie 1854—1855, 107, 124
- Patriarhia sirbească de la Carloviț, 153
- Pavel, apostolul, *Epistola către corinteni*, 30
- Pavia, VI, 64
- Păcățian, Teodor V., *Băncile românești în Ardeal și Banat*, 317
- Păcățian, Teodor, V., *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, 65—67, 82, 118, 122, 124, 131, 159, 161—162, 167, 174, 180, 182, 192, 195, 208, 216, 219, 222, 225, 236, 238, 241, 244, 263, 279, 295, 311—313, 315, 318, 321
- Păcățian, Teodor, V., *Pronunciamentul din Blaj*, 281, 293
- Pământul Crăiesc, vezi Fundus Regius
- Pederzani, Julius, *Die Frauen, Eine Studie*, 291
- Pederzani, Julius, *Femeile, 294—298*, 301
- Personalia*, articol din „Telegraful român“, 1879, 312
- Pervain, Iosif, *Bariț, profesor la școala negustorilor români din Brașov (1836—1845)*, 25, 34
- Pervain, Iosif, „*Foaia literară*“ (1838) și *Timotei Cipariu*, 31
- Pervain, Iosif, *George Bariț*, 23, 27
- Pervain, Iosif, *Studii de literatură română*, 14, 23, 25, 27, 31, 34
- Pervain, Iosif și Ioan Chindriș, *Corespondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, 62, 73, 83
- Pesta, VI, VIII, 49, 75, 76—77, 78, 79, 82, 123, 127, 134, 138, 168, 175—176, 196, 197, 201—202, 204—206, 208, 210, 215, 220—221, 225, 228, 230, 238, 240, 253, 254—256, 259, 263, 268—270, 276, 279, 284, 285, 289, 290, 291, 310, 311—312, 313, 315, 318—319
- Pesta în 30 aprilie 1871*, articol din „Albina“, 280
- „Pester Lloyd“, 173, 183, 184, 318
- „Pesti Napló“, 67, 215—216, 318
- Petersburg (vezi și Petroburg), 57
- Petra Petrescu, Nicolae, *Monografia Institutului de credit și economii „Albina“*, 317
- Petri, Vasile, *Abecedar*, 261
- Petroburg, vezi Petersburg
- Peșelca, sat din Cimpia Transilvaniei, 268
- Piatra Craiului, trecătoare (vezi și Királyhágó), 204, 206, 251, 252
- Place du Panthéon nr. 9, adresa din Paris a lui Ioan Bianu, 321
- Platon, G.h. și V. Russu, *Grigore Silași luptător pentru cauza națională a românilor*, 229
- Plevna, 177, 251—253, 255, 304
- Ploiești, 261
- Podság, vezi Poșaga
- Poiana, sat din zona Sibiului, 170
- Polverejan, Șerban și Nicolae Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente*, 321
- Ponorel, sat din Munții Apuseni, 19, 20
- Pop, Augustin Z. N., *Abonații la „Magazinul istoric pentru Dacia“*, 291

- Pop, Constantin, Valeriu P. Bologa (1853–1899). *Cu prilejul aniversării a 40 de ani de la moartea sa. Ca introducere: Cons. aulic Iacob Bologa (1817–1888). Note biografice*, 305
- Pop, Georgiu, *Îndreptar practic în toate afacerile financiare*, 318
- Pop, S, *Primele expoziții economice românești*, 153
- Pop, Vasile, *Biografia răposatului Șincai*, vezi Pop, Vasile, *Trei manuscrise pentru G. Șincai*
- Pop, Vasile, *Capăt disertației din nr. 20 despre ortografie*, 11, 13
- Pop, Vasile, *Cătră cinstit dumnealui Ioan Prale, autorul Psaltirii în versuri* (vezi și Pop Vasile, *Prefață la Psaltirea lui Ioan Prale*), V, 11
- Pop, Vasile, *Celibatul (Necăsătorii)*, 9, 11, 24–25, 26, 30
- Pop, Vasile, *Cererea lui Vasile Pop din 12 aprilie 1828 către Tezauriatul din Sibiu, pentru a i se acorda slujba de „phisicus“ (medic șef) al Domeniului Zlatna*, 11
- Pop, Vasile, *Conscripție a sufletelor din Dominiul Topánfalvii*, 11
- Pop, Vasile, *Despre apele minerale de la Arpăcat, Bodoc și Covasna și despre întrebuințarea aceloră în deschiliniție patimi...*, VI, 4, 11
- Pop, Vasile, *Despre necăsătoria mirenească*, 11, 27
- Pop, Vasile, *Despre ortografia latino-românească*, titlu impropriu, de circulație, al articolului *Domnule redactor!*, 8–9
- Vasile Pop, *„Diplomatariu“ operă manuscrisă*, 5
- Pop, Vasile, *Diplomatică*, 11
- Pop, Vasile, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și în vecinatele țări, de la începutul lor pînă la vremile noastre*, V, 5, 10–12, 29, 30, 33
- Pop, Vasile, *Disertatio inauguralis historico-medica de funeribus Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum et quisvisdam circa ea abusibus, perspetu o respectu habito ad veterum Romanorum funera ...*, V, 3–4, 10–11
- Pop, Vasile, *Domnule redactor!*, 8, 11, 13
- Pop, Vasile, *Eclogele*, traducere din Vergiliu, 11
- Pop, Vasile, *Elegia ad Inclytos Status et Ordines Trium Nationum Magni Principatus Transilvaniae ...*, 10
- Pop, Vasile, *Elegia Caesari Augusto Francisco Primo ...*, 10
- Pop, Vasile, *Elegia de laudibus Medicinae ...*, VI, 4, 10
- Pop, Vasile, *Elegia Excellentissimo ac Illustriissimo Domini Comiti Georgio Banffi ...*, 10
- Pop, Vasile, *Elegia quam Illustrissimo Comiti Emerico Wass de Czege a Lyceo Regio Claudiopolitano terminatis Maxima cum Laude Studiis Excedenti cecidit Basilius Papp...*, 10
- Pop, Vasile, *Elegia Spertabili ac Clarissimo Viro Carolo Michaeli Moger ...*, 10
- Pop, Vasile, *Instructio pro chirurgis cameralibus. (Dienstes Instruction für k. Cameral und Werksärtze)*, 11
- Pop, Vasile, *Ioan Corvin de Huniad și păzitul său tnger. (O povestire din Țara Românească)*, traducere de Vasile Pop după Nagy Ignác, 11
- Pop, Vasile, *Memoria Inaugurationis Pontificiae Ioannis Lemény ...*, 11
- Pop, Vasile, *Prefață la Psaltirea lui Ioan Prale*, vezi Pop, Vasile, *Cătră cinstit dumnealui Ioan Prale, autorul Psaltirii în versuri*
- Pop, Vasile, *Raport către Administrația Domeniului Zlatna din 6 mai 1835*, 11
- Pop, Vasile, *Raport din 3 octombrie 1837 către Administrația Domeniului Zlatna în care combate practicile medicale nesănătoase*, 11

- Pop, Vasile, *Raport din 15 octombrie 1838 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară*, 11
- Pop, Vasile, *Raport din 11 martie 1839 către Administrația Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară*, 11
- Pop, Vasile, *Topographica situatio totius Domini Superioris Zalatnensis cum locorum et fluviorum denominationibus*, 11
- Pop, Vasile, *Trasuri oareșicare din biografia sau viața răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob*, 11, 48, 48—49, 51—52, 52—53
- Pop, Vasile, *Trei manuscrise pentru G. Șincai (vezi și Pop, Vasile. Biografia răposatului Șincai)*, 11, 55, 57
- Pop, Vasile, *Urmarea disertației din nr. 18 despre ortografie*, 11, 13
- Popescu-Scriban, Vasile, *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova*, 2
- Popescu-Teiușan, Ilie, *August Treboniu Laurian*, 291
- Popescu Scriban, Vasile, *Viața d. pahar. Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova*, 42
- Poplaca, sat din zona Albei, 189
- Poșaga (vezi și Podság), 17, 17
- Praga, 48, 228
- Prale, Ion, *Psaltirea în versuri*, 5, 11
- Prater Sterne — Franzens Alee No 26, 3 Stock, adresa din Viena a lui Dimitrie Moldovan, 127
- Pravila mică de la Orăștie*, 264
- Predeal, 148
- Prefectura revoluționară a Cimpiei Transilvaniei la 1848—1849, 63
- Prefectura revoluționară a Sebeșului la 1848—1849, 169
- Preparandia din Blaj, 299—300
- „Presse“, ziar din Viena, 127, 163, 163
- Pretura administrativă a Devei, 154
- Prezentarea și recenzarea Dicționarului și Glosarului român academic*, conferință în cadrul ASTREI, 254
- Prietenul tinereții*, 73, 74
- Principatele Române, 2
- Prinos lui D.A. Sturza*, 291
- „Probleme economice“, 153
- Procesul-verbal*, articol din „Telegraful român“, 1877, 95
- Proiectul de lege școlară al lui Trefort Ágost din 1879, 310, 311, 315, 318
- Pronunciamentul de la Blaj din 3/15 mai 1868*, 175, 217, 263, 280, 280—281, 283, 283
- Protestul românilor din Munții Apuseni asupra congregațiunei marcale țininde în 16 sept. 1861*, 66, 66
- Protocolul Adunării naționale române din Transilvania care s-a ținut în 1/13 ianuarie în Sibiu 1861*, articol din „Telegraful român“, 180
- Protocolul ședinței antistiei comunei Opidului Rășinari ținută în 15/3 mai 1862 în cancelaria oficiului comunal sub președinția judeului Alaman Mitrea*, articol din „Telegraful român“, 1862, 201
- Protocolul ședințelor Conferinței Naționale Românești ținute din 1/13 — până în 4/16 ianuarie 1861, la Sibiu, sub președința a doi arhipăstori românești din Transilvania, cu acușele sale și cu un comentariu*, 120, 180

- Provincia metropolitană greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș*, 274, 311
 Prusia, 158, 158
 Pumnul, Aron, *Lepturariu românesc* ..., 261
 Pușcariu, Ioan cavalier de, *Cauza română la 1872*, memorandum politic, 238
 Putna, mănăstirea, 229

R

- Rațiociniu public despre colectele întreprinse pe seama ostașilor români răniți în rezelul din anul 1877/8 de colectanta Iudita E. Măcelariu*, 252
 Rațiu, Ioan, *Ioan Micu Moldovan (1833—1915)*, *Notițe biografice*, 259—260, 265
 Războiul de independență din 1877—1878, 78
Recapitularea sumelor de bani, colectate pentru ajutorarea soldaților români din România, 251
 Recea, sat lângă Baia-Mare, 286
Recensiune maghiară a unei cărți românești, articol din „Observatoriul“, 1878, 308
 Reci, sat din zona Sibiului, 170
 Reghin (vezi și Szász Régen), 232
 Regimentul austriac „Bianchi“, 106
 Regimentul II de graniță românesc (Năsăud), 64, 243, 291
 Reichstrath, vezi Senatul Imperial de la Viena
Rescriptul imperial de convocare a Dietei de la Sibiu din 1863—1864, 156—157
Reprezentățiunea deputațiunei române greco-orientale în cauza proiectului de lege privitor la introducerea limbii maghiare în școlile populare, întâmpinare din 1879, 315
Restaurarea în Mercurea. Două acte de alegere adevărat constituționale însoțite de o rară solemnitate populară s-au săvârșit astăzi la noi, 198
 Retegan, Simion, *Lupta națională a românilor în jurisdicțiile Transilvaniei în anul 1861*, 195
 Retegan, Simion, *Pregătirea dietei de la Sibiu din 1863—1864*, 157
 Retegan, Simion, *Pronunciamentul de la Blaj*, 217, 281, 283
 Retegan, Simion, *Recunoașterea egalității națiunii române și a celor două confesiuni în dieta de la Sibiu (1863—1864)*, 156
 Retegan, Simion, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu*, 156, 161
 Reuniunea noastră, vezi Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA)
 „Revista Arhivelor“, 260
 „Revista Carpaților“, 65
Revoluția din 1848/1849 în Transilvania, colecție de documente, 63
 Revoluția română de la 1848, 71, 105
 „Revue de Transylvanie“, 171
 „Revue Roumaine d'Histoire“, 321
 Rieger, Fr., *Oberst David Baron v[on] Margina bei Solferino und Lissa*, 247
 Rod, sat din zona Sibiului, 170
 Rodna, 31—33, 33, 40, 42, 246
 Rodna Nouă, vezi Șanț, sat din Năsăud
 Roma, 149, 150, 151, 270, 273, 275, 276
 Roman, Alexandru, *Participarea românilor transilvăneni la alegerile de deputați*, 82

- Roman, Alexandru, *Reflexiuni la articolul „Ce e de făcut?”*, 81
- Român Könyv ismertetés: *Istoria românilor sau [sic] Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse de Nicolae Bălcescu, București, 1878, 307–308*
- România, VI, 66, 69, 70, 77, 78, 95, 97, 106, 177, 217, 229, 249, 250, 253, 256, 256–257, 261, 264, 275, 285, 302, 305, 308, 322
- „România“, 25
- „Românul“, 67, 214, 217, 273, 289
- Roșia de Secaș, sat din zona Blajului, 268
- Roșia Montană, XI, 74, 76, 256, 275, 292
- Rumelia, provincie otomană, 96
- Rusia, 127, 224, 224, 234
- Rusu, Ioan, *Ceva despre ortografia latino-românească*, 32, 36
- Rusu, Ioan V., *Istoria cea mică*, 261
- Rusu, Ioan V., *Elemente de istoria Transilvaniei*, 261
- Rusu, Sextil, *Cea dintii lucrare medicală în limba românească: Despre apele minerale de Vasile Pop*, 11

S

- Sabinu, vezi Sibiu
- Sachsenland, vezi Fundus Regius
- Samos, insula, 321
- Satu-Mare, 277, 287
- Săbii, vezi Sibiu
- Săcal, sat din Cimpia Transilvaniei, 261
- Săcele, sat de lângă Brașov, 63, 199
- Sălaj, 309, 309
- Sălăgian, I.S.,* *Geografia Daciei*, 261
- Săliște, lângă Sibiu, 147, 194
- Sărăsău, 256
- Săulescu, Gheorghe, *Domnule redactor!*, articol din „Foaie pentru minte...” 1839, 43
- Scaunul Pontifical al Romei (vezi și Sfintul Scaun al Romei), 267
- Scaunul săsesc al Bistriței, 137
- Scaunul săsesc al Miercurei, 154, 171, 191, 195, 198, 208, 215, 221
- Scaunul săsesc al Sibiului, 194, 196, 221, 222
- Schegetwar, vezi Sighet
- Scheii Brașovului, 44
- Schemnitz, în Germania, 105
- Schematismul Țării Românești*, vezi *Almanah al Curții și Statului din Prințipatul Valahiei*
- Schiller, Friedrich, *Intriga și amorul*, vezi Schiller, Friedrich, *Intrigă și iubire*
- Schiller, Friedrich, *Intrigă și iubire* (vezi și Schiller, Friedrich, *Amorul și intriga*), 8, 28, 31–32, 32–33, 36
- Schiller, Friedrich, *Kabale und Liebe* (vezi și Schiller, Friedrich *Liebe und Kabale*), 27, 28, 33, 37

Schiller, Friedrich, *Liebe und Kabale*, vezi Schiller, Friedrich, *Kabale und Liebe*

Schola comerciali Valachorum coronensim, vezi Școala normală românească din Brașov
Schuller, Johann Karl, *Schriftsteller — Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, 150
Scrisoarea unei doamne boerese, articol fictiv din „Foaie literară“, 23, 28.

Sebeș (vezi și Sas Sebeș), 147, 155, 168–169, 191, 231, 254

Secțiunea istorică a Societății Academice Române, 101

Seminarul andreian din Sibiu, 100, 101

Seminarul teologic greco-catolic din Blaj (vezi și Institutul teologic din Blaj), 23, 31, 259, 276, 277

Seminarul „Veniamin“, din Iași, 4

Senatul Imperial de la Viena (vezi și Reichsrath.; Senatul imperial lărgit; Staatsrath; Verstärkter Reichsrath), 76, 110, 112, 126, 130, 131, 134–135, 135, 139, 140, 141, 158, 158, 160, 171, 173–174, 187, 189

Senatul imperial lărgit, vezi Senatul Imperial din Viena

Senatul școlar al Consistoriului arhidiecezan al Transilvaniei, 70

Serbarea de la Putna din 1871, 229

Seulescu, Gheorghe, *Descrierea istorico-geografică a cetății Caput Bovis (Capul bouului sau Ghertina) a cărei ruine se află în apropierea Galațului, de paharnicul — profesor public de istorie și filologie. Vizitate în vara anului 1837*, 36

Sfântul Scaun al Romei, vezi Scaunul Pontifical al Romei

Sibiu (vezi și Cibinium; Hermannstadt; Nagyszeben; Sabinu; Săbii; Szeben), VIII, XI–XIV, 11, 23, 30, 33, 35, 43, 45, 46, 48, 53, 61, 63–66, 70, 75, 75, 77, 78, 79, 81–82, 88, 91, 92–94, 93, 95–96, 96–97, 97, 99–100; 101–103, 102–103, 105, 108, 109, 111, 114, 115, 117–118, 119, 121, 123, 131, 133, 135, 138, 141, 143–144, 148, 148, 150, 154, 154, 156, 158, 159, 160–161, 163, 165–167, 169, 172, 175, 177, 178, 180–182, 181, 183, 184–186, 185–186, 188, 192, 192, 194, 195, 196–197, 198, 199–200, 214, 217, 217–219, 220, 221–224, 223, 226, 230–235, 231, 234, 236–239, 238, 240–241, 241, 243–245, 244, 246–252, 247–252, 254–255, 255–257, 256–257, 260–261, 263, 275, 279, 280, 289, 292, 299, 302, 305, 307, 311–312, 313–314, 315, 317–318, 321–322, 321–322

Siebenbürgen, vezi Transilvania

„Siebenbürger Bote“, 123, 156

„Siebenbürger Wochenblatt“, 35–36, 46

Siebenbürgische Hofkanzlei, vezi Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena

Sighet (vezi și Schegetwar), 87, 291

Silași, Grigore, *Universitatea de la Cotnari și învățământul român în secolii XV, XVI și XVII*, 102

Silezia, 94, 95

Silvania, 277, 309

Sinodul arhidiecezan al românilor ortodocși de la Sibiu din 1872, 163, 163

Sinodul arhidiecezan de la Blaj din 20–22 octombrie 1869, 274

Sinodul electoral al de Blaj din 10–11 august 1868, 268, 269–270, 270

„Sionul românesc“, 277

Slăvescu, V., *Monografia Băncii „Albina“ din Sibiu*, 317

Spanatus Offenbányensis, vezi Șpanatul tezaurarial la Băii de Arieș

Spese din Fondul Economiilor și Radian, articol din „Analele Societății Academice Române“ 1877, 98

- Spesele secțiunii istorice*, articol în „Analele Societății Academice Române“, 1875, 98
 Spitalul Câlțea din București, 78
 Societatea Academică Română, VI, 68–70, 76, 76–77, 81, 82–84, 83, 85–86, 88, 89, 90–91, 93, 97–98, 97–99, 101–104, 243, 261, 264, 272–273, 275, 276, 278, 287, 290, 296, 298, 299, 302–306, 302–303, 307, 321
 Societatea de asigurări „Transilvania“ din Sibiu, vezi Banca româno-săsească „Transilvania“ din Sibiu.
 Societatea de dare la semn, vezi Societatea română de arme
 Soțietatea de India, nume de epocă pentru Compania Indiilor Orientale, 14
 „Societatea de mline“, 96, 309
 Societatea femeilor române din Iași, 250
 Societatea femeilor române din Sibiu, 71, 95
 Societatea literal-socială „România“ din Viena, 226, 228, 230
 Societatea literară, vezi Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA)
 Societatea literară din București, nucleul Societății Academice Române, 68–69
 Societatea literară din București, vezi Asociația literară din București
 Societatea pentru crearea unui fond de teatru român, VII, 70, 78, 103, 103
 Societatea română de arme (vezi și Societatea de dare la semn), 69
 Societatea română de Crucea Roșie din București, 250, 252, 257, 257
 Societatea „Română Jună“, din Viena, 229
 Societatea „Transilvania“ din București, 278
 Solymos, vezi Șoimus
 Solymoser Bezirk, vezi Cercul administrativ al Șoimușului
 Someșeni, sat lângă Cluj, 63
 „Sorbona Bucureștilor“, nume peiorativ pentru Colegiul „Sfintul Sava“, 28
 Staatsrath, vezi Senatul Imperial de la Viena
Stinghe, Sterie, Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei (1846–1848), 167
 „Studii“, 14
Studii și articole de istorie, 291
 „Studia Universitatis Babeș-Bolyai“, 153, 165, 176, 218
Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. prof. Ștefan Pascu, 62, 64, 66, 221–222
Suciu, Coriolan, Corespondența lui Ioan Maniu cu Simion Bărnuțiu 1851–1864, 173, 309
Suciu, Coriolan, Din tinerețea lui Ioan Maniu. În baza scrisorilor lui către S. Bărnuțiu, 309
Suciu, Coriolan, Ioan Maniu și Simion Bărnuțiu, Fragmente din corespondența între nepot și unchi, 309
Suciu, Dumitru, Activitatea lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (1866–1867), 176
Suciu, Dumitru, Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului, 176, 229
Suciu, Dumitru, Din lupta politică românească: Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868–1869), 176, 218
Suciu, Dumitru, Lupta naționalităților din Imperiul habsburgic pentru înfăptuirea programelor lor politice la mijlocul secolului al XIX-lea, 170
Suciu, Dumitru, Lupta parlamentară a lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (iunie 1867 – decembrie 1868), 176
Suciu, Vasile, 40 ani de arhierie a mitropolitului dr. Victor Mihályi 1875–1915, 273

- Sulică, Nicolae, Doctorul Vasile Pop, primul bibliograf român*, 2 „Supliment la Telegraful român“, 71, 94
- Surdu, Bujor, Conferința națională de la Miercurea* (1869), 218, 221
- Surdu, Bujor, Corespondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867–1897)*, 96, 229–230
- Suvenire de la Adunarea generală a Asociațiunii transilvane pentru literatură și cultură poporului român*, articol din „Observatoriul“, 1878, 309
- Szabad György, Forradalom ás kiegyezés válságúján*, 171
- Szász Régen, vezi Reghin
- Sas Sebeș, vezi Sebeș
- Szeben, vezi Sibiu
- Szentiványi Mihály, Unió*, 59
- Szerdahely, vezi Miercurea

Ș

- Șanț, sat din Năsăud (vezi și Rodna Nouă), 138
- Scheii Brașovului, 4, 254
- Școala Ardeleană, 1–6, 32, 55–56
- Școala centrală din Craiova, 28
- Școala comercială a capelii românești din Cetatea Brașovului, vezi Școala normală românească din Brașov
- Școala de la Colțea, 86
- Școala montaniană din Zlatna, 38
- Școala națională de medicină din București, 78
- Școala normală de învățători din București, 97
- Școala normală românească din Brașov (vezi Schola comerciali Valachorum coronensis; Școala comercială a capelii românești din Cetatea Brașovului), 16–18, 16, 20–21, 23, 25, 27, 30, 37, 51
- „Școala română“, 95
- Ședința publică a Societății Academice*, articol în „Federațiunea“, 1869, 76
- Șematismul veneratului cler al Archidiecesei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș, pre anul Domnului 1900 ...*, 268
- Șibot, sat în ținutul Albei (vezi și Zibot), 122, 123
- Șimleul Silvaniei, 308, 309
- Sincal, Gheorghe, Hronica românilor ...* 1, 55–56, 55–56
- Sincal, Gheorghe, Elegia*, 4, 55–56
- „Șoimii“, 2
- Șoimus (vezi și Solymos), 125, 125, 164
- Șomcuta Mare, 138, 272
- Șpanatul tezararial al Băii de Arieș (vezi și Spanatus Offenbányensis), 23, 24

T

- Tabla Regească din Tirgu-Mureș, 62, 110, 128, 128, 137, 141, 144, 167, 205, 212, 234
- Tannoli, Silvius, Poemation de Secunda Legione Valachica*, 42
- Tâlmaciu, sat din zona Sibiului, 194

Teiuș, 261

„Telegraful român“, 71, 93–96, 94, 101, 156, 175, 179–180, 180–181, 185–186, 192, 195, 201, 219, 225, 233, 234, 235, 236, 238, 242, 242–243, 245, 250–251, 251–253, 254, 285, 285, 289, 312–313, 315

Teodor, Pompiliu, *Din nou despre „Magazinul istoric pentru Dacia“ in Transilvania*, 74, 291

Tezaurariatul Transilvaniei, 6, 43

Thallóczy Ludovic, *Vasváry Pál és a pesti egyetemi ifjúság 1848–49-ben*, 75

Timișoara, 226, 236, 253

Tipografia arhidiecezană din Sibiu, 102, 103, 252

Tipografia Samuel Filtsch (Wilhelm Krafft) din Sibiu, 280, 299, 302

Tipografia Seminarului teologic din Blaj, VII, 260, 302

Tipografia „Socec“ din București, 101

Tipografia Statului din București, 86, 97

Tipografia Universității din Buda, 6

Tisa, 317

Timpa, muntele, 254

Tirgu-Mureș (vezi și Oșorhei; Vásárhely), 2–3, 43, 62–64, 63, 135, 135, 167, 171, 263, 268, 269

Tirnăveni, 261

Tofăleni, sat din Cimpia Transilvaniei, 234

Topánfalva, vezi Cîmpeni

Topircea, sat din zona Sibiului, 170

Toplița, sat în zona Hunedoarei, 75

Torino, 175, 229

Torma Károly, *Repertorium ad literaturam Daciae archaeologicam et epigraphicam. Repertorium Dacia régiség és felirattani irodalmához*, 319

Torontal, 229

„Traian“, 165

Transilvania, VI (vezi și Ardeal; Erdély; Marele Principat al «Transilvaniei; Siebenbürgen), VI-IX, 1–8, 14, 18, 43, 48, 54–55, 57, 59, 61–70, 68, 73–75, 78, 79–81, 82, 84, 88, 91, 97, 105–112, 115, 117–118, 121, 122–124, 124, 127, 130, 133–136, 134, 139, 140–141, 143–146, 148, 149, 150, 153–154, 154, 156, 156, 160, 160, 161–163, 161–162, 166, 168–175, 177, 180, 182, 184–187, 192, 195, 198, 200, 201, 205–206, 208–211, 215–216, 219, 221, 224, 226–227, 228–229, 232, 234–235, 234, 237, 239–242, 244–245, 247, 249, 250, 254, 255–256, 256, 260–264, 262, 266, 268, 273, 277, 279, 291, 299, 302, 205, 307–309, 316, 319

„Transilvania“, 2, 25, 61, 64, 75–76, 78, 101, 168, 224, 240, 247, 281, 283, 287, 290, 291, 297, 300–301, 300, 305, 307, 309

Transilvania, articol din „Federațiunea“, 1869, 270

Transilvania, *Banatul, Crișana și Maramureșul, 1918–1928*, 317

Transilvania, *Știri din Dietă*, articol din „Gazeta de Transilvania“, 1841, 59

Trausch, Joseph, *Schriftsteller Lexikon oder biographisch-literarische Deuk Blätter der Siebenbürger Deutschen*, 150

„Tribuna“, seria de la Sibiu, 43, 93, 291, 300

Tribunalul suprem al Transilvaniei de la Cluj (vezi și Curtea de apel), 205, 207, 208

Turcia, 199

Turda, 163, 176, 205, 218, 219, 224, 231, 233—234, 245, 259, 283
Turnu-Roșu, trecătoarea, 148, 150, 239
Tușnad, 258

T

„Țara Bârsei“, 25, 134
„Țara Moților“, 169
„Țara noastră“, 61
Țara Românească (vezi și Valahia), 5, 7—8, 8, 14, 15, 18, 24, 25, 28, 29, 30, 33—34, 33, 36—37, 37, 43, 45, 49, 55, 58, 149, 170
Țara Românească, articol din „Gazeta de Transilvania“, 1838, 35
Țara Saxonă, vezi Fundus Regius

U

Ucalegon, oraș biblic, 143
Uioara, vezi Ocna Mureș
Ujabb Nemzeti Könyvtár, serie editorială maghiară, 269
Ungaria (vezi și Ungarn), VI, VIII, 18, 65—67, 69, 75—76, 78, 82, 91, 93, 107, 110, 122, 123, 124—125, 127, 134—135, 139—141, 139, 143, 145, 160—162, 168, 171—172, 174—175, 180, 182, 184, 184—187, 198, 204, 205—206, 208, 210, 212, 215—216, 219, 221—222, 225, 231, 236, 240, 245, 245—247, 249, 250, 251, 255, 267, 277, 295, 311—312, 314
Ungaria, articol din „Gazeta Transilvaniei“, 1868, 215
Ungarn, vezi Ungaria
„Unirea“, 259, 266, 273, 300
Unirea religioasă cu Roma de la 1700, 270, 279
Universitatea din Cluj, 264
Universitatea din Pesta, 259
Universitatea din Viena, 6, 41, 64, 99, 259
„Universitatea“ sâcască din Sibiu, 112, 129, 130, 137, 148, 157, 175, 191—192, 198
Urechia, V. A., L'Aliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre Autriche, 171
Urechia, V. A., Istoria școalelor de la 1800—1864, 28

V

Vác (Vaț), oraș și închisoare politică în Ungaria, 234, 243
Valahia, vezi Țara Românească
Vancea Ioan, Allocutio quam Ioannes Vancsa de Buteasa miseratione divina et apostolicae sedis gratia archiepiscopus et metropolita Alba-Iuliensis seu Fogarasiensis romanorum gr. rit. catholicorum per Transylvaniam et Hungariam. Praelatus domesticus Sues Sanctitatis. Solio pontificio assistens ss. theologiae doctor etc., etc. Occasione canonicae suae in sedem metropolitanam introductionis die 11 mensis aprilis anno reparatae salutis 1869 ad clerum populumque archidioecesanum habuit, 268

- Varietăți*, rubrică din „Telegraful român“, 1874, 242
Varietăți, rubrică din „Telegraful român“, 1879, 312
 Varna, 8, 49–50, 49–50
 Varșovia, 127
 „Vaterland“, 233
 „Vatra“, seria veche, 273
 Vărmaga, sat în zona Hunedoarei, 39
 Verstärkter Reichstath, vezi Senatul Imperial de la Viena
Vesa, Vasile, Aspecte ale activității cultural-politice a burgheziei române din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, 153
 Vicariatul foraneu greco-catolic al Silvaniei, 277, 309
Vice-colonelul Iuliu Mihályi de Apsa, articol din „Tribuna“, 1898, 291
Victor Mihályi de Apsa (1875–1915). Omagiu la jubileul arhieriei de 40 ani. Date biografice, articol din „Unirea“, 1915, 273
 Vidra de Jos (vezi și Alsóvidra), 52, 53
 Viena, VI, VIII, XII–XIII, 4, 27, 29, 45, 64–65, 74–75, 99, 99, 104, 105, 107, 109, 110, 112, 117–118, 119, 122, 126–129, 129–131, 132, 134, 136, 138, 138, 140–143, 143, 145–148, 143, 146, 150–151, 150, 154, 155, 157, 158–159, 159–160, 161–162, 162–163, 164, 165, 167, 170, 172–174, 191, 194, 197–198, 211, 216, 225–226, 228–230, 228–230, 234, 250, 259, 265, 268, 311–312, 312–314, 315, 318
 Vințul de Jos, 169
Virgilius, Publius, Maro, Eclogele, 40, 41, 58
 Vilcele, stațiunea balneară, XIV (vezi și Elöpatok), XIV, 151, 153, 164, 164, 257–258
 Vornicia temnițelor din Țara Românească, 57
Vulcan, Iosif, De ce voim să avem teatru național?, 78

W

- Walachei*, articol din ziarul „Siebenbürger Wochenblatt“, 1838, 25
 „Wiener Zeitung“, 123

Z

- Zagreb (vezi și Agram), 164, 165
 Zalău, 261, 287
 Zarand, 65–66, 75, 91, 97, 137, 172, 181, 182, 185
 Zărnești, 89, 103, 114, 159, 179, 296
 Zibot, vezi Șibot, sat în ținutul Albei
 Zlatna, X, 10–12, 12–21, 14, 16–20, 22, 23–24, 26–27, 29–30, 32, 34, 36–39, 36, 39, 42, 43–44, 44, 46–48, 49, 50–52, 53–54, 57, 59, 59–60, 105, 194
 „Zorile pentru minte și inimă“, revistă manuscrisă a elevilor români de la Liceul academic piarist din Cluj, 62
 Zsebely, vezi Jebel, în Banat
 Zürich, 228

CUPRINS

<i>Cuoint către cititori</i>	V
<i>Tabel sinoptic al scrisorilor din volumul V</i>	VII
Scrisori ale lui Vasile Pop către George Bariț.....	1
Scrisori ale lui Iosif Hodoș către George Bariț.....	61
Scrisori ale lui Dimitrie Moldovan către George Bariț	105
Scrisori ale lui Ilie Măcelariu către George Bariț..	167
Scrisori ale lui Ioan Micu Moldovan către George Bariț	259
<i>Indici</i>	325
Indice de nume	327
Indice de materii	351

Lector: IORDAN DATCU
Tehnoredactor: POMPILIU STATNAI

Bun de tipar: 14.05.81. Coli ed. 39,08. Coli tipar.
25,25. Planşe tipo: 18.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1410 la
Intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”,
str. Grigore Alexandrescu nr.89-97
Bucureşti
Republica Socialistă România

